

Kecskés László – Tilk Péter (szerk.)

**A választottbíráskodás és
más alternatív vitarendezési
eljárások jogi
szabályozásának alapjai**

ISBN: 978-963-429-236-4

**A kötet az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését
célzó programja keretében valósult meg.**

**PTE ÁJK
Pécs, 2018**

Kecskés László – Tilk Péter (szerk.)

**A választottbíráskodás és
más alternatív vitarendezési
eljárások jogi
szabályozásának alapjai**

Kiadja a PTE ÁJK
7622 Pécs, 48-as tér 1.

www.ajk.pte.hu

**A kötet az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését
célzó programja keretében valósult meg.**

Pécs, 2018

Tartalomjegyzék

Vallástörténeti, gazdaságtörténeti és jogbölcséleti alapok

Kecskés László: A választottbíráskodás vallástörténeti és gazdaságtörténeti gyökereiről

Visegrády Antal: Az alternatív vitarendezés jogbölcséleti dimenziói

Nochta Tibor: Az alternatív vitarendezési eljárások egymáshoz való viszonyáról

Fülöp György: A választottbíráskodás múltja és jelene – történeti előzmények és azok hatása a választottbíráskodás szabályozására

A választottbíráskodás szabályozása Magyarországon

Kecskés László: A választottbíráskodás jogi szabályozása Magyarországon

Kecskés László: A választottbíráskodás problémái Magyarországon a 2017. évi LX. törvény elfogadása utáni helyzetben

Kovács Ildikó – Tilk Péter: A választottbíráskodás az Alkotmánybíróság határozatai tükrében

Választottbíráskodás – nemzetközi vetületek

Kecskés András – Ferencz Barnabás: A kereskedelmi választottbíráskodás szerepe a fejlett országok jogrendszerében

Kecskés András – Ferencz Barnabás: A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás és az ISDS eljárások

Kecskés András – Ferencz Barnabás: International commercial arbitration and the ISDS procedures

Gyöngyösi Levente: Választottbíráskodási törvényünk az UNCITRAL nézőpontjából

Mohai Máté: Gerilla taktikák és az azokkal szembeni fellépés a nemzetközi választottbíráskodásban

Polgári jog – Polgári eljárásjog – Választottbírói eljárási jog

Wallacher Lajos: Anyagi jogi normák beszűremlése a választottbírói eljárás szabályozásába

Mészáros Gábor: Bíráskodás és választottbíráskodás kapcsolata – Érvényesül-e a jogorvoslathoz való jog a választottbírói eljárással összefüggésben?

Az alternatív vitarendezésnek a választottbíráskodáson túli területeiről

Bencsik András: Peren kívül a hatékonyság (vélt) bővületében

Fabó Tibor: A békéltető testületek működéséről a jogi szabályozási háttér és a gyakorlat szemszögéből

Somfai Balázs: Családi mediáció, jelen és jövő

Vallástörténeti, gazdaságtörténeti és jogbölcseleti alapok

Prof. Dr. Kecskés László
egyetemi tanár, dékán (PTE ÁJK)
az MTA levelező tagja

A választottbíráskodás vallástörténeti és gazdaságtörténeti gyökereiről

A választottbíráskodás ősrégi igazságtévesi módozat.¹ A választottbíráskodás eredete az emberiség történetének abba a korszakába nyúlik vissza, amikor az önbíráskodással járó folytonos viszályok hátrányainak felismerése arra indította az embereket, hogy a legkezdetlegesebb jogvédelmi eszközt, a nyers erőszakot alkalmasabbal váltsák fel: szervezett közhatalom hiányában a társaik közül választott egyénre bízták, hogy tegyen köztük igazságot. Az önként el nem fogadott döntés végrehajtásának eszköze ugyan ekkor is csak az erőszak maradt, de a nyertes fél így már „intézményesen” megállapított igazát érvényesíthette és így számíthatott társainak, azaz a köznek támogatására is.² Az önbíráskodásról az állami jogvédelemre való átmenetet tehát a választottbíráskodás megjelenése történetileg megelőzte. Pótolta a választottbíráskodás az abban az időben még ki nem alakult állami igazságszolgáltatást, sőt számos jel mutat arra, hogy az állami igazságszolgáltatás is egyenesen a választottbíráskodásból alakult ki.³ A választottbíráskodás célja kialakulásakor elsősorban az együttélésre kényszerülő emberek közötti harmónia, a béke biztosítása volt és nem a jog érvényesülésének előmozdítása, kikényszerítése.⁴ A választott-bíráskodás szerződési alapjai korábban álltak össze tehát, mint az igazságszolgáltatási alapok. A választottbíráskodás történeti megjelenésekor az intézménnyel kapcsolatos azon későbbi emberi szándék még nem jelentkezett, hogy általa az állami igazságszolgáltatást akarták félretolni, egyfajta magán-igazságszolgáltatással helyettesíteni. A választott-bíráskodás intézményi fejlődésében a későbbiekben is a szerződési és az igazságszolgáltatási jelleg adja a két alapfunkciót, illetve jelenti a választottbírói tevékenység értékelésével kapcsolatos két dogmatikai szélsőértéket.

A választottbíráskodás intézményesülésének első jeleit a kínaiaknál, a hinduknál, valamint a görögöknél, a rómaiaknál, a svédeknek és a norvégoknál lehet megtalálni. Kínában már több ezer évvel ezelőtt felfedezhetők a választottbíráskodás intézményi nyomai.

Már időszámításunk előtt létezett Kelet-Ázsiában egy közvetítő, illetve egyeztető eljárási jellegű vitarendezési mód, amelyet a választottbíráskodás korai megjelenési formájának tekinthetünk. A korabeli kínai filozófia meghatározó módon hatott ennek az eljárásnak a gyakorlatára.

A két kínai filozófiai irányzat, a konfucionizmus és a taoizmus közös volt abban, hogy egyaránt harmóniára, egyszerű megoldá-sokra törekedtek. Ennek a felfogásnak felelt meg az a gyakorlat, hogy „éles” jogviták helyett az érdekellentéteket egyezséggel próbálták rendezni.⁵ A görög

¹ Jelen fejezet a következő tanulmányok felhasználásán alapul: Kecskés László: A választottbíráskodás történeti alapjai. In: Magyar Jog, 2011/7. szám 385–396. old.; Kecskés László: Választottbíráskodás a középkorban és nemzeti szabályozásainak kialakulása. Magyar Jog, 2011/12. szám 711–721. old.; Kecskés László: A választottbíráskodás történeti alapjai. In: JURA, 2011/1. szám 50–67. old.

² Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 1. old.

³ Lammasch, Heinrich: Die Lehre von der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit. Stuttgart, 1914. 3–7. old. és Matthiass, Bernhard: Die Entwicklung des römischen Schiedsgerichts. In: Festschrift zum fünf-zigjährigen Doctorjubiläum von Bernhard Windscheid 102, 1888. 5–6. old.; Fabinyi (1926) i.m. 1.

⁴ David, René: Arbitration in International Trade. Deventer, 1985. 29. old.

⁵ Lipsius, Justus Hermann: Das attische Recht und Rechtsverfahren. 3. kiadás, Lipcse, 1915. 220–233. old.; Low Sui Pheng: The Influence of Chinese Philosophy on Mediation in the Far East. Arbitration (UK), 1996. évi 2. szám 18. old.; Horváth Éva–Kálmán György: Nemzetközi eljárások joga – A kereskedelmi választottbíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 46. old.; Horváth Éva: Nemzetközi választottbíráskodás. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2010. 29. old.

mitológiában is megjelent a választottbíráskodás gondolata, legalábbis homéroszi értelemben ekként tekintik Parisnak, a Trója melletti Ida-hegyén, a három istennő vetélkedésben hozott ítéletét. Vá-lasz-tott-bíró-sági helyzetként Homérosz Iliásza 23. énekére is történt már utalás a jogirodalomban. Itt Átreidész Agamemmnón került kijelölésre mint vá-lasz-tott-bíró, hogy Aiász és Ídomeneusz jogvitájában döntsön.⁶ Egy ősi egyiptomi legenda szerint pedig Geb, az istenek örökös hercege választottbíráskodott Horus és Seth istenek között az „Előkelőségek Csarnokában”. Ugyanezen a helyen „arbitrálták” a Seth és Osiris istenek közti vitát is. A jogvita magva az elsőszülött fiú előjoga volt és az ítélet Thot isten, az igazság istene tanúvallomásán épült, akit a „jog mesterének” neveztek vagy másként annak, „aki részrehajlás nélkül dönt”.⁷

A Biblia világában is régre nyúlnak a választottbíráskodás gondolatát felidéző történetek. Magyarazzák, hogy Salamon király (Krisztus előtt 970 és 931 között uralkodott) lényegében vá-lasz-tott-bíróként ítelt, amikor két parázna asszony arra kérte, hogy döntse el, hogy kié a gyermek.⁸ Lukács evangéliuma 12. fejezetének 13. és 14. verse szerint pedig lényegében Jézus is csaknem vá-lasz-tott-bírói szerepbe került, amikor egy ifjú arra kérte, kényszerítse fivérét, hogy örökségét ossza meg vele. A bibliai szöveg a következőképpen írja ezt le: »Ekkor valaki megszólalt a tömegben: „Mester, mondd meg testvéremnek, hogy ossza meg velem az örökséget.” De elutasította: „Ember, ki hatalmazott fel rá, hogy bírótok legyek és elosszam örökségeket?”⁹

A választottbíráskodás a kánonjogban módosult funkcióval, eleinte védelmi jelleggel élt tovább. Az első keresztények ugyanis másoktól elzárkózva, egymásra utaltan éltek és nem ok nélkül félték a pogány bíró döntésétől. Ezért már Szent Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele (6, 4-6) meghagyta, hogy a keresztények ne forduljanak a hitetlen bírókhoz, hanem maguk köréből választott értelmes férfiak elé vigyék vitáikat. A korinthusiak kereskedőségtől átitatott, színesen zavaros életviszonyainak bírói megítéléséhez lényegében vá-lasz-tott-bíró-sági módszert ajánlott Szent Pál apostol.¹⁰ Szent Pál ezen levele a kánonjog igazságszolgáltatással és választottbíráskodással kapcsolatos gondolkodásán erős nyomot hagyott, ezért e levéllel és megírásának körülményeivel részletesebben foglalkozni nem tűnik feleslegesnek. Gazdaságföldrajzi és vallástörténeti elemek szövik át a háttérét.

Az ókorban a Peloponnésosi-félszigetet keskeny földszoros (isthmos) választotta el a görög félsziget többi részétől. (Ma ezt a földszorost csatorna szeli át.) Korinthus városa ennek déli részén, tehát a félsziget bejáratánál épült, hadászati szempontból a nagy kiterjedésű félsziget „kulcsa” volt. A földszoros két tengert választott el, keletre az Égei-, nyugatra pedig a Ión-tengert, illetve az ahhoz vezető Korinthusi-öblöt. A várost ezért „kéttengerű”-nek (bimaris) nevezték. Kikötője is kettő volt, a keletre néző Lechaion és a nyugatra tekintő Kenchreai. Ha valaki meg tudta fizetni a két kikötőt összekötő fasíneken történő hajóvontatás árát, több héttel meg tudta rövidíteni a félsziget körülhajózása idejét, mely nemcsak hosszan tartó, de veszélyes is volt akkoriban. A város története az ősidőkbe (Kr. e. 2. évezred) nyúlt vissza. A Kr. e. 8–7. században már erős, népes, gazdag, gyarmatokat alapító, ipari és kereskedelmi központ. Különösen kerámiaiparáról volt nevezetes (korinthusi vázák). Többször elpusztult azonban földrengés vagy háborúk következtében. Hányatott sorsát jellemezte a közmondás: „Korinthus egyszer fönt, máskor lent”. Az Akháj Szövetség központjaként kihívta maga ellen a rómaiak haragját, s L.

⁶ Homérosz: Iliász. 23. ének 485–487. sor; Hammond, Nicholas Geoffrey Lemprière: Arbitration in Ancient Greece. In: Arbitration International, 1985/1. 188–189. old.; Boóc Ádám: A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás. A választottbíró megválasztása és kizárása. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2009. 13. old.

⁷ Kees, Hermann: Die Kulturgeschichte des Alten Orients. Verlag C. H. Beck, München, 1963. 218. old.; Faragó László: Nemzetközi választottbíráskodás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 14. old.

⁸ Királyok Első Könyve, 16–28. vers.

⁹ Lukács Evangéliuma 12. fejezet, 13–14. vers.

¹⁰ Fabinyi (1926) i.m. 14.

Mummius hadvezér Kr. e. 146-ban a földig rombolta, lakóit kiirtatta. Kb. 100 évvel később Iulius Caesar újjáalapította, főként veteránokkal és felszabadított rabszolgákkal telepítette be. Csakhamar ismét nagyvárossá vált, sok templommal (Apollón – ez a szenthely az egyetlen, mely a római pusztítás után is megmaradt –, Poszeidon, Dionüszosz stb. tiszteletére). A város melletti hegyen (Akrokorinthos) emelkedett Aphrodité istennő kegyhelye.

A város – és később a keresztyén gyülekezet – társadalma kis részben jómódú, szabad polgárokból állt. Nem volt köztük sok a nemes, gazdag és művelt ember (1:26). Sokkal többen voltak a kiszolgált katonák, kikötőmunkások, hajósok, rabszolgák. Az ilyenek boldogan vették, hogy a gyülekezeti szeretetvendégségen jóllakhattak, illetve csalódtak, ha erre nem került sor (11:20–22). A rabszolgák egy része tanult lehetett, például írnok, mint Tertius (Róm 16:22), akivel az apostol Korinthusból íratta levelét Rómába. A városi proletárok jelentős része viszont írástudatlan maradt, nem tudta forgatni a görög Ószövetséget.

A város földrajzi helyzetéből (kikötők), történelméből (gyökértelen telepések), társadalmi helyzetéből (hatalmasok és kiszolgáltatottak) következett laza erkölcs. Az Aphrodité-templom ezer papnője szolgálta az érzéki szerelem kultuszát a gazdagabb vendégeknek, de a szegényebb negyedekben is kapható volt olcsó pénzért a megvásárolható szerelmi élmény. A Sztrabón földrajztudós és utazó által idézett mondás: „Nem mindenki utazhat Korinthusba” céloz arra, hogy a „korinthusi erkölcsök” rossz híre messze földön ismert volt.¹¹

Pál apostol második missziós útján érkezett ide. Munkatársakat talált egy zsidókeresztyén iparos házaspárban, Akvilában és Priscillában, akik Klaudiusz császár 49-ben kiadott rendelete alapján a többi zsidóval együtt távoztak Rómából és Korinthusban telepedtek le. Később hozzájuk csatlakozott a két régi, kipróbált munkatárs: Szilász és Timótheus is (ApCsel 18:2.5). Az apostol, szokása szerint, a zsinagógában kezdte meg missziós igehirdetését, később azonban az ottani ellenszegülés miatt egy pogánykeresztyén, Titius Justus házában folytatta tovább szolgálatát. Másfél évig maradt a városban. A zsidók a római procurator (Gallió, Seneca filozófus testvére) elé vitték a Pál elleni panaszukat, de a művelt római nem kívánt beavatkozni az általa „babonának” minősített vallási vitákba. Amikor Pál eltávozott, sok lelki ajándékkal ékeskedő, de sok hitbeli erkölcsi harccal megpróbált, életképes gyülekezettől vett búcsút.

A levél Efézusban keletkezett (16:5.8), ahol az apostol újabb görögországi útját tervezte (ApCsel 19:21). Korinthusi tartózkodása első ízben elég pontosan meghatározható a régészek által megtalált ún. Gallió-kő segítségével, amire a proconsul hivatali ideje (Krisztus után 51–52) alapján következtethetünk. A gyülekezethez több évvel később, kb. 54-ben írt levelét nevezzük első korinthusi levélnek. Ezt megelőzően azonban már írt nekik, amire az 1Kor 5:9 céloz. Az a levél elveszett. Ezután ő kapott a gyülekezettől egy erkölcsi kérdésekkel teli levelet, amit egy háromtagú küldöttség (16:17) vitt el hozzá. Erre való válaszként született meg az első korinthusi levél, mely

¹¹ Barrett, C. K.: A Commentary on the First Epistle to the Corinthians, 1971, BNTC; Bruce, F. F.: 1 and 2 Corinthians, 1971, NCB. Conzelmann, H.: 1. Corinthians, Philadelphia, 19812; Groscheide, F. W.: De Eerste Brief aan de kerk te Korinthe, Kampen, 1957. uő. angolul: The First Epistle to the Corinthians, Grand Rapids, 19833; Héring, J.: La première épître de Saint Paul aux Corinthiens, Neuchatel–Paris, 1959; Kiss Sándor: A korinthusiakhoz írt első levél magyarázata, Jubileumi Kommentár, 1. kiadás, 200–218., Lietzmann, H.: An die Korinther, Tübingen, 19494, HNT, 7.; Stange, E.: Die Korintherbriefe, Berlin, 1951. Schlatter, A.: Paulus, der Bote Jesu, Stuttgart, 1956; Szabó Csaba: Az első korinthusi levél magyarázata W. Barcalay nyomán, Debrecen–Karcag, 1991; Wendland, H. D.: Die Briefe an die Korinther, Göttingen, 1963, NTD; 7.; Fascher, E.: Der erste Brief des Paulus an die Korinther, I., 1–7., ThHK, 1975; Wolff Ch.: Der erste Brief des Paulus an die Korinther, II., 8–16. Berlin, 1982, ThHK; Schrage, W.: Der erste Brief an die Korinther, I. 1–6., EKK, 1991. A 14. fejezethez: Theissen, G.: Psychologische Aspekte paulinischer Theologie (Göttingen, 1982), 271–332. A 15. fejezethez: Bolyki J.: A feltámadás reménysége, RE XXXIX (1987. febr. 27–30.); Lásd még: Bolyki János: A korinthusiakhoz írt első levél magyarázata.

itt-ott céloz (és válaszol) a feltett kérdésekre („Amiről pedig írtatok...”, 7:1; 8:1.4), a további levelezésről a második levél bevezetése során esik szó.

„Hogyan merészel közületek valaki, akinek a másikkal peres ügye van, a hitetlenek, s nem a szentek előtt törvénykezni? Vagy nem tudjátok, hogy a szentek a világ felett fognak ítélni? És ha ti ítéltetek a világ felett, arra talán méltatlanok vagytok, hogy jelentéktelen ügyekben ítéltetek? Vagy nem tudjátok, hogy angyalok fölött is ítéltünk majd? Akkor mennyivel inkább ítéltünk a mindennapi élet dolgaiban! Ha tehát hétköznapi ügyekben pereskedtek, akkor azokat ültetitek a bírói székbe, akik semmit sem számítanak a gyülekezet előtt? Megszégyenítsük nektek! Ennyire nincs közöttetek egyetlen bölcs sem, aki igazságot tudna tenni testvérei között? Sőt testvér a testvérral pereskedik, még hozzá hitetlenek előtt. Egyáltalán már az is nagy gyarlóság bennetek, hogy pereskedtek egymással. Miért nem szenveditek el inkább a sérelmet? Miért nem tűritek el inkább a kárt? Sőt ti okoztok sérelmet és kárt, mégpedig testvéreknek! Vagy nem tudjátok, hogy igazságtalanok nem örökölhetik Isten országát? Ne tévelyegjete: sem paráználkodó, sem bálványimádó, sem házasságtörő, sem bujálkodó, sem fajtalanok, [Ef 5,5] sem tolvajok, sem nyerészkedők, sem részegesek, sem rágalmozók, sem harácsolók nem fogják örökölni Isten országát. [Gal 5,21] Pedig ilyenek voltak közületek némelyek: de megmosattatok, megszentelődtek, és meg is igazultatok az Úr Jézus Krisztus nevében és a mi Istenünk Lelke által.”(1Kor.6,1-11)

A levél ezen fejezetében a városi (állami) bíróság előtti pereskedésből indult ki az apostol. Pereskedhetnek ilyen fórum előtt egymással a keresztyének? Nem! – adta meg a választ – hiszen ez a hitetlenek, igaztalanok előtti igazságszolgáltatás keresését jelenti, ilyet pedig hogyan várhatnak a gyülekezet tagjai a kívülvalóktól. Pálnak természetes volt, hogy a zsidók egymással nem pereskedtek a római hatóságok előtt. Most arra akarta rádöbenteni a korinthusiakat, hogy ez a keresztyén gyülekezet tagjai részéről is önellentmondás lenne. Hogyan is kereshetnének a gyülekezeti tagok igazságot (igazságszolgáltatást) maguknak vitás kérdésekben a kívülállók (adikoi, igaztalanok, meg nem igazultak) előtt?

A görög ember nemcsak mérgében vitte a bíróság elé a vitás ügyeit, hanem szórakozni, tanulni, társadalmi életet élni is járt a bíróságra, ahol a szónokok nagy becsben álltak. Pál apostol szerint „a szentekre” tartozik minden, a gyülekezeten belüli, az anyagi életre (megélhetés, ta biótika) vonatkozó vitás ügy (pragma). Ha pedig a gyülekezet tagjai egyszer angyalokat ítélnék meg, akkor mennyivel inkább lehetnek döntőbírók saját, a mindennapos étellel kapcsolatos ügyekben? Pál felindultságát bizonyítja gúnyos és szónoki kérdése: mért nem a gyülekezet legalábbvaló embereit bízzátok meg az ítélezéssel? Még azok is jobbak lennének erre, mint a pogány bírók! De mindjárt mást ajánl a következő, 5. versben: egy köztük lévő bölcs embert bízzanak meg az egymás közti peres ügyek intézésével. Nincs ilyen köztetek egy sem? – kérdi gúnyosan a magukat oly bölcsnek tartó korinthusiaktól. Itt jelenik meg tehát a vá-lasz-tott-bíró képe Szent Pál gondolatmenetében.

Szent Pálnak még két érve volt a korinthusi gyülekezet téves gyakorlata ellen. Az egyik az, hogy már maga az anyagi ügyek miatti pereskedés – bármely fórumon legyen az – kifogásolható. A keresztyén hajlandó lehetne arra is, hogy zokszó nélkül viselje el a neki okozott kárt. Ehhez persze az igazságosztó Isten iránti bizalom és az anyagiaktól való belső függetlenség lelkére lenne szükség. De még nagyobb baj, ha a keresztyének másnak okoznak anyagi kárt. Ezzel az apostol mind a felperes, mind az alperes felet elmarasztalja. A másiknak, mégpedig testvérnek igaztalanságot és kárt okozó keresztyén maga is igaztalan, hitetlen lett. Márpedig az igaztalanok nem örökölhetik Isten országát.¹²

¹² Barrett, C. K.: A Commentary on the First Epistle to the Corinthians, 19712, BNTC; Bruce, F. F.: 1 and 2 Corinthians, 1971, NCB. Conzelmann, H.: 1. Corinthians, Philadelphia, 19812; Groscheide, F. W.: De Eerste Brief

Az egyházi szabályok előírták azt is, hogy a vita keresztény szellemben bonyolódjon le, lehetőleg kibéküléssel, kiegyezéssel záruljon, nem feltétlenül a jogszabályok alkalmazásával.¹³ A kánonjogi rendszerben a választott bírók tehát tulajdonképpen egyeztetők voltak, a *compromissum* pedig olyan egyezség volt, amelyben a felek feltételesen lemondtak jogaikról, az egyezség végleges teljes tartalmát pedig a vá-lasz-tott-bírók határozták meg.¹⁴ A római joghoz hasonlóan a kánonjog sem tulajdonított közvetlen joghatályt a *compromissum*nak.¹⁵

Az egyházi bíróságokon – különösen Németországban – a bírók a római-kánoni perrendet alkalmazták, néha viszont inkább vá-lasz-tott-bíróként működtek mintsem szoros értelemben vett bíróként.¹⁶ A gyakorlatban a római-kánoni polgári per rendjét – amelynek a késő római állami perrend adta a kiindulópontját – az egyházi bíróságokon és az egyházi személyek által lefolytatott választottbírói eljárásokban dolgozták ki. Ez a perrend a XIII. században oly mértékben kifejlődött, hogy azt a világi bíróságokon is alkalmazták. A perből végülis egy teljes egészében írásbeli eljárás lett, amelyben szükségszerűvé vált a tanult ügyvédek részvétele. Természetes volt, hogy az egyetemi képzésben részesült ügyvédek perbeszédekben, ha hasznosnak tartották, idéztek az általuk tanult római jog anyagából is. Így lett a római-kánoni polgári per az első lépés a római jog európai recepciójának folyamatában.¹⁷

A kánonjog a későbbiekben, az egyház megszilárdulásával rendkívüli nagy mértékben előmozdította a választottbíráskodás elterjedését. Más fejlődési vonulat ugyan, de érdemes kiemelni, hogy az egyházi bíráskodás intézményrendszere is egyenesen a vá-lasz-tott-bírói *compromissum*ból fejlődött ki. A kereszténység megerősödésével mind több és több vá-lasz-tott-bíróra volt szükség. Ilyeneként a keresztény közösségek vezetői, majd később a püspökök szerepeltek, akiknek eljárási jogosítványait akkor, amikor a kereszténység államvallás lett, a keresztény uralkodók megerősítették. A püspöki joghatóság alapja egy ideig még a felek megegyezése volt, később azonban erre sem volt szükség, és így a püspökök, akik eredetileg csak a felek szerződése alapján jártak el, hamarosan valódi, a felek alávetési nyilatkozatától független bírói hatalomhoz jutottak.¹⁸ Joghatóságuk jogalapja tehát elkötődött a vá-lasz-tott-bírói *compromissum*tól.

A XI. századra teszik a jogtörténészek azoknak a választottbírói bíróságoknak a kialakulását, amelyek a kereskedők egymás közötti jogvitáiban döntöttek. Angliában a „poroslábúak bírósága” (court of piepowders), olyan döntéshozatali fórum volt, amelynél a kereskedők maguk közül választott, a szükséges szakértelemmel rendelkező „kollégáikat” kérték fel arra, hogy üzleti kapcsolataikból

aan de kerk te Korinthe, Kampen, 1957. uő. angolul: *The First Epistle to the Corinthians*, Grand Rapids, 1983; Héring, J.: *La première épître de Saint Paul aux Corinthiens*, Neuchatel–Paris, 1959; Kiss Sándor: *A korinthusiakhoz írt első levél magyarázata*, Jubileumi Kommentár, 1. kiadás, 200–218., Lietzmann, H.: *An die Korinther*, Tübingen, 1949, HNT, 7.; Stange, E.: *Die Korintherbriefe*, Berlin, 1951. Schlatter, A.: *Paulus, der Bote Jesu*, Stuttgart, 1956; Szabó Csaba: *Az első korinthusi levél magyarázata* W. Barcalay nyomán, Debrecen–Karcag, 1991; Wendland, H. D.: *Die Briefe an die Korinther*, Göttingen, 1963, NTD, 7.; Fascher, E.: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, I., 1–7., ThHK, 1975; Wolff Ch.: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, II., 8–16. Berlin, 1982, ThHK; Schrage, W.: *Der erste Brief an die Korinther*, I. 1–6., EKK, 1991. A 14. fejezethez: Theissen, G.: *Psychologische Aspekte paulinischer Theologie* (Göttingen, 1982), 271–332. A 15. fejezethez: Bolyki János: *A feltámadás reménysége*, RE XXXIX (1987. febr. 27–30.); Lásd még: Bolyki János: *A korinthusiakhoz írt első levél magyarázata*.

¹³ Bernhard (1888) i.m. 131. old.; Fabinyi (1926) i.m. 14.

¹⁴ Bornhak, Konrad: *Schiedsvertrag und Schiedsgericht*. In: *Zeitschrift für deutschen Zivilprozess (ZZP)*, XXX. 3. 17. old.; Fabinyi (1926) i.m. 14.

¹⁵ *Decret. I. 43. de arbitis; Caput 9. X. de integrum restitutione I. 41 Liber Sextus I. 23. de arbitris.*; Fabinyi (1926) i.m. 13–15.

¹⁶ Stein, Peter: *A római jog Európa történetében*. (Fordította: Földi Éva) Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 118. old.

¹⁷ Stein (2005) i. m. 80. old.

¹⁸ Igen érdekesen részletezi azt a fejlődést: Bernhard (1888) i.m. 131. old.; Fabinyi (1926) i.m. 15.

származó vitákat eldöntsék. A középkorból és a korai újkorból is több választottbíráskodásra történő utalás maradt ránk. Ide tartozik például az angol Year-Books 1374. évi évfolyama, amely a választottbíráskodásról szól. Érdekes, hogy Dél-Amerikában is találkozunk több középkori választottbíráskodásra vonatkozó törvénnyel (ilyen Chilében a spanyol VIII. Alfonz 1213-ban kelt rendelete; Brazíliában pedig 1514-ben a portugál, I. Mánuel király bocsátott ki választottbíráskodásra vonatkozó törvényt). A XVII. században Dániában és Svédországban hoztak választottbíráskodásra vonatkozó jogszabályt. Az 1734. évi svéd végrehajtási törvény is rendelkezett a választottbírási ítéletek végrehajtásáról.¹⁹ Európában egészen a XVIII. század elejéig a céhekbe tömörült iparosok és kereskedők követték azt a gyakorlatot, hogy jogvitáikat nem a királyi bíróságokkal, hanem a választottbíróként tevékenykedő tekintélyes céhmesterekkel döntették el.

A középkori kereskedelem kezdetben belföldre irányult, sőt hosszabb ideig lényegében csak helyi kereskedelemnek volt tekinthető, kevés helyközi elemmel kombináltan. Idővel azonban folyamatosan távolságvá és nemzetközivé vált, aminek oka a nemzetközi vásárok és kereskedelmi utak kialakulása volt. A Római Birodalom bukását követően az időszakos piacok voltak a kereskedelem középpontjai. Állami védelem alatt álltak, és privilégiumokat is kaptak. A kereskedők céhekbe szerveződve működtek, saját belső szabályzataikban szervezve meg működésük kereteit. Az időszakos vásárok idővel állandóvá váltak, saját belső szabályzatokat alkottak, és saját bíróságokat hoztak létre. Ezek működése is választottbíráskodási elemekkel volt átszőve. A nemzetközi kereskedelem a XII–XIII. században indult először nagyobb fejlődésnek. A vásárok – melyeket állandó helyen tartottak – különösen fontos szerepet játszottak ebben az időszakban,²⁰ elősegítették a fuvarozás és a biztosítás jogintézményeinek fejlődését is.²¹ Kezdetben elsősorban Champagne és Flanders voltak a nagy nemzetközi vásárok színterei, majd a XV–XVI. században – mely korszakot a „kereskedelmi forradalom” korának is hívták régebben a gazdaságtörténészek – Lyon, Genova, Besancon, Lipcse, Frankfurt am Main, Köln is jelentős vásárvárosokká fejlődtek.²² A nemzetközi vásárokon elsősorban az itáliai és a germán jogcsaládba tartozó kereskedők találkoztak egymással, ennek köszönhetően az itáliai kereskedelmi jogi megoldások és doktrínák Európa más államaiban is elterjedtek.²³

Champagne grófság négy legfontosabb városában például évente hat alkalommal rendeztek vásárokat, melyek alkalmanként hat hétig tartottak, beleértve az üzletek előkészítését, lebonyolítását, valamint a váltók kifizetését is.²⁴ Általában két hét jutott tisztán kereskedésre, négy hét pedig az adósságok, tehát a jogi ügyek rendezésével telt el. A tényleges kereskedelmi tevékenységre fordított idő kétszerese jutott tehát a jogviták elintézésére. Az ilyen módon hozzávetőlegesen 40–50 nap hosszúságú vásárciklusok az ünnepnapok kivételével tulajdonképpen lefedték az egész évet.²⁵

¹⁹ Horváth Éva–Kálmán György (1999) i. m. 46–47. old.

²⁰ Bourquelot, F.: Études sur les foires de Champagne. In: Mémoires de l'Académie des Inscriptions, Párizs, 1865.; Bassermann, E.: Die Champagner Messen. Tübingen, 1911.; Brésard, M.: Les foires de Lyon au 15e et 16e siècle. Párizs, 1914.; Kecskés László: A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben. Történeti Vázlat. Dialóg Campus Kiadó Budapest–Pécs, 2004. 198–200. old.; Kecskés László: Polgári jog. A személyek joga. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007. 268. old.

²¹ Nagyné Szegvári Katalin: A Code de Commerce hatása az európai kereskedelmi jogi kodifikációra In: Jogtörténeti tanulmányok (szerk.: Kajtár István–Szekeres Róbert) PTE Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2001. 314. old.; Kecskés (2007) i.m. 115. old.

²² Cameron, Rondo: A világgazdaság rövid története a kőkorszaktól napjainkig. Maecenas Könyvek, Budapest – Talentum Kft., 1998. 91–92. old.; Kecskés (2007) i.m. 268. old.

²³ A XVI. század leghíresebb kereskedődinasztiája az augsburgi (Dél-Németországi) székhelyű Fuggerek voltak. Lásd részletesebben: Rondo (1998) i.m. 159.; Holdsworth, William Searle: A History of English Law. London, 1966, V. kötet. 97. old.; Kecskés (2007) i.m. 268. old.

²⁴ Weber (1979) i.m. 183–184.; Kecskés (2007) i.m. 269. old.

²⁵ Weber (1979) i.m. 269.

Champagne hajdani, kereskedelem-történeti jelentősége földrajzi fekvéséből adódott. Ez a terület ugyanis az angol gyapjútermelő és a flandriai gyapjufeldolgozó vidékek, valamint a keleti áruk fő importőre, Itália között terült el. Ennél fogva itt elsősorban gyapjú és gyapjútermékek, valamint a déli országok és a Kelet termékei cseréltek gazdát. Az összes champagne-i vásár közül a posztóvásár volt a legfontosabb, itt volt a legnagyobb a forgalom. A posztóvásáron a világ valamennyi akkor forgalomban volt pénzürméje megfordult. Ennek következtében Champagne lett a pénzváltóüzlet őshazája és az adósságok kiegyenlítésének klasszikus helye.²⁶ A vásárookra Európa minden részéből érkeztek kereskedők. A vásárok fontossága abban állt, hogy az egész akkori keresztény világ közös kereskedelmi jogának (a *ius nundinarum*nak) voltak a bölcsői, hiszen olyan intézmények születtek itt meg, mint a váltó- és a csődjog, illetve a kereskedelmi választottbíráskodás, melyre a kereskedői igényekből fakadóan a gyors ítélkezés és végrehajtás volt jellemző.²⁷

A vásár – mint szervezett piac – gazdasági értelme az ügyleti koncentráció, jogi előnye pedig az ügyleti biztonság volt. A vásártartást engedélyező, egyben a vásárt garantáló közhatalomnak a védelme alatt virágzott a kereskedelem, hiszen a gazdasági lehetőséghez (árucsere Észak és Dél között) jogbiztonság és politikai támogatás társult. Kialakult a vásári jog, melynek alapja a vásártartási jogosultság volt, amit a közhatalom adományozott, és részét képezte a joghatóság és a saját eljárási jog (eskü, okirati bizonyítás) is. Ha a vásári ítéletet egy másik közhatalom fennhatósága alatt nem hajtották végre, és így megsértették a joghatóság univerzális jellegét, úgy az onnan érkezőket kiltították a vásárról (*défense des foires*).²⁸

Nyugat-Európában a középkori vásárokon működött bírók, bíróságok tevékenységében számos választott-bírói vonás volt érzékelhető. Abban, hogy ekként alakult fontos szerepe lehetett annak, hogy ezeknek a vásároknak a szervezésében jelentős szerepük volt a kereskedői céheknek is, és ezt a szerepüket a vásárok közhatalmi engedélyezési és felügyeleti rendszerét működtető városok nem nyomták el.²⁹

A távolsági kereskedelem kialakulásával és elterjedésével újabb együttműködési kapcsolatok jöttek létre a kereskedők között. Szükségszerű volt, hogy a távolsági kereskedők egymással együttműködjenek, valamint hogy együttműködjenek a helyi kereskedőkkel is bizonyos mértékig. Ugyanakkor a helyi kereskedők is érdekeltek voltak abban, hogy szervezetekbe tömörüljenek a távolsági kereskedelem számukra hátrányos hatásainak kivédésére. A helyi kereskedők számára létfontosságú volt annak megakadályozása, hogy a távolsági kereskedők közvetlenül szerződési kapcsolatot létesítsenek a helyi fogyasztókkal. A távolsági kereskedők személyes biztonságának védelme mellett a távolsági kereskedelemnek jogvédelemre is szüksége volt. A távolsági kereskedő nem tartozott ugyanis ahhoz a közösséghez, ahová kereskedési céllal ellátogatott. Nem feltétlenül vonatkoztak rá azok a jogi normák, amelyeket a helybeliekre alkalmaztak. A jogsértő távolsági kereskedővel szembeni igényérvényesítést előmozdító megoldás volt az intézményes megtorlás: ha valaki idegenben – például egy genovai vagy pisai kereskedő Firenzében vagy Franciaországban – nem tudta, esetleg nem akarta megfizetni az adósságát, elfogták az ott élő

²⁶ Bourquelot (1865) i.m.; Bassermann (1911); Brésard (1914); Weber (1979) i.m. 183.; Kecskés (2007) i.m. 269.

²⁷ Sándor István: A társasági jog története Nyugat-Európában. KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2005. 77. old.; Kecskés (2007) i.m. 269.

²⁸ Hilaire, Jean: *Introduction historique au droit commercial*, Paris, PUF, Collection droit fondamental, 1986.; Galgano, Francesco: *Lex mercatoria*, Il Mulino, 2001.; Metzinger Péter: *Adalékok a kereskedelmi jog középkori történetéhez*. Kézirat. Pécs, 2006. 5. old.; Kecskés (2007) i.m. 269.

²⁹ Szemben a magyarországi középkori vásárokkal, melyeket csaknem kizárólagosan a városok uraltak, és azokon a kereskedői céhek nem kaptak érdemi szerepet, így Magyarországon a középkori vásári bíráskodásnak nem lett választottbírói karaktere. Magyarországon a középkori vásárokon a bírók a vásárszervező városok nevében túlnyomó részt rendészeti jellegű igazságszolgáltatást nyújtottak.

honfitársait. Ez hosszú távon tűrhetetlen visszaélésekre adott alkalmat, és ezért később a kereskedelmi szerződésekben kikötötték, hogy kölcsönösen lemondanak a retorziókról a felek. A kereskedők jogvédelmének szükségessége különféle más intézményeket hívott életre. Mivel a kereskedő mint idegen nem jelenhetett meg a bíróság előtt, szüksége volt egy patrónusra, aki adott esetben képviselte is. Ezen alapult az ókorban a *proxenia*, amely a vendégbarátság és a kereskedelmi és jogi érdekképviselő egyfajta kombinációját jelentette. Ennek felelt meg a középkorban az a megoldás, hogy az idegen kereskedőnek joga és kötelessége volt, hogy egy helyi polgár védelmére bízza magát, nála kellett leraknia áruját, az illető polgár, a kereskedő szállásadója pedig köteles volt a község nevében ellenőrizni vendégét. A helybeli kereskedőknek mind több ponton sikerült ellenőrzésük alá vonni az idegeneket. Kötelezővé tették például, hogy bizonyos tehető polgároknál vegyenek ki lakást, ezt nevezték szálláskényszernek. A szálláskényszer intézménye révén tudták megakadályozni a helyi kereskedők, hogy a távolsági kereskedők az éjszaka leple alatt szerződhessenek a helyi fogyasztókkal. Akkor pedig, amikor a távolsági kereskedő már olyan nagy mennyiségű árut vitt magával, hogy az éjjelre a vendégbarát funkciójú helyi kereskedő házában már nem volt elhelyezhető, létrehoztak többnyire a városok határában közraktárakat is. A közraktár intézményének a bevezetése azért is hasznos volt, mert segített annak megakadályozásában, hogy a vendég távolsági kereskedő és a házigazda helyi kereskedő egymással szerződést köthessen visszaélésszerű módon.³⁰

Óriási haladást jelentett, amikor mind több kereskedő részvételével Hanzát³¹ hoztak létre. Ez eleinte általában azt jelentette, hogy az idegen városban működő külföldi kereskedők céhbe tömörültek és közösen védelmezték egymást. Ilyen tömörülés természetesen csak az adott fejedelem vagy az adott város engedélyével jöhetett létre. Az idegen országban élő kereskedők szervezetének kialakulásával egy időben rendszerint külön kereskedőtelepülések jöttek létre, s ez lehetővé tette, hogy a kereskedőknek ne kelljen azonnal túladniuk árujukon. Ezt a célt szolgálták a szárazföldi kereskedelemben a karavánszerák-jok, a tengeri kereskedelemben pedig a kereskedelmi telepek – *fondaco*-k, raktárak és áruházak³² –, amelyek a középkorban az egész világon megtalálhatók voltak.³³

A középkori kereskedelem középpontjában a kereskedőházak álltak, amelyek intézményi elnevezése a Földközi-tenger partjain az arab *funduc* szóból eredő *fondaco* volt. Velencében a IX. századtól már virágzott a tengeri kereskedelem, és jelentős kereskedővárosok alakultak ki Itália más területein (Pisa, Genova, Siena, Milánó, Bologna, Firenze, Amalfi stb.) is. Hasonló kereskedelmi centrumok működtek a katalán területeken, amelyeket *alfondigónak* neveztek. Ezek hatalmas, városszerű komplexumok voltak, ahol a kereskedők üzleteket tartottak fenn, és ahová képviselőket küldtek. A keresztény területek kereskedőinek megjelenése a levantei útvonalon a konzulátus-rendszer bevezetésével függött össze. A német területek kereskedői Velencében 1228-ban hoztak létre *fondacót*. Az észak-német területeken a *fondaco*-hoz hasonló szerepet játszott a Kontor intézménye. A portugál területeken a faktorrendszer terjedt el, elsősorban a németalföldi kereskedelmi célterületekre (*Feitoria de Flandres*) koncentráltan.³⁴

³⁰ Weber (1979) i.m. 176–177., 180–180.; Kecskés (2007) i.m. 270.

³¹ Vö. Schröder. R.: *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*. 6. kiadás, Lipcse, 1919. I. 704. old. és köv. o.: Weber (1979) i.m. 176–177.; Kecskés (2007) i.m. 270.

³² Vö.: Simonsfeld, H.: *Der Fondaco dei Tedeschi und die deutsch-venetianischen Handelsbeziehungen* 2. kötet, Stuttgart, 1887.; Weber (1979) i.m. 176–177.; Kecskés (2007) i.m. 271.

³³ Weber (1979) i.m. 176–177.; Kecskés (2007) i.m. 271.

³⁴ Kellenbenz, Hermann (Hgg): *Handbuch der europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte*. I–III. kötet. Stuttgart, 1986, 228. old.; Rehme, Paul: *Geschichte des Handelsrechts*. In: *Handbuch des gesamten Handelsrechts mit Einschluß des Wechsel-, Scheck-, See und Binnenschiffrechts, der Versicherungsrechts sowie des Post- und Telegraphenrechts*. I–VIII. kötet. Hgg Victor Ehrenberg. Leipzig, 1913. 82. old.; Sándor (2005) i.m. 75.; Katus László: *A középkor története*. Második, javított kiadás. Pannonica – Rubicon, Budapest, 2001. 206. old.; Kecskés (2007) i.m. 271.

A középkori üzletemberek (kalmárok, pénzváltók és kézművesek) nem sokat késlekedtek önmaguk megszervezésével és menedzselésével, azaz érdekvédő szervezetek létrehozásával és privilégiumok szerzésével. A szakmák szerint alapított céhek a szabad verseny intézményes ellenségei (mai szemmel nézve lényegében kőkemény kartellek), ugyanakkor igen hatékony egyesületek, a mester irányítása alatt önkormányzattal rendelkeztek, saját működésük szabályait maguk írta statútumba foglalták. A céhstatútumok mint fontos jogi dokumentumok privát kodifikációk voltak, így például Étienne Boileau, a párizsi kereskedők IX. Lajos által kinevezett előljárója 1268-ban összeírta a városi céhek statútumait, „Livre des métiers” címmel. A kereskedők közössége, az universitas mercatorum, persze nem volt egységes, voltak erősebb és gyengébb céhek. Az előbbieket a nagykereskedők és a bankárok vezették, akik különösen az olasz városállamokban szereztek roppant erős pozíciókat: a firenzei és a bolognai Mercanzia saját maga szabályozásán túl például jóváhagyta az egyes céhek alapszabályait is, és politikailag is számottevő befolyást gyakorolt a város vezetésére, továbbá teljes bírósági joghatósággal rendelkező kereskedelmi ügyekben. A Mercanzia által elért némely gazdaságpolitikai eredmény már-már hihetetlen modernségről árulkodik, így például Bolognában 1230-ban városi döntést hoztak a textilmanufaktúrák fejlesztésére: a városba települő takácsok vissza nem térítendő támogatást, kedvező kölcsönt és 15 éves adómentességet kaptak, vagyis a kereskedők elérték a gazdasági fejlődés költségeinek társadalmisítását. Itália városállamaiban a Mercanzia – mint a hatékony és valóban alulról szervezett érdekvédő kereskedelmi kamara szerencsés előképe jelent meg.³⁵

A genovai kikötő 1293-as forgalmának értéke háromszorosa volt a francia uralkodó korabeli éves bevételeinek, négyszerese az akkori éves angol exportnak, és tízszerese Lübeck 1368-as forgalmának. A kereskedőket Itáliában a céhek tartották nyilván, bizonyos kivételekkel. A „mercator” jelölte a bejegyzett kereskedőt, míg a „negociator” a szabadúszó kalmár megnevezésére szolgált; a különbségtételt a városi hatalom is elismerte, így például Brescia 1313-as vagy Milánó 1396-os statútuma. A kereskedők sorába tartoztak az árut értékesítő személyek, illetve ide sorolták – bár a szakirodalom ezt részben vitatja – a bankárokat, a közvetítőket (proxenetæ, courier), valamint a kereskedelmi alkalmazottakat is.³⁶

A kereskedők tevékenységének összehangolásában fontos szerepet töltöttek be a céhek, belső szabályzataikkal, szokásjogukkal.³⁷ A kereskedelmi jellegű céhek speciális joganyagot, úgynevezett „ius specialét” alakítottak ki, saját kereskedelmi könyvvezetéssel, választottbíráskodással, belső eljárási szabályzattal.³⁸ Az itáliai kereskedővárosokban kialakult szokásjogot³⁹ vette át a többi, római jogi hagyományokon nyugvó jogrendszerű ország is.⁴⁰

A nagy észak-itáliai kereskedővárosok konzuljai egyszerre voltak előljárók és bírók. Nem csak a kereskedők felett ítéleztek, hanem mindenki (nemesek, idegenek) felett, aki kereskedelmi ügyletekben vett részt. Tevékenységük nagymértékben választottbíráskodási jelleget mutatott. Az olasz Mercanziánál is magasabb szintű kereskedői szerveződés volt a jól ismert Hanza Szövetség.

³⁵ Hilaire (1986); Galgano (2001); Metzinger (2006) i.m. 2.; Kecskés (2007) i.m. 272.

³⁶ A kereskedelem fejlődését elsősorban a naturáltermelés segítette elő, amely a mezőgazdasági forradalom eredményeként növekedett. Így bizonyos szempontból a kereskedelem fejlődése nem a városok kialakulásához, hanem a vidéki termelés hatékonyságának növeléséhez köthető. Berman, Harold J.: Law and Revolution. The Formation of Western Legal Tradition Cambridge Massachusetts, London, 1993. 334. old.; Sándor (2005) i.m. 75–76.; Hilaire (1986); Galgano (2001); Metzinger (2006) i.m. 2.; Kecskés (2007) i.m. 272.

³⁷ Rehme (1913) i.m. 87.; Sándor (2005) i.m. 76.; Kecskés (2007) i.m. 273.

³⁸ Kellenbenz (1986) i.m. 231. és köv.; Sándor (2005) i.m. 76.; Kecskés (2007) i.m. 273.

³⁹ Gönczi Katalin: A középkori város jogtörténeti aspektusai (A városjog történelmi szerepe) In: Gönczi Katalin–Horváth Pál–Stipta István–Zlinszky János: Egyetemes jogtörténet I. (szerk.: Horváth Pál). V. fejezet Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997. 143–144. old.; Kecskés (2007) i.m. 273.

⁴⁰ Így Portugália, Spanyolország, Franciaország és részben a germán területek. Rehme (1913) i.m. 88. köv.; Sándor (2005) i.m. 76.; Hilaire (1986); Galgano (2001); Metzinger (2006) i.m. 5.; Kecskés (2007) i.m. 275.

Ennek keretében már nem csak az egy-egy városhoz tartozó üzletemberek szövetkeztek, hanem maguk a kereskedők irányította városok is. A Szövetség – mely mai szemmel egy jól szervezett, nemzetközi kartell volt – az Észak-európai, elsősorban a Balti-tengeri kereskedelem kiaknázására jött létre, formálisan Lübeck városának vezetésével. A Szövetség a XIII. század végére igen megerősödött, fénykorában több mint kétszáz város volt a tagja, monopolizálva az Oroszországgal való északi kereskedelmet. Hanyatlása a novgorodi Hanza állomás 1494-es bezárásával kezdődött.

Ebben az időszakban a kereskedelmi jog egyre inkább elvált az általános magánjogi szabályoktól, a fides, azaz a jóhiszem és a bizalom lett a központi eleme. Ennek a joganyagnak a nemzetivé válása, azaz a nemzeti jogokba való beépülése is bekövetkezett idővel. Az egyes városok saját kereskedelmi jogi szabályozásokat alkottak. Ezek keretében számos kodifikációs eredménnyel találkozhatunk. Ide tartoznak például Antwerpen város coutumesei, a francia Ordonnance du commerce (1673), az Ordonnance de la marine (1685), a bilbaói Ordenanza (1737), a porosz tengeri jog (1727).⁴¹

⁴¹ Marquard, Johann: *Tractus politico – juridicus De iure mercatorum et commerciorum singulari*. Frankfurt. 1662. II. kötet 8. old.; Coing, Helmut: *Europäisches Privatrecht*. I. kötet. *Älteres Gemeines Recht (1500 bis 1800)*. München, 1985. 521–523. old.; Kecskés (2007) i.m. 276.

Prof. Dr. Dr. h.c. Visegrády Antal
egyetemi tanár

Az alternatív vitarendezés jogbölcseleti dimenziói

Mint ismeretes, a jog egyik funkciója az állampolgárok és szervezetek egymás közti, valamint az államhoz fűződő kapcsolatainak alakításában és az e kapcsolatokból adódó konfliktusok megoldásában való közrehatás.

A jog a konfliktusok, viták társadalmi kezelésének csupán egyik eszköze.

A világon szinte mindenütt észlelhető a jog és a jogot alkalmazó szervezetek *kikerülése* a viták megoldása során, s az ún. nem formális mechanizmusok igénybevételének növekedése. Ennek okai többfélék, köztük kiemelendők a nem formális vitakezelés hajlékonysága, és hatékonysága.

A konfliktusok és a viták kezelésére a jogi rendszer legfontosabb szervezete a bíróság.

Történetileg azonban két másik típusú viszályrendezési eljárás is kialakult (a második két formában).

1. Az egyik a felek közvetlen tárgyalás útján való megegyezése, esetleg segítőkkel, szakértőkkel.
- 2.a A konfliktus megoldásának másik típusa a harmadik személy bevonásán alapszik.
- 2.b Végül, bizonyos esetekben a felek választására nincs lehetőség, kötelezően kell harmadik személyhez vagy szervezethez fordulniuk, aki vagy, amely előre meghatározott szabály (jogszabály) alapján dönt.

A jognak a konfliktusok megoldásában való részvétele tehát nem jelenti a konfliktusok megoldásának monopolizálását a jog által.

A társadalom hagyományos jogi kultúrájától függ, hogy a konfliktuskezelés melyik módja a leginkább hatékony, s melyikhez fordulnak a felek.

Míndezek alapján, a teoretikus és az empirikus feltárás kombinálva, erőteljesen alkalmazva a jogösszehasonlítást az európai, a kínai, a japán, a hindu, az iszlám és az afrikai jogi kultúrákban vizsgáljuk meg a viszályrendezés módozatait és azok hatékonyságát.

Az ADR (alternative dispute resolution) „mozgalom” az 1970-es években indult az Egyesült Államokban is azzal a céllal indult, hogy a peres eljárásoknál hatékonyabb vitarendezési alternatívákat ajánljon. Napjainkban virágzik az ADR, mert több módon is igazolódott, hogy több mint egy újabb eszköz a viták megoldásához. Az ADR számos bírósági, igazságügyi rendszer intézményesített részévé vált a világ számos országában. Az ADR fejlődésével a mediáció széles körben elterjedt, sokak által preferált vitarendezési módszerré vált, mert eljárásainak kisebb a komplexitása és nagyobb rugalmasságot biztosít. Egy „külső” normarendszernek való alávetés helyett a felek által kölcsönösen újraértelmezett konfliktushelyzetben a mindkét fél által elfogadhatónak tekintett megoldás megtalálása a cél.

A jogi kultúra mibenléte

A *jogi kultúra* témaköre sokkal tágabb és átfogóbb jellegű annál, hogysem gondolati gazdagságát egy cikk keretében akárcsak érintőlegesen is érzékelhetnénk.

A jognak a kultúra fogalmával történő összekapcsolása viszonylag újkeletű jelenség. A 19. század derekán alakult ki a kultúrának az a ma is elfogadott koncepciója, hogy a kultúra mindazt jelenti, amit az emberi társadalom fizikai és szellemi munkájával létrehozott.

A 20.század elején a német Kohler a jog és a jogtudomány legfontosabb feladatának a kultúra előhaladásában való közreműködését tekintette. Számára a jog annak a térben és időben meghatározott kultúrának része és terméke, amelyben létrejött. Kohler elmélete értelmében a jog változásai is az egyetemes kultúra változásain belül, azok keretében mennek végbe.

Az ugyancsak német Radbruch professzor a jogot úgy határozta meg, mint kultúrhatalmat, a kultúra egyik összetevőjét. Zitelmann pedig a jogösszehasonlítás legfőbb értékét abban látta, hogy lehetővé teszi a jognak kultúrjelenségként való felfogását.

A jogi kultúra ma is intenzíven kutatott terminus technicus. A felfogások legalább három típusba sorolhatók. L.Friedman elválasztja egymástól a "belső" jogi kultúrát, amely a jogászai foglalkozásúak attitűd-és értékészletét jelenti, a "külső" jogi kultúrától, amely a laikusok, a társadalom joggal kapcsolatos attitűd és értékészlete.

A másik szerzői csoport, mint pl. Nelken a szélesebb definíció híve. Így bevonják a fogalomba a jogszabályokat, a pereskedési hajlamot stb.is.

Végül vannak, akik a " jogi kultúra " helyett más fogalmat javasolnak. Cotterrell pl. a "jogi ideológia " fogalmával helyettesíti. Szerinte "A jogi ideológia a jogi doktrina jogrendszerbeli fejlődésének, értelmezésének és alkalmazásának gyakorlata során feltételezett, benne kifejezésre jutó és általa formált értékelemkből és kognitív eszmékből áll."

Upendra Baxi megkülönbözteti a "reziduális", a "kialakuló" és az " uralkodó kultúrákat". Az első a múlt maradványa, ám aktívan benne él a jelen kultúrális folyamataiban is. A kialakuló kultúra a feltörekvő rétegekhez vagy csoportokhoz kapcsolódik, általában azonban nehezen, lassan és alárendelt elemként kerül a domináns kultúrába. A jogi kultúrára alkalmazva ezt a teóriát, a szerző hangsúlyozza. hogy a reziduális elemek aktívak, élő tapasztalatokat, sőt értékeket fejtenek ki. Az uralkodó kultúra helyzete a másik kettőhöz viszonyítva labilis, a helyzetek változhatnak..

Van olyan álláspont is, amely veszélyt lát abban, hogy a jogi kultúra nehezen definiálható antropológiai elemet visz bele a jogba.

Ami a legújabb fejleményeket illeti, megjelent az "összehasonlító jogi kultúrák" koncepciója, amely képviselői szerint elsődleges eszközül szolgálhat ahhoz, hogy azon kapcsolatokat és kapcsolódásokat, amik a jog sok tényező jelensége létrejöttében és mindenkori működésében munkálnak, mélyebben feltárhassák.

Ezen új irányzat értékelése "Janus arcú" egyfelől kivezető utat jelenthet a jogösszehasonlítás terén zajló paradigma váltással járó bizonytalan helyzetből, másfelől hozzájárulhat a jogösszehasonlításnak a jogtörténet, a jogi etnológia, vagy a jogszociológia tágabb kereteibe való beolvadásához.

Nézetem szerint a kultúra és a jog között állandó kölcsönhatás, sokrétű összefüggés áll fenn, amelyet két alapvető tételben lehet összefoglalni: egyfelől a jog egyik összetevője az adott társadalom kultúrájának, másfelől pedig nincsen olyan jog vagy jogrendszer sem, amelyet ne hatna át a társadalom kultúrája.

A jogi kultúra az alábbi elemekből tevődik össze:

a) a könyvekben lefektetett és a valóságban érvényesülő jog ("law in books" és "law in action")

- b) *intézményi infrastruktúra (bírósági rendszer, jogászai hivatás)*
- c) *a jogilag releváns magatartás modelljei (pl. pereskedés), valamint*
- d) *a jogtudat,*

Nagy vonalakban az. un. "regulatív" és az "orientatív" jogi kultúrák különböztethetők meg.

Előbbi a nyugati kultúrákat fedi, aholis a jog elfogadása a magatartást valóban, normatív értelemben irányuló szabályként történik, de távolról sem azonos mértékben. A common law rendszerben pl. a bíróság tekintélye jóval nagyobb, mint más országokban. De az európai un. kontinentális jogi kultúrák sem egyöntetűek. Hogy csak két példát említsünk: A jogot tradicionálisan nagyra értékelő és a polgári pereskedésben Európában élenjáró német jogi kultúrával szemben a holland jogi kultúrát a beleid (az angolszász policy) kifejezéssel szokás jellemezni, mely egyfelől jelenti az előnyös törvények követését, másfelől a hátrányos jogszabályok kikerülését (kijátszását). Ennek egyik kitűnő példája, hogy az 1993.évi eutanázia törvény megszületéséig - melynek értelmében kivételes esetekben engedélyezett és nem büntetendő az öngyilkossághoz nyújtott orvosi segédlet - a Btk. tiltotta, de az orvosi gyakorlat alkalmazta a halálba segítést. A hollandok emellett konfliktusaik bíróságon kívüli megoldására törekednek.

Az orientatív jogi kultúrákban - és ilyenek az ázsiai, afrikai jogi kultúrák - a jogszabály nem szükségképpen normatív a szó valódi értelmében, s a társadalom nem is tekinti ilyennek. Eligazító, orientáló jelentőségük van hagyományosan, s ez a társadalmi attitűd csak megerősödik a végrehajthatatlan, sokszor csak szimbolikus jogszabályok számának növekedésével. Egy külön tudományos irányzat, az ún. "Law and Development" foglalkozik azzal a problémával, hogy a szóban forgó jogi kultúrákban miként funkcionálnak a regulatív jogi kultúrákból bevezetett/átvett modern jogszabályok, jogintézmények.

A közép - kelet - európai régió jogi kultúráját az a történetileg kialakult jogszemlélet jellemzi, amelynek lényege a jogi szabályozásba vetett hit, a jogi szabályozás iránti túlzott bizalom. Ezzel együtt járt és jár a társadalmi problémák bizonyos jogászai, azaz jogi keretek közötti szemlélete. A jog hatékonyságát továbbá befolyásolta az is, hogy a követhetetlen jogi szabályozás folytán a reálfolyamatok által kialakított viselkedési normáknak mind nagyobb jelentősége lett.

A magyar társadalom jogi kulturáltságára vonatkozó vizsgálatok ugyanakkor jelezték a tradicionális jellegű értékeket megtestesítő jogszabályok ismeretét és helyeslését (pl. 1976-ban: a megkérdezettek 83%-a szerint a válaszok számának emelkedése "rossz dolog") Hazánkban mégis igen magas a válaszok aránya. Mindezek a jogi kultúrában élő ellentmondásokra világítanak rá.

Az elmondottak összegzéseként megállapítható, hogy a szervezetek és az állampolgárok magatartását a jogszabályok célkitűzéseivel összhangban alakító jogi kultúra fokozza, míg ellenkező esetben csökkenti a jog hatékonyságát.

Nincsen olyan ország, amely egyetlen, egységes jogi kultúrával rendelkezne. Ennek oka, hogy az egyes országokban sokféle kultúra létezik, a társadalmak komplex voltából (rétegek, csoportok) adódóan.

Egy másik felfogás egyenesen jogi "szubkultúrákról" beszél. Példaként említi a bűnözők jogi-antikultúráját, illetve a jogalkalmazás jogi kultúráját. Ez utóbbit jól illusztrálja, hogy a bíróságok a katonai szolgálatot lelkiismereti okból megtagadókat elítélik Észak- és Dél-Norvégiában, míg Nyugat-és Közép-Norvégiában felmentik őket. Jóllehet az ugyanazon társadalomban élők jogi

kultúrák eltérő magatartásokhoz vezetnek, a vonatkozó kutatások kimutatták azt is, hogy a kor, a nem, a jövedelem, a nemzetiség, a faj stb. azért korreálnak a jog iránt tanúsított attitűddel.

A jogi kultúra éppen úgy történetileg alakult ki, mint a politikai kultúra, s ez utóbbi befolyásolja, sőt alakíthatja előbbi jellemzőit és megvalósulását. A jogi kultúra mindig a tradíció és az innováció között áll. A jogi kultúra fejlődése hosszú távú folyamat, amelynek során nemcsak szerves növekedésről, hanem a meglévő kultúra ápolására irányuló feladatról is szó van. A jogi kultúra tehát nem csupán ragaszkodás a kialakulthoz, de nem is csak változtatás pusztán a változtatás kedvéért.

A jogi kultúrák fejlődésének érdekes és értékes magyarázatát adja Alan Watson ún. jogtranszplantáció elmélete. Tucatnyi esettanulmánnyal bizonyítja, hogy annak titka és újdonsága, miszerint az ősi Közel-Keletről a mai Új-Zélandig a legkülönbélebb társadalmi-gazdasági formációkban és jogi berendezkedésekben mennyi hasonlóságot mutat a jogfejlődés, nem eredeti leleményekben, hanem inkább másutt már ismertnek átvételében és legfeljebb tovább gondolásában rejlik. A jogátültetés tehát egyetemes jogfejlesztő tényező. Újabb munkájában pedig kifejti: jogtörténeti vizsgálódásai arról győzték meg, hogy mivel a nyugati világ uralkodói nemigen voltak érdekeltek a magánjogi jogalkotásban, ez a feladat fokozatosan - egy jogalkotó hatáskörrel nem rendelkező - jogászelit kezébe került (pl. római jogtudorok, középkori angol bírák és kontinentális jogászprofesszorok) Ezek a jogfejlesztők azután kialakították saját - a társadalmi valóságtól elrugaszkodó - jogi kultúrájukat, mely meghatározta egyfelől jogi gondolkodásuk paramétereit, másfelől az általuk kölcsönzésre érdemesnek talált jogrendszer milyenségét és a kölcsönzés mértékét. Ez a kultúra társadalmanként különbözik, de azért vannak közös történelmi sajátosságok. Tehát a jog, illetve a jogi kultúra nem fejlődik ki mechanikusan a gazdasági, társadalmi, politikai viszonyokból!

Mindezekre hozhatunk modern példát is. Ausztriában 1977-ben a skandináv jogrendekből átvették az ombudsman intézményét, melyet "népügyvédség" címen - politikai rendszerüknek megfelelően - a parlament testületi ellenőrző szervévé alakítottak át. Különböző körülmények alapján azonban jól átvészelte "beültetését" az osztrák jogrendszerbe, és időközben kitűnően bevált.

Európai jogi kultúrák

Alábbiakban az alternatív vitarendezés működését tekintjük át hat európai országban, köztük hazánkban, azzal, hogy a családi mediációval és a választottbíráskodással más kutatók foglalkoznak.

A *Cseh Köztársaságban* az arbitráció, a mediáció és a békéltetés fogalmait definiálva és rendezve vannak az aktuális törvényi szabályozásban. A cseh törvények alapján nincs kötelező mediáció sem civil, sem büntető ügyekben. A törvény által előírt egyetlen kötelező érvényű előírás az első találkozó, amely maximum 3 órás lehet és egy bejegyzett mediátor látogatását jelenti. Törvény szabályozza a bejegyzett mediátorok számára a kötelező vizsgákat.

Csehországban kezd kialakulni egy alternatív vitarendezési kultúra. Az egyre növekvő civil és közigazgatási ügyek száma és a komoly társadalmi konfliktusok, mind motivációként szolgálnak az AVR és a mediáció szélesebb körű gyakorlati alkalmazására és elegendő mennyiségű szakember áll készen e folyamat aktív támogatására.

A *szlovák* jogrendszerben az AVR konkrét definíciója nem létezik. Különböző törvények foglalják magukba a bíróságon kívül vitarendezést, mint például a mediációt vagy az arbitrációt. A

2004/420-as törvény értelmében a mediáció egy bíróságon kívüli tevékenység, amelyben szerződéses vagy egyéb jogviszonyból keletkező vitája van a résztvevő feleknek, akiket egy közvetítő segít vitájuk rendezésében.

A 2003/550-es számú törvény adja a bűnügyekben használt közvetítés jogi meghatározását. Ebben az esetben a definíció szerint a közvetítői tevékenység egy bíróságon kívüli vitarendezési folyamat a sértett és a vádlott fél között.

A válások számának hirtelen megugrása és az elmúlt években tapasztalható romló családi viszonyok miatt a közvetítés egy másik formáját szintén jogszabályba foglalták. A családi konfliktusok megoldásaként a 2004/420-as számú törvény rendelkezik a közvetítésről, a polgári jogvitákról, a családi kapcsolatokból származó vitákról, valamint üzleti és munkaügyi vitákról csakúgy, mint a határokon átívelő vitákról, minden már említett jogi esetben.

Az arbitráció azon Szlovákiában vagy nemzetközileg felmerült tulajdonjogi esetekben megengedett (mind üzleti, mind magán ügyekben) amely eljárások a Szlovák Köztársaság területén kerülnek lefolytatásra.

Közvetítői tevékenységet csak olyan természetes személy-, közvetítő- végezhet, aki regisztrálva van a Szlovák Igazságügyi Minisztériumnál, és aki saját nevében és saját kockázatára, profitszerzés céljából, foglalkozásszerűen, megfelelve a rá vonatkozó szabályozásnak űzi ezt a tevékenységet. Jelenleg körülbelül 740 közvetítő és 25 központ van regisztrálva az Igazságügyi Minisztériumban.

Azon személyek regisztrálhatnak, akik cselekvőképességükben nem korlátozottak, egyetemi diplomát szereztek, vagy van közjegyző által hitelesített dokumentumuk arról, hogy ennek megfelelő képzésben részesültek külföldön, nem szerepelnek a bűnügyi nyilvántartásban és elvégeztek valamilyen speciális mediációs tréninget.

Ahhoz, hogy valaki közvetítői tevékenységet folytathasson és jelentkezessen a közvetítői névjegyzékbe nem elegendő, ha egyetemi szintű diplomával rendelkezik. Ezen felül egy akkreditált mediációs kurzust is teljesítenie kell a speciális záróvizsgával együtt, olyan képző intézményben, amely jogosult ilyen képzést nyújtani.

Szlovákiában a közvetítés használatának mértéke korántsem kielégítő. Úgy tűnik, hogy a szlovák állampolgárok inkább bíróságon, mint azon kívül oldják meg vitás ügyeiket, kevésbé tekintik megbízhatónak a közvetítői eljárás során keletkező megállapodásokat, mint egy bírói ítéletet, amely szankcionálható és végrehajtható.

Litvániában az AVR használata egyre népszerűbbé válik. Fokozatosan foszlik szerte az a személet, miszerint a bírósági út lehet az egyetlen megoldás a vitában álló felek ügyeinek rendezésére. Ebben az országban lehetőség van mind a bírósági, mind a bíróságon kívüli mediációra.

A közvetítői eljárás egy polgári vitarendezési eljárásként definiált. Ennek során egy vagy több közvetítő segíti a feleket vitájuk békés megoldásában. A közvetítői szolgálatok kijelölik a közvetítőket, biztosítják a megfelelő szabályozási rendszert, a költségek és a rendelkezésre álló anyagi és materiális eszközök rendelkezésre bocsátásával. A felek vitájában részt vesz egy harmadik, független, pártatlan személy. A közvetítőnek eleget kell tennie a közvetítői szakmai tapasztalati elvárásoknak, titoktartásnak, és a Mediátorok Európai Etikai Kódexében foglaltaknak. Litvániában az AVR-t széles körben alkalmazzák vásárlói jogok védelmében felmerülő viták esetén is.

Olaszországban a békéltetés, arbitráció, mediáció módszerei köréből kiemelkedik a családi mediáció a maga eredetiségével. A másik modell, amely már Olaszország szerte elterjedt, teljesen elszakadt a bírósági közegtől, nagyjából a tanácsadás szintjének felel meg. Olaszországban a családi mediáció tömeges alkalmazására nem került sor a polgári ügyek tekintetében, s ez az állapot nem is nagyon tud változni, ebben a konzervatív hozzáállásban az olaszok rendíthetetlenek. A kollaboratív jog azonban igazi áttörésnek számít az AVR területén Olaszországban. Ez a jogi eljárás azon alapszik, hogy a vitában álló felek ügyvédekkel együtt vesznek részt a tárgyalásokon és bizonyos esetekben egyéb szakértőkkel is (pl.: pénzügyi szakértők) annak érdekében, hogy elkerüljék a bírósági eljárás bizonytalan kimenetelét, és, hogy olyan egyezséget érjenek el, amely a lehető legjobban megfelel az egyéni elvárásoknak.

Magyarországon a közvetítői tevékenységről szóló 2002/LV. törvény alapján a közvetítés olyan sajátos permegelőző, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, melynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett, harmadik személy (közvetítő) bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása.

A 2006. évi CXXIII. törvény a büntetőügyekben alkalmazható közvetítésről szól, s a különböző kontextusoknak megfelelően határozza meg a közvetítés definícióját és célját. „A közvetítő feladata, hogy a közvetítés során pártatlanul, lelkiismeretesen, legjobb tudása szerint közreműködjön a felek közötti vitát lezáró megállapodás létrehozásában.”

Természetes személyek, vagy jogi személyek alkalmazottai jogosultak közvetítői eljárás lefolytatására, a hivatalos regisztrációba vételük napjától kezdve. A Közvetítői törvénynek megfelelően a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium felel a közvetítői névjegyzékért. A névjegyzékbe való felvételhez a jelentkezőnek az alábbi feltételeknek kell megfelelnie: felsőfokú végzettséggel és a végzettség megszerzésétől számított, annak megfelelő legalább ötéves igazolt szakmai gyakorlattal kell rendelkeznie, igazolnia kell a közvetítői szakmai képzés elvégzését, büntetlen előéletűnek kell lennie, és nem állhat a közvetítői tevékenység folytatását kizáró foglalkozástól eltiltás hatálya alatt.

A 63/2009 (XII. 17.) IRM rendelet alapján a közvetítői névjegyzékbe való felvételhez a következő szakmai képzést kell teljesíteni: egy 60 órás elméleti rész, meghatározott tartalommal, valamint egy teljesített gyakorlati egység, amely egy befejezett, teljes közvetítői ügyet jelent a tréner visszajelzésével.

A természetes személyek kötelesek folyamatos szakmai továbbképzéseken részt venni. A továbbképzés ötéves időtartalmú, egymást folyamatosan követő továbbképzési időszakokban történik.

Magyarországon az AVR különböző formáit alkalmazzák, például közösségi kérdésekben, gyermekvédelmi és családi ügyeknél, az oktatási rendszerben felmerülő konfliktusoknál, munkaügyi és kereskedelmi vitáknál és büntetőügyekben is.

Az alulról szerveződő tevékenységekkel együtt a fentről szerveződő kezdeményezésekre is szükség van az AVR kultúra társadalmi szintű támogatásában. További lépések szükségesek a különböző AVR előírások és szolgáltatások harmonizálásához az együttes alkalmazásuk megkönnyítése érdekében.

Annak ellenére, hogy az AVR-nek történelmi előzményei voltak hazánkban (pl.: nagycsaládi bíraskodás, cigányok törvényszéke), a magyar jogi kultúrában erős a pereskedési hajlam, ami a bíróságnak, mint a jogviták eldöntésében részt vevő intézménynek a fontosságát jelzi. Mindez az

oktatásra irányítja a figyelmet, ugyanis a vitában „érintettek” szociokulturális alkalmasságára is szükség van.

A továbbiakban áttérünk a *brit* alternatív vitarendezési módok bemutatására.

Az Igazságügyi Minisztérium (Ministry of Justice) felelős a – csak Angliára és Walesre vonatkozó – polgári és családjogi közvetítési szakpolitikáért és a közvetítés népszerűsítéséért.

Azért, hogy a közvetítés megfelelő minősége biztosítható legyen a bíróság által közvetítő elé utalt polgári jogvitákban (az Anglia és Wales joghatósága alá tartozó családjogi viták kivételével), az Igazságügyi Minisztérium, valamint a Her Majesty's Courts and Tribunals Service két olyan polgári jogi közvetítői eljárást alakított ki, amellyel a felek – a követelés értékétől függően – rendezhetik jogvitáikat. A Small Claims Mediation Service a kis értékű – általában 10 000 GBP alatti – követelések ügyeivel kapcsolatban a HMCTS által működtetett belső szolgálat. A magasabb (10 000 GBP feletti) értékű ügyekre vonatkozóan az Igazságügyi Minisztérium a Polgári Jogi Közvetítői Tanáccsal együttműködve akkreditációs rendszert vezetett be, amelyen keresztül a közvetítői szolgáltatást nyújtó szervezetek kérelmezhetik, hogy bekerüljenek a polgári jogi közvetítői névjegyzékbe, a bíróságok pedig a megfelelő ügyekben eljűk utalják a feleket. A CMC a polgári és kereskedelmi jogi közvetítőket képviselő szervezet.

A családjogi közvetítés esetében önszabályozás érvényesül, a közvetítők számos tagságon alapuló szervezethez vagy akkreditáló testülethez csatlakozhatnak.

A közvetítéssel számos mindennapi polgári és kereskedelmi jogvita rendezhető, ideértve a lakhatási kérdéseket, az üzleti és a munkahelyi jogvitákat, a kis értékű és egyéb követeléseket, a telekhatárokkal kapcsolatos vitákat, a munkaügyi és szerződéses jogvitákat, a személyi sérülésekkel és a gondatlansággal kapcsolatos követeléseket, valamint az olyan, közösségen belüli jogvitákat, mint a zavarással vagy zaklatással kapcsolatos problémák.

A polgári jogi közvetítést a törvény nem szabályozza, és az a bírósági eljárásnak sem előfeltétele. A polgári perek felei azonban kötelesek komolyan megfontolni a közvetítés lehetőségét, mielőtt bírósághoz fordulnának.

A Fellebbviteli Bíróság (Court of Appeal), a Felsőbíróság (High Court) és a megyei bíróságok (County Courts) polgári kollégiumainak gyakorlatát és eljárásait a polgári perrendtartás (CPR) szabályozza. A CPR eljárási kódexének elsődleges célkitűzése az, hogy segítséget nyújtson a bíróságoknak az ügyek méltányos elbírálásában. Ezen elsődleges célkitűzésnek az is része, hogy a bíróságnak aktívan kell foglalkoznia az ügyekkel. Ennek keretében az érintett feleket alternatív vitarendezési eljárás igénybevételére kell ösztönözni, ha a bíróság szerint az adott esetben ez a megfelelő eljárás.

Bár a közvetítés igénybevétele teljesen önkéntes, a polgári perrendtartás rendelkezik a megítélendő költségekkel kapcsolatos döntéshozatal során irányadó szempontokról. A bíróságnak figyelembe kell vennie a vita rendezése érdekében az eljárás előtt és közben tett esetleges erőfeszítéseket. Ha tehát a pernyertes fél korábban nem volt hajlandó elfogadni a közvetítés igénybevételére vonatkozó ésszerű javaslatot, a bíró dönthet úgy, hogy a pervesztes fél nem köteles megtéríteni a pernyertes fél költségeit.

Az angliai és walesi közvetítőket nem köti külön nemzeti szintű magatartási kódex. A CMC-akkreditációnak azonban feltétele, hogy a polgári jogi közvetítő megfeleljen egy magatartási kódexnek, amelynek mintájául az európai uniós magatartási kódex szolgál. A szakma

önszabályozó, a kormánynak pedig nem feladata bármiféle önkéntes kódexnek való megfelelés ösztönzése.

Az angliai és walesi polgári jogi közvetítőknél nincs nemzeti szintű képzési szerve. A polgári jogi közvetítők képzésére a magánszférában kerül sor, önszabályozó módon. A szakma magát szabályozza, és tagjait is maga képezi.

Ha a bíróság előtt indított polgári jogvita felei a közvetítés eredményeképpen megállapodásra jutottak, a bíróságtól kérhetik megállapodásuk bírói jóváhagyását. Ha a bíróság méltányosnak ítéli az elért megállapodást, azt jóváhagyja. Ezzel a megállapodás jogilag kötelező erejű és végrehajtható „egyezséggé” válik.

Térjünk át az iszlám jogra.

Muzulmán jogi kultúra

Az iszlám jog, mint vallási jog forrásrendszerében komoly hasonlóságot, nemritkán egyezést mutat más hasonló jogrendszerekkel, elsősorban a zsidó és a zoroasztriánus joggal, de alapjaiban megegyezik a hindu jog forrásrendszerével is. E jogrendszerek közös jellemzője, hogy az alapvető szabályokat szent könyvükből vezetik le.

a) A tradicionális iszlám jogot (saria) a kádi juttatja érvényre döntései által, azonban léteznek mellette egyéb vitarendezési eljárások.

A korai iszlámban fontos volt a piacfelügyelő (muhtasib) eljárása, aki a piacokon történő csalásokat, visszaéléseket, adósság meg nem fizetésével kapcsolatos ügyeket vizsgálta. A kádi eljárásától két lényeges pontban tért el: a piacfelügyelő hivatalból is eljárhatott, az eljárás célja pedig a megfélemlítés volt, így az erőszak alkalmazása az eljárás során nem számított jogsértésnek, hatáskör túllépésnek. Később a piacfelügyelő feladata kiterjedt a közösségi élet erkölcsi szempontú felügyeletére és az iszlám előírásait sértő magatartások ellen felléphetett. Tehát bár volt a vallásjoggal kapcsolata, mégsem a kádi eljárására vonatkozó szabályok szerint működött.

Egy másik, régtől fogva az iszlám jogi élet szereplője a mufti. A mufti jogtudósként definiálható, feladata az elméleti döntvényalkotás, a fatwák meghozatala. Muftihoz bárki fordulhat, aki konkrét ügyben bizonytalan, hogy adott cselekedet helyesnek (halal), avagy tiltottnak (haram) minősül. A mufti eljárása is lényeges pontokban különbözik a kádiétól: míg a kádi csak testileg egészséges, szabad, muszlim férfi lehet, addig muftiként hozhat döntvényeket sérült személy, rabszolga, vagy nő is. További különbség, hogy a mufti döntvényei mögött nem áll közvetlen kényszerítő erő, míg a kádi ítéletei esetében igen. A muftik a mai napig fontos szereplői a jogéletnek, döntvényeik akár állami aktusokat legalizálhatnak, vagy akadályozhatnak meg. Mivel kérdésekkel bárki fordulhat hozzájuk, mára internetes fórumokon is eljuttathatók az eldöntésre váró esetek, ugyanitt a válaszok is olvashatók, megkönnyítve ezzel a muszlim emberek számára a jogkeresést.

Egy Allah kinyilatkoztatásait alapjául vevő jogrendszerben a Koránt illeti meg a jogforrási hierarchiában az első hely. A Korán nem tekinti önmagát törvénykönyvnek, pusztán vezérfonálnak. Az iszlám e szent könyvében kb. 350 jogi tartalmú verset találhatunk.

Ugyanakkor a Koránban megjelenik már a közvetítés is:

„Ha attól féltek, hogy szakításra kerül sor közöttük, akkor küldjétek hozzájuk egy választottbíró a férj, egy másikat pedig a nő családjából. Ha mindketten a megbékülést akarják, akkor Isten megbékíti őket.” (4,35.)

„Ha a hívők két csoportja egymás ellen harcol, békítsétek ki őket. De ha az egyik továbbra is elnyomja a másikat, akkor harcoljatok az elnyomó ellen, amíg vissza nem tér Isten parancsolatához. Ha pedig visszatér, akkor kössetek közöttük igazságos békét, és igazságosan cselekedjétek. Isten szereti azokat, akik igazságosan cselekednek. A hívők testvérek. Teremtsetek hát békét a két testvéretek között, és féljétek Istent, hogy kegyelmet kapjatok.” (49,9-10.)

Az arab és iszlám történelem egyik legfontosabb csatáját Sziffinben nemcsak fegyverek vívták, hanem választottbírók is.

Jellemzően Felső-Egyiptomban és a Sínai félszigeten a mai napig élnek nagycsaládi közösségek, akik között nem egyszer fordulnak elő kisebb, vagy súlyosabb konfliktusok. Ezek feloldására a családok legidősebb, legbölcsebb tagjai hivatottak tárgyalásos úton, amennyiben nem kívánnak állami szervhez, rendőrséghez, bírósághoz fordulni. A probléma akkor merül fel, ha olyan bűncselekményt követ el a közösség tagja a másik közösség tagjával szemben, amellyel szemben az államnak fel kell lépnie, pl. emberölés. Az elkövető ilyenkor az állami törvények szerint megkapja a büntetését (szabadságvesztés), azonban a közösség ennek ellenére a „szemet szemért” elv alapján (ami szintén a mai napig alkalmazott) fellép a szemben álló közösséggel szemben és kezdetét veszi a végeláthatatlan vérontás. A konfliktusnak a közösségek között az tud véget vetni, ha az emberölést elkövető közösségből valaki „felajánlja a lelkét” azaz egy fehér temetési lepellel az ellenséges közösség elé járul (kvázi megölnétek, de nem teszik), ezzel véget ér az ellenségeskedés, de a felajánló többé nem lehet értékes, megbecsült tagja a közösségnek. Ez tehát a mediáció ősi, tradicionális formája, ami a mai napig él.

A muzulmán jogi kultúrkörhöz tartozó maláj szokásjog igyekezett megnehezíteni, ill. megakadályozni a válásokat, különösen azokat, melyek kimondására elhamarkodottan került sor. Ezért ha a férfi el akar válni a feleségétől, először egy kisebb ünnepséget kell rendezni, melynek *besuarang* a neve, ahova saját, és felesége rokonait is el kell hívnia. Itt előadja sérelmeit, és elmondja milyen okok vezették a válási szándékra. Ekkor a meghívottak, elsősorban az idősek bekapcsolódnak, és a felek közti közvetítéssel igyekeznek ismét harmóniát kialakítani, és a válást elkerülni. A válásra végső soron csak akkor kerülhet sor, ha a közvetítés semmilyen eredményre nem vezet.

A továbbiakban nézzük meg az AVR helyzetét az afrikai kontinensen.

Afrikai jogi kultúra

Fekete-Afrika mai jogrendszerai plurálisak, amennyiben legtöbbjükben három féle hatályos jogforrás együttlétezése figyelhető meg:

- a) a törzsi szokásjog
- b) a gyarmati időszak joga (angol, francia, holland, belga, portugál, spanyol jog), valamint
- c) a függetlenségük kivívása óta alkotott jog (a volt francia gyarmatok pl. több mint 100 törvénykönyvet bocsátottak ki).

A három közül a „legmasszívabb” a törzsi szokásjog, mely szájhagyomány útján terjedt és amely a természetfeletti erőktől és a közvéleménytől való félelmen alapult. A szokás megszegése azzal a kockázattal járt az emberek számára, hogy kivívják a „föld haragját”, melynek legsúlyosabb következménye a közösségből való kizárás lehetett. Érdeklődésük az egyén helyett a csoportra irányult, melynek összetartása volt a legfontosabb cél, ezért például a kötelezettségek háttérbe tölték az alanyi jogokat.

Egy afrikai törzs tagja egész életét ugyanazokkal az emberekkel – rendszerint közelebbi vagy távolabbi rokonokkal – együtt éli le, és minden elérhető célt csak velük együttműködve tud megvalósítani. Együtt szülik, nevelik, tanítják gyermekeiket, együtt gondoskodnak megélhetésről, azonos politikai csoportot és vallási közösséget alkotnak. Ha valaki bármilyen kis mértékben is megszegi a „törvényt”, az összes többi tevékenységre átgyűrűző zavart okoz.

Ha két ember összevesz egy bizonyos földdarab vagy tehén birtoklása fölött, ez egy ilyen kis csoportban a társadalmi viszonyok egészét megrendítheti és rosszabb esetben a csoport felbomlásához vezethet. A törzsi bírónak nemcsak az a feladata, hogy megállapítsák: kinek van igaza; hanem általában az is, hogy helyreállítsák a kizökkent társadalmi egyensúlyt a törzs fennmaradása érdekében. Nemcsak az eléjük kerülő ügyet kell eldönteniük, hanem ki kell békíteniük a pereskedő feleket is – úgy, hogy közben sértetlenül őrizzék meg a jog általános elveit. E kettős cél, a jog érvényesítése és a felek kibékítése bizonyítja legjobban, hogy a természetes igazság elve igenis megtalálható Afrikában.

Míndezeket jól példázza egy, a nigériai Tiv-törzsből megtörtént eset. Egyszer egy ember leesett a fáról, és egy másik klán tagjára zuhant, aki meghalt, neki pedig nem esett különösebb baja. A gyilkos klánja rögtön felajánlotta a kompenzációt, de az áldozat klánja ezt nem fogadta el és ragaszkodott ahhoz, hogy megöljék a gyilkost. Mivel igényükről nem mondtak le, a jogukat a törzsi bíró is elismerte; csakhogy a tálió elve szerint a bűnösnek ugyanúgy kell megbűnhődnie, mint ahogyan a bűnt elkövette. A bíró tehát utasította a gyilkost, hogy járkáljon fel s alá a fa alatt, az áldozat rokonát pedig felküldte a fára, hogy addig potyogjon újra és újra alá, amíg meg nem öli a gyilkost. Ez a döntés sem hozott több megnyugvást a felperesnek, (...) a meggyilkolt rokonai hiába elégedtek volna most már meg a kompenzációval, a bíró azt mondta, hogy erre irányuló jogukat már elveszítették. Aki egyszer elutasítja a könnyörlétebb jogorvoslati lehetőséghez való fordulást, nem számíthat enyhébb elbánásra akkor sem, amikor számára kedvezőtlenre fordul a helyzet.

A legilletékesebb kutatók szerint az afrikai lakosság 80-90 %-a továbbra is a régi életformát követi, s távol tartja magát minden modernizálási mozgalomtól. Ténylegesen továbbra is a hajdani szokásjogot követik és a hagyománynak megfelelő döntőbíráskodást, vagy méginkább a békéltetést részesítik előnyben az állami bíróságokkal szemben.

De hogyan működik az AVR az indiai szubkontinensen?

Hindu jogi kultúra

A hindu jog annak a közösségnek a joga Indiában és Délkelet-Ázsia egyéb országaiban, amely a hinduizmushoz tartozónak vallja magát. A hinduizmus számára csak „emberek” léteznek, akiket az a társadalmi kategória minősít, amelyhez tartoznak. A különböző kasztokhoz tartozó embereknek sajátos jogaik, kötelességeik, sőt erkölceik vannak, s egyben meghatározott hierarchiát is jelent a különféle kategóriák között.

Az emberek magatartására vonatkozó szabályok a szasztrák fejtik ki, melyek egyike a dharma. Ez azon a hiten alapul, hogy létezik egy, a dolgok természetében rejlő egyetemes rend, amely a világ megóvásához szükséges, s az istenek is csak őrzői e rendnek. A dharma azokat az örök törvényeket fejezi ki, amelyek fenntartják e világot. A dharma tengelyében a kötelesség gondolata áll, nem a jog. Mindenkinek előírja, hogyan kell viselkednie, ha tisztességes ember akar lenni, s törődik a túlvilággal. Az így előírt kötelességek kinek-kinek a körülményei s az egyének kora szerint is változóak, különösen szigorúak a magasabb rangú emberek számára.

A dharma kifejtését a dharmaszasztráknak nevezett kézikönyvekben és e kézikönyvek rövid kommentárjában, a nibandhákban találhatjuk meg. Mivel a dharma képtelen a világi élet egyedüli szabályozására, ezért a hindu jognak további két forrása van: a szokások és a méltányosság. A törvényhozást és a bírói precedenst a dharma és a hindu elmélet nem tekinti jogforrásoknak.

Jól lehet a hindu jogot érintően kialakultak az igazságszolgáltatás szervezetei, a tradicionális idők birodalmaiban és királyságaiban is, mégis az egyeztetés, a békítés maradt a viták megoldásának elsődleges eszköze. Ez a jellegzetesség összefügg azzal, hogy a nagy tradicionális keleti kultúrák, éppen a viszonyok zavartalan és harmonikus fenntartása érdekében kisebb jelentőséget tulajdonítanak az egyénnek, és elsőbbséget adnak a kötelességnek a jogosultsággal szemben.

Polgári ügyekben bíróságként működő testületek sokasága hozhatott ítéletet, amelyek saját és nem az uralkodó által delegált jogon ítélezhettek. A *kula* egyfajta családi bíróság volt, amely a családhoz tartozó személyek vitás ügyeiben döntött. A *śreni* az azonos mesterséget űzők („céhek”) bírósága volt, mely úgyszintén a tagok felett rendelkezett jogszolgáltató hatalommal. Ilyen bíróságokkal rendelkeztek a kézművesek, a parasztok, a pénzhitelezők, a táncosok stb. Valószínű, hogy e szervek elsősorban a tagok közti arbitrációval foglalkoztak, döntésüket pedig inkább kompromisszumos javaslatnak, sem mint bírói ítéletnek kell tekinteni. Bármelyik félnek jogában állt a sérelmezett döntéssel szemben az uralkodóhoz fordulni, aki azonban ritkán járt el személyesen.

Bár nem feladatunk a hindu *vallási* kultúra viszálykezelésének bemutatása, mégis röviden kitérünk rá.

Az istenhívő és nem istenhívő ember viszályának kezelésében számos elv kerül alkalmazásra, amelyek mind a megelőzésre, mind az utólagos viszálykezelésre vonatkoznak. A hindu felfogásban a viszálymegelőzésnek és az erre nevelésnek van hangsúlyosabb szerepe. Számos elv vonatkozik a különböző vallású emberek viszályára is, akárcsak az azonos vallású emberek közti konfliktusmegoldásra.

Példának okáért a Krisna-hívő hagyomány elsősorban a hittársak közötti előremutató és kölcsönös megbecsülésen alapuló, szeretetteljes kapcsolatok ápolásában látja a viszálymegelőzés gyakorlati megvalósulását.

Csupán megemlítjük, hogy a hindu jogi kultúrkörhöz sorolható *burmai* jogfelfogásban is a közvetítést, a kompromisszumot és a jogviták békés elrendezését gondolták előbbre valónak, mint a formális peres eljárást és az adott ügy végigvitelét.

Végül, vizsgáljuk meg az ázsiai alternatív vitarendezési eljárásokat.

A távol-keleti jogi kultúrák

A Távol-Kelet országairól, akár történelmüket vizsgáljuk, akár jelen helyzetüket, igen változatos képet kapunk. E változatosságból úgy véljük, hogy legalábbis európai szemmel megállapíthatók egyes olyan vonások, amelyek az egész Távol-Keletre jellemzőek. A Nyugattal ellentétben, a Távol-Kelet országainak népei a társadalom rendjének és az igazságszolgáltatásnak az alapjait nem a jogra építik. Jóllehet ott is létezik jog, de annak csak kiegészítő funkciója, egészen csekély szerepe van. Bírósághoz az emberek csak olyan esetekben fordulnak, még a törvényeket is csak akkor alkalmazzák, ha az ellentétek másként nem szüntethetők meg, s a megzavart rend más módon nem állítható helyre. A jog megoldásait s az ezekből folyó erőszak alkalmazását a legnagyobb mértékben helytelenítik. A társadalmi rend elsősorban a meggyőzés módszerein, a közvetítési

eljáráson, valamint egyrészt az önbírálat állandó ébrentartásán, másrészt a mérséklet és a megbékélés szellemén nyugszik.

A Távol-Kelet egyik legjelentősebb országának, *Japánnak* 1853-ig semmiféle kapcsolata nem volt a Nyugattal, annál inkább Kínával.

A japán társadalomban igen sok az olyan – történetileg kialakult – szabály, amelyeknek inkább az illem, mint az erkölcs az eredete. Ezek szabályozzák az emberek magatartását, amelyet kölcsönös kapcsolataik során az életben előforduló minden helyzetben egymással szemben tanúsítaniuk kell. Ezeket a – kínai rítusokhoz hasonló magatartási szabályokat – nevezik *giri*-nek. Az anya, fia, a férj és a feleség, a fivérek, a tulajdonos, a hitelező, az adós stb. mind-mind külön *giri*-vel rendelkeznek. A *giri* helyettesíti a jogot, s bizonyos mértékig az erkölcsi rendet is, s önként követik, mert meg nem tartása a társadalom rosszállását válataná ki, ami szégyenletes és tekintélyromboló lenne egy japán számára.

Egy köztiszteltben álló japán ember számára a jog nemkívánatos, sőt megvetendő valami, amitől a lehetőség mértékéig óvakodnia kell. Egyszerűen a japánok nem szeretik a jogot. A japánok a személyeset, konkrétat, egyedít kedvelik, kerek érzelmi beállítottságukat sérti a jog és bírósági eljárás szögletes, racionális jellege.

A japán társadalom a *wa*, a harmónia, a megegyezés szellemére épül. Egy ilyen társadalomban nincs helye a vitának.

A japánok hacsak lehet nem bocsátkoznak pereskedésbe, mert az egyszerűen nem egyeztethető össze a hagyományos japán jellemmel. Van azonban másféle, történeti oka is annak, hogy miért kerülnek a bírósági tárgyalótermek. Először is, a társadalmi stabilitás és az *on-giri-ninjo* uralma aránylag kevés alkalmat adott arra, hogy felmerüljön a jogi beavatkozás iránti igény. Másodsor pedig a modern időköt megelőző japán törvénykönyveket csakis a bírósági tisztviselők számára tették hozzáférhetővé, kizárólag ők forgathatták azokat.

Japánban már a bíróság előtti szakaszt megelőzően az első békéltetési formát, a *jidant* alkalmazzák, amelyben a rendőrségnek van nagy szerepe.

Amennyiben a keletkezett vitát a közvetítők nem tudják békés útra terelni, a felek bírósághoz fordulnak. A bírónak a per során végig arra kell törekednie, hogy a felek megegyezésre jussanak és elálljanak a pertől (a japán Pp. 136. §-a ezt ki is mondja). Ezen *wakainak* nevezett eljárás mellett lehetőség van egy békéltető bizottság, *chotei* igénybevételére, amely a békés megegyezés módjára tesz javaslatot. A látszat kedvéért e bizottság bíró tagja nem vesz részt a tárgyalásokon, így úgy tűnhet, hogy a vitás ügy a felek megegyezésével, a két békéltető sikeres közreműködésével zárult le.

A jelenlegi japán jogban két *chotei* eljárás van: a *kadzsi-chotei* a családi ügyekhez, amelyet a családi bíróságokon alkalmaznak, s néhány különleges jellemzővel rendelkezik, és a polgári ügyekhez; valamint a *mindzsi-chotei*, amelyet minden szokásos bíróságon alkalmaznak.

Évente a bíróságok elé hozott viszályok 20 %-ában *chotei* eljárás történik.

A japán szakirodalom szerint a *chotei* igazából csak azok számára jelent valódi alternatívát a jogi eljáráshoz képest, akik elég magas szintű jogismerettel és jó érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek. Ugyanakkor a *chotei* a gazdaságosságával (bírósági munkamegtakarítások, eljárásdíjak) ma is fontos igazságszolgáltatás – politikai szerepet játszik.

1974 óta az ügyvédek és a nem jogász szakemberek képezik az utánpótlás fő forrásait és lehetőség van arra, hogy a kiválasztott közvetítők képzést kapjanak.

A társadalmi rendről vallott felfogás, amely *Kínában* a hagyományon alapul és a XIX. századig minden külföldi befolyástól mentesen fejlődött, szöges ellentétben áll a nyugati felfogással. E felfogás alap gondolata, minden vallási dogmától függetlenül az a posztulátum, hogy létezik egy kozmikus rend, amely az ég, a föld és az emberek között kölcsönhatást teremt. Az ég és a föld megváltoztathatatlan törvényeknek engedelmeskednek, míg az emberek urai cselekedeteiknek; az ő magatartásuktól függ, hogy a világon a rend vagy a rendezetlenség uralkodik-e.

A szükséges harmónia másodsorban az emberek közötti összhangot jelenti. A társadalmi viszonyokban elsősorban a megbékélés eszméjének kell uralkodnia, a konszenzusra kell törekedni. Kerülni kell az elítélést, mindenfajta szankciót és a többség által hozott döntéseket. A vitás ügyeket inkább „feloldani” kell, mint megoldani és eldönteni; a megoldásokat mindenkinek önként kell elfogadnia, azon az alapon, hogy igazságosnak tartja; e megoldásoknak senkiből nem szabad olyan érzést kiváltaniuk, hogy ezáltal elveszti tekintélyét. A nevelésnek és a meggyőzésnek kell előtérbe kerülnie, nem pedig az erőszaknak és a hatalomnak.

Nagy tiszteletben tartott hagyomány a kínaiaknál, hogy a vitás ügyek megoldásánál első helyen kell figyelembe venni az emberiség érzését (*csing*), másodsorban a rítusokat (*li*) és az ésszerűséget (*lii*), s csak legutolsó sorban kell a jogra (*fa*) hivatkozni.

A mai kínai jog megkülönbözteti a népi közvetítő bizottságok általi és a legalsóbb kormányzat igazságszolgáltatási ügyintézői általi bíróságon kívüli közvetítést a bírósági egyeztetéstől és a választottbírói (békéltető) eljáráson belüli egyeztetéstől. Részben elhatárolják a népi közvetítést a hatósági közvetítéstől, ahol az utóbbi az igazságszolgáltatási ügyintézők általi közvetítést és a bírósági közvetítést foglalja magába. A bíróságon belüli közvetítést csak a válási esetekben írják elő eljárási feltételként. Egyébként mindkét fél beleegyezése esetén kerülhet sor közvetítésre bíróságon belüli eljárásként. Amennyiben a népi bíróság általi közvetítés sikertelen, úgy a bíró, aki előzőleg a közvetítést vezette, haladéktalanul bírói döntést kell, hogy hozzon az ügyben. 2004-től lehetséges a felek beleegyezésével, hogy a bíróság bizonyos testületet vagy személyeket bízson meg az eset közvetítésével, és az esetleges egyezséget a bíróság elismeri.

A kínai vitakezelő rendszerben tehát egyfelől működik – és számszerűségében óriási terhet vesz le a bíróságokról – a hagyományos közvetítés, valamint a hatósági és bírósági, bíróságközeli közvetítés, illetve a bírósági peres eljárás is.

A közvetítő bizottságok intézményi rendszere a következők szerint épül föl és kapcsolódik a kormányzati rendszerhez, nagyvárosban és vidéken. Városi területen a legfelső szinten a városi kormányzat áll, ennek alárendelten működnek a kerületi kormányzatok, az utcai hivatalok és a legalsó szinten vannak a lakosok bizottságai. Vidéken a tartomány a legfelső szint, majd a megyei, a községi és a kisvárosi közigazgatási szintek következnek, és a hierarchikus lánc legalsó foka a falubizottság.

A kínai kormányzat rendszeresen közöl adatokat a közvetítésről. A 2002-es évkönyv szerint 4.636.139 polgári vizályt vittek közvetítőkhöz. 2003. évi évkönyv szerint az első három negyedévben a közvetített esetek 95%-a volt sikeres, bár csak a felek 70 %-a nyilatkozott úgy, hogy követi a megállapodást. A 2003-ban 139.000 vizály kiterjedését előzték meg, köztük 19.110 öngyilkosságot hártottak el, ami 2546 embert érintett, 45.895 polgári vizály esetében akadályozták meg, hogy bűnügyé válják, ami 126.372 embert érintett, 32.197 csoportos fegyveres

harc kitörését akadályozták meg, és 41.518 esetben csoportos petíciót előztek vagy akadályoztak meg, ami 1.166.417 embert érintett.

A modernizáció és a hagyományos társadalom átalakulása mellett e tapasztalatok is nyilván szerepet játszanak abban, hogy *a konfliktuskezelésben elindult egy eltolódás a jog és a bírósági eljárás felé*, amit statisztikailag is nyomon követhető, még az előbb említett szépítgetett közvetítési adatok ellenére is.

Míg 1981-ben 7.805.400 közvetítési ügygel 673.926 polgári bírósági ügy állt szemben, addig 2006-ra 4.628.018 közvetítési ügyre 4.385.732 polgári bírósági ügy jutott, tehát a kétfajta konfliktuskezelés aránya csaknem teljesen kiegyenlítődt.

Ázsiában a kínai jogi kultúra egy olyan *domináns* kultúra, amely kialakította a maga jog-, politika- és társadalomfelfogását, melyre a normatív struktúra épült, majd ennek a komplex világnak az exportja útján hasonló megoldások bukkantak fel máshol is, helyi variánsokkal. Közélebről alapvetően befolyásolta a koreai és vietnámi jogi gondolkodást, melyet a helyi hagyományok árnyaltak, akár módosítottak is, de nem tudták sem kiszorítani, sem fölébe emelkedni.

Ha a *vietnámi* társadalmat nézzük, azt továbbra sem jellemzi a jogi alapú gondolkodás, mely hosszú évszázadok alatt hozzászokott ahhoz, hogy a jog leginkább az államhatalom parancsaként értékelhető. A társadalmi konfliktusok és célok megoldásához más, elsősorban jogon kívüli eszközöket kell igénybe venni. Ily módon a jogi konfliktusokat manapság sem elsősorban bíróságon oldják fel, hanem a társadalmi kapcsolatok és hálózatok mediációs – kényszerítő eszközrendszerének segítségével.

Végső konklúzióként levonhatjuk, hogy *a XX. századtól egyértelmű átrendeződés indult el a jogi kultúrák világában, mégpedig két fő irányba. Egyfelől, a nyugati jogi kultúrák – több más ok mellett – az igazságszolgáltatással szembeni állampolgári elégedetlenség következtében, mintegy fölfedezik az alternatív vitarendezési eljárásokat, s egyre nyitottabbak ezek iránt is. Másfelől, a keleti jogi kultúrákban fokozatosan nő a jog szerepe a konfliktusok megoldásában.*

FELHASZNÁLT FONTOSABB IRODALOM

Badó Attila – *Bencze* Mátyás: Betekintés a jogrendszerek világába. Szeged, 2007.

Bányai Ferenc – *Nagypál* Szabolcs: Közvetítés és vitarendezés a jogi és vallási kultúrákban. Bp., 2014.

David, René: A jelenkor nagy jogrendszerei. Bp., 1977.

David, René – *Jauffret-Spinozi*, Camille – *Goré*, Marie: Les grands systemes de droit conten porains. (12e éd.) Paris, 2016.

Glenn, H. Patrick: Legal Traditions of the World. (2nd ed.) Oxford, New York, 2004.

Hopt, Klaus J. – *Steffek*, Felix: Mediation in Comparative Perspective. Oxford, 2012.

Jany János: Klasszikus iszlám jog. Bp., 2006.

Jany János: Jogi kultúrák Ázsiában. Bp., 2016.

Jordán Gyula: „Az ég magas, a császár messze van.” igazságszolgáltatás, jog és politika Kínában. Bp., 2008.

Kondorosi Ferenc – *Maros* Kitti – *Visegrády* Antal: A világ jogi kultúrái – a jogi kultúrák világa. Bp., 2008.

Kulcsár Kálmán: Jogszociológia. Bp., 1997.

Mercz Erika – *Aradi* Eszter – *Posch* Eszter: Az alternatív vitarendezés helye öt európai országban. (Készült a Redict project keretében 2011-2013).

Murungi, John: An Introduction to African Legal Philosophy. Lanham, etc., 2013.

- Nelken*, David (ed.): *Comparing Legal Cultures*. Aldershot, etc., 1997.
- Péteri Zoltán*: *Jogösszehasonlítás*. Bp., 2010.
- Smits*, Jan M. (ed.): *Elgar Encyclopedia of Comparative Law* (2nd. ed.) Chalterham, etc., 2012.
- Tárkány Szűcs Ernő*: *Magyar jogi népszokások*. Bp., 2003.
- Varga Csaba*: *Összehasonlító jogi kultúrák*. Bp., 2000.

Az alternatív vitarendezési eljárások egymáshoz való viszonyáról

I. Az alternatív vitarendezés hazai helyzetképe, a fontosabb elvek és célok

Jogtörténeti és politikatörténeti tény, hogy a XVIII. század közepétől a hatalommegosztás Montesquieu-i elvének megfelelően elkülönül egymástól a törvényhozói, végrehajtói és az igazságszolgáltatói hatalom. E ma is elhatárolható és elhatárolandó három hatalmi ág viszonyában fontos ugyanakkor kihangsúlyozni, hogy a bírói hatalom „függetlensége” csak állami törvényhozói és végrehajtó-hatalmi eszközök segítségével biztosítható. Az állami bírászkodás esetében ez a körülmény közvetlenül is érzékelhető. Így példának okáért a legfőbb bírói fórum elnökének megválasztása, a bírák kinevezése, a bíróságok költségvetésének biztosítása általában törvényhozási illetőleg kormányzati hatáskörbe tartozik világszerte. A nem állami vitarendezési fórumoknál az állam csupán kereteket, sajátos garanciákat teremt és hatása is indirektebb. Az alternatív vitarendezés lehetőségeit tehát az állami jogalkotás biztosítja egyfajta „külső” keretjogi szabályozással, amelyet kiegészítenek az egyes vitarendezési fórumok belső szabályzati normái, az eljárásokat megszabó rend, a kialakult gyakorlat és a szokások. Az alternatív vitarendezés jogi rezsimjének ezek a nélkülözhetetlen egymásra ható komponensei.

A különböző „alternatív” vitarendezési fórumok természetszerűen eltérősegeket mutatnak, de az egyes eljárásoknak van kapcsolódása is az állami bírósági igazságszolgáltatáshoz. Az egymáshoz való viszonyuk ellentmondás mentessége a jogbiztonság fenntartása érdekében nélkülözhetetlen elméleti és joggyakorlati irányt jelöl ki.

Ezen eljárások egymáshoz való viszonyának lehetőség szerinti hézagmentes kialakítása érdekében álláspontunk szerint a következő kérdésekre mindenképpen szükséges válaszokat találni a vonatkozó jogi szabályozás metszetében.

1) Tisztázandó, hogy hol és kik között legyen jelentőségük e vitarendezési fórumoknak?

Megítélésünk szerint egyaránt biztosítani szükséges e lehetőséget a szerződéses kapcsolatok jogvitáinak és az azon kívüli jogviták feloldásában is. Fontos eldöntendő kérdés azon jogalanyok köre, akik igénybe vehetik ezt a jogi szolgáltatást. Biztosítani kell, hogy ne csak azonos, hanem különböző gazdasági és jogi státuszú felek számára is adott legyen ez a lehetőség. A viták feloldásához mennyiben van szükség szakértelemre, avagy laikus vitarendezők is eljárhatnak, ha a felek ezt kérik?. Természetes igény mutatkozik olyan jogi szolgáltatás esetében, mint a választottbíráskodás speciális tudás megléte a választottbírák tekintetében. Kivált igaz ez speciális energetikai és tőzsdei ügyek elbírálása során. Ugyanakkor a békéltető testületek előtt viták feloldása sok esetben nem igényel szaktudást inkább tájékozottságot, empátiát. A tapasztalatok világszerte azt igazolják, hogy bizonyos státuszú csoportok esetében (fogyasztók, munkavállalók, biztosítottak, hitelfelvevők, utasok) érdeksérmeinek orvoslására speciális eljárási normákra, fórumokra van szükség.

2) A szabályozás mennyiben számít közjogi jellegűnek és mennyiben magánjogi? Fontos kíváncsi, hogy a szabályozás tekintetében alapvetően érvényesüljön a diszpozitivitás, de ahol kell, legyen kógens a reguláció. A fogyasztóvédelem, a verseny tisztaságának garantálása, termékminőség és élelmiszerbiztonság, az idegenforgalom olyan érdekek ahol a normaanyag szigorítása elengedhetetlen.

3) Véleményünk szerint az egyes eljárások közös alapelvek szerint működjenek. A következő legfontosabb irányeszméket mindenképpen szükséges érvényre juttatni:

a) A felek paritásának, egyensúlyának biztosítása: Olyan esetekben, amikor a laikus fél egy tapasztalt, gazdaságilag is erősebb féllel áll szemben ez különösen követelmény.

b) Fegyveregyenlőség megteremtése (egyenlő bánásmód elve) E követelményt az álláspontok kifejtése, bizonyítási indítványok, jogi képviselő tekintetében különösen garanciákkal szükséges kicövekkelni

c) A vita rendezésének hatékonysága és gyorsasága(idődimenzió): Az alternatív vitarendezés egyik legnagyobb előnye kell legyen az időszerűség optimalizálása az eljárások valamennyi szakaszában. Olyan eljárási normákra van szükség, amelyek előmozdítják a vita lehetőség szerint egy eljárással történő lezárását.

d) A bizonyítás szabadsága: Természetesen a szabad bizonyításnak kell primátust biztosítani azzal, hogy az ún. „bizonyítási eszköz csepegtetés” nem támogatható módszer és a bizonyítási teher szabályait is érvényesíteni kell.

e) Pártatlanság és függetlenség, a tisztességes és méltányos eljáráshoz való jog. Olyan eljárási alapelvek ezek amelyek nélkül nem tartható fenn az alternatív vitarendezés rendszere. Az összeférhetetlenségi és kizárási rendelkezéseknek konkrétaknak és kijátszhatatlannak kell lenniük. Az elfogultságnak még a látszata is kifejezetten káros és romboló hatása az eljárásokkal szembeni bizalom megingatását eredményezi.

f) Etikai és jogi szempontok együttes figyelembe vétele. Nem lehet hatékony az alternatív vitarendezés, ha nyilvánvalóan a jó erkölcsbe ütköző, a jóhiszeműség és tisztesség, a joggal való visszaélés követelményeit sérti.

g) Személyhez fűződő jogok és a személyiségi jogok védelme.(titokvédelem). Az eljárásoknak garantálniuk kell a személyiségi jogok és személyhez fűződő jogok tiszteletben tartását. Különösen fontos az emberi méltóság a jó hírnév és becsület, az üzleti és magántitok, az adatvédelem, az egyenlő bánásmóddhoz való jog tiszteletben tartása.

h) Pénz-pénz-pénz (a költségek lehetőség szerinti csökkentése), rugalmasság. Az alternatív vitarendezés egyes eseteiben az eljárási költségek csökkentése azért is fontos, mert nem lehet a forumhoz fordulás akadálya a magas költség. A jogállamiság egyik fontos garanciája, hogy a jogkereső jogalanyok megfelelő fórum előtt vitáikat a lehető legkisebb ráfordítással intézhessék, megoldást keressenek.

i) A vitában érdekelt felek és jogvitát rendező együttműködését biztosító szabályozás. Az alternatív vitarendezés oldottabb légkörű eljárási rendszerben zajlik. Kevésbé formalisztikus az ügyintézés, mint az állami bíróságok előtti jogviták. Aktívabb szerepe van a jogvitát rendező személyének különösen azért, mert a felek közötti megegyezés előmozdítása az elsődleges cél.

Mindezen fontos generálklauzulák érvényesülését feltétlenül támogatja, ha az egyes alternatív vitarendezési eljárásokban a jogi képviselő lehetőségét általánosan biztosítják a vonatkozó szabályok és arról sem szabad lemondani, hogy bizonyos esetekben legyen kötelező a jogi képviselő (pártfogó ügyvéd) igénybevétele különösen, ha a fél jogainak és törvényes érdekeinek megóvása ezt feltétlenül megköveteli.

A jogvitákat rendező fórumok tagjaival szemben bizonyos esetekben nélkülözhetetlen képesítési feltételek, szakképesítés és a pszichológiai követelmények előírása a kiválasztás során. Ezen elvárásokkal lehetséges a bizalom fenntartása az egyes eljárások iránt. E körben különös hangsúlyt kell helyezni a megfelelő transzparenciára, felvilágosításra.

Az alternatív konfliktusrendező eljárásokban hatványozottabban a megegyezést, egyezséget kell előmozdítani („kevesebb törvényt, több szerződést”). Az eljárási jogokkal szembeni általános elvárásként szokták a gyakorlatban megfogalmazni, hogy „*a legrosszabb egyezés is többet ér mint a legjobb ítélet*” Minden bizonnyal mély igazságtartalma van e gyakorlati tapasztalatokon alapuló

bölcsességnek. Az alternatív vitarendezés kialakulásának és elterjedésének minden bizonnyal fontos indoka volt, hogy az állami bírászkodás során nehezebb ezt a célt elérni bár egyes jogvitákban kifejezetten meg kell kísérelni az egyezséget (Izd. munkaügyi és családí jogíviták). Az alternatív vitarendezési fórumok előtt új távlatok nyíltak meg korunkban. Ez kétségtelenül magával hozta a jogi konfliktusok feloldásának állami és nem állami eszközrendszerei belső és külső feltételeinek újragondolását. Megítélésünk szerint egyszerre szükséges tisztázni az alternatív vitarendezési módok helyét és szerepét, de legalább annyira lényeges az állami bírászkodással való viszonyát is megvizsgálni. Meggyőződésünk, hogy az eljárásí jogok korunkban zajló modernizálása visszavezethető az alternatív vitarendezési fórumok szerepének növekedésére és egyre szélesebb körben való elterjedésére.

Az alternatív vitarendezés elterjedésében úttörő szerepet tölt be az Európai Unió a 90-es évektől. Az Unió által 1993-ban kibocsátott Zöld Könyv vetette fel először a vitarendezés tagállami támogatásának szükségességét majd 2003-as Zöld Könyv a konfliktusmegoldás alternatív módjairól szolt a polgári és a kereskedelmi jog területén, amelynek célja a fogyasztók hatékony érdekérvényesítésének biztosítása volt az Unió területén. Ezt követte az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (Mediációs Irányelv), a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól, amelynek célja a határon átnyúló kereskedelmi ügyletek kapcsán a mediáció lehetőségének biztosítása. Az Irányelv Ösztönzi a tagállamokat a közvetítők képzésére, rendelkezik az eljárás bizalmi jellegéről, valamint deklarálja, hogy a közvetítés felfüggesztő hatállyal bír a bírósági eljárás kezdeményezésére vonatkozó határidőkre

Ugyancsak jelentősek az az Európai Parlament és a Tanács 2013/11/EU irányelve a fogyasztói jogíviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról. Az Irányelvben foglaltak alapján „az alternatív vitarendezés a kereskedők és fogyasztók közötti jogíviták egyszerű, gyors és költségkímélő, bírósági eljáráson kívüli megoldását kínálja. Az alternatív vitarendezés fejlettségi szintje azonban az Unió területén még nem elég magas és nem elég egyenletes. A fogyasztók és a kereskedők még mindig nincsenek tisztában a rendelkezésükre álló alternatív jogorvoslati mechanizmusokkal, és csak a polgárok csekély hányada tudja, hogyan nyújthat be panaszt egy alternatív vitarendezési fórumhoz.” A Tanács és a Parlament indokolása szerint az alternatív vitarendezés elterjedésére a belső piac hatékony működése érdekében van szükség, azonban az alternatív vitarendezés eltérő fejlettségi szintje az egyes tagállamokban gátolja ezt, hiszen a polgárok számára eltérő lehetőségek állnak rendelkezésre. A fogyasztók tartózkodnak a határokon átnyúló vásárlásoktól, nem bíznak a vitarendezés hatékonyságában, valamint ez a gyakorlat a kereskedőknek is hátrányt okozhat a versenytársakhoz képest. Az irányelv értelmében az alternatív vitarendezés fóruma lesz minden olyan szerv, ami tartós jelleggel jött létre a fogyasztói jogíviták rendezése érdekében, és az irányelvnek megfelelően jegyzékbe vették.

Az eljárás kapcsán rögzíti az irányelv többek között azt, hogy azt teljes mértékben a bizalmas jelleg hatja át, az eljárás ideje alatt tiszteletben kell tartani és védelemben kell részesíteni a magánélethez való jogot. A vitarendezési módokkal szemben követelmény az, hogy méltányosan, gyakorlatiasan és arányos megoldásokkal rendezzék a felek konfliktusát, figyelembe véve az objektív körülményeket és a felek jogait. A polgárok bizalmának megteremtése érdekében kiemelt fontosságú a szervek függetlensége és pártatlansága, valamint az, hogy a vitarendezésért felelős személyek megfelelő képzettséggel és szakértelemmel rendelkezzenek. A testületek átlátható működésük érdekében kötelesek folyamatos tájékoztatást nyújtani tevékenységükről, illetve jelentéseket készíteni.

Az irányelv rögzíti, hogy „ezen irányelv, valamint a fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló, 2013. május 21-i 524/2013/EU Európai Parlamenti és Tanácsi rendelet két egymással összefüggő és egymást kiegészítő jogalkotási eszköz.”

Az irányelv hivatkozik az Alapjogi Charta 47. cikkében rögzített hatékony jogorvoslathoz és tisztességes eljáráshoz való jogra is, és rögzíti, hogy az alternatív vitarendezés a fogyasztók számára továbbra is csak egy alternatíva, nem foszthatja meg őket a bírói út igénybevételeitől. Az irányelv rendelkezéseit a tagállamoknak 2015. július 9-ig kellett átültetniük nemzeti jogukba.

Fontos említést tenni az Irányelven túl az 524/2013/EU rendeletről amely arra hivatott, hogy online vitarendezési fórumot alakítson ki a felek számára, ahol peren kívül, színvonalas online alternatív vitarendezési platformokon lesz lehetőségük az online adásvételből vagy szolgáltatásból fakadó konfliktusok feloldására.

Az Irányelvi rendelkezésekből valamint a Rendeleti jogalkotásból következik, hogy az állami bírászkodás, arbitráció-békkéltetés és a mediáció(közvetítés) viszonyának jogi rendezése szinergiájának biztosítása mára már kötelező a EU- tagállamok számára.

2. Az egyes vitarendezési eljárások természetéről

Tanulmányunkban alapvetően az alternatív vitarendezési eljárások egymáshoz való viszonyát arra a szempontra is figyelemmel vizsgáljuk, hogy az állami bírászkodáshoz képest milyen hasonlóságok illetőleg eltérések tapinthatók ki az egyes vitarendezési módok között. Ennek megfelelően méltatjuk a békkéltető testületek, választott bírósági eljárás, a közvetítői eljárás, működésének mechanizmusát.

Az alternatív vitarendezésnek vannak kétségtelen előnyei a bírói úton történő igényérvényesítéshez képest. A tapasztalatok szerint különösen a vállalkozások és a fogyasztók relációjában fennálló asszimetria jobban feloldható az alternatív vitarendezés segítségével. Előfordulhat, hogy a fogyasztóknak a bírósági eljárás során jogi képviseletet kell igénybe venniük, melynek költségei rendkívül magasak lehetnek, gyakran akár az eredeti követelés mértékét is meghaladhatják. A bírósági eljárás eredményeképp szükségszerűen lesz egy nyertes és egy vesztes fél, az így kialakult helyzet pedig gyakran továbbmélyíti a konfliktust ahelyett, hogy feloldaná vagy lezárna azt.

A békkéltető testületek szerepéről

A békkéltető testületek feladatairól és működésükről a későbbiekben részletező tanulmányokban is kitérünk. E bevezető tanulmányban csupán arra kívánunk rámutatni, hogy melyek azok a főbb karakterisztikumok amelyek alapján ezen alternatív vitarendezési eljárás speciálisnak tekinthető. Mindenek előtt a békkéltető testületek a fogyasztói jogok biztosításának, védelmének fontos támasztékait jelentik. Biztosítják a fogyasztói jogok egyszerű, gyors, hatékony és költségkímélő érvényesítésének lehetőségét. A fogyasztói jogvita rendezése céljából előmozdítják egyezség létrehozását a felek között, ennek eredménytelensége esetén történik csak az ügyben döntés (ajánlás, kötelezés, elutasítás) hozatala, a fogyasztó vagy a vállalkozás kifejezett kérésére. Fontos feladatuk, hogy tanácsokat adnak a fogyasztót megillető jogokkal és a fogyasztót terhelő kötelezettségekkel kapcsolatban. A békkéltető testületre vonatkozó szabályok alkalmazásában – miként ezt a fogyasztóvédelmi közjog és magánjog azonosan definiálja - fogyasztónak minősül az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, aki árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje valamint az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén

kívül eső célok érdekében eljáró, külön törvény szerinti civil szervezet, egyházi jogi személy, társasház, lakásszövetkezet, mikro, kis- és középvállalkozás is, amely árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje, - a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, 2013. május 21-i 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazásának kivételével).

A békéltető testületek nem járhatnak el a vállalkozások közötti jogvitákban. Nagyfokú szabadságot jelent e testületek számára, hogy az eljárásukra vonatkozó részletes szabályokat a törvény keretei között szabadon állapíthatják meg. Az egységes gyakorlat kialakítása érdekében valamennyi békéltető testület képviselőjének részvételével az eljárás egészére vagy egyes eljárási kérdésekre vonatkozóan országos eljárási szabályzatot készíthetnek, melyet az igazságügyért felelős miniszter hagy jóvá. A békéltető testület eljárási szabályzata nem lehet ellentétes az országos eljárási szabályzat rendelkezéseivel. (2). [Fogyv. tv. 37. § (1)-(2)] egyezség (végrehajtható). A békéltető testületek döntése eltérő jogi erejű lehet. Legenyhébb az ajánlás (alávetés hiányában, nem végrehajtható), ezt követi a végrehajtható kötelezés (amennyiben a vállalkozás ennek alávetette magát), és az elutasítás (alaptalan panasz; a fogyasztó igényének bíróság előtti érvényesíthetőségét nem érinti) végezetül a végrehajtható egyezség.

A választottbíróági eljárás

A választottbíráskodásra irányadó szabályanyag részben külső törvényi rendelkezésekből másfelől az eljárás szabályait tartalmazó szabályzatok normaanyagából áll. A rendes állami bíróságok eljárásához képest a következő speciális szabályokat lehet kiemelni ezen alternatív vitarendezési fórum tekintetében:

A választottbíróági eljárás számos eltérő sajátossága ellenére talán a legközelebb áll jogi partitúrájában az állami bíráskodáshoz. Fontos korlátai vannak ugyanakkor ezen igazságszolgáltatási fórum választásának hazánkban is. Ennek megfelelően csak a kereskedelmi jogviszonyokban felmerült jogvitáknak a gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó felek által választott eljárásban történő eldöntése tartozhat a választottbíróóság hatáskörébe, azzal, hogy kereskedelmi jogviszony alatt minden kereskedelmi vagy gazdasági, szerződéses vagy szerződésen kívüli jogviszonyt érteni kell. Ugyanakkor nincs helye ezen eljárásnak a fogyasztói szerződésből eredő jogvitában valamint a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) Hetedik Részében szabályozott különleges eljárásokban és a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény hatálya alá tartozó eljárásokban elintézendő ügyekben.

A választottbíróági eljárás jogi előfeltétele a választottbíróági kikötés mely a felek megállapodása, amelyben meghatározott - akár szerződéses, akár szerződésen kívüli - jogviszonyukból keletkező, köztük már felmerült vagy a jövőben felmerülő minden vagy valamely konkrétan meghatározott vitát választottbíráskodásnak vetnek alá. A választottbíróági szerződés lehet más szerződés része vagy önálló szerződés amelyet írásba kell foglalni. Írásban megkötött választottbíróági szerződésnek kell tekinteni azt a megállapodást is, amely elektronikus aláírás nélküli elektronikus közlés útján jött létre, ha az elektronikus közlésben foglalt adat a másik fél számára hozzáférhető, és alkalmas későbbi hivatkozásra. Elektronikus közlésnek minősül a felek bármely közleménye, amelyet adatátvitellel közvetítenek. Az adatátvitelt az információ elektronikus, mágneses, optikai vagy hasonló módon - így különösen elektronikus adatcsere, elektronikus levél (e-mail), távirat, telex vagy fax útján - való előállítás, elküldése, átvétele vagy tárolása jelenti. A választottbíróági szerződést írásban megkötöttnek kell tekinteni akkor is, ha a választottbíróóság elé utalásra irányuló nyilatkozatában vagy kereseti kérelme előadásában a fél állítja a választottbíróági szerződés létét, és a másik fél azt nem vitatja. Írásban megkötött választottbíróági szerződésnek minősül az írásban megkötött szerződésben választottbíróági

kikötést tartalmazó dokumentumra való hivatkozás, feltéve, hogy az abban foglalt kikötés a szerződés részét alkotja. Fontos – más eljárásokhoz kapcsolódó viszonyára utal a Vbtv. amikor kimondja - , hogy a félnek a választottbírói eljárás megindítása előtti fizetési meghagyás kibocsátása iránti, vagy a választottbírói eljárás előtt vagy alatt magyar bírósághoz benyújtott, előzetes bizonyítás ,ideiglenes intézkedés biztosítási intézkedés , okirat végrehajtási záradékkal ellátása, vagy biztosíték adása iránti kérelme, illetve bármely külföldi bírósághoz benyújtott hasonló intézkedés iránti kérelme és a bíróság e kérelemnek helyt adó intézkedése nem összeegyeztethetetlen a választottbírói szerződéssel.

Speciálisan a választottbíráskodás közbizalmi természetéhez is tapadnak a választottbírákkal szembeni követelményeket kimondó, különösen a kizárási és összeférhetetlenségi szabályok. Így akit választottbíróként történő kijelölésével kapcsolatban megkeresnek, köteles feltárni azokat a körülményeket, amelyek jogos kétségeket ébreszthetnek pártatlansága vagy függetlensége tekintetében. A választottbíró a kijelölésétől kezdődően az eljárás során végig köteles haladéktalanul feltárni a felek előtt minden ilyen körülményt. Nem elég tisztességesnek és pártatlannak lenni még annak is kell látszani – az esetleges pártatlanságot, függetlenséget veszélyeztető feltárási kötelezettség egyre szélesebb értelemben értelmezendő. Ne szoruljon a pártatlanságlehetőség szerint magyarázatokra, nehézkes jogászkodásra és kúriai interpretációra. A gyakorlatban az ún. „jogos kétséget ébresztő ok” vizsgálatára, megítélésére van szükség. Sokat segíthetnek e szempontból az IBA(International Bar Association) Irányelvei. Ezek az irányelvek segítik a választottbírákat abban, hogy a jelölést mikor kell visszautasítani, mikor és milyen körben kell feltárniuk a felekkel való kapcsolatukat illetőleg a feltárás elmaradása a tisztességes és „fair” eljárás követelményét sérte-e. Három alapvető lista készült a „Vörös”, a „Narancs” és a „Zöld”lista. Az első kettő alapján fennáll a feltárási kötelezettség, mert jogos kétségeket ébreszthetnek bizonyos kapcsolatok, körülmények a választottbíró pártatlanságát illetően. A Zöld lista olyan távoli kapcsolatokat tartalmaz, amelyek objektív szemszögből sem indokolják a feltárást.

Ugyanakkor fontos, hogy a választottbíró ellen csak abban az esetben lehet kizárási iránti indítványt előterjeszteni, ha olyan körülmények állnak fenn, amelyek jogos kétségeket ébresztenek pártatlansága vagy függetlensége tekintetében, vagy ha nem rendelkezik a felek megállapodása szerint szükséges szakképzettséggel vagy más jellemzővel. A fél az általa kijelölt vagy azon választottbíró ellen, akinek a kijelölésében részt vett, csak olyan okból élhet kifogással, amely a kijelölést követően vált előtte ismertté.

A polgári perrendtartáshoz képest karakteresen eltérőek a hatásköri szabályok is a választottbírói eljárás vonatkozásában. A választottbírói tanács saját hatásköréről – beleértve bármely, a választottbírói szerződés létrejöttét vagy érvényességét illető kifogást – maga dönthet. A szerződés részét képező választottbírói kikötést úgy kell tekinteni, mint a szerződés egyéb kikötéseitől független megállapodást. A jogbiztonságot erősíti, hogy a választottbírói tanácsnak az a döntése, amely szerint egy szerződés nem jött létre vagy érvénytelen, nem vonja maga után a választottbírói kikötés érvénytelenségét. Fontos, hogy a választottbírói tanács hatáskörével kapcsolatos kifogást legkésőbb a védekezés előterjesztésével egy időben kell megtenni. Az, hogy választottbíróként jelölt, vagy annak jelölésében részt vett, nem zárja ki, hogy a fél ilyen kifogást tegyen.

A választottbírói tanács a hatásköri kifogásokról dönthet akár előzetes kérdésként, akár az ítéletében. Ha a választottbírói tanács előzetes kérdésként állapította meg a hatáskörét, bármelyik fél a döntés átvételétől számított harminc napon belül kérheti, hogy a kifogás elbírálására hatáskörrel rendelkező rendes bíróság végzéssel döntsön a kifogásról, azzal, hogy a végzés kézbesítéséig a választottbírói tanács folytathatja az eljárást és határozatot hozhat.

Álláspontunk szerint erősen kétséges az a jogirodalmi álláspont, hogy egy választottbírói döntéssel kapcsolatban annak van jelentősége, hogy az egy múltban keletkezett, de jelen jogi konfliktust dönt el és nincs hatása a jövőre. Ennél sokkal fontosabb üzenetei vannak a választottbírói ítéleteknek. Az üzleti életben keletkező jogviták lezárása egy-egy választottbírói ítélettel nem azt jelenti, hogy a pereszes fél megszakít mindenféle üzleti kapcsolatot a másikkal, mert pereszes lett. Sokkal inkább tapasztalható a felek közötti üzleti kapcsolatokat terhelő olyan szerződéses kikötések, magatartások mellőzése egy-egy előremutató ítélet nyomán, amelyek jogvitához vezettek. Különösen így van ez egymásra utalt nagyvállalatok esetében, nagyberuházásokban érdekelt cégek együttműködésében.

A választottbírói eljárásban hozott döntések jogorvoslati rendszere markánsan eltér a polgári perrendtartás által megszabott állami rendes bírósági jogorvoslati fórumrendszertől. A legfontosabb különbség, hogy választottbírói ítélet ellen fellebbezésnek nincs helye. A választottbírói ítélet rendes bírói úton csak a választottbírói ítélet érvénytelenítése iránt indított perben vizsgálható felül.

Az érvénytelenítésnek nagyon szigorú szabályai vannak és nem arra irányul az érvénytelenítési eljárás, hogy az ítéletet megalapozatlansága miatt megváltoztassa a rendes bíróság. A választottbírói ítélet a másik fél ellen előterjesztett kereset alapján az arra hatáskörrel rendelkező bíróság által és csak abban az esetben érvényteleníthető, ha

a) az érvénytelenítés iránt indított per felperese bizonyítja, hogy a választottbírói szerződést kötő felek egyikének nem volt jogképessége vagy cselekvőképessége; vagy a választottbírói szerződés annak a jognak a szabályai szerint, amelynek alávetették, ilyen alávetés hiányában pedig a magyar jog szerint nem érvényes; vagy a fél a választottbíró kijelöléséről, illetve a választottbírói tanács eljárásáról nem volt szabályosan értesítve, vagy egyébként nem volt képes az ügyét előterjeszteni; vagy a választottbírói ítélet a választottbíráskodásnak való alávetésben figyelembe nem vett, vagy azon kívül eső vitára terjed ki, illetve az ilyen alávetés terjedelmén túli döntést tartalmaz, azzal, hogy amennyiben az alá- és alá nem vetett ügyek egymástól elválaszthatók, a választottbírói ítélet érvénytelenítése csak az alávetésen kívüli részben hozott döntés tekintetében kérhető; vagy a választottbírói tanács összetétele vagy a választottbírói eljárás nem felelt meg a felek megállapodásának - kivéve, ha a megállapodás ellentétes e törvény kötelezően alkalmazandó szabályával -, vagy ilyen megállapodás hiányában nem felelt meg e törvény rendelkezéseinek; vagy

b) vagy a bíróság úgy ítéli meg, hogy a vita tárgya a magyar jog szerint választottbírói útra nem tartozhat, vagy a választottbírói ítélet a magyar közrendbe ütközik.

Közvetítői eljárás

Célja természetes személyek és más személyek személyi és vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült azon polgári és közigazgatási jogviták rendezésének elősegítése, amelyekben a felek rendelkezési jogát törvény nem korlátozza.

A közvetítői eljárás során egy harmadik fél bevonására kerül sor közvetítőként, aki nem hoz a felekre nézve kötelező döntést mint az arbitráció esetében, mert szerepe csupán a mediáció, közvetítés. A közvetítés (mediáció) kooperációt igénylő, kevésbé formalisztikus eljárás, olyan esetekben alkalmazott vitarendezési módszer ahol a vita a felek között nem kielezett, a konfliktus feloldásának reális esélyt ad egy harmadik, független személy helyzetértékelése, meggyőző képessége. Természetesen a vita jellegétől, illetve a felek egymáshoz való viszonyától jelentős mértékben függ az, hogy egy adott konfliktus feloldására e módszer alkalmazása lesz-e a legalkalmasabb.

Valójában a mediáció egy harmadik személy segítségét is igénybe vevő olyan egyeztetés, tárgyalás az, amelyik a legkevésbé formalizált, itt lehet leginkább figyelembe venni a felek egyéni érdekeit, a vita valódi mozgatórugóit. Az eljárás során a felek a mediátor támogatásával megvitatják érveiket, álláspontjukat és együtt keresnek megoldást a problémára. A mediátor „jó útitárs”, jó tanácsadó vele szemben töretlen a felek bizalma. a közvetítés célja, hogy a jövőre koncentráló, a további üzleti lehetőségeket előtérbe helyező modell. Nem az a fontos elsősorban, hogy „mi volt hanem, hogy mi lesz!”

A közvetítő személy (mediátor) tehát nem a vita eldöntésére hivatott, feladata a felek álláspontjának egymáshoz való közelítése. A mediációs eljárásban a közvetítőként eljáró személy nem vizsgálja a felelősség feltételeit és nem állapít meg felelősséget, hanem csak közvetít, segíti az egyezség létrejöttét, motiválja a feleket arra, hogy hallgassák meg egymás érveit és legalább részben fogadják el azokat. A közvetítő aktív tevékenységet lát el, rendelkeznie kell megoldási javaslattal arra az esetre, ha a felek nem tudnak megegyezni egymással. Ő az, aki irányítja az eljárást, segíti az érvek megértését, és szerepe van a tények feltárásában is. Gondoskodik a hatékony vitarendezéshez szükséges nyugodt és biztonságos környezet megteremtéséről, elősegíti az információcsere hatékonyságát, biztosítja azt, hogy a vitában állók mindegyike kifejthesse véleményét, védelmezi az eljárást, célja pedig a felek hozzáállásának megváltoztatása és egy tartós megállapodás létrehozása.

Olyan kombinált szerződés is lehetséges mely alapján az első fázisban a felek közvetítői eljárást vesznek igénybe és annak eredménytelensége esetén választottbíróshoz fordulnak. Ez esetben van egy olyan előzménye a választottbírósi eljárásnak amelyre támaszkodhatnak a bíróságok és a felek egyaránt estleges egyezség megkötése érdekében..

3.Az alternatív vitarendezés jövőjéről

A joguralom érvényesülésének fontos eszközei korunkban az alternatív vitarendezési eljárások. Megállapítható, hogy ösztönzően hatnak az önkéntes jogkövetésre is. Ezen eljárások megítélése ugyanakkor kivételesen és csak akkor kerüljön állami bíróságok elé, ha az eljárás olyan elkerülhetetlen döntéssel zárul, amely törvényt, közrendet, esetleg jó erkölcsöt sért. Jogállami keretek között nincs más eszköz, mint az állam alkotmányos szerepéből is következő a jó védőjátékos szerep megőrzése az állami bírósági kontroll lehetőségeinek biztosításával.

Megítélésünk szerint az alternatív vitarendezés jövőbeni kiszélesítésének, hatékonyabbá tételének számos feltétele van. Így a gyakorlati tapasztalatok folyamatos figyelemmel kísérése, az egyes eljárások egymáshoz való viszonyának állandó elemzése, a szükségtelen átfedések kiküszöbölése. Egységes alapelvek érvényesítése minden eljárásban, az esetjogi megközelítés módszerének alkalmazása. Felvilágosítás- transzparencia, képzés és továbbképzés, szervezeti és személyi feltételek biztosítása. A nemzetközi összehasonlításokban rejlő előnyök kiaknázása. Gyors és költséghatékony megoldások támogatása, bevezetése. A vitarendezés korszerű eszközeinek alkalmazása. Elektronikus kapcsolattartás egyre szélesebb körű kialakítása. Az alternatív vitarendezési módoknak az oktatásban főként az egyetemi képzésekben való markánsabb megjelenítése ugyancsak elodázhatatlan.

A választottbíráskodás múltja és jelene – történeti előzmények és azok hatása a választottbíráskodás szabályozására

I. Bevezetés

A választottbíráskodás rendszerének és működésének megértéséhez indokoltnak tartom megvizsgálni és röviden összefoglalni a jogi vitarendezés és az *arbitráció* jellegzetességeit. Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy a történeti előzményeket összekapcsolja a választottbíráskodás legújabb szabályozási eredményeivel. Széles körben elfogadott nézet, miszerint a felek között fennálló viták rendezésére, két lehetőség áll fenn. Az egyik a hagyományos bírói út, a másik pedig az alternatív vitarendezés.¹ Ez utóbbi keretében az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb teret nyert a felek által előre lefektetett feltételek és kiválasztott személyek általi vitarendezés, a választottbíráskodás. Semmilyen vitarendezés nem lehetséges konfliktushelyzet nélkül, amelynek alapjául a felek között fennálló érdekellentét szolgál.

Az összeütközések és azok megoldási lehetőségei számának alakulására a jogszociológia gyakran használja a tölcészerű ábrázolásokat. Az egyik ilyen az ún. berlini tölcser, amely Rottleuthner nevéhez fűződik. A tölcserben a különböző vitarendezési gyakorlatokon át, az alternatív vitarendezési módokat keresztül, eljutunk egészen a tölcser szájához, a polgári peres eljáráshoz. A módszertan alapját az képezi, hogy a tölcser nyakától indulva egyre kevesebb konfliktus jut el a tölcser szájához, azaz a bírósági úthoz, tehát a tölcserforma, mint egy fordított piramis tökéletesen tudja ábrázolni az egyes szinteken megjelenő vitarendezések számának arányát.² A tölcserben felülről lefelé a meditáción és a közvetítés alternatíváján keresztül jutunk el a tényleges bírósági vitarendezéshez. Az alternatív vitarendezés előbb említett két lehetősége választatot biztosít a felek konfliktusmegoldásaira. A közvetítés egy olyan sajátos permegető vagy bírósági, illetve hatósági eljárás befejezését elősegítő, egyeztető, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett, harmadik személy bevonása mellett, a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása.³ Másik lehetőségként felmerül a békéltetés intézménye, amely hazánkban 1999 elején vált először lehetővé, békéltető testületek megalakulásával. Az alapvető cél az volt, hogy egy gyors, független szakmai és olcsó vitarendezési lehetőséget adjanak a fogyasztók számára, amellyel elkerülhetővé válik a bírósági vitarendezés hosszú és költséges útja.⁴

A választottbíráskodás egy nagy múltra visszatekintő vitarendezési forma, amelyet elsősorban a gazdasági ügyekben keletkező viták esetére alkalmaznak, a jogvitáknak a nem állami bíróságok általi eldöntésén keresztül. A választottbíráskodás működésének alapjául a hatékonyság és az állami elismerés szolgál. E kettős nélkül az állami bíróságok nem engednék a jogviták alternatív úton történő rendezését és beavatkoznának a folyamatokba.⁵ „A magánjogi választottbíráskodás a polgári per elsődleges alternatívája.”⁶ A Kúria 3/2013. jogegységi határozata alapján a

¹ Gáspárdy László: Konfliktushelyzetek a polgári jogviszonyokban, Gazdaság és Jogtudomány, 1979/1-2.

² Kengyel Miklós: Magyar Polgári Eljárásjog, tizenkettedik kiadás, Osiris kiadó, Budapest 2014, 605-608.

³ A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény 2.§-a

⁴ A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény

⁵ Sili Dóra: A választottbíráskodás: a WIPO Választottbírói és Közvetítő központja, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Szemle, 104. évfolyam, 4. szám, <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/199908/sili.html>, letöltve: 2017.11.26.

⁶ Varga István: Az objektív arbitrábilis magyar szabályozásának története és csomópontjai. In Máthé Gábor – Révész T. Mihály – Gosztorny Gergely (szerk.): Jogtörténeti peregra. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013, 363.

választottbíráskodás fogalmát a következőképpen lehet meghatározni: „A választottbíróvási kikötés szerződésen alapuló bíróválasztás: az érintett felek akaratuk kölcsönös és egybehangzó kifejezésével abban állapodnak meg, hogy jogvitájuk eldöntését a választottbíróvási bizottságra bízzák, ezzel együtt a rendes bíróságok eljárását mellőzik. Az ilyen megállapodásban a felek szabadon dönthetnek arról, hogy mely ügyleteikre, illetve az adott ügylet keretében mely kérdésekre kötik ki a választottbíróvási eljárást és szabadon határozzák meg az eljáró választottbíróvási ügyet is.”⁷

A választottbíráskodás a konfliktusrendezés egyik hatékony alternatívája amelyet az is mutat, hogy a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) bizonyos gazdasági szereplőknél kimondottan említi a választottbíróvási út kikötésének lehetőségét. A választottbíráskodásról szóló törvény⁸ szerint a kereskedelmi ügyekben felmerült vitás esetekben a felek kiköthetik az általuk meghatározott választottbíróvási általi vitarendezést. Eme lehetőség érvényesülését maga a törvény fekteti le azzal, hogy a választottbíróvási ítéletének a hatálya ugyanaz, mint a jogerős bírósági ítéleté, annak végrehajtására a bírósági végrehajtásról szóló jogszabályok irányadók.⁹ „Az állam ugyan fogalmánál fogva gyakorlója a magánjogi viszonyok körül is a bírói hatalmat, ott, ahol ez a közérdeket nem érinti, mégis megengedi, hogy a felek a polgári bíráskodást azzal pótolják.”¹⁰ Magyaroknak ez a megfogalmazása a mai viszonyokat is tökéletes ábrázolja.

II. A konfliktusok választottbíróvási rendezésének jellemzői

A magyar és a külföldi szakirodalom sokat foglalkozik a kérdéssel, hogy vajon mennyiben könnyíti meg a vitarendezést egy, az állami bíróságok mellett működő alternatív bíróság, a választottbíróvási. Erre a kérdésre egyértelmű választ nehéz adni, hiszen így is hatalmas az ügyterhe az állami bíróságoknak, de a választottbíráskodás előnyeit könnyen meg lehet határozni, amely előnyökön keresztül pedig következtethetünk arra, hogy mennyiben is tud ez a fajta vitarendezés segíteni a hagyományos bíráskodás leterheltségének csökkentésében. Az egyik legjelentősebb ismertetőjegyként a semlegességet lehet mondani, hiszen a felek, különösen egy nemzetközi vita esetén, a saját országuk bíróságaitól független bíróság előtt dönthetik el a kérdéses ügyet.¹¹ A semlegességet tovább erősíti az is, hogy a felek maguk választhatják meg az eljáró bírói tanácsot vagy legalább annak egy-egy tagját.¹² Ez a lehetőség egyben bizonyos megnyugvást is okozhat a feleknek¹³, hiszen biztosak lehetnek az ügy professzionális eldöntésében, a hozzáértő szakemberek által. A szakirodalom továbbá említi a gyorsaságot, rugalmasságot, bizalmasságot, a relatíve alacsony költséget, azaz gazdasági előnyöket¹⁴, és a választottbíróvási ítélet végrehajthatóságát.¹⁵ A választottbíróvási eljárása sokkal kevésbé kötött, nagyobb teret enged a felek megállapodásainak az eljárás lefolytatásával kapcsolatban. Itt elsődlegesen bizonyos eljárási cselekményekre¹⁶ és az eljárás nyelvének megválasztására érdemes gondolni. Mindezek jelentősen hozzájárulnak az eljárás hatékonyságához és a gyors ügymenethez. Természetesen, mint mindennek, ennek az eljárásnak is vannak hátrányai. Ezek közül érdemes

⁷ 3/2013. Kúria polgári jogegységi határozat, Indokolás IV. pont

⁸ A választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény (továbbiakban: Új Vbt.)

⁹ Új vbt. 53.§ (1) bekezdés

¹⁰ Magyary Géza: Magyar polgári perjog, 2. kiadás, Budapest, 1924. 731.

¹¹ Blackaby, Nigel – Partasides, Constantine – Redfern, Alan – Hunter, Martin: Redfern and Hunter on International Arbitration. Oxford-New York, Oxford University Press, 2009, 31.

¹² Blackaby– Partasides–Redfern–Hunter i. m. 32.

¹³ 1994. évi LXXI. törvény általános indokolása a választottbíráskodásról

¹⁴ Boronkay Miklós – ifj. Welmann György A választottbíráskodás helyzete Magyarországon, MTA Law Working Papers, 3-6, http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2015_1_2_Boronkay-Wellmann.pdf, letöltés dátuma: 2017. november 23.

¹⁵ Horváth Éva: Nemzetközi választottbíráskodás, Budapest, HVG Orac, 2010, 32-33.

¹⁶ Born, Gary B.: International Arbitration. Law and Practice, Kluwer, 2012. 13-14.

megemlíteni a hozott ítéletekkel szembeni jogorvoslat korlátozottságát, ehhez kapcsolódóan az egyfokú eljárási jelleget és az illetékplafon hiányát. Így az eljárást sokkal költségesebb megindítani, mint egy hagyományos polgári eljárást, valamint az egyfokú eljárás következtében az esteleges tévedéseket sem lehet kijavítani a *res iudicata* miatt.

III. A választottbíráskodás kialakulása

A választottbíráskodás intézményi fontosságának további adaptálásához érdemes megvizsgálni a múltban játszott szerepét, illetve kialakulásának gyökereit. Számos kutatás irányult a mai bírósági szervezetrendszer gyökereinek feltérképezésére, valamint ezzel összefüggésben a választottbíráskodás történelmi hátterének vizsgálatára. A választottbíráskodás előképei már a római jogban is megtalálható volt, sőt több írásos emlék szerint megállapítható, hogy a bíráskodás ősi alapja az *arbitráció* köré épült.¹⁷ Érdemes megjegyezni, hogy számos mai ország nyelvében a választottbíráskodás elnevezést a latin *arbitrium*¹⁸ szóból eredeztetik. Kialakulásának megítélése kapcsán több elmélet is létezik. Vannak, akik a rómaiakig vezetik vissza a gyökereket, de vannak olyanok is, akik ennél jóval régebbre, egészen az ősi Babilóniáig vagy Kínáig.¹⁹ Sokan vélnek felfedezni hasonlóságot a sumér vagy az ősi egyiptomi kultúrában lévő igazságszolgáltatás és a választottbíráskodás között.

Az ókori Rómában már ismertek voltak a választottbíráskodásra vonatkozó alapvető szabályok.²⁰ Ezzel összefüggésben három bírói tisztség létezett, amelyek közül az egyik az *arbiter*²¹ volt. Ő feleltethető meg a mai értelemben vett választottbírónak. Ezen a tisztségen belül is volt kettő alkategória, az *arbiter datus* és az *arbiter ex compromissu*.²² Az első a kvázi szakfeladati bírói munka ellátására volt hivatott, míg a másik a hagyományos bírói út kikerülésére választott bíró volt, akit a felek egyező akarattal választottak meg a vita eldöntésére. A bíró a tisztség akceptálását a *receptum arbitrii* intézmény keretében fogadta el.²³ Ez alapján a *compromissum* nevű eljárásban az *arbiter ex compromissu* döntötte el a felek jogvitáját. A középkorban ezekkel a római jogi alapokkal élt tovább a választottbíráskodás intézménye. Európa fejlettebb országaiban, mint például Franciaországban vagy Angliában, a XI-XIV. században vált jelentősebbé az intézmény hatása az igazságszolgáltatásra. Angliában, mint a világkereskedelem egyik bölcsőjében a tengeri kereskedelmi ügyek jelentették a kezdeteket.²⁴ A középkor előrehaladtával egyes királyok, de a császár és a pápa is vállaltak vitás ügyekben döntő bírói szerepet. Ez egyúttal hatékony eszköz is volt számukra annak érdekében, hogy más államok ügyeibe is beleavatkozzanak és a saját nézetüket érvényesíthessék.

Azok az iparosok, akik ugyanazt a mesterséget űzték, a szoros verseny és az érdekellentétek elkerülése érdekében céhekbe tömörültek. A céh élén egy-két céhmester állt, akiket a mesterekből álló céhgűlés választott meg maguk közül. Ezek az iparosok a jogvitáikat nem a királyi bíróságokkal, hanem céhmesterekkel, mint választottbírókkal döntötték el. A céhekbe tömörülés, a belépés, egyfajta beleegyezésnek számított a céhen belüli vitarendezésbe is.²⁵ Az újkorban az

¹⁷ Erről lásd részletesen mindenekelőtt: M. Benhard: Die Entwicklung des römischen Schiedsgerichts. In: Festschrift Windscheid, 5. sk, 1888.

¹⁸ Jelentése: belátás szerinti bírói ítélet, döntés

¹⁹ Horváth Éva- Kálmán György: Nemzetközi eljárások joga - A kereskedelmi választottbíráskodás, Osiris, Budapest, 1999, 46.

²⁰ Boóc Ádám: A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás, A választottbíró megválasztása és kizárása HVG Orac, Budapest, 2009, 5.

²¹ Földi András - Hamza Gábor: A római jog története és intézményei, Budapest, 2007, 161.

²² Andrew Roy Dyck: A commentary on Cicero de legibus, University of Michigan Press, Michigan, 2004, 210.

²³ Koi Gyula: Karcolatok a választottbíráskodás történetéből a kezdetektől a 20. század elejéig, <https://www.ajk.elte.hu/file/KoiGyula-Valasztottbiraskodas.pdf>, letöltve: 2017.11.30.

²⁴ Horváth Éva: Nemzetközi választottbíráskodás, Budapest, HVG Orac, 2010, 46.

²⁵ Sili i.m.

abszolút monarchiák kialakulásával a választottbíráskodás teljesen háttérbe szorult, hiszen az abszolutista gondolkodás nem engedhette meg, hogy az uralkodókon kívüli más hatalom érvényesüljön az igazságszolgáltatásban.

IV. A modern, nemzetközi választottbíráskodás kialakulásának közvetlen előzményei

A következő meghatározó mérföldkő a XVIII. században volt, amikor is Anglia és az Amerikai Egyesült Államok között 1794-ben megkötötték a Jay-szerződés²⁶, amely rendezte a két ország közötti vitákat, mégpedig minden esetben választottbíráskodáson keresztül. Ez az időszak volt a nemzetközi választottbíráskodás kialakulásának bölcsője. Létrejöttek az alkalmi, az egyes esetekre vonatkozó és a bizonyos felek közötti, a jövőre vonatkozó megállapodások a választottbírási vitarendezés kérdésében. Az egyedi megállapodások közül érdemes kiemelni az Alabama ügyet (1871), a Karolina szigetek ügyét (1885) és a Delagoa vasút ügyét (1891). A hosszabb távú megegyezések keretében kiemelendő az 1822-es Kolumbia és Peru egyezmény, valamint az 1856-os párizsi egyezmény. Ugyanakkor az első kollektív megállapodás csak 1886-ban volt, a berlini Kongó-Acta, amelyben a szerződő felek megállapodtak, hogy egy esetleges vita esetén, a nézeteltérésüket, egymás közötti békés úton rendezik, de a választottbíráshoz való fordulás lehetőségét sem zárják ki.²⁷

Mind a kollektív, mind a bilaterális választottbíráskodásra vonatkozó szerződések kapcsán, számos nemzetközi joggal foglalkozó szervezet²⁸ kezdett foglalkozni a választottbíráskodás globális, nagyobb mértékű ratifikációjának gondolatával. Számos javaslatot dolgoztak ki, amelyek következtében a választottbíráskodás igénybevétele könnyebbé válhatott. A javaslatoknak köszönhetően, lehetőség nyílt arra, hogy az államok az 1899. és 1907. évi hágai békekonferenciákon megkíséreljék a választottbíráskodás nemzetközi egyezmény útján való szabályozását és elfogadását. A konferenciák összehívásának legfőbb oka, a nemzetközi viszályok békés rendezése legfőbb alapelveinek a lefektetése volt. Az 1899-es hágai konferencia egyezményének 15. cikkében megállapították, hogy „a nemzetközi választottbírási eljárás célja, az államok közötti különbségek, a maguk által választott bírók és a jog tiszteletben tartásával történő rendezése.”²⁹ A konferencia elvi döntéseit követően, felállították az Állandó Választott Bíróskodást, amely az első világháború után a nemzetközi viták eldöntésének legfőbb színterévé vált. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a bíróság elnevezése megtévesztő, hiszen nem beszélhetünk állandóságról, ugyanis ez a bírói fórum csak ad hoc jellegű volt.

Az első világháborút követően 1919-ben megalakult Állandó Választott Bíróskodás a Nemzetek Szövetségének nem volt szerves része, de mégis annak keretei között működött. Utódja a második világháborút követően jött létre az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) égisze alatt. Az ENSZ 1945-ben, a San Francisco-i konferencián saját szervezete részeként működő döntőbíróskodást kívánt felállítani. A Nemzetközi Bíróskodás (a továbbiakban: Bíróskodás) székhelye Hágában található a Békepalotában. Az ENSZ Alapokmányának XIV. fejezete rendezi a Bíróskodásra vonatkozó szabályokat. Maga a Bíróskodás szoros kapcsolatban áll az ENSZ többi szervezeti egységével, sőt nem egy független szervről beszélünk, hanem a szervezeti egység egyik tagjáról. A Bíróskodás előtti peres felek csak államok lehetnek, magánszemélyek nem rendezhetik vitás ügyeiket a testület előtt. Fontos megemlíteni, hogy nem csak az ENSZ tagállamok, hanem

²⁶ Hajdú Gyula: Nemzetközi jogi lexikon, Budapest, Akadémiai kiadó, 1967, 844.

²⁷ Teghze Gyula: Nemzetközi bíráskodás, Első Kecskeméti Hírlap-kiadó és Részvénytársaság, Kecskemét, https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/97586/teghze_gyula_nemzetk%F6zi_b%EDr%E1skod%E1s.pdf;jsessionid=AC07B1405AE48D768F528AA6D6D8930A?sequence=1 letöltve: 2017.11.27

²⁸ Említésre méltó a Nemzetközi Jogi Egyesület (ILA), amelyet 1873-ban alapítottak Brüsszelben. Tevékenységét a londoni székhelyű főitkárág segítségével a Vezetőtanács látja el.

²⁹ 1899-es hágai békekonferencia egyezményének 15. cikke, https://archive.org/stream/haguepeaceconfer02scotuoft/haguepeaceconfer02scotuoft_djvu.txt letöltve: 2017.11.28.

bármely ország kérvényezheti a vitarendezést a szervezetnél. Az államok úgynevezett alávetési nyilatkozatot tehetnek, amelyben előre deklarálják bizonyos tárgykörökben a Bíróság illetékességét. A deklaráció nem teszi kötelezővé az államoknak, hogy vitás ügyeiket a Bíróság ítéletének alávegyék. Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy nemzetközi szervezetek, beleértve az ENSZ-et is, nem fordulhatnak a Bírósághoz.

A választottbíráskodás, amelyet manapság elsősorban a gazdasági életben, a kereskedelemben felmerülő viták eldöntésére használnak, a fent vázoltak alapján is igen nagy múltra tekint vissza, világszerte és hazánkban is, egyaránt. A választottbíráskodás a felek vitájának, a felek egyező akaratával létrehozott szervezetben, a felek egyező akaratával elfogadott szabályok szerinti eldöntését szolgálja. „A választottbíráskodás jogintézménye az állami bíráskodást megelőzően és előbb az államok közötti nemzetközi közjogi jellegű, majd a kereskedők egymás közötti belföldi kereskedelmi jellegű jogvitáinak a rendezésére alakult ki, azonban igazi jelentőségét a nemzetközi kereskedelmi jogviták rendezése terén nyerte el.”³⁰ Ahogy már fentebb említésre került a Bíróság előtt csak államok folytathatnak le peres eljárást. Éppen ebből a megköteletből kiindulva a magánjogi viták rendezésére is szükség van egy, az állami bíróságon kívüli eljárásra. Tekintettel arra, hogy a legtöbb esetben különböző államok állampolgárai között fennálló vitákat kell elrendezni, amely viták legtöbbször a kereskedelmi ügyletekből adódnak, így a nemzetközi kereskedelmi jognak kellett megfelelő megoldást találnia.

V. Választottbíráskodás kereskedelmi ügyletekben

A XX. században számos nemzetközi egyezményben rögzítették a kereskedelmi ügyletekben lezajló választottbíráskodás szabályrendszerét. Az egyik meghatározó mérföldkő az 1958-as New York-i Konvenció volt, amelynek tartalmát összegezve elmondható, hogy a választottbíráskodás döntésének végrehajtása lényegesen egyszerűbb, mint a rendes bíróságoké, hiszen az állami bíróságok végrehajtására csak jogsegélyegyezmény és viszonyosság esetén van mód, amely bizonyos országok között nem áll fenn. Mindennek az alapja az, hogy a szerződő államok kötelezőnek ismerik el a választottbíráskodás által hozott döntéseket és ezáltal végrehajthatóvá is válnak.³¹

A következő jelentős lépés 1961-ben volt, amikor is az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága kidolgozta a Genfi Egyezményt. 1966-ban jött létre, az ENSZ szervezetéhez tartozó Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottság (United Nations Commission on International Trade Law, továbbiakban: UNCITRAL), amelynek legfőbb feladata a nemzetközi kereskedelmi jog fejlesztése, a világkereskedelmet elősegítő jogegységesítés, jogharmonizáció. 1976-ban az ENSZ Közgyűlése elfogadta az UNCITRAL minta választottbíráskodási szabályzatát (UNCITRAL Arbitration Rules). A cél a harmonikus kereskedelmi kapcsolatok fenntartása és az esetleges viták békés rendezése volt. Megalkotása után nagyon nagy népszerűségre tett szert a minta törvény. Alapvetően az *ad hoc* választottbíráskodás mintájául szolgált és a megalkotását követően további számos választottbíráskodási törvény létrejöttéhez járult hozzá.

A választottbíráskodás szempontjából az egyik legfontosabb eredmény az 1985-ben elfogadott UNCITRAL Modell törvény, a Model Law for International Arbitration. Kiemelkedően fontos, hogy nem egy nemzetközi egyezményről beszélünk, hanem egy mintáról, amely alapján az egyes nemzetek megalkothatják a saját nemzeti választottbíráskodási törvényüket. A Modell törvény megalkotásának gyökerei egészen az 1960-as évekig nyúlnak vissza. Megalkotásán számos kiváló

³⁰ Sili i.m.

³¹ Boóc Ádám: A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás, A választottbíró megválasztása és kizárása HVG-ORAC, Budapest, 2009, 229-233.

szakember dolgozott több különböző országból.³² A több mint negyed évszázados munka eredményeképpen 1985-ben elfogadták a Modell törvényt.³³

Figyelemmel arra, hogy a nem közjogi választottbíráskodás a kereskedelmi ügyletekben teljesebbé ki, így szükséges röviden megemlíteni a Nemzetközi Kereskedelmi Kamarát és annak intézményi keretei között működő választottbíráskodást. A választottbíráskodás szervezete 1923-ban alapították, azóta jelentős mennyiségű ügy eldöntésében játszott már szerepet.³⁴ Többek között ezen intézmény nemzetközi megjelenésének köszönhetően az egyes országok is alapítottak saját kereskedelmi kamarát, amelyek a választottbíráskodás lehetőségét is biztosították, a kamarák mellett működő önálló választottbíráskodással. A legegyszerűbb példa erre a magyar Kereskedelmi és Iparkamara, amelynek intézményi keretei között a választottbíráskodás is megtalálható, a mellette működő Állandó Választottbíráskodással.

VI. A választottbíráskodás történeti, nemzetközi eredményeinek hatása a magyar szabályozásra

Az eddigiekben a választottbíráskodás kialakulásának és nemzetköziesedésének történetével foglalkoztam a kezdetektől egészen napjainkig. A következőkben azt vizsgálom, hogy mindez milyen hatással van hazánk választottbíráskodási szabályozására. A hazai intézményi felépítéshez érdemes áttekinteni annak alakulását szintén a kezdetektől, majd ezt követően összevetni azt a releváns nemzetközi dokumentumokkal, egyezményekkel.

A magyar történelemben már az államalapításkor is felellhetők a választottbíráskodásra utaló előképek. Szent István királyunk II. Decretumában is található a római jogi *arbiter* intézményére utaló írásos emlékek.³⁵ A középkorban az első írásos törvény a XII. században keletkezett³⁶, ugyanakkor nagyobb mennyiségű írásos anyagok csak az újkorból maradtak ránk. Az intézmény erősödését támasztja alá, hogy az idő előre haladtával a XVII-XVIII. században már a választottbíráskodási ítéletnek is hasonló elismerése kezdett lenni, mint a rendes bírói döntésnek. A választottbíráskodási eljárásnak az alapját az alávétel szolgálta, azaz a *compromissum*. A rendes bíróságok eljárási szabályai csak bizonyos esetekben kerültek alkalmazásra, az ítélet pedig semmilyen jogorvoslattal nem volt megtámadható.

Összefoglalva az eddigieket elmondható, hogy az eljárás joghatásai már a modern eljárásjogokhoz hasonlóan, megfeleltek a rendes állami bírósági ítéletekhez fűződő joghatásoknak. Az egyre erősödő rendszert II. József alakította át, aki az addigi *compromissumot*, a *Gemeines Recht* anyagi jognak megfelelően egyezségnek, *Vergleich-nek* nevezte. Ez által a választottbíráskodás törvényi szabályozást nyert, amely az egyezségkötés lehetőségében teljesebbé ki.³⁷ Mindezek után tehát a jogvita tárgyát képező dolog feletti anyagi jogi rendelkezés vált a választottbíráskodás fő vezérgondolatává.

A XIX. században az első jelentősebb törvény, az oktrojáltnak számító 1852. évi ideiglenes polgári perrendtartás volt, amely tovább erősítette a német jogi hagyományokat, mely szerint a

³² Gerald Hermann: UNCITRAL Adopts Model Law on International Commercial Arbitration, Arbitration International, Vol. 4, No. 3, 1984, (International Commercial Arbitration Issue 1986), <https://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.hu/&httpsredir=1&article=1618&context=plr>, letöltve: 2017.12.02.

³³ A létrejöttét bemutató és részletező dokumentum: H. M. Holtzmann - J. E. Neuhaus: A Guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, Deventer, 1989.

³⁴ A megalapítás óta több mint 14.000. ezer ügyet foglalkozott.

³⁵ Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt, Budapest, 1899, 408–411.

³⁶ Horváth - Kálmán i.m. 99.

³⁷ Varga i.m. 365. In: Máthé – Révész T. – Gosztanyi (szerk.)

felek anyagi jogi értelemben rendelkeztek az esetleges vita tárgyát képező dologról. Ez nem volt más, mint egy magánjogi egyezség, a már korábban is említett *compromissum*, amely egyet jelentett az anyagi jogi megállapodással. Ugyanakkor a megegyezés szűkebb lehetőségnek bizonyult, mint a felek anyagi jogi rendelkezése, hiszen a szerződési jog sokkal szélesebb perspektívákat is nyújthat.³⁸ Az egyes speciális területeken és intézmények mellett már ebben az időben is megtalálhatóak voltak egyes szakterületre specializálódott választottbíróságok. Ilyen volt például az 1864-ben a Budapesti és Értéktőzsdével együtt alapított³⁹ bíróság, de számos iparág mellett is szerveződött egy speciális vitarendező fórum.⁴⁰ Az 1868-as Polgári Törvénykezési Rendtartás a választottbíráskodás szempontjából is fontos jogi dokumentum, hiszen a törvény sok szempontból szélesítette a választottbíráskodás törvényi szabályozását. Ez a törvény sokkal inkább perjogi jellemzőkkel rendelkezett, azaz eljárásjogi szemléletű megközelítést tartalmaz. Ebben az esetben a választottbírói szerződés egy a bírói illetőségtől való eltérés alternatívájaként jelent meg, de nem a felek rendelkezése alapján, hanem ténylegesen a bírói illetékességtől függött.

Az 1911-es polgári perrendtartás visszatért a korábban ismert, anyagi jogi rendelkezés által meghatározható választottbírói eljáráshoz. A törvény 767.§-a alapján a felek csak olyan ügyeket vihettek a választottbíró elé, amelyekben a magánjog szabályai szerint megegyeztek. Fontos kitétel volt, hogy kizárólag peres ügyek esetén lehetett megegyezni a választottbíráskodás alternatívájában, nemperes eljárásokkal összefüggésben nem volt alkalmazható. A törvény egyre határozottabban behatárolta a választottbíró elé vihető ügyekkel összefüggő szabályokat, ugyanakkor még így is széles teret engedett a feleknek a dologi, kötelmi és öröklési jogi viták esetén, a vitarendezés lehetőségének kiválasztásában. A kereskedelmi jog területein fellelhető ügyletek is arbitrálhatóak voltak, még bizonyos esetekben is, például a társasági ügyeket is választottbíró elé lehetett vinni.⁴¹

Hazánkban az 1950-es évekre, a politikailag instabil környezet hatására, az addigi fejlődő gazdasági tendencia jelentősen visszaesett, amely természetesen hatással volt a választottbíráskodás intézményére is, hiszen addig is kiemelkedő szerepet játszott, főleg a kereskedelmi és a gazdasági élet területeihez szorosan kapcsolódó, vitás ügyek rendezésében. A választottbíráskodás teljes leépítésének volt az abszolút jele, hogy a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény egyetlen szakaszt sem tartalmazott a választottbíráskodásról, hanem csak a végrehajtásáról szóló rendelet szabályozott pár, ezzel kapcsolatos szakaszt.⁴²

Amint az a fentiek alapján is látható, a belföldi vitarendezésben szinte teljesen kizárt volt a választottbíráskodás. Ezzel szemben hazánk számos nemzetközi egyezményhez is csatlakozott annak érdekében, hogy a nemzetközi kereskedelmi ügyletekben erősítse a választottbíráskodás lehetőségét.⁴³ A belföldi választottbírói vitarendezés területén enyhülés csak az 1968-as gazdaságélénkítés után következett be, miután a törvény megengedte bizonyos hazai gazdasági szereplőknek az egymás közötti választottbírói vitarendezést. Az igazi változás csak 1973-ban következett be, a Moszkvai Egyezmény hatására⁴⁴, amikor a Pp.-be hivatalosan is bekerültek a választottbíráskodás intézményével kapcsolatos rendelkezések. Ugyanakkor ezek a szakaszok

³⁸ Horváth - Kálmán i.m. 101.

³⁹ Kraudi Adrienne: A Pénz és Tőkepiaci Állandó Választottbírói Szervezet és Szabályozásának Kerete, Budapest, 2003.

⁴⁰ Mezőgazdasági egységek, a nemesfém feldolgozók és egyes kamarák mellett is, mint például a kereskedelmi és iparkamara vagy a mérnöki kamara mellett is létrehoztak választottbíráskodás céljából különleges intézményt.

⁴¹ Újlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve, Budapest, 1943.

⁴² 1952. évi 22. törvényerejű rendelet (17-20.§)

⁴³ 1958-as New York-i Egyezmény, 1961-es Genfi Egyezmény

⁴⁴ Szász István: A KGST Általános Szállítási Feltételek. Egységes törvény a nemzetközi kereskedelemre, Budapest, 1974, 308-310.

lényegében megegyeztek a korábbi törvényerejű rendelet tartalmával, csak mostantól hivatalosan is a Pp. részét képezték.

Az intézmény története során az első jelentősebb változásra egészen a rendszerváltásig kellett várni. A '90-es évekhez közeledve elmondható, hogy a különböző területen megalakult kamarák melletti választottbíráskodás reneszánszát élte és az ügyszámuk is jelentősen megugrott.⁴⁵ 1994-ben hazánkban megalkotásra került az első választottbíráskodási törvény.⁴⁶ A Pp.-től teljesen önállósodott, egyúttal a jogalkotó ebben az egy törvényben együtt szabályozta a belföldi és a külföldi választottbíráskodásra vonatkozó szabályokat. A törvény a már említett 1985-ös UNCITRAL Minta Törvény alapján jött létre, ugyanakkor a már korábban lefektetett jogelveket is figyelembe vette és igazodott a már kialakult magyar választottbírási tradíciókhoz.⁴⁷ Feltétlenül meg kell említeni, hogy az új szabályozás egy fontos megszorítást is tartalmazott, miszerint bírósági peres eljárás helyett a felek választottbírási eljárást köthetnek ki, ha legalább a felek egyike gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy volt, a jogvita e tevékenységével kapcsolatos, és a felek az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhetnek.⁴⁸ A gazdasági tevékenység végzésére vonatkozó megszorítás teljes mértékben megegyezett a régi Vbt. 3. § (1) bekezdés a) pontjával. E két törvényi szabályozással létrejött az anyagi és az eljárási jogi szabályok konszenzusa.⁴⁹

A választottbíráskodásról szóló törvénnyel együtt, ugyanebben az évben a gazdasági kamarákat és velük a kamarák mellett működő választottbíráóságokat is újraszabályozták.⁵⁰ A társadalmi és a gazdasági fejlődés hatására a törvényhozó is folyamatosan hozzáigazította a törvényi rendelkezéseket a világ fejlődéséhez. A történeti kitekintés során ezt a fejlődési irányt bemutattam, ehelyütt csak utalni szeretnék arra, hogy az életviszonyok fejlődése megköveteli egy adott jogrendszerrel, hogy a megváltozó körülményekben is alkalmazható, az adott kor kívánalmaihoz igazodó törvényi szabályozást hozzanak létre. Ennek köszönhető, hogy hazánk is időről időre aktualizálja a vonatkozó szabályokat, ezzel hozzáigazítva azokat a társadalmi-gazdasági követelményekhez és a nemzetközi viszonyokhoz.

Magyarországon is számos nemzetközi és belföldi ügyet tárgyalnak választottbíráóság előtt. Alapvetően a magyar választottbíráskodás egy összetett intézmény, hiszen az eseti választottbíráóságokon kívül, számos országos kamara mellett szerveződött állandó választottbíráóság. A törvényi szabályozásnak köszönhetően, ha legalább a felek egyike gazdasági tevékenységet végez, akkor a felek bármely ország állandó választottbíráóságát kijelölhetik vagy konszenzus alapján felállíthatnak egy eseti választottbíráóságot is.

Az eseti és az állandó választottbíráóság közötti különbség abban rejlik, hogy az eseti választottbíráosi formát a felek egyedileg, az adott ügy elbírálására hozzák létre, amiből az következik, hogy a döntés meghozatalával a bíróság megszűnik.⁵¹ Ezzel szemben az állandó választottbíráóságoknak állandó székhelyük és eljárási szabályzatuk van.⁵² Magyarországon az

⁴⁵ Gondolok itt a Magyar Gazdasági Kamara mellett létrejött Választottbíráóságról vagy a XIX. században is megjelenő Tőzsdei Választottbíráóságra

⁴⁶ 1994. évi LXXI. törvény a Választottbíráskodásról (továbbiakban: régi Vbt.)

⁴⁷ Tóth László: A választottbíráskodás terjedelme a magyar jogtörténetben, 2005. OTDK dolgozat, 11.

⁴⁸ Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 7.§ (2) bekezdés

⁴⁹ Gellért György (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1, KJK-Kerszöv, Budapest, 2004, 54.

⁵⁰ A Magyar Gazdasági Kamara helyét és az a mellett működő választottbíráóság helyét is a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara és a mellett működő választottbíráóság váltotta fel. Számos más kamara mellett is alakultak választottbíráóságok, az adott szakterületre specializálódva. Ilyen volt például az Agrár Kamara és a mellette szerveződő választottbíráóság.

⁵¹ EBH 2003.959. összegzése az eseti választottbíráskodásról

⁵² Horváth - Kálmán i.m. 51.

állandó választottbíróságokat a Vbt. sorolja fel, amely alapján létezik a Magyar Kereskedelmi- és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróság, a Sport Állandó Választottbíróság és a Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamara mellett működő Állandó Választottbíróság. Alapvetően hazánk állandó választottbíróságai is eljárhatnak külföldi érdekeltségű ügyekben. A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Nemzetközi Választottbírósága mellett, Magyarországon a Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróság látja el a kereskedelmi ügyekből származó alternatív konfliktuskezeléseket, valamint a magyar törvényi szabályozás alapján ez a választottbíróság a legfőbb magyar állandó választottbíróság. Ez az Állandó Választottbíróság abból a szempontból is kitüntetett figyelmet érdemel, hogy már 1989-ben, Magyarországon elsőként alakította át az eljárási szabályait az UNCITRAL Minta Törvényhez igazítva.⁵³

A fent vázoltak alapján a választottbíráskodás, mint alternatív vitarendezés nem korlátozódik egy-egy országhatáron belülre, hanem nemzetközi szinten is, sőt elsősorban nemzetközi közegben alkalmazható vitarendezést jelent. Ez alapján a választottbíráskodás lehet belföldi és nemzetközi eljárás is. Nemzetköziről akkor beszélhetünk, ha a választottbírói szerződést kötő felek üzletvitelének helye, a szerződés megkötésének időpontjában különböző államokban van.⁵⁴ Ebben az esetben egy állandó választottbírói eljárás lefolytatásakor a felek annak a választottbíráskodási szabályzatnak, törvénynek vannak alávetve, amely országot az állandó választottbírói eljárás lefolytatására kijelölték.⁵⁵ Jelen esetben ez a hivatkozás azért is releváns, mert a hazai szabályozás az UNCITRAL Minta Törvény mintájára épül és azt veszi alapul.⁵⁶

Több mint húsz éven keresztül volt hatályban az 1994. évi LXXI. törvény, amikor a törvényhozók úgy döntöttek, hogy ideje időszervé tenni, amelynek következtében megalkotásra került a 2017. évi LX. törvény.⁵⁷ A törvényben új alapokra helyezték a magyar állandó választottbíráskodást és kiküszöbölték a korábbi törvény vélt vagy valós hiányosságait. A legjelentősebb változások között felsorolható, hogy a hazánkban lebonyolított valamennyi kereskedelmi ügygel kapcsolatos vitát, a korábban az egyéb kamarák mellett megtalálható állandó választottbírói helyett⁵⁸, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróság alá utalja. Továbbá új keletű rendelkezésnek számít, hogy a választottbírói eljárás megindításának a napja, a felperes általi nyilatkozat alperesi kézhezvételével egyezik meg. Az eddigi szabályozás szerint a felperesi nyilatkozatnak a bírósághoz történő megérkezésétől indult meg az eljárás. Bár a választottbíráskodásról szóló törvény rendelkezései teljesen függetlenek a Pp. rendelkezéseitől, de a rendkívüli perorvoslatok között ismeretes perújítás bizonyos jegyei megtalálhatóak az új szabályozásban. Az ún. eljárásújításra *novum*, azaz új tények felmerülése esetén van lehetőség. Az eljárásújításnak számos feltétele van, mint például az új körülmények, tények, ezek önhibán kívüli fel nem használása az alapeljárásban, valamint az, hogy mindezek hatására az alapügy menete éles fordulatot kell, hogy vegyen, valamelyik félre tekintettel.⁵⁹ Az új jogszabály lehetőséget nyújt a beavatkozásra és harmadik személy eljárásba lépésére. Bizonyítási indítvánnyal élhet az a beavatkozó, aki az azonos érdekű fél pernyertességét szeretné előmozdítani, azaz akinek jogi érdeke fűződik az ügy kimeneteléhez. Abban az esetben

⁵³ Bauer Miklós - Ujlaki László: A kamarai választottbírói eljárás szabályzatának elvi alapjai a reformatív szabályok tükrében, Jogtudományi Közlöny, 1990, 167-179.

⁵⁴ 2017. évi LX. törvény (továbbiakban: új Vbt.) 3.§ (1) bekezdés 2. pont a)

⁵⁵ UNCITRAL Minta Törvény 1. cikk (2) bekezdés

⁵⁶ Horváth Éva: A választottbíráskodásról szóló törvény általános rendelkezései a gyakorlat tükrében, Jogtudományi Közlöny, 1995, 172-173.

⁵⁷ 2017 áprilisában benyújtott (T/15361) törvényjavaslat

⁵⁸ Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal (Energetikai Állandó Választottbíróság, a Budapesti Értéktőzsde Zrt., valamint a Magyar Bankszövetség (Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság) mellett is működtek állandó választottbírói eljárások.

⁵⁹ Új Vbt. 48-52. §

ha egy ügy csak egységesen dönthető el, az eljárásba félként be lehet vonni olyan harmadik személyt is, akinek eredetileg nincs köze a felek között fennálló eljáráshoz.⁶⁰ Az eddigi törvényi szabályozás alapján a jogutódlás lehetősége nem volt egyértelműen megfogalmazva. Az új jogi keretek között, azonban ez is pontosan szabályozásra került, mégpedig a felek között fennálló szerződéses viszony jogutódlás esetén továbbra is a választottbíróság előtt volt érvényesíthető. Ugyanakkor a felek megállapodhattak úgy is, hogy a választottbírósági kikötés kizárólag a szerződő felekre legyen érvényes, így egy esetleges jogutódlás során a szerződéses igényeket a rendes bíróságok előtt lehet érvényesíteni. A további rendelkezések tartalmilag megegyeznek a régi Vbt. szabályaival, amelyből következik, hogy az új Vbt. is az UNCITRAL Modell Law-ra épül.

Egy eseti vagy egy állandó választottbírósági eljárás egyik alapja, a szükséges további törvényi feltételek mellett a felek között kötött választottbíráskodási szerződés. A törvény alapján ez nem más, mint a felek megállapodása, amelyben meghatározott jogviszonyukból keletkező, köztük már felmerült vagy a jövőben felmerülő minden vagy valamely konkrétan meghatározott vita esetén az ügyet választottbíráskodásnak fogják alávetni. A választottbírósági szerződés lehet más szerződés része vagy önálló szerződés is.⁶¹ A választottbíráskodásnak nagyon fontos része, hogy elsődlegesen a felek határozhatják meg az eljáró bírók kijelölésének eljárását.

Kiemelendő, hogy az új törvény rendezi a Kereskedelmi Választottbíróság esetében azt a helyzetet, amikor a felek nem tudnak a hiányzó eljáró bíró személyében megegyezni. Ebben az esetben a választottbíróság elnökének a feladata a kijelölés, mégpedig a választottbírói ajánlási listáról. Ez az eljárási szabály határozottan újítást nyújt a korábbi törvénnyel szemben, valamint az új törvény hatálybalépésével fontos szerepe lesz a választottbírói ajánló listának is. A bírák kijelölésénél a felek szabadon járhatnak el, annyi megkötéssel, hogy a bíróság tagjainak száma mindig páratlan kell legyen.⁶² A Mintatörvényhez képest, ez mindenképpen többletnek mondható, valamint az is, hogy a magyar szabályozás negatív oldalról közelíti meg a választható bírák személyét, tehát azt fogalmazza meg, hogy kik nem lehetnek a választottbíróság tagjai. A bírácoknak továbbá írásbeli nyilatkozatban kell elfogadniuk a kijelölésüket. A Mintatörvényben foglaltakkal azonosan, a választottbíróság maga dönt hatásköréről, abban az esetben is, ha a felek valamelyike a választottbírósági szerződés érvényességét, létezését támadja és ezt érintő kifogást terjeszt elő.

Az eljárás lefolytatásában és annak menetében a felek állapodhatnak meg a Vbt. keretei között. Amennyiben nem határozzák meg saját eljárásrendjüket, úgy a kijelölt választottbíróság fogja azt meghatározni. Feltétlenül érvényesülő elvként a felek egyenlő elbánásban részesülnek, amely tartalmába az is beletartozik, hogy a felek szabadon állapodnak meg az eljárás során használandó nyelvben és a választottbíráskodás helyében is.⁶³ Abban az esetben, ha felek nem jutnak konszenzusra, a választottbírósági tanács szótöbbséggel hozza meg a határozatát. Ha nincs meg a többségi álláspont, a választottbírósági tanács elnöke dönti el az ügy kimenetelét.⁶⁴ A mintatörvényhez képest további feltételként említhető, hogy a határozatnak külön ki kell térnie a költségekre és azokat számszerűsítve tartalmaznia kell.

Ahogy az már korábban is szóba került, a választottbírósági eljárásnak az egyik legnagyobb előnye az, hogy gyorsabb, mint a rendes bírósági eljárás. Ennek a gyorsaságnak az alapja az, hogy a választottbírósági ítélet ellen nem lehet fellebbezni, tehát végleges. Megtámadni kizárólag rendes bíróság előtt lehetséges, az ítélet érvénytelenítése iránt keresettel.⁶⁵ Az érvénytelenítési okok

⁶⁰ Új Vbt. 37. §

⁶¹ Új Vbt. 8. § (1)

⁶² Új Vbt. 12. §

⁶³ Új Vbt. 29-46. §

⁶⁴ Új Vbt. 42. §

⁶⁵ Új Vbt. 47. §

megegyeznek a Mintatörvény szabályozásával, amely pedig azonos a New York-i Egyezmény IX. cikkeiben foglaltakkal. A választottbírói ítélet joghatása ugyanolyan, mint a rendes bíróságoké, annak végrehajtására a bírósági végrehajtásról szóló jogszabályok irányadók.⁶⁶

Mindezek fényében elmondható, hogy főleg a kereskedelmi ügyekben megjelenő viták esetében egy kiemelkedő intézményről és lehetőségről beszélhetünk, de természetesen meghatározott jogi keretek között máshol is jó alternatívát kínál a rendes bírósági vitarendezés mellett. Megállapíthatjuk, hogy a történelem során egy komplett és jól szabályozott intézménnyé forrta ki magát a választottbíráskodás. A XX. századi Magyarországon továbbá mind anyagi-, mind pedig eljárásjogi szabályozási háttérrel is kapott a választottbíráskodáson belüli jogérvényesítés. A rendszerváltást követően megalkotott Vbt. nem maradéktalanul, de az UNCITRAL Mintatörvény mintájára egy kellően kielégítő szabályozást adott, amelyet az új, 2017-ben elfogadott választottbírói törvény megfelelően pontosított. A későbbiekre nézve megfontolandónak tartom a választottbírói eljárások körének kibővítését és szélesítését. Mindent összegezve a jogintézmény jelenlegi állapotában is, a magánjogi autonómiának kógens szabályok közötti szabad rendelkezését biztosítja, meghatározott vitás ügyek rendezésében. A történelmi kitekintésnek köszönhetően kitűnően látszik a fejlődési irány a választottbíráskodás intézményében. A törvényhozóknak mindig törekedniük kell arra, hogy egy kellően használható, de ne túl merev jogi szabályozást adjanak a társadalmi, gazdasági viszonyokra is reflektálva, amely alapján a felek szubszumálni tudják konkrét életviszonyukat a törvény adta lehetőségek alá és akár alternatív úton, de mégis törvényi keretek között találhatnak megoldást a vitatott élethelyzetükre.

⁶⁶ Új Vbt. 53.§

A választottbíráskodás szabályozása Magyarországon

Prof. Dr. Kecskés László
egyetemi tanár, dékán (PTE ÁJK)
az MTA levelező tagja

A választottbíráskodás jogi szabályozása Magyarországon

1. A választottbíráskodás magyarországi gyökerei

1.1. A választottbíráskodás az állami igazságszolgáltatással vegyes rendszerben jelent meg Magyarországon

Más országokhoz hasonlóan Magyarországon is régre nyúlnak a választottbíráskodás gyökerei.¹ Az első emlék érdekes módon egy büntető ügyből való. Szent István II. dekrétumának 16. cikke, egy büntető tényállásra utalva azt a rendelkezést tartalmazta, hogy „a 110 aranypénz büntetésből 10 aranypénz pedig adassék az arbitereknek és a mediátoroknak közösen”. [„decem (pense) autem arbitris et mediatoribus condonetur”]² Szent István királyunknak az igazságszolgáltatással kapcsolatos felfogásához illeszthető volt a választottbíráskodás gondolata. Szent Imre herceghez intézett „Intelmeinek” az igazságszolgáltatással kapcsolatban alapeleme, hogy a király ne feltétlenül közvetlenül saját maga bíraskodjon, és hogy a jó bíraskodás, az „igaz ítélet” egyik legfontosabb előfeltétele a türelem.³

A választottbírók eredetileg nem ítélezésre hivatott „bírók”, hanem csupán egyeztetők, békéltetők voltak.⁴ Nagyon kifejezően, expresszív módon „fogott bírónak” hívták annak idején a választottbírókat, a felek által fogott bírónak. Nem önállóan működtek, hanem a királyi bírónak és a közjegyzők jogelődjein, a hiteles helyeken keresztül leveleztek, bíraskodtak.

¹ Ez a tanulmány Kecskés Lászlónak a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Jogi Szekciójában 2012. január 26-án tartott előadásának háttéranyaga.

² Lásd: Hajnik, Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád és vegyesházi királyok alatt. Budapest, 1899. 408-411. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 23-24. old.; Frank, Ignác: A közigazság törvénye Magyarhonban. Buda, 1846. I. kötet. 30-31. old.; Wenzel, Gusztáv: A magyar és erdélyi magánjog rendszere, Buda, 1863. I. kötet. 432-433. old.; Félegyházi, Elek: A tőzsdei bíráskodás. Budapest, 1904. 8. old.; Julow, Jenő: A választottbíráskodásokról és a kereskedelmi és iparkamarák szerepéről a választottbíráskodások alakítása körül. Miskolc, 1926. 11. old.; Újlaki, Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Budapest, 3. kiadás. 1943. 568-569. old.; Rácz, Attila: Courts and tribunals. A comparative survey. Budapest, 1980. 44-48. old.; Horváth Éva – Kálmán György: Nemzetközi eljárások joga – A kereskedelmi választottbíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 81-83. old.; Harmathy, Attila: Questions of arbitration in the Hungarian law, in: Rotondi, Inchieste di diritto comparato, vol.8. Arbitration, Milano, 1991. 181-189. old.; Boóc, Ádám: A Brief Introduction to Hungarian Arbitration Law. in: Acta Juridica Hungarica 49, No. 3, 2008. 352. old.; Kecskés László: The Development of Hungarian Arbitration Law. In: Croatian Arbitration Yearbook. Volume 15 (2008) Zágráb, 205-226. old.

³ „A türelem és az igaz ítélet gyakorlása a királyi korona ötödik cifrázása. Dávid király és próféta mondja: Ítéletedet, Isten, bíz a királyra. És ugyanő másutt: Király vagy, az igazságosságot szereted. A türelemről így beszél Pál apostol: tanúsítatok mindenki iránt türelmet. És az Úr evangéliumban: „Ha [türelemmel] kitartotok, megmentitek lelketeket.” Ehhez tartsd magad, fiam: ha becsületet akarsz szerezni királyságodnak, szeresd az igaz ítéletet; ha hatalmadban akarod tartani lelkedet, türelmes légy. Valahányszor, kedves fiam, ítéletet érdemlő ügy kerül eléd vagy valamely főbenjáró bűn vádoltja, türelmetlenül ne viselkedjél, esküvel se erősködjél, hogy megbünteted; bizony ez ingatag lenne és mulandó, mert a bolond fogadalmat megszegi az ember; és ne ítélezz te magad, nehogy királyi méltóságodban a hitvány ügyben forgolódva folt essék, hanem az efféle ügyet inkább bírákhoz utasítsd, az ő megbízatásuk, hogy törvény szerint döntsenek. Óvakodj bírónak lenni, ám örülj királynak lenni s nevezetni. A türelmes királyok királykodnak, a türelmetlenek pedig zsarnokoskodnak. Ha pedig egyszer olyasvalami kerül eléd, amelyben ítéletet hozni méltóságoddal összefér, türelemmel, irgalommal, esküdözés nélkül ítélezz, így lesz majd koronád dicséretes és ékes.” Lásd: Szent István király Intelmei Imre herceghez: V. rész Az igaz ítélet és a türelem gyakorlásáról. Vincze Papírmerítő Műhely, Szentendre, 2000. 9. old.

⁴ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 23. old.

Törvényi szabályozás a XVII. századig nem volt témánkra vonatkozóan s így a fennmaradt okmányokra kell támaszkodnunk, ha képet akarunk alkotni a választottbíráskodás magyarországi kezdetéről. Az ezekben rejlő kétségkívül igen értékes anyag azonban ezideig a magyar eljárási jogászok által alig lett feldolgozva.⁵ Így a XVII. századig – többnyire csak hozzávetőleges bizonytalan megállapításokra szorítkozhatunk.⁶

Már a XIII. és XIV. században bevett gyakorlat volt, hogy a felek választott bírók eljárásában egyeztek meg.⁷ Ők a felek szerződése alapján jártak el, de szerepüket és eljárási módjukat tekintve, „valóságos” bírók voltak. Nemcsak az egyszerűbb, kétségtelenül a felek szabad rendelkezése alá tartozó perekben, hanem a legkülönbözőbb „súlyos” ügyekben is ítéleztek, mégpedig „hason bizonyítékok u. m. okmányok, eskü stb. alapján, mint a rendes bíróság”. Eljárásuk „mindenik fél részére külön-külön kiküldött hiteles hely bizonyossága előtt”, tehát nyilvánosan folyt le. Jellemző volt, hogy ítéletükről és eljárásukról jelentést kellett adniuk vagy közvetlenül a per rendes bírójának, vagy valamely hiteles helynek, személynek, vagy pedig a megyének.⁸

Már peressé vált ügyben egyezkedni a XIII. századig csak a per bírójának engedélyével (obtenta licentia) lehetett. Ő az ügy súlyos voltára való tekintettel akár meg is tagadhatta az engedélyezést. A létrejött egyezés után pedig a felek a bírónak békebírsággal (judicium pacis) tartoztak, amelynek összege nem általánosan, hanem a per értékéhez viszonyítva volt kiszabva. Az 1298. LXV. t.cz. ugyan már megállapította az egyezkedés perbeli szabadságát és az 1351. XXIV. t.cz. szerint a bíró a feleket az egyezkedéstől még a legsúlyosabb esetekben sem tilthatta el, de azért békebírság követelhető volt még ekkor is, mely azonban három márkát meg nem haladhatott. De azért még ekkor is a rendes bíró adta az egyezkedéshez az engedélyt és esetenként előfordult magasabb békebírság kiszabása, még pedig, mint Szécsi Miklós országbíró írta, a per értékéhez képest magasabb. Csak Zsigmond uralkodása alatt honosodott meg véglegesen és teljesen az egyezkedésnek a perbeli szabadsága, és ekkor már a békebírság intézménye is eltűnt. Az 1435. V. t.cz. régi szokásra hivatkozva rendelte el, hogy a peres felek a bíró engedélye nélkül is egyezkedhessenek és e miatt a bíró tőlük mit sem követelhessen. A békebírság kiszabásának ezen tilalmát későbbi törvények is megismételték.⁹

Egyezkedni ebben az időben már a per minden szakában lehetett. Gyakoriak voltak a közvetlenül a bajnívás előtt vagy alatt, vagy pedig a megítélt eskü letévése előtt vagy után, sőt a végrehajtás alatt is létrejött egyezségek. Az egyezséget csak kivételesen kötötték a per bírója előtt, ki ilyenkor az egyezés elfogadása iránt háromszor intézett a felekhez kérdést, mielőtt arról az oklevelet kiállította. Rendszerint a felek, miután a bírótól egyezkedés céljából halasztást nyertek, a bíróság színhelyén kívül egyezkedtek, vagy közvetlenül vagy, mi gyakoribb volt, békéltető (probi viri) közreműködésével. A köztük így létrejött egyezséget hiteles helynek, vagy később hiteles személynek bevallották, hogy erről hiteles tanúlevelük legyen. Ezzel a felek, a kibékülést bejelenteni (ad pacem recitandum) a bírósághoz visszatértek, melytől az egyezséget megerősítő oklevelet kaptak. Az ilyképpen létrejött peregyezés érvényét azzal biztosították, hogy annak be nem tartását, illetve a vele elintézett ügynek újból való perbeli felelevenítését szigorúan sújtották,

⁵ Nevezetesen csak a mohácsi vészig terjedő időre vonatkozólag. Lásd: Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899.; Timon Ákos: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Negyedik kiadás. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó, 1910. 445-447. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 23. old.

⁶ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 22-23. old.

⁷ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 23. old.

⁸ Lásd: Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 409-410. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 23. old.

⁹ Lásd: Hajnik Imre: Bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 406-407. old.

vagy jelentékeny birsággal, vagy a patvarkodás büntetésével, vagy pedig hatalombajban való elbukással, vagy hitszegés vétkével. Az egyezés a peres felek között fogott bírók ítélete alakjában (per modum arbitrii) is létrejöhetett. Ez a módozat különösen a XIII. és a XIV. században vált szokásossá.¹⁰

Választottbíróóság kikötéséről a felek szerződésileg határoztak. „Tagjait majd közös megállapodással jelölték ki, majd, mi gyakoribb, mindenik fél választott ahhoz, még pedig egyenlő számmal alkalmas (probi, honesti, idonei) férfiakat és vezették őket a kitűzött határidőben a bíraskodás színhelyére. Mindenik fél azonban a másik fél választotta bírák ellenében a kifogásolás és esetleg a visszautasítás jogával élhetett, mi azonban, ha más egyén kijelölésében meg nem egyezhettek, az arbitrálist megghiúsítá. Tartották pedig a választott bíróságot majd valamely káptalannál vagy konventnél, majd a vitás birtok színhelyén, vagy pedig más a szerződésben megállapított helyen, mindenik fél részére külön-külön kiküldött hiteles hely bizonyosága előtt. A bíraskodás alkalmával a fogott bírának teljes számmal jelen kellett lenniük, kivéve, ha már előre ki volt kötve, hogy az esetre, ha valamelyik fél választotta bírák nem jelennének is meg teljes számban, vagy egészen elmaradnának is, vagy megjelenve ítélni vonakodnának, a többiek ítélete mégis mindkét félre nézve érvényes legyen. A választott bíróság az ügy tárgyalását, ha azt annak megvizsgálása és megvitatása megkívánták, több napon és több ülésben is végezhetette, nem ritkán azonban ki volt kötve, hogy a bírák az ítélet meghozatala előtt helyeikből fel ne keljenek, tehát a tárgyalás minden megszakítás nélkül menjen véghez. Az ügy végleges eldöntésének biztosítása érdekében pedig előfordul, hogy már a választott bíróság kiküldése alkalmával választottak egy egyént, kit az esetre, ha a bírák a hozandó ítélet iránt meg nem egyezhetnének, a döntés megillessen.”¹¹

„Ítélt pedig a választott bíróság hason bizonyítékok, u. m. okmányok, eskü stb. alapján, mint a rendes bíróság, még pedig a legkülönbözőbb ügyekben. Kivételesen azonban előfordul, hogy a választott bíróság az ügyet oly súlyosnak vagy oly bonyolultnak látta, hogy magát annak ítélésére alkalmatlannak jelentette ki és a vitás ügyet a felek minden terheltetése nélkül (absque omni gravamine), annak rendes bírójához visszazármaztatta. Mindenesetre azonban a fogott bírák az általuk hozott ítéletről és eljárásukról jelentést adni tartoztak vagy közvetlenül a per rendes bírójának, vagy pedig valamely hiteles helynek vagy személynek, vagy pedig a megyének, mire mulasztás esetén királyi paranccsal is szoríthatók voltak. A választott bíróság hozta ítélet a feleket szerződésük értelmében kötelezte. Azt a felet, ki azt elfogadni vonakodott, vagy nem teljesített vagy egyoldalúan visszalépett, a választott bíróság kiküldése alkalmával kikötött hátrányt sújtotta, ugyanis vagy súlyos bírságot fizetett, vagy pedig mint hatalombajban elbukott bűnhődött. Ennek végrehajtása érdekében a nem engedelmeskedő felet a rendes bíró elé kellett idézni, ki a kikötött büntetést vagy bírságot rajta megvenni tartozott.”¹²

Választottbíróként esetenként feltűnt az esztergomi és a kalocsai érsek, a nyitrai és a csanádi püspök, a szebeni prépost, a király, a nádor, az alnádor, az országbíró, az alországbíró és a királyné ajtónállómestere is. A valódi ítélkezési szakmai munkát azonban többnyire a velük együtt eljáró protonotariusok, azaz „első-jegyzők” végezték.

Különösen gyakran kérték fel a kúriában megvitatott súlyos ügyek eldöntésére Ugali Pál mestert. Az ítélmester főpapok és bárók előkelő társaságában ítélkezett olyan fontos ügyekben, mint

¹⁰ Lásd: Hajnik Imre: Bírósági szervezet és perjog az Árpád-és a vegyes-házi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 407-408. old.

¹¹ Lásd: Hajnik Imre: Bírósági szervezet és perjog az Árpád-és a vegyes-házi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 407-409. old.

¹² Lásd: Hajnik Imre: Bírósági szervezet és perjog az Árpád-és a vegyes-házi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 410-411. old.

például Krasznahorka és Berzété váruradalmak sorsa vagy a Baziniak osztálya. Fogott bírótársai közt megtaláljuk az alországbíró, sőt egy alkalommal az országbíró is. Ebben az esetben vele ítélkezett nádori kollégája, Teremhegyi Miklós mester is, akit más alkalommal is felkértek arbiternek. Ugyancsak döntött el nehéz pereket Szepesi Jakab mester, egy alkalommal az országbíró és a nyitrai püspök társaságában, máskor kollégájával, Chernelfia Istvánnal együtt. Nádori közgyűlésen is megtették - másokkal együtt - fogott bírónak, majd ítéletéről a nádornak tett jelentést, és az ő nevében állított ki oklevelet. (A jelentést a későbbi példákra gondolva fiktívnek tehetjük fel; valószínűleg elejétől végig a protonotarius járt el.) Szepesi protonotarius, Lukács mester is kapott fogott bírói felkérést, s egyúttal királyi parancsot az eljárásra. Végül főpapok és főurak egész sora mellett arbiter szerepet töltött be Nagy Péter és Sörnyei Mihály is, mindketten évekkel protonotariusi hivataluk letétele után.¹³

Mindezek az esetek - Lukács mesterét kivéve - még semmit sem mondanak az ítélőmesterek önálló, uruktól független joghatóságának kialakulásáról. Hiszen a felek azt „fogták” bírónak akinek becsületességében és tapasztalatában megbíztak. Fontos volt azonban az arbiternek előkelősége is. Jelentős dolog, hogy a volt „első jegyzőket” méltónak tartották a főpapokkal és bárókkal való együttítélkezésre. Sőt az 1370-es években talán már rangsorukról is elárul valamit Opoli László nádor ítéletlevele, mely az elődje Zemplén megyei közgyűlésén kiküldött arbitereket sorolta fel. István kalocsai érsek¹⁴ és Pál szebeni prépost mellett három magister volt köztük. Szepesi Jakab nádori, Sörnyei Mihály országbírói és Chernelfia István volt országbírói protonotarius. Hahóti Miklós alnádort csak a gyakorlati jogászok után sorolta fel az oklevél. A fogott bírói működésnél a joghatóság kialakulása szempontjából jelentősebbek azok az esetek, amelyekben a protonotariusok a kúria bírói tanácsának tagjaiként léptek fel. Ebben Ugali Pál volt az első. Nádori kollégájával, Teremhegyivel már 1346-ban ott ült a tárnokmester tanácsában, mellettük a számos főúr között maga a nádor és az alországbíró is helyet foglalt. A következő években az országbíró tanácsába rendszeresen meghívta, főméltóságok és nagybirtokosok (nem egyszer a nádor!) mellé Teremhegyi Miklós nádori ítélőmestert és - ha az udvarban tartózkodott - Ugali Pált, a nádor pedig alkalomadtán az utóbbit, az országbíró protonotariusát. Teremhegyi később Szepesi Jakabbal az országbíró, Szepesi meg - már a nádor szolgálatában - Chernelfia Istvánnal a királynak volt bírótársa. Az utóbbi kettő viszonylatában is megfigyelhetjük, hogy a nádor bevonta a tanácsba az országbíró ítélőmesterét és a magáét is, ha másfelé nincs elfoglalva.¹⁵

A példákból kitűnik, hogy az ítélőmesterek a XIV. században még nem gyakoroltak joghatóságot a maguk személyében. A pecsétek kezelése révén uruk nevében perccselekményeket rendeltek el és hajtottak végre. Téves lenne azonban őket csak kancelláriai feladatok ellátóinak tekinteni. Bírói funkciókat is elláttak, a század folyamán egyre növekvő mértékben.¹⁶ Az ítélőmesterek ítélkezési tevékenysége gyakran választottbíráskodási vonásokat is mutatott, illetve az ítélőmesterek esetenként maguk is választottbírók voltak, vagy választottbírókkal együttműködve jártak el. Az

¹³ Lásd: Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 71-72. old.

¹⁴ Fraknói Szigeti István (†1382) szent Ágoston-rendű szerzetes, 1350 és 1367 között nyitrai püspök, 1367 és 1382 között pedig kalocsai érsek. Jelentős szerepe volt a kunok megtérítésében. Húsz évig tanított különböző egyetemeken hazánkban és Toulouseban. Kalocsai érsekként tanácsát kérték abban a nagy vitában, amely a dominikánusok és ciszterciáták között Aquinói szent Tamás ereklyéiről folyt. Az imádságot tartotta a per legjobb kalauzának. 1358-ban Erzsébet anyakirálynét Horvátországba és Dalmáciába kísérte a tartományok rendezésére való diplomáciai küldetésben. 1366-ban Paleolog bizánci császár követe kíséretében Avignonban járt, búcsút kérve a török elleni hadjárat résztvevőinek. Lásd: Hajdú Gergely: A kalocsai érsek jogi vonatkozású tevékenysége. Kézirat. Pécs, 2012. 1-2. old.

¹⁵ Lásd: Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 71-72. old.

¹⁶ Lásd: Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 71-72. old.

állami igazságszolgáltatás és a választottbíráskodás közötti tevékenységi összefonódás a korabeli magyar államszervezet differenciálatlanságából is adódott.

1.2. A vásári bíróságok nem választottbírói jelleggel működtek Magyarországon

A választottbíráskodás nyugat-európai intézménytörténetére fontos hatásuk volt a céhek működésének, a vásároknak és a vásári bíróságoknak. Magyarországon ez nem volt megfigyelhető. A vásári bíróságok tevékenysége nem mutatott választottbírói jelleget. Ennek az volt az oka, hogy Magyarországon a későbbiekben a kereskedői céhek nem fejlődtek ki erőteljes szervezetekké, inkább a termelő szakmáknak volt jelentősnek mondható cég-szerű szerveződése, és sokáig meghatározó maradt az őstermelői szemlélet is a gazdasági és jogi életben. Így a vásárok, valamint a vásári bíróságok jellemző módon inkább a vásártartó városokhoz, azok adminisztrációjához kapcsolódtak. A vásárok és a vásári bíróságok a városok igazgatási apparátusának adminisztratív nyomása alatt működtek.

1.3. A tőzsdék és a kereskedelmi kamarák váltak a választottbíráskodás hordozószervezeteivé

A kereskedelmi élet fejlődésével függött össze a biztosításügy megjelenése is. Az első hazai biztosítótársaság, az 1808-ban létrejött komáromi Hajóbiztosító Társaság volt. Ez a társaság a gabonakereskedelemmel kapcsolatos biztosítást tekintette fő céljának.¹⁷ A XIX. században a biztosítás egyéb ágaiban – jég-, tűz- és vízkár elleni biztosításokban – főleg olasz, osztrák és angol cégek terjesztették ki működésüket Magyarországra. A biztosítási üzlet akkori terjedelmére jellemző, hogy a milánói biztosító társaság például 1830-1840 között több mint egymillió forint értéket biztosított. A trieszti Osztrák-Olasz Biztosító Társaság pedig 1844-ben több mint 100 ezer forintot fizetett ki magyarországi és erdélyi ügyfeleinek jég- és vízkár címén. Ebben a biztosítási ágban az első magyar vállalkozás az 1840-ben alapított Magyar Jégkármentesítő Társaság volt.¹⁸

A modern hitelezés, a biztosításügy és főként a közlekedés fejlődése rendkívül nagy szerepet játszott a hagyományos kereskedelmi tevékenység és a kereskedelmi formák átalakulásában. A modern kereskedelem a XIX. század második felében jelent meg Magyarországon. A század közepének belső kereskedelme a vidék nagy részén jelentős mértékben az önálló gazdálkodás, az alacsony fogyasztási szint tradicionális állapotát tükrözte.¹⁹

Az 1840-es évek liberális-polgári törvényhozása, a váltójog, a csőd eljárás szabályozása, a kereskedőkről és közkereseti társaságokról rendelkező törvénycikkek, majd a kereskedelmi szabadságot a szabad verseny elvei szerint biztosító 1851. évi császári pátens megnyitotta az utat a korabeli tőkés viszonyoknak megfelelő belső kereskedelem kialakulása előtt. Az előrehaladás természetesen csak a munkamegosztás és az urbanizáció belső fejlődésének megfelelően tölthette ki új tartalommal a jogi kereteket. Az 1850-es évek Magyarországon 600-700 helyen tartottak országos vásárokat, évente 2500-3000 alkalommal, és mintegy 300 helyen rendszeres hetivásárok

¹⁷ Hasonló jelleggel 1844-ben Apatinban is alakult egy vállalkozás. Lásd: Gyimesi Sándor: Magyar gazdaságtörténet 1848-ig. Kézirat. (Pach Zsigmond Pál szerk.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 172. old.

¹⁸ Lásd: Gyimesi Sándor: Magyar gazdaságtörténet 1848-ig. Kézirat. (Pach Zsigmond Pál szerk.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 172. old.

¹⁹ A kereskedelem legjellemzőbb alakjai a házaló vándorkereskedő volt. A vándorkereskedőn túlmenően hasonlóan elterjedtek voltak a feudális állapotok idején kialakult italmérők vagy húsmérők (regália-bérlők), akik a falvakban gyakran pénzkölcsönzéssel, uzsorával is foglalkoztak. A letelepedett kereskedelem egyszerűbb formáját testesítette meg a vegyeskereskedő, valamint a szatócs. Pesten és néhány más kereskedelmi központban ugyanakkor már jelentek meg a modern kereskedelem új mozzanatai is. Lásd: Berend T. Iván – Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848-1944. (Pach Zsigmond Pál szerk.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 56. old.

bonyolították le a belkereskedelmi forgalom legnagyobb részét. E hagyományos kereskedési formák mellett már új fejlődési tendenciákra utalt a pesti Borcsarnok (1855), Gabona Csarnok (1858), majd különösen a Tőzsde (1864) megnyitása.²⁰

A céheknek, a vásároknak és a vásári bíróságoknak, ahogy a fenti gazdaságtörténeti adalékokból is látszik – szemben a nyugat-európai fejlődéssel – Magyarországon nem volt szerepük a választottbíráskodás intézményesedésében. A tőzsdéknek és a kereskedelmi-és iparkamaráknak nálunk azonban a választottbíráóságok működtetésében komoly funkció jutott. A tőzsdék és a kamarák váltak a kialakuló állandó választottbíráóságok hordozó-szervezeteivé. Magyarországon az első gazdasági kamara 1811-ben Fiumében jött létre, három éven keresztül működött. Ettől az időponttól kezdve, ha megszakításokkal is, és nem is jelentős mértékben, de bizonyos kamarai választottbíráósági tevékenység fellelhető Magyarországon. Tőzsde először 1854-ben létesült, a Lloyd's hozott létre egy gabonatőzsdét Budapesten. Ennek tevékenységéhez 1862 óta kapcsolódik a választottbíráskodás. 1864. január 18-án a budapesti árutőzsde mellett alapították meg az első jelentős hazai szervezett választottbíráóságot. Nem csak a budapesti árutőzsdei forgalomhoz kapcsolódott választottbíráóság, hanem a vidéki termény-és gabonacsarnokok mellett is léteztek ilyen jogvitarendező fórumok. Az idő előrehaladtával a választottbíráóságok között egyre nagyobb specializálódás következett be. Azok ugyanis eltérő ügycsoportokra szakosodtak. Létrejöttek a nemesfém-és drágakőcsarnokok mellett is külön választottbíráóságok. A mérnöki kamara mellett is alakult intézményes választottbíráóság. Ennek hatáskörébe a mérnökök díjazásával kapcsolatos vitás ügyek tartoztak. Egyes más fórumok, bár nem voltak önálló, szervezett választottbíráóságok, az intézményesülés felé haladtak azzal, hogy egy-egy szakmai szervezet keretében, választottbírói névjegyzékkel és önálló eljárási szabályzattal rendelkeztek. Ilyeneket működtettek például a faiparosok, az ingatlanközvetítők, a könyvkiadók és a könyvkereskedők, sőt létezett filmszakmai választottbíráóság is.²¹ 1900 körül Magyarországon évente már hozzávetőleg 2000 ügy tartozott választottbíráósági útra. Ez az ügymennyiség annak idején nagyon jelentős volt.²²

²⁰ A kiegyezés után Budapest kereső népességének valamivel több mint 7%-a, 1890-ben közel 10%-a, 1910-ben pedig több mint 13%-a működött a kereskedelem és hitelélet területén. A kereskedelmi tevékenység fővárosi összpontosulására utal az a jelenség, hogy a kereskedelemmel foglalkozók aránya vidéken összehasonlíthatatlanul alacsonyabb volt, az első világháború előtti évek csúcspontján is csak a keresők 3%-át tette ki. Előrehaladt az üzlethálózat szakosodása is. A XX. század elején a pesti kereskedőknek kerekén 10%-a fa- és széneladással, 7%-a fa-, bőr- és papíráru-kereskedéssel, 2%-a könyv- és műkereskedéssel foglalkozott. A hagyományos élelmiszerkereskedelem mellett tehát már szaküzlethálózat is kiépült. Sőt a XIX. század második felében Párizsból hódító útjára induló áruházi kereskedelem is gyökeret vert: 1911-ben Párizsi Nagyáruház néven megnyílt az első modern áruház is. A fiók-üzlethálózatok terjedésében nagy szerepet játszott az 1898-ban létrehozott Hangya Szövetkezet és az 1904-ben alapított Általános Fogyasztási Szövetkezet. Lásd: Berend T. Iván – Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848-1944. (Pach Zsigmond Pál szerk.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 56-57. old.

²¹ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 33. old.

²² Lásd: Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád és vegyesházi királyok alatt. Budapest, 1899. 408-411. old; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 23-24. old; Frank, Ignác: A közigazság törvénye Magyarhonban. Buda, 1846. I. kötet. 30-31. old.; Wenzel, Gusztáv: A magyar és erdélyi magánjog rendszere, Buda, 1863. I. kötet. 432-433. old.; Félegyházi, Elek: A tőzsdei bíráskodás. Budapest, 1904. 8. old; Julow, Jenő: A választottbíráóságokról és a kereskedelmi és iparkamarák szerepéről a választottbíráóságok alakítása körül. Miskolc, 1926. 11. old; Újlaki, Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Budapest, 3. kiadás. 1943. 568-569. old; Rác, Attila: Courts and tribunals. A comparative survey. Budapest, 1980. 44-48. old, Horváth Éva – Kálmán György: Nemzetközi eljárások joga – A kereskedelmi választottbíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 81-83. old., Harmathy, Attila: Questions of arbitration in the Hungarian law, in: Rotondi, Inchieste di diritto comparato, vol.8. Arbitration, Milano, 1991. 181-189. old.; Boóc, Ádám: A Brief Introduction to Hungarian Arbitration Law. in: Acta Juridica Hungarica 49, No. 3, 2008. 352. old.; Kecskés László: The Development of Hungarian Arbitration Law. In: Croatian Arbitration Yearbook. Volume 15 (2008) Zágráb, 205-226. old.

Magyarországon a lassú gazdasági fejlődés jeleként a céhek még a XIX. században is erősek voltak. A kereskedelem szabadságát az 1840. évi XVI. törvénycikk, míg az ipar szabad lehetőségét az 1872. évi VIII. törvénycikk mondta ki. A céhek csak 1872-ben veszítették erejüket. A működését 1814-ben befejező fumei kamarát követően az újabb kereskedelmi kamarák 1848-ban jöttek létre. Ekkorra egy ideiglenes kamarai törvénytervezet is elkészült, azonban a forradalom és szabadságharc leverésének következtében e törvény megszavazására már nem került sor, hanem az osztrák kormány 11 területi kereskedelmi kamarát szervezett Magyarországon. Ezek közül a legfontosabb a Pest megyei Kereskedelmi Kamara volt. A kereskedelmi kamaráknak az volt a célja, hogy tagjainak még a vitarendezés területén is segítséget nyújtsanak. Választottbíráskodás a kamarák keretein belül is folyt, de abban az időben még nem vált igazán jelentőssé.²³ Ebben szerepe volt annak, hogy az 1868. évi VI. sz. törvénycikk olyan módon határozta meg a kamarák feladatait – kimondva, hogy ezek célja a kereskedelem és ipar közvetlen eszközökkel történő támogatása és segítése –, hogy ezzel egyelőre, egy időre nem is volt könnyen összeegyeztethető állandó választottbíráóságok szervezése a kamaráknál.²⁴

2. A választottbíráskodásra vonatkozó jogi szabályozás kialakulása és fejlődése Magyarországon

2.1. Előttörténet

A választottbírási ítéletet Magyarországon már a XVII. században is valóságos bírói ítéletnek tekintették, amelynek különlegessége csupán abban nyilvánult meg, hogy jogorvoslatnak ellene csak kivételesen volt helye. Csak annyiban és csak úgy, amennyiben és amint ezt a felek szerződésileg kikötötték.²⁵ A választottbíráskodással kapcsolatos magyar jogalkotás – így először – a jogorvoslatokkal összefüggésben adott szabályokat, mégpedig tiltó jelleggel. A választottbírási ítéleteknek jogorvoslatoktól való főszabály szerinti érinthetlenségét világosan mutatta már az 1662. évi 31. törvénycikk is. Ennek a szabályozásnak az volt a kiindulási pontja, hogy királyi kegyelemmel perújításnak (*novum iudicium enni gratia*) a birtokpereken kívül minden más ügyben helye volt, kivéve mégis azt az esetet, ha a felek választottbírási szerződésben másként állapodtak meg (1. § „*in quibus partes per aliquod compromissum omnia juridica remedia sibi preclusissent*”).²⁶ Ezt a megoldást alkalmazta az 1729. évi decretumnak a nem fellebbezhető ügyekről (*de causis von appellabilibus*) rendelkező 30. cikkelye (5. §) is. Feltehető, hogy ezek a törvények a gyakorlatban már jóval korábban kialakult elveket kodifikáltak.²⁷ A választottbírási által eldöntött ügyek újbóli bíróság elé vitele patvarkodásnak minősült, és az ellenfelet e címen perszűntető kifogás (*exceptio peremptoria*) emelésére jogosította.^{28 29}

²³ Lásd: Félegyházi Elek: A tőzsei bíráskodás. Budapest, 1904. 8. old, Harmathy, Attila: Questions of arbitration in the Hungarian law, in: Rotondi, Inchieste di diritto comparato, vol.8. Arbitration, Milano, 1991. 182-183. old.

²⁴ Lásd: Julow Jenő: A választottbíráóságokról és a kereskedelmi és iparkamarák szerepéről a választottbíráóságok alakítása körül. Miskolc, 1926. 11. old., Harmathy, Attila: Questions of arbitration in the Hungarian law, in: Rotondi, Inchieste di diritto comparato, vol.8. Arbitration, Milano, 1991. 183. old.

²⁵ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 26. old.

²⁶ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 27. old.

²⁷ „*In causis autem arbitratiui iudicii quomodo partes, in puncto admittendae? ac quo? vel plane non appellationis semet regulaverint, eidem sese conformandum habebunt, quod proinde compromissum scripto semper conficiendum erit, et nisi in eodem partes de admittenda sibi appellatione per expressum caverint, iudicio eius, in quem compromiserunt, contentae esse debent*”, Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 27. old.

²⁸ Lásd: Directio methodica, caput VIII. quaestio 4. „*Causae ex contractu et spontanea obligatione partium, ubi solae sibi huiusmodi juridica remedia precluserint consentiendo in iudicem arbitrum, a cuius laudo (ita enim sententia eius vocatur) postea non licet appellare et neque transmittitur*.” V. ö. u. ott Caput I. qu. 3. § 6.: „*(Causa) compromissoria fit ex partium compromisso sub aliquo vinculo et vel nullis vel certis quibusdam iudiciis remediis admissis et haec prout obligatio sonat ita etiam finem sortiiri solet, diciturpue vulgo convocatorum per partes pari numero iudicum arbitrorum et proborum virorum*.”, Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 27. old.

A választottbírói szerződés közvetlen joghatásának első kétségtelen nyomára a magyar jogéletben csak a XVIII. században akadunk. A Mária Terézia által elkészített bírósági ítéletgyűjteményben, a *Planum Tabulare*-ban felvett 11. sorszámú döntvény³⁰ szerint az a fél, akit a választottbírói szerződés ellenére a rendes bíróságnál fogtak perbe, kifogást emelhetett (leszállító kifogás, *exceptio condescensoria*) a kereset (*genus actionis vulgo institutum*), és a per ellen, aminek következtében nem a felperest érdemben elutasító, hanem úgynevezett „leszállító ítéletet” hoztak.³¹ A leszállító ítélet nem vonatkozott az ügy érdemére, és így arra nézve nem is teremtett ítélt dolgot, hanem csupán a „per leszállását”, azaz megszűnését eredményezte. Mai fogalmaink szerint eljárást megszüntető végzés volt tehát. A választottbírói szerződésre történő hivatkozás, mint kifogás tehát kétségtelenül perjogi ellenvetés volt, vagyis lényegében pergátló kifogásnak volt tekinthető.³² E döntvény alapján sem a bírói gyakorlatban, sem a jogirodalomban nem volt kétséges, hogy amíg a választottbírói szerződés fennáll, annak ellenére ügyét a fél más útra nem viheti.³³ Sőt éppen az idézett döntvény szerint a *compromissum*ra nemcsak a szerződést megkötő fél, hanem annak osztatlan testvérei (ügytársai: *cointeressati*) is hivatkozhattak („nam eo ipso quod residui quoque *compromissum ineuntium cointeressati contra institutum actoris compromisso se tueantur, consensus etiam in factum cointeressatorum manifestant*”).³⁴

A választottbírói ítélet hitelességéről és fennmaradásáról is gondoskodni kellett (ítélet letétele). A választottbíró oly fontos igazságszolgáltatási funkciót gyakorolt, hogy annak teljesítése érdekében az állam kényszerhatalmát is mozgásba hozta (pénzbírságban marasztalás).³⁵

A választottbírói megalakulása és a határozathozatal módja³⁶ tekintetében a felek szerződése, a *compromissum* volt irányadó. A választottbíró kizárhatóságának a gondolata a kifogásolás és a visszautasítás formájában, már a mohácsi vést megelőző jogunkban is létezett. Erre vonatkozó rendelkezést pedig később az 1868: LIV. t.-c. 501. §-ában is találunk.³⁷

²⁹ Lásd: Hármaskönyv II. 70., 4. és 5. §§., IV. 25. és IX. 17, 3. §.; Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 27. old.

³⁰ Lásd: „si is invalidatorium litem in foro tabulari contra compromittentes suscitit vel illum continuet, ac illi qui ad *compromissum* influxerunt, propter inicum *compromissum* institutum difficultent, tunc illud coram foro tabulari arreptum institutum condescendit, quia actor facto suo ab ordinaria juris via recedendo iudicem sibi, delegit, cuius iudicio stare debet.” VII. De instituto 11. (94.), Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 25. old.

³¹ Lásd: Frank Ignác: Közigazság törvénye. II. rész. Buda, 1846. 95. old., 117. old., 120. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 25. old.

³² Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 25-26. old.

³³ Lásd: Frank Ignác: Közigazság törvénye. II. rész. Buda, 1846. 95. old., 117. old., 120. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 31. old.; Fogarassy János: Magyar közpolgári törvénytudomány elemei (Kövy Sándor után). Hatodik kiadás. Pest, 1847. 354. old.: „Csupán egyik fél akaratja ellen a törvény rendes utjához nem lehet folyamodni”; Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 26. old.

³⁴ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 26. old.

³⁵ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 23. old.

³⁶ Utóbbiról érdekes adatok Hajniknál. (Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 409. old.): a nem teljes számban megjelent bírók magukban is ítélnének, míg más esetben döntő szavazata elnököt választhatnak. Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 24. old.

³⁷ Lásd: Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 409. old.

A döntéshozatal gyorsaságának biztosításáról is a felek gondoskodtak gyakran azzal a német joggyakorlatból eredő legendás kikötéssel, hogy a bírók az ítélet meghozatala előtt helyeikből fel ne keljenek.³⁸

A legtöbb okmányban³⁹ megtaláljuk azt a szerződési megállapodást, hogy az a fél, aki a választottbírói ítélet létrejövetelét például elmaradásával, a bírók megválasztásának, a bizonyítékok szolgáltatásának⁴⁰ vagy egyéb közreműködésének megtagadásával meghiúsítja, vagy a meghozott ítéletet nem fogadja el, vagy nem teljesíti, súlyos bírságot fizessen, a hitszegés vétkével sújtassék, vagy hatalombajban elbukottnak tekintessék („in succubitu duelli facti potentialis convinceretur eo facto”).⁴¹

A választottbírói szerződésben, azaz a compromissumban vállalt kötelezettség megsértésének az volt a következménye, hogy a kikötött bírság vagy más büntetés végrehajtása érdekében az illető felet a rendes bíró elé kellett idézni.⁴² A látszat tehát az volt, hogy a választottbírói szerződést és az ítélet végrehajtását közvetlenül nem lehetett kikényszeríteni. Ugyanazzal a jelenséggel állunk tehát szemben, mint a római jogban, ahol is a compromissum vagy a választottbírói ítélet (laudum) nemteljesítéséhez szintén csak az a közvetett joghatás fűződött, hogy a szerződésben előre és külön megállapított joghátrány vált esedékessé. Különbség a két jogrendszer között legfeljebb a közvetett joghatás intenzitásában mutatkozott. A régebbi magyar perjogunk szerint a felek, az őket igen széles körben megillető rendelkezési szabadságuknál fogva nemcsak bírságot köthettek ki, hanem például a fej- és jószágvesztésben való elmarasztalás súlyos következményét is megállapíthatták az engedetlen féllel szemben.⁴³

Teljes pontossággal nem lehet meghatározni, hogy ez a helyzet meddig maradt fenn. A bírságnak, a kötbérnek vagy egyéb más joghátrányoknak szerződési kikötése még a XIX. század elején is szokásos volt a magyar gyakorlatban. Jogi jelentőségük azonban később visszaesett és érvényességi kellékből a szerződést megerősítő mellékkikötések biztosító szerepébe süllyedtek annak folytán, hogy jogunk a compromissumhoz és a választottbírói ítélethez utóbb már közvetlen joghatást is kapcsolt, mely beállott arra tekintet nélkül, hogy a felek a szerződésben bírságot, szankciót kötöttek-e ki vagy nem.⁴⁴

Míg a választottbírói szerződésnek a rendes bírósági utat kizáró negatív hatása a XVIII. században, sőt valószínűleg már jóval korábban is⁴⁵ elismert volt, addig semmi nyoma sincs

³⁸ Ez az eljárás emlékeztet egy Wolfgang Heinrich Puchta, a nagy pandektáíró atyja által idézett és ennek nyomán széleskörűen ismertté vált 1305. évből való német esetre, amelyben a választottbíróknak kötelességévé tették, hogy Bielefeld városából Herfordba és visszautazzanak (valószínűleg napidíjak nélkül) mindaddig, míg méltányos döntésben meg nem egyeznek. Lásd: Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 409. old.

³⁹Lásd: a Hajniknál (Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 410-411. old.) felsoroltakat; Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 24. old.

⁴⁰ Lásd: Kovachich Márton György: in Cancellaria curiaque regum. Pest, 1799. 169. old, Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 24. old.

⁴¹ Lásd: a Hajniknál (Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 274. old.) idézett okmányt.; Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 24. old.

⁴² Lásd: Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 410-411. old.

⁴³ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 24-25. old.

⁴⁴ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 25. old.

⁴⁵ E feltevésünk helyességét behatóbb perjogtörténeti kutatás lesz hivatva felderíteni a XV-XVIII. századból fennmaradt okmányok alapján, mert az eddig rendelkezésre álló források vagy egyáltalán nem szólnak a compromissumról (Werböczy) vagy alig említik (Kitonich); Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 26. old.

annak, hogy pozitív hatása lett volna abban az értelemben is, hogy a másik felet a bíróválasztásra vagy a választottbíróóság megalakítása és eljárásának előmozdítása körüli egyéb teendők teljesítésére lehetett volna kényszeríteni. Ez a hiány annál érezhetőbb volt, mert a fennmaradt okmányok⁴⁶ arra mutatnak, hogy jogunk nem tekintette érvénytelennek az olyan választottbíróági szerződést, amelyben a bírók személy szerint nem voltak megnevezve. Ezért ebben a vonatkozásban, különösen a bírók megválasztásának biztosítása végett a felek csak bírság, kötbér és más szankciók kikötése révén segíthettek magukon. Éppen ez lehetett az egyik oka annak, hogy az ilyen kikötések évszázadok multával sem mentek ki a gyakorlatból.⁴⁷

Az egyezség és a felek közötti választottbíróági szerződés, azaz a *compromissum* intézményeinek elméleti összehasonlítása a magyar jogéletben is megjelent. A régi magyar jogban az egyezség intézménye a *compromissum*mal külsőleg is sok hasonlóságot mutatott a megkötés formájára nézve, valamint abban a tekintetben is, hogy joghatályát ugyancsak bírságnak, kötbérnek és a hatalombajban való elbukás stb. büntetésének kikötésével biztosították.⁴⁸ A két szerződésfajta közeli rokonsága azonban leginkább céljaik azonosságából eredt, mert bár különböző módon – nevezetesen az egyiknél „fogott bírók” ítélete alakjában (*per modum arbitrii*), a másíknál pedig közvetlen megállapodás útján –, de mindkét esetben a pert befejező megállapodás jön létre a felek között. Jogtörténészeink a két intézményt általában ugyanazon fejezetben tárgyalják.⁴⁹

A peregyezség régi jogunkban minden valószínűség szerint a pert befejező közvetlen perjogi hatállyal rendelkezett, mely a patvarkodás kifogásával volt védhető.⁵⁰ A választottbírói ítélethez szintén ez a joghatás fűződött.⁵¹

A magyar jogfejlődés érdekes módon egy lépéssel megelőzte a német közönséges jogot (*gemeines Recht*) a tekintetben, hogy míg az utóbbiban a *compromissum* és a *laudum* közvetlen hatályát a XIX. század végéig csak magánjogi kifogás (*exceptio transactionis*) biztosította, addig a magyar jog szerint az a fél, akit a választottbíróági szerződés vagy ítélet ellenére a rendes bíróságnál pereltek meg, a pert elhárító, vagyis lényegében perjogi kifogással védekezhetett.

A magyar és a német közönséges jog között mutatkozó ezen eltérés és fejlődési fázis különbség arra vezethető vissza, hogy a két jog a választottbíróági intézmény megítélésénél eltérő alapokról indult ki. A német *gemeines Recht* művelői a római jog hatása alatt a választottbíróági eljárást sokáig elhúzódoan anyagi magánjogi folyamatnak tekintették, és ehhez képest a *compromissum*ot az eldöntésre váró vitás ügy érdemében kötött magánjogi egyezségként fogták fel.⁵²

⁴⁶ Lásd: Kovachich Márton György: in *Cancellaria curiaque regum*. Pest, 1799. 169. old., ahol a nyolc bíró közül név szerint csak kettőt jelöltek meg. Lásd még: Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 26. old.

⁴⁷ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 26. old.

⁴⁸ Lásd: Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 408. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 27. old.

⁴⁹ Lásd: Hajnik Imre: Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. MTA Kiadvány, Budapest, 1899. 406. old.; Timon Ákos: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Negyedik kiadás. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó, 1910. 474. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 27. old.

⁵⁰ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 28. old.

⁵¹ Lásd: A választottbíróóság ítéletéről Timon (Timon Ákos: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Negyedik kiadás. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó, 1910. 475. old.) is azt mondja, hogy abban a feleknek meg kellett nyugodniuk és a per (rendes) bírójának kötelessége volt azt végrehajtani.; Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 28. old.

⁵² Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 28. old.

Ezzel szemben nálunk Magyarországon, jogászaink a választottbíráskodás intézményét érdekes módon már kezdettől fogva inkább igazságszolgáltatási szempontból, eljárási jogi, processzuális látószögéből közelítették meg. Az alapfelfogásnak ezt az eljárási jogi irányultságát erősítette az a körülmény is, hogy a választottbírói szerződést nálunk olyan más ügyletekkel vették egy kalap alá, amelyeknek processzuális vonatkozása szembetűnő volt.⁵³ Széleskörűen elterjedt volt, hogy a választottbíráskodást a peregyezés jogintézményéhez kapcsolva tárgyalták a szakírók. Régebbi perjogunkat általában a felek erős rendelkezési joga jellemezte. A felek joghatósági megállapodása, azaz a „prorogatio” és a fellebbvitelről való előzetes lemondás igen tág keretek között meg volt engedve. Az általános szabályok értelmében eljáró elsőfokú rendes bíróság helyett nemcsak más elsőfokú, hanem fellebbviteli rendes bíróságot is kiköthettek a felek, akár a fellebbvitelt kizárhatták, sőt a rendes bíróság helyébe első vagy első és egyúttal végső fok gyanánt választottbíróiságot is állíthattak.⁵⁴

Az illetékességről és a hatáskorról való rendelkezés szerződéses módozatai, azaz az illetékességi és a hatásköri prorogatio, a jogorvoslatoknak szerződéses kizárása és a választottbírói szerződés kikötése így többé-kevésbé egybemosódott. Ezért nem csoda, hogy a választottbírói szerződést, a compromissumot nem a döntés tárgyává tett magánjogi viszonyra vonatkozó anyagi magánjogi ügyletnek, hanem olyan eljárási jogi természetű (processzuális) szerződésnek tekintették, amelyben a felek vitás ügyüknek érvényesítési módjáról, annak perbeli sorsáról rendelkeznek.⁵⁵

A compromissum jogi természetének behatóbb tárgyalását jogi szakíróinknak inkább leíró mint elemző munkáiban nem találjuk ugyan, és természetesen hiába keressük náluk a perjogi szabályoknak és elveknek a magánjogiaktól való határozott és tudatos különválasztását is, hiszen ez csak a XIX. század második felében kezdődött meg.⁵⁶

A választottbírói szerződést a felek vagy már bekövetkezett, vagy esetleges jövőbeni jogvitájuk eldöntésére kötötték Magyarországon is. Az első esetben a vita keletkezésekor még nincs választottbírói szerződés a felek között, azt éppen a vita eldöntése érdekében kötik meg (compromissum), a második esetben pedig szerződés (clausula compromissoria) van, vita azonban még nincs a felek között, sőt a választottbíróiságot többnyire abban a reményben kötik ki a felek, hogy a kikötés alkalmazására nem is kerül sor.⁵⁷

A választottbírói szerződés jogi természete vitatott volt a magyar jogi szakirodalomban. A választottbírói szerződést általában egy olyan szerződésfajtának tekintették, amely nem vonható egyik nevesített szerződés típus fogalmi körébe sem. Egyes elemei rokonságot mutatnak az egyezséggel, a jogválasztásra vonatkozó megállapodással és az eljárási jogi ügyletekkel. Azt is kiemelik, hogy más szerződéshez (szerződésekhöz) kapcsolódik és összefügg a választottbírói szerződéssel.⁵⁸

⁵³ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 28. old.

⁵⁴ Lásd: *Zlinszky* Imre. A jogorvoslatok rendszere tekintettel a jogfejlődésre és a külön böző törvényhozásokra. In: Athenaeum (1879) 66. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 28. old.

⁵⁵ A választottbíráskodás nagy elterjedtségéről a Planum Tabulare-ba és a Molnár-féle döntvénygyűjteménybe felvett számos határozat tanúskodik. Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 28-29. old.

⁵⁶ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 29. old.

⁵⁷ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 13. old.

⁵⁸ Újlaki László és kortársunk Okányi Zsolt szerint a választottbírói szerződés a polgári jogon belül a vegyes szerződések kategóriájába tartozó, de önállósodott sui generis szerződési típus. Lásd: Újlaki László: Választottbírói szerződés jogági elhelyezettsége és tipológiája. In: Jogtudományi Közlöny, 1991/11. 225. old.;

A választottbírói szerződés (receptum) ezzel szemben nem volt más Magyarországon sem, mint a felektől származó felhatalmazás választottbírói tevékenység végzésére. Amíg tehát az állami bíró az állam felségjogából származtatta ítélkezési jogkörét, addig a választottbíró a felek megbízásából nyerte bírói hatalmát.⁵⁹ A régi ízes magyar jogi kifejezéssel élve a felek a választottbíróat „megbírálják”, azaz bíróvá lényegítik azáltal, hogy megbízzák.

Fabinyi Tihamér⁶⁰ szerint – aki a választottbíráskodással kapcsolatos magyar jogi irodalom legjelentősebb alakja – a választottbíráskodás vegyes jellegű jogintézmény, amely eljárásjogi és polgári jogi elemeket is tartalmaz. A feleknek a választottbírói megállapodás alapján nemcsak joga, de e szerződésből folyó kötelessége is például a választottbíró jelölése. Ugyanakkor „... tartalmát és hatásait illetően elsősorban processuális jellegű ...”- írta Fabinyi. Nézetével szöges ellentétben a perjogász Magyary Géza⁶¹ szerint „A választottbírói eljárás ... kizárólag a felek s a bíróként eljáró személyek magánjogi ügyletein alapszik, s egészen más jogi természetű, mint a polgári per.” Ugyanakkor Magyary sem vitatta a választottbírói ítélet eljárásjogi kihatásait.⁶² Horváth Éva és Kálmán György 1990-es évekbeli álláspontja szerint a választottbíráskodás mind az anyagi jog, mind az eljárási jog elemeit magában foglalja. Az anyagi jellegű kötelezettségek létét húzza alá például az a jellemző, hogy a feleknek választottbíróat kell jelölniük, akinek honoráriumát rendszerint előre letétbe helyezik. Ugyanakkor nem vitatható az a fentebb említett vélemény, hogy a választottbírói eljárás eredményeként létrejött döntés az anyagi jogi kihatásokon túl eljárásjogi következményekkel (például *res iudicata*) is jár.⁶³

Fabinyi Tihamér álláspontját elfogadva, munkásságának vonatkozó tézisei alapján összegzően az állapítható meg, hogy a választottbíráskodásnak a rendes peres eljárástól való eltérése a magyar jogirodalom szerint a következő irányokban nyilvánult meg:⁶⁴

Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 13. old.

⁵⁹ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 14. old.

⁶⁰ A választottbíráskodás magyar jogirodalmában megkerülhetetlen monografikus művet alkotott Fabinyi Tihamér „A választott bíráskodás” címmel, melynek első kiadása Budapesten 1920-ban jelent meg, második bővített kiadása pedig 1926-ban. Jelen írás ezt az 1926. évi kiadást vette kiindulópontként. Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926.; Fabinyi Tihamér 1890. augusztus 7-én született Hisnyóvízen. Ügyvéd, miniszter, felsőházi tag, az MTA tagja (ig. 1940–45). Jogi tanulmányait a berlini, lipcsei, a cambridge-i és a budapesti egyetemen végezte (1913). Joggyakornok, majd mint törvényelőkészítő bíró az igazságügyi minisztérium törvényelőkészítő osztályán működött. A Ganz Danubius Rt. jogügyi igazgatója (1921), utóbb ügyvédi irodát nyitott. A Nemzeti Egység Pártja programjával Kiskundorozsma országgyűlési képviselője (1931–36), kereskedelemügyi miniszter 1932. október 1. – 1935. március 4. között. Közreműködött a magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatok, a dunai tengerhajózás, az idegenforgalom és a Balaton üdülterületi fejlesztésében. A pénzügyminisztériumban dolgozott 1935. január 6. és 1938. március 9. között. 1938-tól 1944-ig a Magyar Általános Hitelbank elnöke volt. Jelen könyv Szerzőjének édesapja Pécssett frissen végzett joghallgatóként Budapesten 1944 márciusában Fabinyi Tihamérnél tett sikeres munkahelyi felvételi vizsgát a Magyar Általános Hitelbankban. Munkába állására azonban már nem került sor a háborús események miatt. Fabinyi Tihamér 1944-ben Svájcba emigrált, majd az USA-ban telepedett le. 1953. június 11-én a Massachusetts tagállambeli Bostonban halt meg. Fő művei: A választott bíráskodás (Budapest, 1920); A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata (I-II., Budapest, 1931); Az öröklési jog és örökösödési eljárás (Budapest, 1935). Fabinyi monográfiája címének „különválasztott” írásmódja: választott bíráskodás – némileg azt is mutatja, hogy idejében Magyarországon a választottbíráskodás kevésbé volt még intézményesedve, mint manapság.

⁶¹ Magyary Géza (1864-1928) jogtudós a kecskeméti, később a nagyváradai jogakadémia, majd a budapesti egyetem tanára volt. A modern perjog egyik legkiválóbb művelője. Legfontosabb munkája a Magyar polgári perjog (első kiadás 1913.).

⁶² Lásd: Magyary Géza: Magyar polgári perjog. Harmadik kiadás. (Kiegészítette és átdolgozta: Nizsalovszky Endre) Franklin-Társulat, Budapest, 1939. 708. old.

⁶³ Lásd: Horváth Éva – Kálmán György: Nemzetközi eljárások joga – A kereskedelmi választottbíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 45-46. old.

⁶⁴ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 29. old.

1. „A peres felek önként lemondván azon bíróról, akit a közöttük fennforgó pernek elintézésére egyébiránt a törvény meghatározottan kirendelt, közakarattal megbírálnak (compromittunt) – vagyis bírói hatalommal ruháznak fel némely személyeket.”⁶⁵

A választottbíróóság ítélkezési joga nem a bírói hatalom rendes forrásából, a törvényből ered, hanem a felek szerződéséből fakad, de az alapelvzet processuális irányát sem jellemzi jobban leint az, hogy jogi íróink szerint az arbiter is bírói hatalmat gyakorol,⁶⁶ mihez képest a választottbíróóságot a rendkívüli bíróságok között mint *jurisdictio* vagy *competentia fori extraordinaria* egyik esetét tárgyalják.⁶⁷

A választottbíróósági szerződésnek tehát szerintük nemcsak a rendes perutat kizáró negatív hatása van, mely perjogi kifogással (*exc. condescensoria*) érvényesíthető, hanem pozitíve is hat: bírói hatáskört teremt. Ez a felfogás, melynek a német közönséges jogban nyoma sincs, elmosza a (hatásköri és illetékességi) *prorogatio* és a *compromissum* határait. Ezért *compromissum*nak tekintik az olyan szerződést is, mely szerint a felek „olyan bíróság ítéletében állapodnak meg, mely különben is törvényi és nyilvános”,⁶⁸ vagyis már a törvéynél fogva fel van ruházva rendes bírói hatalommal.⁶⁹

2. A rendes bíróság csak a törvény által meghatározott eljárás szerint ítéltet, a választottbírók ellenben azt az eljárást kötelesek követni; amelyet a szerződés állapít meg és csak külön szerződési kikötés hiányában tartoznak alkalmazni az ország törvényeit, vagyis a rendes, peres eljárás szabályait (*praxis communis*).⁷⁰

3. Míg a rendes bíróság ítélete ellen a legkülönbözőbb jogorvoslatok vehetők igénybe, addig a választottbírói ítélet, a *laudum* olyan, mint a már meg nem támadható (*jogerős*) ítélet: a feleket kötelezi és változás alá sem jöhet.⁷¹ Ellene fellebbevitelnek nincs helye, hacsak kifejezetten fenn nem tartották a felek az erre vonatkozó jogot,⁷² amely esetben az a vélelem, hogy a többi perorvoslatokat is fenn akarták tartani (*Planum Tabulare IV. De actione et compromisso 2 (30.)*).

⁶⁵ Lásd: Georch Ilés: *Honni törvény*. Harmadik kötet. 1809. 13. old.; Fabinyi Tihamér: *A választott bíraskodás*. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 29. old.

⁶⁶ Ezért hangsúlyozzák némelyek: „arbitros, quia indicum vices subeunt juris doctrina et scientia praeditos viros esse oportet”. Fleischhacker Jakab: *Institutiones juris Hungarici*. Pozsony, 1795. 86. old.; Fabinyi Tihamér: *A választott bíraskodás*. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 30. old.

⁶⁷ Lásd: Frank Ignác: *Közigazság törvénye*. II. rész. Buda, 1846. 29. old.: „Rendenkívül is eredhet bírói hatalom peralkuból (*ex compromisso*)”; Fabinyi Tihamér: *A választott bíraskodás*. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 30. old.

⁶⁸ Lásd: Fogarassy János: *Magyar közpolgári törvénytudomány elemei* (Kövy Sándor után). Hatodik kiadás. Pest, 1847. 354. old.; Frank Ignác: *Közigazság törvénye*. II. rész. Buda, 1846. 30. old.; V. ö. *Planum Tab. IV. De actione et compromisso*, 4. (32.)

⁶⁹ A bíróválasztást írásba kell foglalni s az minden erejét és kiterjedését a kötleveletől veszi, úgy, hogy ami ott érintve nincs, arról ítéletet hozni nem lehet (*Planum Tab. VII. De instituto*, 55. [743.] kamat és költség), kivéve, ha az a főkérdéssel úgy összefügg; hogy az ítélet rajta fordul (Frank Ignác: *Közigazság törvénye*. II. rész. Buda, 1846. 30. old. és Fogarassy János: *Magyar közpolgári törvénytudomány elemei* (Kövy Sándor után). Hatodik kiadás. Pest, 1847. 353. old.). Ilyen alkura csak azok léphetnék, akik magukat másképpen is kötelezhetik és csak olyan ügyekben; melyekről szabadon intézkedhetnek, vagyis ha ajándékol, vagy egyességgel is elidegenítheti, tehát nincs helye tisztügyészi, házassági és más köz- vagy nyilvános ügyekben, valamint két megye közti határperben sem.; Fabinyi Tihamér: *A választott bíraskodás*. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 30. old.

⁷⁰ Lásd: Frank Ignác: *Közigazság törvénye*. II. rész. Buda, 1846. 30. old.; Fabinyi Tihamér: *A választott bíraskodás*. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 30. old.

⁷¹ Lásd: Fabinyi Tihamér: *A választott bíraskodás*. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 30. old.

⁷² Lásd: 1729: 30. tc. 5. §. és v. ö. 1662: 31. tc., amelyek úgy szólnak, mintha akkor még fogalmilag is csupán a jogorvoslat kizárásában vagy korlátozásában merült volna ki a *compromissum*. Egyező akarattal azonban a felek akkor is fellebbezhetik az ügyet, ha a fellebbezést a szerződésben nem tartották fenn. (Molnar: *Sententiae, De appellatione*, 20. Beleznay-Bauman-per, v. ö. Frank Ignác: *Közigazság törvénye*. II. rész. Buda, 1846. 261. old.); Fabinyi Tihamér: *A választott bíraskodás*. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 31. old.

A szerződésben fenntartott fellebbvitel sem szükségképpen rendes és fokozatos (*ordinata et gradualis*), hanem úgy és ahhoz a bírósághoz megy, ahogy a felek éppen megállapodtak.⁷³

A perújítás az 1662: 31. tc. értelmében mindenestre meg volt engedve, kivéve, ha a felek minden perorvoslatról általában⁷⁴, vagy a perújításról különösen kifejezetten lemondottak.⁷⁵

Jogi szakíróink helyenként ugyan az anyagi magánjogi egyezséggel is rokonították a választottbírói szerződést, illetve a választottbírói ítéletet, de alapjában mégsem tekintették azt magánjogi ügyletnek, mert akkor meg kellett volna engedniük, hogy az ítéletet magánjogi érvénytelenségi okokból külön perrel is megtámadják, mint a német jogban.⁷⁶

A választottbíráskodással kapcsolatos anyagi magánjogi gondolat a magyar jogban két alkalommal, 1786-ban és 1852-ben is megjelent, de nem vált átütővé, nem tudott gyökeret verni. Előszörre az 1786. évi II. József-féle perrendtartásban, amely a *compromissumot* kifejezetten egyezségnek nevezte: (294. §) és nyilvánvaló csalás esetében (297. §) az ítélet közlésétől 14 nap alatt (298. §) külön per indítását engedte meg. Azonban II. József perrendje – amely Magyarországon nem is az Ausztria⁷⁷ és utóbb Nyugat-Galícia⁷⁸ részére megállapított szövegben lett kiadva, hanem a választottbírói vonatkozóan nagyrészt az addigi magyar jog szabályaival egyező rendelkezéseket tartalmazott – a processzuális irányultságú sajátos magyar jogfejlődést alig befolyásolta.⁷⁹ Frank Ignác szerint⁸⁰ a választottbírói ítélet csak annyiban kötelező „amennyiben a megbízás határára nem vág”, ezek a megtámadási okok azonban a perjogi felfogással is összeegyeztethetők.⁸¹

Törvényileg ez csak az 1868. évi LIV. törvényekben (Tr. 499-501. §§ és 345. § g.) lett kimondva, de megtaláljuk e két fontos tételt már az 1852. évi szeptember hó 16-án kiadott ideiglenes perrendtartásban (383., 387. §§ és 438. §) is, amely ugyan csak néhány évig volt oktrojált hatályban, de aztán mégis befolyással volt későbbi jogunk alakulására.⁸² Az 1852. szeptember 16-

⁷³ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 30-31. old.

⁷⁴ Ilyen általános lemondásnak tekintetett az a kikötés, hogy az ítélet örökre (*perpetuo*) álljon: (Planum Tab., IV. De actione et compromisso 6. (34.) v. ö. ugyanott XXVIII. De novo, 8. (287.): nincs perújítás, ha a 32 évi elévülési idő lejárt. Az általános lemondás a tilalmat (*prohibita*) is kizárja (u. o. IV. 4. (32.) v. ö. Frank Ignác: Közigazság törvénye. II. rész. Buda, 1846. 248. old.); Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 31. old.

⁷⁵ Lásd: Iy Planum Tab. XXVIII. De novo 4-5. (283-284.) A perújítás a választottbírók, s ha ezek elhalnak, a törvényi bíró előtt történik. Fogarassy János: Magyar közpolgári jogtudomány elemei (Kövy Sándor után). Hatodik kiadás. Pest, 1847. 353. old., Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 31. old.

⁷⁶ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 31. old.

⁷⁷ Lásd: Allgemeine Gerichtsordnung vom 1. Mai 1781.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 31. old.

⁷⁸ Lásd: Westgalizische Gerichtsordnung vom 19. Dezember 1796.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 31. old.

⁷⁹ Hatása legfeljebb Kelemennél észlelhető, aki szerint,⁷⁹ hogy „ha valakit az ellenfél vagy a választottbírók nyilvánvaló gonoszszággal és csalárdsággal (*manifesto dolo et fraude*) hálózták be, akkor a választottbírói cselekvényei megerősíthetők és méltányosság követeli, hogy az ilyen fél a törvény rendes útjára térhessen, mert senkiről sem lehet feltenni, hogy csalárdságba és gonoszszágba beleegyezik”.

⁸⁰ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 32. old.

⁸¹ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 31-32. old.

⁸² Ebben a tekintetben a már említettek felül elég rámutatni arra, hogy a *compromissum* érvényességéhez megkívánta a feleknek a választottbírói határozatok elleni mindennemű folyamodásról és fellebbhivatkozással való világos lemondását (377. §.), ami addigi jogunkkal szemben jelentett nagy haladást és későbbi (1868: LIV. t.-c. és 1881: LIX. t.-c.), sőt jelenlegi (1911 I. t.-c.) törvényünkönél is célszerűbb szabályokkal biztosította a választottbírói ítélet létrejöhetségét, amennyiben megelégedett egytagú (376. §.), illetőleg - a bírók számáról nem intézkedő szerződés és esetében – kéttagú (377. §.) bírósággal és elnöknevezés útján (381. §.) gondoskodott arról, hogy a szavazatok egyenlősége se hiúsíthassa meg az ügy eldöntését. A felek és a választottbírók közti viszonyt (377. §. Utolsó mondata

án kiadott ideiglenes perrendtartás megnyitott egy csekély szemléleti rést, amelyen át az osztrák jog közvetítésével az ennek alapforrásául szolgáló német közönséges jognak a választottbírói szerződésről vallott magánjogi felfogása is behatolhatott a magyar jogi gondolkodásba. Az ideiglenes perrendtartás ugyanis a választottbírói szerződést kifejezetten egyezségnek nevezte (377., 383-385. §§) és kimondta, hogy „a felek jogügyeiket csak annyiban bocsáthatják közmegegyezéssel választottbíró döntése alá, amennyiben azok iránt intézkedni szabad hatalmuk van s a törvények szerint egyezséget kötni képesek”. (376. §) Ennek befolyása alatt jogi szakíróinknál némileg felerősödött a helyenként már korábban is megjelent akkori nézet, miszerint a választottbírói szerződést, azaz a compromissumot, amelyet eddig túlnyomórészt eljárási jogi természetű joghatósági megállapodásnak, prorogatio-féle szerződésnek tekintettek, inkább az egyezség fogalma alá vonták. Az ideiglenes perrendtartásnak a választottbírói szerződés jogi természetéről alkotott nézetekre gyakorolt ezen halvány hatása azonban csak a jogirodalomra korlátozódott, a joggyakorlatban viszont nem hagyott nyomot.⁸³

Az 1868. évi LIV. törvénycikk azonban már ismét a régi processzualis felfogást tükrözte. A rendes bírói illetőségétől való eltérés (prorogatio) megengedett esetei között (52. §) sorolta fel ugyanis a választottbírói szerződést és annak érvényességét nem a felek szabad rendelkezési jogához, hanem inkább ahhoz kötötte (495. §), hogy az ügy a rendes bírói „illetőségtől” elvonható-e.^{84, 85}

Ebben a végrehajtási perben az alperes esetleg hosszabb időn át is késleltethette a felperes jogának érvényesülését. Ezt a jogorvoslatok túltengése folytán a rendes bírói ítélet végrehajtásánál is megtehetette ugyan, de ezzel itt sokkal inkább sértette a pernyertes felperes érdekeit, mert a választottbírói kikötésének legtöbbször éppen az ügy eldöntésének gyorsítása volt a fő célja. Ezért a felek igen gyakran bírságnak és egyéb joghátrányoknak⁸⁶ szerződési kikötésével voltak

és 379. §.) és a rendes bíróságnak a bizonyításfelvételben való közreműködését (380. §. 2. mondata) pedig olyan célszerűen szabályozta, hogy ezeket a rendelkezéseit az 1868: LIV. t.-c. (Tr. 502. és 506. §) és az 1881: LIX. t.-c. (Nov. 74. §.) sőt az új. Pp.i. (773. és 778. §.) is átvette.; Fabinyi Tihamér: A választott bírászkodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 34. old.

⁸³ Lásd: Wenzel, Gusztáv: A magyar és erdélyi magánjog rendszere. I. kötet. Buda, 1863. 253. old. és Szokolai István: Az új polgári perrendtartás magyarázata. Pest, 1852. ad 382. §.; Fabinyi Tihamér: A választott bírászkodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 34. old.

⁸⁴ A processzualis irányú alapfelfogás uralkodott az erdélyi jogban is, amelyben a választottbírói jog ugyan nem volt közelebbről szabályozva, de az Approbatae Constitutiones III. Rész 11. c. 2. szerint mindenki ellen a maga kötelezése szerint kellett eljárni. Az erdélyi szakíró, Dósa szerint a bíró kétféleképpen léphet törvényszerűleg hivatalába: vagy az arra jogosított testületek választása s azt olykor követő fejedelmi kinevezés által, vagy a perlekedő felek általi megbízatásánál fogva. Azt a törvényszéket, amelyet a perlekedő felek közegyetértéssel választottbírókból maguk alkotnak perük ellátása végett, közbírói székeknek nevezi és a rendkívüli törvényszékek között tárgyalja. A perlekedő felek jogosítva vannak ilyen törvényszéknek nemcsak alkotására, hanem szabályozására is és, hogy az ezen törvényszék által kimondott ítélet mint a felek egyezménye, éppen olyan érvényességgel rendelkezik mint a rendes törvényszékeké az Appr. Const. értelmében, még pedig nemcsak az egyezkedett felekre, hanem örököseikre nézve is szokás szerint. Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bírászkodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 32. old.; 34-35. old.

⁸⁵ A Magyarországon és Erdélyben egyaránt uralkodó azon elvi álláspont – mely a laudumot egyébként a jogerős bírói ítélettel egyenlő hatályúnak tekintette – logikus következménye lett volna a választottbírói ítélet közvetlen végrehajthatóságának elismerése is. Alapfelfogásának ezt a következményét régi jogunk azonban még nem vonta le. Rendes bírósághoz kellett fordulnia a pernyertesnek az önként nem teljesítő féllel szemben, mert a választottbírókat végrehajtási hatalom nem illette meg. Végrehajtási pert kellett indítani – mint Frank írta – „a kötelező alku teljesítése (implementum contractus)” iránt. Lásd: Fogarassy János: Magyar közpolgári törvénytudomány elemei (Kövy Sándor után). Hatodik kiadás. Pest, 1847. 353. old.; Frank szerint tehát a végrehajtó per nem pusztán az ítéletre támaszkodó actio iudicati, hanem a szerződésre alapított teljesítési kereset volt. Ugyanezt a következetlenséget látjuk egyébként a peregyezségénél is. Fabinyi Tihamér: A választott bírászkodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 33. old.

⁸⁶ Megerősítésül szolgálhatott például az eskü is: „compromissum sub fide poenam quidem perjuri non infert, ad implementum tamen promissorum obligat.”; Fabinyi Tihamér: A választott bírászkodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 33. old.

kénytelenek a választottbírói ítélet gyors végrehajtását – legalább közvetve – biztosítani. Ez a körülmény is magyarázza, hogy még a XIX. század elején is az volt az uralkodó jogirodalmi álláspont, hogy „tanácsos a kötést szöszegés díjával is megerősíteni”,⁸⁷ vagy hogy „a kötbér kikötése gyakran történik, nehogy a felek a kötéstől eltérjenek”,⁸⁸ hogy „lites: compromissuales raro optatum inveniunt exitum nisi effectui sententiae per arbitros ferendae vinculo caveatur.”⁸⁹

A bírság, kötbér és más biztosítéki szankciók kikötésének különös indokoltsága és ebből származó elterjedtsége csak akkor szűnt meg, amikor egyfelől a választottbírói ítélet közvetlenül végrehajtható lett, másfelől pedig elismerést nyert a választottbírói szerződésnek az a korábban hiányzó pozitív joghatása, hogy a szerződésben meg nem nevezett bírót az ellenféllel való egyeztetés, vagy a rendes bíróság útján kijelölhető.⁹⁰

A bírói gyakorlat ugyanezen a nyomon járva az *exceptio compromissi*-t, amelyet korábban is perleszállító jellegűnek tekintettek, hatásköri (illetékességi) kifogásnak minősítette,⁹¹ abból pedig, hogy a választottbírói ítélet végrehajtható közokirat, amely ellen a fellebbezés és a perújítás kizárásával csak igen szűk körben van helye semmisségi panasznak, (Tr. 509-510. § és 345. § g.) általában azt vezették le,⁹² hogy a választottbírói ítélet (és az egyezés is) nemcsak végrehajthatósággal, hanem a jogerőnek azzal a hatásával is rendelkezik, hogy az eldöntött jogviszony az újabb perindítást kizárja (*exceptio rei iudicatae*). Ezáltal a választottbírói szerződésnek és a választottbírói ítéletnek közvetlen jogi hatásai, amelyeket az 1868. évi LIV. törvénycikk kifejezetten csak pozitív irányban (bírónevezés és végrehajthatóság) szabályozott, negatív értelemben is kiépültek.⁹³

A kiegyezést követő, Deák Ferenc által inspirált igazságszolgáltatási reform során az 1868. évi LIV. törvénycikk mondta ki először kifejezetten a választottbírói ítélet végrehajthatóságát, valamint azt is, hogy a választottbírói szerződésben (*compromissumban*) meg nem nevezett választottbíró megválasztása érdekében az érdekelt fél a rendes bírósághoz fordulhatott.⁹⁴

A gyakorlatban azonban a választottbírói kikötések éppen akkortól váltak mind ritkábbakká, amikor a választottbíráskodás intézménye végre átfogó jogi szabályozást kapott. Ez az érdekes jelenség összefügg azzal is, hogy az 1868. évi LIV. törvénycikk (Tr.) a rendes törvénykezési eljárást a perlekedés addigi rendjéhez képest lényegesen feljavította. A választottbíráskodás elterjedtsége ugyanis a mindenkori állami igazságszolgáltatás helyzetének is a függvénye. A középkorban és később is, mikor az állami bíráskodás főleg a gyorsaság és szakszerűség tekintetében igen sok kívánni valót hagyott maga után, a választottbíráskodás, nagyon elterjedt. Viszont, ha a rendes peres eljárás szabályai jók voltak, és az állami bíróságok megfelelően működtek, a felek ritkábban látták szükségét annak, hogy választottbíróhoz forduljanak. Az állami igazságszolgáltatás jó színvonala és a választottbíráskodás elterjedtsége fordított viszonyban

⁸⁷ Lásd: Frank Ignác: Közigazság törvénye. II. rész. Buda, 1846. 33. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 33. old.

⁸⁸ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 33. old.

⁸⁹ Lásd: Kövy Sándor: *Summarium elementorum jurisprudentiae Hungaricae*. Sárospatak, 1822. 194. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 33. old.

⁹⁰ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 33-34. old.

⁹¹ Lásd: Grecsák Károly: Magyar Döntvénytár XIX. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó, 1912. 508. sz.; Mjogi Dtar VII. 203. sz.; Gottl VII. 1469. sz. és XII. 2680. sz.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 35. old.

⁹² Lásd: Plósz Sándor: *Beiträge zur Theorie des Klagerechts*. Duncker und Humblot, Lipcse, 1880. 83. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 35. old.

⁹³ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 35. old.

⁹⁴ Lásd: Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Budapest, 1926. 35-36. old.; Harmathy, Attila: Questions of arbitration in the Hungarian law, in: Rotondi, *Inchieste di diritto comparato*, vol.8. Arbitration, Milano, 1991. 183. old.

állnak tehát egymással.⁹⁵ Ez a kölcsönhatás azonban a választottbíráskodás visszaesését csak részben magyarázza meg Magyarországon, mert az a javulás, amely a rendes bírósági eljárásban az 1868. évi LIV. törvényt megelőző állapothoz képest beállott, csak relatív volt. Hamar kitűnt ugyanis, hogy az új peres eljárásnak is vannak lényeges fogyatékoságai, különösen a perek elintézésének gyorsasága tekintetében. Ezek a hiányosságok a választottbíráskodás gyakoribb igénybevételét indokolták volna, és hogy ez nem következett be, annak az volt az oka, hogy az 1868. évi szabályozás a választottbíráskodás jogi hatásait lényegesen fokozta, de mégis maga az 1868. évi LIV. törvénycikk csökkentette a választottbíráskodás működőképességét azáltal, hogy a választottbírást úgy szervezték, mint eljárására nézve igen nehézkesen és célszerűtlenül szabályozta.^{96 97}

2.2. Speciális intézményi választottbíráóságok megjelenése Magyarországon

Speciális intézményi választottbíráóságok jöttek létre az 1923. évi V. törvénycikk kihirdetése után. Ezeknek a választottbíráóságoknak a hatásköre azonban a Kereskedelmi Kamara tagjai közötti tisztességtelen verseny megállítására vonatkozó keresetekre korlátozódott. Egyéb tárgyban indított keresetek nem tartoztak a Kereskedelmi Kamara választottbíráóságának hatáskörébe. A felperesnek joga volt arra, hogy akár a Kereskedelmi Kamara választottbíráósága előtt, akár rendes bíróság előtt indítson keresetet. Választottbíráósági eljárás esetén is lehetett másodfokú rendes bírósághoz fellebbezni, hasonlóképpen, mint a rendes bíróság által tárgyalta ügyekben. Ezekben az ügyekben a választottbíráósági eljáráshoz nem volt szükség választottbíráósági megállapodásra. A felek jogosultak voltak a vita eldöntésére választottbíráót jelölni, azonban csak a Kamara által javasolt listáról. Az eljáró tanács elnöke mindig egy, az igazságügyi miniszter által kinevezett állami bíró volt.

⁹⁵ Így különösen Ausztriában, ahol az addig gyakran igénybevett választott bíráskodás az 1895-ben megalkotott új perrendtartás életbelépte óta, minthogy az a jogszolgáltatásnak rendkívüli gyorsulását és javulását eredményezte, nagyon visszaesett. V. ö. *Hanaušek, Gustav: Schiedsvertrag und Schiedsgericht nach österreichischem Recht.* 1914. 44. old.; Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 35. old.

⁹⁶ Így főleg azzal, hogy feltétlenül öttagú választottbíráóságot kívánt meg és ellenkező megállapodás hiányában a Tr. eljárási szabályainak megtartását írta elő. Fabinyi Tihamér: A választott bíráskodás. Második, bővített kiadás. Budapest, 1926. 35-36. old.

⁹⁷ A recepció révén a választottbíráskodás intézménye az itáliai területekről azzal a tartalommal került átvételre a német közönséges jogba, amelyben azt a római és kánoni jogtudomány kialakította. Alapja tehát két szerződés volt, amelyek egymást kölcsönösen feltételezték és kiegészítették. Az egyik a felek közötti compromissum, a másik pedig a felek és a választottbíró közötti receptum. A római jog hajdani történetében a jogász elméleti figyelem a receptumra irányult, a római jog recepciójával összefüggő középkori német jogfejlődésben a jogi elmélet figyelme viszont elfordult a receptumtól és elsősorban a compromissum dogmatikai vizsgálatára, elemzésére koncentrált. A compromissum jogi természetének megítélése a választottbíráskodás egészéről való jogi gondolkodás irányát is meghatározta. Azok a jogrendszerek, amelyek a compromissumot anyagi magánjogi természetűnek (főként egységnek) tekintik, a választottbíráskodás intézményét is elsősorban anyagi magánjogi alapon értelmezik. Ez a szemlélet jellemzi a francia jogi gondolkodást. Franciaországban hosszú ideig anyagi magánjogi jogi jellegűnek tekintették a választottbíráskodást. Az ottani felfogás szerint a választottbíráósági szerződés (compromissum) és a vele egységet képező választottbíráósági ítélet (laudum) együttesen tulajdonképpen egy olyan egységet jelenít meg, ami a választottbírók között jön létre, a felek közös meghatalmazottjaiként. Csak az állami bíróság által kiadott végrehajtási lap kiállítását követően nyerik el a választottbíráósági ítéletek az állami bírósági ítéletekkel azonos „jogi értéket”. A német jogban a hosszú időn keresztül érvényesülő anyagi magánjogi felfogást 1870-es évek végén váltotta fel az eljárásjogi jellegű támogató nézet. A svájci jogban is a választottbíráskodás eljárási jogi jellegének hangsúlyozása a jellemző. Összehasonlító jogi szempontból pedig nagyon figyelemre méltó jelenség az, hogy Magyarországon lényegében már a középkori kezdetektől eljárási jogi természetűnek tartották a választottbíráskodást, illetve annak vonatkozó szabályozásait. Ezen a területen tehát a magyar jogfejlődés lényegesen megelőzte a német jogot. A választottbíráskodást eljárási jogi intézményként felfogó jogrendszerekben a választottbíráósági szerződés, a compromissum nem anyagi magánjogi egység, hanem egyfajta joghatósági megállapodás (prorogatio). Horváth Éva – Kálmán György: Nemzetközi eljárások joga – A kereskedelmi választottbíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 45-46 old.

1933-ban egy, 198 kamara és különféle üzleti körök érdekeit képviselő szövetség létrehozott egy Választottbíróági Központot. Ez nem volt ugyan intézményes választottbíróóság, azonban egy olyan állandó hivatal volt, mely a feleket információval és okmányokkal látta el, és adminisztrálta a peres ügyeket.

Választottbíróágként olyan szervezeteket is emlegettek Magyarországon a XX. század elejétől, amelyek nem, vagy nem kizárólag a felek magánrendelkezése alapján működtek hanem tételes jogszabályi rendelkezés folytán voltak jogosítva és egyben kötelezve bizonyos jogviták elintézésére. Ezek a döntéshozó fórumok voltak az úgynevezett kényszer-választottbíróóságok (Zwangs-Schiedsgericht). Az utóbbiakra az 1911. évi Pp. XVII. címének választottbíróági eljárásra vonatkozó szabályai nem vonatkoztak. Ezek a választottbíróóságok eljárhattak magánjogi vagy államközi jogviták elintézésében is.⁹⁸

Ilyen – magánjogi vitás ügyekben eljáró – kényszer-választottbíróóság volt például a Budapesti áru- és értéktőzsde különbíróága,⁹⁹ a fiumei kereskedelmi iparkamara választottbíróága,¹⁰⁰ a Szombathelyi kereskedők társulata áru, termény és értékcsarnokának különbíróága,¹⁰¹ a Budapesti nemesfém- és drágakőcsarnok különbíróága,^{102,103} a munkásbiztosítási választottbíróóság,¹⁰⁴ a kereskedelmi és iparkamarai választottbíróóság,¹⁰⁵ a mérnöki kamarai állandó választottbíróóság,¹⁰⁶ a színházi bíróságok.

Érdekes státuszuk volt az utóbb említett, úgynevezett színházi bíróságoknak. „Az országos színész-egyesület törvényei” szerint fegyelmi bíróságként (szính. tv. 6. §) és színházi törvényszékként (szính. tv. 20-23. §) működtek. A fegyelmi bíróság fegyelmi vétségek felett döntött; az egyesületi tanács annak öt tagját saját tagjaiból választotta. Másodfokú fegyelmi bíróságként az igazgató-tanács járt el. A színházi törvényszék a színtársulat tagjai által megválasztott három bíróból állt. Ítélete ellen jogorvoslással lehetett fordulni a fegyelmi bírósághoz. A színházi törvényszék színházi vétségek¹⁰⁷ ügyében döntött. A színházi törvények a belügyminiszter 71.801/1901. sz. leirata szerint „az egyesület hatáskörében életbeléptethetők és jóváhagyásukra nincs szükség”. Az 1922. évi egyesületi közgyűlés határozata szerint a színház törvények minden tagra kötelezőek voltak és szövegüket a tagoknak kézbesíteni kellett.¹⁰⁸ A színházi bíróságok magánjogi kötelezettségeket róhattak a felekre. A színházi törvények az Országos Színészegyesület minden tagjára kötelezőek voltak és azoknak kiegészítő részét képezték a mindenkor tanácsi határozatok. (szính. tv. 1.§) A színházi törvények hatályát a Kúria 99. határozata is elismerte. Eszerint a színházi fegyelmi bíróság határozata a rendes bíróság által csak alaki sérelem szempontjából volt felülvizsgálható, de érdemi okokból nem. Minthogy a színházi bíróságok nem a felek szabad akaratából jártak el, hanem a „színházi törvények” alapján, és

⁹⁸ Lásd: *Újlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Budapest, Dick Manó kiadása, 1927. 6. old.*

⁹⁹ Az 1908-ban megállapított eljárási szabályzatát a következő rendeletek módosították: 19.916/1922. I. M., (I. K. 229.); 28.082/1923. I. M., (I. K. 280.); 27.869/1924. I. M., (I. K. 104.).

¹⁰⁰ A 28.948/1879. K. M. rendelet létesítette.

¹⁰¹ A 13.977/1923 I. M. (I. K. 82.) rendelet létesítette.

¹⁰² A 16562/1925 I. M.(I. K. 38.) rendelet létesítette.

¹⁰³ Ezen választottbíróóságok eljárási és ügykezelési szabályzatait a hivatkozott igazságügyi rendeletek hagyták jóvá, miután a kereskedelemügyi miniszterrel együtt a felállítást engedélyezték.

¹⁰⁴ Az 1907. évi XIX. törvény. 181. §-a és 1921. évi XXXI. törvény rendelkezik róla.

¹⁰⁵ A Tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvény 44. §-a és a 23.900/1924. I. M. (I. K. 96.) rendelet szabályai vonatkoztak rá.

¹⁰⁶ Az 1923. évi XVII. törvény 34. §-a és a 78.100/1923. K. M.(B.K. 158.) rendelet szabályai vonatkoztak rá.

¹⁰⁷ A színpadi működés, játékrend, próbák, előadás közben stb. követhetők el (szính. tv. 142. §.)

¹⁰⁸ Lásd: *Újlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Budapest, Dick Manó kiadása, 1927. 6-7. old.*

ítéletei kötelezők voltak minden szintársulati tagra – akiknek viszont a színészegyesületbe való belépése kötelező volt – azok a kényszer-választottbíróóságok kategóriába tartoztak.¹⁰⁹ Államközi jogviták elintézésére alakult, a két világháború közötti Magyarországról is „látszó” nemzetközi kényszer-választottbíróóságok – a teljesség igénye nélkül, csak példálózó felsorolásban – a következők voltak: a hágai állandó választottbíróóság¹¹⁰, a Népszövetség nemzetközi választottbíróósága¹¹¹, valamint a trianoni békeszerződés szerinti vegyes döntőbíróóság¹¹², és az „Egyetemes Postaszerződés” értelmében az egyetemes posta-egyesület tagságát képező államok közötti szavatossági vitákban eljáró választottbíróóság.¹¹³

2.3. A kereskedelmi és iparkamarák mellett működő választottbíróóságok szervezése

A magyar kereskedelmi és iparkamaráknak régóta törekvése volt, hogy mellettük állandó választottbíróóságok működjenek. Ezen célból a kamarák feliratokat küldtek a kormányhoz és kérték, hogy törvényes szabályozással legalizálja ezen választottbíróóságok működését. Az ilyen irányú törekvések élén Lánczy Leó¹¹⁴, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hosszú időszakon (1893 és 1921 között), 27 éven keresztül hivatalban volt elnöke állt. Személye és tevékenysége a magyar választottbíróósági szakirodalom legjelentősebb XX. század eleji szerzőire Fabinyi Tihamérra és Újlaki Gézára is hatott. A Szabadelvű Párt országgyűlési képviselője is volt.

¹⁰⁹ Lásd: *Újlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Budapest, Dick Manó kiadása, 1927. 7-8. old.* Manapság sok szempontból kényszer-választottbíróóságoknak tekinthetők az igen elterjedt sportválasztottbíróóságok.

¹¹⁰ 1909. évi XIV. törvény.

¹¹¹ 1923. évi XII. törvénycikkkel kihirdetett Népszövetség Alapokmánya 12. cikk.

¹¹² 1921. évi XXXI. törvény 239. §.

¹¹³ 1925. évi XXXVI. törvény 10. §.

¹¹⁴ Lánczy Leó (Budapest, 1852. május 10. – Budapest, 1921. január 26.), bankelnök. Apja sikeres pesti kereskedő volt Lazarovits Wolf néven, majd 1861-ben magyarosította nevét Lánczyra. Tehető emberként magas szintű képzést tudott biztosítani fiainak (Leónak, Gyulának) és leányának. Lánczy Gyulából tudós lett, a budapesti tudományegyetem történészprofesszora. A fiatalabbikat, Leót reáliskolába íratta. 1866-tól a budapesti Kereskedelmi Akadémia hallgatója lett, két év múlva azonban otthagya az iskolát, és beállt a Latzko és Gomperg céghez. Lánczyt felvették az 1868-ban alapított Angol-Magyar Bankhoz, ahol gyorsan lépkedett felfelé a ranglétrán. Húszévesen már a könyvviteli osztály főnöke volt. Utazgatott a bank budapesti fiókja és a londoni központ között. Az 1873-as pénzügyi válság tönkretette az Angol-Magyar Bankot, az anyavállalat bezárta budapesti fiókját. A Magyar Általános Földhitel Rt.-hez kerülve, annak vezérigazgatója lett. A francia tulajdonosokat rávette, hogy engedélyezzék a részvénytársaság fúzióját a válságból nehezen kilábaló Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal, így egy nagy múltú pénzintézetet szerezhetnének. Ennek megtörténte után, 1881-ben a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatója, majd elnöke lett. Itt bontakozott ki közgazdasági tehetsége. Rendszeresítette külföldön a magyar záloglevélhitelt, a magyar bank- és hiteléletet pedig teljesen függetlenítette a bécsitől, s a magyar építkezést és vállalkozást is gyors tempóban előmozdította. Lánczy igazgatói működésének két évtizede alatt a betétállomány növelése érdekében sorra nyitotta a bankfiókokat. 1916-ban csak a fővárosban 16 helyen működött Kereskedelmi Bank-fiók. A külföldi kötvénykibocsátásokkal bevont tőke finanszírozta a Magyar Helyiérdekű Vasút Rt., a Budapesti Városi Villamos Vasút Rt., a Budapesti Közúti Vaspálya Rt. programjában meghirdetett vasútépítkezéseket. Lánczy biztosította ezenfelül a budapesti telefonhálózat pénzügyi feltételeit is: 1886-ban félmillió forint kölcsönrel sietett a haladó Puskás Tivadar és Tsai cég segítségére, majd Baross miniszter kedvéért még 1897-ig finanszírozta a veszteséges céget. A legjelentősebb eredmény azonban az volt, hogy a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank olyan tőkét és betéti állományt halmozott fel, ami a hitelkihelyezések útján lehetővé tette Budapest iparának és kereskedelmének fellendítését. Az I. világháború alatt Heinrich Ferencsel a hadigazdálkodás megszervezője volt. Közgazdasági tevékenységéből különösen említésre méltó a nagy iparvállalatok megalapításának lehetővé tétele, a Helyiérdekű Vasút létesítése, a községi kötvények megteremtése, a Vámpolitikai Központ alapítása. Évtizedeken át, folyamatosan tette közzé a közgazdasági helyzetről ismertetéseit a Pester Lloydban. Részt vett a Vígszínház felépítésében. A telekvásárláshoz és az építéshez hiányzó kölcsönt három bank adta, amelynek vezérigazgatói – Széll Kálmán, Lánczy Leó és Hatvani Deutsch Sándor – helyet foglaltak a Vígszínház Részvénytársaság igazgatóságában. Érdemeiért 1893-ban a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnökévé választotta. 1901-ben a kamara új székházat épített az Országház szomszédságában, az Alkotmány utcában. A csillogó épületében ma minisztérium működik. Huszonhét éven át volt a kamara elnöke. 1893-tól 1901-ig országgyűlési képviselő volt a Szabadelvű Párt képviselőjeként. A politikai csatározásoktól távol maradt, mandátumát arra használta, hogy a kereskedelem érdekeit támogassa. Később elnyerte az udvari tanácsosi címet, 1905-től főrendiházi tag, később a delegáció tagja, 1912-ben valóságos belső titkos tanácsos lett.

Balogh Jenő igazságügyminiszter 1910. évi leiratában azon az állásponton volt, hogy törvényhozási vagy kormányintézkedés nem szükséges, minthogy a Pp. alapján is működhetnek választottbíróóságok bizonyos állandósított jelleggel. Az I. világháború alatt Egry Aurél ügyvéd indokolással ellátott indítványt dolgozott ki a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara részére és a háborús gazdasági viszonyok között felmerült vitás ügyek és újabb jogi problémák megoldása céljából sürgette a választottbíróóságok legalizálását. Ezen törekvések akkor azonban a kormány ellenállásán megghiúsultak. A Budapesti Ügyvédi Kamara hasonló kívánsága volt, hogy mellette állandó választottbíróóság működjék a megbízó fél és az ügyvéd közötti viszonyban felmerült költség-vitákban. Ez a törekvés is megghiúsult.¹¹⁵

Újlaki Géza budapesti ügyvéd 1925-ben tervezetet dolgozott ki, amelynek lényege az volt, hogy új törvény vagy kormányrendelet nélkül is az 1911. évi Pp. XVII. címe elegendő törvényes alapot nyújt a kereskedelmi kamarai állandó választottbíróóság létesítéséhez. A választottbíróóság alakításának módja a felek diszpozitív joga. A kamarákról szóló 1868. évi VI. törvény 3.§ a) pontjának megfelelően, mint „a kereskedelem és ipar fejlődését közvetlenül előmozdító” intézményt autonóm jogánál fogva megvalósíthatja, különösen, ha az a költségvetést nem terheli meg. A védjegyhivatal, a védjegy- és ipari mintaoltalmi ügyekben véleményező testület, a tisztességtelen versenyről szóló törvény értelmében eljáró testület és a választottbíróóság a példái annak, hogy maga a törvényhozás jogszolgáltatási célokra a kereskedelmi és iparkamarát igénybe vette.¹¹⁶

Miután 1926. január 14-én a budapesti kereskedelmi kamarában tartott előadásában a tervezetet ismertette Újlaki Géza, ugyanazon hónap 19-én a kamara teljes ülésében elvileg állást foglalt az intézmény felállítása mellett, majd ugyanezen hónap 25-én a magyar kormány küldöttei, bírók, ügyvédek és más szakértők részvételével megtartott ülésen is ismertette a tervezetet Újlaki Géza. Ez alkalommal az igazságügyi kormány küldöttei ismét hangoztatták azt az elvi álláspontot, hogy a bírászkodás az államhatalom felségjogának része lévén, kerülni kell az intézmény-jelleget és a kereskedelmi kamara szerepe lényegében ne legyen más, mint az, hogy választottbírói névsort bocsát a felek rendelkezésére, a választottbíróóság működését helyiség adásával, a segédhivatali teendők ellátásával és egyébként is támogatja.¹¹⁷

Ezen összejövetel eredményeként a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 1927. április 15-én tartott teljes ülésében egyhangúlag elhatározta a kamara mellett működő választottbíróóságok létesítését. A kiküldött kamarai bizottság elfogadta az „emlékirat” azon álláspontját, amely szerint a választottbíróóságok elnökei kizárólag jogászok lehetnek. A kamara két névsort állított össze. Az egyik az elnökök, a másik a választottbírák névsora volt. Ez utóbbi megegyezett a tisztességtelen versenyről szóló törvény alapján felmerülő vitás ügyekben eljáró választottbíróóság névsorával. Eben a névsorban a közgazdasági téren működő különböző szakemberek nevei szerepeltek. A felek választhatták a választottbíróikat akár a névsorból, akár azon kívülről, de a választottbíróóság elnökét kizárólag az elnöki névsorból lehetett kiválasztani. A kamara közzétette a választottbíróóság, valamint az eljáró ügyvédek díjainak jegyzékét is. Az elnökökből álló elnöki tanács eljárási ügyrendet dolgozott ki, amelyet az egyes ügyekben eljáró választottbíróóság mindenkori elnöke a feleknek elfogadásra ajánlhatott. A kamara a választottbíróósági kikötés formuláját a kamara tagjai részére szétküldte. Mindinkább elterjedt az a szokás, hogy a felek a szerződésükben kikötötték, hogy a bíróválasztás elmulasztása, illetve az elnök személyében meg

¹¹⁵ Lásd: Újlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Harmadik kiadás. Tébe Kiadó, Budapest, 1943. 248-249. old.

¹¹⁶ Lásd: Újlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Harmadik kiadás. Tébe Kiadó, Budapest, 1943. 249. old.

¹¹⁷ Lásd: Újlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Harmadik kiadás. Tébe Kiadó, Budapest, 1943. 249-250. old.

nem egyezés esetén a kereskedelmi és iparkamara elnöke vagy helyettese nevezi ki a választottbírókat, illetve az elnököt.¹¹⁸

Újlaki Géza „emlékiratában” hangsúlyozta, hogy a választottbíráóság pártatlansága, szakszerűsége, gyorsasága és a díjak mérsékelt volta szempontjait kell mindenekelőtt érvényesíteni. Szem előtt kell tartani a iudicium partium elvét is, amelynél fogva ügyelni kell arra, hogy az ugyanazon vagy a különböző szakmabeli felek vitás ügyeiben az illető szakmát képviselő választottbírók bíráskodjanak. Újlaki Géza azt is ajánlotta, hogy a választottbírók működésük megkezdése előtt fogadalmat tegyenek lelkiismeretes, gondos és igazságos bíráskodás gyakorlására. Újlaki Gézának az volt a reménye, hogy amennyiben a kamarai választottbíráóságok bizonyos időn át megnyugtató működést fejtenek ki és bebizonyul, hogy a jogszolgáltatás igényeit valóban kielégíteni tudják, a kereskedelmi és gazdasági forgalom nem fogja tudni azokat nélkülözni és várható lesz az államhatalom részéről való elismerés és működésének törvényes szabályokkal való elősegítése. A Debreceni Kereskedelmi és Iparkamara Újlaki Géza ott megtartott előadása és benyújtott tervezete alapján szintén elhatározta, a mellette működő választottbíráóság alakítását.¹¹⁹

2.4. A választottbíráskodás helyzete Magyarországon a II. világháború után

A II. világháború után a szocializmus ideológiája kezdetben szinte teljesen elutasította a választottbíráskodást, mint jogvita rendezési módszert. A választottbíráskodással kapcsolatban a szocialista jogfelfogást összegezve Réczei László a következőket írta: „(a) választottbíráskodás a tőkés jog és jogösszehasonlítás képmutató jellegének köszönheti mai modern formáját. Nem az ítékezés lassúsága és drágasága, tehát nem perjogi okok vezettek a modern választottbíráskodás kifejlődésére. Az anyagi jog megkerülésének a lehetőségét és az ítélező bíró fokozottabb befolyásolását kellett biztosítani. A modern választottbíráóság ’az uralkodó osztály különbírátsága’. Kialakulása az imperializmusnak azzal a Lenin által feltárt jelenségével függ össze, hogy a fejlődés bizonyos fokán az uralkodó osztály elviselhetetlennek találja saját törvényességét, de a rendes bíróság megkerülésével sikerül megőrizni annak látszatát.”¹²⁰

A szocialista jogfelfogás szerint az állam bíró is hatalmának egyik jellegzetessége az, hogy az állam területén felmerülő és bírói útra tartozó jogviták tekintetében az állam bíróságát illeti a döntés joga. E hatalom csupán akkor tekinthető teljesnek, ha kivételt nem tűrő volta – egyetemessége és kizárólagossága – valóságos elismerést nyer a jogrendszerben. Ha – miként a választottbíráósági szerződéssel is – a feleknek módjukban állna az állam által ügyükre kijelölt bíróságot mellőzni, szabad rendelkezéssel a maguk számára saját ízlésük szerinti bíróságot létrehozni, és ilyen módon magukat az állami bíráskodás alól kivonni, ez rést ütne a szocialista rendszerű igazságszolgáltatáson és a szocialista törvényességen. Ez a mereven elutasító felfogás csak belföldi ügyekre vonatkozott, de a nemzetközi vonatkozásúakra nem. A szocialista felfogás is tisztában volt azzal, hogy a nemzetközi ügyekben a jogvita elbírálására a belföldi joghatósága úgysem érvényesülhet feltétlenül. A szocialista választottbíráskodás kizárólag a külkereskedelmi kapcsolatok erősítésének célját szolgálta, belföldi jogviszonyok rendezésére nem volt igénybe vehető.¹²¹

A szocialista országokban a belföldi ad hoc választottbíráóságoknak gyakorlatilag semmi jelentősége nem volt. Állandó választottbíráóságok viszont létrejöttek ezekben az országokban is, elsősorban a külkereskedelemmel kapcsolatos jogviták eldöntésére. Ilyen állandó jellegű választottbíráóság a Szovjetunióban kettő volt: a Szovjetunió Össz-szövetségi Kamarája mellett az

¹¹⁸ Lásd: Újlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Harmadik kiadás. Tébe Kiadó, Budapest, 1943. 250. old.

¹¹⁹ Lásd: Újlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Harmadik kiadás. Tébe Kiadó, Budapest, 1943. 250. old.

¹²⁰ Lásd: Réczei László: Nemzetközi magánjog. Második kiadás. Tankönyv Kiadó, Budapest, 1959. 356-357. old.

¹²¹ Lásd: Szász István: Nemzetközi polgári eljárásjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 628. old.

1932. júniusi 17-i rendelettel létesített Külkereskedelmi Döntőbizottság és az 1930. december 13-i rendelettel felállított Tengeri Döntőbizottság. Mind a kettő Moszkva székhellyel működött. A szocialista államokban általában a Kereskedelmi Kamarák mellett szerveztek állandó jellegű választottbíróóságokat. Ilyen volt a Magyar Kereskedelmi Kamara mellett Budapest székhellyel szervezett Kamarai Választottbíróóság is, melynek eljárási szabályait az I/1953.(VIII. 28.) B. K. M. sz. rendelet állapította meg, és amelynek rendelkezéseit az 1/1959. (I. 14.) K. K. M. SZ. rendelet módosította. Ilyen volt Bulgáriában a Külkereskedelmi Döntőbizottság (BTAK), amelynek szabályzatát a minisztertanács 1952. február 4-én kelt 109. sz. rendelete állapította meg. Ilyenek voltak a Kereskedelmi Kamara mellett szervezett döntőbíróóságok Csehszlovákiában, Lengyelországban, Romániában és az NDK-ban, amely utóbbi szabályzata 1954. július 25-én kelt, és amelynek szabályzatát 1957. július 3-án módosították. A KGST 1958. évi Általános Szállítási Feltételei (ÁSZF) a választottbíráskodást kötelezővé tették. Az volt a szabály, hogy ha a felek eltérően nem rendelkeztek, az alperes hazájában szervezett választottbíróóságnak volt a vita eldöntésére joghatósága, és ugyanott viszontkereset is indítható volt (65. §). A felek szerződésükben harmadik KGST-állam választottbíróóságát is kiköthették. Ilyen kikötéshez azonban a magyar külkereskedelmi vállalatoknak a külkereskedelmi miniszter előzetes hozzájárulását kellett kérniük (5/1958. K. K. M. sz. utasítás 38. §).¹²²

Az állandó jellegű kamarai választottbíróóságoknak szervezete a szocialista országokban hasonló módon épült fel. A magyar választottbírói testület tagjait a kamara közgyűlése évenként választotta, és névjegyzékbe foglalta (3. §). A peres felek e névjegyzékből választhatták ki a választottbírókat, a külföldi felek olyan külföldi választottbíróat is megnevezhettek, aki a névjegyzékben nem szerepelt (4.§). A választottbíró kizárására csak a Pp. 13 §-ában felsorolt okból kerülhetett sor akkor is, ha külföldi bíróról volt szó (8. §). Az eljárást általában háromtagú tanács folytatta le, de a felek együttesen kérhették azt is, hogy ügyükben egyesbíró ítélkezzen. Egyesbíró azonban a választottbírói névjegyzékben nem szereplő személy nem lehetett. Az elnököt a választottbírók választották, ha pedig nem tudtak megegyezni annak személyében, akkor a Kamara főtitkára jelölte ki a választottbírói névjegyzékből (4. §). A választottbíróssággal kapcsolatos adminisztratív teendőket a Kamara jogügyi titkársága látta el (2. §). A Kamara jogügyi titkára a választottbírók tanácskozásán csak tanácskozási joggal vehetett részt (13. § (2) bek.). Ő írta alá az elnökkel együtt a jegyzőkönyvet (12. §) és a bíróság határozatát (13. § (8) bek.). Az eljárás a felperes keresetlevelével indult meg, és az alperes írásban közölte válaszát (5-6. §). Külföldi fél más külföldit is megbízhatott képviselőjével, de ebben az esetben belföldi kézbesítési megbízottat kellett megneveznie (9. §). A választottbíróóság a bizonyítást maga vette fel, vagy ezzel egyik tagját bízta meg, vagy pedig megkereste az erre illetékes járásbíróóságot, kérve attól a bizonyítás felvételét (11. §). A felek idézése a tárgyalásra és meghallgatásuk csak akkor volt mellőzhető, ha ebben a felek megállapodtak. A Választottbíróóság a felek akarata, ennek hiányában pedig a fórum nemzetközi magánjogi kollíziós normái szerint kapcsolt irányadó jogot alkalmazta. Hasonlóan volt ez a többi szocialista államban is. Az NDK-ban az 1957. évi új szabályzat 27. §-a szintén kimondta, hogy „a választottbíróóság a kikötött jogot alkalmazza, amennyiben az NDK nemzetközi magánjogi kollíziós normái más jogra nem utalnak”. Egyedül abból, hogy a felek a magyar Választottbíróóságot kikötötték, még nem következik, hogy a magyar anyagi jog alkalmazását kötötték ki. Más választottbíróóság, mint például a csehszlovák Választottbíróóság megengedte az ilyen következtetést.¹²³

A Választottbíróóság a per érdemében ítélettel, minden egyéb kérdésben végzéssel határozott. Az ítéletet indokolnia kellett (13. §). Az ítélet és végzés, valamint a jóváhagyott egyezség

¹²² Lásd: Szász István: Nemzetközi polgári eljárásjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 628-629. old.

¹²³ Lásd: Szász István: Nemzetközi polgári eljárásjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 629-630. old.

végrehajtható közokirat volt. Azokkal szemben nem volt helye fellebbezésnek. A Pp. 18. §-ában szabályozott érvénytelenítési per, a választottbíróági ítélettel szemben is megindítható volt.¹²⁴

Az 1/1959. (I. 14.) K. K. M. sz. . rendelet állapította meg a választottbírókból álló tanácsülés hatáskörét. E tanácsülés célja az ítélkezés egységességének a biztosítása volt. Folyamatban lévő ügyekben csak akkor lehetett a tanácsüléshez fordulni, ha a felek ehhez hozzájárultak. A tanácsülés határozatai iránymutatóul szolgáltak. A Választottbíróóság működésének törvényessége feletti felügyeletet a legfőbb ügyész gyakorolta. A Választottbíróóság ítéletével szemben törvényességi óvásnak is helye volt. Akkor is, ha az ítélet a külföldi félre nézve volt sérelmes. A Legfelsőbb Bíróság csak akkor változtathatta meg, vagy helyezhette hatályon kívül törvényességi óvás alapján a választottbíróági ítéletet, és csak abban az esetben függeszthette fel a választottbíróági ítélet végrehajtását, ha a rendes bíróságnak alávetés hiányában is joghatósága lett volna az ügyben. Azért mert a Kamarai Választottbíróóságnak való alávetést nem lehetett kiterjesztően értelmezni, és abban az általános magyar joghatóságnak való alávetést is látni.¹²⁵

A II. világháborút követően, a Magyar Népköztársaság Kormánya az 1946. évi XVI. törvény 1.§-ában foglalt és az 1948. évi XXIV. törvény 1.§-ával meghosszabbított felhatalmazás alapján rendelte el, hogy a külfölddel való gazdasági kapcsolatoknak külkereskedelmi szempontból való ápolására a korábban működő Kereskedelmi és Iparkamarák helyett meg kell szervezni a Magyar Kereskedelmi Kamarát, melynek feladatkörébe tartozott a Kamara mellett szervezett állandó választottbíróóság és az eseti választottbíróóság működésének feltételeinek biztosítása. A megalakult Magyar Kereskedelmi Kamara mellett 1949-ben – önálló testületként – megkezdte működését a Választottbíróóság, e testület folyamatos munkáját a Kamara biztosította. A Választottbíróóság feladata volt, hogy az export-import ügyekben az eladó és a vevő jogvitáját egyezség vagy ítélet útján, gyorsan és a nemzetközi kereskedelmi jogszabályok, szokások, szokványok figyelembe vételével rendezze. A 35 tagú választottbírói testület az akkori kiváló magyar jogászokból és más szakemberekből állt.

A II. világháborút követő időszakban a jogalkalmazás és a kereskedelem teljes mértékű állami irányításba vétele céljából a 4.043/1949. (108) számú Kormányrendelet 3. § (1) bekezdése előírta, hogy „a Budapesti Áru- és Értéktőzsde különbíróósága eddigi feladatköreinek ellátására a Magyar Kereskedelmi Kamara kebelében a Tőzsde megszűnésének napjáig Kamarai Választottbíróóságot kell szervezni”. E rendelet végrehajtása tárgyában született 22.200/1949. (V. 21.) számú Kereskedelem- és Szövetkezetiügyi Miniszteri rendelet 1. §-a 1949. május 31. napján határozta meg a Tőzsde megszűnésének időpontját, a Kamarai Választottbíróóságot pedig a 6. § (2) bekezdésében említi, mint megalapítottat azzal, hogy a 6-12. §-okban felvázolt eljárási és ügyviteli szabályok részletezésére a 9. §-ban hat hónap haladékot adott. Természetesen a Kamarai Választottbíróóság szabályozása addig a Tőzsdei Választottbíróóság segítségével hívásával történt, a folyamatban lévő ügyeket, sőt, a választottbírókat is lényegében megörökölte. Azonban itt sem általános jogutódlás, hanem feladatátvétel történt.

Ehhez képest az 1/1953. (VIII. 28.) Bel- és Külkereskedelmi Miniszteri rendelet már „mellett szervezett”-ként említi a Kamarai Választottbíróóságot, melynek eljárási szabályai az évek során többször is miniszteri rendeletekkel módosultak, kiegészültek. Magasabb szintű szabályozás elsőként a Magyar Kereskedelmi Kamaráról (melynek megalapítását a 7.750/1948. (VII. 22.) számú Kormányrendelet 1. § (1) bekezdése, megszűnését pedig a Kktv. 86. § (2) bekezdése rendelte el) szóló 1985. évi 11. törvényerejű rendeletben található, melynek 3. § (1) bekezdés a./pontja említi a feladatkörök között az állandó választottbíróóság működési feltételeinek

¹²⁴ Lásd: Szászy István: Nemzetközi polgári eljárásjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 630. old.

¹²⁵ Lásd: Réczei László: Nemzetközi magánjog. Második kiadás. Budapest, 1959. 356-357. old.; Szászy István: Nemzetközi polgári eljárásjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 630. old.

biztosítását. Az elnevezés megváltoztatásáról szóló 1987. évi 17. tvr. 1. §-a óta kell a Magyar Kereskedelmi Kamarát Magyar Gazdasági Kamarának nevezni, a Kamarai Választottbíróságot pedig ennek megfelelően Magyar Gazdasági Kamara mellett szervezettnek.

Az egypárti szocializmus korszakában Magyarországon az állam törekvése az volt, hogy a kevés megengedett választottbírósági ügyet is az ebben az időszakban lényegében speciális állami választottbíróságként működött Kamarai Választottbíróság elé terelje. Hasonló korlátozások érvényesültek a KGST keretében zajló gazdasági és tudományos-műszaki együttműködésben is. Az 1972-ben kötött ún. Moszkvai Konvenció alapján a gazdasági szervezetek közötti szerződéses vagy más polgári jogi kapcsolatból a fenti körben felmerülő jogvitában az alperes országa, illetve a felek által kiválasztott más részes állam kereskedelmi kamarája mellett választottbíróság járt el. A KGST 1974-ben ajánlást is kidolgozott a kamarai választottbíróságok eljárási szabályzatának egységesítésére. Az ajánlás szerint a kamarai választottbíróság eljárása nyilvános, kötött eljárási nyelven folyik és választottbírákat csak a kizárólag hazai személyeket tartalmazó listáról lehet választani. A Magyar Kereskedelmi Kamara 1985. évi 11. sz. törvényerejű rendeletben lefektetett jogállását és feladatait az 1989. évi 22. sz. törvényerejű rendelet – a kamara névváltozását követően már a Magyar Gazdasági Kamarát (MGK) érintően – módosította. Az Alapszabálynak megfelelően továbbra is a Kamara feladatai közé tartozott a Kamara mellett szervezett állandó választottbíróság és az eseti választottbíróság működése feltételeinek biztosítása és a belföldi gazdálkodó szervezetek közötti vitás ügyek rendezéséhez történő hozzájárulás az eseti választottbíráskodás keretében.

Magyarországon a kereskedelmi választottbíráskodás a II. világháború után nagyon erősen összekapcsolódott a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával, illetve annak jogelődjeivel. Hosszabb időn keresztül kamarai tisztségviselők vezették az MKIK mellett szervezett Választottbíróságot. 1957 és 1959 között az akkori Magyar Gazdasági Kamara elnökeként Buzás József, majd ugyanebben a minőségben 1959 és 1981 között Kallós Ödön volt egyben a Választottbíróság elnöke is. 1981-1982-ben Dózsa Lajos, 1982 és 1988 között pedig a későbbi, 1988 és 1990 közötti kereskedelmi miniszter, Beck Tamás töltötte be mind a két funkciót. Hivatali idejének végéhez közeledve ő a Választottbíróság elnöki pozícióját a Magyar Gazdasági Kamara elnöki státuszától engedte leválasztani. Ekkor a híres polgári jogász professzor, Eörsi Gyula lett a Választottbíróság elnöke egészen 1992-ben bekövetkezett haláláig. Őt az érdemi munkavégzésben jelentősen akadályozta időközben súlyosbodó betegsége.

Sebestyén Gyula a Kamara jogi főosztályvezetőjeként 1982-ig szervezte a Választottbíróság tevékenységét. Utóda 1982-től a külkereskedelmi jogot gyakorló és tanító Komáromi Péter lett, aki 1989-ben gazdasági diplomatai külszolgálatot vállalt New Yorkban, majd néhány évvel később ügyvédként tért haza. Komáromi Péterhez hasonlóan korábban külkereskedelmi vállalatnál dolgozott és a Külkereskedelmi Főiskolán tanított utóda, Horváth Éva is, aki 1989. június 11-én lett a Gazdasági Kamara jogi főosztályvezetője. Hozzá tartozott a Választottbíróság titkárságának felügyelete is. Horváth Éva 1990 és 1992 között Eörsi Gyulát ügyvezető elnökként segítette, illetve helyettesítette a Választottbíróság vezetésében. Aztán pedig 1992-től 2007-ig tizenöt éven keresztül a Választottbíróság elnökeként dolgozott. A magyar választottbíráskodás történetében rendkívül értékes szerepet játszott Kálmán György, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Legfelsőbb Bíróság egykori gazdasági kollégiumvezetője, aki amellet, hogy választottbíróként számos nehéz ügyet tárgyalt, 1995 és 2006 között a titkársági ügyintézésben is oroszlanrészt vállalt. Horváth Éva és Kálmán György társszerzőként jelentette meg a II. világháború utáni korszak választottbíráskodással foglalkozó első átfogó magyar nyelvű monográfiáját 1999-ben a „Nemzetközi eljárások joga – A kereskedelmi választottbíráskodás” címmel.

2.5. 1952. évi III. törvénynek a hatálybaléptetéséről, végrehajtásáról szóló 1952. évi 22. törvényerejű rendelet választottbíráskodásra vonatkozó rendelkezései

Magyarországon a II. világháború után megváltozott a választottbíráskodásra vonatkozó jogszabályi háttér is. Az 1952-ben elfogadott új polgári perrendtartás, az 1952. évi III. törvény (Pp.) szabályai az 1911. évi I. törvénycikk rendelkezéseire képest szembevetően szűkszavúak és elnagyoltak tűnnek. Nem a törvényben, hanem annak hatályba léptető törvényerejű rendeletében 1952. évi 22. tvr. (Ppé.) jelentek meg (17-20 §). választottbíráskodásról szóló rendelkezések. E szerint a szabályozás szerint választottbírói eljárást csak belföldi állami vállalat illetve állami szerv és külföldi természetes vagy jogi személy között keletkezett meghatározott vitás ügyre, vagy meghatározott jogviszonyból keletkező vitás ügyekre lehetett kikötni. A Ppé. teljesen elkülönítve kezelte a Magyar Kereskedelmi Kamara mellett szervezett Kamarai Választottbírói és az ad hoc választottbírói eljárásokat. A Kamarai Választottbírói ítélete ellen érvénytelenítési kereset nem volt benyújtható és jogsegélyt is csak számára nyújtottak az illetékes járásbírók.

2.6. A választottbírói út igénybevételi lehetőségét szélesítő jogszabályok megjelenése

Az úgynevezett külkereskedelmi szerződések belföldi „háttér” megállapodásaira [32/1967 (IX.23.) Korm. sz. rendelet], valamint a szállítási és vállalkozási szerződésekre vonatkozóan [7/1987.(II.1.) Mt.sz. rendelet], külön jogszabályok biztosították a választottbírói utat.

A választottbíráskodásra vonatkozó magyar szabályozás alakulásában fontos mozzanat volt az 1980-as évek végén a társasági törvény, valamint a külföldiek magyarországi befektetéseiről szóló törvény elfogadása, mindkettő tartalmazott ugyanis rendelkezéseket a választottbírói útra vonatkozóan. A gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény 18. §-a azt rögzítette, hogy „A társasági szerződéssel kapcsolatos jogvitákban a Magyar Gazdasági Kamara mellett szervezett Állandó Választottbírói jár el, ha a felek ezt a társasági szerződésben (alapszabályban) kikötötték.” A külföldiek magyarországi befektetéseiről szóló 1988. évi XXIV. törvény 44. §-ában pedig az olvasható, hogy „a külföldi részvétellel működő társaságnak a társasági szerződésével kapcsolatos jogvitákban belföldi vagy külföldi, rendes vagy választottbírói jár el, ha a társaság alapítói, illetve tagjai ezt írásban kikötötték.”

További előrelépést jelentett a Polgári Törvénykönyvet módosító 1993. évi XCII. sz. törvény, amely Harmathy Attila akadémikus professzor javaslatára, a Ptk-ba újonnan beiktatott 7. § (2) bekezdéssel a gazdálkodó szervezetek között megkötésre kerülő valamennyi szerződésre lehetővé tette választottbírói hatáskör kikötését.

Jóllehet a KGST ÁSZF hatálya csak 1991. január 1-jén szűnt meg (a 124/199. (XII.30.) Korm. rendelettel) A választottbírói eljárást szabályozó magyar rendelkezések „áthangolása” az UNCITRAL 1976. évi mintaszabályzatára már az új Eljárási Szabályzat 1989. szeptember 1-jei hatályba lépésével megtörtént. Ennek tervezete a KGST-országok választottbírói elnökeinek értekezletén, 1989 tavaszán, Várnában, igen heves kritikákat kapott. Az új Eljárási Szabályzat lényegében megfelelt az UNCITRAL Rules, azaz az UNCITRAL eljárási szabályainak, melyeket az ENSZ Közgyűlése már korábban, 1976. december 15-én elfogadott. Az UNCITRAL Rules eredetileg ad-hoc választottbíráskodásra készült, a rendelkezéseit azonban az intézményes választottbírói működéséhez igazítva alkalmazták. Az 1989. szeptember 1-jén hatályba lépett új magyar Eljárási Szabályzat új vonása abban állt, hogy lehetővé tette, ne csak a választottbírói névjegyzékben szereplő személyek járjanak el választottbíróként és a magyar állampolgárok mellett külföldiek is eljárhatnak választottbíróként. Az új Eljárási Szabályzat alkalmazásával lehetővé vált, hogy fontos választottbírói központokkal (pl. az Osztrák Nemzetközi Választottbírói, az Amerikai Választottbírói Egyesülés) együttműködési megállapodásokat

kössünk. A harmadik fontos jelentősége pedig az volt, hogy bejelenthetjük az ENSZ Főtitkáránál, hogy képesek és hajlandók vagyunk az UNCITRAL Rules szerinti eljárások lefolytatására, és azok adminisztrálására.

A magyar választottbíráskodásban korszakváltást a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. számú törvény megalkotása jelentette. Szükség volt a korábban említett nyitásokon túl a teljeskörű átfogó reformra, mivel a polgári perrendtartás XXIV. fejezetében foglalt néhány rendelkezés inkább akadályozta, mint előmozdította a magyarországi választottbíráskodás elterjedését. Hosszú kodifikációs előmunkálatok előzték meg a választottbírói törvény megszületését. A törvény nagymértékben épített az 1985. évi UNCITRAL modelltörvényre.

Nagyon fontos volt, hogy Magyarország ezt a bizonyos UNCITRAL modelltörvényt elsőként a világon úgy vette át, hogy nemcsak a nemzetközi ügyekre tette alkalmazhatóvá, hanem a hazai, a belföldi ügyekre is. Mivel a nemzetközi és a belföldi kereskedelmi választottbíráskodás együttes szabályozására korábban egyetlen országban sem került sor, az 1994. évi LXXI. törvényünk ebben a tekintetben „jogtörténeti jelentőségűnek” tekinthető. A törvény 1994. december 13-án lépett hatályba, néhány nappal megelőzve az új közjogi rendszerű Magyar Kereskedelmi és Iparkamara létrejöttét. Időközben Magyarország elsőként mondta fel az 1972. évi Moszkvai Egyezményt 1994. október 14-én.

Kétszer is benyújtásra került a magyar országgyűléshez az 1994. évi LXXI-es törvény tervezete. A Boross-kormány már 1994. év első félévében benyújtotta a választottbíráskodásról szóló törvény tervezetét az Országgyűlésnek, majd pedig visszavonta azt a kormányváltáskor, azért hogy tiszta jogalkotási kiinduló helyzetet teremtsen az 1994. július 15-én hivatalba lépett Horn-kormányunk. Az Országgyűlés a törvényjavaslatot 1994. október 11-i, 18-i, valamint november 1-jei és 9-i ülésnapjain tárgyalta.¹²⁶

Jó érzéssel említem, hogy annak idején az Igazságügyi Minisztérium helyettes államtitkáraként szakmai felelőse és akkori fiatal kollégámmal, Wallacher Lajossal részben kodifikátora is voltam a választottbíráskodásról szóló törvényjavaslatnak. Ez a törvény nagyon nagy mértékben épített az 1985. évi UNCITRAL modell törvényre.

A kodifikációs munkában nagy segítséget kaptunk Horváth Éva mellett Szász Iván professzortól is, aki a modell törvénynek a kidolgozásában is aktív és tekintélyes szerepet töltött be az UNCITRAL-ban. Annak idején, az 1990-es évek elején még Brüsszelből is segítette a kodifikációt. Akkor Magyarországot az Európai Közösségeknél követi minőségben képviselte.

Hazatérését követően pedig ügyvédként is fontos feladatokat teljesített és tekintélyes tisztségeket töltött be a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás világában. 2002-től, két cikluson át a nemzetközi kereskedelmi választottbírók legnagyobb magánszervezetének, az ICCA-nak (International Council for Commercial Arbitration) alelnöke és 1997-től 2008-ig négy cikluson keresztül bírāja volt a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara, az ICC (International Chamber of Commerce) állandó választottbírósa párizsi székhelyű bíróságának.¹²⁷

¹²⁶ Lásd: A választottbíráskodásról szóló törvényjavaslat parlamenti vitája. Választottbíráskodás. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi. LXXI. törvény, annakindokolása és előkészítőanyagai. (Összeállította: Kecskés László és Wallacher Lajos) Pécs, 1995. 46. oldal

¹²⁷ Prof. Dr. Szász Iván a jelen mű kéziratának lezárását megelőzően, 2012. január 7-én hunyt el Budakeszin. 1932. október 2-án Budapesten született, a magyar választottbírói karnak a nemzetközi választottbíráskodásban legismertebb alakja. Emellett köztisztviselőként álló ügyvéd, jogtanár, és egykori diplomata. Azoknál az embereknél, akik szakmai pályafutásuk során több foglalkozásban is jelesek, előfordul, hogy valamelyik tevékenységi irányuk sikere elhalványítja a többi területet. Szász Iván esetében a különböző pályairányok teljes harmóniát alkottak. Sikereikben erősítették egymást. Tőle tudom, hogy fiatalon pszichológus szeretett volna lenni. Pszichológiai érdeklődését

3. Állandó választottbíróóságok Magyarországon

3.1. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróóság

mindvégig megőrizte, úgy alakult azonban, hogy jogásznak tanult. Egyetemi tanulmányait 1951 és 1955 között az Eötvös Lóránt Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán végezte summa cum laude minősítésű diplomával. Egyetemi évei alatt Hajdú Gyula nemzetközi közjogász professzor demonstrátora volt. 1958-ban Cambridge-ben tanulhatott. 1955 és 1958 között a Pest Megyei Bíróságon dolgozott, 1958 és 1960 között külkereskedelmi vállalati jogtanácsos, 1960 és 1968 között a Külkereskedelmi Minisztérium jogtanácsosa, 1968 és 1977 között ugyanott jogi főosztályvezető, majd csoportfőnök volt. 1992 és 1999 között a Stroock & Stroock & Lavan New York-i ügyvédi iroda tagja, budapesti irodájának vezetője. 1999-től a Squire, Sanders & Dempsey LLP nemzetközi ügyvédi iroda tagja. A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) Választottbíróósága párizsi székhelyű Bíróságának két cikluson keresztül bírója volt. Hosszú éveken keresztül tagja volt a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróóság elnökségének. A Magyar Kereskedelmi Kamara Jogi Szakbizottságának elnöke volt 1980-ig, majd pedig a jogutód szervezetnek, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Jogi Szekciójának örökös tiszteletbeli elnöke lett. 1972-től az állam- és jogtudományok kandidátusa. Korszakváltó hatásúak voltak az 1970-es évek végétől a külkereskedelmi szakjogász jelöltek számára zsúfolt előadótermekben tartott sziporkázó előadásai. Az Eötvös Lóránt Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának címzetes egyetemi tanára, a Külkereskedelmi Főiskola tanára és a Corvinus Egyetem professzora. Nyugdíjba vonulását követően utóbbinak professor emeritusa volt. Öt nyelven beszélt és dolgozott. Számos tanulmánya, szakcikke mellett monografikus művei: A magyar külkereskedelmi jog szabályozása (1971), A KGST általános szállítási feltételei (1974), A Uniform Law for International Sale (1976), Obscsije uszlavije posztavok SZEVI (1978) Megkapta a Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét, a jogász szakma pedig Szalay-díjjal és Eötvös díjjal is kitüntette. Fialat jogászként akkori főnökei, Katona Péter, a Külkereskedelmi Minisztérium főosztályvezetője, valamint Ustor Endre nagykövet oldalán és az általa is nagyon tisztelt Eörsi Gyula professzorral együttműködve részese lehetett annak a politikatörténeti szempontból is izgalmas, és még mindig rejtélyes előkészítő folyamatnak, melynek eredményeként az ENSZ 1966-ban magyar javaslatra létrehozta bécsi székhellyel a Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságát. Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Bizottságának keretében végzett munkája révén vált a neve nemzetközileg igazán ismertté. 1977-től az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságában (UNCITRAL) a magyar kormány képviselője volt. Többször is alelnöke, 1984-ben pedig elnöke lett ennek a bizottságnak. Ezt követően nevezték ki a brüsszeli magyar kereskedelmi kirendeltség vezetőjének. 1990 és 1992 között pedig az Európai Unió akkori jogelődje, az Európai Közösségek melletti magyar misszió vezetője rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri címmel felruházva. Brüsszelből is segítette szakértőként a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény tervezetének az előkészítő munkálatait. Brüsszeli követségi munkaszobájában lévő gazdag jogi könyvtára nagyon büszke volt. Mesélte, hogy nagy tudományos tervekkel érkezett Brüsszelbe, azt hitte, hogy lesz bőven ideje az elmélyült munkára. Nem így alakult, lévén, hogy történelmi jelentőségű időszakban kellett irányítania a magyar diplomatáknak az Európai Közösségekkel kapcsolatos tevékenységét. Az EK-magyar társulási megállapodást 1990 decemberétől 1991 novemberéig tárgyaló magyar kormányzati delegációnak igazi motorja volt. Jelen sorok íróját bő másfél évtized elteltével kétszer is segítette szakmai nemzetközi kapcsolatok kialakításában. Amikor a magyar-EK jogharmonizáció irányítója volt, az 1990-es évek elején Brüsszelben ő vezette végig az EGK hivatali apparátusán, és ő mutatta be az akkori vezetőknek, tisztségviselőknek. 2007-től pedig, mint az Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróóság elnökét ő vezette be a nemzetközi választottbíráskodás magasabb köreibé. Így lehetett tanúja Szász Iván kimagasló szakmai elismerésének 2010-ben Rio de Janeiro-ban, amikor az International Council for Commercial Arbitration (ICCA), a nemzetközi választottbírók legnagyobb szervezetének akkor leköszönő elnöke Gerold Herrmann professzor meghatározó beszédben mondta el, hogy betegsége több éven keresztül akadályozta az intenzív munkában és ezalatt a legnagyobb segítséget Szász Ivántól kapta, aki éveken keresztül alelnökként lényegében „elnöke” volt a nagy nemzetközi szervezetnek. Ez a meghatározó pillanat a konferencia egészének hangulatát meghatározta. Ezen a konferencián választották meg az ICCA örökös tiszteletbeli alelnökévé. A legjobb értelemben véve, roppant könnyed gondolkodású volt. A legkülönbözőbb gondolatirányok, témakörök között irigylésre méltó lazasággal tudott kapcsolati íveket teremteni. Induktív gondolkodását nem fékeztek a részletek. Élvezte, ha megoldásra váró problémákkal szembesülhetett. Szeretett másokat is bevonva hangosan gondolkodni – és eközben is folyton tanított. Vértelű pedagógus volt, hivatalos elfoglaltságai miatt a katedrára kevesebb ideje maradt, viszont mindennapi jogász munkájával is oktatott. Ügyvéd és külkereskedelmi jogász generációk mestere volt. Sokak pályájának alakulását alapvetően meghatározta. Négy évvel ezelőtt egy dublini sörözőben, szűk körben váratlanul arról kezdett beszélni, hogy nem fél a haláltól, lelkiileg teljesen felkészült arra. Később azt vettem észre, hogy egyre többet foglalkozott az egészségével. Az ICCA 2012 júniusában Szingapúrban megrendezésre kerülő konferenciájára már hónapokkal ezelőtt megvette a repülőjegyet. Ezúttal abban segített – engem, a hosszabb repülőutak előtt erős biztatásra szoruló – , hogy kiválasztotta az utas szempontból legkevesebb gyötrelmellel járó repülési irányt. Szingapúrban is sokan tisztelegnek majd az emléke előtt. A 2012. január 13-án megtartott temetésén a jogász szakma nagy számban részt vett és kinyilvánította mély részvétét. Az ügyvédi kar és a választottbírói kar nevében Köves Péter ügyvéd és választottbíró kolléga, ügyvédi irodája részéről pedig az iroda vezetője Erős Ákos mondott meghatározóan szép búcsúbeszédet.

1994-ben született meg az új törvényi szabályozás a gazdasági kamarákról, amely a 1949 óta egyetlen állandó választottbíróságként működő kamarai választottbíróságra is befolyással volt. A gazdasági kamarákról szóló 1994. évi XLI. törvény hatályon kívül helyezte a korábbi kamarai szabályozást, a Magyar Gazdasági Kamara megszűnt, azonban egyes feladatköreit 1995. január 1-jétől átvette a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara. Ezek között szerepel, hogy „a nemzetközi kereskedelmi ügyekben is eljáró állandó választottbíróság a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működik, amely biztosítja e választottbíróság működési feltételeit, továbbá megválasztja és visszahívja a választottbírókat.” A törvény 78. § (3) bekezdése szerint 1995. január 1-jétől „A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő állandó választottbíróság a Magyar Gazdasági Kamara mellett szervezett állandó választottbíróság jogutódja.”. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 46. § (3) bekezdése nemzetközi választottbíróági ügyekben állandó választottbíróságként kizárólagos jogosultsággal a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróságot nevezte meg. Ez az általános hatáskör – amely alól a későbbi törvénymódosítás szerint törvény tehet kivételt – kétségtelenül szerepet játszott ennek a választottbíróságnak a kiemelkedő ügyfélforgalmában. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság ügyforgalmát tekintve nemcsak a közép-kelet európai országok között, hanem egész Európában a legjelentősebb választottbíróóságok között van nyilvántartva. Az ügyszámok összemérhetővé teszik aktivitását az egyik világszerte legelismertebb nemzetközi vitarendezési fórummal, az ICC Választottbírósággal is, amely elé évente körülbelül 600 ügy kerül, ami nagyjából a kétszerese a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság ügyforgalmának.¹²⁸

3.2. A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság

A Budapesti Értéktőzsde melletti választottbíróságot az egységes értékpapírok nyilvános forgalomba hozataláról, valamint az értékpapírtőzsdéről szóló 1990. évi VI. törvény hozta létre, míg a Budapesti Árutőzsde Állandó Választottbíróságot az árutőzsdéről és az árutőzsdei ügyletekről szóló 1994. évi XXXIX. törvény hívta életre.

A két tőzsdei választottbíróság viszonylagos belső elkülönítés mellett, közös elnökség irányításával közösen, mint a Budapesti Értéktőzsde és a Budapesti Árutőzsde Állandó Választottbírósága működött. A tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény (Tpt.) 2002. január 1-jei hatállyal hatályon kívül helyezte a két tőzsdei választottbíróságra vonatkozó rendelkezéseket is tartalmazó értéktőzsdét és árutőzsdét érintő jogi szabályozást. A Tpt. megteremtette annak lehetőségét, hogy a tőzsdék, valamint a hitelintézetek és a befektetési vállalkozások szakmai érdekképviselői szervei egy új, egységes pénz- és tőkepiaci állandó választottbíróság közös működtetéséről döntsenek, amely kibővített, azaz nemcsak tőkepiaci, hanem egyben pénz- és hitelpiaci jogvitákra is hatáskörrel rendelkezik. A tőzsdei választottbíróság előtt folyamatban volt ügyek jogszerű befejezéséhez fűződő érdek azt követelte meg, hogy a Budapesti Értéktőzsde és a Budapesti Árutőzsde Állandó Választottbírósága ne szűnjön meg, hanem a helyébe a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság lépjen. A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság 2002. június 25-én elfogadott saját Alapító Okirata alapján funkcióját és működését tekintve intézményi és jogfolytonosságot mutat a Budapesti Értéktőzsde és a Budapesti Árutőzsde Állandó Választottbírósága vonatkozásában, így annak a jogutódjának tekinthető.¹²⁹

¹²⁸ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 34-38. old.

¹²⁹ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 38-39. old.

3.2.1. Elhatárolási problémák a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság és a Pénz-és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság hatáskörei között

A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróságról szóló magyar tételes jogi szabályozás a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX törvény 376. §-ában (továbbiakban Tpt.) viszonylag kemény vonallal különítette el a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság és a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság hatásköreit:

„(3) A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárásának van helye

a) a törvény hatálya alá tartozó értékpapír forgalomba hozatalával, befektetési szolgáltatással, befektetési szolgáltatást kiegészítő szolgáltatással és árutőzsdei szolgáltatással;

b) befektetők egymás közötti, pénzügyi eszközzel;

c) részvényesi jogokkal;

d) a tőzsdei ügylettel;

e) a befektetési vállalkozás, hitelintézet és ügyfele között pénzügyi eszközre vonatkozó megbízás elfogadásának megtagadásával;

f) a tőzsde szabályzatával;

g) az elszámolóházi tevékenységet végző szervezet és a központi értéktár alapszabályával, üzletszabályzatával és szabályzataival;

h) pénzügyi szolgáltatással és kiegészítő pénzügyi szolgáltatással;

i) a befektetési és pénzügyi szolgáltatók kizárólagosságot nem sértő egyéb szolgáltatási tevékenységével kapcsolatos jogvitában, ha a felek a választottbírósági eljárást választottbírósági szerződésben kikötötték és az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhetnek.

(4) A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárása kiköthető a Vbt. 3. § (1) bekezdésének a) pontjában foglalt feltétel hiányában is.

(5) A (3) bekezdés a)-b), valamint d)-i) pontjaiban meghatározott ügyekben kizárólag a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárása köthető ki, ideértve a Vbt. 47. §-a alapján nemzetközinek minősülő ügyeket is. A kizárólagosság a belföldi székhelyű állandó választottbíróságok tekintetében áll fenn.”

Csekély eltéréssel 2009. január 1-től újraszabályozta a 2008. CIII. törvény 77. §-ának (3) bekezdése a kötelező hatásköri szabályokat:

„(3) A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárásának van helye

a) a törvény hatálya alá tartozó értékpapír forgalomba hozatalával, befektetési szolgáltatással, befektetési szolgáltatást kiegészítő szolgáltatással és árutőzsdei szolgáltatással;

b) befektetők egymás közötti, pénzügyi eszközzel;

c) részvényesi jogokkal;

d) a tőzsdei ügylettel;

e) a befektetési vállalkozás, hitelintézet és ügyfele között pénzügyi eszközre vonatkozó megbízás elfogadásának megtagadásával;

f) a tőzsde szabályzatával;

g) az elszámolóházi tevékenységet végző szervezet és a központi értéktár alapszabályával, üzletszabályzatával és szabályzataival;

h) pénzügyi szolgáltatással és kiegészítő pénzügyi szolgáltatással;

i) a befektetési és pénzügyi szolgáltatók kizárólagosságot nem sértő egyéb szolgáltatási tevékenységével

kapcsolatos jogvitában, ha a felek a választottbírósági eljárást választottbírósági szerződésben kikötötték és az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhetnek.

(4) A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárása kiköthető a Vbt. 3. § (1) bekezdésének a) pontjában foglalt feltétel hiányában is.

(5) A (3) bekezdés a)-b), valamint d)-i) pontjaiban meghatározott ügyekben kizárólag a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárása köthető ki, ideértve a Vbt. 47. §-a alapján

nemzetközinek minősülő ügyeket is. A kizárólagosság a belföldi székhelyű állandó választottbíróságok tekintetében áll fenn.”

A kizárólagosság a belföldi székhelyű állandó választottbíróságokkal szemben áll fenn, amely azt jelenti, hogy más választottbíróságot nem lehet érvényesen kikötni a taxatív felsorolt tőke – és pénzügyi ügyletekkel kapcsolatban.

A fenti szabályozásból látható, hogy a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárási hatáskörébe főként tőzsdei, hitelintézeti és befektetési vállalkozási ügyek tartoznak. A hatásköri kérdések főként a befektetési vállalkozásokkal kapcsolatban váltak bizonytalanná az utóbbi időben. Ez azzal függ össze, hogy az úgynevezett befektetők alanyi köre és tevékenysége nagyon kiterjedté vált Magyarországon. A befektetési vállalkozások magyarországi piaca sokszínűvé és nehezen áttekinthetővé vált. A helyzet jelenleg kétségtelenül zavarosabb annál, mint amit a 2001. évi CXX. törvény szabályozott. A két választottbíróság közötti hatásköri kérdések megítélése is bonyolultabbá vált a korábbiakhoz képest, különösen a befektetési vállalkozások és a hitelintézetek egyik csoportja, a pénzügyi vállalkozások jogi problémáival kapcsolatban. Fontos tehát figyelemmel kísérni a témakör választottbírósági gyakorlatának és a hatásköri kérdésekben döntő állami bíróságok vonatkozó gyakorlatának az alakulását és a kapcsolódó jogalkotói álláspontot is. Az alábbiakban ezek anyagából következik néhány lényegesnek tűnő kiemelés.

A téma már 2005-ben érzékenyebbé vált, amikor is bankok pénzügyi vállalkozásai először jelentek meg felperesi pozícióban a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság előtt, használt gépkocsik adásvételéhez kapcsolódó lízing és kölcsönszerződésekből eredő igényeik érvényesítésével. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság akkori elnöke az Igazságügyi Minisztériumhoz fordult állásfoglalásért a keresetek befogadhatóságát illetően. A 2005. október 17-én kelt helyettes államtitkári állásfoglalás a következőket tartalmazta:

„A Tpt. 376. § (3) bekezdése szerint a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárásának van helye többek között a pénzügyi szolgáltatással és kiegészítő pénzügyi szolgáltatások esetében. Tekintettel azonban arra, hogy a Tpt. vonatkozó szakaszai, annak módosításai, valamint mind az eredeti törvényszöveg, mind a módosítás indokolása a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság kapcsán következetesen a tőzsdét, hitelintézetet, illetve befektetési vállalkozást nevesíti, álláspontom szerint jelenleg nem jogszerűtlen, hogy pénzügyi vállalkozás és ügyfele közötti, 2002. január 1. után kötött szerződés az MKIK mellett szervezett Választottbíróság hatáskörét tartalmazza. Álláspontom szerint ezt erősíti meg az is, hogy a Tpt. 376. §-ának, a 2002. évi LXIV. törvény 202. §-ának (2) bekezdésévet megállapított, 2003. január 1-jétől hatályos (6) bekezdése is csak a befektetési vállalkozás és a hitelintézet számára írta elő. 2003. december 31-i határidővel, az üzletszabályzatok módosításának kötelezettségét. Az ugyanezen módosítással beiktatott (7) bekezdés pedig, ezzel összhangban szintén csak a befektetési vállalkozások és a hitelintézetek tekintetében rendezi el a hatáskörök telepítésévei kapcsolatos átmeneti szabályokat az MKIK mellett működő Választottbíróság, illetve a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság között. A kifejtettek mellett ugyanakkor természetesen nem zárható ki, hogy a jogalkotó feltehető hosszabb távú eredeti szándékára tekintettel, a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság hatásköre több más pénz- és tőkepiaci szereplő valamennyi, a Tpt. 376. §-ának (3) bekezdésében szereplő pénz- és tőkepiaci ügyletére kiterjedjen. Ehhez azonban álláspontom szerint az érintett szervezetek közötti további egyeztetés, illetve egyértelmű jogi szabályozás szükséges, a megfelelő átmeneti szabályok megalkotása mellett.” Eddig az egykori helyettes államtitkár állásfoglaló válaszlevele.

A „jogalkotó feltehető, hosszabb távú eredeti szándéka” – amit az egykori helyettes államtitkár válaszlevele említett, - még mindig kifürkészhetetlen. Ezzel szemben a választottbírói gyakorlatban egyre összetettebb tényállású, bonyolult ügyek jelennek meg.

Összetett tényállású ügyben, differenciált szemléletet tükrözött a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság egy eljáró tanácsának 2005. október 18-án meghozott végzése. A Választottbíróság az alperes hatásköri kifogását a következő indokolással utasította el.

„Nem kétséges, hogy alperesnek a felperes által vitatott szerződéses tevékenysége alapot adhatott volna arra, hogy a felek a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság hatáskörét kössék ki. Minthogy azonban a jogban a kivételeket szorosan kell értelmezni, a Választottbíróság megítélése szerint ez a lehetőség nem zárta ki, hogy adott ügyben a felek a Kamarai Választottbíróság illetékességét kössék ki. Felek szerződésükből kitűnően a megjelent törvény rendelkezését maguk is így értelmezték, hiszen az akkor még a szerződésükben foglalt 3. pont ellenére is a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság hatáskörét kötötték ki.” (Lásd a Vb/05018 sz. ügyben hozott végzést.)

Ezzel a választottbírói végzéssel foglalkozott a Fővárosi Bíróság az előtte 9.G.41.746/2005 sz. alatt folyamatban volt nemperes eljárásban. A választottbírói ügy alperese által elé terjesztett hatásköri kifogást elutasító végzésében nagy elméleti igényességgel fejtette ki a témakörre vonatkozó differenciált megítélést lehetővé tevő álláspontját. Arra mutatott rá elvi érveléssel a Fővárosi Bíróság, hogy a választottbírói szerződés alkalmazható hatályának megítélésénél az érvényesíteni kívánt jogot fakasztó jogviszony jellegének van jelentősége. A hatáskör alapjául szolgáló adatnak önmagában nem a szerződés egésze szolgál, hanem a keresetindítással érvényesíteni kívánt jog. Ez a jog más jogokkal látszólagos halmazatot is képezhet. A választottbírói döntésénél a keresettel érvényesíteni kívánt jogot köteles figyelembe venni, arra állnak be az alaki jogi hatályok, ezért a tárgyalás során nyilvánvalóan tekintettel van arra, hogy a Tpt. 376. § (3) bek. a.)-b.) és d.)-i.) pontjaiban nevesített ügyletekkel, kötelezettségekkel összefüggésben jogot előtte a kizárólagos hatásköri szabályokra tekintettel nem érvényesíthetnek. A választottbírói az érvényesített jog - jogellenességre kiterjedő - meghatározásánál veheti figyelembe, hogy hatásköri szabály gátolja-e a tárgyalását. A választottbírói hatáskör nemleges megállapítására irányuló eljárásban a Fővárosi Bíróságnak bemutatott iratokból, a keresetet indító fél nyilatkozataiból azt megállapítani nem lehetett, hogy a felperes az eljárásban olyan jogot érvényesítene, amit a jogszabály más eljáráshoz kötött, annak kötelező jellegével, illetve kizárta az arról való szabad rendelkezést. A választottbírói (és a bíróság is) az érvényesített joghoz kötötten bírálhat el marasztalási kérelmet, az érvényesített jog változásánál ismételten mindig vizsgálva a hatáskör alapjául szolgáló adatot.

3.3. A Magyar Agrárkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság¹³⁰

1997. május 5-én határozott a Magyar Agrárkamara IV. Küldöttgyűlése saját választottbírói létrehozásáról. Az Agrárkamara melletti Állandó Választottbíróság 1997. október 15-én kezdte meg működését, elsősorban az agrárágazatban felmerülő jogviták elbírálására fókuszálva.

Az Agrárkamara melletti Állandó Választottbíróság eljárási szabályzata tartalmazza azt a kitétel, hogy az eljáró tanács a megalakulását követően hat hónapon belül köteles az ügyet befejezni és érdemi döntését meghozni. Ezen túl – talán épp az ágazatban tipikusan felmerülő jogviták által megkövetelt gyorsaság miatt – létezik úgynevezett sürgősségi eljárás is, amennyiben azt a felek együttesen kérik. Ha az eljáró tanács az ügyet sürgősségi eljárásban tárgyalja, ez azt jelenti, hogy a

¹³⁰ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 39. old.

kérelem beérkezésétől számított 30 napon belül tárgyalást kell tartani és az eljárást lehetőleg 60 napon belül be kell fejezni. Ez a fajta ügyintézési sebesség nem igazán ismert más magyarországi igazságszolgáltatással foglalkozó szervezetenél, így a mezőgazdaságban jártas szakemberekből álló választottbíró-állományon túl feltehetőleg az eljárás gyorsasága ezen intézmény egyik fő vonzereje. A másik jellemző pedig, ami mágnesként vonzhatja az ügyfeleket, az eljárás költségigénye: „az eljárási díjak megállapítása oly módon történik, hogy azok összességükben kedvezőbbek, mint a rendes bíróság részére az adott ügyben fizetendő illetékek”.

3.4. A Sport Állandó Választottbíróság

Az úgynevezett „első sporttörvény”, a sportról szóló 2000. évi CXLV. törvény 41. § h) pontja hozta létre a Sport Állandó Választottbíróságot, amelynek működésére vonatkozó szabályokat aztán az úgynevezett „második sporttörvény”, a sportról szóló 2004. évi I. törvény 47. § állapította meg. A törvény értelmében ezen intézmény a sporttal kapcsolatos ügyek egy részében jár el: a törvény által meghatározott ügytípusok elsősorban a sportszövetségek és tagjaik, illetve a tagok egymás közötti – a sportszövetségekhez kötődő tevékenységük körében keletkezett – sporttal kapcsolatos jogvitákat, valamint a sportszövetségek, illetve a sportolók és a sportszakemberek, továbbá a sportszervezetek, illetve a sportolók és a sportszakemberek közötti sporttal kapcsolatos jogvitákat öleli fel. A Sport Állandó Választottbíróság az érintett sportoló, sportszakember, sportszervezet, valamint sportszövetség kérelmére eljárhat a versenyengedély kiadására és visszavonására vonatkozó, igazolási és átigazolási, továbbá sportfegyelmi, valamint az indulási joggal kapcsolatos ügyekben is. A Sport Állandó Választottbíróság a Nemzeti Sportszövetség keretén belül működik. Elnökét és legalább tizenöt tagját a Nemzeti Sportszövetség elnöksége négy évre választja meg a jogi szakvizsgával és legalább öt év joggyakorlattal rendelkező, a sport területén tapasztalatokkal rendelkező jogászok közül. A Sport Állandó Választottbíróság két tagjának megválasztásában a Magyar Olimpiai Bizottságnak javaslattételi joga van.¹³¹

A Sport Választottbíróságnak az ügy elintézésére vonatkozó gyorsasága – legalábbis az eljárási szabályok szerint – példamutató: az ügyekben a tanács vagy egyesbíró a megválasztásától számított 30 napon belül köteles tárgyalást tartani, és a tárgyalás befejezésétől számított 15 napon belül az ügyet döntéshozattal befejezni. A fenti versenyengedéllyel, igazolással és átigazolással, valamint az indulási joggal kapcsolatos, valamint sportfegyelmi ügyben az eljárást még ennél is sürgősebben kell lefolytatni, ilyenkor a választottbíró vagy a választottbírói tanács kijelölésétől számított 15 napon belül kell a tárgyalást megtartani, és a tárgyalás befejezésétől számított 15 napon belül az ügyet döntéshozattal befejezni.

2012. január 1-jei hatállyal módosult a Sporttörvénynek a Sport Állandó Választottbíróságra vonatkozó szabályozása. A Választottbíróság ezentúl a Magyar Olimpiai Bizottság keretén belül működik és hatásköre kiterjed a MOB, valamint a tagjai közötti sporttal kapcsolatos jogvitákra is. A Sport Állandó Választottbíróságra vonatkozó új szabályozás, azaz a 2011. évi CVXXII. törvény a korábbi szabályozást a következők szerint módosította:

„47. § (1) A Sport Állandó Választottbíróság az e törvényben megállapított eltérésekkel a választottbíráskodásról szóló törvény rendelkezései szerint jár el - a felek kölcsönös alávetési nyilatkozata alapján egyezség létrehozására törekedve - az alábbi sporttal kapcsolatos ügyekben:

- a) a sportszövetségek és tagjaik, illetve a tagok egymás közötti - a sportszövetségekhez kötődő tevékenységük körében keletkezett - sporttal kapcsolatos jogvitákban,
- b) a sportszövetségek, illetve a sportolók és a sportszakemberek közötti sporttal kapcsolatos jogvitákban,

¹³¹ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 40. old.

c) a sportszervezetek, illetve a sportolók és a sportszakemberek közötti sporttal kapcsolatos jogvitákban,

d) a MOB, valamint a tagjai közötti, sporttal kapcsolatos jogvitákban.

(2) A Sport Állandó Választottbíróság az érintett sportoló, sportszakember, sportszervezet, valamint sportszövetség kérelmére eljárhat a versenyengedély kiadására és visszavonására vonatkozó, igazolási és átigazolási, továbbá sportfegyelmi, valamint az indulási joggal kapcsolatos ügyekben is, ha ezekben a 3. § (6) bekezdése, a 14. § (2) bekezdése, illetve a 33. § (4) bekezdése alapján bírósági eljárásnak van helye.

(3) A (2) bekezdésben meghatározott ügyekben a választottbíráskodásról szóló törvény rendelkezéseit abban az esetben kell alkalmazni, ha e törvény - a felek kölcsönös alávetési nyilatkozata kivételével - eltérően nem rendelkezik.

(4) Az (1) bekezdésben meghatározott ügyekben a Sport Állandó Választottbíróság a választottbírói tanács (egyesbíró) megválasztásától számított 30 napon belül köteles tárgyalást tartani, és a tárgyalás befejezésétől számított 15 napon belül az ügyet döntéshozattal befejezni.

(5) A (2) bekezdésben meghatározott ügyekben az eljáró választottbíró vagy a háromtagú tanácsot a Sport Állandó Választottbíróság elnökének a kérelem beérkezésétől számított 8 napon belül ki kell jelölnie. A Sport Állandó Választottbíróság a választottbíró vagy a választottbírói tanács kijelölésétől számított 15 napon belül köteles tárgyalást tartani, és a tárgyalás befejezésétől számított 15 napon belül:

a) a kérelemnek helyt adva a sportszövetség határozatát, vagy hatályon kívül helyezni (új eljárásra való utasítással vagy anélkül), vagy megváltoztatni, illetve

b) a kérelmet elutasítani.”

A Sport Állandó Választottbíróság a Nemzeti Sportszövetség keretében működő intézményként jött létre a hatályos sporttörvény alapján. A Sport Állandó Választottbíróság alapvető feladata a sportszakmai szempontok és főleg a gyorsaság biztosítása a különböző sportjogi vitákban.

A Sport Állandó Választottbíróság hatásköre két alapvető, de egymástól eltérő jellegű ügycsoportra terjed ki. Az egyik:

- a) a sportszövetségek és tagjaik közti, illetve a tagok egymás közti sporttal kapcsolatos jogvitái, utóbbiaknak a sportszövetség működésének keretében kell keletkezniük;
- b) a sportszövetségeknek a sportolókkal, illetve a sportszakemberekkel szembeni sporttal kapcsolatos jogi vitái;
- c) a sportszervezeteknek (sportegyesületek, sportvállalkozások) a sportolókkal, illetve a sportszakemberekkel szembeni sporttal kapcsolatos jogvitái.

A másik nagy ügycsoport a versenyengedélyek kiadásával és visszavonásával kapcsolatos, illetve igazolási, átigazolási, valamint fegyelmi ügyek, végül a versenyrendszerben való indulás, amelyekben a törvény bírósági eljárásra ad lehetőséget. Ezekben az ügyekben a törvény még rövidebb eljárási határidőket állapít meg, mint a „hagyományos” választottbírói ügyekben, és meghatározza a Választottbíróság által hozható érdemi döntések körét is.

A 2012. január 1-jei törvénymódosítás értelmében:

„(6) A Sport Állandó Választottbíróság a MOB keretén belül működik. Elnökét és legalább tizenöt tagját a MOB elnöksége négy évre választja meg a jogi szakvizsgával és legalább öt év joggyakorlattal rendelkező, a sport területén tapasztalatokkal rendelkező jogászok közül.

(7) A Sport Állandó Választottbíróság eljárási szabályzatát maga állapítja meg. A szabályzat hatálybalépéséhez a MOB elnökének előzetes jóváhagyása szükséges.”

3.5. A Hírközlési Állandó Választottbíróság

2004. május 13-án alakult meg az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény 72-73. szakaszai alapján a Hírközlési Állandó Választottbíróság. A Választottbíróság kizárólagos

hatásköre azokra az elektronikus hírközlési tevékenységet végző szolgáltatók (telefontársaságok, internetszolgáltatók, kábeltévé-társaságok) közötti jogvitákra terjed ki, amelyekben – a Vbt. 3. § (1) bekezdésében foglalt feltételeken túl – az elektronikus hírközlésre vonatkozó szabályban, vagy az az alapján kötött szerződésben meghatározott, az egyik szolgáltató elektronikus hírközlést érintő jogát vagy jogos érdekét megsértették.

A fenti ügyekben kizárólag a Hírközlési Állandó Választottbíróság eljárása köthető ki, ideértve a Vbt. 47. §-a alapján nemzetközinek minősülő ügyeket is. A kizárólagosság a belföldi székhelyű állandó választottbíróságok tekintetében áll fenn. A jogszabály rendelkezése alapján egyéb választottbíróság eljárásának kikötéséről szóló megállapodás helyébe a Hírközlési Állandó Választottbíróság eljárásának kikötése lép.

Az elektronikus hírközlésről szóló törvény választottbírósági tárgyú szakaszainak hatálybalépése előtt kötött választottbírósági szerződések vonatkozásában a jogszabály úgy rendelkezik, hogy a Hírközlési Állandó Választottbíróság eljárásának az adott ügycsoportokra való kizárólagossá tétele nem érinti a törvény hatálybalépése előtt megkötött egyedi szerződésben a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság hatáskörének kikötésére vonatkozó esetleges előírás érvényességét. Az ilyen kikötések alapján a jogvita választottbírósági rendezésére továbbra is – a felek eltérő rendelkezése hiányában – a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróságnak van hatásköre.

A választottbírói testület tagjaival szemben speciális összeférhetlenségi szabályok léteznek: a Hírközlési Állandó Választottbíróság választottbírói testületének tagjait a Tanács jelöli ki meghatározott időre a főigazgató javaslata alapján. Nem lehet a Hírközlési Állandó Választottbíróság választottbírói testületének tagja a Tanács tagja, illetve a hatóság egyéb alkalmazottja.

Végül megjegyezzük, hogy a Hírközlési Állandó Választottbíróság Eljárási Szabályzata hasonló jellegű szabályozást tartalmaz a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság és a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárási szabályaihoz.

Az egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról szól 2011. évi CCI. törvény 241. § alapján 2012. január 1-jén hatályát veszítette az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény 72-73. §-a, ami az évek óta ügyszám nélkül választottbíróság megszüntetését jelentette.

3.6. Az Energetikai Állandó Választottbíróság

A hazai választottbíróságok palettáján a legutóbbi alapítású szervezet az Energetikai Állandó Választottbíróság.

A Magyar Energia Hivatal 2008. december 15-én alapította meg ezt az intézményt, amelynek joghatóságába a villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény és a földgázellátásról szóló 2008. évi XL. törvény szerinti engedélyköteles tevékenységet folytató engedélyesek közötti, e törvények hatálya alá tartozó tevékenységekre vonatkozó – jogszabályban, vagy az alapján kötött szerződésben foglalt – jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatos jogviták tartoznak, ha a felek a választottbírósági eljárást választottbírósági szerződésben kikötötték és az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhetnek. Az Energetikai Állandó Választottbíróság hatásköre a választottbíráskodásról szóló törvény általános, fentebb is említett 3. § (1) bekezdése szerint is kiköthető.¹³²

¹³² Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 41. old.

Az Energetikai Állandó Választottbíróság Eljárási Szabályzata nagymértékben támaszkodik a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara melletti Választottbíróság kiérlelt hatályos szabályzatára, figyelembe véve a speciális témakör különös szabályait. A szervezet rendelkezik saját választottbírói névlistával is, amelyen energiaszektorbeli szakemberek és nagy tapasztalatú választottbírók egyaránt helyet kaptak. Adataink szerint az Energetikai Állandó Választottbíróság előtt a mai napig egy darab jogvita indult, de tekintettel az energiaellátás és az energiabiztonság kiemelkedő nemzetgazdasági jelentőségére, a beruházások kiemelkedően nagy költségére, valamint az energiahordozókkal és erőművekkel kapcsolatos hazai és nemzetközi jogviták szaporodására, várható, hogy az Energetikai Állandó Választottbíróság a hazai intézmények közül az egyik legaktívabb, jelentős ügyforgalmú szervezet lesz.¹³³

3.7. Az állandó választottbíróságok ügyforgalmi problémája

A Magyarországon működő állandó választottbíróságok ügyforgalma a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezet Állandó Választottbíróság kivételével eddig nem mondható jelentősnek. Abban, hogy ez így alakult elsősorban strukturális problémák játszottak szerepet. Amíg a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbírósághoz a különböző gazdasági ágazatokon átfekvő gazdálkodói alanyi körből fordulnak a potenciális ügyfelek, addig a többi magyarországi állandó választottbíróság ügyforgalmának alanyai, a felek, egy-egy gazdasági ágazat, vagy volt gazdasági ágazat struktúrájához kötődnek. Az állandó választottbíróságok számára bizonyos fokig az ad hoc választottbíráskodás is versenyhelyzetet teremt.

Hosszú távon a választottbíráskodás az állami bíróságnak egyfajta kritikája is. Általában azokban az országokban kerül sok ügy választottbírói útra, ahol valamilyen oknál fogva a közvélemény nem teljesen elégedett az állami bíróságok tevékenységével. A sikeres igazságügyi reformokat követően pedig általában visszaesik az ügyszám a választottbíróságokon. Az állandó választottbíróságok tevékenységével szemben is van a kritikának helye. Az egyik kritikai sáv az, hogy megnő az úgynevezett ad hoc eljárásoknak a száma, hogyha az állandó választottbíróságokkal nem teljesen elégedett a közvélemény. A másik kritikai irány pedig az, hogy új állandó választottbíróságokat alapítanak. Sokkal szerencsésebbnek tartom, ha az állandó választottbíróságokkal szembeni kritikák az ad hoc esetek számának növekedésében jelennek meg és nem új választottbíróságok alapításában. Magyarországon az állandó választottbíróságok között nagyon jó együttműködés alakult ki. Az új állandó választottbíróságok azonban általában egy meglévő, vagy egy hajdani gazdasági, ágazati, adminisztratív-szakmai struktúrára, vagy annak nyomaira épülnek. Ebből adódik a problémájuk. A szakmai, ágazati alapú új állandó választottbíróságok esetében az ügyfelek egyike szükségszerűen közelebb van a centrumhoz, mint a másik. Az állandó választottbíróságoknak akkor vannak jó perspektívái, jó működési esélyei, hogyha el tudják hitetni a centrumtól távolabb eső potenciális ügyfelekkel és azok ügyvédjeivel, hogy tisztességes eljárásban valóban igazsághoz jutnak. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara melletti állandó Választottbíróságnak a többi állandó választottbírósággal szemben nagy előnye, hogy ágazatokon átfekvő módon működik, tehát szélesebb körből kerülnek ki a potenciális ügyfelei, tehát a centrumhoz közelség, centrumtól távolság problémája nem jelentkezik erősen.

4. Problematikus jogállású választottbíróságok Magyarországon

Megjelentek olyan választottbíróságok is Magyarországon az elmúlt évtizedek során, amelyek lényegében állandó választottbíróságként szándékoznak, kifelé viszont olyan látszatot igyekeznek

¹³³ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 41. old.

kelteni, mintha csak ad hoc választottbíráskodási tevékenységet folytatnának. Tevékenységük legitimációs és funkcionális-működési problémákat felvet. A tevékenységükkel kapcsolatos veszélyek és jogállami deficit egy részére úgy tűnik, hogy már az állami bíróságok is kezdenek felfigyelni.

4.1. Az Internet Szolgáltatók Tanácsa által támogatott eseti választottbíráskodás

Az 1990-es években egyes szakmai csoportosulások részéről igény jelent meg egy olyan szervezetre, amelynek rendeltetése az Internet szolgáltatásával és igénybevételével kapcsolatban felmerülő jogviták elbírálása. Ez végül az Internet Szolgáltató Tanácsa támogatásával valósult meg. Ez az intézmény a nevében „eseti” választottbírásként jött létre, de valódi eseti jellegét maga a Legfelsőbb Bíróság is vitatta tekintettel arra, hogy rendelkezik állandó székhellyel (Internet Szolgáltatók Tanácsának székhelye), postacímmel, választottbírói listával, továbbá eljárási- valamint díjszabási és költségviselési szabályzattal, vagyis rendelkezik valamennyi ismérvvvel, amely az állandó választottbíráskodást jellemzi. Ezen túlmenően a bíróság megállapította, hogy az Internet Szolgáltatók Tanácsának Regisztrációs Szabályzata, amely a választottbíráskodási kikötést tartalmazza az ügyek meghatározott körére, az általa létrehozott választottbíráskodás kizárólagos hatáskörét köti ki, ezáltal a domain regisztrációt kérőket az állami bírósághoz való fordulás alkotmányos jogának gyakorlásában akadályozza meg. Az adott eljárásban tehát a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a felek között létrejött választottbíráskodási szerződést jogszabályba ütközik és ezért semmis.¹³⁴

Időközben hatályba lépett az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény, amely lehetővé teszi az elektronikus úton történő alternatív vitarendezési eljárások működését. Ennek következtében az Internet Szolgáltatók Tanácsa által támogatott „eseti választottbíráskodás” helyett jelent az Alternatív Vitarendező Fórumhoz lehet fordulni a közvetlenül a „.hu” felső szintű domain alá delegált közdomain tárgyában keletkezett vitákban, továbbá mindazon vitás ügyben, amelynek eldöntését a vitás felek rábízják a Regisztrációs Döntnökre.

4.2. A Budapesti Ügyvédi Kamara által támogatott eseti választottbíráskodás

Bár a Budapesti Ügyvédi Kamara köztestületi jogállása miatt egyesek talán állandó választottbíráskodásnak gondolják, a valóságban – a választottbíráskodások alapításának lehetőségét kizárólag a gazdasági kamaráknak biztosító törvényi szabályozás miatt – itt az eseti választottbíráskodás sajátosságos felkarolásáról van szó. Amint azt a Budapesti Ügyvédi Kamara honlapja írja, a választottbíráskodási törvény lehetőségeivel élve a Budapesti Ügyvédi Kamara néhány tagja 1994-ben egy UCITRAL-alapú minta eljárási szabályzatot fogalmazott meg azzal a céllal, hogy választási lehetőséget nyújtson azoknak a feleknek, akik jogvitájukat választottbíráskodás elé kívánják vinni, de nem kívánnak vagy tudnak az intézményes választottbíráskodások közül választani. A Budapesti Ügyvédi Kamara a mintaszabályzat elkészítésével az esetleges vitás felek javán túl azért saját tagjainak érdekét is előmozdítani látszik: a mintaszabályzat 2. § (1) bekezdése szerint a választottbírókat a budapesti ügyvédek közül kell jelölni. Ez – a budapesti ügyvédek számát tekintve – nem egy nehezen teljesíthető feltétel.¹³⁵

A Budapesti Ügyvédi Kamara honlapján olvasható tájékoztató szerint a mintaszabályzat megalkotása óta eltelt több mint tíz évben elsősorban ügyvédek, az általuk szerkesztett

¹³⁴ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 41-42. old.

¹³⁵ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 42. old.

szerződésekben egyre többször kötik ki a Mintaszabályzatra utalással az eseti választottbíróság hatáskörét és illetékességét. Mint láttuk, még egy intézményesített választottbíróság ügyforgalmi adatai sem könnyű beszerezni, de végképp lehetetlen az eseti választottbíráskodás esetén, így ezt az állítást nem lehetett ellenőrizni. Amennyiben megállapodásában kikötött eljárási rend szerint lefolytatott eseti választottbíráskodás sikeres népszerűsítése jelentős eredmény, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy egyes állandó választottbíróságok előtt sincsen a korábban feltételezettnek megfelelő szmú ügy.

4.3. A Tankönyves Vállalkozók Országos Testülete melletti eseti választottbíróság

A tankönyvpiac rendjéről szóló 2001. évi XXXVII. törvény 9. § (5) bekezdése szerint a Tankönyves Vállalkozók Országos Testülete a tankönyvkiadással és tankönyvforgalmazással összefüggő vitás ügyek eldöntésére eseti választottbíróságot hoz létre. A törvény indokolása szerint választottbíróság létrehozásának és működésének e területen azért van jelentősége, mivel ily módon biztosítható a tankönyvkiadás és tankönyvforgalmazás területén a vitás ügyek gyors és szakszerű megoldása, a tankönyvpiacon fogyasztóként, terjesztőként közreműködő iskolák hatékony védelme. A törvény e téren nem állapít meg részletszabályokat, mivel a választottbíróság működését az 1994. évi LXXI. törvény részletesen szabályozza.¹³⁶

Ezt a rendelkezést a magunk részéről nem értjük, mivel az eseti választottbíróságnak definíció szerint nincs állandó szervezete, székhelye, stb. azt a felek esetileg hozzák létre egy-egy jogvita eldöntésére. Ezzel szemben a jogszabály tipikusan állandó választottbíróságot hoz létre. Azt, hogy a fenti, rendkívül sajátos törvényi szabályozást hogyan sikerült végül a gyakorlatba átültetni, sajnos nem tudjuk, mert a Testülettel kapott információk szerint a választottbíróság létrehozására a törvény hatályba lépése óta nem került sor, tekintettel arra, hogy a gyakorlatban nem volt szükség e fórum igénybevételére.¹³⁷

5. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény módosításai

Magyarország – mivel a választottbíráskodásról szóló törvényét az UNCITRAL 1985. évi Modell Törvényére alapozva hozta meg 1994-ben, és így „Modell Law Country”-ként, azaz „Modell Law Ország”-ként tartják számon – a diplomáciai illetmen értelmében bizonyos fokig kötve van az UNCITRAL által követett jogfejlesztési irányokhoz a magyar törvényi szabályozás jövőbeni alakításával kapcsolatban. Ezt a követelményt úgy tűnik Magyarország a legutóbbi időkig nagyrészt figyelembe vette, és így a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény szövegén a magyar törvényhozás csupán érintőleges módosításokat eszközölt. Az első módosítás a nemzetközi ügyekkel kapcsolatos eljárási jogosítványon igazított; a következő három módosítás a választottbírósági ítélet érvénytelenítésével kapcsolatos állami bírósági ítélettel szembeni felülvizsgálat megengedhetősége körül forgolódott; az ötödik módosítás pedig deregulációs tartalmú volt.

¹³⁶ „20. § (1) A Testület eseti választottbíróságot működtet.

(2) Választottbírósági eljárásnak van helye – a jogszabályban meghatározott feltételek fennállása esetén – a tankönyvkiadók és tankönyvforgalmazók egymás közötti, illetve a szerzőkkel vagy az iskolákkal fennálló vitás ügyekben.

25. § (1) A Testület törvényességi ellenőrzését az oktatásért felelős miniszter látja el. A törvényességi ellenőrzési jogkör kiterjed a Testület szervei és tisztségviselői által hozott döntésekre. A törvényességi ellenőrzés joga nem terjed ki a választottbíróság határozataira, a foglalkoztatási jogviszonnyal összefüggő ügyekre, továbbá azokra az ügyekre, amelyekben bírósági vagy közigazgatási hatósági eljárásnak van helye.”

¹³⁷ Lásd: Okányi Zsolt: Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben. Alapszín Kiadó, Budapest, 2009. 42. old.

A módosítások sorában az első, az 1996. évi CXI. törvény 241. §-a volt, 1997. január 1-jei hatályosulási idővel. Ez a törvény egy szövegtoldalékot helyezett el a választottbíráskodásról szóló törvény 46. §-a (3) bekezdésének szövegébe, mellyel a jövőre nézve potenciálisan korlátozta a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság addigi kizárólagos eljárási jogosítványát a nemzetközi ügyekben. A módosítás előtti törvényszöveg a következő volt:

„46. § (3) Nemzetközi ügyekben - állandó választottbíróságként - a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság jár el.”

Az új szöveg a következő lett:

„46. § (3) Nemzetközi ügyekben - ha törvény eltérően nem rendelkezik - állandó választottbíróságként a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett állandó választottbíróság jár el.”

A következő módosítást az 1997. évi LXXII. törvény 37. § (5) bekezdése hozta 1999. január 1-jei hatállyal. Ennek az volt a lényege, hogy a választottbírósági ítéletekkel kapcsolatos érvénytelenítési eljárásban hozott állami bírósági ítélettel szemben lehetővé tette a felülvizsgálati kérelemmel kezdeményezhető felülvizsgálati eljárást.

A módosítás előtti szöveg a következő volt:

„57. § A bíróság népi ülnökök közreműködése nélkül jár el. A bíróság eljárására egyébként a Pp. rendelkezései irányadók azzal, hogy az ítélet ellen felülvizsgálatnak nincs helye.”

Az új szöveg a következő lett:

„57. § A bíróság eljárására egyebekben a Pp. rendelkezései irányadók azzal, hogy a bíróság ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye, azonban a jogerős ítélet ellen a jogosult felülvizsgálati kérelemmel élhet.”

A következő módosítást a 2001. évi CV. törvény hozta 2002. január 1-jei hatállyal. Ennek a módosításnak a lényege az volt, hogy a választottbírósági eljárással kapcsolatos állami bírósági eljárásokat érintően – kivéve a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti pert – tiltotta a jogorvoslatot.

A módosítás előtti szöveg a következő volt:

„53. § A bíróság - kivéve a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti pert - nemperes eljárásban, népi ülnökök közreműködése nélkül jár el. Határozata ellen sem fellebbezésnek, sem felülvizsgálatnak nincs helye.”

Az új szöveg a következő lett:

„53. § A bíróság - kivéve a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti pert - nemperes eljárásban, népi ülnökök közreműködése nélkül jár el. Határozata ellen jogorvoslatnak nincs helye.”

Ugyanezen törvénynek, tehát a 2001. évi CV. törvénynek a 21. §-a, amely 2002. január 1-jén lépett hatályba, a választottbírósági ítélettel kapcsolatos állami bírósági érvénytelenítési ítélettel szembeni korábban biztosított felülvizsgálati lehetőséget szüntette meg.

A módosítás előtti szöveg a következő volt:

„57. § A bíróság eljárására egyebekben a Pp. rendelkezései irányadók azzal, hogy a bíróság ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye, azonban a jogerős ítélet ellen a jogosult felülvizsgálati kérelemmel élhet.”

A módosítás utáni új szöveg a következő lett:

„57. § A bíróság eljárására egyebekben a Pp. rendelkezései irányadók azzal, hogy a bíróság ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye.”

A következő módosítást a 2004. évi CXXVII. törvény 25. §-a hozta 2005. január 1-jei hatállyal. Ennek az volt a lényege, hogy a törvényhozási oda-visszát folytatva ismét lehetővé tette a

korábban tiltott felülvizsgálati eljárást a választottbírói ítéletet érintő érvénytelenítési eljárásban hozott állami bírósági ítélettel szemben.

A módosítás előtti szöveg a következő volt:

„57. § A bíróság eljárására egyebekben a Pp. rendelkezései irányadók azzal, hogy a bíróság ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye.”

A módosítás utáni új szöveg a következő lett:

„57. § A bíróság eljárására egyebekben a Pp. rendelkezései irányadók azzal, hogy a bíróság ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye, felülvizsgálati kérelem azonban előterjeszhető.”

A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény következő módosítása pusztán dereguláló tartalmú volt. Ez a 2007. évi LXXXII. törvény 2. §-a 171. pontjában 2007. július 1-jei hatállyal a következő törvényszöveg maradványokat helyezte hatályon kívül:

„63. § A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara megalakulásáig az e törvényben foglalt rendelkezéseket a Magyar Gazdasági Kamara mellett szervezett állandó választottbírói eljárására kell alkalmazni.

Hatályukat veszítő és módosuló jogszabályok

64. § E törvény hatálybalépésével hatályát veszti:

a) a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény XXIV. fejezete;

b) a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben és az ehhez kapcsolódó jogszabályokban a felülvizsgálati eljárás megteremtéséről szóló 1992. évi LXVIII. törvény 20. §-a;

c) a Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1993. évi XCII. törvény 2. §-a;

d) a külföldi választottbírói határozatok elismerése és végrehajtása tárgyában New Yorkban, 1958. június 10-én kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1962. évi 25. törvényerejű rendelet végrehajtásáról szóló 12/1962. (X. 31.) IM rendelet 2., 5. és 6. §-a;

e) a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás tárgyában Genfben, 1961. április 21. napján kelt Európai Egyezmény kihirdetéséről szóló 1964. évi 8. törvényerejű rendelet végrehajtásáról szóló 1/1964. (III. 26.) IM rendelet;

f) a gazdálkodó szervezetek között szállítási és vállalkozási szerződésből eredő jogvitákban eljáró választottbírói eljárásról szóló 8/1978. (XII. 5.) IM rendelet.”

6. A választottbíráskodással kapcsolatos jogalkotás megélénkülése

A választottbíráskodással kapcsolatos törvényhozási érdeklődés az utóbbi években feltűnően megélénkült Magyarországon. Ennek első jele az volt, hogy a 2007. évi LXXV. törvényt módosító T/1376 számú törvényjavaslat az adó- és járuléktörvények, a számviteli törvény és a könyvvizsgálói kamarai törvény, valamint az európai közösségi jogharmonizációs kötelezettségek teljesítését célzó adó- és vámjogi tárgyú törvények módosításáról, 2010 októberében olyan szabálytervezetet is tartalmazott, amely a Könyvvizsgálói Kamara számára lehetővé tette volna állandó választottbírói létrehozását. Végül azonban a törvényjavaslatot előterjesztő miniszter visszavonta a záró-módosító indítványában ezt a tervezett szabályt.

A választottbíráskodást érintő lényeges, új tartalmú szabályozási elemnek tekinthető az, hogy az egyes büntető tárgyú törvény módosításáról szóló 2010. évi CLXI. törvény 11. § (1) bekezdése 2011. január 1-jei hatállyal hivatalos személynek minősíti mások mellett a választottbírókat is. A Büntető Törvénykönyvet érintő ezen módosítás eredménye a következő szabály:

„1978. évi IV. törvény 137. § 1. pont hivatalos személy:

[...]

e) az alkotmánybíró, a bíró, az ügyész, a választottbíró”

Ezen törvényi rendelkezés miniszteri indokolása pedig a következő:

„A Magyar Köztársaság - a 2101/2003. (V. 30.) Korm. határozat alapján - aláírta az Európa Tanács Strassbourghban, 1999. január 27-én kelt Korruptióról szóló Büntetőjogi Egyezménye Kiegészítő Jegyzőkönyvét (a továbbiakban: Kiegészítő Jegyzőkönyv), de annak kötelező hatályát még nem ismerte el.

A Kiegészítő Jegyzőkönyv egyebek mellett a hazai és külföldi választottbírák aktív és passzív vesztegetésére vonatkozóan állapít meg szabályokat. A jelenlegi magyar szabályozás nem teszi lehetővé a hazai választottbírák vesztegetésének büntetését, mivel a Btk. hatályos megfogalmazása szerint a választottbírák nem minősülnek hivatalos személynek. Abhoz, hogy Magyarország a Kiegészítő Jegyzőkönyv rendelkezéseinek megfelelően, a Btk. módosítása szükséges. A módosítással a törvény hivatali vesztegetésre vonatkozó rendelkezései a választottbírákra is alkalmazandóvá válnak, így elhárul az akadály a Kiegészítő Jegyzőkönyv kötelező hatályának elismerése elől.”
Az, hogy a választottbíró büntetőjogi szempontból hivatalos személynek minősül, értelem szerint minden szempontból magasabbra helyezi a választottbíráskodási tevékenységgel kapcsolatos felelősségi mércét.”

A választottbíráskodást érintő újabb törvényalkotási anyagból feltétlenül kiemelésre érdemes a 2010. évi CL. törvény, amely az agrárpiaci rendtartásról szóló 2003. évi XVI. törvényt 2011. december 22-i hatállyal a következő szöveggel egészítette ki:

„8/B. § A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 55. § (2) bekezdés b) pontja szerinti közrendbe ütközőnek kell tekinteni az olyan választottbírói ítéletet, amely a maga termelte mezőgazdasági termény szolgáltatására elháríthatatlan külső ok (vis maior) miatt egészben vagy részben képtelen termelőt a hiányzó mezőgazdasági termény - teljesítés céljából való - pótlására, beszerzésére vagy helyette más szolgáltatás, illetve biztosíték nyújtására kötelezi.”

Ennek az új törvénytörvénynek joggyakorlati fontosságán túlmenően az is haszna, hogy kísérletet tesz a közrend jogi fogalmának a magyar jogéletben 2002. óta szétfolyóban lévő fogalmának az értelmezésére. Meg kell jegyezni azonban, hogy ennek a szabályozásnak a tartalmával és módszerével a magyar választottbírói kar és az ügyvédi kar kevéssé tud azonosulni.

2011 júniusától több hullámban erőteljes törvényhozási próbálkozások jelentkeztek annak érdekében, hogy az állami és önkormányzati jogalanyok ügyeit a választottbírói útról állami bírósági útra tereljék. Ennek a koncepciónak az első eleme az a törvényjavaslat volt, amit Dr. Balsai István – akkori FIDESZ-es országgyűlési képviselő, az Országgyűlés Alkotmányügyi Bizottságának akkori elnöke, későbbi alkotmánybíró – terjesztett elő, az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló T/3522. számú törvényjavaslat (benyújtva 2011. június 14-én) részeként. Ennek a törvényjavaslatnak a 26. §-a a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényt a következők szerint szándékozott módosítani:

„A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 4. §-a helyébe az alábbi rendelkezés lép:
4. § (1) Nincs helye választottbírói eljárásnak a polgári perrendtartás (Pp. XV-XXIII. fejezetében szabályozott eljárásokban, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbírói eljárás keretében történő rendezését kizárja.

(2) A Pp. XXVI. fejezetében szabályozott eljárásokban nincs helye választottbírói eljárásnak, amennyiben bármelyik pertárs a Magyar Állam, önkormányzat, költségvetési szerv, országos hatáskörű vagy önállóan szabályozó szerv illetve közvetlenül vagy közvetetten ezek többségi tulajdonában vagy vagyonkezelésében, illetve többségi befolyásában álló gazdasági szervezet.

(3) Az (2) bekezdés szerinti többségi befolyás, illetve közvetettség fennállásának megállapítására a Ptk. 685/B §-ban foglaltakat kell alkalmazni.”

A törvényjavaslat 28. §-a szerint:

„(1) E törvény a kihirdetését követő napon lép hatályba.

(2) E törvény rendelkezéseit a hatálybalépésekor folyamatban levő ügyekre is alkalmazni kell.”

Ennek a törvényjavaslatnak nem csak az alapkoncepcióját volt nehéz megérteni, hanem azt is, hogy a „fél” jogintézményi fogalma helyett miért a „pertárs” fogalmát tartalmazta.

Dr. Cser-Palkovics András, FIDESZ-es országgyűlési képviselő, az Országgyűlés Alkotmányügyi Bizottságának elnökhelyettese ehhez a törvényjavaslatához a választottbíráskodással kapcsolatosan a következő módosító javaslatot terjesztette be T/3522/40 számon 2011. június 20-án:

„26. §

A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 4. §-a helyébe az alábbi rendelkezés lép:

„4. § (1) Nincs helye választottbíróági eljárásnak a polgári perrendtartás (Pp.) XV-XXIII. fejezetében szabályozott eljárásokban, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbíróági eljárás keretében történő rendezését kizárja.

(2) A Pp. XXVI. fejezetében szabályozott eljárásokban nincs helye választottbíróági eljárásnak, amennyiben bármelyik [pertárs] fél a Magyar Állam, önkormányzat, költségvetési szerv, országos hatáskörű vagy önálló szabályozó szerv illetve közvetlenül vagy közvetetten ezek többségi tulajdonában vagy vagyonkezelésében, illetve többségi befolyásában álló gazdálkodó szervezet.

(3) Az (2) bekezdés szerinti többségi befolyás, illetve közvetettség fennállásának megállapítására a Ptk. 685/B. §-ban foglaltakat kell alkalmazni.”

A törvényjavaslat 28. §-a a következőképpen változik :

„[...] A 26. § ...szerinti, a választottbíróági eljárást kizáró rendelkezéseket e törvény hatályba lépését követően megindításra kerülő eljárásokra kell alkalmazni.”

Dr. Lázár János FIDESZ Magyar Polgári Szövetség frakcióvezetője 2011. július 4-én a T/3522/53 egységes javaslatához a következő zárószavazás előtti módosító javaslatot terjesztette elő:

„8. Az egységes javaslat 26. §-ának és az előtte lévő címnek az elhagyását javaslom:

11. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény módosítása.

26. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 4. §-a helyébe az alábbi rendelkezés lép:

„4. § (1) Nincs helye választottbíróági eljárásnak a polgári perrendtartás (Pp.) XV-XXIII. fejezetében szabályozott eljárásokban, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbíróági eljárás keretében történő rendezését kizárja.

(2) A Pp. XXVI. fejezetében szabályozott eljárásokban nincs helye választottbíróági eljárásnak, amennyiben bármelyik fél a Magyar Állam, önkormányzat, költségvetési szerv, országos hatáskörű vagy önálló szabályozó szerv illetve közvetlenül vagy közvetetten ezek többségi tulajdonában vagy vagyonkezelésében, illetve többségi befolyásában álló gazdálkodó szervezet.

(3) Az (2) bekezdés szerinti többségi befolyás, illetve közvetettség fennállásának megállapítására a Ptk. 685B §-ban foglaltakat kell alkalmazni.”],

Dr. Lázár János az egységes javaslat 26. §-át azzal az indoklással javasolta elhagyni, hogy az nem eredményezné a peres ügyek gyorsabb elbírálását.

Az Országgyűlés 2011. július 5-i ülésén a fenti törvényjavaslatot Dr. Lázár János módosító javaslatának figyelembevételével a választottbíráskodást kizáró rendelkezés elhagyásával fogadta el. Ennek eredményeként a 2011. évi LXXXIX. számú törvény 2011. július 12-én lett kihirdetve.

Ezt követően 6 hét múlva 2011. szeptember 23-án Dr. Vas Imre FIDESZ-es országgyűlési képviselő képviselői önálló indítványként T/4276 számon törvényjavaslatot nyújtott be „az igazságszolgáltatást érintő egyes törvények módosításáról” címmel. Ez az indítvány a választottbíráskodást az alábbiak szerint szándokozott korlátozni:

„1. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény módosítása

1. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Vbtv.) 4. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

„4. § (1) Nincs helye választottbíróági eljárásnak a Polgári perrendtartás (a továbbiakban: Pp.) XV-XXIII . fejezetében szabályozott eljárásokban, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbíróági eljárás keretében történő rendezését kizárja .

(2) A Pp. XXVI. fejezetében szabályozott eljárásokban nincs helye választottbírósági eljárásnak, amennyiben bármelyik fél a Magyar Állam, helyi önkormányzat, költségvetési szerv, központi államigazgatási szerv, illetve közvetlenül vagy közvetetten ezek többségi tulajdonában vagy vagyonkezelésében, illetve többségi befolyásában álló gazdálkodó szervezet.

(3) A (2) bekezdés szerinti többségi befolyás, illetve közvetettség fennállásának megállapítására a Ptk. 685/B. §-ban foglaltakat kell alkalmazni.”

A törvényjavaslat 1. §-hoz fűzött indokolás szokatlan rövidséggel, közismert tény ismétlésével azt tartalmazza, miszerint a módosítás azért indokolt,

„[...]mert a választottbírósági eljárásban nincs jogorvoslati lehetőség, amely körülmény nem áll összhangban a közvagyon kiemelt védelmének követelményével.”

A törvényjavaslat 6. §-ának (1) bekezdése szerint:

„Ez a törvény a kihirdetését követő napon lép hatályba.”

A 6. § (2) bekezdése szerint pedig: „... A Vbtv. e törvénnyel megállapított 4. § (2) és (3) bekezdését az e törvény hatályba lépését követően indult eljárásokban kell alkalmazni.”

7. A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény választottbíráskodást érintő rendelkezései

A fentebb leírt előzmények ellenére erős szakmai meglepetést keltő módon a Magyar Országgyűlés 2011. december 23-án elfogadta a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvényt, amely 2012. január 1-jén lépett hatályba. A jogszabály sarkalatos törvénynek minősül Magyarország 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvénye 38. cikkének (1) és (2) bekezdése értelmében. A törvény célja, hogy szabályozza az állam és a helyi önkormányzatok tulajdonában álló vagyon (a továbbiakban: nemzeti vagyon) megőrzésének, védelmének és a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodásnak a követelményeit, az állam és a helyi önkormányzatok kizárólagos tulajdonának körét, a nemzeti vagyon feletti rendelkezési jog alapvető korlátait és feltételeit, valamint az állam és a helyi önkormányzat kizárólagos gazdasági tevékenységeit.¹³⁸

Váratlanul hatott, hogy a nemzeti vagyonról szóló törvény 17. §-a részben egy utolsó pillanatban előterjesztett képviselői módosító indítvány eredményeként, részben pedig a záró-módosító indítvány részeként kialakított, a magyar jogász számára egyébként nem megszokott jogkorlátozó szabályokkal került elfogadásra a következők szerint:

„17. § (1) E törvény hatálybalépését megelőzően jogszerűen és jóhiszeműen szerzett jogokat és kötelezettségeket e törvény rendelkezései nem érintik. Az e törvény hatálybalépése előtt létrejött szerződések időtartamának e törvény hatálybalépését követően törté ő meghosszabbítása új jogviszony létesítésének minősül.

(2) Az e törvényben meghatározott nemzeti vagyon körébe tartozó vagyonnak minősül az e törvény hatálybalépését követően az állam vagy az önkormányzat tulajdonába kerülő vagyon. Az I. mellékletben nem szereplő, e törvény hatálybalépését követően létrejövő vagy bármilyen más jogcímen az állam tulajdonába kerülő folyóvizek és természetes tavak, a medrükkel együtt, valamint országos törzshálózati vasúti pálya e törvény erejénél fogva az állam kizárólagos tulajdonában álló nemzeti vagyonnak minősül.

(3) Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyonra vonatkozó polgári jogi szerződésben a nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult irányadóként kizárólag a magyar nyelvet, valamint a magyar jog alkalmazását, és jogvita esetére kizárólag a magyar bíróság – ide nem értve a választottbíráskodást – joghatóságát kötheti ki. A nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult e jogviták eldöntésére választottbíráskodási eljárást nem köthet ki.”

¹³⁸ A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI törvény 1. §.

8. 2015-ben visszaállította a magyar törvényhozás a választottbíráskodás korábbi hatásköreit

A 2015. évi VII. törvény (un. paksi törvény) 2015. március 19. napján lépett hatályba. Ez a jogszabály küszöbölte ki azt a választottbíráskodás számára roppant hátrányos helyzetet, ami a 2011. év végén elfogadott, a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény rendelkezéseiből származott. Ennek a törvénynek a 17. § (3) bekezdése szerint *Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyonra vonatkozó polgári jogi szerződésben a nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult irányadóként kizárólag a magyar nyelvet, valamint a magyar jog alkalmazását, és jogvita esetére kizárólag a magyar bíróság - ide nem értve a választottbírást - joghatóságát kötheti ki. A nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult e jogviták eldöntésére választottbírási eljárást nem köthet ki.*

A hátrányos rendelkezésekkel szemben fellépett a jogásztársadalom, a választottbírásgok, és az Alkotmánybírósághoz fordult az alapjogi biztos is, azonban a jogszabályok pozitív irányú változtatása, visszaállítása, vagyis a választottbíráskodás hatásköri korlátozásának megszüntetése, főként a Magyar Állam érdekkörébe tartozó nemzetközi kereskedelmi szerződésekben részes külföldi vállalkozói körök következetes, karakteres szerződéskötési magatartásának köszönhető. Ők ragaszkodtak szerződéseikben a választottbíráskodás kikötéséhez.

8.1. Jogi hatály – szociológiai érvényesülés

A korábbi választottbíráskodást korlátozó jogi szabályzás a gyakorlati élet, ezen belül különösen a nemzetközi kereskedelem és gazdasági együttműködés követelményeinek nem felelt meg, de a törvény zavaros vagyonképe is akadályozta a törvényhozói akarat érvényesülését. A magyar államot érintő nagy kereskedelmi szerződések sem vették figyelembe a törvényi korlátozást, és nem a korábbi jogszabály rendelkezései szerint jöttek létre. Még a 2015. évi VII. törvény indokolása is azt rögzíti, hogy a nemzeti vagyonról szóló törvény korábbi rendelkezéséhez képest semmi változás nem történt, hiszen a nemzetközi szerződések miatt korábban is ez volt a jogszabály tartalma, a törvény szövegéből nem következett a választottbíráskodást kizáró hatály. Ez a törvény is jó példa arra, hogy a rosszul megalkotott jogszabályok csupán jogi értelemben válnak hatályossá, szociológiai szempontból nem. Erre a fenti jogszabályon túl emlékezetes példa az egykori abesszin császár esete is, aki elhatározta, hogy a világ legjobb polgári törvénykönyvét hozza létre. Modellként a francia Code Civil-t vette alapul és egy világhírű összehasonlító jogász professzor segítségével készíttette el annak modernizált változatát, (David, Renè) amelyet az abesszin törvényhozás el is fogadott. Az hatályba is lépett, ám az abesszin pásztorok megmaradtak a régi, ősi, törzsi joguknál és azt alkalmazták.

8.2. Monolitikális elméletek

Ugyanakkor a nemzeti vagyonról szóló törvény választottbíráskodást korlátozó rendelkezése dogmatikailag egy erősen monolitikális szemléletet tükröz, mely a nemzetközi választottbíráskodást az állami jogrend részévé redukálja, ami meglehetősen idejétmúlt elképzelés. A jogszabály monolitikális felfogásának gyökere Dél-Amerikából ered. Carlos Calvo (1822-1906) argentin diplomata elmélete – a Calvo-doktrína – André Bello venezuelai jogász teóriájából táplálkozik és az európai nagyhatalmak dél-amerikai expanziójával szemben foglal állást, kimondva, hogy a külföldi vállalkozók, befektetők jogosultak követeléseik érvényesítése esetén a national treatment-re, a nemzeti elbánásra, azonban ennél többre nem tarthatnak igényt, így diplomáciai mentességre sem hivatkozhatnak, és a nemzetközi közjogból semmilyen többlet jogosítványt nem származtathatnak. Erre épül a „Calvo-doktrína” eljárási jogi derivátuma, „Calvo-klauzula”, amely azt mondja ki, hogy a külföldi vállalkozó, befektető ügyletei tekintetében

el kell fogadja a befogadó állam jogát, mint alkalmazandó jogot, valamint el kell fogadnia a befogadó állam fórumát is (az állami bíróságot).¹³⁹

A Calvo-doktrína fejlődési ívében szárnyalásokat és töréseket is láthatunk. Érdekes összefüggésben áll ez az ív a Monroe-elv érvényesülésével. James Monroe (1758-1831) az Amerikai Egyesült Államok ötödik elnöke volt. Abban az időben átmenetileg lényegében egypártrendszer alakult ki, mert a Föderális Párt tönkrement. Monroe Calvot megelőzően mondta ki az európai nagyhatalmakkal szemben Dél-Amerika védelmében, hogy Dél-Amerikát meg kell védeni az európai nagyhatalmaktól. Ezt az elvet a XX. században azzal egészítették ki, hogy az Amerikai Egyesült Államok számára nem közömbös az, hogy a világ bármely részén mi történik. Ennek szellemében meg kell akadályozni az olyan pénzügyi tranzakciókat és beruházásokat, amelyek egy dél-amerikai ország eladósodását okozhatják, mert ez ürügyet szolgáltat arra, hogy az Amerikai Egyesült Államokon kívüli nagyhatalom a befolyását érvényesíthesse a térségben.

A Calvo- és Monroe-elvvel erősen összefügg a Drago-doktrína is (Drago, Luis Maria 1859-1921). Ennek az elvnek a választottbíráskodásra vonatkoztatott kemény eleme az, hogy az adós országgal szemben csak akkor lehet fegyveres támadást indítani, háborút kezdeményezni, ha nem hajlandó ügyében választottbírósi utat kikötni (Az 1907. évi Drago-Porter egyezmény előkészítése során fogalmazódott meg ez a gondolat).

8.3. A paksi törvény megalkotása és előzménye

A választottbírósi hatáskörök sikeres visszaszerzésének egyik előjele az a törvényjavaslat volt, amelyet Martonyi János korábbi külügyminiszter tett le a Kormány asztalára hivatali idejének utolsó heteiben. Ez a javaslat azt szorgalmazta, hogy a nemzeti vagyonról szóló törvény 17.§ (3) bekezdése előtt az a szövegrész szerepeljen, hogy „*kivéve, ha nemzetközi szerződés másként rendelkezik*” Ez a rendelkezés pedig mind a nemzetközi, mind pedig a hazai választottbírósi esetében garanciákat teremtett volna.

A Kormány ezt a javaslatot ugyan nem terjesztette az Országgyűlés elé, azonban beépítette azt a paksi atomerőmű kapacitásának fenntartásával kapcsolatos beruházásról, valamint az ezzel kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló törvénybe (paksi törvény), amelyet az Országgyűlés 2015. március 3. napján fogadott el, és az március 19. napján lépett hatályba.

A jogszabály 33.§-a a nemzeti vagyonról szóló törvény 2011. évi CXCVI. törvény 17. § (3) bekezdését módosítva akként rendelkezik, hogy „*nemzetközi szerződés eltérő rendelkezése hiányában Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyonra vonatkozó polgári jogi szerződésben a nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult irányadóként kizárólag a magyar nyelv és a magyar jog alkalmazását, jogvita esetére kizárólag a magyar bíróság joghatóságát kötheti ki. A magyar bíróság joghatóságának kizárólagossága nem érinti a választottbírósi kikötésének jogát.*”

A szövegben megmaradt „polgári jogi szerződés” kifejezés ügyeskedő játéknak tűnik a jogi terminológiákkal. Bizonyos fokig magában hordja annak a veszélyét, – különösen, ha bárki komolyan veszi a polgári jog és a kereskedelmi jog dichotom szétválaszthatóságát – hogy leválasztásra kerüljön a választottbíráskodás alapjait képező nemzetközi szerződésekből álló joganyag, melynek elemei címszerűen többnyire a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szólnak. Szerencsére a magyar civilisztikai elmélet tiszta fogalmi alapokon nyugszik és egységesnek fogja fel a polgár jogot, annak olyan széles tematikai körét állítva, ami nagy biztonsággal a kereskedelmi választottbíráskodás joganyagait is magában foglalja.

¹³⁹ Vö.: Tawil, Guido Santiago: Ont he Internationalization of Administrative Contracts, Arbitration and the Calvo Doctrine. ARBITRATION ADVOCACY IN CHANGING TIMES. General editor: Albert Jan Van Den Berg. 2011. Kluwer Law International BV, The Netherlands, 325-347 pp.

A paksi törvény 35. §-a a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 4. §-át módosítja: „4. § Nincs helye választottbírási eljárásnak a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) XV-XXIII., és XXV. fejezetében szabályozott eljárásokban, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbírási eljárás keretében történő rendezését kizárja.”

8.4. A paksi törvény és indokolása

A paksi törvény idézett 33. §-a akkor lett volna igazán tökéletes, ha nem kapcsolják hozzá a 35. §. szerinti polgári perrendtartásra utaló szabályt. Ez a kiegészítés csupán a bizottsági zárójavaslatban szerepelt, az eredeti törvényjavaslatban nem. Ez a rendelkezés különösen annak tükrében felesleges, hogy az új polgári perrendtartásról szóló kódex továbbra sem fogja tartalmazni a választottbíráskodásra vonatkozó joganyagot, azt továbbra is külön törvényben találhatjuk majd meg.

A paksi törvény indokolása szerint *a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény módosítása nem tartozik szorosan a paksi atomerőmű bővítéséhez, ám annál lényegesebb üzenetet kíván továbbítani a jogalkalmazók felé, a 17.§ (3) bekezdésének módosításával és az ahhoz kapcsolódó átmeneti rendelkezéssel egyértelműsíti azt a jelenleg is irányadó nemzetközi jogi értelmezést, mely szerint valamely nemzetközi szerződés szükségszerűen lex specialisként viselkedik. A joggyakorlat ezidáig is ekként tekintett e rendelkezésre, így e rendelkezés nem bír új normatartalommal, nem jelent visszamenőleges jogalkotást.* Ezek szerint az indokolás értelmezésében a nemzetközi jog elsődlegessége helyett a nemzetközi jog és a belső jog viszonyában a lex generalis - lex specialis viszonyrendszer az irányadó, a magyar jogalkotó szerint (Ez a felfogás persze több szempontból is vitatható, jöllehet konklúziója helyes).

8.5. A választottbíráskodás jelenlegi helyzete és a jövőbeli lehetőségek

A korábbi törvény a zavaros vagyoneképe miatt nem ment át a gyakorlatba, tisztán és azonosan értelmezték a választottbíráóságok és az állami bíróságok is a választottbíráóságok hatáskörét, ugyanakkor a zavaros, bizonytalanra tevő jogi szabályozás hangulatilag mégis nagyon káros volt a választottbíráskodásra.

A korábbi jogi rendelkezést komolyan megszenvedte a magyar választottbíráskodás, többek között ügyforgalmát tekintve is. Az ügyszámok folyamatosan estek az elmúlt években. 2013-ban mintegy 170 új ügy érkezett, tavaly ez a szám 140-re mérséklődött. Idén egyelőre 37 új ügy érkezett a választottbíráóságra. Az is igaz, hogy a választottbíráskodás és az ügyforgalom nem függetlenítheti magát a gazdaság helyzetétől. Azt mondják a mikroökonómiával foglalkozó szakemberek, hogy a válság elején általában megugrik az ügyek, perek száma, míg a válság elhúzódásával ezek száma csökken.

A jövőt tekintve a választottbírási gyakorlat ügyszámának növekedése és az ügyek pertárgy értékének növekedése az Európai Unió finanszírozással induló beruházások újra indulásával, illetve a paksi atomerőmű bővítésével kapcsolatos beruházások megkezdésével várhatóak.

Prof. Dr. Kecskés László
egyetemi tanár, dékán (PTE ÁJK)
az MTA levelező tagja

A választottbíráskodás problémái Magyarországon a 2017. évi LX. törvény elfogadása utáni helyzetben

A választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény megalkotásának körülményei

Az Országgyűlés 136 „igen”, 2 „nem” szavazattal, 29 „tartózkodás” mellett 2017. május 30-án 10 óra 34 perckor fogadta el a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvényt, mely 2017. június 8-án került kihirdetésre a Magyar Közlöny 85. számában. 2017. május 30-án szinte ugyanebben az időben dr. Parragh László, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnöke a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara 2017. évi Közgyűlésén elnöki beszédében kiemelten foglalkozott a kamarai választottbíráskodás jövőjével, és ennek során fontos felvetéseket, előterjesztéseket tett, amiket a Közgyűlés el is fogadott. Mint utóbb kiderült, a közgyűlési határozat és az Országgyűlés által elfogadott törvény tartalma között nincs teljes összhang, és ezen túlmenően is a két dokumentumban felvázolt intézkedések számos szervezési problémát és jogi szakmai ellentmondást vetnek fel.

A választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény előkészítéséből teljes mértékben kimaradt, sőt, lényegében kizárásra került a választottbírói szakma. Ebben az írásban a magyar választottbírói kar észrevételeit gyűjtöttem össze saját elemzéseimmel kiegészítve, bízva abban, hogy jobbító szándékú felvetéseink meghallgatásra, elfogadásra találnak.

A választottbírókkal, választottbírószágot vezetőikkel nem konzultáltak az Igazságügyi Minisztérium illetékesei a választottbíráskodásról szóló új magyar törvényről. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbírószágot háromszor megválasztott, tizenegyedik munkaévében lévő elnökeként utólagosan kaptam csak tájékoztatást arról, hogy az úgynevezett „hordozószervezetek” (vagyis az állandó választottbírószágot működtető szervezetek) vezetőivel folytattak zártkörű megbeszéléseket a kodifikáció előkészítésében résztvevők és felelősök. Magánbeszélések során szerzett információk alapján tudtam arról, hogy voltak ilyen titkosnak tekintett és mondott tárgyalások, ezek dokumentumaihoz azonban nem tudtam hozzájutni. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbírószágot választottbírói kara csupán azt követően értesült a tervezet szövegéről, amikor az már tárcakörözésen volt. Észrevételeket viszont a választottbírók nem tudtak tenni. Ettől lényegében el voltak zárva.

Az előzményekhez tartozik, hogy Prof. dr. Trócsányi László miniszter úr még kinevezése előtt beszélgetésre hívott, és arról tájékoztatott, hogy minisztersége alatt a legszűkebb négy fős tanácsadó testületének tagjaként számít a szakmai segítségemre. Ez a szűk körű tanácsadó testület tudomásom szerint végül nem jött létre. Megalakult ugyanakkor Prof. dr. Martonyi János elnökletével az Igazságügyi Minisztériumban egy hozzávetőlegesen 15 fős Tudományos Tanácsadó Testület, melynek tagja lettem. Ez a testület tapasztalataim szerint érdemi ráhatással nem volt és nincs a jogalkotás előkészítésére. Félévente tartott protokolláris-jellegű rendezvényein szokott az igazságügyi miniszter úr beszámolni a minisztérium közelmúltbeli munkájáról, amihez észrevételeket tehetünk.

Dr. Bogdán Tibor, volt egyetemi tanítványom, aki az 1990-es évek elején az igazságügyi minisztériumban államtitkár-helyettes államtitkár relációban főnököm volt, a Nagy és Trócsányi Ügyvédi Iroda társtulajdonos partnere 2016 késő tavaszán beszélgetésre hívott, és ekkor

megállapodtunk abban, hogy az Igazságügyi Minisztérium és a választottbírói kar közösen, szakmailag együttműködve készíti el a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény tervezetét. Örültem ennek az ajánlatnak, komolynak tekintettem. Ekkorra ugyanis már változtattam azon a korábban sokszor hangoztatott álláspontomon, hogy nem érdemes hozzányúlni a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényhez, mert a módosítás csak kedvezőtlen fejleményeket hozhat a választottbíráskodás és a választottbírói kar számára. Ellene voltam annak is, hogy az új Polgári Perrendtartásba kerüljenek be a választottbíráskodás szabályai. Furcsállottam ugyanis, hogy a polgári perrendtartás újrakodifikálásának első ötletpontja éppen a választottbíráskodásra vonatkozó joganyagának a polgári perrendtartásba való beépítése lett volna.

2017 januárjában a jogi karokkal kapcsolatban mindig segítőkész Prof. dr. Trócsányi László miniszter úr összehívta a magyarországi jogi karok dékánjait abból a célból, hogy az Igazságügyi Minisztérium által támogathatónak tartott kutatási témákat felossza és az ennek rendezésére szolgáló szerződéseket előkészítse. Ezen a megbeszélésen a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánjaként bejelentettem, hogy a pécsi jogi karnak, választottbírói gyakorlati szakemberekkel együttműködve, lenne kapacitása arra, hogy „A választottbíráskodás és más alternatív vitarendezési eljárások jogi szabályozásának alapjai” című kutatást elvállalja és elvégezze. Ezzel kapcsolatban az értekezleten konszenzus alakult ki, és arra miniszter úr is rábólintott. A kutatási szerződés – amely kutatási és oktatásfejlesztési programelemeket foglal magába – előkészítése mindkét oldalról gondos adminisztratív munkával alakult, és a szerződés mára aláírásra is került. Készültünk a vállalt kutatási feladat teljesítésére, a mi értelmezésünk szerint az már a korábban dr. Bogdán Tibor által jelzett jogalkotási cél támogatását is magába foglalta volna. Időközben a minisztérium részéről a szerződési feltételek megtárgyalásában részt vevő tisztségviselők észrevételezték, hogy a minisztériumi törvényszerkesztést és a kutatást nem kell feltétlenül összekapcsolni.

Ebben az időszakban más forrásokból nekem is voltak olyan információim, hogy elkezdődött a választottbíráskodásról szóló új törvény tervezetének kodifikációja az igazságügyi minisztériumban. Ez volt az a munkafázis, amit a választottbírói kar elől is, és előlem is teljes mértékben eltitkoltak. 2016 év végén a szokásos félévzáró miniszteri ebéden a Tudományos Tanácsadó Testület tagjai megkapták az Igazságügyi Minisztérium és a Kormány 2017 első félévére vonatkozó jogalkotási tervét. A két dokumentum egyikében sem szerepelt a választottbíráskodásról szóló törvény előkészítése. Az ebéden meg is kérdeztem miniszter úrtól, hogy az a jogalkotási tárgy, ami nem szerepel a két jogalkotási programban, az ugye nincs is tervbe véve 2017 első félévében. Miniszter úr egyetértően válaszolt.

Ennek ellenére továbbra is hallani lehetett szakmai körökben, hogy a választottbíráskodással kapcsolatban valami készül az igazságügyi minisztériumban. Mint utóbb kiderült, ebben dr. Bogdán Tibor – aki ismereteim szerint mindenfajta minisztériumi státusz nélkül irányítója a magyar jogalkotásnak, és általam is ismert módon tehetséges, tapasztalt és szenvedélyesen, intenzíven dolgozó törvényhozási szakember annak ellenére, hogy jelenleg ügyvéd – tanácsadója mások mellett már dr. Sárközy Tamás professzor emeritus, a Magyar Jogászegylet elnöke volt.

Dr. Bogdán Tibor 2017 május közepén ismét beszélgetésre hívott az igazságügyi minisztériumba a választottbíráskodásról és a vonatkozó törvényjavaslat Országgyűléshez történő benyújtás előtti tervezetéről. Ekkor tartalmi kritikáim mellett kifogásoltam azt is, hogy nem az általunk egy évvel korábban megbeszéltek szerint alakult a törvényjavaslat előkészítése. Ő erre azt válaszolta, hogy a minisztériumon belül másként alakultak a dolgok.

A választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény a választottbírói szakma teljes mellőzésével, a választottbíráskodáshoz nem értő személyek által lett előkészítve.

A választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény előkészítésére véleményem szerint jelentős mértékben hatással voltak azok a személyes indulatok is, amik a 2013. évi V. törvény, az új Polgári Törvénykönyv előkészítésével kapcsolatban több mint egy évtizeden keresztül elhúzódóan érzékelhetőek voltak akadémiai, egyetemi és minisztériumi körökben. A világhírű magyar polgári jogász, dr. Vékás Lajos akadémikus professor és a vele egyébként egyidős - hiszen évfolyamtársak voltak az egyetemen - dr. Sárközy Tamás professor emeritus között dúlt ez a csata. Több felvonást és drámai fordulatot követően végül dr. Vékás Lajos akadémikus professor látványos győzelmével végződött a küzdelem, dr. Sárközy Tamás professor emeritus és az ő oldalát erősítő igazságügyi minisztérium szakmai értelemben visszavonulásra kényszerült. Az, hogy dr. Sárközy Tamás aktivizálta magát a választottbíráskodásról szóló törvény tervezetének előkészítésében, szerintem az új Polgári Törvénykönyv kodifikációjánál elszenvedett látványos presztízsveszteségéből eredő revans szándékából is eredeztethető. Dr. Sárközy Tamás neve is szerepel a Magyar Kereskedelmi és Iparkamra mellett szervezett Állandó Választottbíráóság választottbírói névjegyzékén, de eddigi választottbírói aktivitása nem volt jelentősnek mondható. Az elmúlt 10 évben nem vett részt egyetlen összválasztottbírói értekezleten sem, ügyet pedig általában csak úgynevezett „oldalválasztottbíróként” vállal, eljáró tanácselnökként csak elvétve. Vicces szerénységgel szokta is emlegetni, hogy miért nem... Ő jelenleg a Magyar Jogászegylet elnöke. Szakmai körökben derűs felháborodást váltott ki, amikor a választottbíráskodásról szóló új törvény tervezetének az Országgyűléshez való benyújtása előtti egyik „utolsóelőtti” változata azt tartalmazta, hogy a Magyar Jogászegylet is delegálhat egy elnökségi tagot a Kereskedelmi Választottbíráóság elnökségébe. Később ezt a delegálási lehetőséget más jogosítványai mellé a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara kapta meg, mivel még az igazságügyi minisztérium is komikusnak és indokolhatatlannak tartotta a másik megoldást.

Dr. Sárközy Tamás és dr. Bogdán Tibor az 1990. évi politikai rendszerváltozást megelőzően Németh Miklós kormányának egy időben voltak igazságügyminiszter-helyettesei. Dr. Sárközy Tamás volt az 1980-as évek második felében a spontánprivatizáció jogi környezetének és az első társasági törvénynek a kialakítója. A jogalkotást befolyásoló lobbista és szakértői tevékenysége több kormányon átívelően is roppant sikeresnek mondható. Az viszont meglepő, hogy még ma is hatékonyan képes befolyásolni a törvényszerkesztést. Akadémiai ambíciói megvalósítása terén viszont nem volt ennyire sikeres. A választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény több híres jogászakadémikust is diszkriminatívan, hátrányosan érint. A diszkriminatív szabályozás következtében koruk miatt többük neve nem is szerepelhet a Kereskedelmi Választottbíráóság választottbírói névjegyzékében, az úgynevezett választottbírói ajánlási listán. A választottbíráskodásról szóló új törvény szakmai és intellektuális tekintetben így tulajdonképpen „lefejezi” a választottbíráskodást Magyarországon. Éppen azok a híres akadémikusok és külkereskedelmi, külgazdálkodási joggal foglalkozó tekintélyes jogászok és ügyvédek kerülnek le az említett választottbírói névjegyzékről, akik miatt nagyrészt külföldön is és belföldön is híressé vált a magyar választottbíráskodás.

2017. június 22-én Prof. Dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter úr meghívására Tudományos Tanácsadó Testületének tagjaként félévzáró ebéden vettem részt, ahol az igazságügyi minisztérium elmúlt félévi tevékenységéről volt szó. Az ebéden választottbírói karunkból részt vett Dr. Bánáti János a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke, Prof. Dr. Király Miklós az ELTE ÁJK prodékánja, Prof. Dr. Martonyi János volt külügyminiszter és Prof. Dr. Várady Tibor volt jugoszláv igazságügyi miniszter is.

Prof. Dr. Trócsányi László miniszter úr, Dr. Völner Pál parlamenti államtitkár úr, Dr. Molnár Zoltán közigazgatási államtitkár úr, Dr. Vízkelety Mariann igazságügyi kapcsolatokért felelős államtitkár asszony és Kecsmár Krisztián európai uniós és nemzetközi igazságügyi

együttműködésért felelős államtitkár úr beszámolóit követően és az első hozzászóló Dr. Bánáti János elnök úr után részletesen kritikai észrevételeket tettem a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény kodifikációjának folyamatával és az elfogadott törvény tartalmával kapcsolatban. Kiemeltem, hogy sajnálatos módon a törvény előkészítés folyamatából kihagyták, sőt szinte kizárták a választottbírói kart, az elfogadott törvény jelenlegi tartalma alapján pedig csak egy működésképtelen konglomerátum jöhet létre. Különös élel kifogásoltam a törvénynek a választottbírókra vonatkozó, úgynevezett „felső korhatár-szabályát”, valamint azt, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróóság működését drasztikusan elszakítja a választottbírók szakmai testületeitől, azok 2018. január 1-jei hatállyal történő megszüntetésével.

Prof. Dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter úr elmondta, hogy számított kritikai észrevételeimre és kérte, hogy azokat a választottbírói kar észrevételeivel együtt írásban nyújtsam be. Ennek a feladatnak a teljesítéséhez kértem a magyar választottbírói kar támogatását és szakmai segítségét, amit megkaptam és hálásan köszönök. Ezek felhasználásával készítettem el a jelen írást, a választottbírói karunk összegző álláspontját a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvénnyel kapcsolatban. Prof. Dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter úr is és a törvényjavaslatot előterjesztő Dr. Völner Pál államtitkár úr is ígérte, hogy felvetéseinkről ősszel konzultációt folytatunk.

A választottbíráskodásról szóló új törvényt olvasva kiválóan képzett, nagy szakmai gyakorlattal rendelkező jogászoknak is kétségei támadnak – és gyakran kérnek felvilágosítást az MKIK Állandó Választottbíróóságának titkárságától és elnökétől, hogy az új törvény által vizionált Kereskedelmi Választottbíróóság vajon egy új választottbíróóság, vagy a régi, illetve a réginek a mutációja.

Az az elfogadhatatlan megoldás, hogy a törvény rendelkezése folytán 2017. december 31-i hatállyal megszűnnek a választottbíróóság tisztségviselői szervei (elnökség és elnök), valamint, hogy az MKIK elnökének az MKIK 2017. május 30-án tartott közgyűlése határozatával elfogadott előterjesztése alapján 2017. december 31-én megszűnik a választottbírói névjegyzék is, a jogállamiság követelményeit veszélyeztető módon sérti az MKIK Állandó Választottbíróóságával hivatalos kapcsolatban lévő összes választottbíró (választottbírói listán szereplő választottbírók, elnökségi tagok, elnök) szakmai, bírói integritását. A szakmai bírói integritásnak ez a sajátos sérelme értelem szerint a 2017. december 31-ig terjedő időszakban, de azt követően is fennállhat. Nehéz lenne ebben a kényes helyzetben elvonatkoztatni attól, hogy szép számmal vannak folyamatban az MKIK mellett szervezett Állandó Bíróóságon olyan, nagy pertárgyértékű ügyek, amelyekben az érintett személyek tárgyalnak.

Azzal, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara a Kereskedelmi Választottbíróóság elnökségi tagjai és elnöke tekintetében kinevezési, kijelölési, delegálási jogot kap, „az állandó választottbíróóság” és „a hordozószervezet” között a nemzetközi gyakorlatban kialakult, a választottbíróóság független működését biztosító, nem közvetlen kapcsolati viszony Magyarországon megváltozik. Ez pedig veszélyezteti a magyar Kereskedelmi Választottbíróóság függetlenségét, tekintélyét és nemzetközi elfogadhatóságát.

A Kereskedelmi Választottbíróóság szervezetének és működésének jogi labilitását és integritásdeficitjét józanul, megfontoltan gondolkodó, felelősségteljes, tisztességes vállalkozó nem fogadhatja el. Ezeket a súlyos kétségeket mélyíti az a szabály, miszerint a Kereskedelmi Választottbíróóság elnökségének tagjai és elnöke indokolás nélkül és minden korlátozástól mentesen visszahívhatóak.

Van néhány ügyvédi iroda, melyek különböző okokból kritikusan, sőt támadóan állnak a választottbíráskodáshoz. Minden ítélettel mindenki végülis nem lehet elégedett. Kritikai előjelű lobbista szerepvállalásuk már érezhető volt a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény előkészítése során is. Ez volt az a törvény, ami nagy kárt okozott a választottbíráskodás magyarországi ügyének azáltal, hogy több mint három éven keresztül elterelte a választottbírói útról az állami és az önkormányzati vagyonnal összefüggésben lévő tényállásokat. Ennek a törvénynek a választottbíráskodást károsító utóhatásai a korlátozó szabálynak - a 2015. évi VII. törvénnyel (az ún. Paks II. törvény) hozott- 2015. március 19-vel történt hatályon kívül helyezését követően is érezhetőek voltak. Az említett időpontoktól számítva nagyon erős csökkenés tapasztalható a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróóság ügyforgalmában és áttételesen a többi állandó választottbíróóság ügyforgalmában is. Ezek az ügyvédi irodák ismereteink szerint a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény, a 2017. évi LX. törvény megalkotásának nem voltak közvetlenül kezdeményezői, de a törvény előkészítésének rövid folyamatában aktívvá és lényeges befolyásoló tényezővé válhattak.

A választottbíráskodás akkor működhet megfelelően, ha az adott városban, az adott országban a nagy ügyvédi irodák között egyensúly, vagy legalábbis viszonylagos egyensúly van. Ha ez az egyensúly némely iroda, vagy irodák javára eltorzul, vagy megbomlik, a választottbíráskodás – és így a jogállamiság ugyancsak veszélybe kerülhet.

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróóság működése 2012-ig konszolidált és sikeres volt. Az alábbi ügyforgalmi statisztika adatai mutatják azt, hogy 2012-ben következett be törés a választottbíróági ügyek mennyiségében. Ez a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvénynek azon rendelkezéseivel függött össze, amelyek az állami és önkormányzati vagyonnal kapcsolatos ügyeket elterelték a választottbíróági útról.¹ Igaz, hogy a 2015. évi VII. törvény a gyakorlati igényeknek megfelelően tételesen megszüntette ezeket az akadályokat, azonban a korábbi választottbíróági ügyforgalom mértéke a jogászi szakma által teljes mértékben nem ismert okokból mégsem állt helyre. A Magyarországon működő állandó választottbíróóságok közül csak a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróóságnak van nyilvános, megbízható ügyforgalmi adattára. A vonatkozó statisztikák 1994 óta számítástechnikai alapúak. Ennek az adattárnak témánkra vonatkozó vázlatos, releváns adatai az alábbiak:

Év	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Beérkezett ügyek	168	137	161	175	181	204
Nemzetközi	85	52	71	50	67	71
Hazai	83	85	90	125	114	133

¹ E rendelkezéseket – beleértve az azok alkotmánybíróági kontrollja során született döntést is – a jogirodalom erőteljes kritikával fogadta. Ld. Varga István: A választottbíróági eljárás és az állami bírósági polgári per viszonyrendszerének összefüggései. In Németh János – Varga István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG Orac, 2014. 639-640. o., Burai-Kovács János: Aktuális problémák és gondolatok a választottbíráskodás körében választottbírói szemmel. In Burián László – Szabó Sarolta (szerk.): *Arbitrando et curriculum bene deligendo. Ünnepi kötet Horváth Éva 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 24-27. o., Kecskés László – Tilk Péter: A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény 17. §-a (3) bekezdése választottbíróági kikötést tiltó szabályának Alaptörvénybe, illetve nemzetközi jogba ütközése. In Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.): *Választottbírók Könyve*. Budapest, HVG Orac, 2012. 213-230. o., László András Dániel: Választottbíráskodás nemzeti vagyonnal kapcsolatos ügyekben. *Magyar Jog*, 2015/3. 152-160. o., összefoglalóan: Boronkay Miklós – ifj. Wellmann György: A választottbíráskodás helyzete Magyarországon. *MTA Law Working Papers* 2015/12, 6-7. o.

Befejezett ügyek	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat
------------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

Év	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Beérkezett ügyek	202	255	394	590	381	1 417
Nemzetközi	75	49	30	137	41	62
Hazai	127	206	364	453	340	1355
Befejezett ügyek	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat

Év	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Beérkezett ügyek	411	264	291	288	269	335
Nemzetközi	42	30	37	30	27	30
Hazai	369	234	254	258	242	305
Befejezett ügyek	1049	605	286	261	306	299

Év	2012	2013	2014	2015	2016
Beérkezett ügyek	236	177	140	145	128
Nemzetközi	26	15	23	16	24
Hazai	210	162	117	129	104
Befejezett ügyek	218	161	139	139	150

Általános észrevételek a választottbíráskodásról szóló új magyar törvénnyel kapcsolatban

A magyar választottbírói kar szerint a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény kiállta a gyakorlat próbáját, kiegyensúlyozott, lényegre törő és szabatos szövegezésű szabályaival lehetővé tette a választottbírói eljárások hatékony lefolytatását. A magyar választottbírói kar nem tud olyan valós okról, amely miatt új választottbírói törvény meghozatalára lett volna szükség.²

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény, a 2017. évi LX. törvény kevés valódi újdonságot hoz a korábbi választottbíráskodásról szóló magyar törvényhez, az 1994. évi LXXI. számú törvényhez képest. Az új törvény szövege a korábbihoz képest érezhetően pontatlanabb és nehezkesebb. Ráadásul az új törvény fő újdonsága, az eljárásújítás intézménye teljesen felesleges és a választottbírói eljárás szellemiségét és lényegét ássa alá.

² A szakirodalomban megjelentek ugyan az 1994. évi Vbtv-vel kapcsolatos javaslatok, azonban ezek a törvény egyes részletszabályainak a továbbfejlesztésére, nem pedig egy teljesen új választottbírói törvény elfogadására irányultak. Ld. Boronkay Miklós – ifj. Wellmann György: A választottbíráskodás helyzete Magyarországon. *Európai Jog*, 2015/5. 11-18. o.

A választottbíráskodásról szóló új törvény az MKIK mellett szervezett Állandó Választottbíróság tisztségviselőinek (elnökség, elnök) megbízatását 2017. december 31-i hatállyal megszünteti, a választottbírói listát, a választottbírói névjegyzéket viszont nem szünteti meg. Ilyen szempontból tehát alaptalan volt az MKIK elnökének előterjesztése és az MKIK közgyűlésének 2017. május 30-án meghozott határozata, lévén, hogy mindkettő azon a valóra nem vált feltételezésen alapult, hogy a választottbíráskodásról szóló új törvény úgyis megszünteti 2017. december 31-i hatállyal a jelenlegi választottbírói névjegyzéket is. Nem így történt! Az MKIK közgyűlését ezért még a törvény hatálybalépése előtt össze kellene hívni és ezt a törvényességi problémát valamilyen módon orvosolni kellene. A választottbíráskodásról szóló új törvény ugyanis a még létező, vagy legalábbis csak valótlán érv alapján megszűnni rendelt választottbírói névjegyzék mellé rendel állítani új „választottbíró-ajánlási listát”, illetve energetikai, valamint pénz- és tőkepiaci szekciók szerinti részletezést a lista részeként (lásd az új választottbíráskodásról szóló törvény 63. §-át). A 2017. május 30-i közgyűlésen Dr. Parragh László elnök úr sem zárta ki azt, hogy a választottbíráskodással összefüggő célból 2017-ben még rendkívüli kamarai közgyűlést kell összehívni.

A törvény modellje

A választottbíráskodásról szóló nemzetközi egyezmények és nemzeti szabályozások modellszerűen az eseti, az úgynevezett „ad hoc” választottbíráskodás szabályait helyezik előtérbe. Az eseti, ad hoc választottbíráskodás a főszabály, ehhez képest kivételes az állandó választottbírásgóra épülő választottbíráskodás a jogi szabályozások szintjén. Ez a világszerte érvényesülő modell annak ellenére, hogy iurimetricus szemléletben nyilvánvaló, hogy a fontos, nagy szubsztrátumú választottbírói ügyek általában állandó választottbírásgokon intéződnek. Az utóbbi években a nemzetközi ügyek esetében is megfigyelhető, hogy elterjedten „ad hoc” eljáró választottbírói tanácsokat kérnek fel a jogkereső felek az igazságtévesre. A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény lényege az állandó választottbírásgók rendszere magyarországi szerkezetének a megváltoztatása, átalakítása. Ez a cél nyilvánvaló és tagadhatatlan! Annak ellenére így van ez, hogy az állandó választottbírásgokról csak a törvény XII. fejezete rendelkezik az 59. §-tól a 63. §-ig terjedő normaanyagban. A kodifikáció alacsony szakmai színvonalát mutatja, hogy az állandó választottbíráskodás és az eseti választottbíráskodás fogalmainak sorrendje a törvény különböző részleteiben eltérő, ellentétes. A törvény 1. §-ának (1) bekezdésében az olvasható, hogy „E törvényt kell alkalmazni a választottbíráskodás során, ha az eljáró állandó választottbírásgó székhelye vagy az eseti választottbíráskodás helye Magyarországon van.”. Ugyanezen törvény 3. §-ának (1) bekezdésében viszont már fordított a sorrendje a választottbíráskodás említett két típusának. Itt ugyanis azt olvashatjuk, hogy „E törvény alkalmazásában: 1. választottbíráskodás: kereskedelmi jogviszonyokban felmerült jogvitáknak állami bírósági peres eljárás helyett a felek által választott eljárásban történő eldöntése, akár eseti, akár állandó választottbírói intézmény folytatja le az eljárást;”.

Jól mutatja azt, hogy a törvény kodifikátorai nem értik és a törvénytervezet előkészítése során sem értették meg a választottbíráskodás lényegét, hogy a törvény indokolásának első mondata a következő: „A választottbíráskodás a felek vitájának a felek egyező akaratával létrehozott szervezetben és a felek által megállapított szabályok szerinti eldöntése.” Ez alapvető tévedés! A választottbíráskodás ugyanis az imént fentebb kifejtettek szerint nem „szervezet”, hanem „tevékenység”.

Az eljárásújításról

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény által beiktatott, Magyarországon előzmények nélküli jogintézmény az úgynevezett eljárásújítás, amely lényegében a választottbírói ítélet teljes körű felülvizsgálatát teszi lehetővé olyan új tény vagy bizonyíték alapján, amelyre az alapeljárásban a fél önhibáján kívül nem hivatkozott (lásd az új Vbtv. 48-52. §-át). Az eljárásújítás lehetősége alól ugyan ki lehet szerződni a feleknek, azonban a gyakorlatban várhatóan ritkán kerül majd erre sor. A választottbírói kikötésre ugyanis a felek leggyakrabban különböző mintaklauzulákat alkalmaznak. A magyar állandó választottbírósként felálló Kereskedelmi Választottbírói Székhely esetleg alkalmazhat olyan mintaklauzulát, amely kizárhatja az eljárásújítást, a külföldi intézményi vagy *ad hoc* választottbírói mintaklauzulákat *mutatis mutandis* alkalmazó feleknek azonban ez nem áll rendelkezésükre és várhatóan a figyelmük sem terjed majd ki erre a lehetőségre.

Az eljárásújítás intézménye alapvetően idegen a választottbíráskodástól. A választottbíráskodásnak ugyanis éppen a jogviták szakszerű, gyors, hatékony, és végleges rendezése a lényege. Ha az ítélet meghozatala után a vitás kérdés végleges rendezése az eljárásújítás lehetőségének köszönhetően még egy évig lebegtetve lesz, az a választottbírói út egyik nagy előnyét, és létjogosultságának egyik indokát alapjaiban rengeti meg.

Az eljárásújítás intézménye súlyosan aggályos, mert megkérdőjelezi a választottbírói döntés véglegességét. Erre tekintettel pedig veszélybe kerül a Magyarországon hozott nemzetközi választottbírói ítéletek végrehajtása is. A külföldi választottbírói határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló New Yorki Egyezmény V. cikk (1) bekezdés e) pontja alapján ugyanis megtagadható a választottbírói határozat végrehajtása, ha „*az a felekre még nem vált kötelezővé, vagy annak az országnak illetékes hatósága, amelyben vagy amely jogának alkalmazásával a határozatot hozták, azt hatályon kívül helyezte vagy felfüggesztette.*”

A nemzetközi szakirodalom és bírói gyakorlat egyhangúan úgy értelmezi a fenti szabályt, hogy a választottbírói ítélet nem lehet érdemi felülvizsgálat tárgya, akár a választottbírói, akár az állami bíróságok által.³ Márpedig az eljárásújítás ilyen érdemi felülvizsgálat, és azzal járhat, hogy a külföldi bíróság megtagadja a magyar választottbírói ítélet végrehajtását.

Számos állam, így például Franciaország, Belgium, Ausztria és az USA bíróságai élnek azzal a lehetőséggel, hogy a New Yorki Egyezmény V. cikk (1) bekezdés e) pontja alapján nem kötelező, csak megengedett megtagadni a végrehajtást. Erre tekintettel készek arra, hogy elrendeljék olyan ítéletek végrehajtását is, amelyeket a székhely szerinti ország bíróságai érvénytelenítettek, vagy végrehajtásukat felfüggesztették, ha a saját belső joguk kedvezőbb eredményre vezet. Ezen országokban a magyar választottbírói ítélet végrehajtása tehát a folyamatban levő eljárásújítás ellenére is elképzelhető, felvetve ezzel az egymásnak ellenmondó ítéletek kockázatát.

Az eljárásújítás intézménye nagymértékben alááshatja a magyar választottbírói eljárás igénybe vétele iránti hajlandóságot. Ennek következtében e jogintézménnyel szembesülve a felek inkább el fogják vinni jogvitájukat valamely más nemzetközi választottbírói fórum elé.

A jogi képviselőnek is tájékoztatnia kell az ügyfelét az eljárásban rejlő kockázatokról, ennél fogva tehát csak az eljárásújítással járó kockázatról való tájékoztatás mellett javasolhatja a magyar választottbírói kikötését az új magyar választottbírói törvény hatályba lépését követően. Ez komoly versenyhátrányhoz és a Kereskedelmi Választottbírói Székhely előtt ügyszámának drasztikus csökkenéséhez vezethet.

³ Lásd Blackaby, Nigel – Partasides, Constantine – Redfern, Alan – Hunter, Martin: *Redfern and Hunter on International Arbitration*. Oxford University Press, 2009, 11.85 bekezdés.

A választottbírói eljárás szakszerűsége pedig okafogyottá teszi azt a feltételezést, hogy maradhatnak olyan tények, amelyekre önhibáján kívül nem hivatkozott valamelyik fél. A választottbírói vitarendezést az eljárás megindításakor ismert tényállás alapján kell megejteni, és a tényállás rugalmas bizonyítási eljárásban történő tisztázására az eljárásban kell sort keríteni.

Minderre tekintettel a leghatározottabban ellenzi a magyar választottbírói szakma az eljárásújítás intézményének bevezetését, mert összeegyeztethetetlen a választottbírói eljárások gyors, végleges rendezéséhez és a választottbírói ítéletek nemzetközi végrehajthatóságához fűződő érdekekkel.

Mellékesen rögzíthető, hogy más jogrendszerektől elérő módon viszonyul a svájci jog az eljárásújítás lehetőségéhez. A svájci megoldás azonban az ottani jogi környezet és jogszerkezet különlegessége miatt a magyar jogalkotás számára nem szolgálhat példaként.

A svájci jogrendszer a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény jogintézményi koncepciójától lényegesen eltérő módon ad lehetőséget az úgynevezett eljárásújításra. Az eljárásújításról való döntés a svájci jog értelmében ugyanis az állami bíróságok jogosítványa és nem az eljáró választottbírói tanácsé.

A svájci jogban a nemzetközi választottbíráskodásra vonatkozóan irányadó az a rendelkezés, hogy a felek dönthetnek úgy, hogy a nemzetközi magánjogi törvény (IPRG) helyett a polgári perrendtartás (ZPO) szabályai érvényesüljenek. A ZPO két olyan, az eljárásújítás gondolatát felvető jogintézményt is ismer, amely nem része az UNCITRAL Model Law-nak. A leginkább talán panaszként fordítható „Beschwerde” és a felülvizsgálatként felfogható „Revision” intézményei ezek. Ez az utóbb említett „Revision” jogintézmény hasonlítható valamelyest az eljárásújításhoz. A ZPO 396 §-a (1)-ének a pontja tartalmazza azt, hogy a fél a 356 § (1) bekezdés szerint illetékes bírósághoz fordulhat felülvizsgálatot kérve, ha utólag olyan jelentős tényeket tud meg, vagy olyan döntő bizonyítékot talál, amelyeket korábban, az eljárásban nem tudott előadni, kivéve, ha ezek a tények és bizonyítékok, az ítélethozatalt követően keletkeztek.

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény ellentmondásos megoldást választ az eljárásújítási kérelem megengedhetőségéről való döntés tekintetében. Azt mondja ki ugyanis e törvény 50. §-ának (1) bekezdése, hogy „Az eljárásújítási kérelem megengedhetősége tárgyában a támadott ítéletet hozó választottbírói tanács végzéssel határoz. A végzés ellen jogorvoslatnak nincs helye.” Ez a szabály jól érzékelhető módon be akarja illeszteni a választottbírói eljárás szerkezetébe az eljárásújítás amúgy választottbíráskodásidegen természetű jogintézményét. Nyilvánvalóan ebből a célból jogosítja a támadott ítéletet hozó választottbírói tanácsot az eljárásújítási kérelem megengedhetősége tárgyában jogorvoslat nélküli döntéshozatalra. Így azonban olyan processzuális helyzetbe kerül a támadott ítéletet hozó választottbírói eljáró tanács, hogy az esetek nagy részében csak jelentős önkritikát is feltételező hozzáállással adhat helyt a kérelemnek. Ebben az alaphelyzetben a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény által bevezetésre kerülő eljárásújítás intézményének a gyakori igénybevétele és hatékonysága aligha várható.

Az ideiglenes intézkedésekről

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény átvette a 2006. évi UNCITRAL Mintatörvény ideiglenes intézkedésekkel kapcsolatos főbb rendelkezéseit,⁴ az „átültetésbe” azonban sajnálatos

⁴ Ezt a jogirodalomban többen is javasolták, ld. Tímár Kinga: A választottbíráskodással kapcsolatos, aktuális szabályozási szükségletek és javaslatok a polgári perjogi kodifikáció apropóján. In Németh János – Varga István

módon több hiba, pontatlanság csúszott. A teljesség igénye nélkül az alábbi problémák vehetők fel.⁵

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 18. §-ának (1) bekezdése – szemben az UNCITRAL Mintatörvény 17. cikk (2) bekezdésével – kizárólag végzés formájában teszi lehetővé az ideiglenes intézkedések elrendelését. Ez a New Yorki Egyezmény alapján, külföldön történő végrehajtás esetében hozza hátrányosabb helyzetbe azt a felet, akinek a javára a választottbíráóság ideiglenes intézkedést rendelt el, mert míg egy közbelső ítéletnek („Interim Award”-nak) reális esélyei vannak a külföldi végrehajtásra, egy pervezető végzésről („Procedural Order”-ról) ez már nem mondható el.

Az ideiglenes intézkedés az új magyar választottbíráskodásról szóló törvény értelmében egyrészt anyagi jogi, érdemi, de nem végleges határozat a kereseti kérelem körébe tartozó olyan igényekről, amelyek elbírálása körében visszafordítható döntés hozható. Másrészt lehet biztosítási intézkedés is (új Vbtv. 18. § (2) bek. c) pont). Emiatt meg kell különböztetni az eljárási végzést az ideiglenes intézkedés elrendelésétől. Lehet eljárási tartalmú is (új Vbtv. 18. § (2) bekezdés d) pont), de ekkor is felvetődik a végrehajthatóság megkönnyítésének szempontja.

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 19. § a) pontja alapján az ideiglenes intézkedés elrendelésének feltétele, hogy a kérelmező valószínűsítse, hogy követelése érdemben sikerre vezet majd. Az UNCITRAL Mintatörvény 17 A. cikk (1) bekezdés b) pontja ezzel szemben pusztán annak igazolását várja el, hogy fennáll annak az „ésszerű lehetősége”, hogy a kérelmező keresete érdemben is sikerre vezet majd. A különbség a két megfogalmazás között jelentős. A magyar eljárásjogi gondolkodásban és gyakorlatban hangsúlyos szempont a prejudikáció elkerülése, a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény ehhez képest kifejezetten az érdemi siker valószínűsítését várja el. Nehéz elképzelni, hogy egy választottbíráósági eljáró tanács miként tudja végzésben teljesülnie minősíteni ezt a feltételt anélkül, hogy a prejudikáció látszatát és veszélyét keltené.

Kifogásolható a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 21. §-ának (1) bekezdése is, amely az UNCITRAL Mintatörvény idevágó szabályához képest (17 C. cikk (1) bekezdése) lényegesen – és zavaróan – szűkítve fogalmazza meg a választottbíráósági tanács tájékoztatási kötelezettségét az előzetes intézkedés elrendelését követően:

UNCITRAL Mintatörvény 2006	Új Vbtv.
Article 17 C. Specific regime for preliminary orders Immediately after the arbitral tribunal has made a determination in respect of an application for a preliminary order, the arbitral tribunal shall give notice to all parties <u>of the request for the interim measure, the application for the preliminary order, the preliminary order, if any, and all other communications</u> , including by indicating the content of any oral communication, between	21. § (1) A választottbíráósági tanácsnak minden felet értesítenie kell <u>az előzetes intézkedés iránti indítvány elbírálásáról</u> , és ezzel egyidejűleg tájékoztatást kell adnia a felek és a választottbíráósági tanács közötti bármely erre vonatkozó <u>szóbeli kommunikáció</u> tartalmáról is.

(szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG Orac, 2014. 665. o., valamint Boronkay Miklós – ifj. Wellmann György: A választottbíráskodás helyzete Magyarországon. *MTA Law Working Papers* 2015/12, 17. o.

⁵ Az ideiglenes intézkedések új magyar szabályozását részletesen megvitatta az ICC Young Arbitrators Forum 2017. május 19-én Budapesten megtartott, „Interim Measures and Security for Costs in Arbitration Proceedings” c. konferenciája, ahol a konferencia több résztvevője hangot adott kritikai észrevételeinek.

UNCITRAL Mintatörvény 2006	Új Vbtv.
any party and the arbitral tribunal in relation thereto.	

Látható, hogy választottbíráskodásról szóló új magyar törvény csak az előzetes intézkedés iránti kérelem elbírálásáról való tájékoztatást írja elő (amibe esetleg kiterjesztő értelmezéssel beleérthető az erre irányuló kérelem megküldése is, de ezt a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény kifejezetten nem tartalmazza), valamint az ezzel kapcsolatos, kizárólag szóbeli (!) kommunikáció tartalmáról rendeli tájékoztatni a feleket. Ehhez képest az UNCITRAL Mintatörvény helyesen azt várja el, hogy ne csak az előzetes intézkedéssel, hanem az ideiglenes intézkedés iránti kérelemmel kapcsolatos bármely (tehát nem csak szóbeli) kommunikációról tájékoztatni kell az ellenérdekű felet, hiszen ez az alapja az esetleges kifogásolásnak.

Nehezen indokolható a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 22. §-a is, amely szerint – szemben az UNCITRAL Mintatörvény 17 D cikkével – a választottbíráóság a felek előzetes értesítése nélkül is módosíthatja, felfüggesztheti, valamint hatályon kívül helyezheti az általa hozott ideiglenes intézkedést, illetve előzetes intézkedést. Ez jelentős beavatkozás a felek autonómiájába, aminek semmilyen indoka nincs és ez a lehetőség felveti a tisztességes eljárás követelményének csorbulását is, ugyanis a fél anélkül veszítheti el a javára megítélt ideiglenes intézkedéssel létrehozott jogi helyzetét, hogy egyáltalán nyilatkozhatott volna a visszavonással kapcsolatban, érveit és álláspontját előadhatta volna.

A választottbíráskodás „kereskedelmi” ügyekre történő szűkítéséről

Sem általánosságban, sem a konkrét törvényi megfogalmazás alapján nem szerencsés a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény azon szabályozása, amely szerint a választottbíráskodás eleve csak „kereskedelmi jogviszonyokban” lehetséges (új Vbtv. 3. § (1) bekezdés 1. pont).

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 3. § (1) bek. 7. pontjában foglalt törvényi definíció, miszerint „a kereskedelmi kifejezés alatt minden kereskedelmi vagy gazdasági, szerződéses vagy szerződésen kívüli jogviszonyt érteni kell”, rendkívül homályos és bizonytalan, ami megengedhetetlen annak fényében, hogy a „kereskedelmi” kifejezés dönti el sok esetben, hogy egyáltalán helye van-e választottbíráósági eljárásnak. A definíció egyébként is tautologikus (kereskedelmi = kereskedelmi vagy gazdasági), így semmiféle támpontot nem nyújt.

Nem tudni, hogy a nem „kereskedelmi” jellegű jogviták választottbíráósági útra terelése iránt lenne-e reális igény, mindenesetre könnyen elképzelhető egy olyan helyzet, amikor két, gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen nem foglalkozó személy egymás közötti vitájában is a választottbíráósági út a legelőnyösebb. Ettől függetlenül – és egyébként az Alkotmánybíróság gyakorlata által is alátámasztottan – a választottbíráósági út kikötésének joga alkotmányos jogokból is levezethető (1282/B/1993. AB határozat, indokolás III.3 pont, 604/B/1990. AB határozat, indokolás 3. a) pontja), ezért valójában arra kellene megfelelő indokot találni, hogy a nem kereskedelmi jellegű jogvitáknál a magánautonómia miért nem terjed ki az állami bíróságok eljárása alóli „kiszerezésre”.⁶

⁶ Ld. Varga István: Az objektív arbitrabilitás magyar szabályozásának története és csomópontjai. In Máthé Gábor – Révész T. Mihály – Gosztonyi Gergely (szerk.): *Jogtörténeti parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013. 374. o., valamint Boronkay Miklós – ifj. Wellmann György: A választottbíráskodás helyzete Magyarországon. *Európai Jog*, 2015/5. 12. o.

Az Agrárkamara Állandó Választottbíróság különállóságának szakmai indokolatlanságáról

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara vezetése számára is súlyos presztízssérelmet okozott, a választottbíráskodásról szóló új magyar törvénynek az az érthetetlennek tűnő megoldása, hogy a törvény 59. §-ának (2) bekezdése értelmében a Magyar Agrár- Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamaráról szóló törvény, valamint a termőföld tulajdonjogának megszerzését vagy használatát korlátozó jogszabályi rendelkezések kijátszására irányuló jogügyletek feltárásáról és megakadályozásáról szóló törvény rendelkezései szerint az ott meghatározott ügyekben az agrárkamara által működtetett választottbíróság, illetve az eljárási szabályzata szerint megalakított választottbírósági tanács jár el – így tehát ez az agrárkamarai állandó választottbíróság szervezetileg különálló marad a Kereskedelmi Választottbíróságtól. Feltűnő ellentmondást tükröz ez a megoldás, hiszen az agrárkamarai állandó választottbíróság által tárgyalta ügyek tényállása és jellege sokkal inkább illeszkedik a Kereskedelmi Választottbíróság által tárgyalásra kerülő ügyekéhez, mint az energetika választottbíróság és a tőzsdei választottbíróság által tárgyalta ügyek tényállása és jellege.

Széleskörűen ismert az, hogy az Agrárkamara több éve próbálkozott már azzal, hogy választottbíróságának hatáskörét kizárólagossá tegye bizonyos ügytípusokra vonatkozóan. Ezek a próbálkozások azonban jogi, elméleti és kodifikációs szempontból annyira ellentmondásosak voltak, hogy az Agrárkamara által szándékolt korábbi célt nem valósították meg. Nem eredményezett kizárólagos hatáskört az a korábbi törvényi megoldás, miszerint az ügyek bizonyos típusára vonatkozóan az agrárkamarai állandó választottbíróságnak alávétés esetén kizárólagos hatásköre lett volna.

Ezen kritikai jellegű kiemeléseket követően álljon itt az alábbiakban a problémakör tételes jogi anyagának rövid szemléje:

A Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamaráról szóló 2012. évi CXXVI. törvény 2017. május 18-ig hatályos 32. §. (2) bekezdése a kizárólagos hatáskör megteremtése érdekében az alábbi sikertelen rendelkezést tartalmazta:

„32. § (1) Az agrárkamara állandó választottbíróságot működtet.

(2) Az agrárkamara által működtetett állandó választottbíróság alávétés esetén az agrárgazdasági tevékenységgel kapcsolatos jogvitákban kizárólagos hatáskörrel rendelkezik.

(3) Az állandó választottbíróság tagjait a küldöttgyűlés öt évre titkos szavazással választja.”

Ez a korábbi szabály az Agrárkamara szándékai ellenére természetesen nem eredményezett kizárólagos hatáskört az agrárkamarai választottbíróság részére. Az „alávétés” intézményére utalás lehetetlenítette a kizárólagos hatáskör fennálltát.

A Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamaráról szóló 2017. évi XLI. törvény 14. §-ával módosított 2012. évi CXXVI. törvény 32. §-a az alábbi választottbíróságra vonatkozó rendelkezést (az indokolás szerint jogtechnikai pontosítását) tartalmazza:

„32. § (1) Az agrárkamara a választottbíróságokról szóló törvény rendelkezéseivel összhangban állandó választottbíróságot működtet.

(2) Az állandó választottbíróság tagjait a küldöttgyűlés öt évre választja meg.

(3) Az agrárkamara tagjai közötti agrárgazdasági tevékenységgel összefüggő szerződésben választottbírósággént csak az agrárkamara mellett működő választottbíróság köthető ki. Az ezzel ellentétes választottbírósági kikötés semmis.”

A Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamaráról szóló törvénynek az agrárgazdasági választottbíróság számára az agrárkamara tagok közötti agrárgazdasági tevékenységgel összefüggő szerződésekre biztosított kizárólagos választottbírósági hatáskörét

kimondó szabálya nyilvánvalóan beleviszi az agrárkamari választottbíróságot a „kényszerválasztottbíráskodás” csapdjába, ami a nemzetközi tapasztalatok szerint a választottbíráskodás ellehetlenítésével jár. Ugyanakkor a külföldi tulajdonban lévő társaságok könnyen kijátszhatják a törvény keménykedését oly módon, hogy a magyarországi relációjú – főként terményfelvásárlási - szerződéseiket a külföldi anyacégek kötik meg.

A Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamaráról szóló törvény vonatkozó új kizárólagossági szabálya korlátozza az esetleges jogvitájukat választottbírósági útra terelő szerződő felek szerződési szabadságát, szabad választását. Jelentős számú olyan magyar vállalkozás található, mely tevékenysége révén a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara általi regisztráció alá is tartozik, és a Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamarának is tagja. Ezért számukra diszkriminatív a szabad választási lehetőségük korlátozása.

Az „agrárgazdasági tevékenység” fogalma alatt a 2012. évi CXXVI. törvény 2. § d) pontja a törvény 1. és 2. mellékletben felsorolt ÖVTJ- és TEÁOR kódszámok szerinti tevékenységeket érti. Egy lista alapján történő elhatárolás abszurd követelmények elé állítja a választottbírósági szerződést kötni szándékozó feleket, és ellehetleníti a választottbíróságok közötti ügyelhatárolást.

Sem az agrárkamari tagok körének elhatárolása, sem pedig az agrárgazdasági tevékenység fogalma nem tisztázott, ugyanakkor az MKIK mellett szervezett Állandó Választottbíróság előtt jelenleg folyó ügyek nagy része érintett lehet a fenti – tarthatatlan – rendelkezés alkalmazása által, elbizonytalanítja mindkét választottbíróság számára a kikötések jogi stabilitását, kizárja az ügyek szilárd jogi alapokon történő elbírálhatóságát, megrendíti az MKIK mellett szervezett Állandó Választottbíróság, majd pedig a Kereskedelmi Választottbíróság ítélkezési biztonságát és anyagi bázisát is.

Ez a törvényi rendelkezés indokolatlanul teszi kizárólagossá az agrárválasztottbíróság eljárását, hiszen az agrárgazdasági ügyek nem rendelkeznek olyan specialitással, amelynek elbírálásához különleges szakértelem kellene, és ezzel az MKIK mellett szervezett Állandó Választottbíróság választottbírói nem rendelkeznének.

A leírtakkal teljes mértékben összhangban áll a több magyar állandó választottbíróságon is aktív és ezen túlmenően jelentős nemzetközi választottbírói tapasztalokkal is rendelkező, nagy tekintélyű magyar ügyvéd, dr. Szecskay András közelmúltban adott interjújának a tárgyhoz kapcsolódó részlete is. Dr. Szecskay András az Agrárkamari Állandó Választottbíróságnak elnökségi tagja is. Dr. Szecskay András a magyarországi állandó választottbíróságok közötti átstrukturálásokról a következőket mondta:

„Jól mutatja az agrártárca és a sporttárca lobbijét, hogy pont ez a két választottbíróság maradhat fent. Az viszont egyáltalán nem világos, hogy mi szükség volt a Pénz- és Tőkepiaci Választottbíróság és az Állandó Energetikai Választottbíróság beolvasztására. Szerintem semmi.

Ha viszont így alakult, akkor a Sport Állandó Választottbíróság megtartását még helyénvalónak tudom tartani. Egy-egy ilyen jellegű jogvita valóban speciális szaktudást igényel, továbbá a sporttal kapcsolatos választottbíráskodás nemzetközi szintéren is elkülönült, kiforrott apparátussal és főként sajátos és terjedelmes belső, a sportjogviszony szereplői számára elfogadás útján kötelező szabályrendszerrel rendelkezik.

Ugyanakkor az Agrárkamara melletti választottbíróság külön való megtartását sem az ügyek száma, sem azok jelentősége vagy specialitása nem indokolja. Az Agrárkamari Választottbíróság előtti ügyek nem speciálisabbak, mint az energetikai vagy a tőkepiaci jogviták. Ha azokat beolvasztották, akkor miért a kivétel és fordítva? Mindemellett a beolvasztás volt a szükségtelen lépés, hiszen mindkét beolvasztott választottbíróságnak volt egy speciális jogterülete.

Kit és miért zavar az, ha több állandó választottbíróóság működik? Mondom mindezt annak ellenére, hogy az Agrárkamrai Választottbíróóságnak elnökségi tagja is vagyok, az elnök maga pedig régi kedves kollégám, jó barátom. Mellette szóló érv lehet ugyan, hogy a magyar politika a mezőgazdasági ingatlanokkal kapcsolatos kérdések rendezését, azok gazdasági súlyánál fogva, előszeretettel bízna egy különlegesnek mondott bírói grémiumra. Csakhogy ezeket a kérdéseket az MKIK is gond nélkül, kielégítően tudta és tudná rendezni. Az energetikai vagy tőkepiaci jogot meg lehet tanulni, az agrárjogot nem? Úgy érzem, hogy a jogalkotó nem azonos mércével mért. Az Energetikai Állandó Választottbíróóság ügyforgalmáról nem tudok pontos adatokat, de az összbírói értekezleteken nem a nyomasztó ügyteher megtárgyalása volt a jellemző. Az viszont tény, hogy esetenként kiemelkedő értékű és jelentőségű ügyeket tárgyalt ez a választottbíróóság. Ha az ember januárban vagy februárban kap egy 1/folyó év sorszámú ügyet, aligha vonja össze a szemöldökét, ha viszont mindez szeptemberben-októberben történik, az legalábbis némi gyanúra adhat okot.

A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróóság, amennyire én tudom, egészen más jellegű kihívásokkal szembesül. Ott viszont érezhető ügyteherrel folyik a munka. Elvi kifogásként fogalmazható meg ugyanakkor a szabályozásával és működésével kapcsolatosan, hogy az egy-egy jogvitában ítélezendő bírói tanács tagjait csakis a választottbíróóság listájáról lehet kijelölni. Annak tehát nem csupán ajánlati értéke van, hanem egyben egy jelölési korlát is. Ez - megítélésem szerint - ellentétes a választottbíráskodás szellemiségével! Arról nem is beszélve, hogy a kötött lista mennyire nehézkessé teszi a bíróválasztást. Volt olyan angol nyelvű potenciális ügyünk, ahol egyszerűen nem tudtunk választottbíróót jelölni, mert azok a bírók, akik nem voltak összeférhetetlenek valamilyen okból, és megvolt a szükséges bizalom is irányukba, nem beszéltek tárgyalásvezetési szinten angol nyelven. Szerencsére a jogvita megoldódott egy egyezséggel. Összességében, úgy vélem, hogy a választottbíróósági szervezetrendszer ilyen átstrukturálását érdemben semmi nem tette szükségessé, bár szervezeti problémák és az adott választottbíróóság ügyforgalma befolyásolhatta a döntést. A valódi motivációt nem ismerem.”⁷

A nemzetközi ügyekben történő bírójelölésről

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 3. § (1) bek. 2. pontja rendkívül tágan határozza meg a nemzetközi választottbíráskodás fogalmát, amely felölel olyan eseteket is, amikor mindkét fél magyarországi székhelyű (pl. egy külföldön teljesítendő szerződés esetében). Ezért teljesen elhibázott választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 12. § (5) bekezdése, amely szerint nemzetközi választottbíráskodás esetén az egyesbíró, illetve az elnöklő bíró kijelölése során a felektől eltérő állampolgárságú bírót kell jelölni. Mivel indokolható, hogy két magyar fél közötti, külföldi tárgyú szerződésből eredő jogvitában nem jelölhető magyar állampolgárságú elnök?

A beavatkozásról

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 37. §-ának (1) bekezdése lehetővé teszi, hogy a választottbíróósági kikötésben nem részes harmadik személy beavatkozzon a választottbíróósági eljárásba. A beavatkozásnak nem feltétele a felek hozzájárulása, így akár az ellenérdekű fél tiltakozása ellenére is engedélyezhető a beavatkozás. Ezek a szabályok a választottbíróósági eljárás lényegével, a vitarendezési mód meghatározott felek közötti, szerződésen alapuló jellegével ellenkeznek. A beavatkozóra nem terjedhet ki a felek választottbíróósági kikötésének a hatálya. Arról nem is beszélve, hogy az eljárás bizalmassága is sérül, márpedig a tapasztalatok szerint a gyors, szakszerű és pártatlan eljárás mellett éppen a bizalmasság a választottbíráskodás melletti fő

⁷ Lásd: Török Soma: Interjú Dr. Szecskay Andrással. [www. jogiforum.hu.](http://www.jogiforum.hu/), 2017. július 20. <http://www.jogiforum.hu/interju/161>

szempont. Harmadik személyek beavatkozását tehát legfeljebb valamennyi érdekelt fél kifejezett hozzájárulása esetén lenne szabad lehetővé tenni.

A választottbíróági ítélet érvénytelenítésével összefüggő szabályokról

A választottbíróági ítélet érvénytelenítésével kapcsolatban olyan járulékos szabályokat tartalmaz a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény, amik az érvénytelenítési jogintézmény megfelelő alkalmazhatóságát kétségessé teszik. E törvény 57. §-ának (2) bekezdése azt tartalmazza, hogy „A választottbíróági ítélet érvénytelenítése esetén az érvénytelenített ítélettel megszünt választottbíróági eljárás választottbírói díjmentes, az érvénytelenített ítéletet hozó választottbíróági tanácsot díj nem illeti meg. Az érvénytelenítést követően folytatódó eljárásban a felek adminisztrációs költség fizetésére nem kötelezhetők.” A választottbírók szempontjából ez a szabály a választottbírói díjhoz való hozzájutás tekintetében esetenként hosszú évekig elhúzódó bizonytalan helyzetet eredményezhet. Kérdéses, hogy komoly, tekintélyes választottbíró elvállalja-e a felkérést tudván, hogy a választottbíróági ítélet esetleges érvénytelenítésének a veszélye miatt a lezárt ügyben végzett választottbírói munkájának a díjához akár évekig nem juthat hozzá. Ez a veszély azért is valós, mert az állandó választottbíróóságok adminisztrációja érthető okokból idomul majd ehhez a fentebb idézett szabályhoz és az adminisztratív munka egyszerűsítése érdekében előfordulhat, hogy eleve nem teljesítenek díjkifizetést a választottbírók irányába egészen addig, amíg az ítélet érvénytelenítésének a potenciális lehetősége fennáll. Adminisztratív szempontból könnyebb ugyanis a választottbírói díjakat késve kifizetni, mint utólag visszakövetelni.

A választottbíróági ítélet érvénytelenítésével kapcsolatos eljárásban kaotikus, zavaros helyzetet idézhet elő a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 47. §-ának (4) bekezdése, miszerint „A bíróság a választottbíróági ítélet érvénytelenítése iránt indított perben bármelyik fél indokolt kérelmére a per tárgyalását legfeljebb kilencven napra felfüggesztheti annak érdekében, hogy a választottbíróági tanácsnak a 46. § korlátain belül lehetősége legyen a választottbíróági eljárást újranyitni vagy más olyan eljárási cselekményt megtenni, amellyel a választottbíróági tanács álláspontja szerint az érvénytelenségi ok kiküszöbölhető. Ebben az esetben az ítélettel megszünt választottbíróági eljárás a bíróság által meghatározott célból és időtartamban folytatódik. Az újranyitott választottbíróági eljárásban hozott ítélet érvénytelenítése az annak átvételét követő hatvan napon belül keresetváltoztatással vagy viszontkeresettel kérhető.” Ennek a szabálynak az alkalmazásával egy olyan eljárási szakasz indulhat meg, amelyben három különböző processzuális státuszú jogalany is diszponálhat az ügyben. A saját eljárását felfüggesztő állami bíró és az érvénytelenségi ok kiküszöbölésén munkálkodó választottbíróági tanács is és a keresetváltoztatás, illetve viszontkereset lehetőségét fontolgató felek is alakítóan hathatnak az eljárás menetére ebben a szakaszban. Az ezen speciális eljárási szakaszban érintett szereplők processzuális „hierarchikus” szintkülönbsége ellenére zavaros helyzetek kialakulása várható. Nyilvánvaló, hogy az érvénytelenítésről döntő állami bírónak a döntő szó, de az eljárás menetére a többi szereplőnek is lehet alakító hatása.

A szervezeti változásokról

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény hatályba lépése után felállításra kerülő Kereskedelmi Választottbíróóság ajánlási listáján kizáró ok lesz a 70. életév betöltése [az új Vbtv. 63. § (5) bekezdés e) pontja és (6) bekezdés a) pontja]. Ezzel a rendelkezéssel a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény „lefejezi” a jelenlegi választottbírói kar színéjavát. A legnagyobb tiszteletnek örvendő, nagytudású, tökéletesen feddhetetlen, legtapasztaltabb szaktekintélyeket rekesztik ki ezzel a rendelkezéssel abból, hogy a választottbíróóság elé vitt nagy értékű, esetenként pedig rendkívül bonyolult ügyekben ítélezhessenek. Egyetemi professzorok,

egykori felsőbb bírósági hivatásos bírák életútnyi tapasztalattal, volt alkotmánybírók és a legtöbbet foglalkoztatott ügyvédek – hogy csak néhány nevet említsünk: Vékás Lajos, Németh János, Harmathy Attila, Horváth Jenő, Horeczky Károly, Martonyi János, Solt Pál, Horváth Éva, Bánáti János – e rendelkezés következtében mindannyian elesnek attól a lehetőségtől, hogy a mindig kéznél lévő listáról legyenek kijelölhetőek. A törvény nem zárja ki, hogy az említett személyek a fél által választott választottbírók legyenek, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a felek elsősorban a listáról jelölnek választottbírókat és ha azon nem szerepelnek, akkor nem fognak rájuk gondolni. Külföldön számtalan nagytekintélyű, gyakran foglalkoztatott 70 év feletti választottbíróval találkozunk a különféle ajánlási listákon. Az életkornak a szakmai képességre, választottbírói alkalmasságra való kihatásának megítélését nem a törvényhozóra és az általánosságra, hanem a felekre és a konkrét helyzet megítélésére kellene bízni. Az, hogy az állami bírászkodásban irányadó a bírói szolgálati viszony megszűnésére a 70 éves életkor, egyáltalán nem hasonlítható össze a választottbíráskodás körülményeivel. A választottbíró ugyanis nincs olyan munkatehernek, teljesítmény követelményi szabályoknak alávetve, mint az állami bírósági rendszerben foglalkoztatott bíró. Emiatt is teljesen indokolatlan a 70 éves életkor előírása.

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény hatályba lépésével a Kereskedelmi Választottbírószék elnökségében helyet foglalók nem járhatnak majd el választottbíróként [új Vbtv. 61. § (8) bekezdése]. Félő, hogy olyanok fogják tehát irányítani a választottbírószékon folyó munkát, akik a tényleges ítélkezés szempontjából nem rendelkeznek aktuális és releváns tapasztalattal. Ennek a fordítottja is igaz. Aktív, keresett választottbíró nem fog elnökségi tagságot vállalni, ami pedig eltávolítja az elnökséget a tényleges vitarendezés érdemi kérdéseitől. Az új törvény értelmében ráadásul az eljáró választottbíró, vagy a tanács elnökét az elnökség jelöli ki abban az esetben, ha azok személyében a felek nem tudnak megállapodni. A választottbírószék elnökségébe az elnököt és két tagot az MKIK, egy-egy tagot pedig a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal, a Budapesti Értéktőzsdé Zrt., a Magyar Bankszövetség, valamint a Magyar Ügyvédi Kamara delegál [új Vbtv. 61. § (2) bekezdése]. Különösen állami érdekeltséget hordozó jogvitában vet fel súlyos összeférhetlenségi aggályokat egy olyan – nem is életszerűtlen – helyzet, amikor a felek nem tudnak megállapodni az eljáró tanács elnökének személyében, ezért a Kereskedelmi Választottbírószék elnökségének kell elnököt jelölnie. A választottbíróként nem praktizáló, és az állami szférától nem is teljesen független többségű elnökség a választottbírószéki eljárás függetlensége és az iránta való bizalom szempontjából rendkívül problematikus. Márpedig ezen bizalom hiányában a választottbíráskodás nem képzelhető el.

Egyéb kritikai észrevételek a törvény tartalmával kapcsolatban

Értelmetlen a választottbíráskodásról szóló új törvény 59. §-ának (1) bekezdése, miszerint „Magyarországon állandó választottbírószékként a Kereskedelmi Választottbírószék, illetve az eljárási szabályzata szerint megalakított választottbírószéki tanács jár el”. Állandó választottbírószékként a Kereskedelmi Választottbírószéket lehet tekinteni, annak választottbírószéki tanácsa viszont nem nevezhető állandó választottbírószéknak. Egyébként is, terminológiailag célszerű volna a „választottbírószéki tanács” kifejezés helyett a „választottbírószék eljáró tanácsa”, vagy az „eljáró választottbírószéki tanács” kifejezést alkalmazni a törvény szövegében. Ezek a kifejezések terjedtek el ugyanis az elmúlt évtizedek választottbírószéki gyakorlatában.

Lényeges értelmezési szabályként jelenik meg a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 3. § (3) bekezdésében az a szabály, miszerint „E törvény rendelkezéseit a jogok jóhiszemű gyakorlásának követelményével összhangban, valamint az Egyesült Nemzetek Szervezete Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (a továbbiakban: UNCITRAL) 2006-ban módosított nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló mintatörvényének az UNCITRAL által kiadott azon magyarázataira figyelemmel kell értelmezni, amelyeknek magyar nyelvű fordítását a

Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróság (a továbbiakban: Kereskedelmi Választottbíróság) honlapján közzétettek.”. Célszerű lenne hangsúlyosan kifejezésre juttatni, hogy az UNCITRAL modelltörvény a nemzetközi választottbírósági eljárásokat szabályozza és így a belföldi eljárásoknak, illetve ezen eljárások jogi szabályozásainak nem feltétlenül lehet értelmezési alapja. Az a megoldás, hogy az UNCITRAL modelltörvényt a hazai választottbírósági ügyek szabályozásának is alapjául tekintjük, az az 1994. évi LXXI. törvénynek volt lényeges újítása és jelentős külföldi szakmai érdeklődést váltott ki. Az UNCITRAL modelltörvénynek a hazai választottbírósági eljárásokra vonatkozó értelmezési bázisként való felhasználását, illetve felhasználhatóságát a belső, hazai viszonyokra szükséges lenne alaposan specifikálni.

Nyelvhelyességi szempontból botránys és alulmúlhatatlan színvonalú az új választottbírósági törvény javaslatának 12. §-hoz fűzött indokolás harmadik bekezdésének utolsó mondata, amely szó szerint a következő: „Ebbe az esetben a hiányzó választottbíró a választottbíróság elnökségének kell kijelölni a választottbíró-ajánlási listáról.”

Szintén a kodifikációs munka gyenge színvonalát mutatja az a kezdetlegesen ügyetlen megfogalmazás, ami a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 12. §-ának (1) bekezdésében olvasható: „Ha felek eltérően nem állapodtak meg, állampolgárságára vagy annak hiányára tekintettel senki nem zárható ki abból, hogy választottbíróként eljárjon.”.

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény sérti a kamarai köztestületiséget is.

A 2017. évi LX. törvény a magyarországi állandó választottbíróságok közül elsősorban a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság szervezeti rendjét szabályozza a nemzetközi normáktól eltérő, szokatlan részletességgel. A törvény végrehajtása nehéz helyzetbe hozza a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara vezetését. Szervezeti, pénzügyi és szakmai kérdőjelek sokasága jelentkezik. Ezek közül úgy tűnik az utóbbi időben a szervezeti és pénzügyi gondokat már a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara vezetése is érzékeli.

A választottbíráskodásról szóló új törvény alapján két állandó választottbíróság (a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság és az Energetikai Állandó Választottbíróság) megszűnik, azok tevékenységét 2018. január 1-jétől a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság veszi át. A két választottbíróság alapító szervezetei (a Magyar Bankszövetség, a Budapesti Értéktőzsde Zrt. és a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal) a korábban általuk létrehozott választottbíróságok működéséhez biztosított vagyont visszakapják (Lásd az új Vbtv. 67. § (2) bekezdését). Az MKIK Választottbírósága, illetve a Kereskedelmi Választottbíróság működéséhez anyagilag nem járulnak hozzá ezek a korábbi alapító szervezetek, ugyanakkor delegált képviselőjük útján szerepet kapnak a Kereskedelmi Választottbíróság irányításában, mivel ezen szervezetek (valamint a Magyar Ügyvédi Kamara) számára a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 61. § (2) bekezdése jogot biztosít egy-egy elnökségi tag delegálására a Kereskedelmi Választottbíróság döntéshozó szervébe. Ilyen módon anyagi kötelezettségvállalás nélkül jogosultságot kapnak a Választottbíróság működésének irányítására, és – elvonva a jogot az MKIK-tól, mint fenntartó szervezettől - a Választottbíróság alapvető bevételének (és így az MKIK egy fontos bevételi forrásának) meghatározására, hiszen a törvény 62. § (1) bekezdés e) pontja alapján az elnökség állapítja meg a választottbírósági eljárások díjának mértékét. Ezzel, a törvény erejénél fogva, külső szervezetek képviselői befolyást szereznek egy autonóm módon gazdálkodó szervezet, az MKIK pénzügyi működésének alakulására.

A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény az MKIK rendelkezési jogait csorbítva és autonómiáját sértve kiadási oldalon is beavatkozik az MKIK gazdálkodásába, és olyan

költségviseléseket ír elő, amelyekhez forrást nem rendel. A választottbíráskodásról szóló új magyar törvény 62. § (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az elnökség tagja havi tiszteletdíjra jogosult, amelynek összege megegyezik a mindenkor kötelező legkisebb munkabér összegének ötszörös; az elnök esetében nyolcszoros összegével.

A magyar jogrendszer alapján tiszteletdíjban a választott tisztségviselők részesülnek. Magánjogi és önkormányzati státuszú tisztségviselők számára tiszteletdíj fizethető, a jogszabályok a díj mértékét nem, legfeljebb a szabályozás módját határozzák meg, mivel a források az államtól függetlenek és nagyságuk nem ismert. Amennyiben a jogszabály közjogi státuszú tisztségviselőkről rendelkezik, akkor a tiszteletdíj nagyságát meghatározza, annak mértékét a köztisztviselők illetményéhez mérten állapítja meg, azt a költségvetésből az állam fizeti meg.

A Választottbíróság elnökségével kapcsolatos szabályozás ettől eltérő, hiszen hiába nem közjogi státuszú tisztségviselőkről van szó, ami abból is kiderül, hogy a díjazást a törvény nem a közigazgatásban dolgozó köztisztviselők illetményéhez igazítja, viszont mégis meghatározza a tiszteletdíj nagyságát a forráslehetőségek ismeretének hiányában. A tiszteletdíj mértékének törvényi meghatározását az MKIK is aggályosnak találja és ez a kötelezettség az MKIK számára bizonytalanná és kétségessé teszi a Választottbíróság működtetésének lehetőségét.

Az elnökséget megillető tiszteletdíj mértéke (összességében a minimálbér 38-szorosa) éves szinten - a jelen minimálbér összegét figyelembe véve - 71 millió forint összegű kötelezettség, amely többszörösen meghaladja az MKIK Választottbíróságának, illetve a Kereskedelmi Választottbíróságnak a nyereségtermelő képességét. Az MMIK Választottbíróságának bevétele évek óta csökken, és az ügyszorgalmi tendenciák, valamint a szabályozási változások miatti bizonytalanság következtében előreláthatólag további jelentős bevételecsökkenés várható.

Az alternatív vitarendezés, a választottbíróság működtetése a gazdasági kamarákról szóló 1999. évi CXXI. törvény 12. § (2) bekezdése alapján kamarai alapfeladat, amelynek ellátásához a költségvetés nem nyújt támogatást, ezt a szolgáltatást az MKIK piaci szolgáltatásként végzi annak anyagi kockázatvállalási kötelezettségével. Ellentmond ennek a rendelkezésnek azonban a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény, amely kötelezi az MKIK-t az említett két állandó választottbíróság saját szervezetén belüli működtetésére azzal a kötelezettséggel, hogy az MKIK szervezetéhez nem tartozó személyek számára irányító tevékenységükért - a tevékenységük eredményességétől, és a Választottbíróság jövedelemtermelő képességétől függetlenül - tiszteletdíjat kell fizetni. Az MKIK választott tisztségviselői vezetői tevékenységüket társadalmi megbízatásként végzik és a Választottbíróság jelenlegi elnöksége sem részesül díjazásban.

Fontos kiemelni, hogy a Választottbíróság az MKIK-nak olyan szervezeti egysége, amelyik nem rendelkezik önálló jogi személyiséggel, és gazdálkodása az MKIK-étól nem különül el. Működése és bevételetermelő képessége viszont befolyásolja az MKIK gazdálkodását és feladatvállaló képességét gazdasági önkormányzati minőségében ellátandó feladatai tekintetében. Így egy veszteséges Választottbíróság csökkenti az MKIK lehetőségeit a gazdaság fejlesztésével, támogatásával, általános érdekeinek előmozdításával, az Európai Unió integrációjával, a regionális fejlesztéssel kapcsolatos tevékenységek körében.

Az új Vbtv. 67. § (2) bekezdése rendelkezik arról, hogy a megszűnő választottbíróságoknak a hitelezői igények maradéktalan kielégítését követően fennmaradó vagyona e törvény erejénél fogva az alapítókra száll át. Az új Vbtv. 67. § (5) bekezdése szerint a megszűnő választottbíróságok elnökségei a folyamatban lévő választottbírósági ügyekről jegyzéket készítenek és azon iratanyagát 2017. december 31. napján átadják a Kereskedelmi Választottbíróságnak.

Nem rendelkezik ugyanakkor a törvény arról, hogy az egyes ügyekhez tartozó díjletétet is át kellene adni a Kereskedelmi Választottbíróságnak, illetve az érvénytelenített ítéletek után tovább

folytatott eljárások miatti, illetve az esetleges kártérítési perekkel kapcsolatos helytállási kötelezettségekről sem.

A fenti szabályozási bizonytalanságok, illetve a kamarai és választottbíróvási törvény rendelkezései közötti ellentmondások feloldása nélkül a választottbíráskodásról szóló új magyar törvény alkalmazása súlyos jogbizonytalanságot okozhat.

A törvény hatálybalépése utáni módosítások szükségességéről

A választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény, amely 2018. január 1-én lép hatályba, számos ponton módosításra szorul. Ezek kimunkálását az Igazságügyi Minisztérium által ígért „A választottbíráskodás és más alternatív vitarendezési eljárások jogi szabályozásának alapjai” című, irányításom alatti kutatási program keretében igyekezni fogok szakszerűen, pontosan kimunkálni. Erről a közelmúltban tájékoztattam prof. dr. Trócsányi László miniszter urat, dr. Völner Pál parlamenti államtitkár urat, és dr. Bogdán Tibor minisztériumi státusz nélküli, jogalkotást irányító ügyvéd urat is. Ezekkel a majdani módosításokkal reményeim szerint idővel javítani lehet a törvény minőségén, és helyre lehet hozni a magyar választottbíráskodás által az elmúlt években elszenvedett hátrányokat, és kitisztítani azt a kaotikus helyzetet, amit az új törvény szabályainak alkalmazása ígér a közeljövőben.

A már a törvény hatálybalépése előtt szükséges módosításokról

Vannak azonban olyan szabályozási pontok, amelyeknek a módosítása már a 2017. évi LX. törvény hatálybalépése előtt szükséges, mert különben helyrehozhatatlan károk érik a választottbíráskodás magyarországi ügyét. Ilyen sürgős módosítás indokolt az úgynevezett „felső korhatár” szabály tekintetében. Ezért hatályon kívül kell helyezni a 2017. évi LX. törvény 63. § (5) bekezdésének e) pontját, amely a választottbíró-ajánlási listára kerülés feltételeként tűzi, hogy a kiváló szakmai tudású jogász „még nem töltötte be a hetvenedik életévét”. Ezt az előírást sürgősen el kell törölni. Hatályon kívül kell helyezni ezenkívül a 2017. évi LX. törvény 63. § (6) bekezdésének a) pontját is. Azt a szabályt, ami szerint törölni kell a listáról annak a nevét, aki hetvenedik életévét betöltötte.

Szintén még a 2017. évi LX. törvény hatálybalépése előtt módosítani kell a törvény azon konstrukcióján, amely a Kereskedelmi Választottbíróvási testületet teljesen elválasztja eddigi szakmai alapjaitól, alanyi értelemben a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróvási testületétől és elnökségétől. A törvény egyértelműen akként rendelkezik, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróvási testület lényegében befogadóintézmény, befogadója tehát a két megszűnő állandó választottbíróvási testületnek: a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróvási testületnek, valamint az Energetikai Állandó Választottbíróvási testületnek. Ezért tehát szakmai fórumainak, szerveinek tisztségviselőinek más a státusza, mint a megszűnő választottbíróvási testületeké. Ennek megfelelően pontosítón kell újraszabályozni, még a törvény hatálybalépése előtt a 2017. évi LX. törvény 67. § (3) bekezdését. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróvási testület választottbírói névjegyzéke, elnöksége és elnöke ráadásul 2017 május havában, a hatályos kamarai és választottbíróvási szabályzatok alapján megerősítésre, illetve újválasztásra kerültek három-három, illetve öt éves időtartamra. Semmi nem indokolja tehát a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróvási testület erőszakos szétverését. Ennek a választottbíróvási testület szétverésére irányuló szubjektív indíttatású kezdeményezések pedig alapos vizsgálatot igényelnek

A törvény hatálybalépésének esetleges elhalasztásáról – immár múlt időben

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara vezetése és adminisztrációja számára komoly szervezési, gazdálkodási és pénzügyi finanszírozási gondokat jelent a 2018. január 1-én hatályba lépő 2017. évi LX. törvény tartalmának való megfelelés. Ennek előkészítésére jelenleg nincs más megoldás, mint a 2017. évi LX. törvény 2018. január 1-i hatálybalépésének elhalasztása. Annak ellenére komolyan meg kell fontolni ezt a lehetőséget, hogy a választottbíráskodásról szóló új törvény sajátos hatálybaléptető rendelkezésével egyáltalán nem könnyíti meg ezen törvény hatálybalépésének elhalasztását. Azt tartalmazza ugyanis az új választottbíráskodásról szóló törvény, hogy „64. § (1) Ez a törvény – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – a kihirdetését követő nyolcadik napon lép hatályba. (2) Az 1-63. §, a 65. §, a 66. §, a 68. § és 69. § 2018. január 1. napján lép hatályba.”.

Kovács Ildikó, doktorandusz
Tilk Péter, tanszékvezető egyetemi docens
Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar

A választottbíráskodás az Alkotmánybíróság határozatai tükrében

A választottbíráskodással kapcsolatosan a kiindulópont az Alaptörvény 25. cikk (7) bekezdése, mely szerint „(7) Törvény egyes jogvitákban más szervek eljárását is lehetővé teheti¹”. Az igazságszolgáltatás mellett megjelenő jogszolgáltatási tevékenységek alapján működhetnek tehát (az Alaptörvény rendszerében) a választottbíráóságok, ám az Alaptörvény e szabályából önmagában nem következik a választottbíráóságok létezésének biztosítására irányuló kötelezettség (részben a „más szervek” szóhasználat, részben a feltételes mód alkalmazása miatt). Amennyiben azonban törvény a választottbíráskodást lehetővé teszi, abból már az intézmény működésére, fennmaradására vonatkozóan származnak kötelezettségek. Ezeket nemzetközi egyezmények, szerződések teszik teljeskörűvé, azaz, amennyiben ilyenek léteznek, a választottbíráskodás az Alaptörvény alapján is védelmet élvez.

E tanulmány egyik szerzője szerepet vállalt annak az alkotmánybíróági beadványnak elkészítésében, ami alkotmányjogi panasz hatáskörben nem jutott ugyan az Alkotmánybíróság elé, ám az alapvető jogok biztosa annak tartalmával azonosulva indítványt nyújtott be, amit az Alkotmánybíróság érdemben el is bírált. A tárgy pedig a választottbíráskodás korlátozásának kérdése, annak határai, a visszaható hatállyal szembeni védelem, és más alaptörvényi rendelkezések voltak.

A) A választottbíráskodás korlátozása a nemzeti vagyonról szóló törvény és a választottbíráskodásról szóló (korábbi) törvény által

E sorok szerzői szerint „A nemzeti vagyonról” szóló 2011. évi CXCVI. törvény 17. § (3) bekezdése Alaptörvénybe, valamint nemzetközi szerződésbe ütközött. Hasonlóan, „a választottbíráskodásról” szóló 1994. évi LXXI. törvény akkor hatályos 4. §-a „valamint olyan ügyben, amelyben a jogvita tárgya a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény hatálya alá tartozó Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyon, illetve azzal kapcsolatos bármely jog, igény, követelés” mondatrészének Alaptörvénybe, valamint nemzetközi szerződésbe ütközését is vélelmezik a szerzők.

A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (a továbbiakban: Nvt.) 17. § (3) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezett:

„(3) Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyonra vonatkozó polgári jogi szerződésben a nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult irányadóként kizárólag a magyar nyelvet, valamint a magyar jog alkalmazását, és jogvita esetére kizárólag a magyar bíróság – ide nem értve a választottbíráóságot – joghatóságát kötheti ki. A nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult e jogviták eldöntésére választottbíróági eljárást nem köthet ki.”

A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény, valamint a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról szóló 2012. évi LXV. törvény 2. §-a módosította a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Vbtv.) 4. §-át akként, hogy a korábbi verzió helyébe új szöveget léptetett. A módosító törvény 4. § (1) bekezdése alapján a törvény (és így a Vbtv. új 4. §-a) a kihirdetését követő napon lépett hatályba, azaz 2012 június 13-án.

A Vbtv. 4. §-ának módosított szövege az alábbiak szerint rendelkezett:

„4. § Nincs helye - sem magyarországi, sem Magyarországon kívüli választottbíróági hellyel (székhellyel) rendelkező eseti vagy állandó - választottbíróági eljárásnak a Polgári perrendtartás (a továbbiakban: Pp.) XV-XXIII. fejezetében szabályozott eljárásokban, valamint olyan ügyben, amelyben a jogvita tárgya a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény hatálya alá tartozó Magyarország határa által körbezárt

¹ A 25. cikk (7) bekezdése az Alaptörvény negyedik módosítása (2013. március 25.) 13. cikk (1) bekezdésével megállapított szöveg.

területen lévő nemzeti vagyon, illetve azzal kapcsolatos bármely jog, igény, követelés, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbírószági eljárás keretében történő rendezését kizárja.”

Álláspontunk szerint a törvényhozó e szabály elfogadásával több tekintetben is alaptörvény-ellenességet követett el, illetve nemzetközi szerződésbe ütközést valósított meg.

Kiindulópontunk az **Alaptörvény T) cikk (3) bekezdése**, ami kimondja: „[j]ogszabály nem lehet ellentétes az Alaptörvénnyel”. Álláspontunkat alátámasztandó, külön pontokba rendezve foglaljuk össze a támadott rendelkezés által vélelmezetten sérülő alaptörvényi rendelkezéseket és az alaptörvény-ellenesség, valamint a nemzetközi szerződésbe ütközés indokait. Ezeknek az alaptörvényi szabályoknak a sérelme a T) cikk (3) bekezdésének sérelmét is automatikusan eredményezi. Az egyes részeknél az Alkotmánybíróság álláspontját is rögzítjük.

Jelezzük: az ombudsman indítványára az Alkotmánybíróság megállapította: az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése és a Q) cikk (2) bekezdése alapján alkotmányos követelmény a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény 17. § (3) bekezdése utolsó mondatának („A nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult e jogviták eldöntésére választottbírószági eljárást nem köthet ki.”) a 17. § (1) bekezdésével („E törvény hatálybalépését megelőzően jogszerűen és jóhiszeműen szerzett jogokat és kötelezettségeket e törvény rendelkezései nem érintik.”) történő együttes értelmezése és alkalmazása. Ez az alkotmányos követelmény vonatkozik a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény által érintett, a magyar állam és egy másik államhoz kötődő jogi személy között 2012. január 1-jén hatályban levő beruházási és vállalkozási természetű megállapodásokra².

Az Alkotmánybíróság kimondta azt is, hogy az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése és a Q) cikk (2) bekezdése alapján alkotmányos követelmény a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 4. §-a „valamint olyan ügyben, amelyben a jogvita tárgya a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény hatálya alá tartozó Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyon, illetve azzal kapcsolatos bármely jog, igény, követelés,” szövegrészének, valamint az 55. § (1) bekezdés b) pontjának és a (2) bekezdés a) pontjának a 2011. évi CXCVI. törvény 17. § (1) bekezdésével („E törvény hatálybalépését megelőzően jogszerűen és jóhiszeműen szerzett jogokat és kötelezettségeket e törvény rendelkezései nem érintik.”) történő együttes értelmezése és alkalmazása. Ez az alkotmányos követelmény vonatkozik a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény által érintett, a magyar állam és egy másik államhoz kötődő jogi személy között 2012. január 1-jén hatályban levő beruházási és vállalkozási természetű megállapodásokra³.

Rögzítette a testület továbbá: alkotmányos követelmény, hogy a kétoldalú beruházásvédelmi szerződésekben foglalt, a szuverén államok közötti jogviták rendezésére szolgáló, választottbírószág létrehozásáról rendelkező cikkekre a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény és a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény 17. § (3) bekezdése nem vonatkoztatható, azokat semmiben sem érinti⁴.

I. Az Alaptörvény Q) cikkének sérelme

Az Alaptörvény Q) cikke az alábbiak szerint rendelkezik:

„(1) Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával.

(2) Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.

(3) Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.”

² 14/2013. (VI. 17.) AB határozat

³ 14/2013. (VI. 17.) AB határozat

⁴ 14/2013. (VI. 17.) AB határozat

1. Az Alkotmánybíróság gyakorlata a nemzetközi és a hazai jog viszonyát tekintve

a) Az Alkotmánybíróság Alkotmány tekintetében kialakított – és az Alaptörvény vonatkozó szabályainak az alkotmányi rendelkezésekkel való egyezése miatt alapul vehető – gyakorlata alapján a nemzetközi jog, így a megkötött nemzetközi szerződések, egyezmények végrehajtása Magyarország részére kötelező alkotmányi parancs.

b) A 30/1990. (XII. 15.) AB határozatban megfogalmazott alkotmánybíróági álláspont szerint „ha a már megkötött nemzetközi szerződés és a belföldi jog összhangjának hiánya állampolgárok Alkotmányban biztosított alapvető jogai sérelmét idézi elő, a Magyar Állam úgy tesz eleget az Alkotmány 7. § (1) bekezdésében vállalt kötelezettségének, ha olyan belső szabályokat hoz létre, amelyek a kialakult helyzetet az Alkotmánnyal összhangban rendezik. Oly módon, hogy az államnak az állampolgárokkal szembeni közvetlen helytállásával biztosítja az alkotmányos egyensúlyt anélkül, hogy a nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségeit megszegné”. Ezzel kapcsolatban utalok arra, hogy az alapvető jogok – amennyiben azok jellegüknél fogva nem csak természetes személyekhez köthetők – az Alaptörvény I. cikk (4) bekezdése alapján – minden személyt, szervezetet megilletnek, „a törvény alapján létrehozott jogalanyokat is”.

c) Az Alkotmánybíróság a 16/1993. (III. 12.) AB határozatban kimondta, hogy „[a]z Alkotmány 7. §-ának (1) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaság jogrendszere biztosítja a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját. Ebből az alkotmányi rendelkezésből nem csupán az a jogalkotói kötelesség folyik, hogy a belső jog szabályai ne álljanak ellentétben valamely nemzetközi jogi kötelezettséggel, hanem az is, hogy *az illetékes jogalkotó szerv bocsássa ki azt a jogszabályt, amely nélkülözhetetlen valamely nemzetközi jogi kötelezettség teljesítéséhez*”.

Az Nvt. 17. § (3) bekezdésének, valamint a Vbtv. 4. § kifogásolt szabályának elfogadásával az Országgyűlés éppen ezzel az alkotmányi, alaptörvényi elvárással ellentétesen cselekedett.

d) Az Alkotmánybíróság ezen túlmenően több döntésében is megerősítette a nemzetközi kötelezettségek szerepét, elsődlegességét. A 7/2005. (III. 31.) AB határozat és az 1/2006. (I. 30.) AB határozat is rögzítette, hogy a „*nemzetközi kötelezettségvállalás végrehajtása, (adott esetben a szükséges jogalkotási feladat teljesítése)* a jogállamiságot, ezen belül a nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítését magába foglaló Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből, valamint a nemzetközi jog és belső jog összhangját megkövetelő 7. § (1) bekezdésből fakadó *kötelesség, amely attól a pillanattól fennáll, amikortól a nemzetközi szerződés* (nemzetközi jogi értelemben) *kötelezi Magyarországot*”.

2. Az Nvt. 17. § (3) bekezdés, valamint a Vbtv. 4. § kifogásolt szabályának hatályba léptetése által megsértett nemzetközi egyezmények

Az alábbiakban igazoljuk, hogy mindkét támadott törvényi rendelkezés egyaránt sértett multilaterális nemzetközi egyezményt, valamint számos bilaterális nemzetközi egyezményt (a törvények módosításakori szöveget alapul véve).

2.1. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben 1961. április 21-én kelt Európai Egyezmény kihirdetéséről szóló 1964. évi 8. tvr. sérelme

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben 1961. április 21-én kelt Európai Egyezmény kihirdetéséről szóló 1964. évi 8. tvr. az Egyezmény II. cikkét az alábbiak szerint hirdette ki:

II. cikk

Választottbíráskodás igénybevétele közjogi jogi személyek által

1. Az Egyezmény I. cikkének 1. bekezdése alá tartozó esetekben érvényesen köthetnek választottbíróági szerződést azok a jogi személyek, amelyek a rájuk irányadó jogszabályok értelmében „közjogi jogi személy”-nek minősülnek.

2. Ennek az Egyezménynek az aláírása, megerősítése vagy az ahhoz történő csatlakozás alkalmával bármelyik Állam kijelentheti, hogy ezt a jogosultságot nyilatkozatban meghatározott feltételek szerint korlátozza.

Magyarország az egyezmény aláírásakor nem élt fenntartással a közjogi jogi személyek választottbírói szerződéseit illetően. Ennek ismeretében megállapítható, hogy a támadott rendelkezés ellentmond a Genfi Egyezményben vállalt kötelezettségeinknek. Ebben az esetben pedig – ha Magyarország jogszerűen kívánt volna eljárni – vagy fel kellett volna mondania a Genfi Egyezményt, amennyiben a választottbírói szerződések személyi hatályát korlátozni kívánja, vagy hatályon kívül kell helyeznie az Nvt. 17. § (3) bekezdését, valamint a Vbtv. 4. § kifogásolt szabályát. A jelenlegi helyzet viszont az Alaptörvény Q) cikkének (1) és (2) bekezdését is sérti.

2.2. A külföldi választottbírói határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban, 1958. június 10-én kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1962. évi 25. tvr. sérelme

A külföldi választottbírói határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban, 1958. június 10-én kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1962. évi 25. tvr. az Egyezmény II. cikkének 1. pontját az alábbiak szerint hirdette ki:

„II. cikk

1. Valamennyi Szerződő Állam **elismeri az olyan írásbeli megállapodást**, amelyben a felek arra vállalnak kötelezettséget, hogy meghatározott - akár szerződéses, akár szerződésen kívüli - jogviszonyból keletkezett vagy keletkezhető összes vagy valamely jogvita esetére választottbírói döntésének vetik alá magukat, feltéve hogy a jogvita tárgya választottbírói eljárás útján eldönthető.”

Az Nvt. 17. § (3) bekezdése, valamint a Vbtv. 4. § kifogásolt szabálya, ha közvetlenül nem is sérti az 1958. évi New-York-i Egyezmény a külföldi választottbírói határozatok elismeréséről és végrehajtásáról” elnevezésű egyezmény második cikkének első bekezdését, az 1961. évi genfi „Európai Egyezmény a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról” II. cikkének (1) bekezdésére tekintettel mégis sérti azt. Mivel az 1961. évi Genfi egyezmény II. cikkének (1) bekezdése fenntartás hiányában aláveti a közjogi jogi személyeket a választottbírói eljárásnak, az 1958. évi New-York-i egyezmény II. cikke (1) bekezdésének utolsó fordulata nem értelmezhető úgy, hogy a magyar közjogi jogi személyek jogvitái ne lennének választottbírói eljárás útján eldönthetőek.

A fentiekben körvonalazott közvetett nemzetközi jogsértésre tekintettel Magyarországnak meg kell fontolnia, hogy az indítványunkban támadott rendelkezések hatályba lépésének időpontjától miként viszonyul az 1958. New York-i egyezményhez. Ezt az Országgyűlés megtehetné volna.

Ehelyütt jelezzük, hogy a „feltéve, hogy a jogvita tárgya választottbírói eljárás útján eldönthető” kitétel álláspontunk szerint nem értelmezhető a „ha azt törvény lehetővé teszi” megfelelőjeként, azaz nem adható neki olyan értelmezés, hogy e lehetőség a belső jogalkotás akaratának alakulásától függene. Ez az értelmezés ugyanis szűkítené az Alaptörvény Q) cikkének (1) és (2) bekezdésében foglalt szabályt, hatásában pedig relativizálná a nemzetközi egyezmények és szerződések Alaptörvény által biztosított szerepét, elsődlegességét.

2.3. Az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1987. évi 27. tvr. sérelme

Az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1987. évi 27. tvr. az Egyezmény 25. cikkét az alábbiak szerint állapította meg.

*„A Központ joghatósága
25. cikk*

(1) A Központ joghatósága kiterjed minden olyan beruházásból közvetlenül keletkező jogvitára, amely egyik Szerződő Állam (vagy ezen Szerződő Állam bármely olyan alárendelt szerve vagy ügynöksége, amelyet az a Központnak bejelent) és egy másik Szerződő Állam természetes és jogi személyei között jött létre, amennyiben a vitában álló felek írásban hozzájárulnak a jogvitának a Központ elé terjesztéséhez. Amennyiben a felek hozzájárulásukat adták, azt egyik fél sem vonhatja vissza egyoldalúan.

(2) "Egy másik Szerződő Állam állampolgára" jelent:

a) minden természetes személyt, aki a jogvitában félként szereplő államon kívüli valamely Szerződő Állam állampolgára azon a napon, amikor a felek hozzájárulnak ahhoz, hogy az említett vitát békéltető vagy választott bírósági eljárásnak vetik alá, illetőleg azon a napon, amikor a kérelmet a 28. cikk (3) bekezdésének vagy a 36. cikk (3) bekezdésének megfelelően nyilvántartásba vették, de nem tartozik ide az a személy, aki az említett bármelyik napon a jogvitában félként szereplő Szerződő Állam állampolgárságával is rendelkezett;

b) minden jogi személyt, amely a jogvitában félként szereplő államon kívüli valamely Szerződő Államban volt honos azon a napon, amikor a felek hozzájárultak ahhoz, hogy az említett vitát békéltető vagy választott bírósági eljárásnak vetik alá, és minden jogi személyt, amely a jogvitában félként szereplő Szerződő Állam honosságával rendelkezett az említett napon, és amelyet illetően – a külföldi irányításra való tekintettel – a felek egyetértettek abban, hogy azt az Egyezmény szempontjából egy másik Szerződő Államban honosként kell kezelni.

(3) A Szerződő Állam alárendelt szerve vagy ügynöksége részéről történő hozzájárulást az illető Államnak jóvá kell hagynia, kivéve, ha ez az Állam értesíti a Központot arról, hogy ilyen jóváhagyásra nincs szükség.

(4) Bármely Szerződő Állam jogosult – az Egyezmény ratifikálásakor, elfogadásakor vagy jóváhagyásakor, illetve bármikor ezt követően – értesíteni a Központot azon vitáról vagy viták köréről, amelyet vagy amelyeket nem vet alá a Központnak, illetőleg megfontolás tárgyává teszi azt. A Főtitkár köteles az ilyen értesítést haladéktalanul közölni valamennyi Szerződő Állammal. Az ilyen értesítés nem tekinthető az (1) bekezdés által megkívánt hozzájárulásnak."

Az Nvt. 17. § (3) bekezdése, valamint a Vbtv. 4. § kifogásolt szabálya ütközik az 1965. évi washingtoni „Egyezmény az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről” 25. cikkébe.

Magyarországnak ezért az egyezmény 25. cikke (4) bekezdésének értelmében értesítenie kellett volna az ICSID Központot azon viták köréről, amelyekre vonatkozóan nem veti alá magát a Központ joghatóságának. Ennek hiányában a támadott két szabály ellentétes ezzel a nemzetközi egyezménnyel is, ebből adódóan pedig sérti az Alaptörvény Q) cikkének (1) és (2) bekezdését.

2.4. Az Nvt. 17. § (3) bekezdése, valamint a Vbtv. 4. § kifogásolt szabálya által sértett bilaterális nemzetközi szerződések

A fenti nemzetközi egyezmények tartalmi alátámasztásául jelezzük, hogy léteznek olyan kétoldalú egyezmények, megállapodások, melyekben az államok arra vállalnak kötelezettséget, hogy az adott jogvita választottbíróskodás általi eldöntését a felek lehetővé teszik. Írásunkban külön csoportban soroljuk fel azokat a bilaterális szerződéseket, melyek az egyik szerződő fél és a másik szerződő fél beruházója közötti beruházási viták rendezésére teszi lehetővé a választottbíróskodás választását, illetve azokat, melyek a szerződő felek közötti jogviták rendezésére teszik ezt lehetővé, a kifogásolt törvényi szabályok hatályba lépése idején. Véleményünk szerint az Nvt. 17. § (3) bekezdésének, valamint a Vbtv. 4. § kifogásolt szabályának nemzetközi szerződésbe ütközése mindkét csoportba tartozó egyezmények esetén fennáll, tekintettel arra, hogy a nemzetközi egyezmények megkötésével az államok akár közvetlenül magukra nézve, akár közvetetten, jogalányaik tekintetében lehetővé tették a választottbíróskodás, mint jogvita-rendezési mód választásának lehetőségét – erre figyelemmel azt belső jogi aktussal nem zárhatják ki.

2.4.1. Az egyik szerződő fél és a másik szerződő fél beruházója közötti beruházási viták rendezésére lehetővé tett választottbíróskodási út lehetősége

1. A Magyar Köztársaság és a Jordán Hasemita Királyság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló, Budapesten, 2007. június 14-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2007. évi CIX. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél között felmerülő, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos vitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.
2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita az ilyen tárgyalásokra vonatkozó igény írásbeli benyújtása utáni hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll a vitát beterveztetni:
 - a) annak a Szerződő Félnek az illetékes bíróságához, amelyben a beruházás létesült; vagy
 - b) az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Állam részesévé vált az Egyezménynek; vagy
 - c) olyan nemzetközi ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A vitában lévő felek írásban megállapodhatnak ezen Szabályok módosításában.
3. Amennyiben a vita a 2. bekezdés a)–c) pontjaiban felsorolt bíróságok egyikéhez került beterveztésre, a beruházó nem fordulhat egyéb, a 2. bekezdés a)–c) pontjaiban felsorolt vitarendezési fórumhoz.
4. A beruházó az 1. bekezdés szerinti vitát csak akkor terjesztheti bíróság elé a 2. bekezdés szerint, ha nem múlt el több mint három év attól az időponttól kezdődően, hogy a beruházó először szerzett vagy szerezhetett volna tudomást állítólagos jogsértésről és arról, hogy a beruházót veszteség vagy kár érte.
5. A döntés végleges és kötelező érvényű a vitában résztvevő felek számára és azt a döntésnek megfelelően, a döntésben feltüntetett időpontig annak a Szerződő Félnek a jogszabályaival összhangban kell végrehajtani, amelynek területén a beruházást létesítették.

2. A Magyar Köztársaság és az Azerbajdzsán Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló, Bakuban, 2007. május 18-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2007. évi CVIII. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél között felmerülő, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos vitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.
2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita az ilyen tárgyalásokra vonatkozó igény írásbeli benyújtása utáni hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll a vitát beterveztetni:
 - a) annak a Szerződő Félnek az illetékes bíróságához, amelyben a beruházás létesült; vagy
 - b) az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Állam részesévé vált az Egyezménynek; vagy
 - c) olyan nemzetközi ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A vitában lévő felek írásban megállapodhatnak ezen Szabályok módosításában.
3. Amennyiben a vita a 2. bekezdés a)–c) pontjaiban felsorolt bíróságok egyikéhez került beterveztésre, a beruházó nem fordulhat egyéb, a 2. bekezdés a)–c) pontjaiban felsorolt vitarendezési fórumhoz.
4. A beruházó az 1. bekezdés szerinti vitát csak akkor terjesztheti bíróság elé a 2. bekezdés szerint, ha nem múlt el több mint három év attól az időponttól kezdődően, hogy a beruházó először szerzett vagy szerezhetett volna tudomást állítólagos jogsértésről és arról, hogy a beruházót veszteség vagy kár érte.
5. A döntés végleges és kötelező érvényű a vitában résztvevő felek számára és azt a döntésnek megfelelően, a döntésben feltüntetett időpontig annak a Szerződő Félnek a jogszabályaival összhangban kell végrehajtani, amelynek területén a beruházást létesítették.

3. A Magyar Köztársaság és a Jemeni Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Szánában, 2004. január 18-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2006. évi XLII. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos vitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet beterjeszteni:

- a) annak a Szerződő Félnek az illetékes bíróságához, amelyben a beruházás megvalósult; vagy
- b) az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Állam részesévé vált az Egyezménynek; vagy
- c) olyan nemzetközi választott bíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A vitában álló felek írásban megállapodhatnak ezen Szabályok módosításában. A döntés végleges és kötelező érvényű a vitában résztvevő mindkét fél számára.

4. A Magyar Köztársaság és az Indiai Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és védelméről Újdelhiben, 2003. november 3-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2005. évi CLXXXIX. törvény – a Megállapodás 9. cikke

9. Cikk

Beruházó és Szerződő Fél közötti viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos vitákat, amennyiben lehetséges, a vitában álló feleknek barátilag, tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.

2. Minden ilyen vita, amely hat hónapon belül nem rendezhető barátilag, beterjeszthető:

a) a döntésre váró beruházó választása szerint annak a Szerződő Félnek a törvényeivel összhangban, amelyben a beruházás megvalósult, azon Szerződő Fél illetékes bírósági, választott bírósági, vagy közigazgatási testületéhez; vagy

b) amennyiben mindkét vitában álló fél megegyezik és mindkét Szerződő Fél részese az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezménynek, továbbá a beruházó írásban jóváhagyja a vita előterjesztését a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), a vitát a Központhoz lehet benyújtani; vagy

c) olyan – bármelyik vitában álló fél szerinti – ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai (1976) szerint jött létre, az alábbi módosítások figyelembevételével:

(i) A kijelölő hatóság a Szabályok 7. Cikke értelmében az elnök, az alelnök, vagy a Nemzetközi Bíróságnak az a rangidős bírója lesz, aki egyik Szerződő Félnek sem állampolgára. A harmadik választott bíró nem lehet egyik Szerződő Félnek sem állampolgára.

(ii) A felek két hónapon belül kijelölik a saját választott bíróikat.

(iii) A választott bíróság döntése összhangban van jelen Megállapodás rendelkezéseivel és kötelező érvényű a vitában résztvevő felek számára.

5. A Magyar Köztársaság és a Kubai Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről, Havannában, 1999. október 22-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2004. évi VI. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási jogviták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákról a vitában álló feleknek tárgyalásokat kell egymás közt folytatniuk.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti jogvita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet beterjeszteni:

a) a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választott Bíróságához Párizsban;

b) vagy pedig olyan választott bíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A jogvitában álló felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában. A választott bíróság döntés végleges és kötelező a jogvitában részt vevő mindkét fél számára.

6. A Magyar Köztársaság és a Litván Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Budapesten, 1999. május 25-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2003. évi LXXI. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási jogviták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet beterjeszteni:

a) a Washington D.C.-ben 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási vitákról szóló Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Állam részesévé vált az Egyezménynek, vagy

b) olyan választott bíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A vitában álló felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában. A bírósági döntés végleges és kötelező a vitában résztvevő mindkét fél számára.

7. A Magyar Köztársaság Kormánya és az Üzbég Köztársaság Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Budapesten, 2002. október 28-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2003. évi XXXVI. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos vitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita az ilyen tárgyalásokra vonatkozó igény írásbeli benyújtása utáni hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet beterjeszteni:

a) annak a Szerződő Félnak az illetékes bíróságához, amelyben a beruházás megvalósult; vagy

b) az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Állam részesévé vált az Egyezménynek; vagy

c) olyan nemzetközi választott bíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A vitában lévő felek írásban megállapodhatnak ezen Szabályok módosításában.

3. A döntés végleges és kötelező érvényű a vitában résztvevő mindkét fél számára és azt az érintett Szerződő Félnak a jogszabályaival összhangban kell végrehajtani.

8. A Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között, 1996. május 15-én, Zágrábban aláírt, a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről szóló 2002. évi XXVI. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási jogviták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákat a vitában álló feleknek békésen, konzultáció és tárgyalás útján közvetlenül vagy diplomáciai csatornán kell rendezniük.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet beterjeszteni

a) a Washington D.C.-ben 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási vitákról szóló Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Szerződő Fél részesévé vált az Egyezménynek,

b) vagy pedig olyan választott bíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A vitában álló Felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában.

3. A választott bírósági ítélet a következőkön alapul:

– ezen Megállapodás rendelkezésein,

– a nemzetközi jog szabályain és egyetemlegesen elfogadott alapelvein.

4. A választott bírósági határozatok véglegesek és kötelezőek a vitában részt vevő Felek számára. Mindegyik Szerződő Fél vállalja, hogy hazai jogával összhangban végrehajtja a határozatot.

9. A Magyar Köztársaság és a Libanoni Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Bejrútban, 2001. június 22-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2002. évi LII. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos vitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita az ilyen tárgyalásokra vonatkozó igény írásbeli benyújtása utáni hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet betérjeszteni:

a) annak a Szerződő Félnek az illetékes bíróságához, amelyben a beruházás megvalósult; vagy

b) az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Állam részesévé vált az Egyezménynek; vagy

a Központ Titkárságának Eljárási Igazgatására Vonatkozó Kiegészítő Lehetőségek Szabályai (Kiegészítő Lehetőségek Szabályai) szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben az egyik Szerződő Fél nem tartozik az ICSID Egyezmény Szerződő Államai közé; vagy

c) olyan nemzetközi választott bíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A vitában lévő felek írásban megállapodhatnak ezen Szabályok módosításában.

A b), illetve c) pontok szerinti választás véglegesnek tekintendő.

3. A döntés végleges és kötelező érvényű a vitában részt vevő mindkét fél számára és az érintett Szerződő Félnek a jogszabályaival összhangban, késedelem nélkül kell végrehajtani.

10. A Magyar Köztársaság és a Lett Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Budapesten, 1999. június 10-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2001. évi III. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási jogviták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet betérjeszteni:

a) annak a Szerződő Félnek az illetékes bíróságához, amelyben a beruházás megvalósult, vagy

b) a Washington D.C.-ben, 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási vitákról szóló Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Állam részesévé vált az Egyezménynek; vagy

c) olyan választott bíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választott bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A vitában álló felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában.

A bírósági döntés végleges és kötelező a vitában részt vevő mindkét fél számára.

11. A Magyar Köztársaság Kormánya és a Portugál Köztársaság Kormánya között a beruházások kölcsönös elősegítéséről és védelméről Budapesten, 1992. február 28-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1999. évi XXII. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

1. Minden, az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között a beruházással kapcsolatban felmerülő vitákat, lehetőség szerint békés úton rendezik.

2. Amennyiben az előző pontban említett vitát a tárgyalások megkezdésétől számított 6 hónapon belül nem sikerült békés úton rendezni, azt a vitában álló Felek egyikének kérésére a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja elé terjesztik választottbírói úton való rendezés céljából, a Washingtonban, 1965. március 18-án aláírásra megnyílt Egyezmény szerint.

3. A kisajátítás, államosítás vagy hasonló következménnyel járó intézkedések kivételével az e Cikkben említett vitákat azon Szerződő Fél bírósága elé terjesztik, amelynek területén a beruházás megvalósult. Ha a bírósági eljárás kezdetétől számított 18 hónapon belül az ügyben nem születik döntés, a vitát az előző pont szerint rendezik.

12. A Magyar Köztársaság Kormánya és az Orosz Föderáció Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Moszkvában, 1995. március 6-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1999. évi XX. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti jogviták

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi területén megvalósult beruházással kapcsolatos bármely jogvitát lehetőség szerint tárgyalások útján kell rendezni.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita a vita keletkezésétől számított hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet betervezni:

a) annak a Szerződő Félnek az illetékes bíróságához vagy választottbírói bíróságához, amelyben a beruházás megvalósult;

b) a Stockholmi Kereskedelmi Kamara Választott Bírósági Intézetéhez;

c) ad hoc választottbírói bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre.

13. A Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Pozsonyban, 1993. január 15-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1999. évi XXIV. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási jogviták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet betervezni:

a) a Washington D.C.-ben 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási vitákról szóló Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Szerződő Fél részesévé vált az Egyezménynek,

b) vagy pedig olyan választottbíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választottbírói bírósághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírósági Szabályai szerint jött létre. A vitában álló felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában. A bírósági döntés végleges és kötelező a vitában részt vevő mindkét Fél számára.

14. A Magyar Köztársaság és a Moldovai Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Budapesten, 1995. április 19-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1999. évi XVII. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási jogviták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet betervezni

a) a Washington D.C.-ben 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási vitákról szóló Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási

Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Szerződő Fél részesévé vált az Egyezménynek,

b) vagy pedig olyan választottbíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választottbírószághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírószabályai szerint jött létre. A vitában álló felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában. A bírósági döntés végleges és kötelező a vitában részt vevő mindkét fél számára.

15. A Magyar Köztársaság és a Kazah Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Budapesten, 1994. december 7-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1999. évi XIII. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos vitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymással rendezniük.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita így módon hat hónapon belül nem rendezhető, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet betervezni:

a) a Washingtonban, 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az Államok és Más Államok Természetes és Jogi Személyei Közötti Beruházási Vitákról szóló Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Szerződő Fél részesévé vált az Egyezménynek,

b) vagy pedig olyan választottbíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választottbírószághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választottbírószabályai szerint jött létre. A vitában álló felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában. A bírósági döntés végleges és kötelező a vitában részt vevő mindkét fél számára.

16. A Magyar Köztársaság Kormánya és az Indonéz Köztársaság Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és védelméről Jakartában, 1992. május 20-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1999. évi IX. törvény – a Megállapodás IX. cikke

IX. Cikk

A beruházók és a Szerződő Felek közötti viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között felmerülő vitákat lehetőség szerint békés úton rendezik.

2. Amennyiben az ilyen vitát az írásbeli értesítés keltétől számított hat hónapon belül nem sikerül békés úton rendezni, az érintett beruházó azt rendezés céljából előterjesztheti:

a) a Szerződő Fél területi illetőséggel rendelkező bíróságánál, minden fokon;

b) a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához, az Államok és más Államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló 1965. március 18-i Washingtoni Egyezmény által előírt választottbírószabályi eljárás lefolytatása céljából, az Egyezmény 25. Cikkének megfelelően.

3. Amíg az ilyen vita rendezésére választottbírószabályi eljárás van folyamatban, mindkét Szerződő Fél tartózkodik bármilyen beavatkozástól.

17. A Magyar Köztársaság és a Török Köztársaság között a beruházások kölcsönös ösztönzéséről és védelméről Ankarában, 1992. január 14-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1999. évi XXVII. törvény – a Megállapodás 10. cikke

10. Cikk

Beruházási viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között annak beruházásával kapcsolatban felmerülő vitáról a beruházó részletes tájékoztatást magában foglaló jelentést tesz a beruházást fogadó Szerződő Félnek. A beruházó és az érintett Szerződő Fél lehetőség szerint igyekszik a vitát tanácskozások és tárgyalások útján, a jóhiszeműség szellemében rendezni.

2. Amennyiben a vitát ilyen módon nem sikerül az 1. bekezdésben említett írásbeli jelentés időpontját követő hat hónapon belül rendezni, a vita a beruházó választása szerint

- a) az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi és Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választottbírószági Eljárási Szabályzata szerint létrehozott ad hoc választottbírószág,
 - b) az „Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló Egyezmény" által létrehozott Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (ICSID) elé terjeszhető, feltéve, hogy az érintett beruházó a vitát a vitában álló Szerződő Fél bírósága elé terjesztette, és a végleges döntést 18 hónapon belül nem hozták meg.
3. A választottbíráskodás alapját
- a) a Megállapodás rendelkezései;
 - b) annak a Szerződő Félnek a belső jogszabályai és rendelkezései – beleértve a kollíziós szabályokat – képezik, amelyiknek a területén a beruházás létrejött.
4. A választottbírószági döntés a vitában álló minden félre nézve végleges és kötelező. Mindegyik Szerződő Fél kötelezi magát arra, hogy a döntést belső törvényhozásával összhangban végrehajtja.

18. A Magyar Köztársaság és Ukrajna között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről Kijevben, 1994. október 11-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1999. évi XXIX. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási jogviták rendezése

- 1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.
- 2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, a beruházónak jogában áll az ügyet beterjeszteni, vagy
 - a) a Washingtonban, 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az Államok és más államok állampolgárai közötti beruházási vitákról szóló Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Szerződő Fél részesévé vált az Egyezménynek; vagy pedig
 - b) olyan választottbíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választottbírószághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választottbírószági Szabályai szerint jön létre. A vitában álló felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában. A bírósági döntés végleges és kötelező a vitában részt vevő mindkét fél számára.

19. A Magyar Köztársaság és Románia között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Bukarestben, 1993. szeptember 16-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1999. évi XXIII. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási jogviták rendezése

- 1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás között rendezniük.
- 2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyét beterjeszteni, vagy
 - a) annak a Szerződő Félnek az illetékes bíróságához, amelynek a területén a beruházás megvalósult;
 - b) a Washington D.C.-ben 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendjéről szóló Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Szerződő Fél részesévé vált az Egyezménynek, vagy
 - c) olyan választottbíróhoz, illetve olyan nemzetközi ad hoc választottbírószághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választott Bírószági Szabályai szerint jött létre. A vitában álló felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában. A bírósági döntés végleges és kötelező a vitában részt vevő mindkét fél számára.

20. A Magyar Köztársaság és a Paraguayi Köztársaság között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről Asunciónban, 1993. augusztus 11-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1996. évi XCVIII. törvény – a Megállapodás 10. cikke

10. Cikk

Egy beruházó és a fogadó Szerződő Fél közötti viták rendezése

1. Bármelyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között az egyik Szerződő Fél beruházója által a másik Szerződő Fél területén létesített beruházással kapcsolatos vitákat az érintett felek lehetőség szerint békés úton rendezik.

2. Amennyiben az ilyen vitát nem sikerült rendezni attól az időponttól számított hat hónapon belül, amikor az egyik Fél kérte a vita békés rendezését, a vitát az érintett felek egyikének kérésére annak a Szerződő Félnek az illetékes bírósága elé kell terjeszteni, amelynek területén a beruházást létesítették.

Ha az ítéletet nem hozzák meg tizennyolc hónapon belül, az érintett beruházó és az a Szerződő Fél, amelynek területén a beruházást létesítették, megegyeznek abban, hogy a vitát választottbíróság elé terjesztik.

3. Amennyiben a kisajátításra vagy államosításra vonatkozó vitát nem sikerült attól az időponttól számított tizennyolc hónapon belül rendezni, amikor a vitát annak a Szerződő Félnek az illetékes bírósága elé terjesztették, amelynek területén a beruházás létesült, az érintett beruházó választottbírósághoz fordulhat.

4. Az e Cikk 2. és 3. bekezdésében említett választottbíróságot minden egyes ügyben külön kell létrehozni és az illetékes a vita rendezésére.

A 9. Cikk 3–7. bekezdéseinek rendelkezései mutatis mutandis alkalmazandók. Mindazonáltal a Párizsi Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választottbíróságának elnökét kéri fel a szükséges kijelölések megtételére.

5. Egyik Szerződő Fél sem nyújthat diplomáciai védelmet vagy támaszthat nemzetközi igényt olyan vita tekintetében, amelyet egyik beruházója és a másik Szerződő Fél terjesztett annak a Szerződő Félnek illetékes bírósága elé, amelynek területén a beruházás megvalósult, vagy az e Cikkben említett választottbíróság elé, kivéve, ha a másik Szerződő Fél a vitában hozott határozathoz nem tartja magát, és annak nem tesz eleget.

6. Ha mindkét Szerződő Fél tagja a Washington D. C.-ben 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az „Államok és Más Államok Természetes és Jogi Személyei közötti Beruházási Viták Rendezéséről szóló Egyezménynek”, úgy az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél természetes és jogi személyei közötti, az e Cikk 3. bekezdése szerinti vitákat a „Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja” elé terjesztik békéltetési vagy választottbírósági úton való rendezés céljából.

7. Az illetékes bíróságok ítélete e Cikk értelmében a Paraguayi Köztársaság vonatkozásában elsőfokú bírósági eljárás során hozott végleges bírósági határozatot jelent.

21. A Magyar Köztársaság és a Lengyel Köztársaság között a beruházások kölcsönös elősegítéséről és védelméről Budapesten, 1992. szeptember 23-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1996. évi XCVI. törvény – a Megállapodás 10. cikke

10. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási viták rendezése érdekében, a jelen Megállapodás 9. Cikkének fenntartása mellett az érintett felek tárgyalásokat folytatnak.

2. Ha ezek a tárgyalások az erre vonatkozó írásbeli kérelemtől számított hat hónapon belül nem vezetnek eredményre, a vitában álló felek az alábbiak szerint járhatnak el:

a) a jelen Megállapodás 5. és 6. Cikke szerinti kötelezettségre vonatkozó vitát a beruházó kérésére választottbíróság elé terjesztik;

b) a jelen Cikk 2. bekezdésének a) pontjában nem hivatkozott vita esetén, ha mindkét fél ilyen alávetésben megállapodott, a vitát választottbíróság elé terjesztik.

3. A választottbíróságot minden egyes ügyben külön meg kell alakítani. Ha a vitában álló felek másképpen nem állapodnak meg, mindegyikük kijelöl egy választottbírókat és ez a két választottbíró kijelöl egy olyan elnököt, aki egy harmadik állam állampolgára. A választottbírókat a választottbíráskodásra vonatkozó kérelem vételétől számított két hónapon belül, az elnököt pedig további két hónapon belül kell kijelölni.

4. Amennyiben a jelen Cikk 3. bekezdésében meghatározott határidőket nem tartják be, bármelyik vitában álló fél, egyéb megegyezések hiányában, felkérheti a Párizsi Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választottbíróságának elnökét a szükséges kijelölések megtételére. Ha az elnök az említett funkció ellátásában akadályoztatva van, vagy az egyik Szerződő Fél állampolgára, a jelen Megállapodás 10. Cikke 5. bekezdésének rendelkezései mutatis mutandis alkalmazandók.

5. Ha a vitában álló felek másképpen nem állapodnak meg, a választottbíróság maga határozza meg eljárási rendjét. Határozatai véglegesek és kötelezők. A Szerződő Felek biztosítják a választottbírósági ítélet elismerését és végrehajtását.

6. A vitában álló mindegyik fél viseli a választottbírósági eljárás során saját választottbírójának és képviselőjének költségeit; az elnök költségeit és az egyéb költségeket a vitában álló két fél egyenlő részben viseli. Mindazonáltal a választottbíróság határozhat úgy ítéletében, hogy a felek különböző arányban viseljék a költségeket, és ez a döntés mindkét félre nézve kötelező.

7. A vitában álló Szerződő Fél a rendezési eljárásnak vagy az ítélet végrehajtásának semmiféle szakaszában sem hivatkozhat arra, hogy a beruházó biztosítási szerződés alapján olyan kártalanítást kapott, amely a keletkezett veszteséget teljesen vagy részben fedezi.

8. Ha mindkét Szerződő Fél tagja az Államok és más Államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, 1965. március 18-i Egyezménynek, úgy a vitákat a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja elé terjesztik, mégpedig a jelen Cikk 2. bekezdésének *a)* pontjában említett vitákat a beruházó kérésére, és a jelen Cikk 2. bekezdésének *b)* pontjában említett vitákat a két fél megegyezése alapján.

22. A Magyar Köztársaság és a Vietnami Szocialista Köztársaság között a beruházások előmozdításáról és kölcsönös védelméről Budapesten, 1994. augusztus 26-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1996. évi CIII. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél, másrésztől a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási viták rendezése

1. Bármely vitát, amely az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél között merül fel az utóbbi Szerződő Fél területén megvalósított beruházással kapcsolatban, a vitában érintett felek közötti tárgyalások alapján kell rendezni.

2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita így nem dönthető el 6 hónapon belül, akkor a beruházónak jogában áll az ügyet az alábbi fórumok bármelyike elé terjeszteni:

a) a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), figyelemmel az Államok és Más Államok Állampolgárai Közötti Beruházási Viták Elintézése Egyezményének – amelyet 1965. március 18-án fogadtak el Washingtonban – alkalmazandó szabályaira, amennyiben mindkét Szerződő Fél részesévé vált az Egyezménynek;

b) választottbíróhoz vagy nemzetközi ad hoc választottbírószághoz, amelyet az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának Választottbírószabályai (UNCITRAL) alapján létesítettek. A vitában érintett felek írásban megegyezhetnek a szabályok módosításában. A választottbírószághatározata végleges és köti mindkét vitában érintett felet.

23. A Magyar Köztársaság és Malaysia között a beruházások elősegítéséről és védelméről Kuala Lumpurban, 1993. február 19-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1996. évi XCVII. törvény – a Megállapodás 7. cikke

7. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti viták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél között a másik Szerződő Fél területén létesített beruházással összefüggésben felmerülő esetleges vitás kérdéseket az érintett felek közötti tárgyalások útján kell rendezni.

2. Amennyiben az egyik Szerződő Állam beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vitás kérdések ilyen módon nem rendezhetők hat hónapon belül, a beruházó jogosult az ügyet

a) a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (ICSID) elé vinni, tekintettel az aláírásra 1965. március 18-án, Washington D. C.-ben megnyílt, az „Államok és Más Államok Természetes és Jogi Személyei Közötti Vitás Kérdések Rendezésére Vonatkozó Egyezmény” idevágó rendelkezéseire, abban az esetben, ha mindkét Szerződő Fél az Egyezmény részese; vagy

b) választottbírószághoz, illetőleg nemzetközi ad hoc bírósághoz fordulni, melyet az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választottbíráskodási Szabályzata alapján állítottak fel. A vitában érintett felek írásban megegyezhetnek a Szabályzattól eltérően is. A választottbírószághatározata jogerős, és kötelező erejű a vitában érintett mindkét félre nézve.

3. Egyik Szerződő Fél sem vethet fel semmilyen, a választottbírószághatározat elé utalt ügyet diplomáciai csatornákon keresztül, amíg az eljárás le nem zárult, vagy amíg valamelyik Szerződő Fél el nem mulasztotta betartani vagy végrehajtani a választottbírószághatározatát.

24. A Magyar Köztársaság és a Cseh Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Prágában, 1993. január 14-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1996. évi CV. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója közötti beruházási jogviták rendezése

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákat a vitában álló feleknek tárgyalások útján kell egymás közt rendezniük.
2. Ha az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti vita hat hónapon belül nem rendezhető ily módon, az érintett beruházónak jogában áll az ügyet beterjeszteni
 - a) a Washington D. C.-ben 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási vitákról szóló Egyezmény vonatkozó rendelkezései szerint a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjához (ICSID), amennyiben mindkét Szerződő Fél részesévé vált az Egyezménynek,
 - b) vagy pedig olyan választottbíróhoz illetve olyan nemzetközi ad hoc választottbírószághoz, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) Választottbírószabályai szerint jött létre. A vitában álló felek írásban megegyezhetnek ezen Szabályok módosításában. A bírósági döntés végleges és kötelező a vitában részt vevő mindkét Fél számára.

25. A Magyar Köztársaság Kormánya és Kanada Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Ottawában, 1991. október 3-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1995. évi XXIII. törvény – a Megállapodás IX. cikke

IX. Cikk

A beruházó és a fogadó Szerződő Fél közötti viták rendezése

- (1) Az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között a Megállapodás VI. Cikkében említett tulajdonkorlátozással kapcsolatban felmerülő minden vitát, lehetőség szerint, békés úton kell rendezni. Ha a vitát annak kezdeményezésétől számított hat hónapos időszakon belül nem sikerült békés úton rendezni, azt választottbírószághoz kell terjeszteni az e Cikk (3) bekezdése szerinti eljárás lefolytatása céljából.
- (2) Minden olyan vitát, amely a Megállapodás keretében az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között felmerül, de más, mint az e Cikk (1) bekezdésében említett vita, lehetőség szerint, békés úton kell rendezni. Ha a vitát annak kezdetétől számított hat hónapos időszakon belül nem sikerült békés úton rendezni, úgy azt az említett Szerződő Fél és a beruházó között létrejött megegyezés alapján választottbírószághoz kell terjeszteni az e Cikk (3) bekezdése szerinti eljárás lefolytatása céljából.
- (3) Ezekben az esetekben a vitát vagy
 - a) az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 1976. december 15-én elfogadott 31/98. számú határozatban foglalt, az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Joggal Foglalkozó Bizottságának Választottbírószabályzata szerint;
 - vagy
 - b) ha mindkét Szerződő Fél tagja az Államok és más Államok Természetes és Jogi Személyei közötti Beruházási Viták Rendezéséről szóló 1965. március 18-i Egyezménynek, úgy annak a szabályai szerint kell rendezni.

26. A Magyar Köztársaság és Kuvait Állam között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről Kuvaitban, 1989. november 8. napján aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1994. évi XCV. törvény – a Megállapodás 11. cikke

11. Cikk

Beruházási viták rendezése

- (1) Az egyik Szerződő Állam és a másik Szerződő Állam beruházója között az ennek a beruházónak az előbbi Szerződő Állam területén vagy tengeri övezeteiben létesített beruházásával kapcsolatos vitát először tanácskozás és tárgyalás útján rendezik és olyan alkalmazandó vitarendezési eljárás szerint, amelyben a vitában álló felek előzőleg megállapodtak.
- (2) Amennyiben a vitát a rendezés iránti kérelem keltétől számított hat hónapon belül nem sikerült az (1) bekezdés rendelkezéseinek megfelelően eldönteni, a vitában álló felek a következőképpen járhatnak el:
 - a) A 7. Cikk szerinti vitát, a beruházó kérésére, az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, 1965. március 18-i Washingtoni Egyezményvel létesített Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja elé terjesztik.
 - b) A (2) bekezdés a) pontjában nem említett vita esetén a vitát valamennyi helyi jogorvoslati lehetőség kimerítése után a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja elé terjesztik.
- (3) Egyik Szerződő Állam sem viszi diplomáciai útra a választottbírószághoz terjesztett ügyet mindaddig, amíg az eljárás be nem fejeződött és az egyik Szerződő Állam a választottbírószághoz nem tartja magát, illetőleg azt nem hajtja végre.
- (4) Ha az Egyezmény nem alkalmazható, a vitát ad hoc választottbírószághoz terjesztik.

27. A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Görög Köztársaság között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről Athénben, az 1989. évi május hó 26. napján aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXVIII. törvény – a Megállapodás 10. cikke

10. Cikk

1. Bármely Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között a beruházás kisajátításával vagy államosításával kapcsolatos minden vitát a vitában álló Felek lehetőség szerint békés úton rendeznek.
2. Amennyiben az ilyen vitákat nem sikerült rendezni az attól az időponttól számított hat hónapon belül, amikor az egyik Fél a vita békés rendezését kérte, az a beruházó kérésére az alábbiakhoz terjeszthető:
 - a) a Stockholmi Kereskedelmi Kamara Választottbírósági Intézete;
 - b) a Párizsi Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választottbírósága;
 - c) a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja, abban az esetben, ha mindkét Szerződő Fél tagja az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló 1965. március 18-i Egyezménynek.

28. A Magyar Köztársaság és a Spanyol Királyság között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről Budapesten, az 1989. évi november hó 9. napján aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1993. évi LXV. törvény – a Megállapodás 10. cikke

10. Cikk

1. Bármelyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között a beruházás kisajátításával vagy államosításával kapcsolatos minden vitát a vitában álló Felek lehetőség szerint békés úton rendeznek.
2. Amennyiben az ilyen vitákat nem sikerült rendezni attól az időponttól számított hat hónapon belül, amikor az egyik Fél kérte a vita békés rendezését, azt a beruházó kérésére:
 - a) a Stockholmi Kereskedelmi Kamara Választottbírósági Intézete mellett működő Választottbíróság;
 - b) a Párizsi Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választottbíróságaelé terjesztik.
3. A megkérdozett intézmény által hozott határozat mindkét Félre nézve végleges és kötelező.

29. A Magyar Népköztársaság Kormánya és az Uruguayi Keleti Köztársaság Kormánya között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről Budapesten, az 1989. évi augusztus hó 25. napján aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXIX. törvény – a Megállapodás 10. cikke

10. Cikk

1. Bármelyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között az egyik Szerződő Fél beruházója által a másik Szerződő Fél területén létesített beruházással kapcsolatos vitákat az érintett felek lehetőség szerint békés úton rendezik.
 2. Amennyiben az ilyen vitákat nem sikerült rendezni attól az időponttól számított hat hónapon belül, amikor az egyik Fél kérte a vita békés rendezését, a vitát az érintett Felek egyikének kérésére annak a Szerződő Félnek az illetékes bírósága elé kell terjeszteni, amelynek a területén a beruházást létesítették. Ha az ítéletet nem hozzák meg tizennyolc hónapon belül, az érintett beruházó és az a Szerződő Fél, amelynek területén a beruházást létesítették, megegyeznek abban, hogy a vitát választottbíróság elé terjesztik.
 3. Amennyiben a kisajátításra vagy államosításra vonatkozó vitát nem sikerült attól az időtől számított tizennyolc hónapon belül rendezni, amikor a vitát annak a Szerződő Félnek az illetékes bírósága elé terjesztették, amelyiknek a területén a beruházást létesítették, az érintett beruházó választottbírósághoz fordulhat.
 4. Az e Cikk 2. és 3. bekezdésében említett választottbíróságot minden egyes ügyben külön kell létrehozni, és az illetékes a vita rendezésére.
- A 9. Cikk 3—7. bekezdéseinek rendelkezései *mutatis mutandis* alkalmazandók. Mindazonáltal a Párizsi Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választottbíróságának elnökét kéri fel a szükséges kijelölésekre.
5. Egyik Szerződő Fél sem nyújthat diplomáciai védelmet vagy támaszthat nemzetközi igényt olyan vita tekintetében, amelyet egyik beruházója és a másik Szerződő Fél terjesztett annak a Szerződő Félnek az illetékes bírósága elé, amelynek területén a beruházást létesítették, vagy az ebben a Cikkben említett választottbíróság elé, kivéve, ha a másik Szerződő Fél a vitában hozott határozathoz nem tartja magát, és annak nem tesz eleget.
 6. Ha mindkét Szerződő Fél tagja a Washingtonban, 1965. március 18-án aláírásra megnyílt, „az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló Egyezménynek”, úgy az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél természetes és jogi személyei közötti, az e Cikk 3. bekezdése

szerinti vitákat a „Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja” elé terjesztik békéltetési vagy választottbírói úton való rendezés céljából.

7. Az illetékes bíróságok ítélete e Cikk értelmében az Uruguayi Keleti Köztársaság tekintetében egyfokú bírósági eljárás során hozott végleges bírósági határozatot jelent.

30. A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Finn Köztársaság Kormánya között a beruházások védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről szóló 91/1989. (VIII. 17.) MT rendelet – a Megállapodás 9. cikke

9. Cikk

A Szerződő Fél és a beruházó közötti viták

(1) Mindegyik Szerződő Fél ezennel hozzájárul ahhoz, hogy a Megállapodás 6. Cikke alapján az egyik Szerződő Fél és a másik Szerződő Fél beruházója között az utóbbi által az előző területén megvalósított beruházással kapcsolatban felmerülő vitákat a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (a továbbiakban „a Központ”) elé terjesztik az Állam és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről Washingtonban, 1965. március 18-án aláírásra megnyílt Egyezmény szerinti békéltető vagy választottbírói eljárás útján való rendezés céljából.

(2) Azt a társaságot, amelyet az egyik Szerződő Fél területén hatályban lévő jogszabályoknak megfelelően jegyeztek be illetőleg alapítottak, és amelyben a vita felmerülését megelőzően a másik Szerződő Fél beruházóinak jelentős tulajdona van, a jelen Megállapodás 1. Cikke (2) bekezdésében foglalt feltételek fenntartásával, az Egyezmény 25. Cikke (2) bekezdésének *b)* pontja szerint, az Egyezmény szempontjából úgy kell tekinteni, mint a másik Szerződő Fél társaságát.

(3) Amennyiben ilyen vita felmerül, és három hónapon belül a vitában álló felek nem tudnak megegyezni vagy a vitát nem tudják véglegesen rendezni helyi jogorvoslat útján vagy más módon, akkor, ha az érintett beruházó írásban is hozzájárul a vita Központ elé terjesztéséhez az Egyezmény szerinti békéltető vagy választottbírói eljárás útján való rendezés céljából, úgy bármelyik fél a Központ Főtitkárához intézett ezirányú kérelemben kezdeményezheti az eljárást, az Egyezmény 28. és 36. Cikkének megfelelően.

Az érintett beruházót illeti a választás joga abban az esetben, ha nem sikerül megegyezni abban, hogy a békéltető vagy a választottbírói eljárás alkalmasabb-e. A vitában álló Szerződő Fél sem az eljárás bármely szakaszában, sem a határozat végrehajtása során kifogásként nem hivatkozhat arra a tényre, hogy a vitában ellenérdekű félként szereplő beruházó biztosítási szerződés alapján teljes vagy részleges kártalanításban részesült.

(4) Egyik Szerződő Fél sem viszi diplomáciai útra a Központ elé terjesztett vitákat, kivéve, ha:

a) a Központ Főtitkára vagy a megalakult békéltető bizottság vagy választottbírói eljárás úgy dönt, hogy a vita nem tartozik a Központ joghatósága alá, vagy

b) a másik Szerződő Fél a választottbírói eljárás által hozott határozathoz nem tartja magát, vagy annak nem tesz eleget.

31. A Magyar Népköztársaság Kormánya és Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló megállapodás kihirdetéséről szóló 5/1988. (II. 12.) MT. rendelet – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

Hivatkozás a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjára

(1) Mindegyik Szerződő Fél ezennel hozzájárul ahhoz, hogy a Megállapodás 6. Cikke alapján az egyik Szerződő Fél a másik Szerződő Fél beruházója között az utóbbi által az előző területén megvalósított beruházással kapcsolatban felmerülő vitákat a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (a továbbiakban „a Központ”) elé terjesztik az Állam és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről Washingtonban, 1965. március 18-án aláírásra megnyílt Egyezmény szerinti békéltető vagy választottbírói eljárás útján való rendezés céljából. Azt a társaságot, amelyet az egyik Szerződő Fél területén hatályban lévő jogszabályoknak megfelelően alapítottak, illetőleg jegyeztek be, és amelyben a vita felmerülését megelőzően a részvények többségével a másik Szerződő Fél beruházója rendelkezett, az Egyezmény 25. Cikke (2) bekezdésének *b)* pontja szerint, az Egyezmény szempontjából úgy kell kezelni, mint a másik Szerződő Fél társaságát. Amennyiben ilyen vita felmerül, és a vitában álló felek három hónapon belül nem tudnak megegyezni helyi jogorvoslat útján vagy más módon, akkor, ha az érintett beruházó írásban is hozzájárul a vita Központ elé terjesztéséhez az Egyezmény szerinti békéltető vagy választottbírói eljárás útján való rendezés céljából, úgy mindegyik fél a Központ Főtitkárához intézett ezirányú kérelemben kezdeményezheti az eljárást, az Egyezmény 28. és 36. Cikkének megfelelően. Az érintett beruházót illeti a választás joga abban az esetben, ha nem sikerül megegyezni abban, hogy a békéltető vagy a választottbírói eljárás alkalmasabb-e. A vitában álló Szerződő Fél sem az eljárás bármely szakaszában, sem

a határozat végrehajtása során kifogásként nem hivatkozhat arra a tényre, hogy a vitában ellenérdekű félként szereplő beruházó biztosítási szerződés alapján teljes vagy részleges kártalanításban részesült.

(2) Egyik Szerződő Fél sem viszi diplomáciai útra a Központ elé terjesztett vitákat, kivéve, ha:

a) a Központ Főtitkára vagy a megalakult békeltető bizottság vagy választottbíróóság úgy dönt, hogy a vita nem tartozik a Központ joghatósága alá, vagy

b) a másik Szerződő Fél a választottbíróóság által hozott határozathoz nem tartja magát, vagy annak nem tesz eleget.

32. A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Francia Köztársaság Kormánya között a beruházások kölcsönös elősegítéséről és védelméről szóló megállapodás kihirdetéséről szóló 59/1987. (XI. 29.) MT. rendelet – a Megállapodás 9. cikke

9. cikk

1. Az egyik Szerződő Fél a másik Szerződő Fél beruházója között a beruházásokkal kapcsolatosan felmerülő minden vitát az érintett két fél lehetőség szerint békés úton, vagy sikertelenség esetén, belföldi jogorvoslat útján rendezi.

2. Mindazonáltal az 5. cikk 2. bekezdésében előírányzott tulajdonkorlátozó intézkedésekkel kapcsolatos vitákat és különösen a kártalanítás tényére, annak összegére, fizetési feltételeire, valamint a fizetési késedelem esetén járó kamatokra vonatkozó vitákat az alábbiak szerint rendezik:

Amennyiben az ilyen vitát nem sikerül rendezni az egyik vitában álló fél kezdeményezésétől számított 6 hónapon belül; azt az egyik vagy másik fél kérelmére választottbíróóság elé terjesztik. A vitát végérvényesen az ENSZ Közgyűlésének 1976. december 15-i, 31/98. számú határozatával elfogadott UNCITRAL választottbíróósági szabályzata szerint rendezik.

– Amennyiben mindegyik Szerződő Fél tagja lesz „az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről 1965. március 18-án Washingtonban készült Egyezménynek,, az ilyen vitát, amennyiben nem sikerül az egyik vitában álló fél kezdeményezésétől számított 6 hónapon belül rendezni, azt a „Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja,, elé terjesztik választottbíróósági úton való rendezés céljából.

3. A választottbíróóság a Megállapodás rendelkezései, valamint a nemzetközi jog szabályai és elvei szerint dönt.

2.4.2. A szerződő felek közötti jogviták rendezésére lehetővé tett választottbíróósági út lehetősége

1. A Magyar Kormány és a Macedón Kormány között, 2001. április 13-án, Szkopjében aláírt, a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről szóló 2002. évi XXIX. törvény – a Megállapodás 9. cikke

9. Cikk

A Szerződő Felek közötti jogviták rendezése

1. A Szerződő Felek között jelen Megállapodás értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatosan felmerült jogvitákat lehetőség szerint konzultációk, illetve tárgyalások útján kell rendezni.

2. Ha a vita ily módon hat hónapon belül nem rendezhető, azt bármelyik Állam kérésére a jelen Cikk rendelkezései szerinti választott bíróság elé kell terjeszteni.

3. A választott bíróságot minden egyes esetben a következő módon kell megalakítani. A választott bírósági eljárás iránti kérelem kézhezvételétől számított két hónapon belül mindkét Szerződő Fél kijelöli a bíróság egy-egy tagját. Ezen két tagnak azután egy harmadik állam állampolgárát kell kiválasztania, akit a két Szerződő Fél jóváhagyása után a bíróság elnökévé (a továbbiakban: elnök) kell kijelölni. A bíróság elnökét a két másik tag kijelölésének időpontjától számított két hónapon belül ki kell jelölni.

4. Amennyiben a jelen Cikk 3. bekezdésében meghatározott határidőkön belül a szükséges kijelölések nem történtek meg, úgy a Nemzetközi Bíróság elnökét lehet felkérni a kijelölések megtételére. Ha a Nemzetközi Bíróság elnöke valamelyik Szerződő Fél állampolgára, vagy valamilyen más ok akadályozza az említett tisztség ellátásában, az alelnököt kell felkérni a szükséges kijelölések megtételére. Ha az alelnök valamelyik Szerződő Fél állampolgára, vagy ő is akadályoztatva van az említett tisztség ellátásában, a Nemzetközi Bíróságnak azt a rangidős tagját kell felkérni a kijelölések megtételére, aki egyik Szerződő Félnek sem állampolgára.

5. A választott bíróság döntését egyszerű szavazattöbbséggel hozza. Ez a döntés kötelező érvényű mindkét Szerződő Fél számára. Mindkét Szerződő Fél maga viseli az általa választott bírónak, valamint a bírósági eljárásban való képviseletének a költségeit; az elnök költségeit és a fennmaradó költségeket a Szerződő Felek egyenlő arányban viselik. A bíróság eljárási szabályait maga határozza meg. Mindazonáltal a választott bíróság

határozhat úgy, hogy a Szerződő Felek egyike nagyobb mértékben viselje a költségeket, és ez a döntés kötelező mindkét Szerződő Fél számára.

2. A Magyar Köztársaság és a Szlovén Köztársaság között a beruházások kölcsönös védelméről és ösztönzéséről Budapesten, 1996. október 15-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2001. évi IV. törvény – a Megállapodás 9. cikke

9. Cikk

A Szerződő Felek közötti jogviták rendezése

1. Mindazon jogvitákat, amelyek a Szerződő Felek között jelen Megállapodás értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatosan felmerülhetnek – amennyiben lehetséges –, konzultációk útján kell rendezni.
2. Ha a vita ily módon a rendezésre átnyújtott írásbeli kérelem napjától számított három hónapon belül nem rendezhető, azt bármelyik Szerződő Fél kérésére ad hoc választott bíróság elé kell terjeszteni.
3. A választott bíróságot a következő módon kell megalakítani: a választott bírósági eljárás iránti kérelem átvételétől számított két hónapon belül mindkét Szerződő Fél kijelöli a bíróság egy-egy tagját. Ezen két tagnak azután egy harmadik ország állampolgárát kell kiválasztania, akit a Szerződő Felek jóváhagyása után a bíróság elnökévé kell kijelölni. A bíróság elnökét a két másik tag kijelölésének időpontjától számított két hónapon belül ki kell jelölni.
4. Amennyiben a jelen Cikk 3. bekezdésében meghatározott határidőkön belül a kijelölésekben nem egyeztek meg, bármelyik Szerződő Fél – három hónapon belül – felkérheti a Nemzetközi Bíróság elnökét a kijelölések megtételére. Abban az esetben, ha a Nemzetközi Bíróság elnöke valamelyik Szerződő Fél állampolgára, vagy valamilyen más ok akadályozza az említett tisztség ellátásában, az alelnököt kell felkérni a szükséges kijelölések megtételére. Ha az alelnök valamelyik Szerződő Fél állampolgára, vagy akadályoztatva van az említett tisztség ellátásában, a Nemzetközi Bíróságnak azt a rangidős tagját kell felkérni a kijelölések megtételére, aki egyik Szerződő Félnek sem állampolgára.
5. A választott bíróság döntését egyszerű szavazattöbbséggel hozza, és a döntése végleges és kötelező érvényű. Mindkét Szerződő Fél maga viseli az általa választott bírósági tagnak, valamint a bírósági eljárásban való képviselésének a költségeit. Az elnök költségeit és a fennmaradó költségeket a Szerződő Felek egyenlő arányban viselik. Eljárási szabályait a bíróság maga határozza meg.

3. A Magyar Köztársaság és a Szingapúri Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és védelméről Szingapúrban, 1997. április 17-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2000. évi XX. törvény – a Megállapodás 12. cikke

12. Cikk

Bejelentési viták

1. Az egyik Szerződő Fél beruházója és a másik Szerződő Fél közötti, az utóbbi Szerződő Fél területén lévő beruházással kapcsolatos jogvitákat a vitában álló feleknek lehetőség szerint egyezséggel, tárgyalások útján kell rendezniük. A vita megoldását tárgyalások útján rendezni szándékozó fél értesíti a másik felet erről a szándékáról.
2. Amennyiben a vita nem rendezhető ezen Cikk 1. bekezdése szerint a vitában részt vevő valamelyik Fél által átadott jegyzék keltétől számított 6 hónapon belül, akkor, hacsak a felek másként nem állapodnak meg, bármelyik vitában álló fél kérésére beterjeszthető az Államok és más államok állampolgárai közötti Beruházási Viták Rendezéséről szóló 1965. március 18-án, Washingtonban aláírásra megnyitott Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) alapján létrehozott a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (ICSID) (a továbbiakban: Központ) által lefolytatandó békéltetésre vagy választottbírói eljárásra. Ennek érdekében mindkét Szerződő Fél ezennel visszavonhatatlanul előzetes beleegyezését adja ahhoz, hogy az Egyezmény 25. Cikke szerint bármely ilyen vitával a Központhoz forduljanak.

13. Cikk

A Szerződő Felek közötti viták

1. Mindazon jogvitákat, amelyek a Szerződő Felek között jelen Megállapodás értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatosan felmerülhetnek, amennyiben lehetséges, tárgyalások útján kell rendezni.
2. Ha a vita ily módon hat hónapon belül nem rendezhető, azt bármelyik Szerződő Fél kérésére Választottbíróóság elé kell terjeszteni. A Választottbíróóság (a továbbiakban: Bíróság) három választottbíróból áll, mindegyik Szerződő Fél kijelöl egy bírót és a harmadik bírót, aki a Bíróság elnöke lesz, ezen Cikk 3. pontjának rendelkezései szerint nevezik ki.
3. A választottbírói eljárás iránti igény vételétől számított két hónapon belül mindegyik Szerződő Fél kijelöl egy-egy választottbíró. A két választottbíró ezután kiválasztja egy harmadik állam állampolgárát, aki a két

Szerződő Fél egyetértésével a Bíróság kijelölt elnöke lesz. Az elnököt a két választottbíró kijelölésének napjától számított három hónapon belül kell kijelölni.

4. Amennyiben a Bíróságot a választottbíró iránti igény kézhezvételétől számított 5 hónapon belül nem lehetett megalakítani, bármely Szerződő Fél, egyéb megállapodás hiányában, felkérheti a Nemzetközi Bíróság elnökét a még ki nem jelölt választottbíró vagy választottbírók kijelölésére. Abban az esetben, ha a Nemzetközi Bíróság elnöke valamelyik Szerződő Fél állampolgára, vagy valamilyen más ok akadályozza a szükséges kijelölések megtételében, az alelnököt lehet erre felkérni. Amennyiben az alelnök valamelyik Szerződő Fél állampolgára, vagy akadályoztatva van a felkérés teljesítésében, akkor a Nemzetközi Bíróságnak azt a rangidős tagját lehet felkérni a kijelölések megtételére, aki egyik Szerződő Félnek sem állampolgára.

5. A Bíróság döntéseit egyszerű szavazattöbbséggel hozza.

6. A Bíróság döntése végleges és a Szerződő Felek kötelesek eleget tenni és megfelelni a határozatban előírtaknak.

7. Minden Szerződő Fél maga viseli a Bíróságban résztvevő saját tagjának és a választottbírói eljárásban való képviselőtének költségeit, valamint az elnök költségeinek és a fennmaradó költségeknek felét. A Bíróság azonban dönthet úgy, hogy a költségeknek nagyobb részét kell, hogy viselje a két Fél egyike, és ez a döntés kötelező mindkét Fél számára.

8. A fentiekben túlmenően a Bíróság maga állapítja meg saját eljárási szabályait.

4. A Magyar Köztársaság és az Argentin Köztársaság között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről Budapesten, 1993. február 5-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2000. évi XVI. törvény – a Megállapodás 9. cikke

9. Cikk

A Szerződő Felek közötti viták rendezése

(1) A Szerződő Felek között a jelen Megállapodás értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatban felmerült vitákat lehetőség szerint diplomáciai úton rendezik.

(2) Amennyiben a Szerződő Felek közötti vitát a tárgyalások megkezdésétől számított hat hónapon belül nem sikerült így rendezni, azt bármelyik Szerződő Fél kérésére választottbíró elé terjesztik.

(3) Az ilyen választottbírószágot minden egyes esetben a következő módon alakítják meg. A választottbírói eljárás iránti kérelem kézhezvételétől számított két hónapon belül mindegyik Szerződő Fél kijelöli a választottbírószágot egy tagját. E két tag azután megválaszthatja egy harmadik állam állampolgárát, akit a két Szerződő Fél jóváhagyásával a választottbírószágot elnökének jelölnek ki. Az elnököt a két másik tag kijelölésétől számított két hónapon belül kell kijelölni.

(4) Amennyiben az e Cikk (3) bekezdésében megjelölt határidőkön belül a szükséges kijelöléseket nem teszik meg, bármelyik Szerződő Fél – egyéb megállapodás hiányában – felkérheti a Nemzetközi Bíróság Elnökét a szükséges kijelölések megtételére. Amennyiben az Elnök a Szerződő Felek egyikének állampolgára, vagy ha az említett feladatának ellátásában egyébként akadályoztatva van, az Alelnököt kéri fel a szükséges kijelölések megtételére. Amennyiben az Alelnök a Szerződő Felek egyikének állampolgára, vagy ha ő is akadályoztatva van az említett feladat ellátásában, a szükséges kijelölés megtételére a Nemzetközi Bíróságnak azt a tagját kéri fel, aki a szolgálati rangsorban őt követi, és aki a Szerződő Felek egyikének sem állampolgára.

(5) A választottbírószágot határozatait szavazattöbbséggel hozza. Az ilyen határozat mindkét Szerződő Félre kötelező. Mindegyik Szerződő Fél viseli választottbírói tagjának, valamint választottbírói eljárásbeli képviselőtének költségeit, az elnök költségeit és a fennmaradó költségeket a Szerződő Felek egyenlő részben viselik. Mindazonáltal a választottbírószágot határozatában úgy rendelkezhet, hogy a két Szerződő Fél egyike a költségeket nagyobb arányban viselje, és ez a döntés mindkét Szerződő Félre nézve kötelező. A választottbírószágot maga határozza meg eljárási szabályait.

5. A Magyar Köztársaság Kormánya és a Marokkói Királyság Kormánya között a beruházások kölcsönös elősegítéséről és védelméről Rabatban, 1991. december 12-én aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2000. évi CII. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

(1) A Megállapodás értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos vitákat lehetőség szerint a Szerződő Felek diplomáciai úton rendezik.

(2) Sikertelenség esetén a vitát a Felek képviselőiből álló vegyesbizottság elé utalják, a vegyesbizottság a leginkább érdekelt Fél kérelmére késedelem nélkül összeül.

(3) Amennyiben a vegyesbizottságnak nem sikerül a vitát rendeznie a tárgyalások megkezdésétől számított hat hónapon belül, azt az egyik Szerződő Fél kérelmére választottbíró elé utalják.

(4) A választottbírószágot a következő módon alakítják: mindegyik Szerződő Fél kijelöl egy-egy választottbíró; a két választottbíró a választottbírószágot elnökül közösen kijelöl egy harmadik választottbíró, aki harmadik

állam állampolgára. A választottbírókat öt hónapon belül kell kijelölni, attól az időponttól számítva, hogy az egyik Szerződő Fél értesítette a másik Szerződő Felet arról a szándékáról, hogy a vitát választottbíróság elé terjeszti.

(5) Amennyiben a (4) bekezdésben meghatározott határidőket nem tartják be, az Egyesült Nemzetek Szervezete főtitkárát kéri fel a szükséges kinevezések iránti eljárásra.

(6) A választottbíróság a Megállapodás rendelkezései, valamint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai és elvei alapján hozza meg döntéseit.

(7) A választottbíróság maga határozza meg eljárásának szabályait.

(8) A választottbíróság szavazattöbbséggel dönt; döntései a Szerződő Felek számára véglegesek és kötelezőek.

(9) Mindegyik Szerződő Fél viseli a választottbírószági eljárás során választottbírójának és képviselőjének költségeit. Az elnök költségeit, valamint az egyéb költségeket a Szerződő Felek egyenlő részben viselik.

6. A Magyar Köztársaság és a Bolgár Köztársaság között a beruházások kölcsönös ösztönzéséről és védelméről Budapesten, 1994. június 8-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1996. évi CIV. törvény – a Megállapodás 8. cikke

8. Cikk

A Szerződő Felek közötti jogviták rendezése

1. A Szerződő Felek közötti jogvitákat a Megállapodás értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatosan lehetőség szerint a Szerződő Felek közötti tárgyalások útján kell rendezni.

2. Ha a Szerződő Felek közötti vita a tárgyalások kezdetétől számított hat hónapon belül nem rendezhető, bármelyik Szerződő Fél kérésére választottbírószág elé kell terjeszteni.

3. Az ilyen választottbírószágot minden egyes esetben a következő módon kell megalakítani:

A választottbírószági eljárás iránti kérelem kézhezvételétől számított három hónapon belül mindkét Szerződő Fél kijelöli a bíróság egy-egy tagját. Ez a két tag azután kiválasztja egy harmadik Állam állampolgárát, akit a két Szerződő Fél jóváhagyása után a bíróság elnökévé kell kinevezni. A bíróság elnökét a két másik tag kijelölésének időpontjától számított két hónapon belül ki kell jelölni.

4. Amennyiben az e Cikk harmadik bekezdésében meghatározott határidőkön belül a szükséges kijelölések nem történnek meg, ellenkező megállapodás hiányában bármelyik Szerződő Fél felkérheti a Nemzetközi Bíróság elnökét a szükséges kijelölések megtételére. Ha az elnök valamelyik Szerződő Fél állampolgára, vagy valamilyen más ok akadályozza említett feladatai ellátásában, az alelnököt kell felkérni a szükséges kijelölések megtételére. Ha az alelnök valamelyik Szerződő Fél állampolgára, vagy ő is akadályoztatva van az említett feladat ellátásában, a Nemzetközi Bíróságnak azt a rangidős tagját kell felkérni a kijelölések megtételére, aki egyik Szerződő Félnek sem állampolgára.

5. A választottbírószág a Megállapodás rendelkezései, valamint a nemzetközi jog általánosan elfogadott elvei és szabályai alapján hoz döntést. A választottbírószág döntését egyszerű szavazattöbbséggel hozza. Ez a döntés végleges és mindkét Szerződő Felet köti. Eljárási szabályait a bíróság maga határozza meg.

6. Mindkét Szerződő Fél maga viseli saját tagjának, valamint a bírósági eljárásban saját képviselőjének a költségeit. Az elnök költségeit és a fennmaradó költségeket a Szerződő Felek egyenlő arányban viselik.

7. A Magyar Köztársaság és a Kínai Népköztársaság között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről Budapesten, 1991. május 29. napján aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1994. évi XCIV. törvény – a Megállapodás 9. cikke

9. Cikk

1. A Szerződő Államok között a Megállapodás értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatban felmerülő vitákat lehetőség szerint diplomáciai úton folytatott tanácskozás keretében rendezik.

2. Amennyiben a vitát hat hónapon belül nem sikerül ilyen módon rendezni, azt, bármelyik Szerződő Állam kérelmére, ad hoc választottbírószág elé terjesztik.

3. Az ilyen választottbírószág három választottbíróból áll. Attól az időponttól számított két hónapon belül, amikor az egyik Szerződő Állam kézhez veszi a másik Szerződő Állam választottbírószági eljárás iránti írásbeli kérelmét, mindegyik Szerződő Állam kijelöl egy választottbíró. Ez a két választottbíró további két hónapon belül együttesen megválaszt egy harmadik választottbíró, aki egy olyan harmadik Állam állampolgára, amelynek mindkét Szerződő Állammal vannak diplomáciai kapcsolatai. A harmadik választottbíró a két Szerződő Állam a választottbírószág elnökévé jelöli ki.

4. Ha a választottbírószág a választottbírószági eljárás iránti írásbeli kérelem kézhezvételétől számított négy hónapon belül nem alakul meg, bármelyik Szerződő Állam felkérheti, egyéb megállapodás hiányában, a Nemzetközi Bíróság Elnökét, hogy jelölje ki azt a választottbíró vagy azokat a választottbírókat, akit vagy akiket még nem jelöltek ki. Ha az Elnök a Szerződő Államok egyikének állampolgára, vagy említett

feladatának ellátásában egyébként van akadályoztatva, a Nemzetközi Bíróságnak azt a soron következő rangidős tagját kéri fel a szükséges kijelölés(ek) megtételére, aki egyik Szerződő Államnak sem állampolgára.

5. A választottbíróság maga határozza meg eljárási szabályait. A bíróság a jelen Megállapodás rendelkezéseivel, a beruházást fogadó Szerződő Állam jogszabályaival és a nemzetközi jog mindkét Szerződő Állam által elismert elveivel összhangban hozza meg ítéletét.

6. A bíróság szavazattöbbséggel hozza meg ítéletét. Az ilyen ítélet mindkét Szerződő Államra nézve végleges és kötelező. A választottbíróság bármelyik Szerződő Állam kérésére köteles ítéletét megindokolni.

7. Mindegyik Szerződő Állam viseli kijelölt választottbírójának és választottbírósági képviselőjének költségeit. Az Elnök és a választottbíróság költségeit a Szerződő Államok egyenlő részben viselik.

8. A Magyar Köztársaság Kormánya és a Norvég Királyság Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Oslóban, az 1991. évi április hó 8. napján aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 1993. évi LXI. törvény – a Megállapodás 10. cikke

10. Cikk

A Szerződő Felek közötti viták rendezése

1. A Szerződő Felek között a Megállapodás értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatban felmerülő vitákat, lehetőség szerint, a Szerződő Felek közötti tárgyalások útján rendezik.

2. Amennyiben a Szerződő Felek közötti vitát a tárgyalások megkezdésétől számított hat hónapon belül nem sikerül rendezni, azt bármelyik szerződő fél kérelmére választottbíróság elé terjesztik.

3. Az ilyen választottbíróságot minden egyes esetre nézve a következő módon alakítják meg:

A választottbírósági eljárás iránti kérelem kézhezvételétől számított három hónapon belül mindegyik Szerződő Fél kijelöli a választottbíróság egy tagját. E két tag megválasztja egy harmadik állam állampolgárát, akit a két Szerződő Fél jóváhagyásával a választottbíróság elnökének jelölnek ki. Az elnököt a két másik tag kijelölésétől számított két hónapon belül kell kijelölni.

4. Amennyiben az e Cikk 3. bekezdésében előírt határidőkön belül a szükséges kijelölések nem történnek meg, bármelyik Szerződő Fél, egyéb megállapodás hiányában, felkérheti a Nemzetközi Bíróság elnökét a szükséges kijelölések megtételére. Amennyiben az elnök a Szerződő Felek egyikének állampolgára, vagy ha az említett feladat ellátásában akadályoztatva van, az alelnököt kéri fel a szükséges kijelölések megtételére. Amennyiben az alelnök a Szerződő Felek egyikének állampolgára, vagy ha ő is akadályoztatva van az említett feladat ellátásában, a szükséges kijelölések megtételére a Nemzetközi Bíróságnak azt a tagját kéri fel, aki a szolgálati rangsorban őt követi, és aki a Szerződő Felek egyikének sem állampolgára.

5. A választottbíróság a jelen Megállapodás és a Szerződő Felek által kötött más hasonló megállapodások rendelkezései, valamint a nemzetközi jog általános elvei és szabályai alapján hozza meg döntését. A választottbíróság szavazattöbbséggel hozza meg döntését. Az ilyen döntés mindkét Szerződő Félre nézve végleges és kötelező. A választottbíróság maga határozza meg eljárási szabályait.

6. Mindegyik Szerződő Fél viseli saját választottbírósági tagjának és választottbírósági eljárásbeli képviselőjének költségeit. Az elnök költségeit és a fennmaradó költségeket a Szerződő Felek egyenlő részben viselik.

9. A Magyar Köztársaság Kormánya és a Thaiföldi Királyság Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről szóló 135/1992. (X. 1.) Korm. r. – a Megállapodás 10. cikke

10. Cikk

1. A Szerződő Felek között a Megállapodás értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatban felmerülő vitákat, lehetőség szerint, tanácskozás vagy tárgyalás útján kell rendezni.

2. Amennyiben a Szerződő Felek közötti vitát ily módon hat hónapon belül nem sikerül rendezni, azt bármelyik Szerződő Fél kérelmére választottbíróság elé terjesztik.

3. Az ilyen választottbíróságot minden egyes esetben a következő módon alakítják meg:

a) mindegyik Szerződő Fél kijelöl egy tagot, és ez a két tag azután megválasztja egy harmadik állam állampolgárát, akit a Szerződő Felek jóváhagyásával a választottbíróság elnökének jelölnek ki;

b) az említett tagokat három hónapon belül, az elnököt négy hónapon belül kell kijelölni attól az időponttól számítva, amikor az egyik Szerződő Fél értesítette a másik Szerződő Felet arról a javaslatáról, hogy a vitát választottbíróság elé terjesszék.

4. Amennyiben az e Cikk 3. bekezdésében megjelölt határidőkön belül a szükséges kijelöléseket nem teszik meg, bármelyik Szerződő Fél, egyéb vonatkozó megállapodás hiányában, felkérheti a Nemzetközi Bíróság elnökét a szükséges kijelölések megtételére. Amennyiben az elnök a Szerződő Felek egyikének állampolgára, vagy ha említett feladatának ellátásában egyébként akadályoztatva van, az alelnököt kéri fel a szükséges

kijelölések megtételére. Amennyiben az alelnök a Szerződő Felek egyikének állampolgára, vagy ha ő is akadályoztatva van az említett feladat ellátásában, a szükséges kijelölések megtételére a Nemzetközi Bíróságnak azt a tagját kéri fel, aki a szolgálati rangsorban őt követi, és aki a Szerződő Felek egyikének sem állampolgára.

5. a) A választottbíróság határozatát szavazattöbbséggel hozza meg. Az ilyen határozat mindkét Szerződő Félre kötelező.

b) A választottbíróság azon jogkörének fenntartásával, hogy a költségek tekintetében eltérően rendelkezzen, mindegyik Szerződő Fél viseli saját választottbírósági tagjának és választottbírósági eljárásbeli képviselőjének költségeit. Az elnök költségeit és a fennmaradó költségeket a két Szerződő Fél egyenlő részben viseli.

c) Az ennek a bekezdésnek az a) és b) pontjaiban nem érintett minden más kérdés tekintetében a választottbíróság maga határozza meg eljárási szabályait.

10. A Magyar Népköztársaság és a Svájci Államszövetség között a beruházások kölcsönös elősegítéséről és védelméről szóló megállapodás kihirdetéséről szóló 89/1989. (VIII. 5.) MT. rendelet – a 9. cikk

9. Cikk

A Szerződő Felek közötti viták rendezése

1. A Szerződő Felek között a jelen Megállapodás rendelkezéseinek értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatban felmerülő vitákat diplomáciai úton rendezik.

2. Amennyiben a két Szerződő Fél a vita felmerülésétől számított tizenkét hónapon belül nem tud egymással megállapodásra jutni, a vitát bármelyik Szerződő Fél kérésére háromtagú választottbíróság elé terjesztik. Mindegyik Szerződő Fél kijelöl egy választottbíró, és ez a két választottbíró kijelöl egy olyan elnököt, aki egy harmadik állam állampolgára.

3. Ha az egyik Szerződő Fél nem jelöli ki választottbíráját és két hónapon belül nem tesz eleget a másik Szerződő Fél ezirányú kérésének, a választottbíró a másik Szerződő Fél kérésére a Nemzetközi Bíróság Elnöke jelöli ki.

4. Ha a két választottbíró az elnök személyében a kijelölésüktől számított két hónapon belül nem tud megállapodni, az elnököt bármelyik Szerződő Fél kérésére a Nemzetközi Bíróság Elnöke jelöli ki.

5. Amennyiben a jelen Cikk 3. és 4. bekezdésében meghatározott esetekben a Nemzetközi Bíróság elnöke az adott funkció ellátásában akadályoztatva van, vagy ha bármelyik Szerződő Fél állampolgára, a kijelöléseket az Alelnök teszi meg, és amennyiben ez utóbbi akadályoztatva van vagy bármelyik Szerződő Fél állampolgára, a kijelölést a Bíróság azon rangidős bírása teszi meg, aki egyik Szerződő Félnek sem állampolgára.

6. Feltéve, hogy a Szerződő Felek más rendelkezésben nem állapodnak meg, maga a választottbíróság határozza meg eljárási rendjét.

7. A választottbíróság határozatai véglegesek és kötelezőek mindkét Szerződő Félre.

11. A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Koreai Köztársaság Kormánya között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről szóló 46/1989. (V. 31.) MT. rendelet – a Megállapodás 9. cikke

9. Cikk

(1) A jelen Megállapodás értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatban a Szerződő Felek között felmerülő vitákat lehetőség szerint a két Szerződő Fél kormánya rendezzi.

(2) Amennyiben a vitát ily módon a tárgyalások megkezdésétől számított hat hónapon belül nem sikerül rendezni, azt bármelyik Szerződő Fél kérelmére választottbíróság elé terjesztik.

(3) A választottbíróságot a következő módon alakítják meg. Mindegyik Szerződő Fél kijelöl egy választottbíró, és ez a két választottbíró az elnököt illetően megállapodik egy harmadik Állam állampolgárának személyében. A választottbírókat három hónapon belül, az elnököt öt hónapon belül kell kijelölni, attól az időponttól számítva, amikor az egyik Szerződő Fél értesítette a másik Szerződő Felet arról a szándékáról, hogy a vitát választottbíróság elé terjeszti.

(4) Amennyiben az egyik Szerződő Fél elmulasztja választottbírójának kijelölését, és az előírt határidőn belül nem jár így el, a másik Szerződő Fél felkérheti a Nemzetközi Bíróság Elnökét a szükséges kijelölésre. Ha a két választottbíró az előírt határidőn belül nem tud megállapodni a harmadik választottbíró megválasztásában, bármelyik Szerződő Fél felkérheti a Nemzetközi Bíróság Elnökét a szükséges kijelölésre.

(5) Amennyiben e Cikk (4) bekezdésében említett esetekben a Nemzetközi Bíróság Elnöke akadályoztatva van ezen funkciója gyakorlásában vagy bármelyik Szerződő Fél állampolgára, az Alelnököt kéri fel a szükséges kijelölésekre. Amennyiben az Alelnök akadályoztatva van ezen funkciója gyakorlásában vagy bármelyik Szerződő Fél állampolgára, a Bíróság rangidős tagját, aki egyik Szerződő Félnek sem állampolgára, kéri fel a szükséges kijelölésekre.

- (6) A választottbíróóság a törvények tisztelete alapján hozza meg döntéseit, beleértve különösen a jelen Megállapodást és a két Szerződő Fél közötti, a tárgyra vonatkozó más megállapodásokat, valamint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait és elveit.
- (7) A Szerződő Felek ellenkező megállapodása hiányában a választottbíróóság maga határozza meg eljárási szabályait.
- (8) A választottbíróóság szavazattöbbséggel hozza meg döntését. Az ilyen döntés a Szerződő Felekre végleges és kötelező.
- (9) Mindegyik Szerződő Fél viseli kijelölt választottbírójának és képviselőjének költségeit. Az elnök költségeit, valamint az egyéb költségeket a Szerződő Felek egyenlő részben viselik.

12. A Magyar Népköztársaság és a Holland Királyság között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről szóló 63/1988. (VIII. 1.) MT. rendelet – a Megállapodás 9. cikke

9. cikk

1. A jelen Megállapodás értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatban a Szerződő Felek között felmerülő vitákat lehetőség szerint a két Szerződő Fél kormánya rendezi.
2. Amennyiben a vitát ily módon a tárgyalások megkezdésétől számított hat hónapon belül nem sikerül rendezni, azt bármelyik Szerződő Fél kérelmére választottbíróóság elé terjesztik.
3. A választottbíróóságot a következő módon alakítják meg: mindegyik Szerződő Fél kijelöl egy választottbíróót és ez a két választottbíróó az elnököt illetően megállapodik egy harmadik állam állampolgárának személyében. A választottbíróókat három hónapon belül, az elnököt öt hónapon belül kell kijelölni, attól az időponttól számítva, amikor az egyik Szerződő Fél értesítette a másik Szerződő Felet arról a szándékáról, hogy a vitát választottbíróóság elé terjeszti.
4. Amennyiben az egyik fél elmulasztja választottbíróójának kijelölését, és az előírt határidőn belül nem jár így el, a másik Fél felkérheti a Nemzetközi Bíróság Elnökét a szükséges kijelölésre. Ha a két választottbíróó az előírt határidőn belül nem tud megállapodni a harmadik választottbíróó megválasztásában, bármelyik Fél felkérheti a Nemzetközi Bíróság Elnökét a szükséges kijelölésre.
5. Amennyiben e cikk (4) bekezdésében említett esetekben a Nemzetközi Bíróság Elnöke akadályoztatva van ezen funkciója gyakorlásában vagy bármelyik Szerződő Fél állampolgára, az Aelnököt kérik fel a szükséges kijelölésekre. Amennyiben az Aelnök akadályoztatva van ezen funkciója gyakorlásában vagy bármelyik Szerződő Fél állampolgára, a Bíróság rangidős tagját, aki egyik Szerződő Félnek sem állampolgára, kérik fel a szükséges kijelölésekre.
6. A választottbíróóság a törvények tisztelete alapján hozza meg döntéseit, beleértve különösen a jelen Megállapodást és a két Szerződő Fél közötti, a tárgyra vonatkozó más megállapodásokat, valamint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait és elveit.
7. A Felek ellenkező megállapodása hiányában a választottbíróóság maga határozza meg eljárási szabályait.
8. A választottbíróóság szavazattöbbséggel hozza meg döntését. Az ilyen döntés a Felekre végleges és kötelező.
9. Mindegyik Szerződő Fél viseli kijelölt választottbíróójának és képviselőjének költségeit. Az elnök költségeit, valamint az egyéb költségeket a Szerződő Felek egyenlő részben viselik.

13. A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Svéd Királyság Kormánya között a beruházások elősegítéséről és kölcsönös védelméről szóló megállapodás kihirdetéséről szóló 25/1987. (VII. 28.) MT. rendelet – a Megállapodás 10. cikke

10. cikk

- (1) A Szerződő Felek között a Megállapodás értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatban felmerülő vitákat, lehetőség szerint, a két Szerződő Fél kormánya közötti tárgyalások útján rendezik.
- (2) Amennyiben a vita ily módon nem rendezhető a tárgyalásokra irányuló kérelem időpontjától számított hat hónapon belül, azt bármelyik Szerződő Fél kérésére választottbíróóság elé terjesztik.
- (3) A választottbíróóságot minden egyes esetben a következő módon alakítják meg: mindegyik Szerződő Fél kijelöl egy-egy tagot és ez a két tag megállapodik a bíróság Elnökének személyére nézve egy harmadik állam állampolgárában, akit a két Szerződő Fél kormánya jelöl ki. A tagokat két hónapon belül, az Elnököt pedig négy hónapon belül kell kijelölni, attól az időponttól számítva, amikor az egyik Szerződő Fél értesítette a másik Szerződő Felet azon szándékáról, hogy a vitát választottbíróóság elé terjeszti.
- (4) Amennyiben e cikk (3) bekezdésében hivatkozott határidőket nem tartják be, bármelyik Szerződő Fél, egyéb megállapodás hiányában, felkéri a Nemzetközi Bíróság Elnökét a szükséges kijelölés megtételére.
- (5) Amennyiben a Nemzetközi Bíróság Elnöke akadályoztatva van e cikk (4) bekezdésében jelzett feladatának ellátásában, vagy a Szerződő Felek egyikének állampolgára, az Aelnököt kérik fel a szükséges kijelölések

megtételére. Amennyiben az Elnök akadályoztatva van említett feladatának ellátásában, vagy a Szerződő Felek egyikének állampolgára, a Bíróság azon rangidős tagját kéri fel a szükséges kijelölések megtételére, aki nincs akadályoztatva, vagy a Szerződő Felek egyikének sem állampolgára.

(6) A választottbíróság határozatait szavazattöbbséggel hozza, a határozat végleges és kötelező a Szerződő Felekre nézve.

(7) Mindegyik Szerződő Fél viseli az általa kijelölt tag, valamint a választottbírósági eljárásbeli képviselőnek költségeit. Az Elnök költségeit, valamint az egyéb költségeket a két Szerződő Fél egyenlő részben viseli, kivéve, ha a választottbíróság másként nem dönt. Minden egyéb vonatkozásban a választottbíróság eljárását maga a választottbíróság határozza meg.

A fenti indokainkra figyelemmel az Nvt. 17. § (3) bekezdése, valamint a Vbtv. 4. §-ának támadott része nemzetközi szerződésekbe is ütközött amellet, hogy közvetlenül sértette az Alaptörvény Q) cikkének (1) és (2) bekezdését.

Mivel az Alkotmánybíróság alkotmányos követelményt mondott ki a szerzett jogok védelmének érdekében az Nvt. 17. § (1) bekezdésének értelmezését illetően, a testület arra a következtetésre jutott, hogy nem elengedhetetlen a Vbt. 4. §-ának és az Nvt. 17. § (3) bekezdésének a megsemmisítése ahhoz, hogy megvalósuljon az összhang a nemzetközi jogi kötelezettségek és a magyar jog között, az Alaptörvény Q) cikkének (2) bekezdése értelmében. Mivel az indítványozó által felvetett konfliktus csak bizonyos feltételek bekövetkezése esetén és eleve nem minden érintett nemzetközi szerződés (és nem is minden részes állam) vonatkozásában állt be, az Alkotmánybíróság elutasította a Vbt. 4. §-ának és az Nvt. 17. § (3) bekezdésének megsemmisítésére irányuló indítványt⁵.

II. Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésének sérelme

Az Alaptörvény B) cikkének (1) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik:
„1) Magyarország független, demokratikus jogállam.”

Figyelemmel arra, hogy az Alaptörvény e szabálya szó szerint egyezik az Alkotmány jogállamra vonatkozó előírásával, az Alkotmánybíróság gyakorlatából eredő elvárások az Alaptörvény érvényesítésekor is figyelembe veendőek.

1. Az állam közhatalmi és magánjogi viszonyainak összemosódása

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában található arra vonatkozó példa, amikor jogi szabályozást azért semmisített meg, mert abban az állam a közhatalmi és magánjogi jogosítványait összemosta, és magánjogi jellegű viszonyokban – ahol az állam vagy szerve szerződéses fél volt – a közhatalmi eszközei alkalmazásával kívánt erőfölényt biztosítani maga számára.

A 69/1995. (XII. 12.) AB határozat – ugyan csak a helyi önkormányzatok tekintetében – kimondta, hogy „közügyek intézése körében az önkormányzatot megillető *közhatalom, nem biztosít az önkormányzat számára hatalmi pozíciót konkrét magánjogi jogviszonyokban*. A magánjogi jogviszonyokban az önkormányzat ugyanolyan jogi helyzetben van, mint más jogalanyok. A konkrét magánjogi jogviszonyokból származó jogait az önkormányzat is, mint minden más jogalany, bíróság előtt érvényesítheti. *A rendeletalkotási hatáskörrel, a közhatalommal való visszaélést jelent az, ha a képviselő-testület egyedi magánjogi jogvitában a saját jogi álláspontja érvényesítése érdekében alkot rendeletet*”.

Az 59/1991. (XI. 19.) AB határozatban az Alkotmánybíróság elvi jelleggel rögzítette: „a versenyszférában *következéseten el kell határolni egymástól az állam közhatalmi és tulajdonosi minőségét*”. Az Alkotmánybíróságnak tehát „az államot a gazdaság egyik szereplőjeként és nem a közhatalmi funkciót gyakorló szervezetként kell értékelni és egyúttal *el kell különíteni az állam, mint a gazdálkodás alanya jogait és kötelezéseit a gazdálkodás állami befolyásának eszközeit jelentő (közhatalmi) jogosítványoktól*. Ennek megfelelően – az Alkotmánybíróság álláspontja szerint – meg kell szüntetni az állami tulajdonforma privilegizált helyzetét...”.

⁵ 14/2013. (VI. 17.) AB határozat

Jelezzük, hogy tanulmányunk következő pontjának joggal való visszaélésre vonatkozó része igazolja, hogy – ugyanúgy, mint ott – ez a tilalom is vonatkozik a központi jogalkotásra is.

Ez a helyzet pedig sérti az Alaptörvény B) cikkének (1) bekezdését, továbbá egyidejűleg jogalkotói hatalommal való visszaélést is eredményez. Az állam ugyanis akként törekszik saját érdekei védelmére, hogy szerződő feleivel szemben a nemzeti vagyont érintő jogvitákban kizárja a nem állami jogérvényesítés lehetőségét.

2. A jogalkotói joggal való visszaélés problematikája

2.1.

Az Alkotmánybíróság több határozatában is foglalkozott a jogalkotói joggal (hatáskörrel) való visszaéléssel, alapvetően a jogállamiság és a jogbiztonság elvére vetítve az ebből eredő visszasságokat. A 31/1998. (VI. 25.) AB határozatban a testület kimondta, hogy „a demokratikus jogállamokban – így hazánkban is – a joggal való visszaélés tilalmának érvénye nem szorítkozik egyetlen jogágra, hanem e tilalom – az egyes jogágak sajátosságaitól függő formában – az egész jogrendszerben érvényre jut. A Magyar Köztársaságban az említett tilalomnak az egész jogrendszerre kiterjedő általános érvénye közvetlenül az Alkotmány 2. §-ának (1) bekezdéséből vezethető le”. „A kifejtetteknek megfelelően *érvényesül a joggal való visszaélés tilalma a közjogban is, ahol e tilalom egyaránt irányadó a jogalkotó szervek, a jogalkalmazó szervek, illetőleg az ügyfelek magatartására*”.

A rendeltetésszerű jogalkotás tilalmával kapcsolatban az Alkotmánybíróság a 18/2008. (III. 12.) AB határozatában megerősítette, amit imént idézett döntésében kimondott, mégpedig a közjogra is kiterjedően.

Az Alkotmánybíróság a jogalkotói hatalommal való visszaélés körében több precedens értékű döntést hozott. Ezek alapján jogalkotói hatalommal való visszaélésnek tekintette például az alábbiakat.

- Adott önkormányzati testület akként játszotta ki a helyi adókra vonatkozó rendelet év közbeni módosításának tilalmát: korábbi adóügyi rendeletét év közben hatályon kívül helyezte, egyidejűleg azonban szigorúbb adótételt tartalmazó új rendeletet léptetett hatályba. Ez ugyan formai szempontból nem tekinthető módosításnak, ám eredményét tekintve épp úgy a törvényi tilalomba ütközik, mint a módosítás. Ezt az Alkotmánybíróság jogalkotói hatalommal való visszaélésnek minősítette [55/1993. (X. 15.) AB határozat].

- Az Alkotmánybíróság maga utalt rá, hogy voltak olyan – precedens értékű – alkotmánybírósági döntések, amelyekben a testület nem mindig hivatkozott ugyan a jogalkotói hatalommal való visszaélésre, de egyértelműen megállapítható, hogy a megsemmisítő döntés valójában ezen alapult. Ilyen volt mindenekelőtt a 1531/B/1991. AB határozat (1993). Ebben az esetben az önkormányzat – tulajdonszerzési céllal – olyan mértékű adót vetett ki, ami aránytalan volt az ingatlan értékéhez képest. Ezt az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek találta és a rendelkezéseket megsemmisítette.

- Ugyancsak erre hivatkozással semmisítette meg az Alkotmánybíróság azokat az önkormányzati rendeleti előírásokat, melyek olyan széles körben írták elő a közterület-használati engedély beszerzését, hogy ebbe a tömegesen előforduló „hétköznapi” cselekmények is beletartoztak [49/1995. (VI. 30.) AB határozat].

- Rendeltetéssel ellentétes joggyakorlást valósít meg az önkormányzat az Alkotmánybíróság szerint, ha jogalkotási hatáskörét arra használja, hogy akár állami, akár önkormányzati tulajdonnal összefüggő joggyakorlást meggátoljon, így településrendezési feladat- és hatáskörét más önkormányzati tulajdonnal való rendelkezési jog gyengítésére vagy megakadályozására használja [125/2008. (X. 17.) AB határozat].

A 31/1998. (VI. 25.) AB határozatban az Alkotmánybíróság a jogalkotói hatalommal való visszaélés körében kialakult eddigi gyakorlatát nem ítélte olyan széles körűnek, amely elegendő alapul szolgálna e fogalom alkotmányos követelménybe foglalt egzakt meghatározására. Mindazonáltal a testület kimondta: az eddigi döntések is alapul szolgálnak annak az általános

érvényű következtetésnek a levonására, hogy mivel a joggal való visszaélés tilalmának forrása az Alkotmány 2. §-ának (1) bekezdése, *alkotmányellenes az olyan rendelkezés is, amely amiatt ütközik az említett tilalomba, mert a jogalkotó valamely jogintézményt nem annak jogrendszeren belüli rendeltetése szerinti célra használ fel.*

Az Alkotmánybíróság ugyanebben a döntésében azt is megállapította: bár a törvényhozónak még a jogintézmények céljának meghatározásában is összehasonlíthatatlanul szélesebb körű alkotmányos mozgásteret van, mint egy helyi önkormányzatnak, ez a mozgástér sem korlátlan, mivel *a törvényalkotót is köti a jogalkotói hatalommal való visszaélés tilalma.* Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában a joggal való visszaélés tilalmának közjogi alkalmazása során valamely jogintézmény nem rendeltetésszerű alkalmazását tekintette a tilalom megsértésének [31/1998. (VI. 25.) AB határozat, 29/2005. (VII. 14.) AB határozat, 18/2008. (III. 12.) AB határozat].

Törvényalkotással kapcsolatban ennek megállapítására került például sor akkor, amikor az Országgyűlés a törvényalkotási jogkörét nem normatív szabályozásra, hanem egyedi ügy (adott állami tisztségviselő elmozdítása) használta fel [5/2007. (II. 27.) AB határozat].

Az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatban – alkotmányjogi panasz indítványra – kimondta, hogy szemben a helyi önkormányzatokkal az Országgyűlés és a nemzeti vagyon vonatkozásában a jogalkotói hatalom és a tulajdonosi jogok gyakorlása nem fonódik össze. A már megkötött választottbíróági klauzulák érvényesülését az Nvt. 17. § (1) bekezdése továbbra is biztosítja, a jövőre nézve a választottbíróági út szerződési kikötésének törvényi kizárása – miként törvényi korlátozás hiányában az egyedi esetekben a választottbíróági út kikötésétől való elzárkózás – sem értékelhető joggal való visszaélésnek⁶.

2.2.

Az Nvt. 17. § (3) bekezdésével, valamint a Vbtv. 4. § támadott szabályával kapcsolatban álláspontunk szerint a sérült az Alaptörvény B) cikkének (1) bekezdése, azaz a jogállamiság és az abból eredő jogbiztonság követelménye amiatt is, mert az Országgyűlés e szabályt jogalkotói hatalmával visszaélve alkotta meg, figyelemmel arra, hogy – az előző pontban foglaltak szerint – közhatalmi és magánjogi viszonyainak összemosódását valószínűsítette meg, saját magát közhatalmi eszközökkel a szerződő partnereivel szemben (a nemzeti vagyon vonatkozásában) *megfelelő alkotmányos ok hiányában előnybe hozta, kedvezőbb helyzetbe helyezte.*

Jelezzük, hogy nem megfelelő alkotmányos indok az sem, hogy a választottbíráskodás igénybe vétele esetén nem áll rendelkezésre jogorvoslati fórumrendszer. A Magyar Állam ugyanis ennek tudatában kötötte meg a választottbíráskodás hazai jog általi korlátozását lehetővé nem tevő nemzetközi egyezményeket, így bármilyen hazai érve, érdekre történő hivatkozás célja valójában nem a nemzeti érdek – ehelyütt a nemzeti vagyon – védelme lehetett, hanem mindössze a választottbíróági tevékenység, lehetőség (alternatív vitarendezés) visszaszorítása – ami önmagában is jogalkotói joggal való visszaélésnek minősíthető.

Jelezzük azt is, hogy az Alaptörvény – bár kiemelten kezeli a nemzeti vagyon védelmét, és részletes garanciarendszert is tartalmaz erre vonatkozóan – a jogérvényesítés nemzetközi egyezményekben is rögzített formáinak korlátozására nem ad felhatalmazást a törvényalkotónak. Az Alaptörvény 38. cikk (1) bekezdésének utolsó mondata szerint ugyanis az Alaptörvény „[a] nemzeti vagyon megőrzésének, védelmének és a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodásnak a követelményeit” engedi sarkalatos törvényben meghatározni, mindebből azonban a jogérvényesítés elfogadott formáinak korlátozására nem származik felhatalmazás. Más szóval: a nemzeti vagyon védelmének fogalmilag nem része az alternatív vitarendezés /állandó, vagy eseti választottbíráskodás kizárása. (Csak utalunk rá: a nemzeti vagyon

⁶ 3089/2013. (IV. 19.) AB végzés

védelmének érdeke sem vezethet el addig, hogy törvényi szabályozás kvázi elfogultságot, tisztességtelenséget feltételezzen a választottbíráskodásban).

3. A visszaható hatály tilalmának sérelme

A Vbtv. 4. §-ának támadott szabálya a 2012. évi LXV. törvény szerint a kihirdetését követő napon, azaz 2012 június 13-án lépett hatályba. A Vbtv.-t módosító törvény 4. § (2) bekezdése szerint „(2) A Vbtv. e törvénnyel megállapított 2. § (3)-(4) bekezdését, valamint 4. §-át az e törvény hatálybalépését követően indult eljárásokban kell alkalmazni”.

A törvény e megoldása látszólag nem eredményezett visszaható hatályt, a gyakorlatban azonban mégis ezzel a hatással járt. A Vbtv. 4. § szerint „*Nincs helye - sem magyarországi, sem Magyarországon kívüli választottbírói helyekkel (székhelyekkel) rendelkező eseti vagy állandó - választottbírói eljárásnak a Polgári perrendtartás (a továbbiakban: Pp.) XV-XXIII. fejezetében szabályozott eljárásokban, valamint olyan ügyekben, amelyekben a jogvita tárgya a nemzeti vagyontól szóló 2011. évi CXCVI. törvény hatálya alá tartozó Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyont, illetve azokkal kapcsolatos bármely jog, igény, követelés, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbírói eljárás keretében történő rendezését kizárja.*”

A módosított szabály azt eredményezi, hogy a korábban szerződésben kikötött választottbírói klauzulák sem alkalmazhatók a 2012. június 13. után indult eljárásokban, azaz a módosítás hatásában azzal jár, hogy a korábban megkötött, választottbírói kikötést tartalmazó megállapodások a törvény erejénél fogva végrehajthatatlanok lesznek. Azaz: a törvény módosítása korábban megkötött szerződések (egy konkrét szerződés-típus) tartalmának érvényesülését lehetetleníti el.

Az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatos gyakorlata szerint – amit a 32/2012. (VII. 4.) AB határozatban megerősített – a személyek „körülményeit hátrányosan érintő visszaható hatályú jogalkotás (vagyis a jogszabály kihirdetését megelőző időre való kötelezettség-megállapítás) a jogbiztonságot sérti, a jogalanyok ugyanis nem tudják magatartásukat a jog előírásaihoz igazítani. [Lásd például 37/2011. (V. 10.) AB határozat.] Az Alkotmánybíróság az 57/1994. (XI. 17.) AB határozatában megállapította, hogy *valamely jogszabály a visszaható hatály tilalmát sérti akkor is, ha a hatálybaléptetés nem visszaható hatállyal történt, de a jogszabály rendelkezéseit a jogszabály hatályba lépése előtt létrejött jogviszonyokra is alkalmazni kell.* (ABH 1994, 316, 324.)”.

Jelen esetben is erről volt szó: a jogalkotó korábban megkötött szerződések tartalmának érvényesülését lehetetlenítette el a Vbtv. módosításával. Ez az Alkotmánybíróság korábbi döntése tükrében tartalmilag is alaptörvény-ellenes. A 66/1995. (XI. 24.) AB határozatban a testület kimondta: „[a]z Alkotmánybíróság 13/1990. (VI. 18.) AB határozata szerint (ABH 1990, 55.) a szerződési szabadság a piacgazdaság lényegi eleme. A szerződési szabadságot az Alkotmánybíróság e határozatában önálló alkotmányos jogként karakterizálta. Az Alkotmánybíróság felfogásában tehát a szerződési szabadság alkotmányos alapjognak nem tekinthető, hanem az az Alkotmány 9. § (1) bekezdésének kontextusában nyer alkotmányos értéktartalmat. A szerződési szabadság így nem részesül alapjogi védelemben - „még lényegi tartalmát illetően is korlátozható” - de az Alkotmánybíróság megkívánja a korlátozás „alkotmányos indokoltságát” (ABH 1991, 159., 378.)”.

„Az Alkotmánybíróság a 32/1991. (VI. 6.) AB határozatában (ABH 1991, 146, 166.) rámutatott arra, hogy különösen a hosszú évekig fennálló szerződési jogviszonyokra a jelentős gazdasági - esetleg politikai -, pénzügyi és egyéb társadalmi változások nyilvánvalóan számottevő hatást, lényegi befolyást gyakorolnak. A szerződéskötéskor előre nem látott körülmények ugyanis lényegesen megváltoztathatják a szerződő felek helyzetét, a jogok és kötelezettségek arányát, és valamelyikük számára rendkívül terhessé vagy egyenesen lehetetlenné tehetik a szerződés változatlan tartalommal történő fenntartását, illetőleg a szerződés teljesítését. Ezekben a rendkívüli változást előidéző esetekben a törvények lehetővé teszik, hogy az egyes-egyedi jogviszonyokba a bíróság beavatkozzék és módosítsa, a megváltozott körülményekhez igazítsa a tartós, hosszú lejáratú szerződések eredeti tartalmát. Kimondta az Alkotmánybíróság továbbá azt is, hogy ha a társadalmi méretű változások a szerződések nagy tömegét érintik, indokolt - és alkotmányosan nem kifogásolható -, hogy a jogviszonyok megváltoztatására, módosítására a törvényhozás dolgozzon ki általános megoldást. *Az állam azonban jogszabállyal a fennálló szerződések tartalmát általában csak ugyanolyan feltételek fennállása esetén módosíthatja, változtathatja meg alkotmányosan, mint amilyen feltételek fennállását a bírósági úton való szerződésmódosítás megköveteli. Vagyis a tartós jogviszonyok jogszabállyal történő alakítására a „clausula rebus*

sic stantibus” tételének alkalmazásával kerülhet sor. Ezzelint a jogalkotó - akárcsak a bíróság - akkor jogosult a fennálló és tartós szerződési jogviszonyokat módosítani, ha a szerződéskötést követően beállott valamely körülmény folytán a szerződés változatlan tartalommal történő fenntartása valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti, a körülményváltozás nem volt ésszerűen előrelátható, továbbá, ha az túlmegy a normális változás kockázatán. A jogszabályi beavatkozásnak pedig további feltétele, hogy a lényeges körülményváltozás társadalmi méretű legyen, vagyis a szerződések nagy tömegét érintse. A törvényhozó feladata meghatározni és egyúttal felelőssége eldönteni, hogy melyek azok a területek, amelyekre a beavatkozás már jogalkotási követelmény. Azt pedig, hogy a beavatkozás feltételei alkotmányosan fennállnak-e, köteles bizonyítani. Vita esetén viszont az Alkotmánybíróság jogosult a beavatkozás alkotmányosságát eldönteni...”.

A konkrét ügyben az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a szerződések tartalmának jogszabályi úton történő megváltoztatásának kivételes és ennek folytán alkotmányos indoka nem volt, a hitelszerződések módosítását követően olyan lényeges körülményváltozás a szerződések összefüggésében nem következett be, amely valamely fél – az állam – lényeges és jogos érdekeit sértette volna.

Az Alkotmánybíróság rögzítette: „[a] nem alapjogokat érintő korlátozás akkor alkotmányellenes, ha az „önkényes”, azaz „indokolatlan”, vagyis nincs ésszerű oka, mert a norma ilyenkor sérti az emberi méltósághoz való jogot, hisz az ilyen esetben bizonyosan nem kezelték az érintetteket egyenlő méltóságú személyként, s nem értékelték mindegyikük szempontjait hasonló figyelemmel, körültekintéssel és méltányossággal. Ennek az állandó alkotmánybírósági gyakorlatnak a szerződési szabadság alkotmányos korlátozhatóságára vonatkozó konkrétizálását határozta meg az Alkotmánybíróság a *rebus sic stantibus* klauzulájának a feltételeivel. Mivel az állam csak e feltételek bekövetkezése esetén, tehát a szerződéskötések (szerződésmódosítások) után beállott lényeges és jogos érdeksérelemmel járó nyomós körülményváltozások bekövetkeztekor változthatja meg jogszabályi beavatkozással a tartós, folyamatos szerződések tartalmát, a támadott törvényi rendelkezésekkel történt szerződésmódosításoknak ésszerű alapja nincs, azok önkényesek és alkotmányosan nem indokolhatók”.

Az Alkotmánybíróság a konkrét ügyben megállapította az adott törvényi szabályok alkotmányellenességét, mivel azok sértették a jogbiztonság alkotmányos követelményét [Alkotmány 2. § (1) bekezdés], a szerződési szabadság alkotmányos jogát, mert az ésszerűen előrelátható körülményváltozások és a *rebus sic stantibus* klauzúla ellenére jelentettek önkényes beavatkozást.

Mindezekre figyelemmel, a jogbiztonság követelménye az adott szerződéstípus igénybe vételének önkényes és indokolatlan ellehetlenítése (kiüresítése), valamint visszaható hatályú jogalkotás tilalmának figyelmen kívül hagyása miatt is sérült, ebből adódóan pedig a Vbtv. 4. §-a ezekre tekintettel is alaptörvény-ellenes lehetett.

A fenti érveken túlmenően a támadott rendelkezések más alaptörvényi szabállyal is ellentétbe kerülhettek. Sérülhetett az Alaptörvény M) cikkének (2) bekezdése, ami szerint „Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit. Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait”. Tisztességes gazdasági verseny biztosítása pedig nem épülhet arra, hogy az egyik szerződő fél közhatalmi eszközökkel ellehetleníti az igényérvényesítés egyes formáit, hátrányt okozva a gazdasági versenyben az e formát preferáló szereplőknek.

B) A választottbíráskodás Alkotmánybíróság általi megítélése az egyes alaptörvényi szabályok tükrében

I.

A szerződési szabadság és az abból fakadó következmények

Az Alkotmánybíróság már első döntéseinek egyikében foglalkozott a választottbíráskodás egyes sajátosságaival.

a) Rámutatott, hogy a korábbi Alkotmány 57. § (5) bekezdése szerint a személyeknek alapvető joga az, hogy - a törvényekben meghatározottak szerint - jogorvoslattal élhessenek az olyan bírói, államigazgatási vagy más hatósági döntés ellen, amely jogukat, vagy jogos érdeküket sérti. „E

jogosultsággal nem áll ellentétben az, hogy a személyek - meghatározott esetekben - a *jogorvoslathoz fűződő joguk gyakorlását mellőzzék vagy azt maguk kizárják*".

„A választottbíróság - miként az az elnevezéséből és jogi szabályozottságából is következik - a *szerződéses szabadság alapján választható szerv a jogviták eldöntésére*. A választással az érdekeltek egyúttal elfogadják a Kamarai Választottbíróságnak azt az általuk is előzetesen megismerhető szabályzatba foglalt eljárási rendjét, amely szerint a leendő döntés ellen nincs, vagy csak korlátozottan van jogorvoslati lehetőség”⁷.

b) Szintén a szerződéses szabadságra hivatkozva erősítette meg az 1282/B/1993. AB határozat a választottbírósági határozat ellen érvényesítendő jogorvoslat kizárásának megengedhetőségét, az Alkotmány 57. §-ának (5) bekezdésével való összeegyeztethetőségét. A határozat indokolása azt is kifejtette, hogy az Alkotmány 57. §-ának (1) bekezdése alapján az is megengedhető, hogy a jogalanyok ne éljenek a független és pártatlan bírósághoz fordulás jogával (ABH 1994, 675, 678-680.)⁸. Az Alkotmánybíróság e döntésében megállapította, hogy a Pp.-nek az a rendelkezése, amely a Kamarai Választottbíróság esetében az egyéb választottbíróságok eljárására kötelező szabályok alól kivételt tesz és a jogorvoslat tekintetében is egyedül a szervezet szabályozását rendeli alkalmazni, az indítványban felhozott jogorvoslathoz fűződő alkotmányos alapjogot nem sérti. A határozat megállapítása szerint az Alkotmány 57. § (5) bekezdésében foglalt azzal a rendelkezéssel, amely szerint a személyeknek alapvető joga az, hogy - a törvényekben meghatározottak szerint - jogorvoslattal élhessenek az olyan bírói, államigazgatási vagy más hatósági döntés ellen, amely jogukat, vagy jogos érdeküket sérti, nem áll ellentétben az, hogy a személyek - meghatározott esetekben - a jogorvoslathoz fűződő joguk gyakorlását saját maguk mellőzzék vagy azt maguk kizárják. A választottbíróság - miként az elnevezéséből és jogi szabályozottságából is következik - a szerződéses szabadság alapján választható szerv a jogviták eldöntésére. A választással az érdekeltek egyúttal elfogadják a Kamarai Választottbíróságnak azt az általuk is előzetesen megismerhető szabályzatba foglalt eljárási rendjét, amely szerint a leendő döntés ellen nincs, vagy csak korlátozottan van jogorvoslati lehetőség. A választottbírósági szerződéssel tehát a szerződő felek - szerződési szabadságuknál fogva - maguk döntenek úgy, hogy a jogorvoslathoz fűződő alkotmányos joguk gyakorlásáról lemondanak.

c) A 1282/B/1993. AB határozat szerint a bírósághoz fordulás jogának negatív aspektusából és a szerződési szabadság alkotmányos jogából következik, hogy a szerződő feleknek joguk van arra, hogy egyező szerződési akarattal bizonyos jogszabály által biztosított lehetőségekről kifejezetten lemondjanak, illetőleg a törvényes lehetőségek igénybevételét - amennyiben azok nem feltétlen érvényesülést kívánó rendelkezések - megállapodásukkal kifejezetten kizárják. Vagyis a bírósághoz fordulás jogáról való lemondást a szerződő felek a szerződés elemévé is tehetik. Ezen alapjog negatív vonatkozása eszerint nemcsak úgy gyakorolható, hogy a fél jogai érvényesítése érdekében nem fordul bírósághoz (pl. követelését hagyja elévülni), de úgy is, hogy egy konkrét jogviszonyban e joglemondását megállapodásba, szerződésbe foglalja.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a szerződő feleknek ilyen joga jogvitájuknak szerződéssel választottbírósági útra terelése. Ez a jog éppen azt jelenti, hogy a szerződő felek lemondanak a bírói úthoz való jogukról, illetőleg a jogorvoslathoz való alkotmányos jogukról, akár úgy, hogy a törvény e joglemondás mellett bizonyos garanciákat biztosít a számukra, akár pedig úgy, hogy joglemondásuk e garanciákra is kiterjed. A bírósághoz fordulás alapjogának lényegéhez tartozik e jogról való lemondás szerződésbe foglalhatósága is valamely konkrét jogviszonyban vagy eljárásban⁹.

⁷ 604/B/1990. AB határozat

⁸ 388/D/1999. AB határozat

⁹ 1282/B/1993. AB határozat

d) Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a választottbíráskodás két szerződésen alapszik. Az egyik a választottbírói szerződés, amelyben a felek a törvény által meghatározott keretben és módon megállapodnak abban, hogy valamilyen köztük levő, egyébként "rendes" polgári bírói útra tartozó ügyben az általuk választott személyek döntsenek, a másik szerződés pedig a feleknek a választottbíróval (vagy választottbírákkal, választottbíróssággal) kötött szerződése. Ez a szerződés a választottbíró és a fél között kötelmi (megbízási) jogviszonyt hoz létre, amelynek polgári anyagi jogi jogkövetkezményei vannak, illetőleg lehetnek¹⁰.

e) A választottbíráskodás elméleti alapja az, hogy a felek anyagi jogaik felett szabadon rendelkezhetnek. Ez az alkotmányos önrendelkezési jogból következő jogosultság pedig nyilvánvalóan kiterjed az eljárásjogi jellegű szerződések megkötésének szabadságára, így az eljárásjogi természetű választottbírói szerződésből folyó jogok és kötelezettségek meghatározására is. Nincs, és nem is kerülhet senki olyan helyzetbe, hogy a szerződést, amelynek alapján esetleges jogvitáját választottbíró bírálja el, köteles legyen megkötni.

A szerződési szabadság pedig arra is kiterjed, hogy amennyiben az érdekelték jogvitájukat választottbírói útra terelik, egyúttal elfogadják a Kamarai Választottbírósnak azt az általuk előzetesen is ismert (de legalábbis megismerhető) szabályzatba foglalt eljárási rendjét, amely szerint a bírói út igénybevételét a választottbírói ítélettel szemben - részben vagy egészben - kizártnak kell tekinteni. A feleknek ez a joga az Alkotmány 57. § (1) bekezdésébe foglalt bírósághoz fordulás alapjogának negatív oldalából következik, amelynek alapján a szerződés tartalmává tehetik azt a rendelkezést is, hogy e jogukkal nem élnek, e jogukról kifejezetten lemondanak¹¹.

f) Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a választottbíró a szerződési szabadság alapján a szerződő felek által választott szerv a jogviták elbírálására, és a felek a szerződés megkötésével elfogadják a korlátozott jogorvoslati lehetőséget. A (korábbi) Alkotmány 57. §-ának (5) bekezdésével összeegyeztethető a jogorvoslati jog nem gyakorlásának a szabadsága, a jogról való lemondás szerződésbe foglalása is (ABH 1992, 443, 444.; ABH 1994, 675, 678, 680.)¹².

g) A választottbírói eljárás sajátos természetű. A választottbíró a jogviták elbírálására a szerződési szabadság alapján a szerződő felek által választott szerv, és a felek a választottbírói eljárás kikötésével elfogadják a korlátozott jogorvoslati lehetőséget, azt, hogy perorvoslatnak nincs helye, csak a választottbírói határozat érvénytelenítésére kerülhet sor a törvényben meghatározott esetekben. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a szerződési szabadság alapján a korlátozott jogorvoslati lehetőség elfogadása nem ütközik az Alkotmány 57. §-ának (5) bekezdésébe (604/B/1990. AB határozat, ABH 1992, 443, 444.; 1282/B/1993. AB határozat, ABH 1994, 675, 678, 680.). Az említett határozatokban kifejtett álláspont fenntartása mellett a jelen ügy tárgyát képező alkotmányjogi panasszal kapcsolatban az Alkotmánybíróság utal még a választottbírói eljárás egyéb sajátosságaira is¹³.

h) Az Alkotmánybíróság egyrészt rámutat arra, hogy az indítványozók a választottbíráskodás kikötésével szerződési szabadságukkal élve és az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz való jogukról, s ezzel együtt a (7) bekezdésben foglalt jogorvoslati jogukról lemondva az állami bíróságok elől elvonták jogvitáik rendezését, s azokat magánbírói útra terelték [ilyen következtetésre jutott az Alkotmánybíróság az Alkotmánynak a bírósághoz fordulás jogát deklaráló 57. § (1) bekezdésének értelmezése kapcsán is az

¹⁰ 1282/B/1993. AB határozat

¹¹ 1282/B/1993. AB határozat

¹² 657/B/2002. AB határozat

¹³ 569/D/2005. AB határozat

1282/B/1993. AB határozatában (ABH 1994, 675, 679–680.]. A választottbíróági ítéletek érvénytelenítése iránti kereset erre figyelemmel nem vonható az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése értelmében vett jogorvoslatok körébe. Emellett a jogorvoslati (helyesen: keresetindítási) határidő kezdő időpontját (az ítélet kézbesítése, vagyis az arról való tudomásszerzés) és időtartamát illetően az indítványozók sem vetettek fel alkotmányossági problémát. Az Alkotmánybíróság szerint pedig ezektől függetlenül önmagában a határidő jellege és megtartásának megítélése közvetlenül nem vezethet az Alaptörvény XVIII. cikk (7) bekezdésében foglalt jogorvoslathoz való jog sérelmére. Kifejezett és egyértelmű törvényi rendelkezés hiányában a keresetindítási határidő számítása kizárólag a bíróságok hatáskörébe tartozó jogértelmezési problémát vet fel, alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdést vagy bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenességet nem¹⁴.

i) Az Alkotmánybíróság többször kifejtett álláspontja szerint a választottbíróági eljárás kikötésével a felek – élve szerződési szabadságukkal – lemondanak az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz való jogukról, a jogvitát elvonják az állami bíróságoktól és magánbíróági útra terelik annak elbírálását {lásd pl. 3118/2013. (VI. 4.) AB végzés, Indokolás [6]; 3116/2015. (VII. 2.) AB végzés, Indokolás [11], 3174/2017. (VII. 14.) AB végzés, Indokolás [8]}. A jelen ügyben a választottbíróági hatáskör kikötése a felek önkéntes akarat-elhatározásán alapult, önként mondtak le arról, hogy jogvitájukat az állami bíróságok bírálják el; nem merült fel olyan körülmény, amely az önkéntességet kétségbe vonta volna¹⁵.

j) Az Alkotmánybíróság konkrét esettel kapcsolatban rögzítette: „A jelen ügyben a választottbíróági hatáskör a felek megállapodásán, vagyis önkéntes akarat-elhatározásból fakadt, és nem törvényen alapult. A következőes alkotmánybíróági gyakorlat szerint választottbíróági eljárás kikötésével a felek – élve szerződési szabadságukkal – lemondanak az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) és (7) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz, illetve jogorvoslathoz való jogukról. Ezzel a jogvitát elvonják az állami bíróságoktól és magánbíróági útra terelik annak elbírálását {3118/2013. (VI. 4.) AB végzés, Indokolás [6]; 3116/2015. (VII. 2.) AB végzés, Indokolás [11]}. Az ügyben nem merült fel, hogy az indítványozó nem szabad akaratából vetette volna magát alá a választottbíróóság hatáskörének. Csak az volt vita tárgya, hogy ez az alávetés milyen terjedelmű. E kérdés a kikötés értelmezése alapján volt megválaszolható. Az, hogy egy ilyen kikötés értelmezésre szorul, nem kérdőjelezi meg, hogy a bírósághoz való fordulás alapjogáról való lemondás szabad akaratból fakadt, illetve e lemondást nem teszi kétségessé”¹⁶.

k) A választottbíróági eljárásnak és ítéletnek az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) és (7) bekezdése sérelmét állító, a Fővárosi Törvényszék illetve a Kúria által is elbírált indítvánnyal kapcsolatban az Alkotmánybíróság a kialakult gyakorlatából idézve az alábbiakat hangsúlyozza: „[a]z esetleges »tiszteességtelen« választottbíróági eljárás tényének, vagy annak cáfolatának vizsgálata nem tartozik az Alkotmánybíróság hatáskörébe. A választottbíróági eljárásokkal szembeni rendes bírósági eljárásban jogerős ítéletet hozó [...] Törvényszék, illetve a felülvizsgálati eljárásban a végső ítélettel döntő Kúria lett volna jogosult olyan eljárási szabálytalanságok megállapítására, amelyek a tisztességes eljárás sérelmének alkotmánybíróági megállapítását lehetővé tennék.” {3348/2012. (XI. 19.) AB végzés, Indokolás [13]} „Az Alkotmánybíróság emlékeztet arra, hogy gyakorlata értelmében a felek akkor, amikor Választottbíróóság eljárását kötik ki, szerződési szabadságukkal élve lemondanak az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz való jogukról. Ez – a törvényi előírások következtében – azt is eredményezi, hogy nem élhetnek jogorvoslattal a választottbíróági döntéssel szemben {3118/2013. (VI. 4.) AB végzés, Indokolás [6]}. Elfogadják, hogy jogvitájukban nem állami

¹⁴ 3118/2013. (VI. 4.) AB végzés

¹⁵ 3265/2017. (X. 19.) AB határozat

¹⁶ 3174/2017. (VII. 14.) AB végzés

szervek, nem az állami bíróságokra vonatkozó eljárási szabályok szerint lefolytatott eljárás keretében hoznak döntést, melyet csak kivételesen, korlátozott okok miatt lehet kifogás tárgyává tenni az állami bíróságok előtt. Ebbe beletartozik az is, hogy a felek általánosságban nem támadhatják, a bíróságok pedig nem vizsgálhatják a választottbíróság jogalkalmazását és jogértelmezését, a rendes bírói gyakorlattól való eltérését, csupán akkor, ha az a törvényben meghatározott, súlyos sérelmekhez vezet. Az Alkotmánybíróság arra is felhívja a figyelmet, hogy a jogszabályok értelmezése a bíróságok feladata, mely alkotmányossági kérdést csupán akkor vet fel, ha a normának a bíróság az Alaptörvény valamely rendelkezésébe ütköző tartalmat tulajdonít, s ennek megfelelően dönti el az előtte fekvő ügyet. Egyébként önmagában a jogértelmezési és jogalkalmazási tévedés nem eredményez alaptörvény-ellenességet.” {3240/2013. (XII. 21.) AB végzés, Indokolás [7]}¹⁷

l) Az Alkotmánybíróság a 3118/2013. (VI. 4.) AB végzésében (Indokolás [6]) rámutatott arra, hogy az indítványozók a választottbíróság kikötésével szerződési szabadságukkal élve, és az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz való jogukról, s ezzel együtt a (7) bekezdésben foglalt jogorvoslati jogukról lemondva az állami bíróságok elől elvonták jogvitáik rendezését, s azokat magánbírói útra terelték [ilyen következtetésre jutott az Alkotmánybíróság az Alkotmánynak a bírósághoz fordulás jogát deklaráló 57. § (1) bekezdésének értelmezése kapcsán is az 1282/B/1993. AB határozatban (ABH 1994, 675, 679–680.)]¹⁸.

m) Az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében a felek akkor, amikor Választottbíróság eljárását kötik ki, szerződési szabadságukkal élve lemondanak az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz való jogukról. Ez – a törvényi előírások következtében – azt is eredményezi, hogy nem élhetnek jogorvoslattal a választottbírósági döntéssel szemben {3118/2013. (VI. 4.) AB végzés, Indokolás [6]}. „Elfogadják, hogy jogvitájukban nem állami szervek, nem az állami bíróságokra vonatkozó eljárási szabályok szerint lefolytatott eljárás keretében hoznak döntést, melyet csak kivételesen, korlátozott okok miatt lehet kifogás tárgyává tenni az állami bíróságok előtt. Ebbe beletartozik az is, hogy a felek általánosságban nem támadhatják, a bíróságok pedig nem vizsgálhatják a választottbíróság jogalkalmazását és jogértelmezését, a rendes bírói gyakorlattól való eltérését, csupán akkor, ha az a törvényben meghatározott, súlyos sérelmekhez vezet. Az Alkotmánybíróság arra is felhívja a figyelmet, hogy a jogszabályok értelmezése a bíróságok feladata, mely alkotmányossági kérdést csupán akkor vet fel, ha a normának a bíróság az Alaptörvény valamely rendelkezésébe ütköző tartalmat tulajdonít, s ennek megfelelően dönti el az előtte fekvő ügyet. Egyébként önmagában a jogértelmezési és jogalkalmazási tévedés nem eredményez alaptörvény-ellenességet”¹⁹.

n) Az „1282/B/1993. AB határozatában (ABH, 1994, 675, 679-80., a továbbiakban: Abh.) az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében biztosított alapjog negatív oldalából, a bírósághoz fordulás jogának negatív aspektusából és a szerződési szabadság alkotmányos jogából következik, hogy a szerződő feleknek joguk van arra, hogy egyező szerződési akarattal bizonyos jogszabály által biztosított lehetőségekről kifejezetten lemondjanak, illetőleg a törvényes lehetőségek igénybevételét — amennyiben azok nem feltétlen érvényesülést kívánó rendelkezések — megállapodásukkal kifejezetten kizárják.

Vagyis az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében biztosított alapjog negatív oldalát — a bírósághoz fordulás jogáról való lemondást — a szerződő felek a szerződés elemévé is tehetik.

¹⁷ 3108/2016. (VI. 3.) AB végzés

¹⁸ 3263/2015. (XII. 22.) AB végzés

¹⁹ 3240/2013. (XII. 21.) AB végzés

Az 57. § (1) bekezdésébe foglalt alapjog negatív vonatkozása eszerint nemcsak úgy gyakorolható, hogy a fél jogai érvényesítése érdekében nem fordul bírósághoz (pl. követelését hagyja elévülni), de úgy is, hogy egy konkrét jogviszonyban e joglemondását megállapodásba, szerződésbe foglalja.

Az Alkotmánybíróságnak az Abh.-ban kifejtett álláspontja szerint a szerződő feleknek ilyen joga jogvitájuknak szerződéssel választottbírói útra terelése. Ez a jog éppen azt jelenti, hogy a szerződő felek lemondanak a bírói úthoz való jogukról. A bírósághoz fordulás alapjogának lényegéhez tartozik e jogról való lemondás szerződésbe foglalhatósága is valamely konkrét jogviszonyban vagy eljárásban.

A választottbíráskodás elméleti alapja az, hogy a felek anyagi jogaik felett szabadon rendelkezhetnek. Ez az alkotmányos önrendelkezési jogból következő jogosultság pedig nyilvánvalóan kiterjed az eljárásjogi jellegű szerződések megkötésének szabadságára, így az eljárásjogi természetű választottbírói szerződésből folyó jogok és kötelezettségek meghatározására is.

Nincs, és nem is kerülhet senki olyan helyzetbe, hogy a szerződést, amelynek alapján esetleges jogvitáját választottbírói bírálja el, köteles legyen megkötni. A szerződési szabadság pedig arra is kiterjed, hogy amennyiben az érdekeltek jogvitájukat választottbírói útra terelik, egyúttal elfogadják az ÁVB-nek azt az általuk előzetesen is ismert (de legalábbis megismerhető) eljárási rendjét, amely szerint a bírói út igénybevételét a választottbírói ítélettel szemben — részben vagy egészben — kizártnak kell tekinteni. A feleknek ez a joga az Alkotmány 57. § (1) bekezdésébe foglalt bírósághoz fordulás alapjogának negatív oldalából következik, amelynek alapján a szerződés tartalmává tehetik azt a rendelkezést is, hogy e jogukkal nem élnek, e jogukról kifejezetten lemondanak. (Abh. 681.)

A fentebb kifejtettekre figyelemmel az Alkotmánybíróság álláspontja szerint nem állapítható meg az indítványozó által állított, alkotmányellenes helyzetet előidéző szabályozási hiány, mert a bírói út igénybevételéhez való alkotmányos jog [Alkotmány 57. § (1) bekezdés] magába foglalja annak szabadságát is, hogy a fél e jogával ne éljen, arról egy konkrét jogviszonyban szerződéssel kifejezetten lemondjon.

Mivel a választottbírói felhatalmazása arra, hogy valamely jogvitát végérvényesen eldöntsön, a felek — eljárásjogi tartalmú — magánjogi szerződésén alapszik, nem sért más alkotmányos rendelkezéseket sem, így az Alkotmány 2. § (1) bekezdését és az 50. § (1) bekezdését sem, ha a felek vitájukat oly módon rendezik, hogy azt választottbírói elé tárják, s annak döntését véglegesnek fogadják el²⁰.

o) Konkrét ügyben az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy „az indítványozók bírósághoz fordulásra vonatkozó alapvető joga már csak azért sem sérülhetett, mert az általuk is aláírt választottbírói kikötés ellenére maguk a rendes bírósághoz fordultak, amely ügyükkel foglalkozott és abban érdemi döntés csak azért nem született, mert maguk az indítványozók rendelkeztek korábbi nyilatkozatukkal akként, hogy a rendes bíróság helyett választottbírói eljárását kívánják. Nem sértheti a bírósághoz fordulás jogát, ha maga a fél – törvényadta kereteken belül – a rendes bírói út kizárását kívánva választottbírói veti alá magát, s az állami bíróság a kereset tárgyalása során ezt a körülményt észlelve saját hatáskörének hiányát állapítja meg²¹.”

„Elsőként arra kell rámutatni, hogy az indítványozók maguk is hozzájárultak a kifogásolt helyzethez azáltal, hogy keresetüket – a választottbírói kikötés ellenére is – rendes bíróság előtt

²⁰ 1036/D/2005. AB határozat

²¹ 3212/2015. (XI. 10.) AB határozat

érvényesítették. Érvényes választottbírói kikötés esetén a bírósági út helyett ezen az úton van helye igényérvényesítésnek (vö. a választottbíróiságról szóló 1994. évi LXXI. törvény 3. §-ával), a felek konszenzusukkal az állami (rendes) bíróságok elől ezt a vitát elvonják. A rendes bíróság a bírói út hiánya miatt a Pp. 130. § (1) bekezdés b) pontja alapján a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja, ha már a tárgyalás megkezdése előtt ismeretes számára az adott követelés bírósági úton való érvényesíthetlensége, így a választottbírói hatáskörének fennállása. Jelen esetben erről a bíróság az alperes kifogása alapján szerzett tudomást. Kétségtelen, hogy erről való tudomásszerzést követően, ennek ellenére az ügyet érdemben tárgyalta és bizonyítást folytatott le – amire megvan a jogosultsága, sőt kötelezettsége, ha saját hatáskörét fennállónak tekinti”²².

II.

A választottbírói elkülönítése a „rendes” bíróságoktól

a) A 95/B/2001. AB határozatában az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy az Alkotmány 45. § (1) bekezdéséből következően „a választottbírói nem tartoznak az állami bíróságok által alkotott igazságszolgáltatási szervezetrendszerbe” és a választottbíróiakra nem vonatkoznak a Bszi. rendelkezései. „A választottbírói által gyakorolt bíráskodás nem azonos az Alkotmány 50. § (1)–(2) bekezdésében foglalt — a rendes bíróságokra tartozó — igazságszolgáltatási feladatokkal.” (...) A választottbíráskodás (...) — a törvények által meghatározott esetekben — alternatíva a rendes bíróságok tevékenységével szemben. (ABH 2003, 1336—1337.)²³

b) Konkrét választottbírói ítélet alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését kérő indítvánnyal kapcsolatban az Alkotmánybíróság utalt arra a következetes gyakorlatára, mely szerint a választottbírói ítéletek felülvizsgálatára nincs hatásköre. „Az Alkotmánybíróság a 3118/2013. (VI. 4.) AB végzésében (Indokolás [6]) rámutatott arra, hogy az indítványozók a választottbírói kikötésével szerződési szabadságukkal élve, és az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz való jogukról, s ezzel együtt a (7) bekezdésben foglalt jogorvoslati jogukról lemondva az állami bíróságok elől elvonták jogvitáik rendezését, s azokat magánbírói útra terelték [...]”²⁴.

Az Alkotmánybíróság a 3116/2015. (VII. 2.) AB végzésében rögzítette, hogy a következetes gyakorlata szerint a választottbírói nem tartoznak az állami bíróságok által alkotott igazságszolgáltatási szervezetrendszerbe. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy az Abtv. 25. §-a alkalmazásában nem lehet bírónak tekinteni a választottbírói annak ellenére, hogy a [...] Vbt. 58. §-a szerint a választottbírói ítélet hatálya ugyanaz, mint a jogerős bírósági ítéleté, végrehajtására is a bírósági végrehajtásról szóló jogszabályok irányadók. Megjegyezte, hogy a választottbírói – mint a jogviták eldöntésére hivatott fórum – a Vbt. 3. § (1) bekezdése szerint csak mint a bíróság alternatívája jelenik meg. Ezért megállapította, hogy a választottbírói az Abtv. 25. §-a tekintetében hiányzik az indítványtételi jogosultsága. (Indokolás [9]–[12])²⁵

Az Abtv. 27. §-ban foglalt hatásköri szabály tárgya az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdése szerinti bírói döntés, vagyis az állami bíróságok által hozott döntés. Ebből az következik, hogy a választottbírói ítélet nem minősül az Abtv. 27. §-a szerint meghatározott bírói döntésnek, így az Alkotmánybíróságnak a választottbírói ítéletének vizsgálatára közvetlenül nincs hatásköre.” {3263/2015. (XII. 22.) AB végzés, Indokolás [15]–[17]}

²² 3212/2015. (XI. 10.) AB határozat

²³ 339/B/2003. AB határozat

²⁴ 3108/2016. (VI. 3.) AB végzés

²⁵ 3108/2016. (VI. 3.) AB végzés

Az esetleges „tiszteletlen” választottbíróági eljárás tényének, vagy annak cáfolatának vizsgálata nem tartozik az Alkotmánybíróság hatáskörébe²⁶. Nem vizsgálhat az Alkotmánybíróság ténykérdéseket sem: „A hatásköri kérdéshez hasonlóan, szintén a bíróságok ténymegállapítási, értelmezési jogkörébe tartozik annak vizsgálata, hogy a Választottbíróóság mellőzte-e a választott jog alkalmazását, valamint, hogy az előadhatóság sérelmét jelentette-e az elrendelt bizonyítás utólagos mellőzése, illetve az indítványozónak a szerződés átminősítésével kapcsolatos állítása. A korábbiakban kifejtettek szerint az Alkotmánybíróságnak ezen kérdések felülbírálatára sincs lehetősége”²⁷.

c) Az Alkotmánybíróság a 3116/2015. (VII. 2.) AB végzésében rögzítette, hogy a következetes gyakorlata szerint a választottbíróóságok nem tartoznak az állami bíróságok által alkotott igazságszolgáltatási szervezetrendszerbe. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy az Abtv. 25. §-a alkalmazásában nem lehet bírónak tekinteni a választottbíróót annak ellenére, hogy a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Vbt.) 58. §-a szerint a választottbíróági ítélet hatálya ugyanaz, mint a jogerős bírósági ítéleté, végrehajtására is a bírósági végrehajtásról szóló jogszabályok irányadók. Megjegyezte, hogy a választottbíróóság – mind a jogviták eldöntésére hivatott fórum – a Vbt. 3. § (1) bekezdése szerint csak mint a bíróság alternatívája jelenik meg. Ezért megállapította, hogy a választottbíróának az Abtv. 25. §-a tekintetében hiányzik az indítványtételi jogosultsága. (Indokolás [9]–[12])

Az Abtv. 27. §-ban foglalt hatásköri szabály tárgya az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdése szerinti bírói döntés, vagyis az állami bíróságok által hozott döntés. Ebből az következik, hogy a választottbíróági ítélet nem minősül az Abtv. 27. §-a szerint meghatározott bírói döntésnek, így az Alkotmánybíróságnak a választottbíróóság ítéletének vizsgálatára közvetlenül nincs hatásköre²⁸.

d) Érdekes kérdést vetett fel, hogy a választottbíróóság kezdeményezhet-e konkrét alkotmányossági vizsgálatot.

da) A konkrét esetben a Sport Állandó Választottbíróóság (a továbbiakban: SÁVB) egyik tanácsa (a továbbiakban: indítványozó) fordult bírói kezdeményezéssel az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 25. §-a alapján az Alkotmánybírósághoz. „Az Alkotmánybíróság az Abtv. 51. § (1) bekezdésére tekintettel először azt vizsgálta meg, hogy a SÁVB bírái rendelkeznek-e indítványozói jogosultsággal. Az Abtv. 25. § (1) bekezdése szerint a bíró – az előtte folyamatban lévő eljárás egyidejű felfüggesztése mellett – kezdeményezheti az Alkotmánybíróság előtt annak megállapítását, hogy az előtte folyamatban lévő egyedi ügy elbírálása során alkalmazott jogszabály alaptörvény-ellenes és kérheti annak megsemmisítését, illetve alkalmazásának kizárását. Az Alaptörvény 25. cikk (1) bekezdése szerint a bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. Az Alaptörvény – a korábbi Alkotmánytól eltérően – nem sorolja fel a bírói szervezetrendszer részét képező bíróságokat, csak rögzíti, hogy a bírósági szervezet többszintű, amelynek élén a Kúria áll mint legfelsőbb bírói fórum.

Ugyanakkor bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény –, mint sarkalatos törvény – a korábbiakhoz hasonlóan négy bírósági szintet hoz létre, így a járásbíróiságot, a törvényszéket, az ítélőtáblát és a Kúriát. Az Alaptörvény 25. cikk (7) bekezdése ugyan lehetővé teszi, hogy egyes jogvitákban a bíróságon kívüli más szervek járjanak el, azonban a fentiekből az következik, hogy ezek nem minősülnek bíróságnak.

Az Alaptörvény 25–26. cikkeiben foglaltak szerint a bírák egyértelműen az állami igazságszolgáltatási rendszer szereplői. A bírói státus elnyerése, a bírókénti működés, a bírói önkormányzatiság alapvető szabályai (többek között az, hogy a bírák nem lehetnek tagjai pártnak, illetve az OBH illetve a Kúria elnöke közülük kerül megválasztásra) azt támasztják alá, hogy a

²⁶ 3348/2012. (XI. 19.) AB végzés

²⁷ 3265/2017. (X. 19.) AB határozat

²⁸ 3263/2015. (XII. 22.) AB végzés

bírákra vonatkozó sajátos jogi szabályozás nem vonatkoztatható más, jogvitákban döntési jogosítvánnyal rendelkező személyekre, mint amilyenek a választottbírák. Ellenkező esetben, a választottbírák pártkötődését is vizsgálni kellene, illetve ők maguk is választhatóak lennének a legfőbb bírói posztokra. Megjegyzendő, hogy a *választottbírótság* – mint a jogviták eldöntésére hivatott fórum – mind a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Vbt.) 3. § (1) bekezdése, mind a Stv. 14. § (2) bekezdése szerint *csak mint a bíróság alternatívája jelenik meg*²⁹.

Az indítványozó arra hivatkozva állította, hogy az Abtv. 25. §-a alkalmazásában bíróságnak kell tekinteni a választottbírótságot is, mivel a Vbt. 58. §-a szerint a választottbíróági ítélet hatálya ugyanaz, mint a jogerős bírósági ítéleté, végrehajtására is a bírósági végrehajtásról szóló jogszabályok az irányadók. „Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint azonban a választottbíróságok nem tartoznak az állami bíróságok által alkotott igazságszolgáltatási szervezetrendszerbe. A választottbíróági eljárás kikötésével ugyanis a felek – élve szerződési szabadságukkal – lemondanak az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) és (7) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz, illetve jogorvoslathoz való jogukról. Ezzel a jogvitát elvonják az állami bíróságoktól és magánbíróági útra terelik annak elbírálását {legutóbb: 3118/2013. (VI. 4.) AB végzés, Indokolás [6]}³⁰.

db) Sulyok Tamás, az Alkotmánybíróság elnöke etekintetben különvéleményt fogalmazott meg, amit érdemes egészében felidézni.

„1. Az Abtv. 25. § (1) bekezdésében foglalt hatásköri szabály alanya – amint arra helyesen a többségi határozat indokolása is rámutat – nem a „bíróság” hanem a „bíró”. Ez alapján számomra a vizsgált ügyben az az eldöntendő eljárásjogi kérdés, hogy a SÁVB mint állandó választottbíróság bírója az említett hatáskör indítványozójaként eljárhat-e?

2. Nem értek egyet a többségi határozat indokolása által követett azon értelmezési iránnyal, hogy az Alaptörvény által használt „bíró”, illetve „bíróság” fogalmát kizárólag a Bszi. alapján (azaz törvényi szintről, a jogforrási hierarchia tekintetében fordított irányban) – értelmezte az Alkotmánybíróság. Véleményem szerint az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvényt, a Bszi.-t és az Abtv.-t együtt és egymásra tekintettel kellett volna értelmeznie, és ez alapján kellett volna az alkotmányossági szempontoknak megfelelő értelmezés kiválasztásával döntenie az indítványozói jogosultság kérdésében. Ehhez kapcsolódóan fontosnak tartom kiemelni azt, hogy a nemzetközi bírói fórumok is tágan értelmezik az „eljáró bíróság” fogalmát. Ennek megfelelően az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint a svájci kerületi ügyész bírói hatáskörrel rendelkezőnek minősült a Schiesser kontra Svájc ügyben (1979. december 4., Series A no. 34.), illetve bármely közhatalmi szerv bíróságnak tekintendő, amennyiben ilyen funkciót lát el a Sramek kontra Ausztria ügy alapján (1984. október 22., Series A no. 84.). Ehhez hasonlóan az Európai Unió Bírósága sem csupán szervezeti, hanem funkcionális kategóriaként tekint a „bíróság” fogalmára, amikor azt vizsgálja, hogy egy tagállami szerv kezdeményezhet-e nála előzetes döntéshozatali eljárást, azaz bíróságnak minősül-e az Európai Unió működéséről szóló Szerződés 267. cikke értelmében. A „bíróság” fogalma közösségi jelentésének értelmezésére lásd a 61/65 G. Vaassen-Göbbels kontra Management of the Beambtenfonds voor het Mijnbetrijf [1966] EBHT 0261., a C-392/92 Almelo önkormányzata és mások kontra NV EnergieBedrijf Ijsselmij [1994] EBHT I-1477., valamint a C-54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH kontra Bundesbaugesellschaft Berlin mbH [1997] EBHT I-4961. ügyeket.

Ehhez hasonlóan az Alkotmánybíróságnak is autonóm módon kell értelmeznie az Alaptörvény „bíró”, illetve „bíróság” fogalmát. Így jelen esetben nem lehet eltekinteni attól, hogy a SÁVB törvényben szabályozott eljárását az Alaptörvény 25. cikk (7) bekezdése teszi lehetővé. A SÁVB határozata a felek közötti jogvitát eldöntő döntés, annak hatálya a rendes bíróság jogerős ítéletével azonos, önkéntes teljesítés hiányában a döntés tartalma bírósági végrehajtás útján

²⁹ 3116/2015. (VII. 2.) AB végzés

³⁰ 3116/2015. (VII. 2.) AB végzés

kikényszeríthető. A választottbíróóságok – így a SÁVB, mint az Stv. által felállított állandó választottbíróóság – a rendes bírósági szervezetrendszeren kívül elhelyezkedő jogvitát eldöntő kvázi bíróságok, amelyek az Stv.-ben és a Vbt.-ben meghatározott kapcsolatban állnak a rendes bírósági szervezetrendszerrel. A jelen ügyben felmerült hatásköri kérdés eldöntésénél kiemelten kell figyelembe venni a hivatkozott törvényi kapcsolat fent említett azon elemét, amely értelmében a választottbíróósági ítélet hatálya az eljárást választó felek tekintetében megegyezik a rendes bírósági szervezetrendszer bírósága által hozott jogerős ítéletével [Stv. 58. §]. Megemlíthető továbbá, hogy a külföldi választottbíróósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló New Yorkban 1958. június 10-én létrejött egyezményt (a továbbiakban: Egyezmény) az 1962. évi 25. törvényerejű rendelet léptette hatályba Magyarországon. Az Egyezmény olyan választottbíróósági határozatok végrehajtására és elismerésére vonatkozik, amelyeket akár természetes, akár jogi személyek közti jogvitában hoztak, és e döntések nem annak a tagállamnak a területén születtek, ahol azok elismerését és végrehajtását kérték. Az Egyezmény hatálya azon választottbíróósági határozatok végrehajtására és elismerésére is kiterjed, amelyek abban az államban, ahol azok elismerését és végrehajtását kérik, nem minősülnek „hazai határozatoknak”. Az Egyezmény idézett rendelkezései is azt támasztják alá, hogy a választottbíróósági döntések végrehajtása szempontjából azok a rendes bíróság jogerős ítéletével megegyező joghatállyal bírnak.

3. Álláspontom szerint a többségi határozatban foglalt visszautasító döntés és az azt alátámasztó indoklás felveti a bírói függetlenség sérelmének a kérdését is. Nem látom ugyanis alkotmányos indokát annak, hogy ha a rendes bírósági szervezetrendszer bírója az egyedi ügyben az általa alkalmazandó jogszabály alaptörvény-ellenességét észlelve megkeresheti az Alkotmánybíróságot, akkor miért ne tehetné meg ugyanezt a választottbíróósági bíró is. Miért kellene az állandó választottbíróóság bírójának az alkotmányossági kérdésben kialakított szakmai meggyőződése ellenére alkalmaznia a szerinte alaptörvény-ellenes jogszabályt? Van-e alkotmányosan igazolható indoka egy ilyen különbségtételnek a rendes bíróság, illetve a választottbíróóság bírója között? Álláspontom szerint ezeket a kérdéseket az Alkotmánybíróságnak feltétlenül vizsgálnia kellett volna a hatásköri kérdés eldöntésénél. Meggyőződésem szerint az állandó választottbíróóság bírója sem kötelezhető arra, hogy alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazásával döntse el a felek közötti jogvitás ügyet, ráadásul úgy, hogy a rendes bíróság döntésével azonos hatállyal bíró ítéletének a rendes bíróság általi felülvizsgálatára csak szűk körben van lehetőség. A bírói függetlenség magában foglalja a bírói jogalkalmazás törvényhez kötöttségét, de bizonyosan nem foglalja magában azt, hogy a bíró alaptörvény-ellenes jogszabályi rendelkezésre legyen kénytelen alapítani a döntését. A rendes bíróságokéval azonos hatállyal bíró döntést meghozó állandó választott-bíróósági bíró sem zárható ki a bírói kezdeményezésből, nem kényszeríthető arra, hogy a döntését alaptörvény-ellenes jogszabályra alapítsa.

4. Véleményem szerint az Alkotmánybíróság alkotmányvédelmi és alapjogvédelmi funkciójával is az állt volna összhangban, ha érdemben bírálja el a SÁVB bírója által előterjesztett bírói kezdeményezést. Az állandó választottbíróósági bíró kizárása a bírói kezdeményezést indítványozó személyek köréből véleményem szerint komoly kételyt támaszt az Alaptörvény erga omnes hatályának az érvényesülése tekintetében. Az Alkotmánybíróság – az alapjogvédelem kiteljesítése és az alkotmányvédelmi funkció maradéktalan teljesítése érdekében – az egyes hatásköreire vonatkozó törvényi korlátozásokat az irányadó joggyakorlatában nem indokolatlanul értelmezte leszűkítően. Álláspontom szerint a vizsgált ügyben is ennek a joggyakorlatnak megfelelően kellett volna állást foglalnia az Alkotmánybíróságnak a az Abtv. 25. § (1) bekezdésében foglalt hatáskör lehetséges indítványozói körének a meghatározása során. Meggyőződésem szerint az, hogy a jogrendszer lehetővé teszi egy speciális, a rendes bírósági szervezetrendszeren kívüli, jogvitát eldöntő fórum létezését, nem lehet megfelelő indoka annak, hogy a fórumválasztáshoz (annak a következményeként) egyúttal alacsonyabb alapjogi jogvédelem kapcsolódjon. A többségi határozat indokolása értelmében a választottbíróósági eljárás választása (ami nem minden esetben a felek választása, hanem törvényi kötelezettség is lehet) az alapjogok érvényesíthetőségének

jelentős és alkotmányosan indokolatlan korlátozását eredményezhetné. Az állandó választottbíróóságok eljárásának választása esetén a felek gondosan mérlegelik az eljárás előnyeit és annak hátrányait, ennek a mérlegelésnek az eredményeként döntenek a választottbíróági út igénybevételéről vagy annak a mellőzéséről. A feleknek a választottbíróági eljárás kikötésére vonatkozó megállapodása (a felek által létesített alávétéses illetékesség) azonban nem jelent egyben az alapjogaik hatékony védelméről való lemondást; az említett mérlegelés során ezzel a lehetséges jogkövetkezéssel a feleknek eddig nem kellett számolni. A vizsgált esetben arra tekintettel is indokoltnak tartottam volna az állandó választottbíróági bíró általi kezdeményezés érdemi elbírálását, hogy a választottbíróóság által hozott döntések csak igen szűk körben vizsgálhatók felül a rendes bíróságok által (l. Vbt. 55. § (1)–(3) bekezdés). Véleményem szerint az állandó választottbíróóságok ítélkezési tevékenysége során az Abtv. 25. § (1) bekezdésében foglalt egyedi normakontroll hatáskör ugyanazt az alkotmányos jogvédelmi szerepet tölti be, mint a rendes bírósági szervezetrendszer esetében: a felek jogvitáját a bírónak ne kelljen alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazásával eldöntenie. Az alkotmányossági iránymutatás nézetem szerint pusztán szervezeti alapon az állandó választottbíróóságoktól sem vonható meg.

Mіндеzen érvek álláspontom szerint amellet szólnak, hogy mind az Alaptörvény védelme, mind az eljárásban érintett felek alapjogainak a biztosítása szempontjából indokolt lett volna az egyedi ügyben az állandó választottbíróóság bírása által kezdeményezett alkotmányos kontroll biztosítása.³¹”

³¹ 3116/2015. (VII. 2.) AB végzés, Sulyok Tamás alkotmánybíró különvéleménye.

Választottbíráskodás – nemzetközi vetületek

A kereskedelmi választottbíráskodás szerepe a fejlett országok jogrendszereiben¹

I. Bevezető

A választottbíráskodás ősidők óta ismert vitarendezési eljárás, időbeli kialakulása jóval megelőzte az állami bíróságok kialakulását.² A kereskedelmi választottbíráskodás szerepe és jelentősége a történelem folyamán a kereskedelmi jog, a *lex mercatoria* fejlődésével együtt növekedett. A választottbírói vitarendezés nemzetközi jogi jogvitákban új erőre a 19. századtól kapott, miután több alkalommal (lásd: Alabama-ügy³) is hatásos és hatékony módszernek bizonyult a viták békés rendezésére.

A választottbíráskodás ugyanakkor megmaradt gyakran alkalmazott vitarendezési módnak a belföldi kereskedelmi jogvitákban. A választottbíráskodás pártolói szerint mindezt annak köszönheti, hogy a választottbírói eljárások gyorsabbak, mint az állami bíróság előtti eljárások.⁴ Ugyanakkor a klasszikus perjogi taktikák alkalmazása miatt az eljárások lelassulása tapasztalható.⁵ Mégis a választottbírói vitarendezés népszerűsége továbbiakban is töretlen. Mindezt köszönheti az eljárás rugalmasságának, amivel a felek érdekei sokkal jobban érvényesülhetnek. További vonzerőt jelent, hogy a választottbírói ítéletek jogi kötőerővel rendelkeznek, azok végrehajthatók. Különösen a nemzetközi kereskedelmi ügyekben számít fontosnak, ugyanis a választottbírói ítéletek végrehajtása külföldön sokkal könnyebb, mint a rendes bíróságok által meghozott ítéleteké, köszönhetően az 1958. évi new yorki egyezmény szabályainak. További vonzerőt jelent a választottbírói eljárás során, hogy maga az eljárás nem a nyilvánosság előtt zajlik, emiatt az üzleti titkok is védve maradhatnak. Vagyis minden olyan ismeretek is, amelyek jogi védelmének szintje gyengéneke számít, vagy egyáltalán nincsenek védve a jogban.

A tanulmány célja, hogy a kereskedelmi választottbíráskodás szerepét és jelentőségét vizsgálja meg néhány fejlett ország jogrendszerén keresztül. A tanulmány először röviden fel kívánja

¹ A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg

² Kecskés László: A választottbíráskodás történeti alapjai. In: Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.: Választottbírók könyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 33. old.

³ Az Alabama-ügyben a 1871. évi washingtoni egyezmény alapján egy ad-hoc választottbírói bíróság döntött az Egyesült Államok és Nagy Britannia között. A jogvita tárgya a brit kormányzat mulasztása volt. Ugyanis az amerikai polgárháború idején a brit kormány tudtával a liverpooli hajógyárak hadihajókat (többek között az Alabama nevű, hírhedté vált csavaros naszádot is) szállítottak a Konföderáció számára, amelyek azután hatalmas károkat okoztak az Északi fél részére. Az Egyesült Államok ezt durva beavatkozásként értékelte. Az 1871-ben megkötött washingtoni egyezmény célja volt, hogy az Egyesült Államok és a Nagy Britannia közötti vitás kérdéseket békés úton rendezzék, többek között az Alabama-ügyet is. Végül az öttagú választottbírói bíróság az Egyesült Államok számára megítélt 15,5 USD értékű kártérítést. A választottbírói bíróság két tagja a vitás felek, vagyis az Egyesült Államok és Nagy Britannia állampolgára volt, a többi választottbíró pedig olasz, svájci, és brazil állampolgár. A jogvita fóruma Svájc volt, a választottbírói meghallgatásokat a genfi városházán tartották. Az eljárás eredményeképpen az Egyesült Államok és Nagy Britannia közötti kapcsolatok helyreálltak, ezzel is bizonyítva a választottbírói vitarendezési mód létjogosultságát. Lásd: <https://www.trans-lex.org/262137> (2018. 03. 19.)

⁴ Kecskés László: A választottbíráskodás problémái Magyarországon a 2017. évi LX törvény elfogadása utáni helyzetben. In: Európai Jog 17. évf. 5. szám (2017). 1-11. old.

⁵ Cole, Tony – Ortolani, Pietro – Bantekas, Ilias – Warwas, Barbara Alicja – Riefa, Christine – Ferretti, Federico: Legal Instruments and Practice of Arbitration in the EU - Survey Responses (by Country) (July 29, 2015). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2637333> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2637333>

vázolni a kereskedelmi választottbíráskodás fejlődésének történeti ívét. A történeti áttekintés után tisztázni kell, hogy a kereskedelmi választottbíráskodás beilleszthető-e a nemzeti jogrendszerekbe. E kérdés megválaszolása után vizsgálódásainkat a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás áttekintésével folytatjuk. E vitarendezési mód kétség kívül egyre nagyobb szerepet kap az egyes üzleti tranzakciók tekintetében. Ugyanakkor ezzel egyidejűleg nem feledkezhetünk meg, hogy az államok és a befektetők közötti viták eldöntésében is egyre nagyobb szerepet kap a választottbíráskodás intézménye. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás áttekintését követően a választottbíráskodás helyzetét vizsgáljuk belföldi jogviták esetében. A vizsgálat tárgyát az Amerikai Egyesült Államok, Svájc, Franciaország és Németország képezi. Célunk, néhány érdekesebb jelenségen keresztül röviden ismertetni a választottbíráskodás helyzetét az előbb említett államokban. Végezetül a következtetésekben a kereskedelmi választottbíráskodás szerepe kerül tisztázásra a fejlett államok jogrendszerében, összefoglalva a korábbiakban írottakat.

II. A kereskedelmi választottbíráskodás története

A kereskedelmi választottbíráskodás történetének rövid áttekintése fontos kiindulási pontként szolgálhat a vizsgálataink során. E jogintézmény fejlődéstörténete ugyanis szorosan összefügg a kereskedelmi viszonyok fejlődésével, valamint a nemzetközi kapcsolatok fejlődésével is.

Megbízható források alapján kijelenthető, hogy a választottbíráskodás „ősi igazságtevési mód.” Az állami bírósági szervezetrendszer kiépülése előtt fontos szerepet töltött be a római birodalomban is, hiszen a peres ügyekben nem hivatalnokok ítélték a posztklasszikus kor előtti időszakban, hanem vagy a speciális szakkérdésre eldöntésére alkalmas arbiterek, vagy a kijelölt iudexek. Az *extraordinaria cognitio*, vagyis az császári korban az állami bíráskodás kialakulása azonban háttérbe szorította ezt a vitarendezési módot.⁶

A kereskedelmi választottbíráskodás fejlődéstörténetében fontos állomást jelentett a középkori kereskedelem felvirágzása. A kereskedelmi viszonyok fejlődése magával hozta a jogviták számának növekedését is. A más városok polgárai által elkövetett jogsértésekért alkalmazott úgynevezett *retorsio*, vagyis a jogsértést elkövető, az adott város területén tartózkodó polgártársaival szemben kollektíven alkalmazott büntetési mód tarthatatlansága hamar kiderült. Ezért igyekeztek más módon megoldani a vitás kérdésekben az igazságtevést. A középkori kereskedelmi választottbíráskodás fejlődése magával hozta a jog fejlődését is. Ugyanis az eljárások során ismét alkalmazásra kerültek a római jogban kikristályosodott jogelvek, hiszen azok a *ius commune*, vagyis az úgynevezett közös jog részévé váltak.⁷

A céhek korának leáldozásával és a központi hatalom kiépülésével a választottbíráskodás is háttérbe szorult. A frissen megszilárdult abszolutista hatalmi rendek elképzeléseivel ugyanis nehezen összeegyeztethetők lettek volna az állami szervezetrendszeren kívül elhelyezkedő választottbíráskodás.⁸ Ennek ellenére a választottbíráskodás megmaradt a jogrend részének, a 19. századra pedig megállapíthatóvá vált, hogy a választottbíráskodás beilleszkedett a nemzeti jogrendekbe. Minderre bizonyítékképp szolgál az 1793. évi porosz általános perrendtartás, valamint a 1806. évi francia polgári perrendtartási kódex rendelkezései, amelyek a választottbírói ítéletek kikényszeríthetőségének a módjairól is rendelkeztek.⁹

⁶ Kecskés László: A választottbíráskodás történeti alapjai. In. Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.: Választottbírók könyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 33-39. old.

⁷ Kecskés László: A választottbíráskodás történeti alapjai. In. Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.: Választottbírók könyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 55. old.

⁸ Kecskés László: A választottbíráskodás történeti alapjai. In. Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.: Választottbírók könyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 66. old.

⁹ Kecskés László: A választottbíráskodás történeti alapjai. In. Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.: Választottbírók könyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 69-71. old.

III. Beilleszthető-e a nemzeti jogrendszerekbe a kereskedelmi választottbíráskodás?

A kérdés elsőre meglehetősen tűnhet – főleg a címválasztás tükrében. Vizsgálataink szempontjából azonban elengedhetetlen választ adni a kereskedelmi választottbíráskodás nemzeti jogrendszerekbe illeszthetőségére, hiszen a válaszunak kihat a vizsgálódás további menetére. Emiatt mindenképpen fontos ismertetni mindazon elméleti megközelítéseket, amelyek a választottbíráskodással összefüggésben alakultak ki, és amelyek mind a kereskedelmi választottbíráskodás helyét keresik a jogrendszerben.

E kérdés jelentősége leginkább a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás tekintetében merül fel. Az államok és a jogrendszerek sokszínűsége számos megválaszolendő kérdést vet fel. Honnan származik az ítéletek joghatása? Milyen jog alapján ítél egy választottbírói tanács? Emmanuel Gaillard professzor¹⁰ a „A nemzetközi választottbíráskodás jogának elmélete” című munkájában három fő modellt vázolt fel, amelyek meghatározzák a nemzetközi választottbíráskodásról való gondolkodást:

1. A nemzetközi választottbíráskodást egyetlen jogrend részévé redukáló megközelítés,
2. A nemzeti jogrendszerek sokaságában gyökerező nemzetközi választottbíráskodás,
3. A nemzetközi választottbíráskodást, mint autonóm jogrendet ábrázoló megközelítés;

Az első megközelítés lényegében a választottbíráóságokat az állami bíróságoknak kívánja megfeleltetni. Vagyis a választottbíráóság ítéletének joghatása annak az államnak a jogából ered, amelynek a székhelyén folytatják le az eljárást. Ebben a felfogásban a választottbíráóságok az egyes jogrendek által felállított bíróságok egyik típusa csupán.¹¹ A második megközelítés lényege, hogy a nemzetközi választottbíró a döntése során nem csak a választottbírói fórum székhelye szerinti jogot veszi figyelembe, hanem valamennyi állam jogát. Vagyis az első megközelítéssel szemben, a választottbíráskodás decentralizált jellegét emeli ki.¹² Közös pont az első két megközelítésben, hogy alapvetően az egyes államok jogában keresi az ítéletek joghatásának eredőjét. A harmadik megközelítés szerint a nemzetközi választottbíráskodás jogisága nem egy vagy több állam jogrendszerében, hanem egy elkülönült transznacionális jogrendszerben gyökerezik. E felfogás szerint a választottbírási eljárás legitimitása az államok közötti egyetértésen alapul, nem pedig az egyes szuverének döntésén arról, hogy e privát vitarendezési eljárás eredményét elfogadják. E harmadik megközelítésről elmondható, hogy leginkább ez áll a legközelebb a nemzetközi választottbírói kar felfogásához.¹³

Fontos leszögezni, hogy e viták korántsem tekinthetők lezártak. Mindhárom megközelítésnek akadnak képviselői a tudományos életben, hiszen mindhárom megközelítés mellett felsorakoztathatóak pro és kontra érvek. Ugyanakkor kérdést, miszerint beilleszthető-e a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás egy adott állam jogrendszerébe, előre eldönti az a felfogás, amit helyesnek tartunk.

¹⁰ Emmanuel Gaillard, jogász. A nemzetközi választottbíráskodás elismert szaktekintélye, nemzetközi választottbírói tevékenysége mellett jelentős tudományos tevékenységet fejtett ki. Pályafutása során vendégprofesszor volt a Harvardon és Yale egyetemen. 2010-ben megalapította a nemzetközi választottbírók továbbképzésére szakosodott Arbitration Academy-t is, amelynek 3 évig az elnöke volt. Fő kutatási területe a nemzetközi választottbíráskodás.

¹¹ Gaillard, Emmanuel: A nemzetközi választottbíráskodás jogának elmélete. HVG-ORAC, Budapest, 2013. 22-23. old.

¹² Gaillard, Emmanuel: A nemzetközi választottbíráskodás jogának elmélete. HVG-ORAC, Budapest, 2013. 30. old.

¹³ Gaillard, Emmanuel: A nemzetközi választottbíráskodás jogának elmélete. HVG-ORAC, Budapest, 2013. 40. old.

IV. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás és a fejlett államok

A kereskedelmi ügyekben való nemzetközi választottbíráskodás alapvetően kettő ügýtípusra osztható fel. Az egyik esetben a jogvitában érintett összes fél valamilyen gazdasági tevékenységet folytató vállalkozásnak minősülnek. A másik esetben az egyik fél (az esetek döntő többségében alperesi pozícióban) valamelyik állam található. Ez utóbbi eljárások az ISDS (investor-state dispute settlement) eljárások közé sorolhatók, vagyis a befektető és az állam közötti vitarendezési eljárások közé. Fontos kiemelni az ISDS eljárások esetében, hogy azok nem szükségszerűen választottbíráskodási eljárások, hanem lehetnek más vitarendezési módok is. Témánk szempontjából azonban a vizsgálatunkat leszűkítjük csak a választottbíráskodási eljárásokra. Az ISDS eljárások a 2016-os év folyamán heves társadalmi viták keresztjébe kerültek, aminek táptalaját Európában és az Egyesült Államokban az időközben abbamaradt TTIP tárgyalások szolgáltatták. A következőkben a két vitarendezési móddal összefüggő kérdések kerülnek röviden áttekintésre.

1. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás

A történeti áttekintés során láthatóvá vált, hogy a különféle népek kereskedői közötti jogvitákban fontos vitarendezési módnak számított a választottbírói út. A történeti fejlődés során kialakult hordozószervek, valamint eljárási módozatok mai napig modellértékűnek számítanak a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás területén. Olyan patinás szervek, mint a svéd *Stockholm Chamber of Commerce*, vagy a *London Chamber of Commerce and Industry*, a 19. század második felében történt alapításuktól kezdődően hordozószerveként biztosítják a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodási ügyekben az intézményi hátteret. A legjelentősebb nemzetközi hordozószervezetnek azonban az ICC, vagyis a párizsi székhelyű *International Chamber of Commerce* tekinthető, amely 1919-es alapításától kezdődően nemcsak az intézményi hátteret biztosítja a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodási ügyekben, hanem ajánlásaival fontos jogfejlesztő tevékenységet is ellát.

1.1. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás jogforrásai

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodási tevékenységről elmondható, hogy kifejezetten jól leszabályozott. Állításunkat alátámasztja többek között, hogy e tevékenységre vonatkozóan számos jogforrás áll rendelkezésre, a jogforrási hierarchia különböző szintjeiről. Ahhoz, hogy a választottbíráskodások által meghozott döntéseket végrehajtsák, elengedhetetlen, hogy azokat a

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás fejlődéstörténetének fontos állomásának tekinthető az 1923. évi Genfi Jegyzőkönyv a választottbíráskodási záradékokról, amely a szerződő államokban megteremtette a kereskedelmi vagy más, választottbíráskodási jogrendezésre alkalmas ügyekben a választottbíráskodási kikötések elismerését. Fontos újdonságnak tekinthető az „exceptio arbitrari”-elv megjelenése, amely kizárta, hogy a szerződő államok bíróságai joghatóságot gyakoroljanak a választottbíráskodási kikötést tartalmazó szerződésből származó jogvitákban.¹⁴ Következő fontos lépcsőfokot az 1927-ben megkötött genfi egyezmény jelentette, amely a külföldi választottbíráskodási ítéletek végrehajtását szabályozta sokkal behatóbb módon. Az egyezmény ugyanis rendelkezett mindazon esetekről, amikor a választottbíráskodási ítéleteket el kell ismerni, valamint végrehajthatóságot kizáró indokokat is tételesen felsorolta. Mindezek mellett a

¹⁴ Kecskés László – Kovács Kolos: A választottbíráskodás XX. századi fejlődése a nemzetközi egyezmények és dokumentumok tükrében. In: Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.: Választottbírók könyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 72. old.

rendezte a választottbírósági ítéletek végrehajtásának formai kérdéseit is.¹⁵ E két dokumentum jelentősége kettős: egyrészt, a külföldi választottbírósági ítéletek kötelező erejét hasonlóná tette a hazai választottbírósági ügyekben meghozott ügyekéhez. Másrészt, bár államok közötti megállapodás eredményeképpen jött létre a jegyzőkönyv és az egyezmény, ugyanakkor az előkészítés során kiemelkedő segítséget nyújtott az *International Chamber of Commerce* is.¹⁶

A választottbírósági ítéletek kölcsönös elismeréséről szóló 1958. évi new yorki egyezmény jelentette azonban a legfontosabb előrelépést a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás fejlődéstörténetében. Egyik fontos előrelépést az úgynevezett *kettős exequatur* eljárás kiiktatása jelentette a szerződésben részes államok tekintetében.¹⁷ Ugyanis a választottbírósági ítéletek végrehajtása előtt komoly korlátként jelentkezett, hogy azokat az államoknak külön el is kell ismernie. Ez pedig komoly adminisztratív akadályt jelenthetett a végrehajtás során, főleg ha valamelyik állam nem ismerte el az ítélet hatályát.

Nem feledkezhetünk meg a nagy nemzetközi egyezmények mellett azonban a regionális egyezmények szerepéről sem a választottbíráskodás tekintetében. Az 1961-ben, Genfben megkötött Európai Egyezmény a Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíráskodásról,¹⁸ amelynek a nevével ellentétben nem csak európai államok a tagjai.

1.2. A lex mercatoria a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás egyik fontos jellegzetessége, hogy egyre markánsabban jelennek meg az alkalmazott jogban olyan elemek, amelyek egyre inkább levetik magukról a nemzeti jellegzetességeket. A felek számára nyitva áll annak lehetősége, hogy a jogvitájuk eldöntéséhez ne valamelyik állam jogát kössék ki, hanem helyette a modern nemzetközi kereskedelmi jog szabályait tekintsék irányadónak. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodással összefüggésben emiatt érdemesnek tartjuk röviden áttekinteni a modernkori lex mercatoria jellegzetességeit, hiszen a globalizálódó világban a nemzetközi gazdasági kapcsolatok további élénkülése egyben a nemzetközi elemeket hordozó jogviták számának a növekedését is eredményezte. Ugyanakkor a nemzeti jogok sokszínűsége több esetben is nehézségeket okozott volna a jogviták feloldásánál, emiatt egy újfajta „közös” jog megjelenése végül magától értetődőnek tűnt.

1.2.1. A lex mercatoria forrásai

A nemzetközi kereskedelmi jog forrásainak feltérképezéséhez két irányból érdemes megindítani a vizsgálódásunkat. Egyrészt, a meg lehet közelíteni a jogforrásokat kibocsátó intézmények felől. Másrészt, a lex mercatoria forrásai tekintetében érdemes áttekinteni az írott és nem írott forrásokat. Ehhez segítségül Ole Lando, a dán jogászprofesszor és az európai szerződési jog harmonizációjáért felelős Lando bizottság vezetőjének néhány gondolatát hívjuk segítségül.

¹⁵ KECSKÉS László – KOVÁCS Kolos: A választottbíráskodás XX. századi fejlődése a nemzetközi egyezmények és dokumentumok tükrében. In: Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.: Választottbírók könyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 72-73. old.

¹⁶ TERCIER, Pierre: The 1927 Geneva Convention and the ICC Reform Proposals, *Dispute Resolution International* vol. 2, no. 1 (2008) 19-26. old. 21. old.

¹⁷ KECSKÉS László – KOVÁCS Kolos: A választottbíráskodás XX. századi fejlődése a nemzetközi egyezmények és dokumentumok tükrében. In: Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.: Választottbírók könyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012.76. old.

¹⁸ Kihirdetve: a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben 1961. április 21-én kelt Európai Egyezmény kihirdetéséről szóló 1964. évi 8. törvényerejű rendeletben.

Lando professzor – nem taxatívan – 7 forrást különböztet meg. A nemzetközi közjognak fontos szerepet tulajdonít, mivel a különböző nemzetközi szerződésekben foglalt szabályok nem csak az államok közötti viszonyokra alkalmazhatók. Álláspontja szerint például az 1969. évi bécsi egyezmény a szerződések jogáról alkalmazható magánfelek szerződéseire is, tekintettel arra, hogy az egyezmény számos jogrendszer „közös magjára” épít.¹⁹

Másrészt, fontos szerepet tulajdonít az egységes jognak, mint például az 1980-ban elfogadott bécsi vételi egyezmény. Fontos megjegyezni, hogy e joganyagok kialakításában jelentős részben a nemzetközi szervezetek, azok szakosított szervei, vagy akár a hordozószervek is kiemelkedő jelentőséggel rendelkeznek. Érdemes kiemelni a magyar javaslatra létrejött UNCITRAL, vagyis ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Bizottsága szerepét.²⁰ Az egységes jogok kötelező erővel rendelkeznek a választottbírósi eljárás folyamán, amennyiben a fórum állama ratifikálta az egységes jogot tartalmazó nemzetközi szerződést, úgy a fórumnak a jogvitában az egységes jogot kell alkalmaznia. Azonban olyan esetekben is, amikor a kötelező alkalmazása kizárt e joganyagok, a választottbíró döntésének meghozatala során orientálhatja.²¹

Az általános jogelvek is fontos részét képezik a nemzetközi kereskedelmi jognak. Egyik legfontosabbnak a *pacta sunt servanda* elve tekinthető, e jogelv ugyanis nélkülözhetetlen a szerződési szabadság érvényesüléséhez.²² A nemzetközi szervezetek is kibocsátanak olyan joganyagokat, amelyek a *lex mercatoria*hoz sorolhatók. E joganyagok a soft-law körébe tartoznak számos esetben (ajánlások, határozatok, kódexek), ugyanakkor mégis fontos szerepet töltenek be a nemzetközi kereskedelem tekintetében.²³ A kereskedelmi szokások számára is fontos szerepet tulajdonított Lando professzor mind a belföldi, mind pedig a nemzetközi kereskedelmi jogvitákban. A szokások tekintetében megkülönbözteti az íratlan és az írott szokásokat, utóbbira hozza fel példaként az INCOTERMS²⁴ nevű szabálygyűjteményt. A felek számára nem kötelező a jogválasztás során kikötni e szokások figyelembevételét, de a választottbírósi eljárás során azonban ennek ellenére is orientatív szereppel rendelkezik.²⁵ Lando professzor még a jogforrások közé sorolja a nemzetközi kereskedelemben alkalmazott sztenderd klauzulákat is, valamint az ezekre épülő jogértelmező tevékenységet.

Végezetül, fontos forrásként említi nyilvánosságra hozott választottbírósi ítéleteket is. A választottbírósi eljárások alapvetően titkosak, emiatt az ítéleteket csak az érintett felek ismerhetik csak meg. Emiatt különösen értékesnek számítanak a nyilvánosságra hozott ítéletek, hiszen az azokban foglalt elvek a későbbiek folyamán hasznos iránymutatásul szolgálhatnak más választottbíróságok számára is.²⁶

¹⁹ Lando, Ole: The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 34., No. 4. (1985), 747-768. old. 749. old.

²⁰ Kecskés László: A választottbíráskodásra vonatkozó jogi szabályozás kialakulása és fejlődése Magyarországon. In: Kecskés László – Lukács Józsefné (szerk.: Választottbírók könyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 150. old.

²¹ Lando, Ole: The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 34., No. 4. (1985), 747-768. old. 750. old.

²² Lando, Ole: The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 34., No. 4. (1985), 747-768. old. 751. old.

²³ Lando, Ole: The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 34., No. 4. (1985), 747-768. old. 752. old.

²⁴ Az INCOTERMS, vagyis a nemzetközi kereskedelmi kereskedelemben alkalmazott feltételek gyűjteményét először 1923-ban bocsátotta ki az ICC. A legújabb változata 2010-ben került kibocsátásra. E dokumentum jelentősége, hogy nemzetközi szinten egységes szabályrendszert hozott létre, vagyis sztenderdizálta a nemzetközi kereskedelemben leggyakrabban előforduló ügyleteknél alkalmazott feltételeket.

²⁵ Lando, Ole: The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 34., No. 4. (1985), 747-768. old. 752. old.

²⁶ Lando, Ole: The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 34., No. 4. (1985), 747-768. old. 752. old

1.2.2. *A lex mercatoria fejlődési tendenciáinak sajátossága*

E joganyag egyik fontos jellemzője annak „szintetikussága”. E kifejezést *Clive M. Schmitthoff*²⁷ professzortól vettük kölcsön, aki az 1967-ben megjelent „*The Unification or Harmonization of Law By Means of Standard Contracts and General Conditions*” című tanulmányában használta, és véleményünk szerint kifejezetten találóan írja le e joganyag lényeges tulajdonságát. *Schmitthoff* professzor álláspontja szerint a nemzetközi kereskedelem joganyagában egyre több „mesterségesen” előállított jogintézmény jelenik majd meg, köszönhetően az összehasonlító jogi módszer alkalmazásának. Feltevésének alátámasztására az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (UNECE, vagy ECE) által szponzorált, az adásvételi szerződések általános feltételeiről szóló „*General Conditions of Sale and Standard Forms of Contract*” dokumentumot hozza fel példaként.²⁸ A joganyag szintetikusságát adja, az olyan intézmények helyett, mint a francia „*force majeure*” vagy az angol „*frustration*” (amelyek a magyar polgári jogban alkalmazott *vis maiornak* feleltethetők meg) a dokumentum a mesterségesen megalkotott „*relief*” kifejezést alkalmazza inkább. Ugyanis a különféle államok bár hasonlóképp értelmezik az adott jogintézményt, azonban a részleteikben eltérnek e szabályok. Ezért előfordulhat, hogy ugyanazon tényállás mellett, ugyanazon jogintézményre vonatkozó szabályok alkalmazása mellett mégis teljesen más eredménye lehet egy jogvitának – eljáró fórumtól és az eljárás során alkalmazott jogtól függően – ami a kiszámíthatóság ellen hat. Ezért az ECE úgy döntött, hogy a kodifikáció során figyelmen kívül hagyja a nemzeti sajátosságokat, és egy újfajta fogalmat alkot meg. Ennek pedig az eszköze az összehasonlító módszer volt.²⁹

Schmitthoff professzor szerint az általa „szintetikuskak” nevezett joganyag fő jellemzője, hogy a „természetes” joggal szemben, nem organikus fejlődés útján alakult ki. E joganyag kialakulása tudatos jogfejlesztői tevékenység eredménye, amelynek lényege a különböző országokban található jogi megoldásaiban rejlő előnyök kihasználása volt. Meglátása szerint a jövőben a nemzetközi kereskedelmi joggal foglalkozó jogászok jelentős részben szintetikus, nemzeti jellegzetességek nélküli joggal kell majd dolgozniuk, köszönhetően a folyamatosan előrehaladó jogegységesítésnek.³⁰

Eme feltevését jól alátámasztja, hogy az úgynevezett modern *lex mercatoria* jelentős részét a nemzetközi szervezetek által megalkotott, általában ajánlási szintű joganyagok, valamint a nemzetközi szerződésekben (pl.: bécsi vételi egyezmény, CMR,³¹ CIM-COTIF,³² stb.) lefektetett szabályok és jogelvek az irányadók a jogviták eldöntése során. Ez alátámasztja azt a feltevést is, amely szerint a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás egyre kevésbé tekinthető az adott ország jogrendszerének részének. A nemzetközi kereskedelmi ügyekben ugyanis a választottbíráóságok számára adott a lehetőség arra, hogy ne valamely állam joganyaga alapján, hanem az egységesített, a nemzetek feletti jogra alapozva hozzák meg döntésüket. Ez olyan

²⁷ Clive Maximilian Schmitthoff (szül.: Maximilian Schmulewitz, élt 1903-1990 között) német származású angol jogász. A londoni Gresham College professzori tisztségét töltötte be 1976 és 1986 között. Fő kutatási területe a nemzetközi kereskedelem joga és a társasági jog voltak.

²⁸ Progressive Development of the Law of International Trade: Report of the Secretary-General of the United Nations, 1966. In: Cheg, Chia Jui – Cheng Jiarui: Basic Documents on International Trade Law. Kluwer Publishing, Dordrecht 1990. 19. old.

²⁹ Schmitthoff, Clive: The Unification or Harmonization of Law by Means of Standard Contracts and General Conditions. In: *Unification du Droit Unification of Law* 1967(Volume I). 93-118. old. 111. old.

³⁰ Schmitthoff, Clive: The Unification or Harmonization of Law by Means of Standard Contracts and General Conditions. In: *Unification du Droit Unification of Law* 1967(Volume I). 93-118. old. 111-112. old.

³¹ 1956. évi genfi egyezmény a nemzetközi közúti fuvarozásról (Convention Relative au Contrat de Transport International de Marchandises par la Route)

³² 1980. évi berni nemzetközi vasúti fuvarozási egyezmény (Convention de Transport Internationale Ferroviaire)

szabadságot ad bírói kar részére, amely elősegíti az eléjük került jogvita méltányosabb és észszerűbb megoldását.³³

1.3. A választottbírói fórum kérdései, és a jogválasztás

A nemzetközi kereskedelmi választottbírói ügyekben a fórumok tekintetében megállapítható, hogy azok vagy valamilyen nemzeti fórumon történnek, vagy pedig nemzetek feletti fórumon. Szintén fontos kiemelni, hogy a szerződési kikötésekben szerepelhet, hogy valamelyik hordozószerv mellett állandó jelleggel működő választottbírói fórumot jelöl ki fórumként, vagy pedig ad-hoc jelleggel működő választottbírói fórumok járnak el vitás ügyekben. Ez utóbbi esetben a feleket sokkal nagyobb szabadság illeti meg a jogválasztás tekintetében, hiszen nemcsak a szerződéses vitákra alkalmazandó anyagi jogi szabályokat (valamelyik állam joga, *lex mercatoria* stb.), hanem a választottbírói működésével kapcsolatos szabályokat is maguk határozhatják meg. Ez tehát olyan fokú szabadságot biztosít a felek részére, amelyek alapján az esetlegesen felmerülő jogvitákat a számukra legelőnyösebb módon tudják rendezni.

2. Az ISDS eljárások³⁴

Az ISDS viszonylag új jogintézmény a nemzetközi jogban. Elterjedése a II. világháború után aktivizálódott nemzetközi befektetésekhez köthető. Eredeti célja az volt, hogy a befektetők és az államok közötti jogviták eldöntése független és szakmailag megbízható bírói fórum előtt történhessen, valamint ezzel kívánták megakadályozni a jogviták politikai és diplomáciai vitákká alakulását. Nem volt ugyanis ritka ebben az időszakban, hogy a vállalkozások által újonnan kiszemelt befektetési célszágokban nehézkesen működtek a jogállam intézményei, ami miatt a rendes bírósági út a politikai befolyás és a korrupció miatt nem kecsegtetett vonzó végkifejlettel az állam ellen indított perekben. Az ISDS kikötéseket elsőként 1959-ben Németország és Pakisztán alkalmazta kétoldalú megállapodásában, de csak alternatív jelleggel. 1968-ban azonban Hollandia és Indonézia megállapodása már főszabályként kötötte ki, mint a jogérvényesítés eszközét.³⁵ Az ISDS kikötések a 90-es évektől kezdve váltak tömegessé a kereskedelmi megállapodásokban.³⁶

A fentiek alapján látható, hogy az ISDS eljárások jogalapját részben a két- vagy többoldalú (más szóval: *bilaterális és multilaterális*) kereskedelmi megállapodások szolgáltatják. Példaként hozhatók fel olyan nagyléptékű nemzetközi kereskedelmi megállapodások, mint az *Észak-amerikai Kereskedelmi Társulás (NAFTA)*. Azonban megállapodások nem terjednek ki a vitarendezés minden kérdésére. Mert bár az államok szerződő félként ezekben a megállapodásokban határozzák meg választottbírói eljárás szabályait, gyakran utalnak vissza már létező egyezmények alkalmazására.

ISDS eljárás keretében a viták rendezésének több módja van, attól függően, hogy a beruházási megállapodásban mit kötöttek ki egymás között az államok. Leggyakoribb megoldás a választottbírói út kikötése. A befektetők és az államok közötti beruházási vitában eljárhatnak csak az adott ügy eldöntésére létrehozott *ad-hoc* választottbírói fórumok, de népszerű megoldásnak számít az is, hogy állandó jelleggel működő nemzetközi választottbírói fórumokat jelölnek ki eljáró fórum gyanánt. Olyan intézményekről van szó, mint például a *London Court of Arbitration*, az

³³ Lásd Lando, Ole: *The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration*. *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 34., No. 4. (1985), 747-768. old.

³⁴ Bővebben lásd: Kecskés András – Ferencz Barnabás: *A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás és az ISDS eljárások*. (kézirat) Megjelenés helye: Európai Jog

³⁵ Lásd: Newcombe, Andrew – Pardell Lluís: *Law and Practice of Investment Treaties*. Kluwer Law International, 2009. 44. old. <http://ssrn.com/abstract=1375600>

³⁶ Lásd: UNCTAD: *World Investment Report 2015*. http://unctad14.org/Documents/wir2015ch4_en.pdf (2016. augusztus 04.)

International Chamber of Commerce vagy a *Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce*. E szervezetekre jellemző, hogy saját eljárási szabályokkal rendelkeznek.³⁷

A jogintézmény fejlődéstörténetében egyik legfontosabb dokumentum az *1958. évi new yorki egyezmény* volt, a *választottbírói ítéletek kölcsönös elismeréséről*. E szerződés megteremtette annak a lehetőségét, hogy a szerződést ratifikáló államokban meghozott választottbírói ítéletek végrehajthatóvá váltak, ami nagyban elősegítette, hogy a beruházási vitákból ne váljon szükségszerűen diplomáciai vita.

Második lépcsőfoknak számított a nemzetközi beruházási viták rendezésével összefüggő joganyag fejlődésében az *1965. évi washingtoni egyezmény a befektetők és az államok közötti viták rendezéséről*. E szerződés többek között létrehozta a *Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központját* (*International Centre for Settlement of Investment Disputes*, röviden *ICSID*). Az *ICSID*-ről elmondható, hogy nemcsak választottbírói eljárási szabályokat dolgoz ki, hanem közvetít a vitában álló felek között. Ez azonban semmiképp sem jelenti azt, hogy az egyes ügyekben döntene, mivel *az ICSID nem egy bíróság*, csak az intézményi háttérét biztosítja a választottbírói eljárásoknak.

Kiemelkedő szerepet tölt be az *ENSZ* a nemzetközi befektetési viták rendezése során. Az *ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának* (*United Nations Commission on International Trade Law*, röviden: *UNCITRAL*) ugyanis fő célkitűzése a nemzetközi kereskedelem jogának harmonizációja és modernizációja. E tevékenység egyik legfontosabb eszköze a modellszabályok megalkotása. A modellszabályok előnye, hogy az eltérő jogi kultúrájú, különböző jogi hagyományokkal rendelkező államok között hidat képez, elősegítve a viták békés rendezését. Elmondható, hogy számos választottbírói eljárás során kerültek alkalmazásra az *UNCITRAL* modellszabályai.³⁸

V. A választottbírók szerepe a fejlett államok jogrendszerében

A következőkben öt különböző, fejlett államnak tekinthető ország példáján keresztül tekintjük át röviden a választottbíráskodás szerepét az adott országok jogrendszerében. Ennek során néhány, az adott országra jellemző problémakör is vizsgálatra kerül. A common law országok közül az Egyesült Államok választottbírói kérdései kerülnek terítékre. A római-germán jogcsaládba tartozó országok közül olyan, Európai Unió tagállamok kerülnek vizsgálatra, mint Franciaország, valamint Németország. Szintén vizsgálat tárgyát képezi a svájci kereskedelmi választottbíráskodás. A vizsgálatunkkal arra keresünk választ, hogy az előbb említett fejlett országok jogrendszerének milyen mértékben vált részévé a választottbíráskodás.

1. Egyesült Államok

A választottbíráskodás jogszabályi háttérét jelenleg az 1925. évi United States Arbitration Act (más néven: Federal Arbitration Act) szolgáltatja. A törvény hatálya kiterjed tagállamok közötti, valamint a külföldi választottbírói eljárásokra is. Mindennek okát az Egyesült Államok föderális berendezkedésében kell keresni. Ugyanakkor a tagállamok is rendelkeznek választottbírói eljárásra vonatkozó törvényekkel, de a szövetségi jogszabály elsőbbsége miatt azoknak az alkalmazási területe korlátozott.³⁹

³⁷ UNCTAD: Investor-State Dispute Settlement. ENSZ, New York és Genf 2014. 62-63 old. http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeia2013d2_en.pdf

³⁸ Lásd Kecskés András: A civil társadalom kihívásai: fókuszban a TTIP. In: Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány (szerk.) Civilitika: a népfelcsig tudomány. Méry Ratio, Budapest, 2016. 93-118. old.

³⁹ Cheng, Tai-Heng – Peck, Julia: Arbitration procedures and practice in the United States: overview. <http://tmsnrt.rs/2GdKLR4> (2018. március 20.)

A belföldi választottbíráskodás számára további löketet adott a csoportos igényérvényesítés kizárása (class action waivers) fogyasztói ügyekben,⁴⁰ ami miatt a választottbírói kikötések rendkívül népszerűvé váltak a fogyasztói kapcsolatokban.⁴¹

A választottbíráskodás szerepének megnövekedése ugyanakkor pont a common law fejlődése ellen hat. Frank Partnoy professzor szerint ugyanis mindazon ügyek, amelyek nem a rendes bíróságok előtt, hanem a választottbíráskodás útján kerülnek eldöntésre sosem válnak a common law részévé. Emiatt a common law nem lesz képes organikus fejlődés útján lépést tartani a társadalmi viszonyok fejlődésével. Elmondható tehát, hogy Partnoy professzor kutatása alapján az amerikai common law fejlődése lelassulhat.⁴²

2. Svájc

A választottbíráskodás szempontjából Svájc mintaországnak számít, számos esetben kötik ki svájci választottbírói joghatóságát.⁴³ Emiatt a svájci választottbírói rendszer rendkívül fejlettnek és kifinomultnak tekinthető. Ugyanakkor e megállapítások leginkább a nemzetközi kereskedelmi ügyekben felmerülő választottbírói ügyekben rendelkeznek relevanciával. Ugyanis annak ellenére, hogy Svájcban fejlett a választottbíráskodás kultúrája, belföldi kereskedelmi ügyekben mégsem annyira népszerű ez a vitarendezési mód. Az Európai Parlament számára 2014-ben elkészített tanulmány szerint ennek egyik oka a svájci bíróságok rendkívüli nagy megbecsültsége. Másik indokként azonban a választottbírói eljárások hosszadalmasabb voltát találták.⁴⁴

Svájcban külön törvény szabályozza a belföldi és a nemzetközi kereskedelmi ügyekben történő választottbíráskodást. Előbbire a szabályokat a svájci polgári perrendtartás tartalmazza, míg utóbbi ügyekben a svájci nemzetközi magánjogi törvény rendelkezéseit kell alkalmazni. Egyik érdekessége a nemzetközi választottbírói ügyekben alkalmazandó törvénytől, hogy nagyfokú hasonlóságot mutat az UNCITRAL modelltörvénnyel annak ellenére, hogy a valóságban önálló kodifikáció eredménye.⁴⁵

A svájci választottbíráskodás intézményrendszere kifejezetten sajátosnak tekinthető. Ugyanis bár több választottbírói intézmény működik, de a tevékenységüket egyetlen szerv fogja össze, a Swiss Chambers' Arbitral Institution, vagyis a Svájci Kamarák Választottbírói Intézete. Az intézet gondozza a választottbírók listáját, valamint elősegíti a kooperációt a különböző

⁴⁰ Fontos megjegyezni, hogy a fogyasztói kapcsolatok nem minősülnek kereskedelmi ügyeknek a választottbíráskodás tekintetében.

⁴¹ Cheng, Tai-Heng – Peck, Julia: Arbitration procedures and practice in the United States: overview. <http://tmsnrt.rs/2GdKLR4> (2018. március 20.)

⁴² Partnoy, Frank: Synthetic Common Law. University of Kansas Law Review. Vol. 53, Issue 2 (2005) 281-340. old. 322-325. old.

⁴³ Érdekesképpen megjegyzendő, hogy Svájc kiemelkedő szerepet játszik a sportjogi tárgyú választottbírói ügyek tekintetében.

⁴⁴ Cole, Tony – Ortolani, Pietro – Bantekas, Ilias – Warwas, Barbara Alicja – Riefa, Christine – Ferretti, Federico: Legal Instruments and Practice of Arbitration in the EU (November 14, 2014). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2637305> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2637305> 181-182. old. (2018. március 20.)

⁴⁵ Cole, Tony – Ortolani, Pietro – Bantekas, Ilias – Warwas, Barbara Alicja – Riefa, Christine – Ferretti, Federico: Legal Instruments and Practice of Arbitration in the EU (November 14, 2014). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2637305> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2637305> 181. old, 183. old. (2018. március 20.)

választottbíróóságok között. Ugyanakkor a választottbíróóságok működésébe nem avatkozik be mélyen.⁴⁶

3. Franciaország

A francia választottbíróóságok nemzetközi szinten nagy elismertségnek örvendenek. Semmi nem példázza jobban, mint hogy az egyik legfontosabb hordozószerv, az ICC székhelye is Párizsban található.⁴⁷ A francia jog különösen nyitottnak számít a választottbíróósági vitarendezésre, mindez köszönhető a történeti tényezőknek. Ennek ellenére – Svájcra hasonló módon – meg lehet állapítani, hogy a belföldi kereskedelmi ügyekben a választottbíróósági vitarendezés korántsem számít annyira népszerűnek.⁴⁸

Franciaország esetében ki kell emelni, hogy a kereskedelmi választottbíráskodásra alkalmazandó szabályok eltérőek belföldi, illetve nemzetközi ügyekben történő választottbíróósági eljárások esetében.

4. Németország

Németországban a választottbíráskodás kevésbé patinás jogintézmény, mint például Franciaországban vagy Svájcban. Ugyanakkor 2000-es évektől kezdődően megindult a fejlődés. Mindezt köszönhetette az 1998-ban elfogadott új választottbíróósági törvénynek, amely az UNCITRAL 1985. évi modelltörvénye alapján lett megalkotva. A német polgári perrendtartás 10. könyve azonban egy érdekességgel is szolgál: a választottbíróósági vitarendezés alkalmazhatósági köre szélesebben lett meghatározva, mint ahogyan azt a modelltörvényben tették. A német választottbíróósági eljárásra vonatkozó szabályok egységesen alkalmazandók belföldi, illetve nemzetközi kereskedelmi ügyekben indult választottbíróósági eljárások esetében.⁴⁹

A legjelentősebb választottbíróósági szervezetnek a DIS (Deutsche Institution für Scheidtsgerichtsbarkeit), vagyis a Német Választottbíróósági Intézet számít.⁵⁰

VI. Következtetések

Amennyiben a kereskedelmi választottbíráskodás helyére, valamint a fejlett államok jogrendszerekbe beágyazottságának mértékére kívánunk választ adni, kétféle irányból közelíthetünk.

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodással összefüggésben azonban a továbbiakban is számos kérdés merülhet fel. Az elméleti-dogmatikai álláspontok tekintetében még nem alakult ki egységes tudományos konszenzus. Gyakorlatban fennakadásokat a jogválasztás tekintetében okozhat. Ugyanakkor nemzetközi kereskedelmi ügyekben a választottbíráskodás a továbbiakban is népszerű vitarendezési módnak számít, legyen szó befektetők közötti vagy befektetők és állam közötti jogvitákról.

⁴⁶ Cole, Tony – Ortolani, Pietro – Bantekas, Ilias – Warwas, Barbara Alicja – Riefa, Christine – Ferretti, Federico: Legal Instruments and Practice of Arbitration in the EU (November 14, 2014). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2637305> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2637305> 184-185. old (2018. március 20.)

⁴⁷ Bailly, Alexander – Haranger Xavier: Arbitration procedures and practice in France: overview <http://tmsnrt.rs/2HREKqH> (2018. március 20.)

Cole, Tony – Ortolani, Pietro – Bantekas, Ilias – Warwas, Barbara Alicja – Riefa, Christine – Ferretti, Federico: Legal Instruments and Practice of Arbitration in the EU (November 14, 2014). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2637305> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2637305> 94. old (2018. március 20.)

⁴⁹ Cole, Tony – Ortolani, Pietro – Bantekas, Ilias – Warwas, Barbara Alicja – Riefa, Christine – Ferretti, Federico: Legal Instruments and Practice of Arbitration in the EU (November 14, 2014). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2637305> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2637305> 101-102. old. (2018. március 20.)

⁵⁰ Wilske, Stephan – Quinke, David: Arbitration procedures and practice in Germany: overview. global.practicallaw.com/3-502-0949

Érdekes módon azonban a választottbírói rendszer fejlettsége azonban nem jelenti azt, hogy belföldi kereskedelmi ügyekben is népszerű vitarendezési módnak minősül. Mind Svájc, mind pedig Franciaország példája mutatja, hogy a belföldi kereskedelmi jogvitákban a választottbírók helyett sokkal inkább az állami bíróságok útján történő vitarendezést választják.

Dr. habil. Kecskés András PhD
tanszékvezető egyetemi docens
PTE ÁJK Gazdasági és Kereskedelmi Jogi Tanszék
Dr. Ferencz Barnabás
tanársegéd
PTE ÁJK Gazdasági és Kereskedelmi Jogi Tanszék

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás és az ISDS eljárások¹

I. Bevezetés

A 2016-os évben a közvélemény figyelme az olyan szabadkereskedelmi megállapodások felé fordult, mint az Egyesült Államok és az Európai Unió között megkötött tervezett – de mindeközben meghiúsult – *Transzatlanti Kereskedelmi Partnerségi Megállapodás (TTIP)*, valamint a Kanada és az Európai Unió között létrejött *Kanadai-Európai Kereskedelmi Egyezmény (CETA)*. E megállapodásokat a közvélemény nagy ellenérzésekkel kezelte, a legnagyobb *nemzetközi* NGO-k, mint például a *Greenpeace*, pedig folyamatos tiltakozási hullámokat keltettek elfogadásuk ellen. A prognosztizálható káros társadalmi hatások mellett a leghevesebb vitákat az úgynevezett *ISDS eljárás*, vagyis az *investor-state dispute settlement (befektető-állam közötti vitarendezés)* eljárásra vonatkozó rendelkezések váltották ki.

Ahhoz, hogy jobban érthetővé váljon az *ISDS* rendelkezések jelentősége, meg kell válaszolni a fontosabb kérdéseket. A tanulmány ezért az *ISDS* eljárás lényegének magyarázatával kezdődik. A szerzők álláspontja szerint ehhez elengedhetetlen megismerni *ISDS* eljárások történetét, valamint jelenlegi helyzetét a világban. Ezzel összefüggésben fontos a befektetők fogalmát körülhatárolni. Az *ISDS* eljárások aktuális kihívásainak körében nem szabad megfeledkezni az *Európai Bizottság* által javasolt alternatíváról sem, a *Befektetési Bíróságról (Investment Court System, röviden ICS)*. Mindezek során fontosnak tartjuk mindazon politikai megfontolásokra való kitekintéseket, amelyek miatt az amerikai fél a hagyományos *ISDS* eljárást erőltette. Végezetül néhány *ISDS* eljárás keretében tárgyalt ügy rövid ismertetése kerül sorra, ami közelebb vihet eme intézmény lényegének megértéséhez.

II. Az ISDS fogalma, története és jogi háttere

Az *ISDS* olyan vitarendezési mód, amely az államok és a befektetők között felmerült vitás kérdéseket kívánja elrendezni úgy, hogy a választottbíráskodás – amely lehet állandó jellegű vagy eseti jelleggel működő – dönt az adott jogvitában, amely fórum a joghatóságát a vitával érintett országok között megkötött kereskedelmi megállapodásra alapozza.

Az *ISDS* viszonylag új jogintézmény a nemzetközi jogban. Elterjedése a II. világháború után aktivizálódott nemzetközi befektetésekhez köthető. Eredeti célja az volt, hogy a befektetők és az államok közötti jogviták eldöntése független és szakmailag megbízható bírói fórum előtt történhessen, valamint ezzel kívánták megakadályozni a jogviták politikai és diplomáciai vitákká alakulását. Nem volt ugyanis ritka ebben az időszakban, hogy a vállalkozások által újonnan kiszemelt befektetési célországokban nehézkesen működtek a jogállam intézményei, ami miatt a rendes bírósági út a politikai befolyás és a korrupció miatt nem kecsegtetett vonzó végkifejlettel az állam ellen indított perekben. Az *ISDS-t* elsőként *1959-ben Németország és Pakisztán* alkalmazta kétoldalú megállapodásában, *de csak alternatív jelleggel. 1968-ban* azonban *Hollandia és Indonézia*

¹ A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg

megállapodása már *főszabályként kötötte ki*, mint a jogérvényesítés eszközét.² Az ISDS kikötések a 90-es évektől kezdve váltak tömegessé a kereskedelmi megállapodásokban.³

A fentiek alapján látható, hogy az ISDS eljárások jogalapját részben a két- vagy többoldalú (más szóval: *bilaterális és multilaterális*) kereskedelmi megállapodások szolgáltatják. Példaként hozhatók fel olyan nagyléptékű nemzetközi kereskedelmi megállapodások, mint az *Észak-amerikai Kereskedelmi Társulás (NAFTA)*. Azonban megállapodások nem terjednek ki a vitarendezés minden kérdésére. Mert bár az államok szerződő félként ezekben a megállapodásokban határozzák meg választottbírói eljárás szabályait, gyakran utalnak vissza már létező egyezmények alkalmazására.

ISDS eljárás keretében a viták rendezésének több módja van, attól függően, hogy a beruházási megállapodásban mit kötöttek ki egymás között az államok. Leggyakoribb megoldás a választottbírói út kikötése. A befektetők és az államok közötti beruházási vitában eljárhatnak csak az adott ügy eldöntésére létrehozott *ad-hoc* választottbírói bíróságok, de népszerű megoldásnak számít az is, hogy állandó jelleggel működő nemzetközi választottbírói bíróságokat jelölnek ki eljáró fórum gyanánt. Olyan intézményekről van szó, mint például a *London Court of Arbitration*, az *International Chamber of Commerce* vagy a *Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce*. E szervezetekre jellemző, hogy saját eljárási szabályokkal rendelkeznek.⁴

A jogintézmény fejlődéstörténetében egyik legfontosabb dokumentum az *1958. évi new yorki egyezmény* volt, a *választottbírói ítéletek kölcsönös elismeréséről*. E szerződés megteremtette annak a lehetőségét, hogy a szerződést ratifikáló államokban meghozott választottbírói ítéletek végrehajthatóvá váltak, ami nagyban elősegítette, hogy a beruházási vitákból ne váljon szükségszerűen diplomáciai vita.

Második lépcsőfoknak számított a nemzetközi beruházási viták rendezésével összefüggő joganyag fejlődésében az *1965. évi washingtoni egyezmény a befektetők és az államok közötti viták rendezéséről*. E szerződés többek között létrehozta a *Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központját (International Centre for Settlement of Investment Disputes, röviden ICSID)*. Az ICSID-ről elmondható, hogy nemcsak választottbírói eljárási szabályokat dolgoz ki, hanem közvetít a vitában álló felek között. Ez azonban semmiképp sem jelenti azt, hogy az egyes ügyekben döntene, mivel *az ICSID nem egy bíróság*, csak az intézményi háttérét biztosítják a választottbírói eljárásoknak.

Kiemelkedő szerepet tölt be az ENSZ a nemzetközi befektetési viták rendezése során. Az ENSZ *Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (United Nations Commission on International Trade Law, röviden: UNCITRAL)* ugyanis fő célkitűzése a nemzetközi kereskedelem jogának harmonizációja és modernizációja. E tevékenység egyik legfontosabb eszköze a modellszabályok megalkotása. A modellszabályok előnye, hogy az eltérő jogi kultúrájú, különböző jogi hagyományokkal rendelkező államok között hidat képez, elősegítve a viták békés rendezését. Elmondható, hogy számos választottbírói eljárás során kerültek alkalmazásra az UNCITRAL modellszabályai.⁵

² Lásd: NEWCOMBE, Andrew – PARDELL Lluís: *Law and Practice of Investment Treaties*. Kluwer Law International, 2009. 44. old. <http://ssrn.com/abstract=1375600>

³ Lásd: UNCTAD: *World Investment Report 2015*. http://unctad14.org/Documents/wir2015ch4_en.pdf (2016. augusztus 04.)

⁴ UNCTAD: *Investor-State Dispute Settlement*. ENSZ, New York és Genf 2014. 62-63 old. http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeia2013d2_en.pdf

⁵ Lásd KECSKES András: *A civil társadalom kihívásai: fókuszban a TTIP*. In: *Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány (szerk.) Civilitika: a népfelég tudománya*. Méry Ratio, Budapest, 2016. 93-118. old.

III. A beruházás természetére és a befektetők személyére vonatkozó kérdések

Láthattuk, hogy az ISDS eljárások a befektetők és az államok közötti beruházási viták rendezésére szolgál. Gondolatmenetünk folytatásaképp ISDS eljárások tárgyát, a beruházási vitákra vonatkozó kérdéseket tisztázzuk. Mint az láthatóvá válik, a beruházás fogalma rendkívül tágan értelmezhető. Azonban fel kell hívni a figyelmet a nemzetközi választottbíráskodás gyakorlatában megjelenő olyan új tendenciákra is, amelyek a befektető fogalmát szűkebb keretek között kívánja értelmezni. A beruházás jogi természetének vizsgálatához ismételten érdemes áttekinteni az *Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló 1965. évi washingtoni egyezmény* rendelkezéseit.⁶ Az ICSID alapokmányának 25. cikke úgy rendelkezik a joghatóságáról, hogy „[a] Központ joghatósága kiterjed minden olyan beruházásból közvetlenül keletkező jogvitára, amely egyik Szerződő Állam (vagy ezen Szerződő Állam bármely olyan alárendelt szerve vagy ügynöksége, amelyet az a Központnak bejelent) és egy másik Szerződő Állam természetes és jogi személyei között jött létre, amennyiben a vitában álló felek írásban hozzájárulnak a jogvitának a Központ elé terjesztéséhez. Amennyiben a felek hozzájárulásukat adták, azt egyik fél sem vonhatja vissza egyoldalúan.”

A *washingtoni egyezményben* nem határozták meg a beruházás fogalmát. Ez a megoldás a tőkeexportáló fejlett államok és a tőkeszegény fejlődő országok közötti kompromisszum, az úgynevezett „Egyesült Királyság-kompromisszum” eredménye.⁷ A beruházás fogalmának meghatározása körül parázs viták dúltak az egyezményt megszővegező országok között. A fogalom megítélésekor alapvetően két táborra oszlottak a tárgyalásban részt vevő országok. Egyik tábort a tőkeerős országok alkották, akiknek az érdekeit leginkább a tág és absztrakt beruházás-fogalom alkalmazása szolgálta volna. Velük szemben a másik oldalon a tőkeszegény, fejlődő országok álltak, akiknek az álláspontja szerint nagyobb biztonságot jelentett volna egy szűkebbre szabott *befektetés definíció*.⁸ A két tábor közötti patthelyzetet végül az Egyesült Királyság által javasolt kompromisszum oldotta fel: ennek értelmében a *beruházás* fogalma nem került meghatározásra a *washingtoni egyezmény* szövegében. Emiatt, ha a beruházás fogalmát kívánjuk feltárni, akkor az különböző kereskedelmi egyezményekben található fogalommeghatározásokat kell alapul venni.

Példaként szolgálhat a *Magyarország és Azerbajdzsán* között megkötött kereskedelmi megállapodás, amelynek szövegét a *Magyar Köztársaság és az Azerbajdzsán Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló, Bakuban, 2007. május 18-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről szóló 2007. évi CVIII. törvény* hirdette ki. A szerződésben a beruházás fogalma úgy került meghatározásra, „amely magában foglal mindenfajta olyan vagyoni értéket, melyet az egyik Szerződő Fél valamely beruházója gazdasági tevékenységgel összefüggésben fektetett be a másik Szerződő Fél területén, ez utóbbi törvényeivel és jogszabályaival összhangban.” Ezzel összefüggésben nem taxatíve sorol fel olyan alapvető ismerveket, melyek alapján egy befektetést beruházásnak lehet minősíteni.⁹

⁶ Magyarországon az 1987. évi 27. törvényerejű rendelet hirdette ki.

⁷ Mortenson, Julian Davis: The Meaning of “Investment”: ICSID’s Travaux and the Domain of International Investment Law. Harvard International Law Journal, Vol. 51. No 1. 257-318. old 289-291. old

⁸ Mortenson, Julian Davis: The Meaning of “Investment”: ICSID’s Travaux and the Domain of International Investment Law. Harvard International Law Journal, Vol. 51. No 1. 257-318. old 284-296. old.

⁹ Lásd: 2007. évi CVIII. törvény a Magyar Köztársaság és az Azerbajdzsán Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló, Bakuban, 2007. május 18-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről 1. cikk. 1. pont. Ennek alapján befektetésnek minősülhetnek tipikusan:

- a) az ingó és ingatlan tulajdon, valamint minden egyéb dologi jog, mint például mindenféle zálogjog és hasonló jogok;
- b) a részvények, üzletrészek és vállalati kötvények, illetve a társasági érdekeltség egyéb formái;
- c) olyan pénzkövetelések vagy gazdasági értékkel bíró teljesítés nyújtására vonatkozó követelések, amelyek beruházáshoz kapcsolódnak;
- d) a szellemi és ipari tulajdonhoz fűződő jogok, ideértve a beruházáshoz kapcsolódó szerzői jogok, védjegyek, szabadalmak, minták, növényfajta oltalomhoz való jogok, technológiák, know-how, kereskedelmi titkok, földrajzi eredet megjelölések, kereskedelmi nevek és goodwill;

Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a nemzetközi beruházóvédelem gyakorlatában – az ICSID alapokmánnal ellentétesen – az eljáró választottbírók maguk is elkezdtek kialakítani azokat a tesztek és meghatározásokat, amelyek alapján beruházásnak minősítettek bizonyos konstellációkat. Ezzel összefüggésben érdemes röviden ismertetni a *Salini v. Marokkó*¹⁰ ügyet.

A vita előzménye, hogy az olasz *Salini Costruttori S.p.A.* és az *Italstrade S.p.A.* olasz vállalatok 1994-ben közösen elindultak a marokkói kormány által kiírt közbeszerzésen, amelyen a Rabat és Fès között tervezett autópálya megépítésének jogát lehetett elnyerni. 1995. október 17-én a marokkói közúti infrastruktúra fejlesztéséért felelős *Société Nationale des Autoroutes du Maroc (ADM)* és a két olasz vállalat által alkotott konzorcium között megkötötték a szerződés. Ebben vállalták, hogy a munkálatokkal 32 hónap alatt elvégzik, azonban az autópálya végül 36 hónap alatt készült el, 1998-ra. 1999-ben a munkálatok elszámolása során vita alakult ki az ADM és a két olasz vállalat között, ami miatt 2000-ben az *Salini* és az *Italstrade* végül kérvényezték a választottbírói eljárás megindítását az ICSIDnél. A két olasz vállalat összesen 132 639 617 ITL összegű kártérítést követeltek Marokkótól. Végül a felek 2004-ben megállapodtak, amelynek a részletei azonban nem kerültek nyilvánosságra.¹¹

Mégis, mérföldkőjelentőségűnek számít a *Salini v. Marokkó* ügy, hiszen a később *Salini-teszt* néven elhíresült kritériumrendszert *Christoph Schreuer*¹² az ügyben írott szakvéleményében fejtette ki, ami végül az ICSID egyezményről szóló kommentárban jelent meg. A *Salini-teszt* által meghatározott kritériumok szerint i) a beruházásnak egy bizonyos időtartamot kell elérnie ii) amelyből rendszeresen származik nyereség vagy megtérülés, iii) tartalmazza a felelősség átvállalását, iv) a beruházás mértékének jelentősnek kell lennie és v) a beruházásnak valamilyen mértékben hozzá kell járulnia a célország gazdasági fejlődéséhez.¹³

A washingtoni egyezmény a beruházást eszközöző fél személyét annyiban ragadta meg, hogy a 25. cikk (2) bekezdésében határozta meg az „egy másik Szerződő Állam állampolgára” ismérveit. Természetes személyek esetében feltételként szabta, hogy a jogvitában félként szereplő államon kívüli valamely Szerződő Állam állampolgárának kell lennie az eljárás megindítása vagy nyilvántartásba vételének napján. Az egyezmény kiemeli e körből azokat a személyeket, akik bármely említett napon a jogvitában félként szereplő Szerződő Állam állampolgárságával is rendelkeztek. Ez utóbbi rendelkezés célja annak megakadályozása, hogy a kettős állampolgárok másik állampolgárságukkal visszaélve válogassanak az eljáró fórumok közül.

Az ICSID egyezmény a Szerződő Állam állampolgárának akkor tekint egy jogi személyt, ha a jogi személy a jogvitában félként szereplő államon kívüli valamely Szerződő Államban volt honos azon a napon, amikor az eljárást megindították, vagy nyilvántartásba vették. Ez a fordulat lényegében megegyezik a természetes személyekre vonatkozó követelményekkel. Sokkal érdekesebb ennél, hogy – a természetes személyekkel ellentétben – mindazon jogi személyek is bekerülnek a Szerződő állam állampolgárainak körébe, amelyek a jogvitában félként szereplő Szerződő Állam honosságával rendelkeznek. Elengedhetetlen feltétel azonban, hogy a feleknek egyet kell érteniük abban, hogy az Egyezmény szempontjából egy másik Szerződő Államban

e) minden jogszabály vagy szerződés által biztosított jog és jogszabályon alapuló mindenfajta engedély és jóváhagyás, beleértve a természeti erőforrások kutatására, kitermelésére, művelésére vagy kiaknázására vonatkozó koncessziók.

¹⁰ *Salini Costruttori S.p.A. and Italstrade S.p.A. v. Kingdom of Morocco*, ICSID Case No. ARB/00/4

¹¹ <http://investmentpolicyhub.unctad.org/ISDS/Details/50> (2017. november. 07.)

¹² Christoph Schreuer (1944-) nemzetközi jogász, fő műve a több mint 1500 oldalas „The ICSID Convention: A Commentary”. Pályafutása során tanított a bécsi és a salzburgi egyetemen, valamint a gyakorló jogásként is tevékenykedik, többek között választottbíróként is.

¹³ Mortenson, Julian Davis: The Meaning of “Investment”: ICSID’s Travaux and the Domain of International Investment Law. *Harvard International Law Journal*, Vol. 51. No 1. 257-318. old. 271-272. old.

honos jogi személyként kezeljék. Az Egyezmény szövege a külföldi irányítást nevesíti ilyen indoknak.

IV. Az ISDS eljárások leggyakrabban előforduló kritikái

A fentiek ismertetében felmerülhet a kérdés, hogy 2016-ban mennyiben lehetett előremutató, ha a világ két legfejlettebb gazdasági szuperrégiója egy esetlegesen létrejövő szabadkereskedelmi társulás kapcsán felmerülő jogviták feloldására egy olyan választottbírói módszert alkalmazott volna, amely eredetileg ingatag jogállami keretek között működő, gazdaságilag fejletlen – jellemzően harmadik világbeli – államokkal kötött megállapodások jogvitáinak rendezésére jött létre?

Gyakran hangzik el az *ISDS* kritikájaként, hogy mivel a kereskedelmi megállapodásokat államok kötik és nem a vállalkozások, az államok az *ISDS* hatálya alatt nem indíthatnak keresetet a vállalkozások ellen. Nem tehetik, hiszen a vállalkozások nem minősülnek szerződő félnek a megállapodásokban, így nem is tudnak megszegni olyan kötelezettségeket, melyeket a kereskedelmi megállapodások keletkeztetnek. Vagyis ebben a tekintetben a közérdek teljes mértékben alárendelődhet a vállalkozások érdekeinek. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy két esetben az államoknak is sikerült *ISDS* eljárást indítaniuk a vállalkozásokkal szemben, mégpedig *Gabonnak* és *Romániának*.¹⁴

Mivel választottbírói eljárásról van szó, az *ISDS* esetében is érvényesül az eljárás titkosságának alapelve. A titkosság más választottbírói eljárások során fontos és garanciális alapelv lehet, hiszen vállalatok egymás közötti jogvitáit döntenek el, ahol az üzleti titkok védelme minden más szempontot megelőzhet. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy az *ISDS* államok és vállalatok közötti vitákat rendez. Végső soron az államok kártérítési felelősségének megállapítását célozza, ami összetársadalmi és nemzetgazdasági léptékben is jelentős lehet, mégis a nyilvánosság teljes kizárása útján történik.¹⁵

Gyakori ellenérv továbbá, hogy a megalapozott és következetes bírói gyakorlat kialakítására kevés esélyt kínál az *ISDS*. A vállalkozások ugyanis az elmúlt öt évtizedben igen jól megtanulták, hogy az *ISDS* eljárásokat próba jelleggel is érdemes megindítani, hiszen különösebben megalapozott jogi érvek nélkül is nagy kárigényt érvényesíthetnek szerencsés esetben.¹⁶ Mivel az eljárás költséges, alkalmazása a multinacionális vállalatokat hozza előnyösebb helyzetbe és nem kedvez a *KKV szektornak*.¹⁷ Erre utal az a körülmény is, hogy hasonló jogviták az *ISDS* eljárások alkalmazása során egész más eredményekkel érhetnek véget.¹⁸ Ez hosszabb távon a jogbiztonság ellen hat. A jogbizonytalanság pedig nagymértékben csökkentheti a befektetési és beruházási hajlandóságot, ami éppen ellentétes a *Transzatlanti Szabadkereskedelmi Megállapodás*, vagyis a *TTIP* legfőbb céljaival.¹⁹

¹⁴ Uchkunova, Inna: ICSID: Curious Facts. Kluwer Arbitration Blog 2012. október 25. <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2012/10/25/icsid-curious-facts/> (2017. november 7.)

¹⁵ Saha, Himaloya: A Critical Analysis of the Commonly Recommended Reforms of Investor State Dispute Settlement (ISDS). *Legal Issues Journal* Vol. 4. No. 1. 39-54. old. 45. old

¹⁶ Lásd: Eberhardt, Pia – Olivet, Cecilia: *Profiting From Injustice*. Corporate Europe Observatory and the Transnational Institute Brüsszel/Amszterdam, 2012. 26. old. <http://corporateeurope.org/sites/default/files/publications/profitting-from-injustice.pdf> (2017. szeptember 25.)

¹⁷ Lásd: Eberhardt, Pia – Olivet, Cecilia: *Profiting From Injustice*. Corporate Europe Observatory and the Transnational Institute Brüsszel/Amszterdam, 2012. 15. old. <http://corporateeurope.org/sites/default/files/publications/profitting-from-injustice.pdf> (2017. szeptember 25.)

¹⁸ Murphy, John – Heather, Sean: 13 Myths about Investor-State Arbitration. <https://www.uschamber.com/above-the-fold/13-myths-about-investor-state-arbitration> (2017. szeptember 26.)

¹⁹ Kecskés András: A civil társadalom kihívásai: fókuszban a TTIP. In: *Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány* (szerk.) *Civilitika: a népfeltség tudománya*. Méry Ratio, Budapest, 2016. 93-118. old.

Emellett az *ISDS* eljárás etikai és összeférhetetlenségi aggályokat is felvet. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy rendkívül szűk az a választottbírói kör,²⁰ amely világszerte részt vesz a jogviták eldöntésében.²¹ Ezek a bírák pedig jellemzően olyan ügyvédek, akik más esetekben ugyanazokat a vállalatokat képviselhetik megbízás alapján, amelyeknek *ISDS* jogvitáiban választottbíróként is eljárnak.

V. ISDS és a TTIP

Tekintettel az elmúlt időszakban fellángolt vitákra az *ISDS eljárásokkal* összefüggésben, érdemes röviden kitekinteni a végül meg nem kötött TTIP egyezmény *ISDS* rendelkezéseire. Az államok és a vállalatok közötti vitás kérdések jogi úton történő rendezése a társulási megállapodás tervezete alapján választottbírói úton történt volna. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az európai félnek komoly fenntartásai voltak az *ISDS* rendelkezésekkel kapcsolatban.

Ezek után felmerül a kérdés, hogy az Egyesült Államok miért is erőltette az *ISDS* alkalmazását a TTIP keretei között? Hiszen a jogállamiság intézményei az Európai Unió államaiban kellőképp szilárd talajon állnak ahhoz, hogy ilyen szempontból se sorolhassuk őket egy kategóriába a fejlődő világ országaival. Ugyanakkor a *The Economist* hasábjain 2014. október 11-én „*The arbitration game*” (választottbíráskodási játszma) címmel megjelent cikk rámutatott, hogy az Egyesült Államok és Kína között egy – a későbbiekben megkötni tervezett – kereskedelmi szerződésben a TTIP rendelkezései szolgálhattak volna mintaként.²² Más álláspontok szerint az amerikai multinacionális vállalatok érdekeinek érvényesítése tette szükségessé az *ISDS* rendelkezések megtartását.²³

VI. Investment Court System – az ISDS európai alternatívája

Az Európai Bizottság, felismerve, hogy a szabadkereskedelmi egyezmény megkötésének közvetlen akadálya lehetett volna, ha kitar az *ISDS* mellett, kidolgozott egy alternatívát, melyet *ICS-nek*, magyarul befektetővédelmi bíróságnak nevezett el. Az új javaslat igyekezett elvenni az élet azoknak az aggályoknak, melyek az *ISDS* eljárás alkalmazását kísérik. Kinevezett (tehát nem választott) bírák hoznának ítéletet, engedményeket téve a közérdeknek és a társadalmi elvárásoknak, mint például a nyilvánosság követelménye. Az amerikai tárgyalófél ugyanakkor nem mutatkozott nyitottnak erre a megoldásra.²⁴ Végül azonban a Kanadával megkötött *CETA* megállapodás szövege a viták rendezésének fórumának e bíróságot jelölte ki.²⁵

Az befektetővédelmi bíróság szervezete kétszintű, az első fokú bíróságot a 15 fős, kinevezett bírói kar alkotja. Másodfokon pedig a fellebbviteli bíróság található.²⁶ A *CETA* által felvázolt

²⁰ Javarást olyan ügyvédi irodák vesznek részt az eljárásokban, mint a White & Case, a King & Spalding, és a Freshfields.

²¹ Lásd: Eberhardt, Pia – Olivet, Cecilia: Profiting From Injustice. Corporate Europe Observatory and the Transnational Institute Brüsszel/Amszterdam, 2012. 7-8. old. <http://corporateeurope.org/sites/default/files/publications/profitting-from-injustice.pdf> (2017. szeptember 25.)

²² Lásd: The Economist: The arbitration game. 2014. október 11. <http://www.economist.com/node/21623756/print> (2017. szeptember 26.)

²³ Kecskés András: A civil társadalom kihívásai: fókuszban a TTIP. In: Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány (szerk.) Civilitika: a népfeltség tudománya. Méry Ratio, Budapest, 2016. 93-118. old.

²⁴ Hughes, Krista – Blenkinsop, Philip: U.S. wary of EU proposal for investment court in trade pact. Reuters, 2015. október 29. <http://www.reuters.com/article/us-trade-ttip/u-s-wary-of-eu-proposal-for-investment-court-in-trade-pact-idUSKCN0SN2LH20151029> (2017. szeptember 26.)

²⁵ EURÓPAI BIZOTTSÁG: CETA Explained <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/ceta-explained/> (2017. szeptember 26.)

²⁶ EURÓPAI PARLAMENT: From arbitration to the investment court system (ICS) – The evolution of CETA rules 15-20. old

befektetővédelmi eljárás három fő szakaszból áll. A konzultációs eljárás keretében a befektető és az államok igyekeznek megegyezni egymással. Ha ez sikerül, úgy a panaszt visszavonja a befektető. Amennyiben nem, úgy az eljárás a befektetővédelmi bíróság elé kerül. Fontos kitétel, hogy az eljárás folytatását kizáró oknak kell tekinteni, amennyiben az adott ügyben másik fórum már eljár. E rendelkezéssel próbálják elejét venni a „forum shopping” jelenséggel való visszaélésnek.²⁷ A bíróság 3 fős tanácsban jár el, amelynek egy kanadai, egy európai és egy harmadik országbeli bíró tagja van. Ugyanakkor eljárhat egyesbíróként is, ilyenkor azonban csakis harmadik országbeli bíró jár el.²⁸ Végezetül pedig jogorvoslatért a fellebbviteli bírósághoz fordulhatnak.

VII. A civil kontroll lehetősége az ISDS eljárásokban

A TTIP kiszivárgott tervezete tartalmazta már a vitarendezésre vonatkozó szabályokat. Ennek alapján megállapítható, hogy az ISDS hagyományaihoz hasonlóan, itt is a választottbírói megoldást részesítették volna előnyben. Ugyanakkor e jogintézmény fejlődésének néhány eredményét figyelembe vették már, többek között a társadalmi szervezetek részvételét az eljárásokban. Ezzel ugyanis elejét lehetett volna venni a legsúlyosabb kritikáknak.

A társadalmi szervezetek szempontjából fontos kiemelni az *amicus curiae* jellegű szabályokat. A kifejezés szó szerint azt jelenti, hogy a „bíróság barátai”. Maga a jogintézmény római jogi gyökerű, de egyaránt meghonosodott mind az angolszász, mind pedig a kontinentális jogrendszerekben.²⁹ A magyar perjogban *amicus curiae* szabályoknak tekinthető például a *Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi. III. törvény 54-56. §-i*, amely a perbeli beavatkozás feltételeit szabja meg. Érdekességképp megjegyzendő, hogy a hazai bíróságok gyakorlatában is kimunkálásra került az feltételrendszer, ami alapján a társadalmi szervezetek beavatkozhatnak a perekbe.

Azonban a nemzetközi jogban mit is takarhat a beavatkozás egyes eljárásokba? Alapvetően a nemzetközi jog alanyai az államok, az egyes szerződéseket egymás között kötik meg. Bizonyos kérdések azonban nemcsak az államot érintik, hanem egyes magánszemélyeket, társadalmi szervezeteket is. Az *amicus curiae* szabályok annak a lehetőségét vetik fel, hogy az érintett társadalmi szervezetek – vagy akár magánszemélyek is – részt vegyenek az eljárásban. Ha például két állam nemzetközi szerződésben megállapodik arról, hogy gátat építenek egy közös folyón, de abból később jogvita támad, akkor az egyes víz- és természetvédelemmel foglalkozó társadalmi szervezetek is közbeavatkozhatnak a vita eldöntése érdekében. A beavatkozás azonban korlátozott. Ugyanis csak arra terjed ki, hogy írásban ismertessék álláspontjukat a jogvitával összefüggésben, amely vélemény alapján később a fórum mérlegel. Az ismertető azonban olyan ténymegállapítást tartalmazhat, amelyek érdemben befolyásolhatják a jogvita eldöntését.³⁰

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA\(2017\)607251_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA(2017)607251_EN.pdf) (2017. szeptember 23.)

²⁷ EURÓPAI PARLAMENT: From arbitration to the investment court system (ICS) – The evolution of CETA rules 15-20.old

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA\(2017\)607251_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA(2017)607251_EN.pdf) (2017. szeptember 26.)

²⁸ EURÓPAI PARLAMENT: From arbitration to the investment court system (ICS) – The evolution of CETA rules 4. old

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA\(2017\)607251_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA(2017)607251_EN.pdf) (2017. szeptember 26.)

²⁹ Lásd: Hollis, Duncan B.: Private Actors in Public International Law: Amicus Curiae and the Case for the Retention of State Sovereignty. Boston College International and Comparative Law Review 25 (spring): 235–255. old

³⁰ Lásd: Hollis, Duncan B.: Private Actors in Public International Law: Amicus Curiae and the Case for the Retention of State Sovereignty. Boston College International and Comparative Law Review 25 (spring): 238. old

Az ISDS eljárások esetében a legfontosabb eltérés, hogy az egyik fél szükségszerűen vagy befektető vagy vállalkozó, amelynek viszont székhelye valamelyik szerződő államban található. Ugyanakkor ez nem változtat azon, hogy helye lehet társadalmi szervezetek beavatkozásának. E szabályoknak köszönhetően, ha például vita keletkezik egy közegészségügyi intézkedésből – például egy állam megtiltja az egyedi cigarettacsomagolásokat³¹ – akkor az eljárásba be tudnak kapcsolódni mindazon szervezetek, amelyek például a dohányzás visszaszorítását szeretnék elérni. A TTIP kiszivárgott szövegéből kiolvasható a konszenzus az *amicus curiae* jellegű rendelkezésekkel összefüggésben, mivel mindkét fél egyetértett abban, hogy szükséges rögzíteni a társadalmi szervezetek beavatkozási jogát. Azonban a két fél által felvázolt szövegtervezetben már eltérést lehet tapasztalni. Az Európai Bizottság által preferált megfogalmazás szerint ugyanis, az eljáró választottbíróság számára bármely, a szerződő felek területén székhellyel vagy lakóhellyel rendelkező természetes vagy jogi személy elküldheti álláspontját a Szerződésben meghatározott eljárási szabályoknak megfelelően. Ezzel szemben az amerikaiak által indítványozott megfogalmazás szerint a választottbíróság mérlegelheti, hogy helyt ad-e civil szférából (*non-governmental entities*) érkező megkeresések számára, hogy írásban kifejtessék véleményüket, amellyel segíthetik a fórum munkáját a felek előterjesztéseinek és érveinek mérlegelésében. A legfontosabb különbség a két megfogalmazás között, hogy az európai változat nagyobb teret engedne az ilyen beadványok benyújtásának, a megengedhetőségét nem a választottbíróság belátására bízna. Ez a változat azért volna előnyösebb, mert így civil szféra számára tágabb teret adott volna az érzékenyebb kérdésekbe történő beavatkozásra, több szempont érvényesülhetne az eljárás során, ami visszafoghatta volna annak önkényes jellegét.

VIII. ISDS eljárásban elrendezett jogviták

Az ISDS eljárásokkal kapcsolatban a legnagyobb félelmeket az eljárás titkossága, valamint a választottbírói kar és az üzleti szféra szereplői közötti kapcsolatok okozzák. Azonban az e félelmek alapján kialakult a képet árnyalják az UNCTAD, vagyis az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Tanácsának statisztikái. Nyilvántartásuk szerint 2017-ig bezárólag 817 ISDS eljárásról van tudomásuk, ebből 278 eljárás még nem zárult le, 528 eljárás már lezárult, 11 eljárás további sorsa pedig ismeretlen.³² Ha a már lezárult eljárásokat tekintjük, láthatjuk, hogy az esetek 36,6%-ban az államok javára, 26,9%-ban a befektetők javára ítélnék, az eljárások 23,5%-ban az eljárások pedig a felek megegyezésével zárulnak, az eljárások 2,5%-ban pedig a bíróság nem ítélt egyik fél javára sem. Az eljárások 10,6%-a úgy zárult, hogy a felek az eljárás megszüntetését kérték.³³ Vagyis amikor ítéletet hoznak, az esetek többségében az államok számára adnak igazat. Tovább árnyalja a képet azonban, hogy az eljárások költségvonzatai miatt az államoknak pernyertességük ellenére az adófizetők pénzéből kell megfinanszírozni az eljárásokat.³⁴ A következőkben ismertetésre kerülne néhány ügy, példaképp mutatva azokat az eseteket, amikor az ISDS eljárásokban egyrészt az államok javára ítélnék, másrészt a befektetőknek adnak igazat.

1. Amikor az államok javára ítélték...

1.1. Philip Morris Asia Ltd kontra Ausztrália³⁵

Az eljárásban érintett felek a hong-kongi székhelyű Philip Morris Asia Ltd, a Philip Morris multinacionális dohányipari vállalatának dél-kelet ázsiai leányvállalata és Ausztrália voltak. A

³¹ Erre hozható példaként a Philip Morris Asia Ltd kontra Ausztrália ügy.

³² UNCTAD Investment Hub: <http://investmentpolicyhub.unctad.org/ISDS> (2017. szeptember 26.)

³³ UNCTAD Investment Policy Hub <http://investmentpolicyhub.unctad.org/ISDS>

³⁴ Lásd: Eberhardt, Pia – Olivet, Cecilia: Profiting From Injustice. Corporate Europe Observatory and the Transnational Institute Brüsszel/Amszterdam, 2012. 26. old. <http://corporateeurope.org/sites/default/files/publications/profitting-from-injustice.pdf> (2017. szeptember 25.)

³⁵ Philip Morris Asia Limited v. The Commonwealth of Australia, UNCITRAL, PCA Case No. 2012-12 <https://www.italaw.com/cases/851> (2017. szeptember 25.)

keresetet a Hong-Kong és Ausztrália között megkötött bilaterális kereskedelmi megállapodás³⁶ 10. cikke alapján indították.

Az ügy alapja, hogy az ausztrál kormányzat a dohányzás visszaszorítása érdekében törvényt alkotott az egységes, jellegtelen csomagolás alkalmazásáról a dohánytermékek számára, amelyen a szabványosított figyelmeztetéseket is fel kellett tüntetni. A *Philip Morris Asia* tudva a leendő jogszabályváltozásról, úgy szervezte át magát, hogy közvetett tulajdont szerezzen az ausztrál leányvállalatában, hogy pert tudjon indítani Ausztrália ellen. A *Philip Morris Asia* beadványában a *Hong-Kong és Ausztrália között kötött bilaterális kereskedelmi megállapodás 6. cikkére* hivatkozott, ami a jogtalan kisajátítást tilalmazta. Álláspontjuk szerint a jelöletlen csomagolás alkalmazásával sérülnének a védjegyhez való jogaik, mivel azokat nem alkalmazhatnák az egységesen előírt csomagolásokon. A megállapodás hivatkozott rendelkezése szerint mindkét állam tartózkodik az indokolatlan és jogtalan kisajátításoktól.

A választottbíróság nem fogadta el a *Philip Morris* érvelését, és *Ausztráliának* adott igazat, mivel álláspontjuk szerint a vállalatcsoport átszervezése során már tudtak az új törvényről. Ebből kifolyólag joggal való visszaélésként értékelte a keresetet és azt elutasította.

1.2. *Philip Morris kontra Uruguay*³⁷

Az eljárást az 1988-ban, *Svájc és Uruguay között megkötött bilaterális kereskedelmi megállapodás 10. cikkelye* alapján indította a *Philip Morris Brand Sàrl*, a *Philip Morris Products S.A.* és az *Abal Hermanos S.A.*, *Uruguay* ellen. Az *Abal Hermanos a Philip Morris* uruguayi leányvállalata volt.

Uruguay a világon élen járt a dohánytermékek fogyasztásában – valamint az ezzel összefüggő egészségkárosodások, és halálozások tekintetében is, ezért jogalkotás útján igyekezett visszaszorítani a dohányzást. Mindez nemzetközi jogból fakadó kötelezettsége is volt, emiatt olyan intézkedéseket hozott Uruguay, mint például a dohányzás káros hatásaira való figyelmeztetések mértékének megnövelése. Az új szabályok értelmében a figyelmeztetések mérete megnőtt a doboz felületének 50%-ról 80%-ra. További intézkedésként megtiltották, hogy egy cigarettamárka több változatban legyen árusítható. A *Philip Morris* a választottbíróságtól kérte, hogy vagy utasítsa Uruguayt az intézkedések visszavonására, vagy pedig kötelezze a 22,267 millió USD kártérítés annak és kamatainak, valamint a perköltség megfizetésére. Uruguay vitatta a követelés jogszerűségét, mivel a nemzetközi jogi kötelezettségeivel összhangban alkotta meg e szabályokat, többek között a bilaterális kereskedelmi megállapodás a közegészségügyi intézkedésekre vonatkozó kivételeinek megfelelően is. Ráadásul ezek az intézkedéseknek diszkriminatív jellege sem volt, mivel az összes dohányipari társaságra vonatkozott. Uruguay ezért a kereset elutasítását, és felperes perköltségben való marasztalását kérte.

A választottbíróság *Uruguay* számára adott igazat. Megállapította, hogy az intézkedések meghozatala nem sértették *Uruguay* kötelezettségeit, így a *Philip Morris* keresetét elutasította. Meg kell jegyezni a *Philip Morris* keresetével kapcsolatban, hogy a választottbíróságtól részben lehetetlent kért. Ugyanis az ISDS eljárásokban a választottbírósági ítéletek szigorúan kártérítés megítélésére vonatkoznak, az ítéletben nem lehet kötelezni a jog megváltoztatása.³⁸

³⁶ Agreement between the Government of Hong Kong and the Government of Australia for the Promotion and Protection of Investments

³⁷ Philip Morris Brands Sàrl, Philip Morris Products S.A. And Abal Hermanos S.A. V Oriental Republic Of Uruguay ICSID Case No. ARB/10/7
<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw7417.pdf> (2017. szeptember 25.)

³⁸ MURPHY, John – HEATHER, Sean: 13 Myths about Investor-State Arbitration.
<https://www.uschamber.com/above-the-fold/13-myths-about-investor-state-arbitration> (2017. szeptember 26.)

2. ...és amikor a befektetők javára ítélték

2.1. *Metalclad kontra Mexikó*³⁹

A *Metalclad* egy delawarei székhelyű vállalat, amelynek leányvállalata az *ECO-Metalclad* Mexikóban, Guadalcazarban folytattatta tevékenységét az *Ecosistemas Nacionales* és rajta keresztül a *Confinamiento Tecnico de Residuos Industriales* vállalatokon keresztül. A vállalatok veszélyeshulladék kezelésével foglalkoztak. A keresetet a *NAFTA 1117. cikke* alapján indították meg, a választottbíróóság háromtagú tanácsban döntött.

A tényállás szerint a mexikói szövetségi kormány az akkor még mexikói kézben lévő *Confinamiento Tecnico de Residuos Industriales* vállalat számára 1990-ben engedélyt adott a *San Luis Potosi* szövetségi államban található *Guadalcazar* környékén egy veszélyeshulladék-átrakóállomás megépítésére és üzemeltetésére, valamint 1993-ban ugyanott egy veszélyeshulladék-lerakóhely létesítésére is. 1993-ban a *Metalclad* megvásárolta a *Confinamiento Tecnico de Residuos Industriales* vállalatot, abban a tudatban, hogy – a szövetségi állam által megadható üzemeltetési engedély kivételével – az összes szükséges engedéllyel rendelkezik. Nem sokkal a tranzakció után a *San Luis Potosi* kormányzója nyilvános kampányba kezdett a lerakóhely ellen, majd 1994-ben leállította az építkezést, az építési engedélyt pedig visszavonta. Végül azonban a *Metalclad* be tudta fejezni az építkezést, mert az építési engedélyt ismét megkapta. A hulladékkezelői tevékenységét azonban mégsem tudta megkezdeni, mert nem kapta meg az üzemeltetési engedélyt. *San Luis Potosi* leköszönő kormányzója ugyanis utolsó intézkedései egyikeként természetvédelmi szempontból kiemelten védetté nyilvánította a lerakóhelyet és annak környékét. Intézkedését azzal indokolta, hogy e területen egy igen ritka kaktuszfajta található.

A választottbíróóság elmarasztalta Mexikót, mivel a *San Luis Potosi* kormányzóságának eljárása a *NAFTA 1105. cikkébe* ütközött. Ebben került kimondásra, hogy az államok a nemzetközi jog normáinak megfelelően kötelesek bánni a befektetőkkel, az igazságos és méltányos elbánás követelményeinek megfelelően. Amikor a *Metalclad* megvásárolta a *Confinamiento Tecnico de Residuos Industriales* vállalatot, azt abban a hiszemben tette, hogy a kormányzat nem fog akadályokat gördíteni a tevékenysége útjába. Kimondásra került, hogy Mexikó megsértette a *NAFTA 1110. cikkelyét* is, amely az önkényes kisajátítást tilalmazta.

2.2. *Nykomb Synergetics. kontra Lettország*⁴⁰

A *Nykomb Synergetics* egy svéd energetikai holdingtársaság volt, amely az 1990-es évek elején megszerezte a lett *Windau* részvénytársaság 51%-át, így a *Windau* a *Nykomb* leányvállalatává vált. Az eljárás jogalapját *Energia Charta Egyezmény 26. cikke* szolgáltatta. Az eljáró választottbíróóság, a *Stockholmi Kereskedelmi Kamara Választottbíróisági Intézete*, háromtagú tanácsban döntött. Az ítéletet 2003-ban hozták meg.

A *Windau* és az állami tulajdonú *Latvenergo* részvénytársaság 1997-ben szerződést kötöttek, amelyben a *Windau* egy új, vegyes célú gáztüzelésű erőmű megépítését vállalta *Lettország* számára *Bauska* városában. Cserébe a *Latvenergo* vállalta, hogy kétszeres áron veszi át az így megtermelt elektromos áramot. Az erőmű bár 1999-re elkészült, azonban 2000. február 28-ig nem üzemelt, mivel a *Latvenergo* vitatta a kért ellenérték jogszerűségét. Ugyanis a lett jogszabályokat úgy módosították, hogy a *Latvenergo* csak 75%-át fizethette volna meg az általános tarifának a *Windau* felé. A

³⁹ *Metalclad Corporation v The United Mexican States ARB(AF)/97/1*
<https://www.italaw.com/cases/671>

⁴⁰ *Nykomb Synergetics Technology Holding AB v. The Republic of Latvia, SCC* <https://www.italaw.com/cases/759>
(2017. szeptember 25.)

felek először megpróbálták megállapodni, azonban e kísérletek kudarcba fulladtak. Így végül választottbíróóság elé került az ügy.

A *Nykomb* a késedelmi kamatokkal együtt számítva 4.119.502,00 LAT kártérítést követelt *Lettországtól*, Lettország pedig a kereset elutasítását kérte. A felperes szerint Lettország eljárása sértette a *Charta 10 cikkét*, mivel a bánásmódja nem volt méltányos, továbbá sérült a legnagyobb kedvezmény elve (*most-favoured nation status*), és diszkriminatív módon járt el, így a *Charta 13. cikkében* megfogalmazott kisajátítási tilalomba ütközött. *Lettország* szerint viszont a hatáskör hiánya miatt kérte a kereset elutasítását, mivel a *Nykomb* nem volt részese a *Latvenergo* és a *Windau* között megkötött szerződésnek, ami miatt kár sem érhetett. Továbbá *Lettország* szerint a *Latvenergo* cselekményei nem voltak betudhatók az állam számára.

A választottbíróóság végül a *Nykomb* javára döntött, azonban a fizetendő kártérítés mértékét lecsökkentette 1.600.000,00 LAT-ra és annak éves 6%-os kamattal megnövelt összegére. Felhívta Lettországot továbbá arra is, hogy a *Latvenergo* az 1997-ben megkötött szerződés alapján kétszeres tarifa szerint vegye át az elektromos áramot egészen 2007-ig bezárólag a *Windau* üzemeltetésében lévő bauskai erőműtől.

IX. Következtetések

A tanulmány célja volt, hogy az ISDS eljárásokról szóló vitában mindkét oldal álláspontját felmutassa. Megállapítást nyert, hogy az ISDS kikötések nagy népszerűségnek örvendenek a nemzetközi befektetési jogban. A tanulmányban ismertetésre kerültek azok a leggyakoribb kritikák, amik az utóbbi időben felmerültek az ISDS eljárásokkal összefüggésben. Látható, hogy ez az intézmény a nemzetközi jogban rendkívül heves viták tárgyát képezi. Ugyanakkor az intézményről alkotott képet árnyalják a statisztikák, amelyek szerint az eljárások – szűk – többségét az államok nyerik, vagyis talán nem is annyira befektetőbarát ez a megoldás. Ezt támasztja alá a két *Philip Morris* eset is, amikor is az ISDS eljárások terhével kívánták az államokat a számukra terhes szabályok visszavonására rávenni. Ugyanakkor a *Metalclad* és a *Nykomb* esetéből látható, hogy ha az államok, vagy a képviselőjükben eljáró szervek, gazdasági szereplők diszkriminatív módon járnak el, hogy a nem kívánt kötelezettségek alól kibújjanak, úgy a választottbíróóságok a befektető javára ítélnek.

Mindezek mellett hangsúlyozzuk, hogy a társadalmi érdeklődés fenntartása elengedhetetlen az ISDS eljárások iránt. Ezzel egyidejűleg fontos fenntartani a szakmai és a tudományos diskurzust is az ISDS eljárásokkal kapcsolatban, mert így lehetséges az eljárások méltányosabbá, kiszámíthatóbbá tételé. Mindenképp érdemes figyelemmel kísérni a CETA által konstitúált Befektetővédelmi Bíróság tevékenységét is, hiszen csakis a gyakorlatuk igazolhatja vissza eme újszerű elképzelés életképességét a nemzetközi befektetővédelmi rezsimben.

Dr. habil. Kecskés András PhD
Head of Department, associate professor
Department of Business and Commercial Law, Faculty of Law, University of Pécs
Dr. Ferencz Barnabás
Assistant lecturer
Department of Business and Commercial Law, Faculty of Law, University of Pécs

International commercial arbitration and the ISDS procedures¹

1. Introduction

In the year of 2016 the public attention was drawn to free trade agreements such as the *Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)* – planned, but eventually failed to be concluded between the United States and Europe –, furthermore, to the *EU-Canada Comprehensive and Economic Trade Agreement (CETA)* concluded between Canada and the European Union. The public reacted with great anguish and mixed feelings towards these agreements, and the biggest *international NGOs*, for example the *Greenpeace*, organised continuous waves of protests against their conclusion. Apart from the predicted adverse impact on society, the most heated debates were triggered by the so-called *ISDS procedures*, i.e. the provisions related to *investor-state dispute settlement*.

In order to deeper understand the importance of the provisions related to *ISDS*, certain questions have to be answered. Therefore, the research starts by describing the essence of *ISDS* procedures. In the opinion of the authors, it is inevitable to become familiar with the history of *ISDS* procedures first and to get to know their global role. In connection with this it is important to circumscribe the concept of investor. Within the sphere of current challenges of *ISDS* procedures the alternative recommended by the *European Commission* has to be taken into account as well, namely the *Investment Court System (ICS)*. In the course of this the research places importance on examining certain political considerations, due to which the American party pushed for the traditional *ISDS* procedure. Finally, a number of cases assessed in *ISDS* procedures will be presented, which might bring us closer to understanding the essence of this institution.

2. The concept, history and legal background of ISDS

ISDS is a method for resolving disputes arising between states and investors in a way that an arbitral tribunal – which can be institutional or ad-hoc – assesses the given dispute, and its jurisdiction is based on a trade agreement concluded by the states involved in the dispute.

ISDS is a relatively new legal institution of international law. It started to appear in the wake of the flow of international investments that spread after World War II. Its initial purpose was to bring the adjudication of disputes between states and investors front of an independent and professionally reliable tribunal, furthermore, to attempt to stop the possible escalation of legal disputes into political and diplomatic disputes. In this period it was not uncommon that in certain states, which were investment destinations upon the choice of companies, the implementation of the principle of rule of law was not flawless due to political influence and corruption, thus the traditional judicial path was not too attractive taking into account the possible outcome of cases in litigation proceedings initiated against states. *ISDS* was first used in 1959 by *Germany and Pakistan* in their bilateral agreement, but *only as an alternative*. However, in 1968, an agreement between the *Netherlands and Indonesia* set it forth *as a mandatory rule*, as the means for the

¹ The research was supported by the programs of the Hungarian Ministry of Justice aimed at increasing the quality of legal education

enforcement of rights.² Setting forth *ISDS* in trade agreements became regular practice as of the 90s.³

It is apparent from the above that *bi- and multilateral* trade agreements provide the partial legal basis of *ISDS* procedures. As examples, large-scale international trade agreements such as the *North American Free Trade Agreement (NAFTA)* can be mentioned. However, these agreements do not cover all aspects of dispute resolution, because even though the states, as contracting parties, determine the procedural rules to be applied to the arbitration, they frequently include the application of already existing agreements as well.

Within the framework of *ISDS* procedures the method of resolving disputes might take multiple forms, depending on what the states set forth in their investment agreement. The most frequent solution is the arbitral path. Investment disputes between investors and states may be adjudicated by an *ad-hoc* arbitral tribunal established solely for the given case, but designating international arbitral tribunals that operate on a permanent basis is popular as well. These institutions include, among others, the *London Court of Arbitration*, the *International Chamber of Commerce* or the *Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce*. It is typical for such institutions to adopt their own rules of procedure.⁴

One of the most important documents in the evolution of this legal instrument was the *1958 New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards*. It created the possibility for arbitral awards adopted in states that ratified the convention to become enforceable in those states. This greatly facilitated the motive to stop the necessary escalation of investment disputes into diplomatic disputes.

The second step in the evolution of regulations related to international investment disputes was the *1965 Washington Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States*. Apart from its other features, this convention created the *International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID)*. Next to developing procedural rules for arbitration, the *ICSID* also mediates between disputing parties. This, however, does not mean that it would adjudicate certain cases, as the *ICSID is not a tribunal*. It only provides institutional background for arbitral procedures.

The *UN* fills a prominent role in the resolution of international investment disputes, since the main purpose of the *United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL)* is the harmonisation and modernisation of international trade law. One of the most important tools for this activity is the creation of model rules. The advantage of model rules is that they facilitate the peaceful resolution of disputes by building a bridge between states having different legal cultures and traditions. The *UNCTRAL* model rules have been applied in numerous arbitral procedures.⁵

3. Questions related to the nature of the investment and to the person of investors

As it is apparent, the *ICSID* procedures serve the resolution of investment disputes between states and investors. In order to further elaborate our thoughts, we clarify the subject matter of *ICSID* procedures and the questions related to investment disputes. As it becomes visible, the

² See: Newcombe, Andrew – PARDELL Lluís: *Law and Practice of Investment Treaties*. Kluwer Law International, 2009. p. 44. <http://ssrn.com/abstract=1375600>

³ See: UNCTAD: *World Investment Report 2015*. http://unctad14.org/Documents/wir2015ch4_en.pdf (4 August 2016)

⁴ UNCTAD: *Investor-State Dispute Settlement*. Un, New York and Geneva 2014. p. 62-63
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeia2013d2_en.pdf

⁵ See Kecskés András: *A civil társadalom kihívásai: fókuszban a TTIP*. In: *Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány* (szerk.) *Civilitika: a népfeltség tudománya*. Méry Ratio, Budapest, 2016. p. 93-118

concept of investment can be interpreted very broadly. However, further attention has to be raised with respect to the new tendencies appearing in the practice of international arbitration, which attempt to interpret the concept of investor more narrowly.

In order to examine the legal nature of the concept of investment, it is worth reviewing again the provisions of the 1965 *Washington Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States*.⁶ Article 25 of the ICSID charter sets forth with respect to its jurisdiction that „[a] The jurisdiction of the Centre shall extend to any legal dispute arising directly out of an investment, between a Contracting State (or any constituent subdivision or agency of a Contracting State designated to the Centre by that State) and a national of another Contracting State, which the parties to the dispute consent in writing to submit to the Centre. When the parties have given their consent, no party may withdraw its consent unilaterally.”

The concept of investment was left undefined in the *Washington Convention*. This is the result of the so-called *United Kingdom compromise*, a compromise between capital-exporting developed states and low-income developing states.⁷ Hot debates were raging between the states drafting the text of the convention on how to define the concept of investment. During the assessment of this concept, the states participating in the negotiations divided into two groups. One group consisted of financially strong states, whose interests would be best served by using a broad and abstract definition for investment. Against them were standing the group of low-income developing states, whose opinion was that a narrower *concept for investment* would mean greater protection.⁸ This deadlock situation between the two groups was finally resolved by the compromise recommended by the United Kingdom: accordingly, the concept of *investment* was left undefined in the text of the *Washington Convention*. Therefore, if we would like to explore the concept of investment, we have to base our research on the definitions found in various trade agreements.

The trade agreement concluded between *Hungary* and *Azerbaijan* can serve as an example, the text of which was promulgated by *Act CVIII of 2007 on the promulgation of the Agreement Between the Republic of Hungary and the Republic of Azerbaijan for the Promotion and Reciprocal Protection of Investments concluded in Baku on 18 May 2007*. The concept of investment is defined in the agreement as „every kind of asset invested in connection with economic activities by an investor of one Contracting Party in the territory of the other Contracting Party in accordance with the laws and regulations of the latter”. In connection with this, the agreement provides a non-exhaustive list of fundamental factors that characterise an investment.⁹

However, it is worth noting that in the international practice of investor protection – contrary to the ICSID charter –, the proceeding arbitral tribunals also started to develop their tests and

⁶ Promulgated in Hungary by Legislative Decree 27 of 1987.

⁷ Mortenson, Julian Davis: The Meaning of “Investment”: ICSID’s Travaux and the Domain of International Investment Law. *Harvard International Law Journal*, Vol. 51. No 1. p. 257-318. p. 289-291

⁸ Mortenson, Julian Davis: The Meaning of “Investment”: ICSID’s Travaux and the Domain of International Investment Law. *Harvard International Law Journal*, Vol. 51. No 1. p. 257-318. p. 284-296.

⁹ See: Point 1 of Article 1 of Act CVIII of 2007 on the promulgation of the Agreement Between the Republic of Hungary and the Republic of Azerbaijan for the Promotion and Reciprocal Protection of Investments concluded in Baku on 18 May 2007. On the basis of this the following can qualify as investment in particular:

- a) movable and immovable property as well as any other rights in rem such as mortgages, liens, pledges and similar rights;
- b) shares, stocks and debentures of companies or any other form of participation in a company;
- c) claims to money or to any performance having an economic value associated with an investment;
- d) intellectual and industrial property rights, including copyrights, trademarks, patents, designs, rights of breeders, technical processes, know-how, trade secrets, geographical indications, trade names and goodwill associated with an investment;
- e) any right conferred by law or under contract and any licenses and permits pursuant to law, including the concessions to search for, extract, cultivate or exploit natural resources.

definitions based on which they identified certain constellations as investment. A short description of the *Salini v. Morocco*¹⁰ provides related information.

The prelude of the dispute was that in 1994 the Italian companies *Salini Costruttori S.p.A.* and *Italstrade S.p.A.* submitted a joint tender for a public procurement invitation issued by the government of Morocco, where the award was the entitlement to construct a planned highway between Rabat and Fès. On 17 October 1995 the contract was concluded between *Société Nationale des Autoroutes du Maroc (ADM)*, the entity responsible for the development of road infrastructure in Morocco, and the consortium formed by the two Italian companies. In this contract, they undertook to complete the works in 32 months, but the construction of the highway was finally completed in 36 months, by 1998. A dispute had arisen between ADM and the two Italian companies, based on which Salini and Italstrade finally initiated an arbitration procedure front of the ICSID in 2000. As compensation for damages suffered, the two Italian companies claimed ITL 132,639,617 from Morocco. Finally, the parties have settled in 2004, but the details of their settlement remained undisclosed.¹¹

Still, the *Salini v. Morocco* case was a milestone, since the system of criteria that later became notorious by the name of *Salini test* was described by *Christoph Schreuer*¹² in its expert opinion given on the case, which was eventually published in the commentary on the *ICSID Convention*. According to the criteria established by the *Salini test*, the investment has to have “(i) a certain duration, (ii) a certain regularity of profit and return, (iii) an assumption of risk, (iv) a substantial commitment by the investor, and (v) some significance for the host state’s development.”¹³

The *Washington Convention* defines investor to the extent that in its *Article 25 (2)* it determines the characteristics of “a national of another Contracting State”. For natural persons, it set forth as a condition that the natural person has to be a national of a contracting state, excluding the contracting state participating in the legal dispute as a party, at the date of initiating the procedure or when the request is entered into the register. The Convention excludes from this circle all natural persons who, on either date mentioned above, also had the nationality of a contracting state which is simultaneously a party to the dispute. This provision serves the purpose of preventing persons with dual nationality to abuse rights related to their other nationality by picking from the proceeding panels.

Under the *ICSID Convention*, a legal person qualifies as a national of a contracting state if, at the time when the procedure is initiated or when the request is entered into the register, the legal person is a national of a contracting state other than the state party to the dispute. In essence, the condition determined by this provision is identical to the one pertaining to natural persons. However, the interesting part is that, unlike natural persons, legal persons having the nationality of a contracting state party to the dispute do qualify as nationals of a contracting state. However, a necessary condition for this is the consent of the parties whether they accept to treat the legal person as a national of another contracting state for the purposes of the Convention. The text of the Convention mentions foreign control as justification for this provision.

4. Most frequently encountered criticisms with respect to ISDS procedures

¹⁰ *Salini Costruttori S.p.A. and Italstrade S.p.A. v. Kingdom of Morocco*, ICSID Case No. ARB/00/4

¹¹ <http://investmentpolicyhub.unctad.org/ISDS/Details/50> (7 November 2017)

¹² Christoph Schreuer (1944-) international lawyer, his main work is the more than 1500 pages long „The ICSID Convention: A Commentary”. During his career he taught at the universities of Wien and Salzburg, furthermore, he is also active as a practicing lawyer, including acting as an arbitrator.

¹³ Mortenson, Julian Davis: The Meaning of “Investment”: ICSID’s Travaux and the Domain of International Investment Law. *Harvard International Law Journal*, Vol. 51. No 1. p. 257-318. p. 271-272.

In light of the above, the question may arise whether and to what extent it is progressive in 2016 if, in connection with a possible free trade partnership, the world's two most advanced economic super regions apply a method of arbitration to their arising legal disputes that was initially created for resolving legal disputes arising in connection with agreements concluded by economically undeveloped, usually third world states, where the implementation of the rule of law might not stand on the firmest grounds.

As a criticism to *ISDS* it is frequently mentioned that because trade agreements are concluded between states and not between companies, under the rules of *ISDS* the states are not allowed to file claims against companies. They are not allowed to do that because companies do not qualify as contracting states in such agreements, thus they cannot breach obligations established therein. Therefore, in this respect, the public interest may become subordinated to the interests of companies. However, it is worth mentioning that there were two cases in which states, namely *Gabon and Romania*, were allowed to initiate *ISDS* procedures against companies.¹⁴

Since it is an arbitral procedure, the principle of confidentiality applies in the case of *ISDS* as well. Confidentiality can be an important principle and a guarantee as well in other arbitral procedures, because legal disputes between companies are assessed in such cases, where the protection of business secrets might precede all other considerations. However, we have to keep in mind that in *ISDS* procedures legal disputes arising between states and companies are assessed. Ultimately, it serves the purpose of establishing states' liability for damages, which can be significant with respect to both the national economy and society as a whole, but still it is conducted in a manner that fully excludes the public.¹⁵

Another frequent argument against it is that *ISDS* offers few opportunities for establishing well-founded and consistent judicial practice. Companies have learned during the five previous decades that *ISDS* procedures can also be initiated on a try-out basis, because even in the absence of a particularly well-founded legal argument, and with bit of luck on the side, it is possible to enforce a high-volume claim for damages.¹⁶ Since the procedure is expensive, it favours multinational companies, and it does not favour micro, small and medium sized enterprises.¹⁷ This is also supported by the fact that similar legal disputes in *ISDS* procedures might have very different outcomes.¹⁸ This works against legal certainty on the long run, and legal uncertainty can greatly decrease the willingness to invest, which is exactly the opposite of what the *Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)* stands for.¹⁹

Furthermore, *ISDS* procedures might also give rise to ethical and conflict-of-interest issues. The global circle of arbitrators who participate in the assessment of such legal disputes is very narrow²⁰, a fact which cannot go unnoticed.²¹ These arbitrators are typically attorneys-at-law who,

¹⁴ Uchkunova, Inna: ICSID: Curious Facts. Kluwer Arbitration Blog (25 October 2012)

<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2012/10/25/icsid-curious-facts/> (7 November 2017)

¹⁵ SAHA, Himaloya: A Critical Analysis of the Commonly Recommended Reforms of Investor State Dispute Settlement (ISDS). Legal Issues Journal Vol. 4. No. 1. p. 39-54. p. 45.

¹⁶ See: Eberhardt, Pia – Olivet, Cecilia: Profiting From Injustice. Corporate Europe Observatory and the Transnational Institute Brussels/Amsterdam, 2012. p. 26.

<http://corporateeurope.org/sites/default/files/publications/profitting-from-injustice.pdf> (September 25 2017)

¹⁷ See: Eberhardt, Pia – Olivet, Cecilia: Profiting From Injustice. Corporate Europe Observatory and the Transnational Institute Brussels/Amsterdam, 2012. p.15.

<http://corporateeurope.org/sites/default/files/publications/profitting-from-injustice.pdf> (September 25 2017)

¹⁸ Murphy, John – Heather, Sean: 13 Myths about Investor-State Arbitration. <https://www.uschamber.com/above-the-fold/13-myths-about-investor-state-arbitration> (September 26 2017.)

¹⁹ Kecskés András: A civil társadalom kihívásai: fókuszban a TTIP. In: Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány (szerk.) Civilitika: a népfeltség tudománya. Méry Ratio, Budapest, 2016. p. 93-118.

²⁰ Mainly, law firms such as White & Case, King & Spalding, and Freshfields participate in these procedures.

in other cases, might engage in the representation of the same companies in the case of which they proceeded as arbitrators.

5. ISDS and the TTIP

Due to disputes recently flared up in connection with *ISDS procedures*, it is worth examining shortly the related provisions of the *TTIP*, the partnership agreement failed to be concluded eventually. According to the draft of the partnership agreement, the legal assessment of disputed matters between companies and states was to be done through arbitration. However, it is also important to emphasise that in connection with the provisions on *ISDS*, the European party had serious concerns.

Subsequently, the question arises why the United States pushed for the use of *ISDS* in the *TTIP*, since the institutions of the rule of law in European Union member states stand on sufficiently solid grounds for not to be included in the list of developing states in this respect. However, an article published in *The Economist* on 11 October 2014 titled “*The arbitration game*” pointed out that in the trade agreement planned to be concluded in the future between the United States and China, the provisions of the *TTIP* could have served as a model.²² According to other viewpoints, maintaining the *ISDS*-related provisions was necessary for the interests of American multinational companies.²³

6. Investment Court System – The European alternative for ISDS

By realising that standing on the side of *ISDS* would create a direct obstacle to the conclusion of the free trade agreement, the *European Commission* elaborated an alternative, which it named the *Investment Court System (ICS)*. The aim of this new proposal was to take the edge of concerns in connection with the implementation of the *ISDS* procedure. Appointed (thus not selected) judges would pass judgments, making concessions to the public interest and social expectations, with respect for example to the requirement of publicity. However, the American party in negotiation was not open to this solution.²⁴ But eventually, the text of the *CETA* agreement concluded with Canada designated this court as the panel proceeding in disputes.²⁵

The system of the *ICS* is two-tiered. The first instance tribunal is composed of a panel of 15 appointed judges. The appeal tribunal can be found on the second instance.²⁶ The investor-protection procedure outlined by the *CETA* has three main stages. During the consultation procedure the investor and the state can attempt to settle with each other. If successful, the investor withdraws its complaint. If not, the procedure continues front of the court. An important condition is that if in the given case another panel already proceeds, this has to be

²¹ See: Eberhardt, Pia – Olivet, Cecilia: *Profiting From Injustice*. Corporate Europe Observatory and the Transnational Institute Brussels/Amsterdam, 2012. p. 7-8.

<http://corporateeurope.org/sites/default/files/publications/profitting-from-injustice.pdf> (September 25 2017)

²² See: *The Economist*: *The arbitration game*. October 11 2014. <http://www.economist.com/node/21623756/print> (September 26 2017)

²³ Kecskés András: *A civil társadalom kihívásai: fókuszban a TTIP*. In: *Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány* (szerk.) *Civilitika: a népfeltség tudománya*. Méry Ratio, Budapest, 2016. p.93-118.

²⁴ Hghes, Krista – Blenkinsop, Philip: *U.S. wary of EU proposal for investment court in trade pact*. Reuters, October 29 2015. <http://www.reuters.com/article/us-trade-ttip/u-s-wary-of-eu-proposal-for-investment-court-in-trade-pact-idUSKCN0SN2LH20151029> (September 26 2017)

²⁵ European Commission: *CETA Explained* <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/ceta-explained/> (September 26 2017)

²⁶ European Commission: *From arbitration to the investment court system (ICS) – The evolution of CETA rules* p.15-20. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA\(2017\)607251_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA(2017)607251_EN.pdf) (2 September 23 2017.)

viewed as a ground for excluding the continuation of the *ICS* procedure. These provisions attempt to stop the abuse of the “*forum shopping*” phenomenon.²⁷ The court proceeds with a panel of 3 judges, consisting of a Canadian and a European member, and a member from a third state. However, the court may also proceed with a sole judge, but in such cases the sole judge can only be a judge from a third state.²⁸ Finally, for legal remedies, the parties may turn to the appeal tribunal.

7. The possibility of civil control in ISDS procedures

The leaked draft of the *TTIP* already contained the rules pertaining to dispute resolution. On the basis of this it can be established that, similarly to the traditions of the *ISDS*, the arbitral path would have been favoured. However, certain developments had been included, among others, the possibility of civil society organisations to participate in the procedure. By this the gravest criticisms could have been tackled.

With respect to civil society organisations, the rules pertaining to *amicus curiae* are important. Literally, this term means the “*friends of the court*”. The legal institution itself has its roots in Roman law, but was implemented in both Anglo-Saxon and continental legal systems.²⁹ In Hungarian civil procedure, the provisions of *Sections 54 to 56 of Act III of 1952 on the code of civil procedure* are the rules pertaining to *amicus curiae*, setting forth the conditions of intervention in the action. It should be noted, as a matter of interest, that the Hungarian court practice also elaborated a system of criteria, based on which the civil society organisations may intervene in actions.

But what does intervention in certain procedures mean in international law? Fundamentally, the states are the subjects of international law. They conclude certain agreements between each other. However, certain issues not only concern states, but private individuals, civil society organisations as well. The rules of *amicus curiae* create the opportunity for civil society organisations concerned, and also for private individuals concerned, to participate in an action. If, for example, two states agree in an international treaty that they build a dam on their common river, but subsequently a legal dispute arises from this, certain civil society organisations interested in water and environmental protection may intervene for the purpose of facilitating the adjudication of the dispute. Intervention, however, has its limits. Its scope is limited to presenting written opinions in connection with the legal dispute, based on which the proceeding panel can assess the matter subsequently. However, the presentation of opinions might include certain statement of facts which can significantly influence the outcome of a legal dispute.³⁰

The most important difference in the case of *ISDS* procedures is that one of the parties is necessarily an investor or a company, the seat of which is in a contracting state. However, this does not change the fact that civil society organisations have the right to intervene. Thanks to these rules, for example if a dispute arises from a measure taken in connection with public health

²⁷ European Commission: From arbitration to the investment court system (ICS) – The evolution of CETA rules p.15-20. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA\(2017\)607251_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA(2017)607251_EN.pdf) (September 26 2017)

²⁸ European Parliament: From arbitration to the investment court system (ICS) – The evolution of CETA rules p. 4. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA\(2017\)607251_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/607251/EPRS_IDA(2017)607251_EN.pdf) (September 26 2017)

²⁹ See: Hollis, Duncan B.: Private Actors in Public International Law: Amicus Curiae and the Case for the Retention of State Sovereignty. *Boston College International and Comparative Law Review* 25 (spring): p. 235–255.

³⁰ See: Hollis, Duncan B.: Private Actors in Public International Law: Amicus Curiae and the Case for the Retention of State Sovereignty. *Boston College International and Comparative Law Review* 25 (spring): p. 238.

– for example a state prohibits the use of individual packaging for cigarettes³¹ – then the organisations striving for the reduction of smoking may intervene in this procedure.

From the leaked text of the *TTIP* draft the consensus with respect to *amicus curiae* provisions can be seen, because both parties agreed that it is necessary to set forth the intervention right of civil society organisations. However, certain differences can be detected in the draft texts proposed by the parties, since according to the preferred phrasing of the *European Commission all natural or legal persons having domicile or seat in the territory of the contracting parties shall have the right to present their opinion to the court in accordance with the procedural rules determined in the Convention*. In contrast, according to the phrasing proposed by the Americans, the arbitral tribunal would have the right to evaluate whether it allows requests incoming from the *civil sphere (non-governmental entities)* to present in writing their opinions, with which they might assist the work of the tribunal in assessing the parties' submissions and arguments. The most important difference between the two phrasings is that the European version would allow more space for such submissions, and would not entrust the arbitral tribunals with deciding on whether they allow it or not. This version could have been more advantageous, because it would have provided bigger space for the civil sphere for intervening in more sensitive issues, and more viewpoints could have been implemented during the procedure, restraining arbitrary nature.

8. Legal disputes assessed in ISDS procedures

The biggest fears in connection with *ISDS* procedures were caused by its confidential nature, and the relationships existing between the panel of arbitrators and the actors of the business sphere. However, the picture created on the basis of these fears is shaded by the statistics of the *UNCTAD*, i.e. the *United Nations Conference on Trade and Development*. According to their registry, up to 2017 the number of *ISDS* procedures was 817, 278 of which still pending, 528 already closed, and the fate 11 procedures is yet unknown.³² If we look at the already closed procedures, we can see that in 36.6% of the cases the state was the prevailing party, in 26.9% the investor was the prevailing party, in 23.5% the procedure was closed with the settlement of the parties, and in 2.5% of the cases the court ruled for the benefit of neither parties. In 10.6% the procedure was closed because the parties requested its termination.³³ Therefore, if an award is adopted, in most cases the state is the prevailing party. However, the picture is further shaded by the fact that due to the expensive nature of these procedures and despite them being the prevailing party, the states nevertheless have to finance the procedural costs from taxpayers' money.³⁴ Below, certain cases will be presented, providing examples of prominent *ISDS* cases:

8.1. When the state was the prevailing party...

8.1.1. *Philip Morris Asia Ltd v Australia*³⁵

The parties to the dispute were the state of Australia and *Philip Morris Asia Ltd*, having its seat in Hong Kong, and being the Southeast Asian subsidiary of *Philip Morris'* multinational tobacco

³¹ An example is the *Philip Morris Asia Ltd v Australia* case.

³² UNCTAD Investment Hub: <http://investmentpolicyhub.unctad.org/ISDS> (September 26 2017)

³³ UNCTAD Investment Policy Hub <http://investmentpolicyhub.unctad.org/ISDS>

³⁴ See: eberhardt Pia – Olivet, Cecilia: *Profiting From Injustice*. Corporate Europe Observatory and the Transnational Institute Brüssel/Amszterdam, 2012. p.26.

<http://corporateeurope.org/sites/default/files/publications/profitting-from-injustice.pdf> (September 25 2017)

³⁵ *Philip Morris Asia Limited v. The Commonwealth of Australia*, UNCITRAL, PCA Case No. 2012-12 <https://www.italaw.com/cases/851> (September 25 2017)

company. The claim was filed on the basis of *Article 10 of the bilateral trade treaty*³⁶ concluded between Hong Kong and Australia.

The starting point of the case was that the government of Australia adopted an act with the purpose of reducing smoking, according to which tobacco products have to have standard, non-individual packaging, on which certain standardised warnings have to be indicated as well. *Philip Morris Asia*, being aware of the future legislative changes, reorganised itself in a way that it acquired direct ownership in its Australian subsidiary, so it could initiate an action against Australia. In its submission, *Philip Morris Asia* referred to *Article 6 of the bilateral trade treaty concluded between Hong Kong and Australia*, which prohibited unlawful expropriation. According to their standpoint, by the use of unmarked packaging, their rights related to trademark would be violated, because they would not be able to indicate it on standardised packaging. According to the referred provision of their agreement, both states shall refrain from unjustified and unlawful expropriation.

The arbitral tribunal did not accept the argument of *Philip Morris*, and ruled for the benefit of Australia. According to the tribunal's opinion, during the reorganisation of the company group they were already aware of the new legislative act. Therefore, it refused the claim and deemed it as an abuse of rights.

8.1.2. Philip Morris v Uruguay³⁷

The procedure was initiated by *Philip Morris Brand Sàrl, Philip Morris Products S.A. and Abal Hermanos S.A* against Uruguay, on the basis of *Article 10 of the bilateral trade agreement concluded in 1988 between Switzerland and Uruguay*. *Abal Hermanos* was the subsidiary of *Philip Morris* in Uruguay.

Uruguay was a world leader in the consumption of tobacco products, as well as in related health damages and deaths, thus by enacting new laws it strived to reduce smoking. This was Uruguay's obligation arising also from international law, therefore it implemented measures that increased the extent of warnings on the adverse effects of smoking. According to the new rules, the size of warnings was increased from 50% to 80% of the surface of the package. Further measures prohibited the sale of a certain brand of cigarette in multiple versions. *Philip Morris* requested the arbitral tribunal to order Uruguay to withdraw the measures, or oblige it to pay *USD 22.267 million for damages and its interests, and for the procedural costs*. Uruguay contested the lawfulness of the claim, because *it created these rules in accordance with its obligations arising from international law, including also the compliance with the exceptions named in the bilateral trade treaty pertaining to public health measures*. Furthermore, the measures had no discriminative nature, since they applied to all companies in the tobacco industry. Therefore, Uruguay requested the refusal of the claim and the condemnation of the claimant with respect to the procedural costs.

The arbitral tribunal accepted the request of Uruguay. It established that the measures taken did not violate Uruguay's obligations, thus it refused *Philip Morris'* claim. In connection with *Philip Morris'* claim it has to be noted that although partially, but it still requested the impossible from the arbitral tribunal, since in *ISDS* procedures the scope of the award can only extend to deciding on consideration for damages, and the award may not include the obligation to amend a legislative act.³⁸

³⁶ Agreement between the Government of Hong Kong and the Government of Australia for the Promotion and Protection of Investments

³⁷ Philip Morris Brands Sàrl, Philip Morris Products S.A. And Abal Hermanos S.A. V Oriental Republic Of Uruguay ICSID Case No. ARB/10/7 <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw7417.pdf> (September 25 2017)

³⁸ Murphy, John – Heather, Sean: 13 Myths about Investor-State Arbitration. <https://www.uschamber.com/above-the-fold/13-myths-about-investor-state-arbitration> (September 26 2017)

8.2. ...and when the investor was the prevailing party

8.2.1. *Metalclad v Mexico*³⁹

Metalclad is a company having its seat in Delaware. Its subsidiary, *ECO-Metalclad*, carried out activities in Guadalcázar, Mexico, through the companies *Ecosistemas Nacionales* and *Confinamiento Tecnico de Residuos Industriales*. These companies were engaging in hazardous waste management. The claim was filed on the basis of *Article 1117 of the NAFTA*, and the arbitral tribunal proceeded with a panel consisting of three arbitrators.

According to the facts of the case, in 1990 the federal government of Mexico issued a licence to the company *Confinamiento Tecnico de Residuos Industriales*, still in Mexican ownership at the time, to construct and operate a hazardous waste transfer station in *Guadalcázar*, located in the area near the federal state of *San Luis Potosí*, furthermore, in 1993, to establish a hazardous waste landfill facility at the same location. In 1993, *Metalclad* purchased *Confinamiento Tecnico de Residuos Industriales* in the knowledge that, apart from the operating licence to be issued by the federal state, it possesses all necessary licences. Shortly after the transaction the governor of *San Luis Potosí* launched a public campaign against the landfill facility, and in 1994 he had stopped the construction and withdrew the licence. Eventually, however, *Metalclad* was able to finish the construction because it obtained the construction licence again, but it was not able to commence waste management activities because it did not get the operating licence, since the outgoing governor of *San Luis Potosí*, as one of his last measures, declared the landfill facility and the surrounding lands an environmentally protected area. He justified his measure by stating that a very rare kind of cactus grows there.

The arbitral tribunal ruled against Mexico on the ground that the governorate of *San Luis Potosí* proceeded by violating *Article 1105 of the NAFTA*. Therein, it was stated that states shall treat investors in accordance with the norms of international law and in compliance with the requirement of fair and equitable treatment. When *Metalclad* purchased *Confinamiento Tecnico de Residuos Industriales*, it did so in the belief that the governorate will not prevent it from carrying out its activities. It was stated that Mexico also breached *Article 1110 of the NAFTA*, the provision that prohibits arbitrary expropriation.

8.2.2. *Nykomb Synergetics v Latvia*⁴⁰

Nykomb Synergetics was a Swedish energy holding company which, in the beginning of the 1990s, acquired 51% ownership in the Latvian *Windau*, therefore, *Windau* became a subsidiary of *Nykomb*. *Article 26 of the Energy Charter Treaty* provided the legal basis of the procedure. The three-member panel of the proceeding arbitral tribunal, the *Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce*, adopted its award in 2003.

Windau and the state-owned *Latvenergo* concluded an agreement in 1997, according to which *Windau* undertook to construct a new cogeneration plant for the state of *Latvia*, in the city of *Bauska*. In return, *Latvenergo* undertook to purchase the electricity produced at a double price. The construction of the power plant was finished by 1999, but it did not operate until 28 February 2000, because *Latvenergo* disputed the purchase price and its lawfulness. The Latvian laws were

³⁹ *Metalclad Corporation v The United Mexican States* ARB(AF)/97/1
<https://www.italaw.com/cases/671>

⁴⁰ *Nykomb Synergetics Technology Holding AB v. The Republic of Latvia*, SCC <https://www.italaw.com/cases/759> (September 25 2017)

amended in a way that *Latvenergo could only pay 75% of the general tariff to Windau*. The parties tried to reach a settlement first, but it was unsuccessful, thus the case ended up front of the arbitral panel.

Together with default interest, *Nykomb* claimed *LAT 4.119.502.00* as compensation for damages from *Latvia*. *Latvia* requested the refusal of the claim. According to the claimant, *Latvia* proceeded by breaching *Article 10 of the Charter*, as treatment was not equitable, furthermore, the principle of the *most-favoured nation status* was also harmed, and *Latvia* also acted in a discriminative manner, thus it also breached the prohibition of expropriation set forth in *Article 13 of the Charter*. *Latvia* referred to the lack of jurisdiction when requesting the refusal of the claim, because *Nykomb* was not a party to the contract concluded between *Latvenergo* and *Windau*, and therefore it could not suffer any damage. Furthermore, according to *Latvia*, *the actions of Latvenergo were not attributable to the state*.

Eventually, the arbitral tribunal ruled for the benefit of *Nykomb*, however, it decreased the amount of consideration for damages to *LAT 1.600.000.00*, *increased with an annual interest rate of 6%*. Furthermore, the arbitral tribunal obliged *Latvia* to purchase electricity from *Latvenergo* until 2007 at a double price, from the power plant in *Bauska operated by Windau*, and *in accordance with the agreement concluded in 1997*.

9. Conclusions

The aim of the research was to present the standpoint of both sides in the dispute related to ISDS procedures. It has been established that ISDS clauses enjoy great popularity in international investment law. The most recent and frequent criticisms arising in connection with ISDS procedures were also presented. It is apparent that this institution is the subject of heavy debates in international law, however, the picture is shaded by statistics which show that in the narrow majority of cases the states are the prevailing parties, so perhaps this solution is not that investor-friendly. The two cases in connection with *Philip Morris* indicate this as well, in which they attempted to force states through ISDS to repeal certain laws which were detrimental for them. However, in the *Metalclad* and *Nykomb* cases we can see that if states, or organisations and economic actors proceeding on their behalf do not fulfil their obligations deemed un-wanted, or if they act in a discriminative manner, the arbitral panel is going to rule against them and for the benefit of the investor.

In addition, we emphasise that maintaining social interest towards *ISDS procedures* is indispensable, and at the same time, it is important to maintain the professional and academic discourse in the topic, as it is necessary for achieving more equitable and predictable procedures. The activity of the *Investment Court System* established by the *CETA* will most definitely be worth monitoring, as only their practice will be able to provide feedback on the viability of this new idea in the international regime of investor protection.

Választottbíráskodási törvényünk az UNCITRAL nézőpontjából

I. BEVEZETÉS

A választottbíróági eljárás az alternatív, peren kívüli vitarendezés egyik lehetséges módja, a magyar jogban alapvető szabályait a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: régi Vbt.) tartalmazta. A régi Vbt. megalkotása óta eltelt több mint húsz év felvetette azt a kérdést, hogy jelenlegi formájában valóban alternatívát jelent-e a vitarendezésben a választottbíráskodás, indokolt-e a választottbíróági eljárás újraszabályozása, felmerültek-e a gyakorlatban olyan problémák, amelyek a jogi szabályozás módosítását igényelték.

A régi Vbt. az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (United Nations Commission on International Trade Law, a továbbiakban: UNCITRAL) által megalkotott UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 (a továbbiakban: UNCITRAL Mintatörvény vagy Mintatörvény¹) mintáját követte. Megfelelő keretet biztosított a hazai választottbíráskodás fejlődésének, azonban annak érdekében, hogy a magyar vállalkozások a külföldi partnereikkel kötött szerződéseikben nagyobb arányban tudják elérni magyarországi állandó választottbíróág kikötését, új választottbíróági törvény megalkotása vált szükségessé. Többek között erre hivatkozással alkotta meg a jogalkotó a 2017. évi LX törvényt (a továbbiakban: új Vbt.), amely miniszteri indoklása szerint az a régi Vbt.-hez hasonlóan diszpozitív szabályozási módszert alkalmaz. Egyúttal átalakítja az arbitráció szervezeti kereteit és olyan kérdésekre is megoldást kínál, amivel korábbi törvényünk adós maradt.

Az új Vbt. szintén az UNCITRAL Mintatörvény rendelkezéseit tekinti irányadónak, ezért részletesebben foglalkozom az abban foglaltakkal, valamint érintem az UNCITRAL Választottbíróági Mintaszabályzatát² is. A nemzetközi kitekintés után a régi és új magyar törvény egyes rendelkezéseinek összehasonlító elemzése következik, kitérve a gyakorlatban felmerülő problémákra, és a releváns bírósági döntésekre. A témában megjelent szócikkekre is támaszkodva, a külföldi és hazai szabályozás összevetése révén foglalkozom a régi és új törvény hatályával, valamint azzal, hogy milyen ügyekben indokolt választottbíróági eljárás lehetőségének biztosítása. Kitérek továbbá arra, hogy befolyásolhatja-e – és ha igen mennyiben – az eljárás megindíthatóságát, ha valamelyik fél felszámolás alá kerül. Érinteni fogom az eljárási szabályok meghatározásának kérdését, a mulasztás jogkövetkezményeit, a költségkedvezmények lehetőségét. Kutatásom során kérdésként fogalmazódott meg a választottbíróág által elrendelt ideiglenes intézkedés végrehajthatóságának problémája. Végül foglalkozom a választottbíróági ítélet érvénytelenítésével, továbbá azzal, hogy vajon rendkívüli perorvoslat igénybe vehető-e, van-e helye perújításnak.

Az új Vbt. a belföldi és nemzetközi választottbíróági eljárást egységesen, egy törvényben szabályozza. Tanulmányomban a terjedelmi korlátokra is figyelemmel, a belföldi választottbíráskodásra vonatkozó rendelkezéseket vizsgáltam.

¹ https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/06-54671_Ebook.pdf letöltés dátuma 2017. április 14.

² UNCITRAL Arbitration Rules 1976.

II. UNCITRAL MINTATÖRVÉNY

Választottbírósi megállapodás

Az ENSZ szervezetéhez tartozó Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottság 1966-ban jött létre magyar kezdeményezésre. A nemzetközi kereskedelmi jog fejlesztése és egységesítése érdekében alkotta meg a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás tekintetében az UNCITRAL a Választottbírósi Mintaszabályzatot (UNCITRAL Rules 1976.), az Egyeztetési Szabályzatot (UNCITRAL Conciliation Rules 1980.), a Nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásra vonatkozó UNCITRAL Mintatörvényt, amelyet a legkülönbözőbb jogi hagyománnyal rendelkező ország valóban mintának tekintett a választottbírósi eljárásról szóló törvények megalkotásakor. Ekként tett Magyarország is azzal, hogy a régi Vbt. a belföldi és a nemzetközi választottbíráskodásról egyaránt rendelkezett, amely szabályozási megoldást az új Vbt. is követ. Az UNCITRAL Mintatörvény a nemzetközi kereskedelmi ügyekben szabályozza a választottbíráskodást, az 1. cikk (1) bekezdéséhez fűzött lábjegyzet szerint azonban a kereskedelmi tevékenység fogalmát kiterjesztően kell értelmezni. Az új Vbt. nem tartalmaz olyan további követelményt, amelyet a régi Vbt., miszerint a választottbírósi út feltétele az is, hogy a vita tárgyával a felek szabadon rendelkezhetnek. Az új Vbt. pusztán azt rögzíti, hogy az arbitrációs eljárásnak kereskedelmi jogviszonyban van helye, kereskedelmi jogviszony alatt pedig minden kereskedelmi vagy gazdasági, szerződéses és szerződésen kívüli jogviszonyt is érteni kell.³

A választottbírósi eljárás alapja a választottbírósi megállapodás, melyben a felek szerződéses vagy szerződésen kívüli jogviszonyukból eredő vitát választottbírósi eljárás elé utalnak. A Mintatörvény első változata szerint, a választottbírósi megállapodást írásban kell megkötni, a megállapodás lehet önálló szerződés vagy más szerződés része (7. cikk). Az írásbeliség követelményének megfelelt a felek közötti levélváltás, táviratváltás, telefax is. A második változat a választottbírósi megállapodás fogalmának meghatározásánál ugyanakkor nem követeli meg az írásbeliséget. Ez azonban a szakirodalom szerint kockázatos,⁴ bizonyítási nehézségekkel járhat és ezért a megszületett ítélet végrehajtását bizonytalanná teheti.⁵ Általános jelleggel rögzíti a Mintatörvény, hogy amennyiben a fél tudomást szerez arról, hogy a választottbírósi megállapodás valamely rendelkezését nem teljesítik, és ezt a fél nem kifogásolja, vagy késedelmesen terjeszti elő kifogását, akkor magatartását úgy kell tekinteni, hogy a kifogás jogáról lemondott [4. cikk]. A régi Vbt. ezt a rendelkezést maga is átvette és hatályos törvényünk szintén követi a Mintatörvény releváns rendelkezését.

Választottbírósi hatásköre, eljárása és határozata, valamint az ítélet érvénytelenítése

A választottbírósi eljárás maga dönt hatásköréről, ideértve a választottbírósi megállapodás létezését, érvényességét érintő kifogást is. Ebből a szempontból a szerződés részét képező választottbírósi kikötést úgy kell kezelni, mint a szerződés egyéb rendelkezéseitől független megállapodást. A választottbírósi eljárásnak az a döntése, hogy egy szerződés – amely a választottbírósi kikötést tartalmazza – semmis, nem jelenti egyben a választottbírósi kikötés érvénytelenségét [16. cikk]. Az „elválaszthatóság” (separability) elve alapján a választottbírósi eljárás dönthet a választottbírósi kikötést tartalmazó szerződés érvénytelenségéről, mivel a hatáskörét megalapozó kikötés nem válik automatikusan érvénytelenné.⁶ A választottbírósi eljárás hatáskörével

³ Új Vbt. 3. § (1) bekezdés 1.7. pont

⁴ Horváth Éva, *Nemzetközi választottbíráskodás*, HVG–ORAC, Budapest, 2010. 54.

⁵ Uo.

⁶ Horváth i.m. 77

kapcsolatos kifogást legkésőbb a választirat benyújtásakor, a hatáskör túllépésével kapcsolatos kifogást pedig nyomban elő kell előterjeszteni

Az eljárási szabályokat elsősorban a felek megállapodása, ennek hiányában a választottbíróóság határozza meg. Utóbbi bármelyik fél kérelmére ideiglenes intézkedést rendelhet el, amennyiben a felek eltérően nem rendelkeznek. Az ideiglenes intézkedés olyan átmeneti intézkedés, amely valamely helyzet fenntartására, vagy helyreállítására irányul, a felet tartózkodásra kötelezi, vagy a jogvita szempontjából releváns bizonyíték megőrzését biztosítja. A választottbíróóság szükség esetén az ideiglenes intézkedést biztosíték nyújtásához kötheti. A Mintatörvény szerint az ideiglenes intézkedést kérelmező fél felel minden költségért, kárért, amely amiatt következik be az ellenérdekű félnél, hogy az ideiglenes intézkedés elrendelésére nem volt szükség. A 17. cikk szabályozza a választottbíróóság által elrendelt ideiglenes intézkedés elismerését és végrehajtását. Érdekes módon, a Mintatörvény nem rendelkezik az eljárás bizalmas jellegéről, a régi és új Vbt., szerint viszont a felek eltérő megállapodása hiányában az eljárás, a tárgyalás nem nyilvános. A Mintatörvény a felperes mulasztásának alapvető jelentőséget tulajdonít, így eltérő megállapodás hiányában, ha a felperes nem terjeszti elő a keresetet, a választottbíróóság az eljárást megszünteti. Nem fűződik ilyen jogkövetkezmény az alperes mulasztásához, ha az alperes mulaszt, nem nyújtja be írásban ellenkérelmét, vagy nem jelenik meg a tárgyaláson, a választottbíróóság lefolytatja az eljárást és a mulasztást nem lehet úgy tekinteni, hogy az alperes elismerte a felperes állításait [25. cikk]. A választottbíróóság a felek által választott jog alapján bírálja el a jogvitát, választott jog hiányában pedig a választottbíróóság határozza meg, hogy melyik ország kollíziós joga alapján kell eljárni. Ha a felek erre kifejezetten felhatalmazták, a választottbíróóság a méltányosság elve alapján is dönthet (*ex aequo et bono*). Ebben az esetben a döntésnél nem kell jogszabályt figyelembe venni, ami azzal a hátránnyal jár, hogy a döntés meglehetősen kiszámíthatatlan.⁷ A 34. cikk alapján az ítélet kézbesítésétől számított három hónapos határidőn belül a választottbíróósági ítélet érvénytelenítését kérhetik a felek, a Mintatörvényben taxatív felsorolt okokra hivatkozással.

III. UNCITRAL VÁLASZTOTTBÍRÓSÁGI MINTASZABÁLYZATA

Az UNCITRAL választottbíróósági mintaszabályzata (UNCITRAL Arbitration Rules)⁸ 1975-ben került megalkotásra. A Mintatörvény szabályaival túlnyomórészt egyező, de bizonyos kérdésekben, részletesebb szabályokat tartalmaz. Alapvetően eseti eljárást modellez, ennek ellenére számos állandó választottbíróóság szabályzata alapjául szolgált.⁹ A Mintaszabályzat is rögzíti, hogy a választottbíróói tanács a saját hatásköréről maga jogosult dönteni, ideértve a választottbíráskodási megállapodás létezésével vagy érvényességével kapcsolatos kifogásról szóló döntést is. A Mintaszabályzat – a Mintatörvénnyel azonos megoldást követve – biztosítja, hogy a választottbíróói tanács kérelemre ideiglenes intézkedést hozhat. Az ideiglenes intézkedés biztosíték adásához köthető, és az ideiglenes intézkedést kérő fél felelőssé tehető a másik félnek az intézkedés révén okozott károkért és költségekért, ha a választottbíróóság később úgy határoz, hogy – az akkor fennálló körülmények között – az intézkedést nem lett volna szabad elrendelni.

A felperes mulasztása, az eljárás megszüntetését eredményezi, kivéve, ha maradtak eldöntendő kérdések és a választottbíróóság azok eldöntését szükségesnek tartja. Az alperes mulasztása az eljárás folytatásának nem akadály, továbbá az sem, ha a fél nem jelenik meg a tárgyaláson, vagy nem terjeszti elő bizonyítékait, ilyen esetben a választottbíróóság az ítéletét a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján hozhatja meg. A Mintaszabályzat szerint a tárgyalás berekesztése előtt a

⁷ Horváth i.m. 98.

⁸ UNCITRAL Arbitration Rules <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-2013/UNCITRAL-Arbitration-Rules-2013-e.pdf>

⁹ Boóc Ádám, A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás – A választottbíró megválasztása és kizárása, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft Budapest, 2009. 262.

választottbíróság megnyilatkoztatja a feleket, hogy van-e további bizonyítási indítványuk, kívánnak-e egyebet előadni [31. cikkely]. Az ítélet alaki, tartalmi követelményei, az alkalmazandó jog szabályai azonosak a Mintatörvényben meghatározottakkal [34. cikkely], azzal a különbséggel, hogy az ítéletet nyilvánosságra lehet hozni akkor, ha ahhoz az összes fél hozzájárul. Különös méltánylást érdemlő helyzetben továbbá csak a felek erre irányuló kifejezett megállapodása esetén dönthet a választottbíróság. A Mintatörvényhez képest a Mintaszabályzat részletesen szabályozza a költségek, a költségviselés, és a költségek előlegezésének alapvető elemeit. A választottbíróságnak a költségeket az eljárást befejező határozatban, ítéletben kell meghatároznia. Főszabályként az eljárás költségeit a vesztes fél viseli, és a választottbíróság erről az ítéletben rendelkezik. A választottbíróság továbbá felhívhatja a feleket a költségek előlegezésére.

IV. AZ ÚJ ÉS A RÉGI VBT. KAPCSOLATA

A régi és új Vbt. szabályozása diszpozitív, rendelkezéseitől a felek eltérhetnek, általában – a törvény cogens rendelkezéseit kivéve – maguk határozhatják meg a választottbírósági eljárás menetét, de alkalmazhatják a Vbt. szabályait is. A régi és új Vbt. a felek számára egy keretet ad, így a választottbíróság akkor is működhet, ha a felek csak kikötötték a választottbíráskodást, de részletes eljárási rendben nem állapodtak meg.¹⁰

A régi Vbt. az UNCITRAL Mintatörvény felépítését, szabályozási rendszerét követte, attól csak annyiban tért el, amennyiben a magyar jogrend sajátosságai ezt szükségessé tették. A jogalkotó nem akart a szabályozás kiindulópontján gyökeresen változtatni, ezért a hatályos törvényünk szintén a Mintatörvényen alapul és emellett konstituálja, hogy a törvény rendelkezéseit az UNCITRAL által a Mintatörvényhez fűzött magyarázatainak figyelembevételével kell értelmezni.

A választottbíróság kiköthetősége és a kikötés módja

A régi Vbt. alapján választottbírósági eljárásnak kereskedelmi ügyben, négy együttes feltétel esetén volt helye. Az alanyok tekintetében a feltétel az volt, hogy legalább a felek egyike gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy legyen, a jogvitának e tevékenysége körében kell felmerülnie. Kivételesen gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen nem foglalkozó személyek is élhettek választottbírósági kikötéssel, ha ezt törvény külön megengedte. A választottbírósági út igénybevételét többek között a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) is lehetővé teszi. Egyesület esetében a tagsági jogviszonyból, valamint az egyesületi szervek és a tagok egymás közötti jogviszonyából eredő jogvitákra,¹¹ a társasági jogi jogvitára azzal, hogy a társasági jogvita fogalmát a Ptk. pontosan meghatározza.¹² Továbbá szövetkezeti jogvitában, melynek ismérveit szintén részletesen körülírtak.¹³ A hatályos törvényünk a választottbíráskodást továbbra is a kereskedelmi jogviszonyokban felmerülő jogviták megoldása eszközének tekinti, amely alá besorol minden kereskedelmi vagy gazdasági, szerződéses vagy szerződésen kívüli viszonyt. Az új szabályozás már nem az alanyhoz kötődik, hanem a jogviszony jellegét helyezi a középpontba. A választottbíráskodás kiköthetőségének további alapvető feltétele volt, hogy a felek az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhessenek. Ezt az új Vbt. már nem tartalmazza, ezzel is hangsúlyozva a jogviszony-centrikusságot. A korábbi Vbt. nem érintette a külön törvény alapján létrehozott választottbíróságokat, így azok működésüket változatlanul folytathatták. Az új választottbíráskodásról szóló törvény viszont ebben a kérdésben jelentős változást jelent, ugyanis 2017. december 31-i hatállyal megszüntette az Energetikai Állandó Választottbíróságot, a Pénz – és Tőkepiaci Állandó Választottbíróságot, szerepüket a Kereskedelmi Választottbíróság vette át.

¹⁰ A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény általános indokolása

¹¹ Ptk. 3:87. §

¹² Ptk. 3:92. §

¹³ Ptk. 3:330. §

Az intézményi központosításból mindössze a Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamara által működtetett választottbíróság és a Sport Állandó Választottbíróság maradt ki. A régi Vbt. alapján választottbírósági eljárásnak további feltétele volt, hogy a felek választottbírósági szerződést kössenek, ez a feltétel a hatályos szabályozásban is fennmaradt. A régi Vbt. szerint a jogvita tárgya oldaláról megfogalmazott feltétel, hogy az hivatásszerűen folytatott gazdasági tevékenységgel kapcsolatban merült fel. Tekintettel arra, hogy a jelenlegi szabályozásunk a jogviszonyra, illetve annak jellegére helyezi a hangsúlyt, ezáltal egyszerűsítve az intézményhez való hozzáférést, így az új Vbt.-ből ez a rendelkezés kimaradt. Nem lehetett igénybe venni a választottbírósági utat a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben (a továbbiakban: régi Pp.) szabályozott különleges eljárásokban, illetve ha törvény ezt kizárta. A kivételek felsorolása nagyrészt érthető volt, hiszen a házassági perekben, az apasági és a származás megállapítása iránti egyéb perekben, a szülői felügyelet megszüntetése, valamint a gondnokság alá helyezési perekben a felek olyan fokú személyes érintettsége áll fenn, ami szükségessé teszi a speciális szabályozást, a különleges eljárási szabályokat. A felek személyi állapotát érintő döntés nem hozható meg egy kötetlenebb, rugalmasabb eljárás keretei között, és nem kapcsolható a választottbíróság ítéletéhez olyan joghatás, hogy ilyen mélységben és hatással avatkozzon be a személyek életébe, jogi helyzetébe. Azonban felvethető az alanyi korlátozás enyhíthetőségének kérdése, ugyanis nem feltétlenül kellene megkövetelni azt, hogy az egyik fél gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy legyen.

Az új szabályozás továbbra is elzárkózik a 2016. évi CXXX. törvényben (a továbbiakban: új Pp.) szabályozott különleges eljárásokkal összefüggésben a választottbíráskodás megengedhetőségétől.¹⁴ Ennek lehetőségét a jogalkotó továbbá kizárta a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény hatálya alá tartozó eljárásokban elintézendő ügyekben és a fogyasztói szerződésekből eredő jogvitákban is. Nincs helye tehát arbitrációnak a fentebb említett eljárásokban, azonban természetesen itt sem maradnak a felek alternatív vitarendezési opció nélkül, hiszen ezen viták rendezésére szolgál a mediáció intézménye.

Választottbírósági szerződés

A régi és az új Vbt. alapján a választottbírósági szerződésben a felek abban állapodnak meg, hogy a szerződés szerinti jogvitájukat választottbíróság elé viszik. A szerződés érvényességének feltétele a megállapodás írásba foglalása, de a kikötés nem feltétlenül önálló szerződésben történik, hanem más szerződés részeként is rendelkezhetnek erről a felek. A régi Vbt. szerint választottbírósági szerződésnek kellett tekinteni az írásban megkötött szerződésben választottbírósági kikötést tartalmazó iratra való hivatkozást is azzal, hogy az abban foglalt kikötés a szerződés részét alkotja. Ennek minősült az is, ha az egyik fél keresetlevelében állította, a másik fél pedig válasziratában nem tagadta, hogy köztük választottbírósági szerződés jött létre. Ezért, ha a felperes keresetét a választottbírósághoz nyújtotta be, az alperes pedig azzal szemben a hatáskör kifogásolása nélkül érdemben védekezett, ezt írásban létrejött választottbírósági szerződésnek kellett tekinteni.¹⁵ Az új törvény követi az eddigi szabályozást, de mint arra az indoklás is utal, igyekszik elkerülni a túlzott kötöttséget, ezért az írásbeliség a lehető legtágabb értelemben értendő. Az új Vbt. igazodva a technológiai fejlődéshez, a korábbinál részletesebben határozza meg azon kommunikációs eszközök körét amelyek segítségével érvényes megállapodást lehet kötni.¹⁶ Az azonos tartalmú szabályozás miatt az ebben a kérdéskörben kialakult bírói gyakorlat továbbra is irányadó lehet. A bírósági gyakorlat a választottbírósági szerződés írásbeli létrejöttét a beszámítási kifogással érvényesített követelésre olyan esetben is megállapította, amikor az alperes – választottbíróságon már írásban előterjesztett – beszámítási kifogása ismeretében a felperes jegyzőkönyvbe foglaltan

¹⁴ Új Vbt. 1.§ (3) bekezdés

¹⁵ VB2004. 2., VB2002. 6., EBH2006. 1525

¹⁶ Új Vbt. 8. § (3) bekezdés

kijelentette, hogy a választottbíróság hatáskörével és összetételével kapcsolatban kifogása nincsen.¹⁷ A választottbírósági szerződés írásba foglalása továbbra sem kíván meg minősített okirati formát, például ügyvédi ellenjegyzést, a megállapodást nem kell közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalni.¹⁸ Az ebben a tárgyban közzétett eseti határozat¹⁹ utalt egyébként arra, hogy a választottbírósági kikötés esetén a bíróságnak nincs választási lehetősége, pusztán pergazdaságossági szempontok, vagy az hogy a választottbírósági eljárásra tartozó jogvitával egy rendes bírósági eljárásra tartozó jogvita szorosan összefügg, nem adnak alapot a választottbírósági eljárás mellőzésére.

Választottbírósági eljárás – per

A választottbírósági kikötés következménye az, hogy ezekben az ügyekben a rendes bíróság csak akkor járhat el, ha ezt a Vbt. lehetővé teszi.²⁰ Kivételesen rendes bíróság tárgyalhatja az egyébként választottbírósági eljárásra tartozó ügyet, ha a választottbírósági szerződés betarthatatlan, vagy nem jött létre. A régi Vbt. és az új Vbt. ezen túlmenően meghatározza azokat az eseteket, amikor a rendes bíróság a választottbírósági eljáráshoz kapcsolódóan eljárási cselekményeket végezhet, határozatot hozhat. A választottbírósági megállapodás léte alapvető jelentőségű a polgári peres eljárás szempontjából is, mivel a rendes bíróságnak a keresetlevél benyújtásakor elsődlegesen joghatóságának, hatáskörének, illetékességének fennállását kell vizsgálnia, és amennyiben választottbírósági kikötést észlelt, ennek jogkövetkezményeként a keresetlevelet a régi Pp. alapján idézés kibocsátása nélkül el kellett utasítania.²¹ A régi Vbt. és a régi Pp. alapján kialakult gyakorlat szerint, amennyiben a bíróság nem észlelte a választottbírósági kikötést, – mert például a felperes nem csatolta azt az okiratot, amelyben a perrel érintett ügyben a felek választottbírósági kikötést tettek – és a keresetlevelet nem utasította el idézés kibocsátása nélkül, az alperes érdemi ellenkérelmének előterjesztéséig a pert megszüntethette, de csak abban az esetben, ha a felek bármelyike ezt kéri, hivatalból erre nem volt lehetősége.²² A fél megszüntetésre irányuló nyilatkozatának egyértelműnek, határozottnak kellett lennie, nem volt ilyennek tekinthető, ha az alperes csak utalt arra, hogy a bíróságnak vizsgálnia kellett volna hatáskörét a becsatolt – választottbírósági megállapodást tartalmazó – okiratok alapján. Az ilyen nyilatkozatot a bíróság nem értelmezhetette kiterjesztően, és vélelmezéssel sem pótolhatta.²³ A bíróság a választottbírósági szerződés létrejöttét, érvényességét, hatályát, betarthatóságát vizsgálhatta, és ha úgy ítélte meg, hogy a választottbírósági szerződés nem jött létre, mellőzhette a keresetlevél idézés kibocsátása nélkül történő elutasítását, vagy a per megszüntetését. A peres bíróságnak a választottbírósági kikötés terjedelmét vizsgálnia, a felek szerződéses akaratának feltárásával pedig állást kellett foglalnia abban a kérdésben, hogy az adott jogvitára a kikötés kiterjedt-e.²⁴

Az új Pp. és az új Vbt. alapján a bírói gyakorlatban elfogadott elvek továbbra is alkalmazhatóak. A bíróság a hatályos Pp. 176. § (1) bekezdés b) pontja szerint a keresetlevelet, hiánypótlási felhívás kiadását mellőzve visszautasította, ha az igény elbírálása más hatóság – ideértve a büntető vagy szabálysértési ügyben eljáró bíróságot is – hatáskörébe tartozott vagy polgári nemperes bírósági eljárásban volt érvényesíthető. Ha erre nem került sor, akkor az alperes legkésőbb a keresetlevélre benyújtott írásbeli ellenkérelmében előterjesztett kérelmére a bíróság az eljárást megszüntette,

¹⁷ EBH2007. 1705. I.

¹⁸ BH2003. 126.I. A választottbírósági kikötés érvényessége körében irányadó szempontokról

¹⁹ BH2003. 126.

²⁰ Régi Vbt. 7. §, új Vbt. 6. §

²¹ Régi Pp. 130. § (1) bekezdés b)

²² EBH2009. 2052., EBH2007. 1623.

²³ BDT2014. 3225.

²⁴ BDT2005. 1225.

kivéve, ha úgy ítélte meg, hogy a választottbíróági szerződés nem jött létre, érvénytelen, hatálytalan vagy betarthatatlan.²⁵

Általános szerződés feltételek

Napjainkban gyakori kérdés, hogy az általános szerződési feltételekbe foglalt választottbíróági kikötés mennyiben vehető figyelembe. A Ptk. alapján az általános szerződési feltételként a szerződés részévé vált tisztességtelen szerződési feltételt a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja, míg a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződés részévé váló tisztességtelen szerződési feltétel semis, amelyre a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni.²⁶ Az általános szerződési feltétel abban az esetben válik a szerződés részévé, ha alkalmazója lehetővé tette, hogy a másik fél annak tartalmát a szerződéskötést megelőzően megismerje, továbbá ha azt a másik fél elfogadta. A Ptk. alapján az általános szerződési feltétel alkalmazóját külön tájékoztatási kötelezettség terheli, amennyiben az lényegesen eltér a jogszabályoktól vagy a szokásos szerződési gyakorlattól kivéve, ha megfelel a felek között kialakult gyakorlatnak. Külön tájékoztatni kell a másik felet arról az általános szerződési feltételről is, amely eltér a felek között korábban alkalmazott feltételtől. A külön tájékoztatási kötelezettség körébe eső feltétel csak akkor válik a szerződés részévé, ha azt a másik fél a külön tájékoztatást követően kifejezetten elfogadta.²⁷ A bírósági gyakorlat a választottbíróági kikötést nem tekinti a szokásos szerződéses gyakorlatnak megfelelő kikötésnek, az ilyen megállapodás, csak akkor válik a szerződés részévé, ha azt a másik fél megismerte, külön, figyelemfelhívó tájékoztatást követően kifejezetten elfogadta.²⁸ Önmagában azonban a választottbíróági kikötés alkalmazása nem minősül tisztességtelen szerződési feltételnek,²⁹ kivéve a fogyasztó és vállalkozás közötti szerződéseket, mivel ezeknél a szerződéseknél tisztességtelen a kikötés, ha kizárja vagy korlátozza a fogyasztó peres vagy más jogi úton történő igényérvényesítési lehetőségeit különösen, ha – anélkül, hogy azt jogszabály előírná – kizárólag választottbíróági útra kényszeríti a fogyasztót³⁰. Az új Vbt alapján fogyasztói jogviszonyból eredő jogvitában választottbíróági eljárásnak nincs helye.

Választottbíróági eljárás kapcsolata a felszámolási eljárással

Hosszú ideig nem született olyan döntés, amely azon az alapon mellőzte a választottbíróági kikötést, hogy a megállapodás betarthatatlan. Végül a Szegedi Ítéltábla BDT2013. 2964. számú, majd a Kúria szintén ebben az ügyben közzétett EBD 2014.G.4. számú határozata részletesen foglalkozott ezzel a kérdéssel. Az azonos ügyben hozott döntések lényege az volt, hogy a fél számára az adott körülmények között súlyos érdeksérelmet jelentő, és ezért az eljárás céljával nem összeegyeztethető kikötést, ha az az igény érvényesítését jelentősen gátolja, nem lehet alkalmazni, annak betarthatatlansága miatt. A konkrét ügyben a felszámolás alatt álló felperes kívánta meg a rendes bíróság előtt érvényesíteni a választottbíróági eljárásra tartozó igényt. A döntések elemezték a bírósági és választottbíróági eljárást és rámutattak arra, hogy a választottbíróági eljárásban a hitelezőknek nincs lehetőségük arra, hogy beavatkozzanak, az eljárás nem nyilvános, és az ítélet ellen fellebbezés nem terjeszthető elő, érvénytelenítésnek pedig csak szűk körben van helye. Figyelembe vették a bíróságok azt, hogy az igény választottbíróág előtti érvényesítésében a felperest gátolja az, ha a választottbíróági eljárás költsége meghaladja a rendes bírósági eljárását, és a felperes az ott folyó perben az őt egyébként a felszámolás folytán megillető illetékfeljegyzési jog kedvezményében sem részesülhet. A felszámolás abból a szempontból is jelentőséggel bír,

²⁵ Új Vbt. 9. § (1) bekezdés

²⁶ Ptk. 6:102. §, 6:103. §

²⁷ Ptk. 6:78. §

²⁸ BH2012. 296. I, EBH2003. 875.

²⁹ BDT2013. 2923.

³⁰ Ptk.6:104. §

hogy a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény 38. § (3) bekezdése alapján a felszámolás kezdő időpontja után a felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos pénzkövetelés csak a felszámolási eljárásban érvényesíthető. Ezzel pedig ellentétes bármilyen pénzkövetelés iránti igény előterjesztése és elbírálása a választottbírói eljárásban, ezért felszámolás esetén a választottbírói szerződés betarthatatlan. Az új törvény rögzíti, hogy amennyiben a szerződésben részes fél ellen felszámolási eljárás indul, vele szemben a felszámolás kezdő időpontja után a felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos pénzkövetelést csak a felszámolási eljárás keretében, lehet érvényesíteni. Ez a rendelkezés nem zárja ki a nem pénz megfizetése iránti követelések új Vbt. szerinti érvényesítését.³¹

Választottbírói hatásköre, eljárása, ideiglenes és előzetes intézkedés

Ebben a tekintetben a régi és új Vbt hasonló szabályozást követ. A Mintatörvényben foglaltakkal megegyezően a választottbírói maga dönt hatásköréről akkor is, ha a választottbírói szerződés érvényességét, létezését érintő kifogást terjesztette elő. A választottbírói kikötés szerződéses megállapodás, ennek megfelelően önállósággal rendelkezik azzal a szerződéssel szemben, amelynek a részeként szerepel.

A perelhúzás megakadályozása érdekében szigorú határidőket állapít meg a Vbt., a hatásköri kifogást legkésőbb a válaszirat előterjesztésével egy időben kell megtenni, míg a hatáskörtúllépésre alapított kifogást a hatáskör feltételezett túllépésekor nyomban elő kell terjeszteni. Ha a választottbírói megállapítja hatáskörét, bármelyik fél a határozat ellen harminc napon belül a bírósághoz fordulhat. A választottbírói az a határozata, amelyben saját hatásköréről, a választottbírói szerződés létéről és érvényességéről dönt, nem végleges és nem kizárólagos, mivel kérelemre a bíróság a pozitív döntést felülbíráhatja, de vitatható a hatáskör megállapítása az érvénytelenítés iránti perben, illetve az ítélet végrehajtásának megtagadására vonatkozó eljárás keretében is.³² Az eljárás szabályaiban a felek állapodnak meg a Vbt. által meghatározott keretek között, így továbbra is kiköthetik valamely állandó választottbírói eljárási szabályzatát. Amennyiben az eljárási szabályokról nem rendelkeznek, a választottbírói maga határozza meg eljárási rendjét.

A felek eltérő megállapodása hiányában a választottbírói a régi Vbt. szerint ideiglenes intézkedést rendelhetett el, és ebben a körben biztosíték adására hívhatta fel a felet. A régi Vbt. azonban a Mintatörvénnyel ellentétes módon nem fogalmazta meg az alaptalan kérelmet előterjesztő féllel szemben az okozott költségben és kárban marasztalás lehetőségét. A régi Vbt. alapján nem tartottam kizártnak, hogy hasonló szabályozás beilleszthető lett volna, és a választottbírói által elrendelt ideiglenes intézkedés végrehajthatóságának biztosítása is szükségessé válhatott volna, akár oly módon, hogy a végrehajtás a rendes bíróság hatáskörébe kerül. Kérdéseimre az új Vbt. részben választ adott a korábbi általános jellegű, tömör szabályozáshoz képest, részletesebb és a Mintatörvénnyel adekvátabb megoldásokkal.

Az új Vbt. szerint a felek eltérő megállapodása hiányában a választottbírói tanács bármelyik fél kérelmére ideiglenes intézkedést hozhat. Az ideiglenes intézkedés tartalmilag kiterjedhet a bizonyítékok megőrzésére, állapot fenntartására, illetve helyreállítására, intézkedésre, intézkedéstől tartózkodásra. Az új Vbt. meghatározza az ideiglenes intézkedés elrendelésének feltételeit is, a kérelmezőnek valószínűsítene kell, hogy az intézkedés hiányában olyan hátrányt szenvedne el, amely kiküszöbölésére az ítéletben megállapítható kártérítés nem alkalmas, illetve hogy követelése érdemben sikerre fog vezetni. A rendelkezés nem terjed ki a bizonyítékok

³¹ Új Vbt. 55. §

³² Okányi Zsolt, Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben, Alapszín Kiadó, Budapest, 2009, 43-44.

megőrzésére, ez esetben az intézkedés elrendelésének a fél kérelmén kívül nincs további feltétele.³³ Szintén nívumként jelenik meg a törvényben az előzetes intézkedés lehetősége, amelyet a hatályos törvényünk az UNCITRAL Mintatörvénnyel összhangban szabályoz. Az előzetes intézkedést a fél az ideiglenes intézkedés iránti kérelmével együtt indítványozhatja a felek eltérő megállapodása hiányában, annak érdekében, hogy az általa kért ideiglenes intézkedés célja ne lehetetlenüljön el. Az előzetes intézkedés akkor megengedhető ha az ideiglenes intézkedés iránti kérelem másik féllel való közlése azt a kockázatot rejti magában, hogy annak célja ellehetetlenül.³⁴

A törvényben megjelenik a költségekben, illetve az okozott kárban való marasztalás lehetősége is az alaptalan kérelmet előterjesztő féllel szemben. A jogalkotó deklarálja a kérelmező fél felelősségét olyan ideiglenes, illetve előzetes intézkedés tekintetében, amelyről a választottbíróság utóbb megállapítja, hogy az adott körülmények között az szükségtelen volt.³⁵ További fontos változás, hogy a törvényalkotó kísérletet tett az ideiglenes intézkedés végrehajthatóságának biztosítására. Ennek keretében kiterjesztette a bírósági végrehajtás szabályait a választottbíráskodás keretében hozott ideiglenes intézkedésekre és meghatározta annak megtagadásának okait is, amelyek lényegében megegyeznek azokkal az okokkal amelyek esetében az ügy érdemében született ítélet érvénytelenítésének lenne helye. Végül e témakörön belül meg kell említeni, hogy a törvény az ideiglenes intézkedést csak végzés formájában teszi elrendelhetővé. Ez egyes szerzők álláspontja szerint problémát jelent, mivel így annak csak belföldi végrehajthatóságát biztosítja.³⁶ Ennek alapján elmondható, hogy bár az új Vbt. a végrehajtás tekintetében részletesebb, pontosabb szabályozást hozott létre, maradtak hiányosságok, mivel jogrendszerünkben ítélet alatt kizárólag a jogvitát vagy annak egy részét érdemben eldöntő határozatot értjük, de a választottbíráskodás sokszor nemzetközi megjelenése miatt érdemes lenne egy kevésbé megosztóbb megoldást találni erre a jogtudományt foglalkoztató kérdésre. További vitás kérdésként merült fel, hogy az ideiglenes intézkedést kérő félnek valószínűsítene kell kérelme sikerességét, azonban ezt a problémát az új Vbt. akként rendezi, hogy ennek a lehetőségnek a mérlegelése a választottbírósági tanácsot későbbi mérlegelése során nem köti.³⁷

Mulasztás

A régi Vbt. a Mintatörvénynek megfelelően a felperes mulasztásához az eljárás megszüntetését fűzte jogkövetkezményként, ami hasonló volt a régi Pp. 136. § (1) bekezdésben meghatározottakhoz, igazolási kérelemről, kimentésről azonban nem rendelkezett. A régi Pp. a mulasztás jogkövetkezményeit, a kimentést, az igazolási kérelem előterjesztését, elbírálását részletesen szabályozta,³⁸ miként teszi azt az új Pp. is. Bár a polgári perrendtartás főszabály szerint nem tekinthető háttérnormának a választottbírósági eljárás során, mégis megfontolandónak tartom, hogy legalább az igazolási kérelem, vagy ahhoz hasonló jogintézmény alapvető szabályai a Vbt.-be is bekerüljenek a felek jogainak védelme érdekében.

A hatályos szabályozás a felperes mulasztásához szintén az eljárás megszüntetését fűzi következményként, míg az alperes mulasztása esetén az eljárás anélkül folytatódik, hogy magát a mulasztást a felperes állításainak elismerésének tekintené. A tárgyalás elmulasztása sem von maga

³³ Új Vbt 18. 19. §

³⁴ Új Vbt 20. 21. §

³⁵ Új Vbt 25. §

³⁶ Bodzási Balázs - Tanács Péter: Az új választottbíráskodás törvény, Fontes Iuris: Az Igazságügyi Minisztérium Szakmai Folyóirata, 3 (4). (http://unipub.lib.unicorvinus.hu/3242/1/07_FI_201704_Bodzasi_Balazs_Tanacs_Peter_2_u.pdf)

³⁷ Bodzási - Tanács i.m.

³⁸ Régi Pp. 106. §

után speciális jogkövetkezmenyt, az új Vbt. azt rögzíti, hogy a választottbírói tanács folytathatja az eljárást és a rendelkezésére álló bizonyítékok alapján hozhat döntést.

Véleményem szerint indokolt lett volna garanciális szempontból továbbá annak biztosítása is, hogy a fél tudatában legyen mulasztása következményeivel. Célszerű lett volna ezért azt is kimondani, hogy a mulasztás következményeire – vagyis arra, hogy ebben az esetben a választottbírói tanács a rendelkezésre álló adatok alapján fog dönteni – a feleket előzetesen figyelmeztetni kell. A Pp. azon rendelkezései is analógiaként relevánsak lehetnek volna, amelyek a felek mulasztására vonatkoznak,³⁹ hiszen jelen pillanatban az arbitrációs eljárás e tekintetben lévő „következmény nélkülsége” nem biztos, hogy a hatékony eljárást segíti elő.

Eljárásban nem részes személy és a beavatkozás szabályai

Az új Vbt. lehetőséget teremt arra, hogy a választottbírói szerződésben nem részes személy által vagy vele szemben előterjesztett igényt a választottbírói tanács elbírálja.⁴⁰ A rendelkezés diszpozitív, a felek eltérő megállapodása hiányában a szerződésben nem részes személy részt vehet az eljárásban. Erre akkor nyílik lehetőség ha, a szerződésben nem részes féllel szembeni igény a választottbírói szerződés tárgyát képező jogvitával csak egységesen dönthető el, és e harmadik személy írásbeli nyilatkozatban aláveti magát a választottbírói hatáskörének. A törvény nem határozza meg, hogy az igények mikor dönthetők el csak egységesen, azt mindig a konkrét eset körülményeit mérlegelve az anyagi jog alapján kell eldöntenie a választottbírói tanácsnak.”⁴¹

Az eljárás kapcsán megjelenő új személyek körében szabályozásra került a magyar polgári eljárásjogban már régóta ismert intézmény, a beavatkozás. Az új Vbt. 37. §-a lehetővé teszi, hogy bármelyik fél kérelmére a választottbírói tanács tájékoztassa azokat, akiknek jogi érdeke fűződik az eljárás végeredményéhez, hogy az azonos érdekű fél nyertességének előmozdítása érdekében beavatkozhatnak. A feltétel a jogi érdek fennállása, amely mindig a konkrét eset körülményeitől függően bírálható el. A beavatkozás önkéntes és csak a feleken kívül álló harmadik személy által gyakorolható. A beavatkozás kérdésében hozott döntés ellen jogorvoslatnak nincs helye, a beavatkozó bizonyítékot nyújthat be, részt vehet a tárgyaláson és a szemlén. Látható, hogy az új Vbt. az érdek-azonos felfogást deklarálja, vagyis a beavatkozónak nincs az általa támogatott féltől eltérő érdeke. A beavatkozás jogi természetére vonatkozó másik nézet is releváns, ugyanis ez utóbbi megközelítés szerint a beavatkozás egy jogvédelmi eszköz, amellyel a beavatkozó saját jogát, illetve jogi érdekeit védi.⁴² A beavatkozás intézményesítése az arbitráció keretein belül mindenképpen a törvény egyik jelentős novuma, azonban az eljárás bizalmi jellegével összefüggésben a jogelmélet is problémát fogalmazott meg.⁴³ A választottbíráskodás egyik előnye a rugalmasság, gyorsaság és semlegesség mellett a bizalmasság, e jellege teszi megelőzhetővé – szemben a nyilvános rendes bírósági eljárással –, hogy a felek jogvitája elmérgesedjen, biztosítja a jogirodalom által „business like”-nak nevezett vitarendezést.⁴⁴ A beavatkozás valamilyen szinten ezt a bizalmi jelleget áttöri, hiszen a választottbírói tanács bármelyik fél kérelmére felhívja a jogi érdekekkel rendelkező személyeket a beavatkozásra és ez ellentétes lehet a másik fél érdekeivel, mivel lehetséges, hogy az ő oldaláról a választottbírói szerződés megkötésére éppen a bizalmi jelleg miatt került sor. Felmerült, hogy a

³⁹ Pp. 190. § (2) bekezdés, 223. §

⁴⁰ Új Vbt. 35. §

⁴¹ Miniszteri Indokolás/Kommentár

⁴² https://www.tankonyvtar.hu/...magyar_polgari_eljarasjog/2011_0001_520_magyar_pol...

⁴³ Bodzasi - Tanács i.m. (http://unipub.lib.unicorvinus.hu/3242/1/07_FI_201704_Bodzasi_Balazs_Tanacs_Peter_2_u.pdf)

⁴⁴ Boronkay Miklós - ifj. Wellmann György, A választottbíráskodás helyzete Magyarországon, MTA Law Working Papers, 2015/12 (http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2015_12_Boronkay-Wellmann.pdf)

probléma megoldása érdekében a beavatkozás akkor legyen megengedhető, ha mindkét fél beleegyezik. Ez azonban a már hivatkozott szerzők szerint a jogintézmény lényegének elvesztéséhez vezetne, hiszen a másik fél nem érdekelt abban, hogy az ellenérdekű fél pernyertességét elősegítő szereplő lépjen be az eljárásba, így valószínűsíthető, hogy a gyakorlatban szinte minden esetben sor kerülne a beavatkozás megakadályozására.

Választottbíróóság határozata, költségkedvezmény

A választottbíróóság szótöbbséggel hozza meg határozatát, szavazategyenlőség esetén a választottbíróósági tanács elnöke dönt. A Mintatörvényhez képest a régi és az új Vbt. is előírja, hogy a határozatban rendelkezni kell az eljárás költségeiről, az eljárási költségeket azonban a Vbt. nem részletezi. Az új törvény annyiban változtat az ítélet tartalmára vonatkozó szabályokon, hogy a tanácsnak az ítéletét mindig meg kell indokolnia, az indokolás csak az ítéletbe foglalt egyezség esetén mellőzhető. Költségviselésről való döntésnek pedig akkor van helye, ha azt valamelyik fél kéri.⁴⁵

A választottbíróósági eljárás egyik legjelentősebb hátránya, hogy különösen nagyobb pertárgyértékű ügyekben költségesebb megindítani, mint a polgári pert, ahol az illeték jogszabályban meghatározottak szerint maximalizálva van. A választottbíróósági eljárásban nincs a költségkedvezményekhez hasonló jogintézmény, így, ha a felperes pénzügyi helyzete folytán az eljárás kezdetén fizetendő díjelőleget nem képes megelőlegezni, akkor ez azt is jelenti, hogy nem tudja igényét érvényesíteni. A jogintézmény igénybevételét ösztönözhetné bizonyos mértékű, tartalmú költségkedvezmény biztosítása.

Eljárásújítás

A választottbíróóság ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye, ezt az új Vbt. – hasonlóan a régi Vbt.-hez – egyértelműen kimondja. A régi Vbt. rendkívüli perorvoslatról nem rendelkezett, nem zárta ki, de nem is engedte meg a perújítást a jogerős határozattal szemben annak ellenére, hogy a félnek csak arra volt lehetősége, hogy taxatív felsorolt okból a jogerős ítélet érvénytelenítését kérje. A felek számára a választottbíróósági eljárásnak az az előnye, hogy gyors, mert egyfokú, egyben kockázatos is, mivel első fokon a rendes bíróság ítéletével azonos hatályú ítélettel jogerősen lezárul. Megfontolandó ezért legalább a perújításhoz hasonló intézmény keretszabályainak megalkotását. Egy rendkívüli perorvoslat a Pp.-hez hasonló szigorú feltételekkel nem eredményezne bizonytalanságot a választottbíróósági ítéletek véglegessége, végrehajthatósága tekintetében, viszont a felek számára bizonyos garanciát, jogvédelmet jelentene. Álláspontom szerint amennyiben a fél önhibáján kívül nem hivatkozott olyan tényre, bizonyítékra, melynek elbírálása reá kedvezőbb határozatot eredményezett volna [rég Pp. 260. § (1) bekezdés, új Pp 394. §], mindenképpen indokolt lenne a perújítás megengedése. Emellett szól az is, hogy a perújítást a megtámadott határozatot hozó bíróság bírálja el, nem egy más bírói fórum, nem szükséges újabb választottbíróóság kijelölése. Véleményem szerint többen választanák a választottbíróósági eljárást, ha lenne egy olyan perorvoslat, amely lehetőséget adna az érvénytelenítés alapjául szolgáló legsúlyosabb eljárási hibák, illetve közrendbe ütközés mellett, szigorú feltételekkel ugyan, de új tény, új bizonyíték alapján az anyagi jogi vita újratárgyalására.

Az új Vbt. megpróbálta orvosolni ezt a problémát, a magyar arbitrációs eljárásban eddig ismeretlen intézményként, kvázi-perújításként bevezeti az eljárásújítást.⁴⁶ A törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint a szabályozás hiánypótló és lehetőséget teremt a feleknek arra, hogy eltérő megállapodásuk hiányában az ítéletet követően egy éven belül eljárásújítással éljenek olyan

⁴⁵ Új Vbt. 44. §

⁴⁶ Új Vbt. 48-52. §

tényre vagy bizonyítékra hivatkozással, amelyet az alapeljárásban önhibájukon kívül nem érvényesítettek, feltéve, hogy az rájuk nézve kedvezőbb határozatot eredményezett volna. Az eljárásújítás alapja kizárólag a *nóvum*⁴⁷, amely lényegesen szűkebb szabályozást jelent, mint a Pp-ben szabályozott perújítási okok, azonban az arbitráció alternatív jellege miatt ez a szűkítés indokolható. Az eljárásújítást kérelmező fél által felhozott bizonyíték vagy tény akkor lehet az eljárásújítás alapja, ha azt a választottbírói ítélet megelőző eljárásban nem bírálták el, így az a választottbírói ítélet szempontjából *nóvumnak* számít.⁴⁸ A felek kizárhatják az eljárásújítást, ezért cáfolható a jogtudományban a törvény hatályba lépése előtt felmerült azon kritika⁴⁹, hogy az eljárásújítás gátolni fogja az arbitrációs eljárás egyik nagy előnyeként számon tartott eljárás végleges befejezésének érvényesülését.

Eljárásújításnak csak olyan tény és bizonyíték esetében van helye, amelyet a fél az alapeljárásban önhibáján kívül nem érvényesített, ez lényegében egy személyes, de objektív akadályt jelent. Az eljárásújítás megengedhetőségéről az érintett ítéletet hozó tanács végzéssel határoz, a végzés ellen jogorvoslatnak nincs helye. A kérelemről való döntés előtt a tanács a feleket meghallgatja, ha pedig az helyt ad a kérelemnek és annak sikere valószínűnek mutatkozik, akkor az ítélet végrehajtását felfüggesztheti. A kérelmet el kell utasítani, ha a benyújtására nyitva álló egy éves határidő már eltelt, ha az nem alkalmas arra, hogy a félre nézve kedvezőbb ítélet szülessen vagy nem áll fel az önhiba hiánya, tehát a fél az alapeljárás során már meglévő tényt vagy bizonyítékot saját hibájából nem érvényesítette.⁵⁰ Összességében az intézmény bevezetése gyökeres változást hozhat a magyarországi választottbíráskodás rendszerében azáltal, hogy lehetővé teszi a végleges ítéletek felbontását, „rehabilitációját”. Az, hogy az eljárásújítás a gyakorlatban sikeres lesz-e, csak megfelelő idő eltelte után ítéltető meg, hiszen amint fentebb is bemutattam, az arbitrációs eljárás egyik alapelemként számon tartott ítélet véglegességét oldja fel, ugyanakkor egy hibás vagy esetlegesen el nem bírált tényeken alapuló ítélet az eljárás hatékonyságának sérelméhez vezethet.

Választottbírói ítélet érvénytelenítése

A választottbírói ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye, a régi Vbt szerint a fél, vagy az akire az ítélet rendelkezést tartalmaz az ítélet érvénytelenítését kérhette a bíróságtól hatvan napos jogvesztő határidőn belül. Mivel a régi Vbt. egyértelműen meghatározta, hogy ki jogosult a kereset előterjesztésére, más személy jogi érdekeltségre hivatkozva, közrendbe ütközésre mint érvénytelenségi okra alapítva nem indíthatott keresetet a gyakorlat szerint.⁵¹

Azt, hogy ki jogosult a kereset előterjesztésére, a bírói gyakorlat megszorítóan értelmezte.⁵² A régi Vbt. 54. § (2) bekezdése a perindításra jogosult megnevezése nélkül további érvénytelenítési okokat sorolt fel, azonban ezt a bekezdést az (1) bekezdéssel együtt kellett értelmezni, más személy részéről jogi érdekeltségre hivatkozva közrendbe ütközésre, mint érvénytelenítési okra alapított kereset nem volt indítható a (2) bekezdés alapján sem.⁵³ Van azonban a szakirodalomban ezzel ellentétes nézet is, Horváth Éva szerint a Vbt. 55. § (2) bekezdése esetében a kereset benyújtásának joga nem korlátozódott a félre és arra, akire az ítélet rendelkezést tartalmaz.⁵⁴ Az új Vbt. nem tartalmaz ennyire egyértelmű rendelkezést, annyit mond ki, hogy a másik fél ellen előterjesztett kereset alapján kérhető az érvénytelenítés.

⁴⁷ https://www.tankonyvtar.hu/...magyar_polgari_eljarasjog/2011_0001_520_magyar_pol...

⁴⁸ https://www.tankonyvtar.hu/...magyar_polgari_eljarasjog/2011_0001_520_magyar_pol...

⁴⁹ Bodzási - Tanács i.m.

⁵⁰ Új Vbt. 50-51. §

⁵¹ BH2009. 182.

⁵² BDT 2006.1356

⁵³ BH 2009.182.

⁵⁴ Horváth: i. m. 173.

Az érvénytelenítési kereset előterjesztésére megállapított határidő rövidebb, mint a Mintatörvényben meghatározott határidő. Az új Vbt. a korábbi szabályozással egyezően szabályozza, hogy az ítélet rendes bírói úton milyen határidőn belül, milyen feltételek mellett, milyen módon és okból támadható meg. A keresetindításra nyitva álló határidő továbbra is 60 nap, ez abban az esetben is fennáll, ha az érvénytelenítést közrendbe ütközés miatt kérik.

Az érvénytelenítési okok – az új Vbt-ben is – megegyeznek az UNCITRAL Mintatörvényben foglaltakkal, a Mintatörvény pedig a külföldi választottbírói ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló New York-i Egyezmény IX. cikkében foglaltakat követi. A bíróság nem érdemben bírálja felül a választottbírói ítéletét, hanem azt vizsgálja, hogy a Vbt.-ben meghatározott ok fennáll-e. Az érvénytelenítés alapjául szolgáló okokat a Vbt. taxatív felsorolja, érvénytelenítésnek csak az ott meghatározott esetekben van helye. A Vbt. mint speciális szabály a kérelem érdemében hozott határozat ellen zárja ki a jogorvoslatot, ezért ha a bíróság a régi Pp. alapján érdemi vizsgálat nélkül utasítja el – az új Pp. szerint visszautasítja – a kérelmet, a végzés ellen fellebbezésnek van helye.⁵⁵

Hasonlóan a napjainkban megalkotott átfogó jogszabályokhoz – például a perkoncentrációt, hatékonyságot szem előtt tartó új Pp – az új Vbt. is tekintettel van a pergazdaságosságra. Lehetőséget ad arra, hogy az érvénytelenítés során eljáró bíróság, bármelyik fél kérelmére a per tárgyalását felfüggeszse, így az eljárása fogyatékoságát a tanács orvosolhatja. Az új Vbt. rendezi a régi Vbt. azon hiányosságát, amely nem határozta meg az ítélet érvénytelenítése esetén követendő eljárást. Érvénytelenítés esetén, ha valamelyik fél az eljárás folytatását kívánja, akkor az eljárás a választottbírák kijelölésével folytatódik tovább.

V. ÖSSZEFOGLALÁS

Munkámban megpróbáltam rávilágítani, hogy a választottbíráskodás jelenlegi formájában is alternatívát jelent a jogviták megoldásában, a vitarendezés hatékony és jól működő intézménye. A jogintézmény teljes átalakítása nem volt indokolt, figyelemmel a történelmi előzményekre. A gyakorlatban azonban felmerülnek olyan problémák, amelyek esetleg felvetik az új jogi szabályozás módosításának igényét is. Garanciális szempontból szükséges lehet a választottbírák kizárásának részletesebb szabályozása, az objektív kizárási okok felsorolása. Ahogyan azt a fentebb említettem, ez egyfajta biztosítékot jelenthetne a felek számára és bár a gyakorlatban alkalmazására ritkán kerülne sor – mivel továbbra is elsődlegesen a felek döntenének a kizárás szabályairól – de az eljárás gyorsaságát és hatékonyságát növelné. Garanciális jelentősége lehet a mulasztáshoz kapcsolódó igazolási kérelem szabályozásának, és a mulasztásos ítéletet megelőző felhívásnak. Fontos lehetne továbbá egyfajta költségkezdmény biztosítása a felek részére, mivel a választottbírói eljárást, olyan ügyekben ahol a pertárgyérték különösen nagy, költségesebb megindítani, mint a polgári pert, ahol az illeték maximalizálva van. Jelen pillanatban, ha a felperes pénzügyi helyzete folytán az eljárás kezdetén fizetendő díjelőleget nem képes megelőlegezni, akkor ez azt is jelenti, hogy nem tudja igényét érvényesíteni, ez pedig véleményem szerint indokolatlanul zárja el a feleket az arbitráció lehetőségétől. Az illetékfeljegyzési jog illetve a költségmentességi jog hiányát már a rendes bírói gyakorlat is kritikával⁵⁶ illetve, a választottbírói kikötést tisztességtelen feltételnek és ezáltal semmisnek minősítette, mivel az elzárja a felek egy részét az igényérvényesítés lehetősége elől. A Fővárosi Törvényszék ítéletében⁵⁷ egy fogyasztói szerződéssel összefüggő ügyben, kitért arra is, hogy a választottbírói eljárás költségei magasak és olyan szintű terheket mérhet az igényét érvényesíteni kívánó félre amelyek viselésére jövedelmi vagy vagyoni viszonya alapján nem biztos, hogy képes. Véleményem szerint

⁵⁵ BH2014. 313

⁵⁶ A Fővárosi Törvényszék 19.G.41.344/2012/6. sz. ítélete.

⁵⁷ A Fővárosi Törvényszék 19.G.41.344/2012/6. sz. ítélete.

a jogintézmény igénybevételét ösztönözhetné bizonyos mértékű, tartalmú költségkezdvezmény biztosítása, gondolok itt egyfajta költségfeljegyzéshez hasonló megoldásra, amely előzetesen mentesítené a felet az előlegezés alól és így az igényérvényesítéstől nem zárná el esetleges kedvezőtlen pénzügyi helyzete. Az új Vbt. által bevezetett, az arbitrációs eljárásban eddig ismeretlen intézmények hatékonyságára, mint az eljárásújítás, a beavatkozás működőképessége, majd csak gyakorlati alkalmazásuk folytán fog fény derülni, azonban nem tartom kizártnak, hogy ebből az okból kifolyólag a törvény a későbbiekben több módosításon is át fog esni.

Gerilla taktikák és az azokkal szembeni fellépés a nemzetközi választottbíráskodásban

1. Bevezetés

A felek, amikor a nemzeti bíróságok vagy a választottbíróságok által kínált vitarendezésnél rugalmasabbat keresnek, egyre inkább olyan ‘alternatív eszközök’ felé fordulnak, mint békéltetés, mediáció vagy ‘miniper’. A választottbíráskodás mint a nemzetközi vitarendezés rendes eszköze azonban csak abban az idejétmúlt felfogásban tekinthető ‘alternatívnak’, amelyben minden alternatív, ami nem állami eredetű.¹ A választottbíráskodás a felek vitájának a felek egyező akaratával létrehozott szervezetben és a felek által megállapított szabályok szerinti eldöntése.

A nemzetközi választottbíráskodás jogisága nem valamely nemzeti jogrendszerben (legyen az a székhely, avagy a végrehajtás helye vagy helyei országának jogrendszere), hanem egy külön transznacionális jogrendben gyökerezik, amit választottbírói jogrendnek nevezhetünk. Ez az ábrázolás a nemzetközi választottbírák azon határozott meggyőződését fejezi ki, miszerint – bár nem valamely állam nevében szolgáltatnak igazságot, mégis – ők maguk is bírósági szerepet töltenek be a nemzetközi közösség javára. A nemzetközi választottbíráskodást a nemzetközi vitarendezés általános eszközeként felfogó, széles körben elterjedt nézet alapján nem vitatható a választottbírák e funkciójának legitimitása. E legitimitás sokkal inkább az államok között e tekintetben meglévő egyetértésen alapul, mint sem csupán valamely szuverén azon elszigetelt akaratán, amellyel elfogadja a vitarendezés e privat eszközét.²

Ami a választottbíráskodás nemzetközi jellegét illeti, a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény 3. §-a (1) bekezdésének 2. pontja szerint [az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (a továbbiakban: UNCITRAL) által 1985-ben elfogadott modelltörvénnyel egyezően]³ a választottbíráskodás akkor nemzetközi, ha

a) a választottbírói szerződést kötő felek üzletvitelének helye a szerződés megkötésének időpontjában különböző államokban van;

b) a következő helyek egyike azon az államon kívül van, amelyben a felek üzletvitelének helye van:

ba) a választottbíráskodásnak a választottbírói szerződésben vagy aszerint meghatározott helye;

bb) az a hely, ahol a felek jogviszonyából eredő kereskedelmi kötelezettségek lényeges részét teljesíteni kell, vagy amelyhez a jogvita tárgya a legszorosabban kapcsolódik; vagy

c) a felek kifejezetten megállapodtak abban, hogy a választottbírói szerződés tárgya több, mint egy országhoz kapcsolódik.

¹ Emmanuel Gaillard: *A nemzetközi választottbíráskodás jogának elmélete*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 108. lábjegyzet.

² Emmanuel Gaillard: *A nemzetközi választottbíráskodás jogának elmélete*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 40.

³ Az UNCITRAL modelltörvény a nemzetközi választottbíráskodás meghatározó dokumentumává vált, ezért a Vbt eljárási szabályrendszere is alapvetően a modelltörvényen alapul.

A jogszabályhely 3. pontja szerint a 2. pont alkalmazásában:

a) ha a fél üzletvitelének több helye van, az üzletvitel helye az, amely a legszorosabb viszonyban van a választottbíróvási szerződéssel;

b) ha a félnek nincs üzletviteli helye, az alatt a szokásos tartózkodási helyét kell érteni.

A 4. pont pedig kimondja, hogy a 2-3. pont alkalmazásában a fél üzletviteli hellyel rendelkezik azon államban, amelynek területén kereskedelmi tevékenység folytatására jogosult.

A nemzetközi választottbíráskodásban korábban ritkának számítottak az „etikai zavargások”, mivel az eljárások résztvevői egy szűk körből kerültek ki, melynek tagjai etikai kódexek nélkül is tiszteletben tartották egymást, így a nemzetközi választottbíráskodást a professzionalizmus jellemezte.⁴ A nemzetközi választottbíráskodás sokszínűségének növekedésével azonban az eljárások során alkalmazott perviteli taktikák is egyre változatosabbak lettek. A perviteli stratégiák változatossága az azt alkalmazókra nemzeti jogukban irányadó eljárási és szakmai etikai normák különbözőségére vezethető vissza.⁵ A nemzetközi választottbíráskodásra ma már jellemző perviteli taktikát egy részét a nemzeti eljárásjogok egyértelműen szankcióval illetnék.

A gerilla taktikák kifejezés használatával, a gerilla hadviselésre történő utalással azt kívánják érzékeltetni a szerzők a vonatkozó jogirodalomban, hogy valamelyik fél finoman fogalmazva nem megszokott, inkább a meglepetés erejére bízozó, ellenséges módon igyekszik előnyre szert tenni ellenfelével szemben. Kijelenthető, hogy a mai napig nincsen egységes definíció a nemzetközi választottbíráskodás során alkalmazott gerilla taktikákra vonatkozóan. Erre vezethető vissza, hogy az a magatartás, mely egyes ügyvédek szerint gerilla taktikának minősül, mások szerint egyszerűen csak perstratégia, vagy éppen az ügyvéd jogszabályban rögzített kötelezettsége az ügyfele érdekeinek érvényesítésére.^{6,7}

Látni kell, hogy gerilla taktika és gerilla taktika között is igen nagy különbségek lehetnek. Ebbe a kategóriába tartoznak ugyanis a kirívóan rosszhiszemű, adott esetben bűncselekményt is megvalósító magatartások mellett azok a cselekmények is, melyek az etikai szabályszegés határvonalán helyezkednek el.⁸ Bár minden gerilla taktika ellen szükséges a fellépés, az etikai szabályszegés határvonalán elhelyezkedő magatartások jóval gyakoribbak és jóval nehezebb a velük szembeni fellépés, így nagyobb problémát jelentenek a választottbírák számára. Utóbbiak csoportjába sorolhatjuk az időhúzás érdekében bevetett gerilla taktikákat (megalapozatlan kifogások parttalan előterjesztése akár egy választottbíróval, akár az eljárással összefüggésben, indítványok iratok abszolút eltúlzott mértékű beszerzése érdekében, határidők indokolatlan

⁴ Günther J. Horvath: *Guerrilla Tactics in Arbitration, an Ethical Battle: Is there Need for a Universal Code of Ethics?* In: Austrian Yearbook on International Arbitration (2011). 297-298.

⁵ Günther J. Horvath: *Subtle Ways of Addressing Guerilla Tactics*. In: Austrian Yearbook on International Arbitration (2014). 223.

⁶ Fabian Ajogwu: *Dealing with Guerilla Tactics in International Arbitration: which tools for Counsel and Arbitrators?* Dispute Resolution Journal of the Lagos Court of Arbitration, Vol. 1, No. 1, Nov. 2014. 3.

⁷ Hazánkban az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 1. §-ának (1) bekezdése szerint az ügyvédi hivatás - jogi szakértelemmel, törvényes eszközökkel és módon, a közhatalmi szervektől függetlenül - az ügyfél jogai és jogos érdekei érvényesítésének, kötelezettségei teljesítésének elősegítésére, az ellenérdekű felek közötti jogvita - lehetőség szerinti - megegyezéssel történő lezárására irányuló tevékenység, amely tevékenység magában foglalja az igazságszolgáltatásban való közreműködést. Sok ügyvéd úgy véli, hogy a törvénybe nem ütköző gerilla taktika alkalmazása tulajdonképpen jogi szakértelemmel az ügyfél jogai és jogos érdekei érvényesítésének elősegítésére irányuló tevékenység.

⁸ Günther J. Horvath: *Guerrilla Tactics in Arbitration, an Ethical Battle: Is there Need for a Universal Code of Ethics?* In: Austrian Yearbook on International Arbitration (2011). 299.

meghosszabbítása iránti kérelmek stb.) melyek a leggyakrabban alkalmazott gerilla taktikák közé tartoznak.⁹

A jelen tanulmány ügyvédként is dolgozó szerzőjét is „meggyanúsították” már egy választottbíróági eljárás során azzal, hogy gerilla taktikát alkalmaz. Az eljáró választottbíróági tanács szerint ugyanis a viszontkereset szempontjából alperesnek minősülő fél képviseletében időt akartam húzni, valójában azonban csak arról volt szó, hogy pont a tárgyalás napját megelőző este tudtam befejezni azt a harminc oldalas beadványt, illetve beszerezni annak a nagyjából ugyanennyi mellékletét, amit így csupán a tárgyalás elején tudtam átadni a választottbíróknak, illetve a másik fél jogi képviselőjének, ami megakadályozta abban, hogy arra már a tárgyaláson reagálhasson, ezért azt el kellett halasztani. Ebből is látszik, hogy néha nagyon nehéz különbséget tenni a gerilla taktikázás, illetve az eljárási szabályoknak egyébként megfelelő pervitel között.

2. Egyes gerilla taktikák és az azokkal szembeni fellépés lehetőségei

A gerilla taktikák elszaporodásának egyik – és talán legfőbb - oka a nemzetközi választottbíróági eljárásokban a jogi képviselőkre irányadó, egységes, kötelező érvényű etikai kódex hiánya. Az etikai problémák közé tartozik az összeférhetetlenség kérdése, a hozzá nem értés, a tisztességtelenség, az elfogadhatatlan kommunikáció az ellenféllel, vagy éppen a jogi képviselővel való szemérmetlen díjmegállapodás.¹⁰

A fentiekre figyelemmel hatásos eszköz lehet a gerilla taktikákkal szembeni küzdelemben, ha a felek már az eljárást megelőzően lefektetik azokat az etikai szabályokat, melyeknek alávetik magukat. Meghatározott magatartások ilyen módon történő tiltólistára helyezése hatékony módszer lehet a gerillák ellen. Az persze könnyen elképzelhető, hogy valamelyik fél azért nem kívánja majd magát alávetni ezeknek a szabályoknak, mert azok szigorúbbak a rá egyébként irányadó etikai normáknál.¹¹

Azt azért meg kell jegyezni, hogy az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló 8/1999. (III. 22.) MÜK Szabályzat 2/2. pontja szerint a szabályzat hatálya kiterjed a külföldön elkövetett cselekményekre is. (Területi hatály.) Így tehát a magyar ügyvédek a Magyar Ügyvédi Kamara etikai szabályzata a nemzetközi választottbíróági eljárások során is köti. Az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 107. § a) pontja szerint pedig fegyelmi vétséget követ el az ügyvéd, ha az ügyvédi tevékenység gyakorlása során az e tevékenység gyakorlásából eredő, etikai szabályzatban meghatározott köteletségét szándékosan vagy gondatlanságból megszegi. E kötelességszegést a nemzetközi választottbíróági eljárás bármely résztvevője bejelentheti az eljáró ügyvéd tekintetében illetékességgel rendelkező ügyvédi kamarának.

Az Ütv. 108. §-a szerint a fegyelmi vétséget elkövető személlyel szemben alkalmazható büntetések a következők: *a)* írásbeli megrovás *b)* pénzbírság *c)* kamarai közügyektől való eltiltás *d)* ügyvédjelölt foglalkoztatásától való eltiltás, valamint *e)* kizárás. A 109. § (1) bekezdése értelmében

⁹ Günther J. Horvath: *Guerrilla Tactics in Arbitration, an Ethical Battle: Is there Need for a Universal Code of Ethics?* In: Austrian Yearbook on International Arbitration (2011). 302.

¹⁰ Fabian Ajogwu: *Dealing with Guerilla Tactics in International Arbitration: which tools for Counsel and Arbitrators?* Dispute Resolution Journal of the Lagos Court of Arbitration, Vol. 1, No. 1, Nov. 2014. 4. A szerző szerint a fenti etikai problémák táptalaját adják a gerilla taktikáknak.

¹¹ Günther J. Horvath: *Subtle Ways of Addressing Guerilla Tactics.* In: Austrian Yearbook on International Arbitration (2014). 227.

a fegyelmi tanács a fegyelmi büntetést a fegyelmi vétség súlyára és ismétlődésére, valamint a fegyelmi vétséggel érintett ügy érdemére való kihatására tekintettel, az elkövetésre irányuló szándék vagy gondatlanság fokának megfelelően, az általa feltárt összes súlyosító és enyhítő körülmény figyelembevételével - ideértve azt is, ha az eljárás alá vont személy az általa okozott jogsérelmet elhárította, vagy a fegyelmi eljárás tárgyává tett cselekmény miatt vele szemben más jogkövetkezményt alkalmaztak -, mérlegelési jogkörében szabja ki.

Választottbírói szemszögből nézve, a gerilla taktikákkal kapcsolatos egyik legnehezebb kérdés, hogy köteles-e a választottbíró jelenteni a kifogásolt magatartást? A titkosság a nemzetközi választottbíráskodás egyik legnagyobb előnye és a választottbírákat titoktartás terheli, de kiterjed-e vajon ez a titoktartás a választottbírák által észlelt bűncselekményekre is? Egyes szerzők szerint a választottbírákkal szembeni közbizalomból fakad, hogy jelentéstételi kötelezettség terheli őket a büntetőjogilag releváns magatartások vonatkozásában. Az International Bar Association által a nemzetközi választottbírák vonatkozásában elkészített etikai szabályzat 9. pontja szerint az eljáró tanács tanácskozásai és magának az ítéletnek a tartalma mindörökre bizalmas, hacsak a felek nem mentesítik a választottbírókat ezen kötelezettség alól. A választottbíró nem vehet részt, vagy segítségnyújtás céljából nem adhat semmilyen információt semmilyen, az ítéletet mérlegelő eljárásban, kivéve, ha kötelességének tartja, hogy feltárjon bármiféle, a választottbíró társai részéről elkövetett nagyon fontos etikába ütköző helytelen cselekedetet vagy csalást.¹²

Ahogy azonban azt maga az IBA szabályzata is rögzíti, azt nem lehet direkt módon kötelezővé tenni sem a választottbíróknak, sem maguknak a feleknek, kivéve, ha megállapodásban rögzítik őket.¹³ Miközben az IBA (Ügyvédi Kamarák Nemzetközi Szövetsége) bízik abban, hogy a szabályzatban leírtakat a választottbírókkal szemben emelt kifogásokkal összefüggésben figyelembe fogják venni, hangsúlyozni kell, hogy a szabályzatban foglalt irányelvek célja nem az, hogy alapot teremtsenek az ítéletek nemzeti bíróságok általi érvénytelenítéséhez.

A nemzetközi választottbíróknak pártatlannak, függetlennek, kompetensnek, alaposnak és diszkrétnek kell lenniük. Az IBA szabályzat megkísérel módot teremteni arra, hogyan lehet ezeket az absztrakt tulajdonságokat a gyakorlatban értékelni. Ezek nem merev szabályok, hanem valamennyi kontinens gyakorló ügyvédei által kidolgozott, nemzetközileg elfogadható irányelvek. Ezek az irányelvek a kitűzött célokat azonban csak akkor érik el, ha jóhiszeműen alkalmazzák őket.

Sajnálatos módon éppen a választottbíráskodásra jellemző eljárási garanciák és fair play az, ami igen széles mozgásteret enged a rosszhiszemű pervitelre. Az alperesnek lehetősége van arra, hogy a felperes minden egyes állítását vitassa, és így minden egyes állítása bizonyításra fog szorulni. Ezzel jelentősen késleltetheti az ügy érdemi eldöntését és komoly költségekbe verheti a jóhiszeműen pereskedő, de állításainak bizonyítására köteles felet. Utóbbi sok esetben nyilván tanúbizonyítással tud csak eleget tenni a rá háruló bizonyítási tehernek, a tanúk meghallgatása

¹² Günther J. Horvath: *Guerrilla Tactics in Arbitration, an Ethical Battle: Is there Need for a Universal Code of Ethics?* In: Austrian Yearbook on International Arbitration (2011). 301-302.

¹³ Ha a felek ezen szabályokat el kívánják fogadni, választottbírói klauzulájukat vagy megállapodásukat kiegészíthetik egy ezen szabályok elfogadására irányuló kikötéssel. E kikötésre a szabályzat az alábbi mintát fogalmazza meg: „A felek megállapodnak, hogy az IBA által nemzetközi választottbírók részére kidolgozott, a jelen klauzula alapján lefolytatandó bármely választottbírói eljárás megindulásának időpontjában hatályos Etikai Szabályzat alkalmazandó az ilyen választottbírói ügyben kijelölt választottbírókra.” A szabályzat rendelkezik a jelölés elfogadásáról, az elfogultság elemeiről, a feltárási kötelezettségről, a felekkel történő érintkezésről, a díjakról, a gondosság követelményéről, az egyezségi javaslatokban történő közreműködésről, valamint a tanácskozások bizalmas jellegéről.

pedig jelentősen elnyújtja az egyes tárgyalások időtartamát, így a választottbírák is nehezebben fognak tudni kitűzni olyan tárgyalási határnapot, melyen mindannyian, hosszabb időtartamon keresztül ráérnek. Arra megy ki a játék, hogy alperesként késleltessük az ítélethozatalt és kifárasztjuk a másik felet. Talán ha kellően kimerül és elege van az egészből, már az eljárást sem akarja majd továbbvinni.¹⁴

Természetesen az IBA szabályzatának felek általi elfogadása sem jelent valódi fegyvert a gerilla taktikákkal szembeni küzdelemben. A szabályzat ugyan lehetővé teszi a választottbíró számára, hogy feltárjon bármiféle, a választottbíró társai részéről elkövetett nagyon fontos etikába ütköző helytelen cselekedetet vagy csalást, ilyen lehetőséget azonban a felek vagy képviselőik, illetve az általuk elkövetett cselekmények tekintetében nem nevesít. A gerilla taktikák jelentős részét pedig nem a választottbírák, hanem a felek jogi képviselői alkalmazzák, akik egyébként a választottbírák megválasztásában is közreműködtek.

A felek vagy képviselőik cselekedeteinek a megfelelő fórum elé tárása azonban ugyancsak nem biztosíték a gerillákkal és a gerilla taktikákkal szemben. Az a fél, illetve képviselője, akit a feltárás érint, vélhetően az azt megtevő választottbíró kizárását fogja indítványozni a pártatlanság megsértése miatt (ami ugyancsak az eljárás elhúzódásához vezethet, hiszen ilyenkor kizárási eljárást kell lefolytatni). Ha pedig ezt elkerülendő csak az eljárás befejezésével teszi meg az általa szükségesnek ítélt intézkedéseket a választottbíróként eljáró személy, akkor értelemszerűen nem lehet szó megelőzésről, csupán a gerilla taktikák utólagos szankcionálásáról.

Ami a kötelezően alkalmazandó szabályokat illeti, a Vbt. 1. §-ának (1) bekezdése szerint e törvényt kell alkalmazni a választottbíráskodás során, ha az eljáró állandó választottbírószék székhelye vagy az eseti választottbíráskodás helye Magyarországon van. A törvény hatálya tehát csak arra a választottbírószékre terjed ki, amelynek Magyarországon van a helye, állandó választottbíráskodás esetén a székhelye. A jogszabályhely (2) bekezdése azonban kimondja, hogy ha nemzetközi szerződés eltérően nem rendelkezik, a 9-10. §-t, a 28. §-t, a 40. §-t és az 53-54. §-t alkalmazni kell Magyarországon a nemzetközi választottbíráskodásra abban az esetben is, ha az eljáró állandó választottbírószék székhelye vagy az eseti választottbíráskodás helye Magyarországon kívül van. Ezek a szabályok a választottbírószéki szerződés tárgyát képező követelés bíróság előtti érvényesítésére, a választottbírószéki szerződésnek a bíróság, valamint a közjegyző intézkedéseivel való összeegyeztethetőségére, az állami bíróság eljárásának egyes kérdéseire, a bizonyításban az állami bíróság által nyújtott jogsegélyre, valamint a választottbírószéki ítélet végrehajtására vonatkoznak. Látható tehát, hogy a magyarországi nemzetközi választottbírószéki eljárásokra a Vbt.-nek olyan szabályait kell csak alkalmazni, amik ugyancsak nem feltétlenül a gerilla taktikákkal szembeni hatékony küzdelem érdekében kerültek megalkotásra, így nem is nyújtanak túl sok segítséget utóbbiak ellen.

Talán érdemes lett volna Vbt. ideiglenes intézkedésekre vonatkozó §-ait is kötelezően alkalmazandóvá tenni Magyarországon a nemzetközi választottbíráskodásra. A törvény 18. §-ának (1) bekezdése szerint, ha a felek eltérően nem állapodtak meg, a választottbírószéki tanács bármelyik fél kérelmére végzésben ideiglenes intézkedést hozhat. A (2) bekezdés értelmében az

¹⁴ Fabian Ajogwu: *Dealing with Guerilla Tactics in International Arbitration: which tools for Counsel and Arbitrators?* Dispute Resolution Journal of the Lagos Court of Arbitration, Vol. 1, No. 1, Nov. 2014. 6-7.

ideiglenes intézkedéssel a vitát lezáró ítéletet megelőzően a választottbíróvási tanács utasítja a felet, hogy *a)* a vita lezárásáig tartson fenn vagy állítson helyre valamely állapotot; *b)* tegyen meg intézkedéseket annak megelőzése érdekében, vagy tartózkodjon olyan intézkedésektől, amelyek valószínűsíthetően azzal az eredménnyel járnának, hogy kár, közvetlenül fenyegető kárveszély vagy a választottbíróvási eljárás kimenetelének befolyásolása következne be; *c)* intézkedjen, hogy a választottbíróvási ítélet kielégítési alapjául szolgáló eszközök rendelkezésre álljanak, vagy nyújtson azok értékének megfelelő fedezetet; vagy *d)* őrizze meg azt a bizonyítékot, amelynek a vita eldöntése során jelentősége lehet. A 19. § értelmében az *a)*, *b)* és *c)* pontok szerinti esetekben az ideiglenes intézkedést kérő félnek valószínűsítenie kell, *a)* hogy az intézkedés hiányában a választottbíróvási eljárás által megítélt kártérítéssel nem kiküszöbölhető hátrány következik be, ami meghaladja azt a hátrányt, amelyet az intézkedés meghozatala esetén az intézkedéssel érintett fél feltételezhetően elszenved, valamint *b)* hogy a kérelmező fél követelése érdemben sikerre fog vezetni. Ennek a lehetőségnek a mérlegelése a választottbíróvási tanácsot bármely későbbi mérlegelése során nem köti. A 20. § (1) bekezdése pedig kimondja, hogy ha a felek eltérően nem állapodtak meg, a fél az ideiglenes intézkedés iránti kérelemmel együtt indítványozhatja, hogy a másik felet előzetes intézkedéssel kötelezzék annak érdekében, hogy a kért ideiglenes intézkedés célja ne lehetetlenüljön el.

Ha például egy nemzetközi választottbíróvási eljárás során valamelyik fél nem hajlandó a választottbíróvási rendelkezésre bocsátani egy, az ügy szempontjából releváns dokumentumot, vagy félő, hogy a fél esetleg megsemmisíti azt (tipikus gerilla taktikák), a nemzetközi választottbíróvási részére is hasznos lehet, ha végzésben kötelezheti a felet a dokumentum megőrzésére, illetve becsatolására. Ha a fél nem tesz eleget a végzésben foglaltaknak, indokolt lehet megteremteni a lehetőséget a választottbíróvási számára úgynevezett negatív következtetés levonására. E szerint, ha a fél megfelelő indok nélkül nem teszi a kért dokumentumot az eljárás tárgyává, ez arra enged következtetni, hogy az a másik fél állítását igazolná, illetve a gerilla taktikát alkalmazó fél állítását cáfolná. A megfelelő fedezet nyújtására kötelező ideiglenes intézkedés lehetővé tétele ugyancsak hasznos eszköz lehet egy nemzetközi választottbíróvási eljárás során. Ez a fedezet adott esetben a gerillatámadást elszenvedő fél kompenzálására is szolgálhat, amiért plusz időt és energiát kell fordítania egy, az utolsó pillanatban becsatolt, terjedelmes dokumentum áttanulmányozására, illetve amiért egy tanú az utolsó pillanatban „gondolja meg magát” és marad távol a tárgyalástól, vagy amiért a másik fél rosszhiszeműen kéri a valamely eljárási cselekményre a részére biztosított határidő meghosszabbítását. Az utolsó pillanatban benyújtott kérelem persze nem minden esetben perelhúzási célzattal történik, a választottbíróvási ennek ellenére megfontolhatja, hogy azt a félt kötelezze a plusz költségek viselésére, aki okozta őket, függetlenül a jó- vagy rosszhiszeműségétől. Ha a választottbíróvási annak érdekében kötelezi a feleket biztosíték adására, hogy az ügy elhúzódtatását eredményező cselekményt tanúsító fél azt elveszítse – kimentési lehetőség nélkül –, ezzel gátat szabhat bizonyos gerilla-próbálkozásoknak. A választottbíróvási felhívása végrehajtásának elmulasztása is eredményezheti a nyújtott biztosíték elvesztését.¹⁵

A Vbt. az ideiglenes intézkedés végrehajthatóságát is biztosítja, nagyban növelve ezzel a jogintézmény hatékonyságát. A törvény 26. § (1) bekezdése szerint a választottbíróvási tanács ideiglenes intézkedését a bírósági végrehajtás szabályai szerint kell végrehajtani, kivéve a 27. §¹⁶

¹⁵ Günther J. Horvath: *Subtle Ways of Addressing Guerilla Tactics*. In: *Austrian Yearbook on International Arbitration* (2014). 230.

¹⁶ Az ideiglenes intézkedés végrehajtása csak akkor tagadható meg, ha *a)* a bíróság meggyőződik annak a félnek a kérelmére, akivel szemben azt érvényesítik, hogy:

szerinti megtagadás eseteit. A (2) bekezdés kimondja, hogy az ideiglenes intézkedés végrehajtását kérő fél, illetve az a fél, akinek az a javára szól, köteles nyomban értesíteni a bíróságot az ideiglenes intézkedés hatályon kívül helyezéséről, felfüggesztéséről vagy módosításáról.

Az International Chamber of Commerce (Nemzetközi Kereskedelmi Kamara, ICC) készített egy *Techniques for Controlling Time and Costs in Arbitration to assist the Parties and the Tribunal in Arbitration Proceedings* elnevezésű dokumentumot, mely javaslatokat fogalmaz meg a nemzetközi választottbíróági eljárások elhúzódásának és a költségek elszabadulásának megakadályozása érdekében. Az ICC szabályzata lehetőséget nyújt az eljárási határidők lerövidítésére, ez azonban kétélű fegyver, hiszen nagyon nehéz előre látni, hogy akár jóhiszemű pereskedés mellett mennyi időre van szükség egy jogvita kellően megalapozott eldöntéséhez. Az ICC javaslatai között szerepel, hogy a felek már a választottbíróági szerződésben¹⁷ szabályozzák részletekbe menően, hogy milyen eljárási szabályoknak, kötelezően betartandó etikai normáknak vetik alá magukat a választottbíróági eljárásban.¹⁸ Ezt természetesen a magyar szabályozás is lehetővé teszi, bár nem túl gyakori, hogy a felek részletes tartalommal töltsék meg a választottbíróági szerződést. Utóbbi általában más szerződés egyetlen mondatos részét képezi. Az ICC szabályzata is lehetővé teszi ideiglenes intézkedések alkalmazását.¹⁹

A választottbírákkal szembeni kizárási indítványok régebben ritkaságszámba mentek, az utóbbi években azonban igencsak megszorodott ezen indítványok száma. Bár a kizárási indítvány megtétele alapvető joga minden félnek, sok esetben ezt is visszaélészerűen gyakorolják egy kedvezőtlen döntés elkerülése, vagy késleltetése érdekében. A választottbírákkal vagy szakértőkkel szembeni, minden alapot nélkülöző kizárási indítványok igen népszerű gerilla taktikának számítanak az eljárások minden szakában. A „leghatásosabb” természetesen az eljárás végének közeledtével élni ezzel a lehetőséggel. Sok esetben a kizárni indítványozott választottbíró vagy szakértő még csak kedvezőtlen véleményt sem fogalmazott a kizárási indítvány előterjesztőjével szemben; utóbbi egészen egyszerűen csak az ítélelhozatal késleltetése érdekében cselekszik.²⁰

A választottbírókkal szembeni kifogások megelőzése érdekében célszerű, ha a felek tartózkodnak olyan választottbírák kijelölésétől, akik bármilyen tekintetben, de érdekeltnek tűnhetnek az adott

aa) fennáll a 47. § (2) bekezdés a) pontjában meghatározott okok valamelyike; vagy

ab) a választottbíróági tanácsnak az ideiglenes intézkedésre tekintettel biztosíték adására kötelező döntésének nem tettek eleget; vagy

ac) az ideiglenes intézkedést a választottbíróági tanács megszüntette vagy felfüggesztette; vagy

b) a bíróság úgy ítéli meg, hogy

ba) az ideiglenes intézkedés összeférhetetlen a bíróság hatáskörével; vagy

bb) az ideiglenes intézkedés vonatkozásában fennáll a 47. § (2) bekezdés b) pontjában meghatározott okok valamelyike.

¹⁷ A Vbt. 8. §-ának (1) bekezdése szerint a választottbíróági szerződés a felek megállapodása, amelyben meghatározott - akár szerződéses, akár szerződésen kívüli - jogviszonyukból keletkező, köztük már felmerült vagy a jövőben felmerülő minden vagy valamely konkrétan meghatározott vitát választottbíráskodásnak vetnek alá. A választottbíróági szerződés lehet más szerződés része (a továbbiakban: választottbíróági kikötés) vagy önálló szerződés.

¹⁸ Fabian Ajogwu: *Dealing with Guerilla Tactics in International Arbitration: which tools for Counsel and Arbitrators?* Dispute Resolution Journal of the Lagos Court of Arbitration, Vol. 1, No. 1, Nov. 2014. 8.

¹⁹ Günther J. Horvath: *Guerrilla Tactics in Arbitration, an Ethical Battle: Is there Need for a Universal Code of Ethics?* In: Austrian Yearbook on International Arbitration (2011). 307-308.

²⁰ Günther J. Horvath: *Subtle Ways of Addressing Guerilla Tactics.* In: Austrian Yearbook on International Arbitration (2014). 233.

ügyben, tehát például valamelyik fél alkalmazásában álltak, részt vettek korábban a jogvitában, személyes vagy családi kapcsolat köti őket valamelyik félhez, esetleg képviselték korábban az adott felet. Célszerű tehát, ha független, választottbíróként már komoly tapasztalattal rendelkező személyek járnak el a nemzetközi ügyekben, akik a tárgyalások során semmilyen olyan megjegyzést nem tesznek, vagy megjegyzéssel felérő arckifejezést nem mutatnak, amely alapul szolgálhat egy nyilván alaptalan, de időhúzásra alkalmas, a választottbírónak az ügy nem tárgyilagos megítélésére vonatkozó kifogásnak, nem létesítenek kapcsolatot valamelyik féllel az eljárás során tárgyaláson kívül, ahogy azt egyébként több szervezeti és nemzetközi szabályzat meg is tiltja.²¹

Kedvelt gerilla taktika a választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti – egyértelműen megalapozatlan, csak időhúzást célzó – eljárás megindítása,²² majd az ítélet végrehajtása felfüggesztésének kezdeményezése.

3. Konklúzió

Bár a gerilla taktikáknak minősíthető magatartásokkal nem csak nemzetközi és nem csak választottbírói eljárásokban találkozhatunk, azok mégis a nemzetközi választottbíráskodásban jelentik a legnagyobb problémát, hiszen itt van a legnagyobb mozgásteret a rafinált jogi képviselőknek. A legtöbb gerilla taktika ugyan nem alkalmas az ügy érdemének befolyásolására, az eljárás hatékonyságába vetett bizalom megingatására, illetve időhúzásra azonban annál inkább, utóbbi pedig sok esetben felér egy pernyeréssel. Láthattuk, hogy bár vannak eszközök a választottbírók kezében a gerilla taktikák megfékezésére, a megfelelő jogszabályi felhatalmazás nélkül azonban ezek nem sokat érnek. E nélkül ugyanis marad lehetőségként az egyéb szerveknek, például az országos ügyvédi kamaráknak megtett bejelentés, mely egyesek szerint nem is egyeztethető össze a választottbírók titoktartási kötelezettségével.

A megoldás megítélésem szerint egy, a nemzetközi választottbíráskodás valamennyi részvevőjére kiterjedő, kötelező erejű magatartási kódex elfogadása, melynek érvényre juttatása a nemzetközi választottbírói hatáskörébe tartozna. Fontos, hogy a kódex rendelkezéseit megsértő

²¹ Fabian Ajogwu: *Dealing with Guerilla Tactics in International Arbitration: which tools for Counsel and Arbitrators?* Dispute Resolution Journal of the Lagos Court of Arbitration, Vol. 1, No. 1, Nov. 2014. 12-13.

²² Ami a magyar szabályozás szerinti érvénytelenítési okokat illeti, a Vbt. 47. § (2) bekezdése szerint a választottbírói ítélet a másik fél ellen előterjesztett kereset alapján a 7. § (2) bekezdésében meghatározott bíróság által és csak abban az esetben érvényteleníthető, ha

a) az érvénytelenítés iránt indított per felperese bizonyítja, hogy

aa) a választottbírói szerződést kötő felek egyikének nem volt jogképessége vagy cselekvőképessége; vagy a választottbírói szerződés annak a jognak a szabályai szerint, amelynek alávetették, ilyen alávetés hiányában pedig a magyar jog szerint nem érvényes; vagy

ab) a fél a választottbíró kijelöléséről, illetve a választottbírói tanács eljárásáról nem volt szabályosan értesítve, vagy egyébként nem volt képes az ügyét előterjeszteni; vagy

ac) a választottbírói ítélet a választottbíráskodásnak való alávetésben figyelembe nem vett, vagy azon kívül eső vitára terjed ki, illetve az ilyen alávetés terjedelmén túli döntést tartalmaz, azzal, hogy amennyiben az alá- és alá nem vetett ügyek egymástól elválaszthatók, a választottbírói ítélet érvénytelenítése csak az alávetésen kívüli részben hozott döntés tekintetében kérhető; vagy

ad) a választottbírói tanács összetétele vagy a választottbírói eljárás nem felelt meg a felek megállapodásának - kivéve, ha a megállapodás ellentétes e törvény kötelezően alkalmazandó szabályával -, vagy ilyen megállapodás hiányában nem felelt meg e törvény rendelkezéseinek; vagy

b) a bíróság úgy ítéli meg, hogy

ba) a vita tárgya a magyar jog szerint választottbírói útra nem tarthat, vagy

bb) a választottbírói ítélet a magyar közrendbe ütközik.

magatartásokat a választottbíróság az eljárás során nyomban, megfelelően szankcionálni tudja. Így természetesen az eljárás titkossága sem szenved csorbát, hiszen a gerilla taktikával szembeni fellépés is házon belül marad, továbbá mind az eljárás időtartama, mind pedig annak költségei csökkenthetőek. Nyilvánvaló, hogy a feleknek sem éri meg az állami bíróság helyett választottbíróság elé vinni ügyüket, ha utóbbi eljárása nem diszkrétebb, rövidebb és költséghatékonyabb az előbbinél.

Polgári jog – Polgári eljárásjog – Választottbírósági eljárási jog

Anyagi jogi normák beszüremlése a választottbíráskodási eljárás szabályozásába

Bevezetés

A jogágak, jogintézmények és jogszabályok csoportosításnak egyik lehetséges módja az anyagi jogra és eljárásjogra való felosztás. A választottbíráskodás jogintézményének besorolása e kategóriákba nem egyértelmű, de úgy is fogalmazhatunk, hogy a választottbíráskodás kettős természetű, anyagi jogi és eljárásjogi vonásokat is mutat.

Ezt a kettősséget Kecskés László a következőképpen foglalja össze a választottbíráskodás történetét leíró munkájában. A választottbíráskodási szerződés, vagyis a „*compromissum jogi természetének megítélése a választottbíráskodás egészéről való jogi gondolkodás irányát is meghatározta. Azok a jogrendszerrel, amelyek a compromissumot anyagi magánjogi természetűnek (főként egyezségnek) tekintik, a választottbíráskodás intézményét is elsősorban anyagi magánjogi alapon értelmezik. Ez a szemlélet jellemzi a francia jogi gondolkodást. Franciaországban hosszú ideig anyagi magánjogi jogi jellegűnek tekintették a választottbíráskodást. Az ottani felfogás szerint a választottbíráskodási szerződés (compromissum) és a vele egységet képező választottbíráskodási ítélet (laudum) együttesen tulajdonképpen egy olyan egyezséget jelenít meg, ami a választottbírók között jön létre, a felek közös meghatalmazottjaiként. Csak az állami bíróság által kiadott végrehajtási lap kiállítását követően nyerik el a választottbíráskodási ítéletek az állami bírósági ítéletekkel azonos „jogi értéket”. A német jogban a hosszú időn keresztül érvényesülő anyagi magánjogi felfogást az 1870-es évek végén váltotta fel az eljárásjogi jellegű támogató nézet. A svájci jogban is a választottbíráskodás eljárásjogi jellegének hangsúlyozása a jellemző. Összehasonlító jogi szempontból pedig nagyon figyelemreméltó jelenség az, hogy Magyarországon lényegében már a középkori kezdetektől eljárásjogi természetűnek tartották a választottbíráskodást, illetve annak vonatkozó szabályozásait. Ezen a területen tehát a magyar jogfejlődés lényegesen megelőzte a német jogot. A választottbíráskodást eljárásjogi intézményként felfogó jogrendszerben a választottbíráskodási szerződés, a compromissum nem anyagi magánjogi egyezség, hanem egyfajta joghatósági megállapodás (prorogatio).”¹*

„A választottbíráskodási szerződés jogi természete vitatott volt a magyar jogi szakirodalomban. A választottbíráskodási szerződést általában egy olyan szerződésfajtának tekintették, amely nem vonható egyik nevesített szerződés típus fogalmi körébe sem. Egyes elemei rokonságot mutatnak az egyezséggel, a jogválasztásra vonatkozó megállapodással és az eljárásjogi ügyletekkel. Azt is kiemelik, hogy más szerződéshez (szerződésekhöz) kapcsolódik és összefügg a választottbírói szerződéssel.

A választottbírói szerződés (receptum) ezzel szemben nem volt más Magyarországon sem, mint a felektől származó felbatalmazás választottbírói tevékenység végzésére. Amíg tehát az állami bíróságot az állam felségjogából származtatta ítélkezési jogkörét addig a választottbíró a felek megbízásából nyerte bírói hatalmát. A régi ízes magyar jogi kifejezéssel élve a felek a választottbírókat „megbírálják”, azaz bíróvá lényegítik azáltal, hogy megbízzák. Fabinyi Tibamér szerint – aki a választottbíráskodással kapcsolatos magyar jogi irodalom legjelentősebb alakja – a választottbíráskodás vegyes jellegű jogintézmény, amely eljárásjogi és polgárjogi elemeket is tartalmaz.

A feleknek a választottbíráskodási megállapodás alapján nemcsak joga, de a szerződésből folyó kötelessége is például a választottbíró jelölése. Ugyanakkor „... tartalmát és hatásait illetően elsősorban processuális jellegű ...” írta

¹ Kecskés László: *A választottbíráskodás történeti alapjai*. In: Kecskés László, Lukács Józsefné (szerk.): *Választottbírók könyve*. Budapest, HVG-ORAC, 2012. 63. old.

Fabinyi. Nézetével szöveg ellentétben a perjogász Magyary Géza szerint „A választottbírói eljárás ... kizárólag a felek s a bíróként eljáró személyek magánjogi ügyletein alapszik, s egészen más jogi természetű, mint polgári per.” Ugyanakkor Magyary sem vitatta a választottbírói ítélet eljárásjogi kibatásait. Horváth Éva és Kálmán György 1990-es évekbeli álláspontja szerint a választottbíráskodás mind az anyagi jog, mind az eljárásjogi elemeit magában foglalja.¹²

Ennek az írásnak az a célja, hogy bemutassa, az új választottbírói törvény³ eljárásjogi karakterű szabályozása mely részletkérdésekről hallgat, teret engedve ezzel annak, hogy a keletkezett új magánjogi anyagi jogi szabályokkal töltsék ki a jogalkalmazó. Egyúttal kitérünk arra is, hogy az eljárásjogi kérdéseknek anyagi jogi szabályok alkalmazásával való megoldása, illetve a jogági, szabályozástechnikai keveredés milyen járulékos problémákat vethet fel. Nem törekszünk tehát arra, hogy a hatályos szabályok elemzésével a jogintézmény jogági besorolását elvégezzük, csak azonosítjuk az anyagi jog beszüremlésének csatornáit, és elemezzük az anyagi jog eljárásjogi kérdések megoldásának eszközévé átlényegülését, erre való alkalmasságát. Az érintett témaköröket, szabályokat külön alcímekre bontva tárgyaljuk, követve a Vbt. szerkezetét.

Kézbetés

A Vbt. 4. § (1) bekezdése szerint a felek megállapodásának hiányában az írásbeli közlés átvételének minősül a címzettnek történő személyes átadás. Jogi személyek esetében a címzett maga a szervezet, azt viszont már nem határozza meg a Vbt., hogy a jogi személy nevében ki jogosult eljárni az átvételnek, mint eljárásjogi cselekménynek az elvégzése során. Itt lép be szükségszerűen az anyagi jogi szabályok alkalmazása. A magánjogi szabályok szerint a jogi személy nevében a törvényes képviselő tehet nyilatkozatot, és mivel az iratok átvétele a képviseleti jog passzív gyakorlásának tekinthető, e szabály akkor alkalmazható, ha személyesen a törvényes képviselőnek adták át az iratot. A jogi személyek törvényes képviseléről a Ptk. 3:29. §-a rendelkezik. Az anyagi jogi szabályok figyelembe vételének szükségessége esetén azt azonban mindig hozzá kell tennünk, hogy a nemzetközi magánjogi szabályok hatálya alá eső esetekben külföldi jog is alkalmazható lehet, így pl. a jogi személy személyes joga lehet irányadó a képviselet kérdésében.

Lemondás a kifogás jogáról

A Vbt. 5. §-a a következőképpen szól: Azt a felet, akinek tudomása van arról, hogy e törvény bármely, a felek eltérő megállapodását megengedő rendelkezésének vagy a választottbírói szerződés bármely előírásának nem tettek eleget, és az eljárásban továbbra is részt vesz, anélkül, hogy ezen mulasztás miatti kifogását haladéktalanul, vagy ha arra határidőt szabtak, e határidőn belül bejelentené, úgy kell tekinteni, mint aki a kifogás jogáról lemondott.

A kifogás jogáról való lemondás szabálya a fél hallgatását tekinti olyan ténynek, melyből azt a következtetést lehet levonni, hogy a fél a szabálytalanságot nem sérelmezi, abba belenyugodott. E szabály azonban csak a felek eltérő megállapodását megengedő törvényi rendelkezések vagy a választottbírói szerződés bármely előírásának megsértése esetén alkalmazandó, a törvény eltérést nem engedő szabályainak megszegése esetén nem. A szabály jogi természetét tekintve vélelemnek tekinthető. Ugyanakkor tükröződik benne a jóhiszemű joggyakorlás elvárása is. A jóhiszeműséghez kötöttsége miatt ez a szabály, mely a *venire contra factum proprium* elvét alkalmazza, inkább az anyagi joghoz kapcsolódik [ld. a Ptk. 1:3. § (2) bekezdését], a másik fél várakozásait védi, továbbá az eljáró választottbírói tanács, mint a felek megbízottjának feltételezéseit is a fél

² Kecskés László: *A választottbíráskodásra vonatkozó jogi szabályozás kialakulása és fejlődése Magyarországon*. In: Kecskés László, Lukács Józsefné (szerk.): *Választottbírók könyve*. Budapest, HVG-ORAC, 2012. 118-120. old.

³ 2017. évi LX. törvény a választottbíráskodásról (a továbbiakban: Vbt.).

várható eljárési magatartását illetően. Az anyagi jogi gyökereket mutatja az is, hogy a szabály csak a felek szerződési hatalma alatt álló rendelkezések megszegéséhez kapcsolódik. Eljárásjogi értelemben ez a rendelkezés az eljárás elhúzása, hatékonyságának lerontása ellen irányul, mivel lényegében megtiltja a feleknek az olyan szabályszegésre való későbbi hivatkozást, melyet korábban is kifogásolhattak volna. Mindazonáltal az eljárásjogban nem gyakori ez a szabályozási megoldás, többnyire egyszerűen a kifogásolás lehetőségének határidőhöz kötésével érik el az eljárás elhúzásának megakadályozást. Továbbá az eljárásjogi jogviszonyokban a felek várakozásainak védelme is kevésbé releváns, mert az eljárás harmadik szereplőjének, a (választott)bírónak lehetősége van arra, hogy a felek nyilatkozatainak vagy magatartásának az ellentmondásossága esetén fellépjen az álláspontok tisztázása érdekében. Eljárásjogi értelemben ez a szabály egy általános és rugalmas határidőtűzéseként is funkcionálhat az eljárás egésze tekintetében. Továbbá a felek rendelkezési hatalmának kiteljesítésként is felfogható, mivel azt a rendelkezést, mely szerint a felek maguk határozhatják meg az eljárás szabályait [Vbt. 30. § (1) bek.], kiegészíti azzal, hogy a fél a közösen meghatározott eljárési szabályok alkalmazásától el is tekinthet, a szabály megsértésébe való belenyugvással. (Ettől azonban a megsértett szabály még nem szűnik meg.)

A választottbíró kijelölő nyilatkozat hatályosulása

A választottbírói megbízás a kijelölés elfogadásával jön létre [Vbt. 12. § (9) bek.], tehát nem a kijelölő nyilatkozat megtételével. Inkább elvi, mintsem gyakorlati jelentőségű kérdésként merülhet föl, hogy a kijelölés meddig változtatható meg. A törvény nem rendelkezik arról, hogy a félnek a jelölését kivel kell közölnie, de a választottbíróját értelemszerűen értesítenie kell. A nyilatkozat hatályosulása tekintetében a Ptk. 6:5. §-a alkalmazható, mely szerint a jognyilatkozat a címzethez való megérkezéssel hatályosul. Az anyagi polgári jogi megközelítés alkalmazásával a Ptk.-nak az ajánlati kötöttséggel kapcsolatos szabályai (6:64-65. §)⁴ alapján válaszolható meg az a kérdés, hogy a kijelölő nyilatkozat meddig vonható vissza. Az ajánlati kötöttség a nyilatkozat hatályossá válásával, azaz a választottbíróhoz érkezéssel veszi kezdetét, tehát addig visszavonható, és annak az időnek az elteltével szűnik meg, amelyen belül az ajánlattevő – az ajánlatban megjelölt szolgáltatás jellegére és az ajánlat megtételének módjára tekintettel – a válasz megérkezését rendes körülmények között várhatta. Továbbá akkor is megszűnik az ajánlati kötöttség, ha az ajánlattevő ajánlatát a másik fél elfogadó jognyilatkozatának elküldését megelőzően a másik félhez intézett jognyilatkozatával visszavonja. Állandó választottbíróóságok esetén az anyagi jogi megközelítés alkalmazását nehezíti, hogy a felek a kijelölés kérdésében nem közvetlenül a választottbírákkal kommunikálnak, hanem az intézménnyel. A Kereskedelmi Választottbíróóság⁵ Eljárési Szabályzata⁶ szerint például a keresetlevélben és a válasziratban kell a feleknek választottbíró jelölniük, ezeket a dokumentumokat a választottbíróóság adminisztratív szervének kell megküldeni, továbbá az ellenfélnek, de nem a választottbírónak. A választottbírákat az intézmény adminisztratív szerve értesíti a jelölésről, de előtte különböző eljárési lépéseket tehet (pl. hiánypótlással, díjfizetéssel kapcsolatosan). Egy ilyen összetett eljárásban a polgári jogi analógia nehezebben alkalmazható, és valószínűbb annak az értelmezésnek az elfogadása, hogy a jelölés nem vonható vissza az adminisztratív szervhez való beérkezés után.

⁴ A választottbíró és a fél (felek) közötti szerződésre nemzetközi magánjogi viszonyokban nem szükségképpen a Ptk. irányadó, hanem elsősorban a felek által választott jog.

⁵ Vbt. 59. § (1) bek.

⁶ <http://www.mkik.hu/hu/magyar-kereskedelmi-es-iparkamara/eljarasi-szabalyzat-hatalyos-2018-02-01-tol-16070>

A kijelölés elfogadása

A Vbt. kitér arra, hogy a választottbírónak a kijelölést el kell fogadnia, még hozzá a felekhez intézett írásbeli nyilatkozattal. A kijelölő okirat aláírása elfogadásnak minősül. Ezek a szabályok rávilágítanak arra, hogy a választottbíráskodás körében a választottbíróvási szerződés mellett egy másik, szerződéses jellegű jogviszony is létrejön: a felek és a választottbíró közötti szerződés (*receptum*). E szerződéses kapcsolatot a törvény átfogóan nem szabályozza, azonban a jogviszony néhány kérdését külön alcím rendezi,⁷ illetve a törvényben elszórtan másutt is találni olyan szabályokat, melyek érintik ezt a jogviszonyt. E körbe esik a kijelölés elfogadását kötelezővé tevő szabály is.

A választottbíró pártatlansága, függetlensége és titoktartási kötelezettsége

Az új törvény nem tartalmazza a régi Vbt.⁸ 11. §-ában található szabályt, mely önállóan is – azaz nem csak közvetetten, kizárási okként – megfogalmazta a választottbíró alapvető kötelezettségeit, a pártatlanságot és függetlenséget, továbbá azt, hogy a választottbíró nem képviselője a félnek, utasítást nem fogadhat el és titoktartásra kötelezett. Az új törvény a pártatlanságot, függetlenséget, és a felek megállapodása szerint szükséges szakképzettséget kizárási okként tételezi, ami közvetetten ezek kötelezettségként való előírásának tekinthető, de olyan előírás nincs az új törvényben, sem közvetlenül, sem kizárási okként való megfogalmazás formájában, hogy a választottbíró nem képviselője a félnek, utasítást nem fogadhat el és titoktartásra kötelezett. Kérdés, hogy a törvény hallgatása ellenére ezek a kötelezettségek terhelik-e a választottbírókat.

E kérdés megválaszolását célszerű tágabb kontextusba helyezni. A választottbíró és a felek közötti jogviszony, mint arra fentebb utaltunk, szerződéses jellegű. Ennek a jogviszonynak egyes elemeit közvetlenül szabályozza a törvény (pl. kijelölés elfogadása, eljárás díjmentessége az ítélet érvénytelenítése esetében), más jogok és kötelezettségek közvetetten a választottbíróvási szerződésből fakadnak (pl. a választottbíró feleadata az eljárás lefolytatása és a felek vitájának eldöntése), továbbá az állandó választottbíróskodások szabályzatai is rendeznek bizonyos témaköröket (pl. díjazás). A felek és a választottbírák közötti jogviszony vonatkozásában külön kérdés az, hogy egy választottbírói kötelezettség megszegésének mi a jogkövetkezménye, szankciója. Erre a kérdésre sem találunk ilyen címszó alatt egységes választ a törvényben, hanem az egyes konkrét kötelezettségek vonatkozásában külön-külön kell megkeresni, levezetni az adekvát jogkövetkezményt. A függetlenség és pártatlanság tekintetében a törvény kizárási szabályai közvetetten előírják a függetlenséget és pártatlanságot, illetve a függetlenség és pártatlanság fenntartását az egész eljárás alatt. E kötelezettség megsértésének jogkövetkezménye a kizárás. Ez a jogkövetkezmény kizárólagos,⁹ más, szerződési jogi jogkövetkezmény (pl. szerződésszegés miatti kártérítés) nem alkalmazható. (Közbevetőleg itt jegyzendő meg, hogy általános elvként alkalmazható az, hogy ha a törvény eljárási jogkövetkezményt, illetve orvoslási lehetőséget ad valamilyen kötelezettség megszegése esetére, akkor szerződéses alapon, szerződésszegésre hivatkozással nem lehet perelni a választottbírókat, illetve deliktuális alapon sem.) Hasonló eredményre juthatunk az utasíthatatlanság és a „nem képviselőség” vonatkozásában is, mely követelmények a függetlenség és pártatlanság konkrét következményei, annak részét képezik.

A titoktartási kötelezettség a törvény szabályaiból közvetetten sem vezethető le, ezért e kérdés a felek rendelkezési hatalma alatt áll, azt rendezhetik a választottbíróvási szerződésben. A

⁷ A választottbíróvási tanács és a felek közötti jogviszonyok (57. §).

⁸ 1994. évi LXXI. törvény a választottbíráskodásról.

⁹ Kivételesen az érvénytelenítési perben is felhozható kizárási ok.

Kereskedelmi Választottbíróság Eljárási Szabályzata a titoktartási kötelezettséget hangsúlyosan megjeleníti, kimondva, hogy a választottbírák teljes titoktartásra kötelezettek a teendőik ellátása során tudomásukra jutott körülmények tekintetében az eljárás befejezése után is, sem folyamatban lévő, sem befejezett ügyekről semmilyen felvilágosítást nem adhatnak, nyilatkozatot nem tehetnek. Továbbá az Eljárási Szabályzat – a régi Vbt.-hez hasonlóan – kiemeli, hogy a választottbírák nem képviselői a feleknek és utasítást sem fogadhatnak el [20. § (2) bek.]. Látható tehát, hogy míg a Vbt. a felek szerződésére hagyta a titoktartás kérdését, az Eljárási Szabályzat már eljárási szabályként tételezte azt.

A választottbíró lemondáshoz való joga

A Vbt. nem szabályozza átfogóan a választottbíró lemondáshoz való jogának kérdését. A lemondás szorosan kapcsolódik a kizárás intézményéhez, mivel a kizárási indítványra válaszul a választottbíró lemondhat (Vbt. 14. § (3) bek.). Az igazán érdekes kérdés az, hogy a választottbíró lemondhat-e kizárási indítvány hiányában is, tetszőleges okból és időpontban, akár bármiféle indokolás nélkül is.^{10 11}

Lehetséges megoldás erre a dilemmára, ha a választottbírói megbízatást olyan jogviszonynak, szerződésnek tekintjük, melyet a választottbíró bármikor, indokolás nélkül is megszüntethet. Anyagi jogi szempontból ez a széles lemondási jog megfelelne a Ptk. 6:278. § (1) bekezdésének, mely a megbízás felmondását általános érvénnyel lehetővé teszi, figyelemmel annak bizalmi jellegére. E megoldással kilépünk a törvény eljárási kötöttségeiből, nem kell boncolgatnunk azt, hogy a választottbíró maga bejelenthet-e kizárási okot, kell-e indokolnia, alátámasztania lemondását, stb. Az anyagi jogi szemléletre való áttérés esetében azonban számolni kell a Ptk. 6:278. § (3) bekezdésével is, mely szerint a megbízott alkalmatlan időben történő felmondása esetén kártérítéssel tartozik a megbízónak. Alkalmatlan időben történő felmondásként fogható fel az, ha az eljárás régóta folyik, így jelentős az idővesztés a késői lemondás miatt, mivel az az eljárás előről kezdését teszi szükségessé. Megjegyzendő, hogy ez a megközelítés a választottbíráskodás bizalmi jellegével összhangban lenne, de a Vbt.-nek és a törvény alapjául szolgáló UNCITRAL Modell Törvénynek¹² azzal a célkitűzésével nem, mely szerint olyan eljárási rezsimit kell teremteni, ami biztosítja a választottbírói szerződés teljesülését/végrehajtását, a választottbírói eljárás gyors és hatékony lebonyolíthatóságát. Továbbá ezt a szemléletet egy rosszhiszemű fél a maga javára is használhatná, pl. alperes folyamatosan olyan bírakat jelöl, akik az ítélelhozatal előtt le fognak mondani, így az eljárás soha nem ér véget.¹³

A BH2010. 96. sz. alatt közzétett esetben a régi Vbt. alkalmazásában a Legfelsőbb Bíróság maga is azt a megközelítést alkalmazta, hogy figyelembe vette a választottbíró és a felek között létrejött jogviszony szerződéses jellegét. Ebből azonban azt a következtetést vonta le, hogy a választottbíró lemondásához mindkét fél elfogadó nyilatkozata kell, mivel a szerződést a

¹⁰ A választottbíró lemondáshoz való jogának terjedelme részben összefügg azzal, hogy vannak-e ún. abszolút kizárási okok (esetek), vagyis amikor nem tehető a fél indítványától függővé a választottbíró lemondása. Az ún. IBA Irányelvek meghatároznak ilyen eseteket (Non-waivable Red List). A magyar törvényben kifejezetten ilyen szabályt nem találunk. A két kérdés közötti logikai viszony az, hogy abszolút kizárási okok léte esetén eljárási szempontból szükségképpen el kell ismernünk a választottbíró saját kezdeményezéséből való lemondásának lehetőségét is, viszont ebből az elismeréséből még nem következik a választottbíró joga a saját kezdeményezéséből való lemondáshoz az abszolút kizáró okok hiányában.

¹¹ A Vbt. 57. §-ának (1) bekezdése a lemondás hatályosulását rendezi, de ebből nem vezethető le a lemondási jog terjedelme.

¹² https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf

¹³ A választottbíró helyzete sajátos, mindkét fél javára kell teljesítenie, nem egyedül az őt jelölő érdekeit kell szolgálnia, ami a jogosítványai vonatkozásban erőteljesebb korlátokat kívánhat.

választottbíró mindkét féllel köti.¹⁴ Mivel a törvényben és az ügyben alkalmazandó eljárási szabályzatban a perbeli esetre illő lemondási okot nem talált a Legfelsőbb Bíróság, arra jutott, hogy csak a felek elfogadása esetén, lényegében közös megegyezéssel szüntethető meg a szerződés. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja az volt, hogy a lemondást a választottbírónak mindegyik választottbírói szerződést kötő féllel közölnie kell, mert mindegyikükkel jogviszonyban áll, és a lemondása akkor hatályosul, amikor az a felekhez megérkezik.¹⁵ Ehhez annyit tett még hozzá, hogy vita esetén a 22. § alapján kérhető a bíróságtól döntés a megszüntetés tárgyában. Összességében az tűnik ki az érvelésből, hogy a Legfelsőbb Bíróság szerint a választottbíró egyoldalúan, tetszőlegesen nem szüntetheti meg a szerződést. Arra nem tér ki az ítélet,¹⁶ hogy a bíróság valamilyen okból megteheti-e ezt, esetleg diszkrecionális hatásköre van. Ennek a jövőre nézve nincs is már jelentősége, mert az új törvényben nincs a régi Vbtv. 22. §-ának megfelelő szabály.

A Modell Törvény 15. cikkének szövege utal arra, hogy a választottbíró a Modell Törvényben nem szabályozott okból is lemondhat.¹⁷ A lemondás lehetőségét a Modell Törvény nem akarja korlátozni, már csak arra a gyakorlati szempontra tekintettel sem, hogy egy teljesíteni vonakodó választottbíró nem lehet kényszeríteni feladata megfelelő ellátására. Ugyanakkor a Modell Törvény az előkészítő dokumentumok (*travaux préparatoires*) tanúsága szerint nem kívánta szabályozni a választottbíró indokolatlan lemondás miatti polgári jogi felelősségét.¹⁸

A lemondási jog kapcsán összegzésként azt állapíthatjuk meg, hogy az eljárási jogi és anyagi jogi jogviszonyok keveredése, az anyagi jogi és eljárási jogi szabályok párhuzamos alkalmazása bonyolult helyzeteket teremt. Már e téma tárgyalásának ideális struktúrája sem magától értetődő, ugyanis a Vbt. eljárási jogi szemléletben tagolja a témát, a választottbíró személye kifogásolásának eszközeit – kizárás, megbízatás megszűnésének megállapítása – egymás után sorakoztatva, ezek közé illesztve a lemondás egyes részletszabályait, míg anyagi jogi, szerződési jogi szemléletben ezt a kérdést inkább a jogviszony megszűnése címszó alatt tárgyalnánk, ennek egyik oka lenne a lemondás is, annak megengedett okai, jogkövetkezményei, stb. A felvetődő problémák többféle úton is kezelhetők, de eltérő eredménnyel, ami jogbizonytalanságot keletkeztethet. Az előreláthatóság biztosítása érdekében a feleknek célszerű ezt a kérdéskört megállapodásukban rendezniük, eldöntve, hogy a választottbíró szabadon, bármikor, korlátozás nélkül lemondhat-e, de kártérítési kötelezettség és díjazás nélkül, vagy éppen ellenkezőleg, csak kizárási indítvány miatt lehetséges a lemondás, vagy kizárási ok fennállása esetében, illetve esetleg még akkor sem, ha a felek kizárási indítvánnyal nem éltek, esetlegesen kivéve a legsúlyosabb eseteket. A felek megállapodása rendezheti a díjazás és kártérítés kérdését is. A szélső pontok között természetesen sokféle kombináció is létezhet, a felek a számukra legmegfelelőbbet dolgozhatják ki. Ez a lehetőségük viszont azért áll fenn, mert a jogalkotó nem „húzta be” az eljárási jog területére a lemondás kimerítő szabályozását, hanem teret hagyott az anyagi jogi rendezésnek.

Végül érdemes rövid kitérővel áttekinteni azt, hogy a Kereskedelmi Választottbírói Eljárási Szabályzata milyen megoldásokat adott az imént tárgyalt kérdésekre. Az Eljárási Szabályzat kimondja, hogy a választottbírói megbízatás megszűnik, ha a választottbíró lemond tisztsége ellátásáról [24. § (1) bek.]. Mivel ez a szabály a lemondást semmilyen feltételhez nem köti, azt valószínűsíthetjük, hogy a Szabályzat alkotói a szabad, korlátozás nélküli lemondási jogot ismerték el. A berekesztés után lemondást az Eljárási Szabályzat eljárási jogi technikával kezeli,

¹⁴ Egy ausztrál bíróság épp ellentétesen vélekedett: a saját választottbírója lemondását csak a jelölő félnek kell elfogadnia; hivatkozva: UNCITRAL 2012 Digest of Case Law, 74. old. 4. pont.

¹⁵ Szükséges arra is emlékeztetni, hogy az ügyben a bíróságoknak egy berekesztés utáni lemondás kapcsán támadt nehézségeket kellett megoldaniuk.

¹⁶ Erre ugyanis nem is volt szükség a döntéshez.

¹⁷ A Vbt. 15. §-a másként fogalmaz.

¹⁸ UNCITRAL 2012 Digest of Case Law, 73. old. 3. pont.

mikor kimondja, ha a választottbíró megbízatása az eljárás berekesztését követően szűnik meg, a választottbíróvási tanács – a Választottbíróvási Hozzájárulásával – a tanács kiegészülését megelőzően dönthet úgy, hogy az eljárást folytatja új választottbíró jelölése nélkül [26. § (1) bek.]. Megemlítendő, hogy az Eljárási Szabályzat 50. §-a rendelkezik a felelősségkorlátozásról is.

A választottbírói megbízatás megszüntetése

A kizárási eljárás mellett a választottbírói tisztség megszűnésének másik lehetséges formája a megbízatás megszüntetése. A megszüntetésre két okból kerülhet sor: a választottbíró bármely okból képtelenné válik a feladatának ellátására vagy más okból indokolatlanul késlelteti az eljárást. Az eljárási képtelenség bekövetkezhet *de facto* vagy *de jure*. A megszüntetés két úton történhet. Az egyik lehetőség az, hogy a felek erről megállapodnak. Ilyen megállapodás esetén a feladatellátási képtelenség vagy az indokolatlan eljárás késleltetés igazolásának nincs jelentősége a közös megszüntetési jog gyakorolhatósága szempontjából, mivel a választottbíró jogorvoslattal nem élhet a felek megállapodása ellen.

Az anyagi jogi megközelítésre áttéréssel esetleg felvethető, hogy a szerződés indokolás nélküli vagy alaptalan megszüntetése miatt esetleg arányos díjat vagy kártérítést követelhet a választottbíró, hacsak ezt a felek megállapodása vagy az eljárási szabályzat nem zárta ki. Ezt a megközelítést a visszterhesség vélelmének alkalmazása indokolhatná [Ptk. 6:61. §]. A Kereskedelmi Választottbíróvási Eljárási Szabályzata ennek a megközelítésnek teret ad, mivel úgy rendelkezik, hogy ha az eljárás során a választottbírák személyében változás következik be, a választottbírói díj megosztásáról az érintett választottbírák állapodnak meg, ennek hiányában arról a Választottbíróvási Hozzájárulás határoz [24. § (3) bek.].

A választottbírói aktivitás lehetősége, terjedelme

Az állami bíróságok előtt folyó perekre vonatkozó eljárásjogi szabályok kulcseleme a kereset fogalmának, típusainak, részeinek és tartalmának meghatározása, továbbá a keresethalmozás szabályai, valamint a keresethez igazodóan az alperesi ellenkérelem szabályozása. Ezeknek a részletszabályoknak a kontextusában értelmezhető a keresethez kötöttség, valamint a perfüggőség és az ítélet dolog szabályozása, továbbá a bírói aktivitás (a Pp. fogalomhasználatával az ún. anyagi pervezetés) lehetőségeinek és határainak kialakítása. A Vbt. ilyen szabályokat nem tartalmaz, mindössze a kereseti kérelem és védekezés minimális tartalmát határozza meg, generálklauzulaszerűen, részletezés nélkül. Így pl. szembeötlő különbség, hogy a Vbt. egyáltalán nem követeli meg az érvényesíteni kívánt jog megjelölését, felperesnek csak azt kell előadnia, hogy mi a vita, mit kér a választottbíróvási Hozzájárulástól, és e kérelmét milyen tények támasztják alá. A bírói aktivitás megengedett eseteiről, céljáról, határainról pedig egyetlen szó sem esik, így az a szabály marad irányadó e körben, hogy a választottbíróvási Hozzájárulás az eljárást a saját belátása szerinti módon folytathatja le, ha a felek eltérően nem rendelkeztek.

Noha a törvény hallgat ezekről a fontos kérdésekről, a választottbírák az eljárások lefolytatása során napi szinten szembesülnek azokkal a problémákkal, melyek kezelésére a perjog az említett szabályrendszerrel kidolgozta. Például előfordulhat, hogy a felek az ügy jogi megítélését máshogy látják, mint a választottbíróvási Hozzájárulás, esetleg a még abban is nézetkülönbség van, hogy az előadott tények milyen jog érvényesítését teszik lehetővé, de az is lehetséges, hogy az előadott tények nem illeszkednek az érvényesített joghoz, vagy prezentálnak a felek olyan tényeket, információkat is, melyeknek nem tulajdonítanak perdöntő jelentőséget, a választottbíróvási Hozzájárulás viszont igen, melynek tipikus esete az, amikor a választottbíróvási Hozzájárulás a becsatolt írásbeli szerződés olyan kikötése alapján oldaná meg az ügyet, melyre a felek nem hivatkoztak, vagy hivatkoztak ugyan, de azt a választottbíróvási Hozzájárulás a felektől eltérően értelmezi. Az is előfordulhat, hogy valamelyik fél a

választottbíróságot kéri arra, hogy kötelezze az ellenfelét valamilyen irat vagy egyéb bizonyíték benyújtására, a kérelmező szerint releváns, de általa nem ismert tények előadására.¹⁹ Ezeket a helyzeteket a választottbíróságoknak is kezelniük kell a gyakorlatban, határozott választ kell adniuk, lehetőleg a mögöttes elvi dilemmák megoldása alapján, így a kérdés csak az, hogy miként, milyen eljárási szabályok alkalmazásával.

A fentebb bemutatott szűkös normatív háttérrel két út kínálkozik. Az egyik lehetőség az, hogy tételes szabályok hiányában is megpróbál a választottbíróság levezetni/megkonstruálni egy olyan dogmatikai rendszert, mely a Pp.-hez hasonlatos. (Erre sor kerülhet egy eljárási szabályzatban is.) A másik lehetőség az, hogy a választottbíróság elfogadja, hogy a Vbt. ezeket a kérdéseket nem szabályozza, és ennek a hiánynak azt a jelentést tulajdonítja, hogy a választottbíróság nagyobb szabadsággal rendelkezik az eljárás módjának meghatározására, ezen belül különösen a saját aktivitása határainak meghúzására, mint az állami bíróság. Az ezt az utat választó választottbíróság érvelhet azzal, hogy ez a nagyobb szabadság nem csak a szelösebb törvényi szabályozásban gyökeredzik, hanem főképpen abban, hogy a választottbíróság hatásköre a felek konszenzusából, megállapodásából ered, mely szerződéses háttér alapot ad annak az anyagi jogias szemléletnek az érvényesítésére, hogy a választottbíróság aktívan tegyen meg mindent, ami a vállalt feladatának elvégzéséhez szükséges, a felek pedig a választottbírósági szerződésben hallgatólagosan vállalják azt, hogy ehhez minden segítséget megadnak, alávetik magukat a választottbíróság célorientált pervezetésének, elfogadják aktív közrehatását. Ez a szerződéses háttér szilárd elvi alapot biztosít ahhoz, hogy a választottbíróság más szemléletben, más szerepfelfogásban járjon el, mint az állami bíróság. A választottbíróság nagyobb szabadságához harmonikusan illeszkedik az is, hogy a felek nyilatkozatai (kereseti kérelem, védekezés) is csak minimális kontúrokkal vannak szabályozva.

Ennek a kötetlenebb, szabadabb eljárási rezsimnek az egyetlen korlátja a felek egyenlő elbánásban részesítése, illetve az ügyelődési jog kötelező biztosítása. Fentebb láthattuk, hogy a bírói gyakorlat is ezeknek a szabályoknak a nézőszögéből vizsgálja és értékeli pl. azt a helyzetet, amit a Pp. alkalmazási körében a kereseti kérelemhez kötöttség tételes szabályának alkalmazásával szoktak a bíróságok megoldani.

A kötetlenebb, szabadabb, a választottbíróságnak nagyobb mozgásteret adó, illetve tőle több aktivitást elváró²⁰, a felek részéről a közreműködés hallgatólagos vállalását feltételező eljárási rend választása jobban igazodik a választottbíráskodás szerződéses jellegéhez és a szűkszavú törvényi szabályozáshoz, azzal együtt, hogy a választottbírónak bármely, ebben a szellemben fogant aktív lépése a konkrét helyzetben mindig az egyik félnek „kedvezhet”, a másikat pedig „sújthatja”, ezért a választottbírósnak mindig nagy körültekintéssel kell döntenie az aktív fellépést illetően. Végezetül megemlíthető, hogy a Kereskedelmi Választottbíróság Eljárási Szabályzata a bizonyítás körében olyan szabályokat tartalmaz, melyek ezt az aktív szerepfelfogást tükrözik [ld. a 40.§-t].

Jogi képviselővel való eljárás

A felek a választottbíróság előtt jellemzően meghatalmazott jogi képviselővel (ügyvéddel) járnak el. A meghatalmazott képviselő útján való nyilatkozattétel jogát a Ptk.-ból (6:11. §) vezethetjük le, mivel a Vbt. ezt a kérdést nem szabályozza. Megjegyzendő, hogy a nemzetközi magánjogi viszonyokban nem szükségképpen a Ptk. alkalmazandó, továbbá az anyagi jogi képviseleti szabályok alkalmazásához az eljárási nyilatkozatokat anyagi jogi nyilatkozatként kell értelmezni.

¹⁹ A felhozott példák eljárásjogi terminológiával a következőképpen írhatók le: hivatalbóli bizonyítás megengedettsége, jogállítás és tényállítás következtetlensége, anyagi pervezetés lehetősége, tények hivatalbóli észlelése.

²⁰ Ld. pl. az UNCITRAL 2012 Digest of Case Law, 110. old. 1. pontjában bemutatott döntéseket.

Az anyagi jog alkalmazásából adódó problémákat általában az oldja meg, hogy az állandó választottbíróságoka képviselőt kérdését az eljárási szabályzatukban rendezik.²¹

Bizonyítékok beszerzése

Minden bizonyítási eljárás problematikus pontja az, hogy ha a fél nem képes a saját tényállításait alátámasztó bizonyítékokat prezentálni, van-e arra lehetőség, hogy más személyeket – elsősorban az ellenfelét, de kívülálló harmadik személyeket is – közreműködésre kötelezzon az eljáró fórum, illetve ezt a kötelezést ki is kényszeríthesse ellenszegülés esetén. Ebben a kérdésben lényeges érdekek között kell egyensúlyt teremteni, mert egyrésztől polgári ügyekben indokolt az a megközelítés, hogy az abban érdekelt fél bizonyítsa a maga igazát, másfelől előállhatnak olyan bizonyítási „szükséghelyzetek”, amikor a fél saját erejéből erre nem képes (pl. az információk, dokumentumok nem nála vannak), és ha ilyenkor az eljárásjog nem ad neki segítő eszközöket, akkor a bírósági úton való jogvédelmet valójában nem biztosítja számára az állam. A különböző jogrendszerek eltérő megoldásokat választanak, de mindenütt azonosíthatók ezek az ütköző érdekek, és az ezek közötti jogpolitikai jellegű választás, illetve valamilyen egyensúly létrehozására való törekvés.

A választottbíróságok esetében a kívülálló, harmadik felek kötelezésére nincs lehetőség, mivel a választottbíróság a hatáskörét szerződésből nyeri, így azt csak a felek irányában gyakorolhatja. De még a felek irányában sem rendelkezik a választottbíróság kikényszerítő (büntető jellegű) eszközökkel, mivel a választottbíráskodás magánjogi jellegével ez összeegyeztethetetlen lenne, azaz hiába hoz²² esetleg a választottbíróság a felet kötelező végzést valamilyen bizonyíték szolgáltatására, önkéntes teljesítés hiányban azt nem tudja kikényszeríteni. Ezért a Modell Törvény és a Vbt., anélkül, hogy fenti érzékeny, érdekmérlegelést kívánó kérdésben döntene egy saját bizonyítási rendszer megalkotásával, a kérdés megoldását a nemzeti eljárásjogokhoz teszi át, azzal, hogy felhatalmazást ad az állami bíróság megkeresésére a bizonyítás lefolytatása céljából. Az állami bíróság pedig a saját eljárási rezsímjét alkalmazza.^{23,24} Az állami bíróság köteles a bizonyításban jogsegélyt nyújtani, azt diszkrecionális alapon nem utasíthatja el. A Kereskedelmi Választottbíróság Eljárási Szabályzata lehetővé teszi a hivatalbóli bizonyítást is [ld. a 40. § (1) bekezdését].

Az eljárás költségeinek viselése

A Vbt. alapján az eljárás költségeinek viseléséről nem kell hivatalból dönteni, csak ha valamelyik fél kéri. (A Modell Törvény a költségekről egyáltalán nem rendelkezik.) A törvény a költségviselés elveit sem fekteti le, ez a felek szabad megállapodásának tárgya. Ha nem rendelkeztek a felek a költségviselésről, a jogvitára irányadó jog szabályai szerint oldható meg ez a kérdés. Például egy szerződésszegéssel kapcsolatos jogvitában a szerződésszegéssel okozott kár megtérítésének szabályait lehet felhasználni, ami jól alkalmazható a felperes pernyertessége esetében, mivel a szerződésszegés következtében merült fel a pereskedés költsége is, azonban a kereset elutasítása esetében már jóval nehezebb levezetni azt, hogy az alaptalan perlés is szerződésszegés, különösen

²¹ Ld. pl. a Kereskedelmi Választottbíróság Eljárási Szabályzatának 6. §-át, vagy az Uncitral Arbitration Rules 5. cikkét: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-2013/UNCITRAL-Arbitration-Rules-2013-e.pdf>

²² A felekkel szemben egy ilyen jogosítvány levezethető a választottbírósági szerződésből, a választottbíróság oldaláról pedig ez a beavatkozás beleférhet a szabadabb, kötetlenebb eljárási rezsimbe.

²³ Ez esetünkben a Pp., mely ismeri pl. a tanúzási kötelezettséget (271. §) és segítséget ad bizonyítási szükséghelyzetben (265. §). Ugyanakkor szintén a felet segítő céllal szabályozza a tényállítási szükséghelyzetet is (184. §), ez azonban nem bizonyítási szabály, így a választottbírósági eljárásban erre nem lehet támaszkodni.

²⁴ Ez az összefüggés is rámutat arra, hogy a választottbíráskodás helyének meghatározása milyen fontos járulékos következményekkel jár.

akkor, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a választottbírói kikötéssel a felek kifejezetten megegyeztek abban, hogy a vitarendezésnek ez a jogszerű módja. A Kereskedelmi Választottbírói Eljárási Szabályzata a „vesztes fizet” elvet alkalmazza, melytől a választottbírói tanács indokolt esetben eltérhet. A Szabályzat rendezi a költségek viselését az eljárás megszüntetése esetében is, amikor nincs nyertes és vesztes [11. §].

Res indicata

A Vbt. csak a választottbírói ítélet vonatkozásban mondja ki, hogy hatálya megegyezik a jogerős bírósági ítéletével. Nem rendelkezik azonban az eljárás megszüntetésének (45. §) joghatásáról. Ebből elvileg az következhetne, hogy a megszüntetés nem zárja ki ugyanazon jogvitában újabb választottbírói eljárás megindítását, mivel ezt nem akadályozza semmilyen anyagi jogerőhatás, mert az csak az ítéletekhez fűződik. Így a választottbírói szerződés alapján dönthető el, azaz anyagi jogi szemléletben, hogy a felek engednek-e újabb eljárást megszüntetés esetében. A felek e kérdésben szabadon rendelkezhetnek, nincs olyan szabály, ami tiltaná, hogy a felek kizárják ugyanazon kérdésben az ismételt eljárásindítást.

Az állami bíróság beavatkozásai a választottbírói szerződés kikényszerítésére

Sajátságos módon a Vbt.-nek azok a szabályai, melyek speciális bírói utat biztosítanak egyes kérdésekben, így különösen a bírókijelölés tárgyában [Vbt. 12. § (4) bek.], anyagi jogias szemléletet tükröznek annyiban, hogy a választottbírói szerződés teljesítését, kikényszerítését segítik (vö. Ptk. 1:6. § és 6:184. §).

A felelősség korlátozása

A Vbt. 57. § (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az állandó választottbírói szabályzata, vagy eseti választottbíráskodás esetén a választottbírói tanács és a felek megállapodása kizárhatja vagy korlátozhatja az állandó választottbírói tanács és a választottbírák felelősségét, kivéve a szándékos vagy súlyos gondatlanságból eredő károkozásért való felelősséget. Ez az anyagi jogi szabály azt a szemléletet tükrözi, hogy a választottbírói ítélet hiányosságai hibás teljesítésként foghatók fel, és nem, vagy nem kizárólag jogorvoslati úton korrigálhatók.

Összegzés

A fenti eseteket áttekintve és összevetve két alapvető következtetést vonhatunk le. Egyrészt a Vbt. a választottbírói eljáráshoz kapcsolódó több részletkérdésben teret enged az eljárásjogi problémák anyagi jogi eszközökkel való megoldásának. Másrészt az anyagi jogra való utalás mögött általános rendező elvet nem fedezhetünk fel, mert egyfelől igazán klasszikus eljárásjogi témák is e körbe esnek (pl. bírói aktivitás, ügyvédi képviselő, eljárási költségek viselése vagy az ítélt dolog kérdésköre), másfelől a felek és választottbíró közötti jogviszony egyes részletkérdései, melyek inkább eshetnének az anyagi jog hatalma alá, több esetben eljárásjogi jellegű szabályozás tárgyát képezik (pl. lemondás egyes esetei, megbízatás megszüntetése). Ezt az összevegyülést viszont akár annak jeleként is értékelhetjük, hogy az eljárásjogi és anyagi jogi megoldások között szerves kapcsolat van, nem képeznek elkülönülő univerzumokat, legalábbis a választottbíráskodás esetében.

Bíráskodás és választottbíráskodás kapcsolata – Érvényesül-e a jogorvoslathoz való jog a választottbírói eljárással összefüggésben?

1. ALAPVETÉS

A jogalkalmazás a legtöbb esetben nem jelent kihívást a jogászok számára, kevés ugyanis azon élethelyzetek száma, amikor a jogilag releváns problémák nem oldhatók meg a jogszabályok és a bevett joggyakorlat mechanikus adaptálásával. Tény, hogy a legtöbb jogász professzió számára nem elhanyagolható utóbbi joggyakorlati perspektíva, így például egy cégbejegyzési eljárás alapjául szolgáló kérelem jórészt elektronikus elbírálása, blankettaszerződések alkalmazása, közjegyző általi fizetési meghagyás kibocsátása vagy éppen egy, a bíró által kiküldött idéző végzés aligha igényel teoretikus megállapításokat, vagyis sok esetben működik a „jogi mechanika.”¹ A hétköznapi jogász hivatás másik aspektusa az egyes jogilag releváns problémáknál ugyanakkor elméleti referenciákat igényel. Ez a megközelítés a mechanikus jogalkalmazás helyett a kritikai gondolkodásra, a konvencionális megoldás hiányában, az alternatív kritikai felfogás irányába hat, amely ugyanakkor a jog „helyes” értelmezését is megnehezíti. A bíróságoknak a konkrét ügyet a jogszabályi rendelkezések sokszor morális, ésszerű tartalma szerint kell elbírálniuk. A vitás, nehéz jogi esetekben szükségszerűen felmerülnek olyan ellentétek, mint az, hogy vajon tisztességes-e, morálisan helyes-e az alkalmazandó jog, vagy éppen annak világos tartalma meghatározható-e?²

A fenti problémát mutatja be Michael Sandel több amerikai esetjoggal összefüggésben, melyek közül pusztán egyet emelnék ki. Casey Martin professzionális golfozó volt, aki jobb lábában születési rendellenességben szenvedett, kerengési problémákkal küzdött. Martin egy alkalommal azért fordult a professzionális golfozók szövetségéhez, hogy engedélyezzék számára golfautó igénybevételét a versenyeken. A szövetség ezt a kérelmet elutasította egy olyan szabályozásra hivatkozással, amely megtiltja a hivatásosok számára az eszköz használatát a legnagyobb versenyeken. Martin ezt követően bírósághoz fordult, keresetében a fogyatékkal élőkről szóló törvényre hivatkozott, amely szerint a fogyatékkal élők számára ésszerűen, de kedvezményeket kell biztosítani, azonban csak akkor, ha ez a kedvezmény nem változtatja meg alapvetően az adott tevékenység jellegét. A rendes bírósági eljárásban több neves golfozó is tanúvallomást tett, amelyben arra hivatkoztak, hogy a sportág versenyének elengedhetetlen eleme a fáradság, vagyis ha a lyukak közötti távolságot valamely versenyző segítséggel teszi meg, akkor a versenytársakkal szemben indokolatlan előnyt élvezne.

Látható tehát, hogy a hagyományos jogi érvelés és a rendelkezésre álló normatív szabályok alkalmazásával Martin keresetét a bíróságnak el kellett utasítania, miként ez meg is történt. Az ügy végül a Legfelső Bírósághoz került,³ ahol a testület szerint abban a kérdésben kellett leginkább állást foglalni – a rendelkezésre álló szabályozástól függetlenül –, hogy vajon van-e joga Martinnak a golfautó használatára, ehhez azonban arra kellett választ adni, hogy mi az adott tevékenység lényegi természete. Tehát a pályán való gyaloglás lényegi eleme-e a sportágnak, mert ha igen, akkor a golfautó használatának megadásával a játék természetét lényegesen megváltoztatják. Ahogy Scalia bíró a különvéleményében fogalmazott, a kérdés az volt: golfozónak tekinthető-e az, aki golfautón megy a lyukak között?⁴ A többségi álláspontot megfogalmazó főbíró, John Paul Stevens vezetésével a bíróság végül nagy arányban (7:2) úgy döntött, hogy Martin jogosult az eszköz használatára. A testület érvelése szerint a golf lényege az

¹ Tóth Gábor Attila, *A jogok törvénye – Értekezések az alkotmányos szabadságról*, Gondolat, Budapest, 2014, 34.

² Vö. mindenképp Ronald DWORKIN, *Taking Rights Seriously*, Bloomsbury, London – New York, 2016, 13.

³ *PGA Tour v. Martin*, 532 U.S. 661 (2001)

⁴ *PGA Tour v. Martin*, 532 U.S. 661 (2001), Justice Scalia dissent, 700.

ütés és az, hogy az ütő segítségével minél kevesebb ütéssel a golyót, a meghatározott távolságra lévő lyukba juttassa.⁵ A golf egy alacsony intenzitású fizikai tevékenység, a fáradság így elsődlegesen pszichikai természetű.⁶ Martin fogyatékoságának figyelembevétele és emiatt a golfautó engedélyezése nem változtatja meg alapvetően a játék jellegét, az előny nem tekinthető tisztességtelennek. A döntés ékes bizonyítéka annak, hogy bármennyire is igyekszünk értékrendileg semleges, objektív törvényeket alkotni, az nem feltétlenül jelenti, hogy igazságos, megfelel a jog által elvárt morális követelményeknek.⁷

A fentiekben bemutatott eset egy nagyon fontos dologra mutat rá: a szabályozási megoldások jogszerűsége, alkotmányossága és ennek megfelelően a meglévő szabályozáshoz igazodó alkotmányos jogalkalmazói metódus csak akkor megfelelő, ha a leírt jogszabályi rendelkezések mellett a jog célját, annak lényeges tartalmát is szem előtt tartjuk. Különösen igaz ez akkor, ha a szabályozás vizsgálatát egy alapvető jog érvényesülésének szemüvegén keresztül végezzük el, miként azt teszem ebben az írásomban. Casey Martin esete arra is rámutat, hogy a jog mechanikus, konvencionális érvelésen alapuló alkalmazása helyett, az egyéni jogok érvényesülése sok esetben megkívánja az alternatív metódusok alkalmazását. Ebben a tanulmányban ezen elvi kiindulóponton amellet érvelek, hogy egy olyan szabályozás esetében, amely a jogorvoslathoz való jog érvényesülését korlátozza, szükséges olyan alkotmányos mechanizmus felmutatása, amely az esetleges egyéni jogsérelmet valamilyen módon orvosolni tudja.

Ezzel összefüggésben meg kell jegyezni, hogy természetesen a jogorvoslathoz való jog semmi esetre sem tekinthető korlátozhatatlan jognak, de korlátozása esetén is fontos követelmény, hogy az nem eredményezheti az érintett jog kiüresedését. A törvényhozás felsőségének elvéből ugyanis következhetne az is, hogy a törvényhozó bármit megtehet, de egy jól működő alkotmányos rendszerben az alapvető jogokat érintő szabályok esetében ennek a törvényhozói „szabadságnak” korlátai is vannak. Ezeket a korlátokat – miként majd a jogorvoslathoz való joggal összefüggésben ezt látni fogjuk – ugyanakkor az emberi jogi egyezmények és alkotmányok csak részben tartalmazzák, sok esetben az alkotmányos korlátok a bírói jogvédelem és esetjog által determináltak.⁸ Az alapvető jogokba történő beavatkozással összefüggésben továbbá érdemes utalni arra is, hogy az alapjogi védelemtől le lehet mondani, de csak akkor, ha ez a lemondás eredményes. Eredményesnek pedig akkor tekinthető, ha egyértelmű nyilatkozatot feltételez és az alapjogvédelemtől való lemondás lehetséges.⁹ Petrétei alapvetése a későbbiek során is releváns viszonyítási pont lesz, ugyanakkor erre a kérdésre csak a konklúzió kapcsán fogok visszatérni.

2. A VÁLASZTOTTBÍRÓSÁGI ELJÁRÁS KAPCSOLATA A PERES ELJÁRÁSSAL

Témám szempontjából kiemelendő, hogy a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény (a továbbiakban: Vbt.) a korábbi szabályozással megegyezően¹⁰ a választottbírói ítélet elleni fellebbezés lehetőségét kizárja. A választottbírói ítélettel szembeni kvázi jogorvoslat is csak korlátozottan, a rendes bíróság előtti érvénytelenítéssel működhet.¹¹ A szabályozás ugyanakkor csak meghatározott esetkörökben biztosítja a rendes bírósághoz fordulás lehetőségét.¹² Ez a

⁵ *PGA Tour v. Martin*, 532 U.S. 661 (2001), Scalia bíró különvéleménye, 682.

⁶ *PGA Tour v. Martin*, 532 U.S. 661 (2001), Scalia bíró különvéleménye, 687.

⁷ Erről és a döntésről lásd részletesen: Michael J. SANDEL, *Mi igazságos ... és mi nem?*, Corvina, Budapest, 2009, 238-242.

⁸ Erről mindenekelőtt lásd: SAJÓ András, *Az önkorlátozó hatalom*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995, 357-358.

⁹ Petrétei József, *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*, Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2011, 457.

¹⁰ Tí. a 2017. december 31-ig hatályos, a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényben foglaltakkal

¹¹ Vbt. 47. § (1) bekezdés

¹² A Vbt. 47. § (2) bekezdése taxatív meg határozza azokat az esetköröket, amelyek kapcsán a választottbírói ítélet a másik fél ellen előterjesztett keresettel érvényteleníthető. Ennek egyik esetköre, ha az érvénytelenítés iránti per

tényező önmagában korlátozza a jogorvoslat lehetőségét, feltéve persze, hogy az érvénytelenítés iránti keresetet egyébiránt jogorvoslatnak tekintjük. A hivatkozott rendelkezés egyúttal megteremti a rendes bíróságok és a választottbírói eljárás közötti egyetlen lényegi kapcsolatot is.¹³ A Vbt. a peres eljárással összefüggésben is korlátozásokat állapít meg, ugyanis a rendes perorvoslatot kizárja, és csak a Kúria felülvizsgálati eljárását teszi lehetővé.

Az eddigiekben röviden ismerttetett rendelkezések alapján azt látjuk tehát, hogy a Vbt. szabályozási rendszerében ismeretlen a jogorvoslat lehetősége, egyetlen eshetőséget határoz csak meg, ez pedig a korlátozott rendes bírósági út igénybevétele. Utóbbi esetkörök közül is kiemelkedik a választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti kereset lehetősége.

A választottbírói eljárással összefüggésben már a korábbi szabályozás alapján egyetértett a szakmai közvélemény abban, hogy a választottbírói ítélet hatálya megegyezik a rendes bírósági ítélet hatályával, ráadásul az eljárás ebben az esetben véglegesen le is zárul. Általánosan elfogadott vélemény továbbá az is, hogy a választottbírói ítélet ellen egyetlen jogorvoslat vehető igénybe, még hozzá a választottbírói ítélet érvénytelenítése rendes bírósági úton, a meghatározott érvénytelenítési okokra hivatkozással.¹⁴ Miként arra már korábban is utaltam ez a jogintézmény az, amely nemcsak a jogorvoslathoz való jog és ezzel összefüggésben a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítését, hanem a rendes bíróságok és a választottbírói eljárások közötti kapcsolatot is megteremti.

A szakirodalomban ismert azon álláspont, miszerint a két bírósági rendszer közötti kapcsolatot a kölcsönös tehermentesítés jellemzi. Ennek megfelelően a választottbírói eljárások által tehermentesítik a rendes bíróságokat, hogy gyorsabb, alternatív vitarendezés lehetőségét biztosítsák, míg a rendes bíróságok bizonyos esetekben segítséget nyújtanak például a végrehajtás során.¹⁵ Bár az elvi megközelítéssel egyetértek, ugyanakkor a fentiekhez képest a két bíróság kapcsolatáról más szempontok szerint értekeztem. Úgy gondolom, hogy a kettő bírósági típus és eljárásrend a jogorvoslathoz való jog szempontjából is vizsgálendő, vizsgálható. A kiindulópont ehhez az elemzéshez az az aggály, hogy a fentiek értelmében a szabályozásból az tűnik ki, miszerint a választottbírói eljárásban nem érvényesül maradéktalanul a jogorvoslathoz való jog és ezzel összefüggésben a tisztességes eljáráshoz való jog. Ráadásul a kérdés vizsgálata során

felperese bizonyítja, hogy a választottbírói szerződést kötő felek egyikének nem volt jogképessége vagy cselekvőképessége; vagy a választottbírói szerződés annak a jognak a szabályai szerint, amelynek alávetették, ilyen alávetés hiányában pedig a magyar jog szerint nem érvényes. Vagy a fél a választottbírói kijelöléséről, illetve a választottbírói tanács eljárásáról nem volt szabályosan értesítve, esetleg egyébként nem volt képes az ügyét előterjeszteni. A választottbírói ítélet a választottbíráskodásnak való alávetésben figyelembe nem vett, vagy azon kívül eső vitára terjed ki, illetve az ilyen alávetés terjedelmén túli döntést tartalmaz, azzal, hogy amennyiben az alá- és alá nem vetett ügyek egymástól elválaszthatók, a választottbírói ítélet érvénytelenítése csak az alávetésen kívüli részben hozott döntés tekintetében kérhető. Ehhez az esetkörhöz tartozik az, ha a választottbírói tanács összetétele vagy a választottbírói eljárás nem felelt meg a felek megállapodásának - kivéve, ha a megállapodás ellentétes e törvény kötelezően alkalmazandó szabályával -, vagy ilyen megállapodás hiányában nem felelt meg e törvény rendelkezéseinek. A másik nagy érvénytelenítésre vonatkozó esetkör szerint arra akkor van lehetőség, ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy a vita tárgya a magyar jog szerint választottbírói útra nem tartozhat, vagy a választottbírói ítélet a magyar közrendbe ütközik.

¹³ Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a választottbírói eljárások és a rendes bíróságok közötti kapcsolat az érvénytelenítésen túl máshol is megjelenik, igaz, ezekkel a tanulmányomban részletesen nem foglalkozom. Így a választottbírói kijelölésével, a választottbírói kizárással, a választottbírói megbízás megszűnésével, vagy éppen a választottbírói tanács hatáskörével összefüggő kifogásokkal kapcsolatos eljárásokban. Ezekben az ügyekben a bíróság nemperes eljárásban jár el. Az eddigieken kívül a rendes bíróságokra vonatkozó szabályokat a Vbt. csak a választottbírói szerződés tárgyát képező követelés bíróság előtti érvényesítésével összefüggő rendelkezéseknél tartalmaz.

¹⁴ VÖ. Tomori Erika – Vajda János, Perújítás a választottbírói eljárásban, *Napi Gazdaság*, 2005. április, <https://gmtlegal.hu/cikkek/perujitas-a-valasztottbirosagi-eljarasban.php>, 2018. január 24-i letöltés

¹⁵ Kiss Daisy, *Per vagy nem per?*, Hvg-ORAC, Budapest, 2008, 208.

óhatatlanul figyelembe kell venni azt a tényt, hogy az egyetlen (ítélet érvénytelenítése iránti kereset) olyan eljárás, amely alapján a fenti alapjogok érvényesülése biztosított, csak korlátozottan vehető igénybe a Vbt. alapján. Mielőtt azonban azt vizsgálnám, hogy a szabályozás megfelel-e az alapvető alkotmányossági követelményeknek, érdemes összefoglalni azt, hogy pontosan milyen standardoknak is kell(ene) megfelelnie?

3. A JOGORVOSLATHOZ VALÓ JOG ALKOTMÁNYJOGI ALAPJAI

Jelen tanulmány azon az elvi kiindulóponton alapul, amely a jogorvoslathoz való jogot tágabb perspektívában az eljárási jogok, azon belül pedig a tisztességes eljáráshoz való jog keretében tárgyalja.¹⁶ Ez a megközelítés azért is tűnik elfogadhatónak, mert miként majd látni fogjuk a jogorvoslathoz való jog érvényesülését sok esetben a tisztességes eljáráshoz való jog, mint minőség determinálja. A jogorvoslathoz való jog ezen kívül kettős jelentéssel is rendelkezik, amely dualista megközelítés alapja a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban keresendő. Ez a kettős jelentéstartam a következő: egyrészt jelenti a jogorvoslathoz való jog, mint jogérvényesítés, másrészt pedig a bírósági és hatósági határozatok, döntések érdemi felülvizsgálhatóságának lehetőségét.¹⁷

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének¹⁸ (a továbbiakban: Egyezmény) 13. cikke rendelkezik a hatékony jogorvoslathoz való jogról. Ez alapján bárkinek, akinek az Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje abban az esetben is, ha ezeket a jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) gyakorlata szerint a 13. cikk magában foglalja annak vizsgálatát, hogy vajon a kérelmező számára megfelelő és arányos védelem állt-e rendelkezésre tagállami szinten.¹⁹

Érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy az EJEB esetjogában érvényre jutatta azt a tényt, miszerint a hivatkozott 13. cikk tartalma és elvárásai átfedést jelentenek a 6. cikk 1.²⁰ bekezdésében foglalt tisztességes eljáráshoz (tárgyaláshoz) való joggal, konkrétan a bírósági úthoz való jog deklarálásával.²¹ Ezzel összefüggésben az EJEB már korai gyakorlatában egyértelművé tette, hogy a polgári jogok sérelme esetén a jogorvoslathoz való jogot nem a 13. cikk, hanem a 6. cikk 1. bekezdésére hivatkozással kell alkalmazni.²² A két cikk alapvető kapcsolata segíthet a jogorvoslathoz való jog Egyezmény-konform értelmezésében is. Az EJEB

¹⁶ Róth Erika, *Az eljárási jogok*. In: Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.), *Emberi Jogok*, Osiris, Budapest, 2003, 715-718.

¹⁷ Róth. In: Halmai – Tóth *i.m.* 715.

¹⁸ Magyarországon kihirdette: Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény

¹⁹ David Harris – Michael O’Boyle – Ed Bates – Carla Buckley (eds.), *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2014, 765.

²⁰ Ennek értelmében mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

²¹ Grád András – Weller Mónika, *A strasbourgji emberi jogi bírászkodás kézikönyve*, Hvg-ORAC, Budapest, 2011, 622-623.

²² Vö. mindenképp: az EJEB 1981. február 6-án kelt ítélete az Airey kontra Írország ügyben (6289/73. számú kérelem), az EJEB 1989. december 19-én kelt ítélete a Kamasinski kontra Ausztria ügyben (9783/82. számú kérelem) vagy az EJEB 2002. július 11-én kelt ítélete az Osu kontra Olaszország ügyben (36354/97. számú kérelem).

megítélése szerint a jogorvoslat teljes hiánya – vitán felül – az Egyezmény 13. cikkének sérelmét mindenképpen megalapozza²³, ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a tagállamnak minden esetben biztosítania kell a bírósági jogorvoslat lehetőségét.²⁴ Ezen a ponton érdemes utalni arra is, hogy a következőket bírósági gyakorlat szerint „bíróság” alatt nem kizárólag azokat a szerveket értjük, amelyek megfelelnek az adott tagállam szervezeti és igazgatási normáiban felsorolt szerveknek, hanem a determináló tényező az igazságszolgáltatási vagy igazságszolgáltatási jellegű tevékenység gyakorlásának meglétében keresendő.²⁵

Fontos kiemelni, hogy az Egyezmény 13. cikke nem pusztán a jogorvoslathoz való jog érvényesülését, hanem annak hatékony jellegét is elvárja a tagállamoktól. Ez azt jelenti, hogy az EJEB esetjogában pusztán a jogorvoslat lehetősége nem elegendő, annak tényleges biztosítása is elvárás a tagállamok részéről.²⁶ Az EJEB gyakorlatában ráadásul a hatékonyság a jogorvoslattal összefüggésben a 6. cikkhez kapcsolódó követelményekkel megegyező.²⁷ Ennek megfelelően akkor beszélhetünk hatékony és érdemi jogorvoslatról, ha az érintettnek alanyi joga van a jogorvoslat igénybevételére, a bírósági rendszert a tagállamok a 13. cikkel összhangban alakították ki, az eljáró szervek jogköre a vizsgált határozatok érdemi felülbírlata, a felülvizsgálatot végző szerv pedig a kérelem érdemi felülvizsgálatára jogosult mind a jogkérdések, mind pedig a megalapozottság tekintetében.²⁸ A jogorvoslat hatékony jellegével összefüggésben elvárás továbbá, hogy a gyakorlatban a bíróság ítéletei is végrehajthatók legyenek, vagyis az állam végrehajtó hatalmi szervei ne mellőzhessék a bíróság ítéletében foglaltakat.²⁹ Témám szempontjából különös jelentősége van annak, hogy a tagállamnak nem elegendő azt igazolnia, hogy az adott ügyben biztosított valamiféle jogorvoslat, hanem ehhez kapcsolódó joggyakorlatot is fel kell tudni mutatnia. Ez a tétel a jogorvoslat gyakorlati alkalmazásának követelményét rója a tagállamokra. Nem elegendő tehát önmagában a jogorvoslat jogszabályi lehetőségének felmutatása.³⁰

Ami a hazai viszonyokat illeti, az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) már a korai döntéseiben is foglalkozott a jogorvoslathoz való jog kérdésével. Meglehetősen korán meghatározta tehát a jogorvoslathoz való jog tartalmát, ennek értelmében az nem más, mint „az érdemi határozatok tekintetében a más szervhez [...] vagy ugyanazon szervezeten belüli magasabb fórumhoz való fordulás lehetősége.”³¹ Ebben a határozatban a testület a büntetés-végrehajtási bíró döntése elleni, az elítélt megillető panaszjog jogorvoslati jellegét vizsgálta. Ezzel összefüggésben pedig arra a megállapításra jutott, hogy az elnevezéstől függetlenül egy adott mechanizmus akkor felel meg az alkotmányi kritériumoknak, amennyiben a „bírói eljárásban is érvényesül [...] az elítélt azon joga, hogy [...] a bíró határozatának törvényességét és

²³ Lásd mindenekelőtt: az EJEB 2004. november 16-án kelt ítélete a Wood kontra Egyesült Királyság ügyben (23414/02. számú kérelem).

²⁴ Ezzel kapcsolatban az EJEB 2004. május 27-én kelt Connors kontra Egyesült Királyság ítéletre (66746/01. számú kérelem), valamint az EJEB 2004. december 16-án kelt a Muszlim Közösség Legfőbb Szent Tanácsa kontra Bulgária ítéletre (39023/97. számú kérelem) hivatkozik: Grád – Weller *i.m.* 624-625.

²⁵ Vö. Ruth Costigan – Richard Stone, *Civil Liberties and Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2017, 193-194.

²⁶ Az EJEB 2006. november 2-án kelt ítélete Volokhy kontra Ukrajna ügyben (23543/02. számú kérelem).

²⁷ Grád – Weller *i.m.* 625.

²⁸ A követelményekről lásd: az EJEB 2002. február 5-én kelt ítéletét a Conka kontra Belgium ügyben (51564/99. számú kérelem), az EJEB 1983. március 25-én kelt ítéletét a Silver és mások kontra Egyesült Királyság ügyben (5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75. számú kérelmek), az EJEB 2001. február 6-án kelt ítéletét a Bensaid kontra Egyesült Királyság ügyben (44599. számú kérelem).

²⁹ Az EJEB 1999. március 25-én kelt ítélete az Itraidis kontra Görögország ügyben (31107/96. számú kérelem).

³⁰ Az EJEB 1994. december 19-én kelt ítélete a Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs und Gubi kontra Ausztria ügyben (15153/89. számú kérelem).

³¹ 5/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 31.

megalapozottságát vitassa.³² Még ugyanebben a határozatban jutott arra a megállapításra is, hogy sok esetben egy konkrét panasz a jogorvoslathoz való jog érvényesülése szempontjából, sokkal eredményesebb lehet, mint a bírósági út, amelynek körülményessége miatt a kérelem a gyakorlatban akár tárgytalanná is válhat.³³

Az AB korai gyakorlatában a jogorvoslathoz való jog és a bírói úthoz való jog sokszor együttesen jelent meg. Mindkét jog tekintetében az érdemi és hatékony jelleget követelte meg alkotmányos minimumként, viszont a kettő megkülönböztetése egyúttal elengedhetetlen is.³⁴ Az ügy bírósági elbírálásához való jog – a tisztességes eljáráshoz való joghoz hasonlóan – egy általánosabb kategória, amely biztosítja valamennyi büntető, polgári és igazgatási jellegű ügy bírósági elbírálásának lehetőségét. Ennek keretében beszélhetünk a garanciák teljességéről is, úgy mint a független, pártatlan bíróság vagy az eljárás igazságos, tisztességes volta, a tárgyalás nyilvánossága.³⁵ Ehhez képest a jogorvoslathoz való jog szűkebb hatókörű, nem bármely vagy bárkitől származó jogsérelem esetén érvényesül, hanem eleve feltételez már valamilyen hatósági, bírósági döntést. A jogorvoslathoz való jog minimális követelménye az érdemi határozat felülbírlatának lehetősége a döntéshozótól különböző szerv vagy fórum által.³⁶ Emiatt a követelmény miatt az AB a nem érdemi, pervezető, eljárás menetét érintő egyéb határozatokkal, végzésekkel szemben nem követelte meg a jogorvoslathoz való jognak való megfelelést. Mint látható, a jogorvoslathoz való jog érvényesülésének egyik legfontosabb szűk keresztmetszete a határozat érdemi jellege.³⁷ A jogorvoslathoz való jog további fontos aspektusa annak hatékonysága is, vagyis az érdemi és hatékony jogorvoslat minden esetben az alapul szolgáló legfontosabb mérce. Az AB egy, a régi alkotmányjogi panasz³⁸ intézmény jogorvoslati jellegét vizsgáló ügyben kifejtette, hogy az alkotmányellenes jogszabály, jogszabályi rendelkezés alkalmazása miatti konkrét jogsérelem orvosolhatóságának hiányában az alkotmányjogi panasz elveszítené funkcióját. Az alkotmányjogi panasszal szembeni fontos kritérium tehát, hogy jogorvoslati jellege csak akkor értelmezhető, ha az AB eljárása folytán az indítványozó jogséreleme ténylegesen is orvosolható.³⁹

Az Alaptörvény előtti alkotmánybírói gyakorlat megállapította tehát a jogorvoslathoz való joggal összefüggő alapvető alkotmányossági kritériumokat, amelynek értelmében valamennyi ügydöntő határozattal szemben biztosítani kell a jogorvoslatot, a jogorvoslati kérelmet pedig más szervnek vagy azonos szerv magasabb fórumának kell elbírálni.⁴⁰ Ez azonban nem jelenti automatikusan azt is, hogy legalább kétfokú jogorvoslati rendszert kellene működtetni.⁴¹

4. A JOGORVOSLATHOZ VALÓ JOG ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK KÉRDÉSEI FIGYELEMSEL A VBT. HATÁLYOS RENDELKEZÉSEIRE

A 2. pontban kifejtettek alapján – figyelemmel a jogorvoslathoz való jog fent ismertetett alapvető követelményeire – felmerül, hogy a választottbírói ítélettel szembeni érdemi, rendes bírósági felülvizsgálat korlátozott és kizárt jellege, felvet-e aggályokat a jogorvoslathoz való joggal összefüggésben. A választottbírói ítélettel összefüggésben egyértelműen megállapítható, hogy

³² 5/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 30.

³³ 5/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 27., 31.

³⁴ Sólyom László, *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, Osiris, Budapest, 2001, 578.

³⁵ Uo.

³⁶ Sólyom *i.m.* 580.

³⁷ Vö.: 1636/D/1992. AB határozat, ABH 1992, 516.

³⁸ Vagyis, amikor a testület nem a konkrét bírósági döntés, hanem a jogalkalmazói döntés alapjául szolgáló jogszabály, vagy jogszabályi rendelkezés alkotmányosságát vizsgálja.

³⁹ 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, ABH 1991, 282.

⁴⁰ Róth. In: Halmai – Tóth *i.m.* 718.

⁴¹ Vö.: Balogh Zsolt – Holló András (szerk.), *Az értelmezett alkotmány*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2000, 568.

azzal szemben önálló fellebbezésre nincsen lehetőség, kizárólag az ítélet érvénytelenítése kérhető. A szabályozás ezen a ponton teremti meg a kapcsolatot a rendes bírósági eljárással, ugyanis az érvénytelenítési eljárás során eljáró rendes bíróságoknak a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényt (a továbbiakban: Pp.) kell alkalmazniuk azzal, hogy az így meghozott határozattal szemben főszabály szerint fellebbezésre nincs lehetőség, legfeljebb a Kúriai felülvizsgálat áll rendelkezésre.⁴² A választottbírói eljárás egyik legjellemzőbb hátránya tehát annak véglegessége, ráadásul ez azzal a kockázattal jár, hogy a jogerős rendes bírói ítélettel azonos hatályú választottbírói ítélet érdekében a felek sokszor még a jogvitáikat megelőzően kizárják a jogorvoslat lehetőségét. Ezzel összefüggésben általánosan elfogadott érv, hogy a választottbírói eljárás számos előnye (gyorsaság, hatékonyság, rugalmasság, nemzetköziesség, szakértelem, bizalmas ügykezelés, pártatlanság stb...)⁴³ kompenzálja a jogorvoslathoz való jog és ehhez kapcsolódóan a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggő diszfunkciókat. A Vbt. alapján az egyetlen jogorvoslat jellegű, rendelkezésre álló eszköz tehát az érvénytelenítési eljárás, azonban ennek érdemi, valós jogorvoslati jellege további elemzésre szorul.

A korábban már hivatkozott 5/1992. (I. 30.) AB határozat alapján felállított standardok a konkrét esetben is megfelelően alkalmazhatók.⁴⁴ Mindenekelőtt arra a kérdésre kell választ kapni, hogy az érvénytelenítési eljárás során a választottbírói eljáráshoz képest másik szerv vagy más fórum járhat-e el? A válasz, első megközelítésre igenlő, a korábbiakban már utaltam arra, hogy az érvénytelenítési eljárás egyúttal a választottbírói és rendes bírósági eljárás közötti kapcsolatot teremti meg azáltal, hogy utóbbi útján biztosított előbbi ítéleteinek felülvizsgálata. A jogorvoslathoz való jog további fontos eleme a bírói jogvédelem lehetősége, ez az érvénytelenítési eljárás kapcsán szintén igazolhatónak tűnik, ugyanakkor nem egyértelmű, hogy az érvénytelenítési körön kívül álló egyéb esetekben miért nem lehetséges a bírói út igénybevétele. Végül a határozat a jogorvoslathoz való jog egyik legfontosabb aspektusaként a rendelkezés jogát jelöli meg, vagyis azt a követelményt, hogy a fél saját maga dönthessen abban a kérdésben, hogy igénybe kívánja-e venni a jogorvoslat lehetőségét, avagy sem. Azáltal ugyanakkor, hogy a rendes bírói út leginkább csak az érvénytelenítési eljárás keretében érvényesül – ráadásul ott is csak meghatározott esetekben –, ez a rendelkezési jog korlátozott. Látható tehát, hogy a választottbírói ítélettel szembeni jogorvoslat hiánya és az érvénytelenítési eljárásban is megfigyelhető korlátozott jellege mindenképpen felveti a jogorvoslathoz való jog sérelmének aggályát. A választottbírói ítélet ebbéli véglegességét megalapozó korábbi érvek (gyorsaság, hatékonyság stb...) semmi esetre sem tekinthetők nyomós, alkotmányjogi érveknek. Éppen ezért a következőkben érdemes röviden bemutatni a korábban hatályos szabályozással kapcsolatos alkotmánybírói gyakorlat legfontosabb mérföldköveit.

Az AB a 3118/2013. (VI. 4.) AB végzésében elutasította a Fővárosi Ítéltábla 3.Pf. 22045/2012/1. számon hozott végzés alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló alkotmányjogi panaszt. A panaszos kifejtette, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbírói eljárási testület (a továbbiakban: Választottbírói eljárási testület) keresetet elutasító ítéletét annak közrendbe ütköző volta miatt támadták meg a Fővárosi Törvényszéken, amely a határidő túllépése miatt azt visszautasította. A törvényszék végzését a Fővárosi Ítéltábla helybenhagyta. Az indítvány az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdésében foglalt jogorvoslathoz való jog sérelmére hivatkozott. A választottbírói ítélettel szemben az indítvány szerint azért hivatkozhat a jogorvoslathoz való jogra, mert a választottbírói eljárás, a rendes bíróságokhoz hasonlóan jogvitákat bírál el, meghatározott eljárási rendben, döntése pedig állami kényszer útján, állami szervek közreműködésével kikényszeríthető. Az indítvány is utalt arra, hogy az érvénytelenítési eljárás a választottbírói ítélettel szembeni

⁴² Vbt. 7. § (4) bekezdés

⁴³ Tomori – Vajda *i.m.*

⁴⁴ Vö. mindenekelőtt 5/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 30, 31.

egyetlen jogorvoslat, ennek megindítása alkotmányos alapjog, amelyet kizárólag az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglaltaknak megfelelően lehet korlátozni. Az indítványozó szerint a bíróságok elutasító döntései a rendelkezésre álló szabályok alkotmányellenes kiterjesztésén alapultak, ezért döntéseik alaptörvény-ellenesek.⁴⁵ Az AB végzésében nem fogadta el a panaszosok álláspontját, mindenekelőtt kiemelte, hogy a felekkel szemben – a rendes bírósági érveléssel összhangban – a keresetindítási határidő a releváns kérdés, a jogorvoslathoz való jogra történő hivatkozás nem megalapozott. A testület megítélése szerint ugyanis a felek a választottbírósági kikötéssel, szerződéses szabadságukkal éltek, egyúttal lemondtak a bírósághoz fordulás és a jogorvoslat jogáról.⁴⁶ A felek tehát a jogvitát elvonták az állami, rendes bíróságoktól és azt magánbírósági útra terelték, vagyis az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) és (7) bekezdése nem alkalmazható.⁴⁷ Az AB elvi élel megállapította továbbá, hogy a „választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti kereset erre figyelemmel nem vonható az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése értelmében vett jogorvoslatok körébe.”⁴⁸ Ez a megállapítás egyúttal azt is jelenti, hogy a korábban tett állítás, miszerint az érvénytelenítési eljárás jogorvoslati jelleggel rendelkezik, a testület szerint megkérdőjelezhető.⁴⁹ Az AB érvei alapján tehát arra következtethetünk, hogy a jogorvoslathoz való jog, a tisztességes eljáráshoz való jog és a bírósági úthoz való jog a választottbírósági eljárással összefüggésben csak abban az esetben sérülhet, ha maga a választottbírósági kikötés önkéntességével kapcsolatban merülne fel aggály.

Az AB következetesnek tekinthető álláspontja szerint tehát a választottbírósági ítélettel szembeni érvénytelenítési eljárás kapcsán a tisztességes eljáráshoz való jog és ezen belül a bíróhoz fordulás, valamint a jogorvoslathoz való jog sérelme azért nem vetődhet fel, mert a felek a szerződéses szabadságukkal élve, a választottbírósági kikötéssel lemondtak ezen jogaikról. A korábbiakban már utaltam arra, hogy az alapjogi védelemről, jelen esetben a jogorvoslathoz való jogról le lehet mondani,⁵⁰ de csak akkor, ha ez a lemondás eredményes. Eredményesnek pedig akkor tekinthető, ha egyértelmű nyilatkozatot feltételez és az alapjogvédelemről való lemondás lehetséges.⁵¹ Az AB hivatkozott érvei ugyanakkor az eredményesség tekintetében aggályos. A jogorvoslathoz való jogról természetesen le lehet mondani,⁵² ugyanakkor az eredményességhez az is szükséges, hogy erre vonatkozóan egyértelmű nyilatkozatot tegyen a fél. Ezzel összefüggésben érdemes utalni arra, hogy az AB által is hivatkozottak szerint a választottbírósági kikötés tekinthető általánosságban olyan nyilatkozatnak, amely egyebek mellett a jogorvoslathoz való jogról történő lemondással is megegyezik. Fontosnak tartom ezzel összefüggésben kiemelni, hogy ez az érvelés nem felel meg maradéktalanul az alapvető jogokról történő lemondással kapcsolatos nyilatkozat egyértelműsége követelményének. Az előzetes lemondás ugyanis egy bizonytalan jövőbeli helyzetet feltételez, jelesül azt, hogy a felek között a jövőben jogvita lehet, amely jogvitával szemben nem kívánnak élni az alkotmányos jogukkal. A nyilatkozat egyértelműségének követelménye azt is jelenti, hogy a lemondást nem lehet elhamarkodottan a nem egyértelmű nyilatkozat alapján megállapítani.⁵³ Ebből következően tehát az a felfogás, miszerint a választottbírósági kikötés önmagában helyettesíti a jogorvoslathoz való jogról történő lemondást, nem felel meg maradéktalanul az egyértelműség követelményének. Különösen azért nem, mert a jövőbeni jogvita és így a választottbírósághoz fordulás ténye sem egyértelmű. Ebből pedig arra

⁴⁵ ABH. 2013. 611. [3]

⁴⁶ ABH. 2013. 611. [6]

⁴⁷ Az AB ugyanerre a következtetésre jutott a 1282/B/1993. AB határozatában is. Vö.: ABH 1994, 675, 679-680.

⁴⁸ ABH. 2013. 611. [6]

⁴⁹ A megállapítás következetes alkotmánybírósági gyakorlatra utal, tekintettel arra, hogy ezt a 3116/2015. (VII. 2.) AB végzés, a 3174/2017. (VII. 14.) AB végzés valamint a 3265/2017. (X. 19.) AB határozat is megerősítette.

⁵⁰ Sólyom *i.m.* 585.

⁵¹ Petrétei *i.m.* 457.

⁵² Lásd többek között a Pp. 358. § (4) bekezdését, amely szerint a fél ítélettel szembeni fellebbezésről való lemondása jogerőt eredményez.

⁵³ Petrétei *i.m.* 458.

következtethetünk, hogy az egyértelmű és világos joglemondásnak már a kikötésben világosan meg kell fogalmazódnia, csak így lehet maradéktalanul alkotmányos a szabályozás.

5. ALKOTMÁNYJOGI PANASZ A JOGORVOSLATHOZ VALÓ JOG ÉRVÉNYESÜLÉSE ÉRDEKÉBEN?

Az eddigiekben azt állapítottam meg, hogy az AB gyakorlata, miszerint a választottbírói kikötés egyúttal a jogorvoslathoz való jogról történő lemondást is jelenti, kételyeket vet fel a szabályozás és a vonatkozó gyakorlat alkotmányossága kapcsán. Az előzetes joglemondásnak ugyanis egyértelműen a jogorvoslathoz való jogra kell irányulnia, nem pedig a választottbírói eljárás lehetőségére jogvita esetén. A fenti aggályt az AB a korábban hivatkozott döntéseiben nem vette figyelembe, ezáltal pedig gyakorlatilag kizárta a választottbírói ítélettel szemben benyújtott érvénytelenségi keresetek tárgyában hozott rendes bírósági határozatok érdemi felülvizsgálatának lehetőségét az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) és (7) bekezdésére hivatkozással. Fontos kiemelni, hogy az (1) bekezdés esetén ez a szűkítő értelmezés a bírósághoz fordulás joga tekintetében irányadó. Érdemes ugyanakkor kitérni arra, hogy a fentiek ellenére az érintettek nem feltétlenül maradnak eszköz nélkül, figyelemmel többek között az AB-nak, a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggő újabb alkotmányjogi panaszeljárásban megfogalmazott elveire. Az erre történő figyelemfelhívás még akkor is indokolt, hogy ha annak jövőbeni rendszerszintű gyakorlati megvalósulására kevés esély mutatkozik.

Az AB eddigi következetes gyakorlatában a jogszabályellenes (contra legem) jogalkalmazással összefüggésben egyértelműen azt az álláspontot követte, miszerint ez önmagában nem valósítja meg a tisztességes eljáráshoz való jog, egyúttal az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglaltak sérelmét.⁵⁴ Ezzel a korábbi gyakorlattal szakított a testület a 20/2017. (VII. 18.) AB határozatában. Az indítványozó alkotmányjogi panaszának alapjául egy vadkár-felelősséggel kapcsolatos konkrét ügy szolgált, amelyben a jogértelmezést az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével és alkalmazásával kapcsolatos kérdések nehezítették. Az indítványozó szerint az alkotmányossági problémát az vetette fel, hogy a bíróság – szemben az Alaptörvény R) cikk (2) bekezdésében foglaltakkal – mindenkire kötelező érvényű jogszabályi rendelkezést hagyott figyelmen kívül, és a jogszabályi rendelkezéssel ellentétes korábbi bírói gyakorlatra alapította az ítéletet. Emiatt pedig a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét valószínűsítette.⁵⁵ Az AB ezzel összefüggésben vizsgálta a bírói függetlenség intézményét is, és megállapította, hogy annak nem korlátja, hanem biztosítéka a törvényeknek való alávetettség. Abban az esetben pedig, ha a bíró a törvényeknek való alávetettség követelményét nem veszi figyelembe, akkor saját függetlenségének egyik tárgyi alapját vonja el. A vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket be nem tartó bíró így lényegében saját függetlenségével él vissza, ezzel pedig a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog sérelmét valósítja meg. Ráadásul, az AB szerint önkényes (nem tisztességes) joggyakorlásnak minősül, és nem fér össze a jogállamiság elvével sem, ha a bírói döntés alapos ok nélkül figyelmen kívül hagyja a tételes, hatályos jogot.⁵⁶

A fenti érvelés alapján tehát a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme önállóan is vizsgálható, abban az esetben ha azt contra legem jogalkalmazás alapján valószínűsítik. Az AB – korábbi gyakorlatával ellentétben – tehát nem utasította vissza azt az alkotmányjogi panaszt, amely pusztán a jogalkalmazói gyakorlat tisztességes eljáráshoz való jogba ütközését állította, egyéb alapvető jog sérelme nélkül. A contra legem jogalkalmazás ugyanakkor önmagában nem

⁵⁴ Erről lásd mindenekelőtt: 3003/2012. (VI. 21.) AB végzés, 3268/2012. (X. 4.) AB végzés, 3352/2012. (XI. 12.) AB végzés, 3392/2012. (XII. 30.) AB végzés, 3017/2013. (I. 28.) AB végzés, 3028/2014. (II. 17.) AB végzés, 3037/2014. (III. 13.) AB határozat, 3098/2014. (IV. 11.) AB végzés, 3182/2016. (X. 4.) AB végzés.

⁵⁵ ABH. 2017. 1121-1122. [1]-[11]

⁵⁶ ABH. 2017. 1123-1124. [23]

eredményezi a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét, csak akkor, ha az önkényesnek is tekinthető. Ehhez három feltétel együttes fennállása szükséges: egyrészt az indokolás –indokolási kötelezettséget sértő módon – való elmaradása; másrészt, ha a bíróság (önkényesen) a jogkérdésre nyilvánvalóan vonatkozó jogi normákat nem vette figyelembe; harmadrészt pedig, hogy a jogalkotó által az új szabályozással gyakorlatilag hatályon kívül helyezett bírói gyakorlatra alapozta a tényállást a bíróság.⁵⁷ Az alkotmányjogi panasz befogadhatósága ugyanakkor nem függ az önkényesség tényének előzetes indítványozói igazolásától, vagyis a befogadhatóságnak nem lehet feltétele ennek előzetes egyértelművé tétele. Az AB a döntésével elmozdult a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggő, korábbi alkotmányjogi status quotól. Nem kizárt, hogy pusztán a tisztességes eljáráshoz való jogra hivatkozás, a contra legem (önkényes) jogalkalmazással együtt elegendő lehet az egyedi ügyben hozott döntések jövőbeni érdemi felülvizsgálatára.

Az eddigiek azért fontosak, mert korábban azt állapítottam meg, hogy a választottbírói eljárással összefüggően, a jogorvoslathoz való jog szempontjából az AB által követett gyakorlat nem felel meg a jogról való lemondással szemben támasztott követelményeknek. Vagyis látható egy jogalkalmazási diszfunkció, amelyből arra következtethetünk, hogy a szabályozás és a gyakorlat nem tartja maradéktalanul tiszteletben az alapvető jogok védelmét. Az elemzés célja, ugyanakkor olyan alternatíva felmutatása, amely ha korlátozottan is,⁵⁸ de lehetővé teszi az alapvető jogok minél szélesebb érvényesülését. Bár a jogorvoslathoz való joggal kapcsolatban az AB gyakorlata egyértelmű a választottbírói eljárás alkotmányossága tekintetében, ugyanakkor a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggésben, arra hivatkozva a jog sokkal inkább érvényre juttatható.

Az AB 20/2017. (VII. 18.) AB határozata a korábbi, konvencionális jogalkalmazást felváltja egyfajta kritikai olvasattal. Ez az olvasat egyúttal megnyitja a teret annak, hogy a legsúlyosabb választottbírói jogsértések, esetleges contra legem jogalkalmazások mellett, a rendes bírósági érvénytelenítési úthoz képest újabb jogorvoslati fórumot nyisson meg a panaszos. A tisztességes eljáráshoz való jogra hivatkozással ráadásul olyan mértékű mozgásteret kapunk, amely a jövőben a contra legem jogalkalmazás miatti konkrét panaszok számát is megnövelheti. Az, hogy a lehetőség kiszélesítése valóban célja volt-e a testületnek nem lehet tudni, miként az is nehezen látható előre, hogy vajon a választottbírói eljáráshoz kapcsolódó és a tisztességes eljárással összefüggő alkotmányjogi panaszokat a jövőben befogadja-e. Az elvi lehetőség és a gyakorlati példa mindenesetre már adott.

⁵⁷ ABH. 2017. 1124. [29]

⁵⁸ Ezzel összefüggésben sajnos érdemes utalni arra is, hogy az AB a konkrét panaszokkal kapcsolatban, csak az esetek csekély számában hoz érdemi döntést.

Az alternatív vitarendezésnek a választottbíráskodáson túli területeiről

Peren kívül a hatékonyság (vélt) bővületében

A békéltető testületi eljárás bevezetését a hazai jogérvényesítési rendszerbe alapvetően az indokolta, hogy lehetőség nyíljon a fogyasztók és a vállalkozások között kialakuló vitás helyzetek vonatkozásában a konszenzusos vitarendezésre. A hatályos szabályozás (és főleg az azzal összefüggésben megfogalmazható kritikai megjegyzések) érdemi értékelése megköveteli az alternatív fogyasztói vitarendezés mikéntjének és a tárgyalat jogintézmény magyar jogrendbe való bevezetése körülményeinek felvázolását.

1. Az alternatív vitarendezés értékelése

Az alternatív fogyasztói jogvitarendezés egyes kérdéseinek tárgyalása előtt indokolt a fogalmat meghatározni és annak specifikumait a bíróságok által végzett jogérvényesítéshez képest kijelölni. Kijelenthető, hogy az *alternatív vitarendezés* magában foglal minden, az adminisztratív és jogi folyamatokon való konfliktuskezeléstől eltérő megoldást, amelynek keretében nem külső autoritás döntésétől várják a felek az ügy megoldását, hanem olyan helyzet megteremtését jelenti e tevékenység, amelynek hatására maguk lesznek képesek a vita feloldására.¹

Az ún. extra judiciális jogérvényesítési eszközök kialakulása hosszú múltra tekint vissza, mivel a közvetítés (mediáció) és a választottbíráskodás már az ókori Egyiptomban, valamint Kínában és a görög területeken is megjelent.² Az érintett intézmények az 1940-es években „születtek újra” az Amerikai Egyesült Államokban, s e vitarendezési mód alkalmazása különösen a munkajogi és családjogi jogvitákban volt számottevő.³ Mellőzve a témakörrel összefüggésbe hozható jogintézmények történeti alakulásának részletes vizsgálatát megállapítható, hogy a II. világháborút követően került új megvilágításba a konfliktusok kezelése, így az új alternatív vitarendezési technikák – amelyek az életközösségekre és a kommunikáció jelentőségére építenek – ekkor kezdtek intenzíven megjelenni egyes államok jogrendszerében.⁴

Az ún. alternatív vitarendezési módok ennek fényében olyan, *a bírósági jogérvényesítést kiváltó eljárási lehetőségek, amelyek az ellenérdekű felek számára kölcsönös előnyökön nyugvó megoldást képesek biztosítani.*⁵ A jogintézmény alapfilozófiája szerint az „ellenséges kapcsolatok” (jogviták) rendezéséhez szükség van egy harmadik, semleges szereplő közreműködésére, aki olyan megoldást tud felkínálni, amely mindkét fél számára elfogadható. A jogviták kezelésének e gyakorlata a nemzetközi konfliktuskezelés tárgykörével összefüggésben jelent meg a jogi gondolkodásban, jellemző formái

¹ Vö. Fürjes Balázs – Krémer András – Pallai Katalin: Közösségi konfliktuskezelés – alternatív vitarendezési módszerek a települési és közösségi konfliktusok kezelésében. Negos Kiadó, Budapest 2009. 7. o.

Letölthető: http://www.pallai.hu/wp-content/uploads/2010/11/2009_Frjes_krmer_Pallai-book.pdf (2012.08.18.)

² A választottbíráskodás történeti gyökereihez bővebben lásd Kecskés László: Választottbíráskodás a középkorban és nemzeti szabályozásainak kialakulása. Magyar Jog 2011. 12. sz. 711-721. o.

³ Ehhez bővebben lásd Claudia Barbara Stoldt: Außergerichtliche Mediation zur Lösung von Konflikten. 1. o. Letölthető:

http://www.cemex.de/servlet/de.blueorange.xred.util.GetFile/Kurzfassung_Stoldt_Beton-Forum_08.pdf?db=cemex_de&tbl=int_xredfile&imgcol=xred_file&mime=mime&doc=File_108111&download=Kurzfassung_Stoldt_Beton-Forum_08.pdf (2012.08.18.)

⁴ Vö. Balogh Eszter: A munkaügyi viták alternatív megoldásai. Szociológiai Szemle 2002. 1. sz. 67. o.

⁵ Vö. Iris Benöhr: Alternative Dispute Resolution for Consumers in the EU. In: Christopher J. S. Hodges – Iris Benöhr – Naomi Creutzfeldt-Banda (Szerk.): Consumer ADR in Europe. Hart Publishing, Oxford-Portland, Oregon 2012. 1. o.

a közvetítés, a közvetlen tárgyalás, a jószolgálat, a kivizsgálás és a békéltetés (egyeztetés) voltak.⁶ Az alternatív vitarendezés módozatai közül e helyütt csupán három, a fogalmi tisztánlátás érdekében szükséges formát – a *választottbíráskodást*, a *békéltetést* és a *mediációt* – kívánom egymástól elhatárolni.

Az arbitráció (választottbíráskodás) a gazdasági élet szereplői között kialakuló viták eldöntése esetén alkalmazható módszer, ahol „kvázi” igazságszolgáltatás keretében születik – egyéb feltételek együttes fennállása esetén – a felekre nézve kötelező döntés.⁷ A mediáció ezzel szemben olyan struktúrát jelent, amikor az érdekelttek közösen dolgoznak ki olyan megoldási javaslatot, amely mindkét ellenérdekű félnek kedvező.⁸ Ebben az esetben a mediátor szerepe csupán ennek a közös álláspont kialakításának az elősegítésére irányul. Az említett két konstrukciótól a békéltetés abban különbözik, hogy ilyenkor az eljárásban szereplő harmadik „fél” aktívan közreműködik az érintettek közötti egyezség létrehozásában, nem csupán „egy asztalhoz ülteti le a feleket”, hanem tevékenysége a megoldás megfogalmazására irányul.

A bíróságon kívüli jogérvényesítési megoldások talán legjelentősebb *pozitívuma*, hogy – szemben a hosszú, időigényes és bizonytalan kimenetelű bírói eljárással – egyrészt gyorsabb, költséghatékonyabb processus keretében kínálkozik lehetőség a jogsérelem orvoslására, másrészt ezáltal – bizonyos mértékben – tehermentesíthetők a bíróságok (is), ami az ítélezési tevékenység minőségi javulását, a jogkeresők elégedettségének növekedését hozhatja magával.⁹ Különbség van a két jogérvényesítési módszer logikájában is. Amíg a bírósági eljárás a tényállás pontos, minden részletre kiterjedő tisztázását tűzi célként maga elé, s így a múltra koncentrálna elvágja a felek között a jövőbeli együttműködő jellegű magatartás lehetőségét, addig a bíróságon kívüli jogérvényesítés a jövőbeni együttműködést helyezi első helyre és ezáltal alkalmasabb arra, hogy a feleket rávezesse a jogvita helyes, mindenki számára kedvező megoldására.

Az Európai Bizottság – felismerve a fogyasztói jogviták alternatív rendezésében rejlő előnyöket – 1998. március 30-án fogadta el 98/257 EK ajánlását, amelynek célkitűzése, hogy az Európai Unió területén működő alternatív vitarendezési fórumok működési alapelveit egyes minimális követelmények támasztásával meghatározza, amelyek teljesítésére minden olyan testület működésénél szükség van, amelyek ún. ADR (alternative dispute resolution) fórumként kívánnak valamely tagállamban tevékenykedni.¹⁰

Az alternatív vitarendezési fórumok intenzívebb igénybevételét elősegítendő az Európai Bizottság 2001-ben létrehozta a *FIN-NET hálózatot* (Financial Dispute Resolution Network), amely a pénzügyi jellegű határon átnyúló jogviták megoldásában nyújthat segítséget a fogyasztók számára.¹¹ Az Unió alapvető indoka e hálózat kialakításánál az volt, hogy a pénzügyi szolgáltatókkal kapcsolatba kerülő fogyasztóknál növekedjen a fogyasztói ismeret és a bizalom e szolgáltatások iránt. Ez azért meghatározó jelentőségű, mert a határon átnyúló jogviták esetében a

⁶ Ezzel összefüggésben lásd többek között Bruhács János: Nemzetközi jog I. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2008. 227-233. o.

⁷ A választottbíráskodás részletes elemzéséhez lásd bővebben Kecskés László: A választottbíráskodás aktuális kérdései. In: Választottbíráskodás. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest 2008. 105-128. o.

⁸ Vö. Csorba Emese: Az alternatív vitarendezés egyes uniós jogi eszközei. Európai Tükör 2010. 6. sz. 43. o.

⁹ Ehhez lásd bővebben E. Hondius: Towards a European Small Claims Procedure. In: L. Thévenoz – N. Reich (Szerk.): Liber Amicorum Bernd Stauder, Consumer Law. Schulthess, Geneva 2006. 131. o.

¹⁰ Ezek az alapelvek a következők: függetlenség elve, átláthatóság elve, egyenlőség elve, hatékonyság elve, törvényesség elve, szabadság elve, valamint a képviselő elve. Az ajánlás elérhető az alábbi linken:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1998:115:0031:0034:EN:PDF> (2012.08.18.)

¹¹ Megjegyzem, hogy a Bizottság a tagállami fórumok két olyan hálózatát hozta létre, amelyeknek célja annak elősegítése, hogy a fogyasztók könnyebben hozzáférhessenek az olyan határon átnyúló jogviták megoldásának bíróságon kívüli eljárásaihoz, amikor a gazdasági szereplő székhelye a fogyasztó lakóhelyétől eltérő tagállamban van. Az EEJ-Net a fogyasztókat segítő és tájékoztató fórumnak tekinthető, míg a FIN-NET az EGT tagállamainak ama szerveit foglalja össze, amelyek jogosultak a pénzügyi jellegű jogviták bíróságon kívüli megoldására.

fogyasztók hátrányos helyzetbe kerülhetnek az adott ország nyelve és jogszabályai ismeretének hiánya miatt. Ebből fakadóan reális igényként fogalmazódik meg a fogyasztók részéről, hogy a felmerült jogviták lehetőleg gyors, könnyű és költségkímélő megoldására lehetőség nyíljon. Tekintettel arra, hogy valamennyi EU-tagállamban léteznek alternatív vitarendezési fórumok, ezek lehetnek a FIN-NET hálózat tagjai, amennyiben az adott tagállam az érintett fórumot „regisztrálja” e rendszerbe.¹²

A rendszer célkitűzései három, a fogyasztóvédelem szempontjából lényeges területet ölelnek fel. Egyrészt az Unió hozzáférést kíván ezáltal biztosítani a fogyasztói jogviták peren kívüli elbírálásához, másrészt az európai rendszerek között hatékony információcsere megvalósítását célozza meg, harmadrészt az EGT tagállamainak alternatív vitarendező rendszereit közös alapelvek szerint törekszik működtetni. Magyarország és a FIN-NET vonatkozásában kiemelendő, hogy 2010. január 1-e óta a határon átnyúló, pénzügyi szolgáltatásokat érintő fogyasztói jogviták elbírálása a Budapesti Békéltető Testület hatáskörébe tartozik.¹³

2. Az alternatív fogyasztói vitarendezés egyes államok szabályozásában

Egyes európai államok regulációjáról megállapítható, hogy általában minden vizsgált országban megjelennek az ún. alternatív vitarendezési formák a fogyasztóvédelemmel összefüggésben. Lényeges különbségek figyelhetők meg azonban abban, hogy valódi alternatívát jelentenek-e a bírósági eljárással szemben, vagy pedig „csupán” megelőzik, esetleg kiegészítik a bíróság előtti fogyasztói jogérvényesítési processust.¹⁴

Indokoltnak tartom rögzíteni, hogy a különböző európai államokban *eltérő módon került sor az ún. ADR-fórumok felállítására*.¹⁵ Van példa olyan szervezeti formára, amely uniós kezdeményezésre központilag jött létre,¹⁶ máshol helyileg, a nemzeti tradícióknak megfelelően kerültek a szervek kialakításra,¹⁷ valamint akadnak olyan megoldások is, ahol e formációk egyéni kezdeményezésre „keltek életre”.¹⁸

Lényeges eltérések mutatkoznak abban, hogy milyen *szervezeti formában* jelennek meg a fogyasztói viták alternatív rendezését lehetővé tevő testületek. Van olyan európai állam – így egyebek mellett Dánia – ahol a központi közigazgatási szervek között, míg máshol – például Belgiumban – decentralizált szervként működnek ún. „jogvita bizottságok”. Emellett fellelhető a választott bírósági rendszer bekapcsolása is a fogyasztói jogérvényesítésbe,¹⁹ a skandináv államokban pedig az ombudsmani struktúra nyújt lehetőséget a fogyasztói jogok bíróságon kívüli érvényesítésére.

A leírtak összefoglalásaként megállapítható, hogy akad példa a központi államigazgatási szervek keretein belül végzett és a nem állami szervek által realizált jogérvényesítésre egyaránt. Az alapvető különbség ebben a tekintetben a finanszírozás területén figyelhető meg, mert míg az

¹² A FIN-NET hálózat tagjának minősülő tagállami szervek listája az alábbi linken elérhető: http://ec.europa.eu/internal_market/fin-net/members_en.htm (2012.08.18.)

¹³ A pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletének hatékonyabbá tételéhez szükséges egyes törvénymódosításokról szóló 2009. évi CXLVIII. törvény 32. §-a állapította meg az Fgytv. 38. § (3) bekezdésének szövegét, amely szerint pénzügyi szolgáltatási tevékenységgel összefüggő határon átnyúló fogyasztói jogvita esetén az eljárásra kizárólag a fővárosi kereskedelmi és iparkamara mellett működő békéltető testület illetékes.

¹⁴ Ezzel összefüggésben lásd Dézsi Andrea: A fogyasztói vitarendezés alternatív megoldásai az Európai Unióban. Debreceni Jogi Műhely 2009. 1. sz. elektronikus változata. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2009/a_fogyasztoi_vitarendezés_alternativ_megoldasai_az_europai_unioban/ (2011.05.09.)

¹⁵ Vö. H. W. Micklitz – N. Reich – P. Rott: Understanding EU Consumer Law. Intersentia, Antwerp 2009. 341. o.

¹⁶ Egyebek mellett a Svédországban működő fogyasztói panasz bizottság vonható ebbe a körbe.

¹⁷ Erre példa a Spanyolországban működő békítő bíróságok rendszere.

¹⁸ Például a bankok és a biztosítók szószólói tekinthetők ilyennek.

¹⁹ Ez a modell érvényesül Spanyolországban.

államigazgatási szervek között elhelyezett testületek működését részben vagy egészben a központi költségvetés fedezi, addig a nem állami szektor ilyen irányú tevékenysége vonatkozásában a szakmai testületek (kamarák) viselik a költségeket.

Nem mutatnak egységes képet a később kifejtendő szabályozási megoldások a *tagok jelölésében* és a meghozható *döntések joghatásában* sem. Az kétségtelenül közös vonás, hogy ezekben a testületekben a fogyasztóvédelmi hatóságok, a szolgáltatók (vállalkozások), valamint a civil szféra is képviseltetik magukat. A képviselő módja (eseti vagy állandó), illetve a testületek összetétele azonban már mutat komoly eltéréseket. A fogyasztói jogviták peren kívüli eldöntésében közreműködő szervek döntéseinek joghatása alapján sem lehet általános megállapítást tenni, mivel egyes államokban csak javaslatot fogalmazhatnak meg e testületek, máshol mind a fogyasztókat, mind a vállalkozásokat kötelező döntések kibocsátására is lehetőséget ad a normaanyag. Van példa továbbá arra is, hogy – különösen a banki közvetítés esetén – csupán a vállalkozásokra nézve hozható kötelező jellegű állásfoglalás.

2.1. Olaszország

Az olasz szabályozási modellt egyebek mellett azért érdemes vizsgálat tárgyává tenni, mert – bizonyos vonatkozásban – hasonlóságot mutat a hazai megoldással. Olaszországban 1993 óta létezik ez a jogérvényesítési módszer, a Milánóban működő *kereskedelmi választott bíróság alosztályaként* ettől az időponttól kezdődően fejt ki a testület tevékenységét. Hatáskörét tekintve minden fogyasztói jogvita peren kívüli elbírálása e szervezethez tartozik abban az esetben, ha a jogvita a turizmussal, a kereskedelemmel, az iparral, az ingatlanpiaccal vagy az elektronikus kereskedelem tárgykörével összefüggésben merült fel.²⁰

Összetétele a magyar megoldáshoz hasonlatos, mert a fogyasztóvédelmi hatóságok és a szolgáltatók előzetesen felállítanak egy listát, amelyet a közvetítők, békéltetők egészítenek ki. A konkrét jogvita eldöntésében eljáró grémiumot úgy jelölik ki, hogy a listáról egy főt választ a fogyasztó, egyet a szolgáltató (vállalkozás), a harmadik tagot pedig maga a választott bíróság jelöli ki. A szabályozás garantálni kívánja a paritás elvét és a pártatlanságot, amit erősít az a törekvés, hogy a gyakorlatban leggyakrabban nyugalmazott bírákat és ügyészeket jelöl a választott bíróság.

Érdemes végül röviden szólni a testület által hozható *döntésekről*. A hazai szabályozástól eltérően a békéltető testület nem határozatot, hanem végzést bocsát ki, ami nem minősül (hatósági) döntésnek, hanem úgy kell tekinteni, mintha a felek szerződést kötöttek volna egymással. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy létrejötté esetén az egyezség nem lesz közhatalmi (hatósági) úton kikényszeríthető, jogi jellegét tekintve magánjogi szerződés jön létre a felek között, annak nem teljesítése esetén az olasz szabályozás a szerződésszegés általános jogkövetkezményeit tartja alkalmazandónak.

2.2. Spanyolország

Spanyolországban a fogyasztói jogviták rendezésére két különböző eljárási rendben kerülhet sor: a pénzügyi szektorra koncentráló békéltetés és a választottbírói eljárás keretei között. A Spanyol Nemzeti Bank felügyelete alá tartozó hitelintézetek és a fogyasztók között kialakuló jogviták békés, peren kívüli elbírálása a Servicio de Reclamaciones²¹ hatáskörébe tartozik.

Az eljárás *kezdeményezésére jogosultak* körét a szabályozás egyrészt személyi, másrészt tárgyi vonatkozásban (is) szűkíti. Személyi tekintetben természetes személyek és jogi személyek

²⁰ http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ita_en.htm (2012.09.12.)

²¹ Vö. <http://www.bde.es/webbde/es/secciones/servicio/reclama/reclama.html> (2011.05.09.)

kezdeményezhetik a békéltetést abban az esetben, ha azt megelőzően írásban már megpróbálták rendezni a jogvitát. Tárgyi szempontból ezek az alanyok is csupán akkor jogosultak eljárást indítani, ha az említett írásban történő vitarendezés során panaszukat visszautasították, a szolgáltató a fogyasztó panaszát orvosolta, de az ügyfél azzal nincs megelégedve, illetve két hónap alatt nem sikerült az ügyet lezárni. Az említett rendelkezésekből kiolvasható, hogy a jogalkotó az említett békéltető testületi eljárással egyrészt a panasz nem (vagy nem megfelelő) orvoslását, illetve a fogyasztó számára (ugyancsak) sérelmes elhúzódó eljárást kívánja szankcionálni.²²

Az eljárás menetével összefüggésben szükséges kiemelni, hogy a békéltetés során mindkét fél lehetőséget kap álláspontjának kifejtésére, maga a processzus pedig indoklással ellátott jelentéssel zárul, amely azonban nem tartalmaz végrehajtási záradékot. *A döntés joghatásával* összefüggésben megjegyzendő, hogy az kötelező erejű, a jogi szabályozás megtámadására (fellebbezésére) nem ad lehetőséget. A testület döntésének érvényesülése szempontjából a vonatkozó reguláció lényeges eleme, hogy abban az esetben, ha a döntésben foglaltakat valamelyik fél nem teljesíti és az egyben jogsértést is megvalósít, akkor a Spanyol Nemzeti Bank jogosult a szükséges intézkedések megtételére.²³

Az ismertetett szabályozás előnye, hogy gyors és hatékony eljárásban ad lehetőséget a jogvitában álló felek közötti fogyasztói jogvita peren kívüli rendezésére, a döntés kötelező ereje és a Spanyol Nemzeti Bank (felügyeleti) intézkedési jogosultsága garanciát jelent(het) a döntésben foglaltak betartására. A szabályozás hiányaként fogalmazható meg, hogy csupán a pénzügyi (hitelintézet) szektor érdekkörébe tartozó fogyasztói jogviták alternatív rendezésére ad lehetőséget, nem jelent általános hatáskört a fogyasztói jogok érvényesítése terén.

2.3. Svédország

Svédországban a fogyasztói jogviták esetén a Belügyminisztérium keretei között közttestületi formában működő *Országos Fogyasztói Panaszbizottság* végez békéltető tevékenységet.²⁴ A szabályozás vázlatos ismertetése során alapvetően három tárgykört érintek: a szervezeti felépítést, az eljárás alapkérdéseit, valamint a testület által hozható döntések körét.

Szervezeti szempontból kiemelendő, hogy a panaszbizottság élén az elnök, az alelnök, valamint az igazgató állnak, az ő munkájukat segítik továbbá a testület alkalmazottjai és a Tanács. Tekintettel arra, hogy a fogyasztói jogviták jogkérdésen alapulnak, az elnöki, alelnöki pozíciót csak olyan személyek töltik be, akik rendelkeznek jogi (bírói) végzettséggel és gyakorlattal.²⁵ Ezen kívül vannak a grémiumnak olyan alkalmazottjai is, akik szintén jogász végzettségűek, míg vannak olyan tagok is, akik szakemberként vesznek részt az eljárásokban a fogyasztók, illetve a szolgáltatók képviselőiként. Megemlítendő, hogy a Tanács – az adminisztratív teendők koordinálásán túl – azáltal vesz részt a békéltető tevékenységben, hogy szervezetében külön osztályok működnek a fogyasztóvédelem speciális területeire (bankszektor, műszaki cikkek, hitelekkel kapcsolatos ügyek, élelmiszerbiztonság stb.) koncentrálva.

A testület eljárásával összefüggésben kiemelendő, hogy az kérelemre indul, így – szervezeti hovatartozásától függetlenül – nem tekinthető hatóságnak, csupán a fogyasztók részéről felmerült jogviták peren kívüli eldöntésében vesznek részt. A svéd szabályozásnak sajátos, az eljárás

²² Vö. Iris Benöhr – Franziska Weber: Spain. In: Christopher J. S. Hodges – Iris Benöhr – Naomi Creutzfeldt-Banda (Szerk.): Consumer ADR in Europe. Hart Publishing, Oxford-Portland, Oregon 2012. 214. o.

²³ http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_spa_en.htm (2012.09.12.)

²⁴ <http://www.arn.se/vadarARN/> (2011.06.03.)

²⁵ Vö. Franziska Weber – Christopher Hodges – Naomi Creutzfeldt-Banda: Sweden. In: Christopher J. S. Hodges – Iris Benöhr – Naomi Creutzfeldt-Banda (Szerk.): Consumer ADR in Europe. Hart Publishing, Oxford-Portland, Oregon 2012. 239. o.

gyorsaságát elősegíteni hivatott rendelkezése, hogy az eljárás írásban történik, amelynek során a felek konzultálhatnak képviselőikkel. Ugyancsak a költséghatékonyságot és az ügyféli terhek csökkentését célozza az is, hogy – bár a bírósági jogérvényesítés az eljárás állapotától függetlenül folyamatosan a felek rendelkezésére áll – a békéltető eljárás legfeljebb négy hónapig tarthat, szemben a gyakran időigényesebb bírósági eljárásokkal, az eljárás során felmerülő költségeket pedig az állam viseli.

Szükséges végezetül szólni a panaszbizottság által hozható *döntésekről* és azok joghatásairól.²⁶ Eljárásában a testület határozatot hozhat, amely azonban ajánlás jellegű, így kötelező ereje nincs. Fontos azonban megjegyezni, hogy amennyiben a szolgáltató kötelezi kereskedelmi szervezetét a döntésnek megfelelő üzleti magatartás tanúsítására, úgy annak megsértése esetén egyes polgári jogi szankciókat – egyebek mellett a szervezetből való kizárást – alkalmazhatják. A döntéssel szemben – tekintettel a hatósági jelleg hiányára – a svéd szabályozás nem ad fellebbezésre lehetőséget, kiemelendő azonban, hogy a békéltető testület eljárásában született döntés sem akadályozza annak, hogy a fogyasztó bíróság előtt érvényesítse jogait.

A svéd modell összegzéseként *három következtetést* érdemes levonni. Egyrészt korszerű a reguláció ama összetevője, hogy a magyar szabályozáshoz képest előkelőbb helyen szerepelteti alkalmazási feltételként a jogi végzettséget a békéltetésben részt vevő személyek esetén. Másrészt a bírói tapasztalat elvárása a testület elnökétől abból az elgondolásból indul ki, hogy a bírósági jogérvényesítést kiváltó jogalkalmazást realizáló békéltetés során (is) szükség lehet a bírósági tárgyalás vezetése során előnyt jelentő készségek alkalmazására. Végül a magyar szabályozás továbbfejlesztése szempontjából is akceptálható a rövid eljárási határidőre és a processus költségmentességére vonatkozó rendelkezés.

2.4. Szlovákia

A Szlovák Köztársaságban a *közvetítés (mediáció) intézménye* szolgálhat a fogyasztók és a vállalkozások közötti jogviták rendezésére, amelynek keretében informális, önkéntes és bizalmas eljárásban kerülhet sor a mindkét félnek kedvező megállapodás meghozatalára.²⁷ Rögzítendő, hogy az eljárás eredményeképpen létrejövő megállapodás a felekre nézve kötelező, azok végrehajtására azonban a reguláció csupán akkor ad lehetőséget, ha azt közjegyzői okirat formájában megerősítették, vagy választottbírói testület azt egyezségként jóváhagyja. A mediáció szabályozását nyújtó 2004. évi 420. sz. törvény a polgári jogi, a kereskedelmi jogi, a családi jogi, valamint a munkajogi jogviták esetén ad lehetőséget az alkalmazásra, ám ez a tény nem zárja ki a jogintézmény igénybevételét a fogyasztói jogvitákban is, ámbar a vázolt szabályozás alapján nem tekinthető speciálisan fogyasztói jogérvényesítési eszköznek.

A közvetítői eljárást a fogyasztók számára közkedvelt fórummá kívánja tenni a szabályozás azon eleme, miszerint annak során *nincs szükség jogi képviselőt* igénybevételére, így a processzus az állampolgárok számára könnyen elérhető.²⁸ Az eljárás során hozható döntések tekintetében rögzítendő, hogy a folyamat kétfajta eredménnyel zárulhat. Ha nem sikerül egyezséget létrehozni a felek között, lehetőség van az eljárás bírói úton történő folytatására, ha pedig létrejön a felek kölcsönös megegyezésen alapuló egyezsége, akkor az magánjogi jelleget hordozó szerződésnek tekintendő.

²⁶ Vö. Franziska Weber – Christopher Hodges – Naomi Creutzfeldt-Banda: i. m. 243. o.

²⁷ http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_svk_hu.htm (2012.08.18.)

²⁸ Megjegyzendő azonban az is, hogy az a tény, miszerint díj ellenében végzett szolgáltatásról van szó, ellenkező koncepciót tükröz.

A szlovák szabályozás összefoglalásaként kiemelendő, hogy *nem fogyasztó-specifikus vitarendezési módokról* van szó az említettek fényében, hanem olyan, a magánjogi konfliktusok megoldása tekintetében alkalmazható eljárásról, amely a fogyasztói jogvitákban is igénybe vehető. Sajátos megoldásnak tekinthető, hogy csupán akkor zárul „döntéssel” az eljárás, ha sikerül egyezséget létrehozni a felek között. Abban az esetben, ha erre nem kerül sor, a jogvita a bírósági úton történő jogérvényesítés keretében zárulhat le, míg a megszületett egyezség végrehajthatóságát a törvény egyéb közhatalmi aktusoktól – így közjegyzői okiratba foglalás vagy a választottbírósági eljárás lefolytatása – teszi függővé.

2.5. Ausztria

Az Ausztriában érvényesülő alternatív vitarendezési módoknál megkülönböztethetők a *törvényben szabályozott* formák és bizonyos, *törvényben nem szabályozott* megoldások. Az előbbi csoportba tartozik a praetori egyezség megszületése (ennek során bíróság előtt zajlik a vita feloldása, ami végül a bíróság döntése nélkül zárul le), a közjegyzői okirat, a békéltető testületi és a mediációs eljárások, valamint a szakmai szervezetek közvetítő tevékenysége. Léteznek továbbá olyan peren kívüli vitarendezési módozatok is, amelyek a fogyasztókkal kapcsolatos jogviták informális megoldása során vehetők igénybe.²⁹

A vizsgált szabályozás egy speciális fogyasztói jogviszony, közelebbről a *távközlési ügyekben felmerülő jogviták* tekintetében ad alternatív vitarendezésre lehetőséget a számlázással vagy a költségek kiegyenlítésével, illetve a szolgáltatások minőségét érintő panaszokkal összefüggésben.³⁰ Az eljárás jogszabályi alapját a távközlésről szóló 2003. évi 70. sz. törvény 122. cikke jelenti, amelynek értelmében mind a fogyasztó, mind az érdekvédelmi szervezetek élhetnek panasszal, a békéltető eljárás igénybevétele azonban nem kötelező a felek számára.³¹

Az *eljárás megindításával* összefüggésben a szabályozás rögzíti, hogy valamennyi érintett fél (egyidejű) kérelmével indulhat meg a békéltetés, ha a vita rendezésére tett korábbi próbálkozások kudarcot vallottak. Ez a rendelkezés – hasonlóan a magyar szabályozáshoz – a fokozatosságot kívánja kifejezésre juttatni, miszerint akkor van lehetőség az eljárás igénybevételére, ha korábban a fogyasztó megkísérelte panaszát a vállalkozással közvetlenül rendezni. A szabályozás lehetőséget ad jogi képviselő igénybe vételére, rögzítendő továbbá, hogy az eljárás végig önkéntes alapon folyik, ennek megfelelően a tárgyalást bármikor bármelyik fél megszakíthatja.

A reguláció számos olyan elemet tartalmaz, amivel az *eljárás gyorsaságát és költséghatékonyosságát* kívánja a jogalkotó biztosítani. Ennek keretében – egyebek mellett – lehetőség van a felek álláspontjának elektronikus úton történő közlésére. Az eljárás során a testület műszaki szakértő szakvéleményét is beszerzi, a folyamat eredményeképpen pedig javaslatot dolgoznak ki. Amennyiben ezt a javaslatot a felek aláírják és visszaküldik a békéltető testületnek, akkor az magánjogi egyezségnek minősül. Ha viszont a felek a megoldási javaslatot nem fogadják el, akkor a békéltető testület – amennyiben célszerűnek látja és ellene a kérelmező fél nem tiltakozik – a feleket szóbeli tárgyalásra idézheti. Kiemelendő tehát, hogy a javaslat önmagában nem hajtható végre, csupán

²⁹ Ilyennek tekinthetők az informális panaszirodák, a kereskedelmi kamara békéltető bizottságai, valamint a Fogyasztóvédelmi Egyesület részvételével működő békéltető tanácsok.

³⁰ http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_aus_hu.htm (2012.08.19.)

³¹ A jogszabály szövege elérhető az alábbi linken: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/2003_70_1/2003_70_1.pdf (2012.08.19.) Hasonló megoldás érvényesül Németországban is, ahol szintén létezik a távközlés területén alternatív vitarendezési mechanizmus. Ehhez lásd bővebben Iris Benöhr – Christopher Hodges – Naomi Creutzfeldt-Banda: Germany. In: Christopher J. S. Hodges – Iris Benöhr – Naomi Creutzfeldt-Banda (Szerk.): Consumer ADR in Europe. Hart Publishing, Oxford-Portland, Oregon 2012. 109. o.

akkor rendelkezhet (magánjogi) kötőerővel, ha – az önkéntesség elve alapján – azt mindkét fél írásban elfogadta.

Eljárást könnyítő rendelkezésnek tekinthető a vázolt procedúra ingyenessége, a jogi képvisellel összefüggésben felmerült költségeket viszont minden fél maga köteles fedezni.³² Kiemelendő végezetül az is, hogy mind az eljárás alatt, mind az eljárást követően mindkét félnek jogában áll bírósághoz fordulni, amennyiben nincs megelégedve a békéltetés eredményével. Ebből következik, hogy a békéltető testületi eljárás nem zárja el a vitában álló feleket attól, hogy ügyükben független és pártatlan bíróság hozzon döntést.³³

2.6. Csehország

A Cseh Köztársaságban az alternatív vitarendezésnek három fajtája létezik: a választottbíráskodás, a pénzügyi döntőbíró, valamint az ombudsman.³⁴ Tekintettel arra, hogy az tanulmány e fejezete a fogyasztói jogérvényesítés lehetséges útjait vizsgálja, az alábbiakban csupán a vállalkozások és a fogyasztók között fennálló jogviták elbírálásában résztvevő fórumokat – így választottbíráskodást és a pénzügyi döntőbíró eljárását – érintem.

A *választottbírói eljárás* bármilyen tárgyú jogvita esetén alkalmazható, de a fogyasztókat érintően a vagyoni jogi viták (tipikusan az adásvétel) jelenti azt a területet, amelyenél e fórum fellépése igénybe vehető.³⁵ Választottbírói eljárás igénybevételére a felek olyan irányú írásbeli megállapodása esetén van lehetőség, amely szerint a köztük fennálló megállapodásból fakadó összes jogvitát választottbírói eljárás által kívánják rendezni.³⁶ Kiemelendő, hogy ebben az esetben (rendes) bíróság nem dönthet az adott ügyben, annak elbírálására kizárólag a választottbírói eljárás jogosult.

A szabályozás a választott bírósági eljárás iránti bizalom erősítése céljából a választottbíró számára *titoktartási kötelezettséget* határoz meg, az eljárás könnyítése és gyorsítása érdekében rögzíti továbbá a törvény, hogy nem kötelező a jogi képviselő az eljárás során, s lehetőség van az eljárás lefolytatására távirat, telex, vagy más elektronikus eszköz útján is. Említésre érdemes a választottbírói eljárás által hozható döntések körében, hogy az eljárás végén határozat születik, amely jogerős és kötelező a felekre nézve, ennél fogva közhatalmi eszközökkel kikényszeríthető.³⁷

A *pénzügyi döntőbíró* igénybevételére csupán bizonyos, a pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatban felmerülő fogyasztói jogviták esetén van lehetőség. A reguláció alapját jelentő 2002. évi 229. törvény három esetben ad lehetőséget az eljárás lefolytatására: az ügyfél és a pénzügyintézetek közötti jogviták esetén, az ügyfél hitelkártyájának nem rendeltetésszerű felhasználásakor, s abban az esetben, ha a pénzügyintézet nem, késedelmesen vagy hibásan teljesít valamely tranzakciót az ügyfél számára.³⁸

³² Amennyiben nem a fogyasztó kezdeményezte az eljárás megindítását, a testület kötelezheti a kérelmezőt az eljárás tényleges költségeinek megtérítésére.

³³ A szabályozás azonban azzal próbálja a vitában álló feleket a kölcsönös megegyezésen alapuló egyezséget eredményező békéltetés igénybevételére ösztönözni, hogy a távközlési szolgáltatással kapcsolatban megállapított fizetési határidő ebben az esetben a békéltető testületi eljárás lezárásáig meghosszabbodik.

³⁴ http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_cze_hu.htm (2012.08.19.)

³⁵ A szabályozás gerincét az 1994. évi 216. törvény jelenti. Elérhető az alábbi linken: <http://www.pravnik.cz/uplna-zneni/uz-15.html> (2012.08.19.)

³⁶ Szóbeli megállapodás is elfogadható, ha a felek a választott bírói eljárásra vonatkozó rendelkezés átadásakor azt írásban megerősítik.

³⁷ Ennek megfelelően a választottbírói eljárás határozatával szemben fellebbezésre nincs lehetőség, csupán törvényi okokra hivatkozva – így felhatalmazás nélkül eljáró választottbíró esetén – kérhető a határozat hatályon kívül helyezése.

³⁸ A jogszabály szövege elérhető az alábbi linken: http://www.finarbitr.cz/download/21_cs_229-2002.pdf (2012.08.19.)

A pénzügyi döntőbíró *jogállásával* kapcsolatban rögzítendő, hogy kinevezésére a a köztisztviselőben álló, megfelelő végzettség és tapasztalat birtokában lévő személyek közül parlament jogosult. A döntőbíró az eljárása során a birtokába jutott információk tekintetében titoktartási kötelezettség terheli. Az eljárás fakultatív jellegű, annak igénybevétele a vitában álló felek elhatározásától függ, azt csupán a folyamatban lévő vagy már lezárult bírósági eljárás zárja ki.³⁹ Az eljárást az a fogyasztó kezdeményezheti, aki az adott pénzügyi intézet ügyfele vagy az elektronikus fizetőeszköz tulajdonosa. Az eljárás könnyítését hivatott biztosítani az a rendelkezés, amely szerint az eljárás elektronikus úton is megoldható, valamint a kérelem a döntőbíró által rendelkezésre bocsátott nyomtatványon is benyújtható.⁴⁰ A szabályozás nem teszi kötelezővé a jogi képviselőt. A felek terheit mérséklék az illetékmentességre vonatkozó rendelkezések, a processzus során felmerülő költségeket mindenki maga köteles viselni.

A pénzügyi döntőbíró minden egyes ügyben *döntést* bocsát ki, amely ellen 15 napon belül felfüggesztő hatályú kifogást lehet benyújtani. A döntőbíró a kifogásokkal kapcsolatban szintén határozatot hoz, amelyben helybenhagyja vagy megváltoztatja korábbi döntését, ezzel döntése jogerőre emelkedik. Ennek következtében a döntés jogilag kötelező erejű, azzal szemben további kifogásnak nincs helye. Abban az esetben pedig, ha az ügyfél számára nem kielégítő a vitarendezés eredménye, mind a fogyasztó, mind az érintett pénzügyi intézet bírósághoz fordulhat.⁴¹

A cseh szabályozás összegzéseként kiemelhető, hogy mindkét vázolt eljárásba olyan garanciális rendelkezéseket épített be a jogalkotó, amelyek alkalmasak a költséges és hosszadalmas bírósági eljárások hátrányainak kiküszöbölésére. Szemben a korábban vázolt szabályozási megoldásokkal, a cseh reguláció a hatékonyságot is szem előtt tartva ad lehetőséget a fogyasztói jogviták peren kívüli rendezésére, mivel mind a választottbíró, mind a pénzügyi döntőbíró döntése aktusa kötelező erővel rendelkezik.

3. A magyar szabályozás

3.1. A békéltető testületek felállítása Magyarországon

Magyarországon 1997-ben fogadta el az Országgyűlés a békéltető testületeket intézményesítő Fgytv.-t, amely az említett jogintézményt a fogyasztók számára biztosítandó gyors, hatékony és költségkímélő eljárás meghonosítása végett vezette be. Nem voltak problémamentesek azonban a testületek működésének első hónapjai, amit jól illusztrál az a tény (is), hogy az Fgytv. vonatkozó rendelkezései csak 1999. január 1-jén léptek hatályba. A megalakulás körül két problémakör kezdett kibontakozni: a társadalmi szféra eljárásban való megjelenése és a békéltető testületek működtetésének kötelezettsége.

A békéltető testületek a magyar jogrendszerben 1997 előtt *ismeretlen jogintézmények* voltak. Az Fgytv. 21. § (2) bekezdése értelmében „a békéltető testületi tagokat (...) egyrésztől a kamara (...), másrésztől a fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó társadalmi szervezetek egyenlő arányban jelölik ki”. A szabályozás azt kívánta ezzel elérni, hogy a társadalmi szervezetek vegyenek részt a békéltető testületek eljárásában, azt azonban nem tisztázta a reguláció, hogy mely szerveződések jelölik a testületi tagokat.⁴² A szabályozás vázolt anomáliájával összefüggésben alapvetően két

³⁹ Ez vonatkozik arra az esetre is, ha a vitát már pénzügyi döntőbíró elé vitték, vagy a vita már más választottbírói eljárás tárgya volt.

⁴⁰ A szabályozás az eljárás lefolytatására is lehetőséget ad távollévők között, a döntőbíró azonban a felektől szóbeli indoklást is kérhet.

⁴¹ A kereset benyújtása, a jogvita választott bíróság elé vitele semmissé teszi a döntőbíró korábbi határozatát.

⁴² Megjegyzendő azonban, hogy keretjelleggel rögzíti az Fgytv. 21. § (2) bekezdése, miszerint a kijelölés a „fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesületek” joga, a 2. § e) pontja pedig tartalmazza a fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesület fogalmát: „az egyesülési jogról szóló törvény alapján létrehozott egyesület, ha az alapszabályában

álláspont körvonalazódott. Az egyik felfogás szerint a törvénynek kell meghatározni az érintett szervezeteket, a másik elgondolás szerint pedig a civil szféra kezdeményező szerepére kell bízni a részvétel módjának alakítását.⁴³ E sorok szerzője arra az álláspontra helyezkedik, hogy előbbi megoldás korszerű módon kivitelezhetetlen. Mivel feltételezhetően folyamatosan jönnek létre fogyasztói jogérvényesítést (is) „zászlajukra tűző” civil szervezetek, a jogi szabályozással csupán bizonyos kritériumok meghatározására lenne lehetőség.⁴⁴

Ugyancsak problémát jelentett az Fgytv. 1997-ben elfogadott 18. §-ának alábbi fordulata: „a békéltető testületet az azonos területen működő kereskedelmi és iparkamara, valamint agrárkamara közösen működteti”.⁴⁵ Kezdetben *jogalkalmazási problémát* okozott, hogy az említett kamarák kötelesek-e működtetni e testületeket vagy csupán lehetőségük van rá. Abból kiindulva azonban, hogy a jogszabályszerkesztés során a kijelentő mód használata a jogalkalmazó számára normatív parancsot fogalmaz meg, a kezdeti törvényi megfogalmazás is kötelező jellegűnek lett volna értelmezendő.⁴⁶ Másrészt fontos kiemelni, hogy a hatályos törvényi szabályozás már egyértelmű megfogalmazással juttatja kifejezésre, hogy „a békéltető testület a megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamarák mellett működő független testület.”⁴⁷

A békéltető testületek működésének hazai szabályozása vonatkozásában kiemelendő a 2008-ban bekövetkezett átfogó reform, amely – érintve a honi fogyasztóvédelem csaknem minden szegmensét – kiegészítette és megváltoztatta az 1999 óta hatályos rendszert. Az elmúlt négy évben mind a békéltető testületek gyakorló tagjai, mind a témakörrel foglalkozó szakirodalom jeles képviselői – több alkalommal hívták fel a jogalkotó figyelmét olyan hiányosságokra, amelyek a rendszer működőképességének biztosítása érdekében törvényhozói beavatkozásért „kiáltanak”. Az általam fentebb említett Módtv. e felvetésekre, kezdeményezésekre (is) reagálva érint olyan kérdésköröket, amelyeket az előző szabályozás hiányosságaként fogalmaztak meg.⁴⁸ A továbbiakban e változtatások fényében tekintem át a tételes jogi szabályozás egyes kérdéseit.

3.2. A békéltető testületek jogállása

A hazai szabályozás értelmében a békéltető testület eljárásának célja egyezség létrehozásának megkísérlése, ennek eredménytelensége esetén pedig döntéshozatal a fogyasztói jogok gyors, hatékony és költségkímélő érvényesítése érdekében.⁴⁹ A törvény 18. § (2) bekezdése rögzíti – a fentebb leírtaknak megfelelően – hogy a békéltető testület a *megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamarák (a továbbiakban: kamara) mellett működő független testület*. A szervezet jogállásával összefüggésben a szakirodalom képviselői részéről számos továbbfejlesztési és átalakítási javaslat jelenik meg. A reformirányzatok között alapvetően két „tábor” elképzelése körvonalazódik.

meghatározott célja a fogyasztók érdekeinek védelme, e célnak megfelelően legalább két éve működik és természetes tagjainak száma legalább ötven fő, továbbá az ilyen egyesületek szövetsége.”

⁴³ Vö. Hegedűs Márta: A békéltető testületek szerepe a fogyasztóvédelemben. „Egy testületről”. Magyar Közigazgatás 2003. 6. sz. 376. o.

⁴⁴ Utóbbi elképzelést már 1997-ben siker koronázta, mivel több megyében kész listák álltak a békéltető testületek rendelkezésére. Erről lásd bővebben Hegedűs Márta: i. m. 377. o.

⁴⁵ Ezzel összefüggésben lásd Bodnár József: Hogyan tovább békéltető testületek. Fogyasztóvédelmi Szemle 2009. 3. sz. elektronikus változata. http://www.fvszemle.hu/archivum/2009_szeptemberi_szam/muhely/hogyan_tovabb_bekelteto_testuletek/ (2012.08.10.)

⁴⁶ Ennek a tételnek az elméleti megalapozásáról bővebben lásd Drinóczi Tímea – Petrétei József: Jogalkotástan. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2004. 337. o.

⁴⁷ Fgytv. 18. § (2) bek.

⁴⁸ Megjegyzem, hogy a Módtv. elfogadását követően is maradtak „fehér foltok” a békéltető testületekre vonatkozó regulációban, így utalok ezekre a problémákra.

⁴⁹ Fgytv. 18. § (1) bek.

Az egyik felfogás a *hatósági szervezetrendszerbe* történő integrálás mellett „tör lándzsát”, a megyei kormányhivatalokat vagy a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóságot jelölve meg „gazdaként”. Ezzel összefüggésben pozitívként alapvetően a döntések szakmai színvonalának esetleges javulása emelhető ki, míg a kritikusok a függetlenség elvesztésétől féltik a testületeket. E sorok szerzője arra az álláspontra helyezkedik, hogy a függetlenséget nem (csupán) a szervezeti különállás képes kifejezésre juttatni. A jogalkalmazás során érvényesülő garanciális jellegű eljárási rendelkezések biztosításával, megnyugtató pénzügyi támogatás nyújtásával fenntartható, sőt – szemben a jelenlegi állapottal – jobban realizálható lenne a törvényesség és a pártatlanság.

Van azonban két olyan hozadéka a vázolt változtatás esetleges bevezetésének, amely kétségtelenül előrelépést jelenthetne a jelenlegi regulációval szemben: a jogorvoslat biztosítása és a kikényszeríthetőség. A mostani szabályozás alapján – fellebbviteli fórum híján – a békéltető testület határozatával szemben nincs lehetőség fellebbezésre, csupán –korlátozott esetkörben – a hatályon kívül helyezés jöhet szóba. Ha megvalósulna a vázolt elképzelés és a békéltető testületek a megyei kormányhivatal mellett működnének, lehetőség lenne a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság mellett működtetendő másodfokú békéltető testület fenntartására, amely elbírálná a megyei testületek által tárgyalt ügyekben született határozatokat. A kikényszeríthetőséggel összefüggésben jelzem, hogy a hatósági fórumrendszerbe bekapcsolt testületek döntése hatósági döntések lennének, amelyekkel szemben már alkalmazhatók volnának a Ket. végrehajtásra vonatkozó rendelkezései is.

A másik felfogás a békéltető testületeket a *kamarák mellé telepítené*. Meglátásom szerint azonban ez a koncepció sem lenne aggálytalan. A felvetődő problémák alapvetően a hatékonyság és a függetlenség körül körvonalazódnak. A kamarák mellett működő testületek csak abban az esetben képesek tagjaik irányában az előírt magatartások nem követését szankcionálni, ha (ismét) megvalósul a kötelező tagság a vállalkozások, szolgáltatók esetében, így nem marad(hat)na olyan kereskedő, aki nem tartozik az érintett kamara „főhatósága” alá.⁵⁰ Felvetődik ezen kívül a fogyasztók oldaláról megfogalmazódó bizalmatlanság is, mivel – nem alaptalanul – aggodalomra adhat okot, hogy a szolgáltatást végző vállalkozások érdekképviselői szervei járnak el fogyasztói jogviták elbírálásakor. Az említett bizalmatlanságot – nézetem szerint – nem a jogalkotó, hanem a megnyugtató jogalkalmazó tevékenység oszlatná el, jelen állapotában azonban ez gátja lehet az eme irányba mutató (esetleges) jogszabály-változtatási kísérleteknek.

A törvény lehetőséget biztosít arra is, hogy a *helyi önkormányzatok részt vállaljanak* a békéltető testület működtetésének feladataiból.⁵¹ Ez lényegében pénzügyi források biztosítását, technikai eszközök és helyiség rendelkezésre bocsátását jelenthetné a helyi közügyként (is) felfogható lokális fogyasztóvédelem realizálása érdekében. Korszakunk közigazgatásának egyik alapvető problémája azonban a helyi – különösen a települési – önkormányzatok alulfinanszírozott állapota, ennek megoldása nélkül nem képesek az önkormányzatok (komoly) feladatot vállalni a fogyasztóvédelem helybeni megvalósításában.

3.3. A békéltető testületek tájékoztató tevékenysége

A Módtv. egyik koncepcionális újítása a testületek tanácsadó tevékenységének rögzítése az Fgytv. szabályai között. A jogintézmény újnak is tekinthető, meg nem is. Ennek háttérében az a realitás áll, hogy a fogyasztók a békéltető testületekhez eddig is nagy számban fordultak általános tájékoztatásért az őket megillető jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatosan. Ezért döntött úgy a törvényhozó, hogy – utolérve a gyakorlatot – törvényi szinten teremti meg a tájékoztató tevékenység kereteit.

⁵⁰ Vö. Fekete Orsolya: i. m. 227. o.

⁵¹ Fgytv. 18. § (4) bek.

A szabályozás ennek fényében – a békéltető testületi eljáráson kívüli – az *általános tanácsadási tevékenységet* rögzíti, miszerint a békéltető testület a fogyasztó vagy a vállalkozás kérésére tanácsot ad a fogyasztót megillető jogokról és kötelezettségekről.⁵² A vázolt rendelkezéssel összefüggésben fontosnak tartom kiemelni, hogy e tevékenység nem érinti a testületnek a törvény 26/A. § (1) bekezdésében rögzített kötelezettségét, miszerint bárki kérésére köteles haladéktalanul, írásban vagy más megfelelő formában tájékoztatást adni a hatásköréről, illetékességéről, eljárásának szabályairól és költségeiről, a kötelezést tartalmazó határozat, illetve az ajánlás hozatalának feltételeiről, a határozatok kikényszerítésének módjáról, az ajánlás és a kötelezést tartalmazó határozat hatályon kívül helyezésének feltételeiről, és arról, hogy a békéltető testület eljárása nem érinti az igények bírósági úton való érvényesíthetőségét.

A békéltető testületek eme új tevékenységi körével összefüggésben ide kívánczok két másik rendelkezés is, amelyek az egyedi fogyasztói jogviták pártatlan, tárgyilagos elbírálását kívánják garantálni. Egyik oldalról a reguláció rögzíti, hogy nem jelölhető ki az eljáró tanács tagjának az a békéltető testületi tag, aki az ügyvel kapcsolatban a fogyasztónak vagy a vállalkozásnak tanácsot adott.⁵³ E megkötés nyilvánvalóan azért került bele a törvénybe, hogy az adott ügyben olyan békéltető döntsenek, akik korábban nem kerültek kapcsolatba sem az ügyvel, sem az érintettekkel, így képesek részrehajlás nélkül elbírálni az adott jogvitát. E kizárási ok alkalmazhatósága érdekében nyilvántartás-vezetési kötelezettséget ír elő a békéltető testület számára, amely tartalmazza a fogyasztó, illetve a vállalkozás nevét, a tanácsot adó személy nevét, a tanácsadás időpontját és a tanácsadással érintett ügy rövid tartalmi összefoglalását. Másik oldalról pedig kiemelhető, hogy a szabályozás nyomatékosítja azt, hogy jelen esetben a békéltető testületi eljáráson kívüli tanácsadásról van szó, miszerint a testület eljárása során az eljáró tanács vagy annak tagja nem adhat tanácsot a fogyasztót megillető jogokról és kötelezettségekről.⁵⁴

3.4. A békéltető testületek eljárása

A testületek főszabály szerint *három tagú tanácsban* járnak el.⁵⁵ Az eljáró tanács egyik tagját a fogyasztó, másik tagját pedig a bepanaszolt vállalkozás jogosult kijelölni az elnök által vezetett listáról, míg a tanács elnökét a testület elnöke jelöli ki. Ezzel összefüggésben felhozható az az ellenérv, hogy szerencsésebb lett volna a tanács elnökének jelölését a felek által kijelölt két tag kezébe adni.⁵⁶ A jogalkotó vélelmezhetően abból indult ki, hogy olyan személy jelölje ki az adott ügyben eljáró tanács elnökét, aki a békéltető testület szakemberállományának egészére rálátással rendelkezik. Az a lehetőség azonban, hogy a testület elnöke saját magát jelölje ki elnöknek – a díjazásban megmutakozó eltérések miatt – visszaélésre adhat okot.⁵⁷ Fontos kiemelni a szabályozásból, hogy 2012 januárjától a békéltető testület listáján jogász végzettségű tagnak is lennie kell. Ennek az oka, hogy az elnök által egyszerűnek ítélt ügyekben kijelölhet egyedül eljáró tagot, aki azonban csak jogász végzettségű lehet. Ezzel összefüggésben érdemes kiemelni, hogy a jogász végzettségű békéltető szerepeltetése előrelépés a szabályozásban, de korszerű jogalkotói lépés lenne, ha minden eljáró tanács összeállításánál kritériumként kerülne megfogalmazásra legalább egy jogász végzettségű békéltető alkalmazása, mivel a fogyasztói jogviták nagy része jogkérdés eldöntését követeli meg, így igénybevételek nem csupán az egyszerű megítélésű ügyekben lehet indokolt.

⁵² Fgytv. 18. § (1) bekezdésének utolsó mondata.

⁵³ Fgytv. 25. § (2) bek.

⁵⁴ Fgytv. 29/C. §.

⁵⁵ Fgytv. 25. § (1) bek.

⁵⁶ Vö. Fekete Orsolya: i. m. 232. o.

⁵⁷ A békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rend. 2. § (1) bekezdése értelmében 7000 forint jár a tagként, míg 10000 forint az elnökként eljáró békéltetőnek.

A békéltető testület *eljárása megindításának feltétele* – a fokozatosság elvét követve – hogy a fogyasztó a vállalkozással közvetlenül megkísérelje a vitás ügy rendezését. Ha a vállalkozás nem tartja megalapozottnak a fogyasztó panaszát, köteles elutasító döntését megindokolni. Ezzel összefüggésben felmerül a kérdés, hogy mi a helyzet akkor, ha a vállalkozó ezt a minimális fokú együttműködést is megtagadja. Egyes felfogások szerint amellet, hogy ez hatóságilag szankcionálható, a vállalkozás székhelyére küldött tértivevényes levéllel hitelt érdemlően bizonyítható a vitarendezés megkísérlésének ténye.⁵⁸ A kézbesítési vélelem szabályozásának elmaradása miatt a legnagyobb fokú jóhiszeműség mellett sem nyílik lehetőség a postai út bizonyító erejének alkalmazására abban az esetben, ha a vállalkozás a hivatalos levelet nem veszi át (és nem megtagadja az átvételt).⁵⁹

A békéltető testületi eljárás a fogyasztó kérelmére indul, amelynek tartalmaznia kell a fogyasztó nevét, lakóhelyét vagy tartózkodási helyét; a jogvitával érintett vállalkozás nevét, székhelyét vagy érintett telephelyét; a fogyasztó álláspontjának rövid leírását, az azt alátámasztó tényeket és azok bizonyítékait; a fogyasztó nyilatkozatát a vita közvetlen rendezésének teljesítéséről; a fogyasztó nyilatkozatát arra nézve, hogy az ügyben más békéltető testület eljárását nem kezdeményezte, közvetítői eljárást vagy polgári peres eljárást nem indított és ellene sem indítottak ilyen eljárásokat; valamint a testület döntésére irányuló indítványt.⁶⁰ Ezzel összefüggésben megfontolandó lenne a kérelem formanyomtatványon történő kötelezővé tétele, amely mind a fogyasztó, mind a testület eljárását megkönnyítené.

Az érdemi eljárás ezt követően úgy alakul, hogy az elnök megvizsgálja a kérelmet, hatáskör és illetékesség hiányában pedig átteszi az ügyet az érintett szervhez. Sor kerülhet meghallgatás nélkül a kérelem elutasítására, amennyiben a felek között ugyanabból a ténybeli alapról származó ugyanazon jog iránt korábban más békéltető testület előtt eljárást vagy közvetítői eljárást indítottak, per van folyamatban vagy annak tárgyában már jogerős ítélet született.⁶¹ Abban az esetben, ha a kérelem nem felel meg e kritériumoknak, a békéltető testület elnöke a hiány megjelölésével – a kérelem beérkezésétől számított tizenöt napon belül – pótlásra hívja fel a kérelmezőt.⁶² A Módtv. megszületése előtt ebben az esetben a testület elnöke – pótlás végett – visszaküldte a kérelmet (és a teljes ügyiratot) a kérelmezőnek.⁶³ Abból kiindulva, hogy valamennyi irat visszaküldése felesleges adminisztrációt és költséget jelent, a módosítás értelmében a testület elnöke a kérelmezőt csupán a hiányosságok megjelölésére és azok kiegészítésére hívja fel.

Ha az említett lépésekre nem kerül sor, akkor a tanács elnöke kitűzi a meghallgatás időpontját és erről tájékoztatja a feleket, egyidejűleg felhívja őket az eljáró tag kijelölésére jelezvén, hogy ennek elmaradása esetén ő maga lesz jogosult a kijelölésre. Ha az elnök – a fentebb vázolt esetben – egyedül eljáró tagot jelöl ki, az ő személyéről valamint arról tájékoztatja a feleket, hogy kérhetik az ügy tanácsban történő eldöntését. Az elnök a vállalkozó felé felhívást küld válaszirat megtételére, továbbá arra, hogy nyilatkozzon arról, hogy elfogadja-e magára nézve kötelező jellegűnek a tanács döntését (alávetés).

Fontos megjegyezni, hogy a szabályozás elvi lehetőséget ad arra, hogy az elnök kezdeményezze az eljárás írásban történő lefolytatását.⁶⁴ Ez a gyakorlatban viszonylag ritkán fordul elő. Ennek egyik

⁵⁸ Vö. Fekete Orsolya: i. m. 233. o.

⁵⁹ A kézbesítési vélelem problémakörére a későbbiekben még visszatérek.

⁶⁰ Fgytv. 28. § (1)-(2) bek.

⁶¹ Fgytv. 29. § (4) bek.

⁶² Vö. Fgytv. 28. § (5) bekezdésével.

⁶³ Ha a kérelem nem felel meg a (2)-(4) bekezdésben foglaltaknak, a békéltető testület elnöke a kérelmet – annak beérkezésétől számított tizenöt napon belül – a hiányok megjelölése mellett pótlás végett a kérelmezőnek visszaküldi. Vö. Fgytv. 28. § (5) bek. 2012. július 28-ig hatályos szövege.

⁶⁴ Fgytv. 29. § (7) bek.

oka lehet az a törvényi feltétel, hogy a szóbeli meghallgatás mellőzéséhez mindkét félnek hozzá kell járulnia. Valószínűbb azonban az írásbeli eljárások csekély száma mögött meghúzódó másik indok, amely szerint a személyesen jelen lévő felekre könnyebb hatni, így a szóbeli meghallgatás nagyobb esélyt teremt az egyezség „tető alá hozására”, így az elnökök viszonylag ritkán élnek az írásbeli eljárás lehetőségével.

3.5. A békéltető testület döntései

A szabályozás értelmében a békéltető testület eljárásának célja egyezség létrehozásának megkísérlése, ennek eredménytelensége esetén pedig döntéshozatal a fogyasztói jogok gyors, hatékony és költségkímélő érvényesítése érdekében.⁶⁵ Amennyiben a felek között egyezség jön létre, azt a testület határozat formájában jóváhagyja, ha megfelel a jogszabályoknak. Abban az esetben viszont, ha a felek nem jogszabályszerű egyezséget fogadtak el, vagy nem jön létre egyezség, a békéltető testület döntéshozatal céljából folytatja az eljárást.

A békéltető testületi eljárás során hozható döntésekről fontos kiemelni, hogy az ügy érdemében a tanács határozatot vagy ajánlást bocsát ki. *Kötelezést tartalmazó határozat* születik, ha a kérelem megalapozott és a vállalkozás általános alávetési nyilatkozatában az eljárás kezdetekor, vagy legkésőbb a döntés meghozataláig a békéltető testület döntését magára nézve kötelezőként ismerte el. Abban az esetben viszont, ha a kérelem ugyan megalapozott, de a vállalkozás az eljárás megindításakor úgy nyilatkozott, hogy a tanács döntését kötelezőnek nem ismeri el vagy az elismerésről egyáltalán nem nyilatkozott, a testület *ajánlást* hoz.

Ezzel összefüggésben fontos rámutatni arra a gyakorlatban problémát okozó jelenségre, hogy amennyiben a vállalkozás nem tesz általános alávetési nyilatkozatot vagy egyszerűen nem jelenik meg a testület előtt, úgy az egyezség létrehozását lényegében megakadályozza. Ez esetben csupán a szerény hatású ajánlás kibocsátására van lehetőség, ami – végrehajthatatlansága miatt – az egész eljárás létjogosultságát és hatékonyságát kérdőjelezheti meg. Erdemes lenne ezért olyan struktúra kialakítása, amelyben egyrészt kötelező a feleknek (így a fogyasztónak és a vállalkozásnak egyaránt) a tárgyaláson megjelenni, másrészt a békéltető testület az ügy érdemében – alávetési nyilatkozatok megtételétől függetlenül – kötelező jellegű határozatot hozhat.⁶⁶ Ebben az esetben természetesen biztosítani kellene az érintettek számára a fellebbezés lehetőségét, a jelenlegi szabályozás által lefektetett korlátozottabb esetkörben alkalmazható hatályon kívül helyezés helyett.⁶⁷

A tanács határozatát, illetve ajánlását a döntéshozatal napján kell kihirdetni, azt a békéltető testület köteles azt a feleknek 15 napon belül megküldeni. A döntés közzétételétől számított 15 napon belül bármelyik fél kérheti a *döntés kijavítását*, illetve kérhető a *döntés valamely részének értelmezése* is. A jogorvoslatok közül – a fórumrendszer sajátosságai miatt – a jogalkotó a fellebbezést kizárta, kérhető azonban a határozat és az ajánlás bíróság általi hatályon kívül helyezése, amennyiben a tanács összetétele vagy eljárása nem felelt meg a törvényi rendelkezéseknek, vagy az meghallgatás nélküli elutasítási ok esetén mégis eljár. Ezzel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság rámutatott arra, hogy a látszat ellenére ez a processus nem minősül közigazgatási pernek.⁶⁸ Ennek ellenére véleményem szerint érdemes lenne elgondolkodni: a jövőben felállítandó közigazgatási és munkaügyi bíróságok hatáskörébe kerüljön-e a döntések felülvizsgálata. Ennek alapvetően két indokát emelem ki: egyrészt nem szorul

⁶⁵ Fgytv. 18. § (1) bek.

⁶⁶ Ezt indokolják a gyakorlati tapasztalatok is, amelyek azt mutatják, hogy abban az esetben, amikor mindkét fél (fogyasztó – vállalkozás) jelen van a tárgyaláson, nagy százalékban születik egyezség.

⁶⁷ Ez az álláspont kristályosodik ki Bodnár József idézett tanulmányában is.

⁶⁸ Vö. KGD 2006. 67. számú döntés.

bizonyításra az, hogy közigazgatási – de legalábbis – közjogi jellegű döntések utólagos törvényességi ellenőrzéséről van szó, másrészt pedig eljárási jogi rendelkezések megtartása felől kell a bírói fórumnak állást foglalnia. Tekintettel arra, hogy immáron nem anyagi (fogyasztói) jogvita eldöntéséről, hanem a törvényesség biztosításáról kell döntést hozni, szükségtelen (és egyben inkohereciát keltő) a jövőben e pereket a törvényszékek hatáskörében tartani. Szükséges kiemelni továbbá a testület döntésének joghatásával összefüggésben azt is, hogy az nem érinti a fogyasztónak azt a jogát, hogy igényét polgári peres eljárásban (is) érvényesítse.⁶⁹

2004 óta a fogyasztó kötelezettsége, hogy az egyezségben, a határozatban és az ajánlásban foglalt teljesítésének elmaradásáról értesítse a testületet. Ezzel összefüggésben egyes szerzők úgy fogalmazzák, hogy egy tipikus „lex imperfecta” jogintézményről van szó, mivel ez olyan kötelezettség, amelynek – elmaradása esetén – nincs semmiféle szankciója.⁷⁰ Magam úgy vélem: nincs ésszerű indoka annak, hogy a Ket. szabályai másodlagos jogforrásként továbbra se legyenek alkalmazandók a békéltető testületi eljárásban. E koncepció megvalósulása esetén viszont – a fentebb írtakhoz igazodva – már alkalmazhatók lennének a hatósági eljárás végrehajtási módozatai.

Alávetési nyilatkozat hiányában csupán a *nyilvánosság ereje* lehet képes a végrehajtást garantálni. Ezt kívánja biztosítani az Fgytv. 36. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés, amely szerint „ha a vállalkozás a tanács ajánlásának nem tesz eleget, a békéltető testület (...) jogosult a jogvita tartalmának rövid leírását és az eljárás eredményét – legkorábban az ajánlásnak a vállalkozás részére történt kézbesítéstől számított hatvan nap elteltével – nyilvánosságra hozni.” A békéltető testület eljárására vonatkozó törvényi rendelkezések azonban a Módtv. elfogadásáig egyáltalán nem szóltak a kézbesítés kérdésköréről, nem határoztak meg kézbesítési vélelmet. Ez abból a szempontból problematikus, mert, ha a vállalkozás nem vette át a békéltető testület hivatalos küldeményét, nem volt lehetőség a nyilvánosságra hozatalra.

E visszasság megoldását célozza a Módtv. egyik leglényegesebb módosítása, amely egyrészt rögzíti ama – evidenciának tűnő, de szabályozatlansága miatt számos gyakorlati problémát felvető – alapkérdést, hogy a békéltető testület eljárása során az iratokat a feleknek postai szolgáltató útján, a hivatalos iratok kézbesítésére vonatkozó rendelkezések szerint kell kézbesíteni.⁷¹ A Módtv. beiktatta az ún. kézbesítési vélelmet, miszerint a postai szolgáltató útján megküldött iratokat a kézbesítés megkísérlésének napján kézbesítettnek kell tekinteni, ha a címzett az átvételt megtagadta. Ha az irat a békéltető testülethez „nem kereste” jelzéssel érkezett vissza, az iratot a postai kézbesítés második megkísérlésének napját követő ötödik munkanapon kézbesítettnek kell tekinteni.⁷² A szabályozásból kiolvasható a Ket.-ből ismert reguláció, amely a hatósági döntések közlésénél szerepel eljárási törvényünkben.⁷³

Az idézett előírásokból alapján két megjegyzés következik. Egyrészt az új rendelkezések tekintetében kétségtelen előrelépés, hogy ennek köszönhetően sem az eljárás megindítását, sem az ügyre vonatkozó leírás nyilvánosságra hozatalát nem akadályozhatja az együttműködés minimális szintjét nem teljesítő vállalkozások magatartása. Így ha a vállalkozás a tanács ajánlásának nem tesz

⁶⁹ Mivel lehetőség van a polgári jogi igények vitássá tételére polgári ügyekben eljáró bíróság előtt, indokolatlan a hatályon kívül helyezést nem közigazgatási pernek tekinteni.

⁷⁰ Vö. Fekete Orsolya: i. m. 237. o.

⁷¹ Fgytv. 29/A. § (1) bek.

⁷² Fgytv. 27/A. § (2) bek.

⁷³ A kézbesítési vélelem megdöntésének lehetőségét is biztosítja a vállalkozás számára a módosított Fgytv. 33. § (7) bekezdése, amikor rögzíti, hogy a kötelezést tartalmazó határozat vagy az ajánlás kézbesítése esetén kézbesítési vélelem megdöntése iránti kérelmet a címzett a kézbesítés szabálytalansága esetén, ha pedig a természetes személy, illetve a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság címzett a kézbesítésről önhibáján kívül nem szerzett tudomást, a kézbesítési vélelem beálltáról történő tudomásszerzéstől számított tizenöt napon belül, de legkésőbb a kézbesítési vélelem beálltától számított hat hónapos jogvesztő határidőn belül terjeszthet elő.

eleget, a békéltető testület – a fogyasztó nevének megjelölése nélkül – a jogvita tartalmának rövid leírását és az eljárás eredményét – legkorábban az ajánlásnak a vállalkozás részére történt kézbesítésétől számított hatvan nap elteltével – nyilvánosságra hozza. Az Fgytv. a vállalkozás jogorvoslati jogának biztosítása érdekében garanciális jelleggel tartalmazza, hogy a kézbesítési vélelemre tekintettel nyilvánosságra hozott ajánlások esetén a békéltető testület haladéktalanul intézkedik a nyilvánosságra hozatal megszüntetéséről, ha a kézbesítési vélelmet megdöntik.⁷⁴ Másrészről – álláspontom szerint – a szabályozás indokolatlan „megkettőzésének” minősül az újítás jogtechnikai megoldása. Ésszerűbb lett volna – egyéb feltételek fennállása, így többek között a kormányhivatalok által működtetett testületek kialakítása esetén – a Ket. tárgyi hatályát a békéltető testületi eljárásra kiterjeszteni, mivel ezáltal a Ket. kézbesítési vélelemre vonatkozó rendelkezései automatikusan alkalmazhatók lettek volna eme eljárásra, nem beszélve a végrehajtás területén érzékelhető előrelépés ígérteréről.⁷⁵

Az olyan ajánlások azonban, amelyek tekintetében hatályon kívül helyezést kértek, a bírósági eljárás befejezéséig nem hozhatók nyilvánosságra.⁷⁶ Ezzel összefüggésben talán megfontolandó lenne olyan gyakorlat kialakítása, hogy a jogorvoslat tényét nem elhallgatva, a tájékoztatáshoz való jogot előbbre helyezve, nyilvánosságra hozhatók lennének e döntések is.⁷⁷

4. Konklúziók

A fogyasztóvédelem jogérvényesítési rendszerének vizsgálata alapján látható, hogy abból a tendenciából, miszerint kis számban fordul elő a fogyasztói jogok peres úton történő érvényesítése, kiolvasható az a társadalmi értékítélet, hogy a bírói úton történő jogvitarendezést az *állampolgárok nem tartják megfelelő lehetőségnek*. Rögzíthető azonban az is, hogy léteznek olyan extrajudiciális jogérvényesítési mechanizmusok, amelyek alkalmasak lehetnek a fogyasztói jogok hatékony érvényesítésére, napjainkban azonban ezek tömeges igénybevételéről sem beszélhetünk.

A szakirodalomban az az álláspont látszik kikristályosodni, hogy a vizsgált instrumentumok ritka igénybevétele mögött a fogyasztók informáltságának alacsony foka húzódik meg, az állampolgárok egyszerűen nincsenek tisztában azzal, hogy fogyasztóvédelmi jogsérelmeik orvoslására milyen lehetőségek állnak rendelkezésükre.⁷⁸ Álláspontom szerint – elismerve azt a tényt, hogy a *fogyasztók tájékoztatásának alacsony foka* hozzájárulhat a jogérvényesítéstől való tartózkodáshoz – ez a jelenség arra is visszavezethető, hogy a fogyasztók (a békéltető testületekkel összefüggésben írtakra tekintettel) e vitarendezési módokat *eszköztelennek, gyengének*, így nem kellően hatékonyak tartják. Ebből kiindulva az alábbiakban az egyes jogérvényesítési formákhoz kapcsolódóan fogalmazok meg összegző, továbbfejlesztést célzó javaslatokat.

Tisztában kell lenni azzal is, hogy sem a panaszkezelés, sem a fogyasztóvédelmi hatóság eljárása *nem ad (nem is adhat) teljes megoldást* a fogyasztót ért jogsérelmekre.⁷⁹ A fogyasztók gyakran azt várják a fogyasztóvédelmi hatóságoktól, hogy minden tekintetben végleges megoldást nyújtsanak az őket ért sérelmekre, ahogy ez kiolvasható az általam már más összefüggésben idézett, az ombudsman

⁷⁴ Vö. Fgytv. 36. § (1) bekezdésével.

⁷⁵ Ezáltal lehetőség nyílna a Ket. végrehajtásra vonatkozó szabályainak realizálására is.

⁷⁶ Fgytv. 36. § (2) bek.

⁷⁷ A szabályozás ugyanis az időhúzási szándékkal történő bírósághoz fordulásra ösztönözheti a vállalkozásokat.

⁷⁸ Ez a vélemény kristályosodik ki Fazekas Judit álláspontjában is. Vö. Fazekas Judit: Fogyasztói jogvitarendezés az EU-ban és Magyarországon. Fogyasztóvédelmi Szemle 2010. 2. sz. elektronikus változata. http://www.fvszemle.hu/archivum/2010_majusi_szam/maj_kilato/fogyasztoi_jogvita/ (2012.08.20.)

⁷⁹ Így a hatóság nem írhat elő visszafizetési kötelezettséget a vállalkozás számára, valamint nem alkalmazhatja a szerződésszegés esetére az Ptk. által biztosított szankciókat sem.

előtti eljárást is megírt ügyben született jelentésből is.⁸⁰ Erre figyelemmel felülvizsgálandó a fogyasztóvédelmi hatóságok által alkalmazható szankciórendszer, valamint a hatósági eljárások és a bírósági eljárások egymáshoz való viszonya.

A vizsgált témakörre irányuló összegző gondolatok körében szólni kívánok a *békéltető testületek működéséről*, mivel ezen a területen számos kérdés vár még megoldásra. Megnyugtató módon kell biztosítani a testületek működéséhez szükséges arányos állami támogatást annak érdekében, hogy a folyamatos működéssel járó költségek év közben történő utólagos finanszírozása ne tegye működésképtelenné e grémiumok tevékenységét.⁸¹ A 2012. január elsején hatályba lépett Alaptörvény – a korábbi szabályozással ellentétben – már tartalmaz rendelkezést az tanulmány tárgyára vonatkozóan, a fogyasztóvédelem állami feladatként történő meghatározása azonban magában kell, hogy foglalja a hatékony, bíróságon kívüli jogvédelem biztosítását a fogyasztók számára, ez a magyar reguláció továbbfejlesztésének egyik lehetséges iránya lehet.

Elengedhetetlen a *békéltető testületek döntéseivel* kapcsolatos kérdések jogalkotó általi tisztázása. Itt két fejlesztési irány képzelhető el: a döntést lényegében szerződésnek tekintő koncepció esetén a magánjogi, szerződésszegéskor irányadó szankciók alkalmazásának lehetővé tétele, vagy a döntések kötelező joghatásának kimondása. Magam – utalva arra a korábban említett elképzelésre, miszerint a békéltető testületek a hatósági szervezetrendszeren belül helyezkedjenek el – korszerűnek tartanám a testületek döntéseire alkalmazni a kötelező erejű közigazgatási (hatósági) döntésekre vonatkozó jogi jelleget. Ezzel a mainál sokkal szélesebb körben valósulhatna meg az érdemi jogorvoslathoz való jog biztosítása, valamint a hatékonyságot erősítő kikényszeríthetőség garantálása.

Kétségtelen, hogy van jövője a békéltető testületi eljárásnak, mivel az olyan társadalmi igény kielégítésére irányul, amely egyrészt a jogérvényesítés elősegítésében, másrészt a jogkövető piaci magatartás előmozdításában ragadható meg. A Módtv. ismertetett változtatásai – beépítve a testületek működésével felszínre került javaslatok nagy részét – egyrészt racionalizálták a testületek működésére vonatkozó regulációt, másrészt megpróbálták kiiktatni a korábbi (és néhol a mai) szabályozásban is fellelhető ellentmondásokat. Egyértelmű, hogy *van még teendő a jogintézmény hatékonyságának növelése* érdekében, így felülvizsgálandó e szervek jogállására, döntéseire és eljárására vonatkozó reguláció.

⁸⁰ Az OBH 8938/1996. sz. ügyben az ügyfél nem csupán a vállalkozás magatartását kifogásolta, hanem kártalanítás megállapítását is kérte, amely – lévén bírósági hatáskörbe tartozik – nem volt kivitelezhető, pedig eljárásában az állampolgári jogok országgyűlési biztosának helyettese a tájékoztatáshoz való jog sérelmét megállapította.

⁸¹ Vö. Bodnár József: Hogyan tovább békéltető testületek? Fogyasztóvédelmi Szemle 2009. 3. sz. elektronikus változata.

http://www.fvszemle.hu/archivum/2009_szeptemberi_szam/muhely/hogyan_tovabb_bekelteto_testuletek/ (2012.08.20.)

Dr. Fabó Tibor

A békéltető testületek működéséről a jogi szabályozási háttér és a gyakorlat szemszemszögéből

1. A békéltető testületek létrehozásának szabályozástörténeti háttéréről

Az 1994. évi I. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről III. 67.§ Cikke szerint a Szerződő Felek elismerik, hogy Magyarországnak a Közösségbe történő gazdasági integrációja egyik alapvető előfeltétele az, hogy az ország jelenlegi és jövőbeni jogszabályait közelítsék a Közösség jogszabályaihoz. Magyarország biztosítja, hogy, amennyire lehetséges, jövőbeni jogszabályai a Közösség jogszabályaival összeegyeztethetők legyenek. A 68. Cikk értelmében egyéb tárgykörök mellett a jogszabályok közelítésére vállalt kötelezettség kiterjedt a fogyasztói érdekvédelemre.

A 2145/1996. (VI. 13.) Korm. határozat a fogyasztóvédelmi szabályozás korszerűsítésének koncepciójáról, valamint az azzal kapcsolatos további feladatokról 1997. január 31-i határidővel az ipari és kereskedelmi, az igazságügy- továbbá a földművelésügyi miniszter felelősségi körébe utalta a fogyasztóvédelemről szóló olyan törvénytervezet előterjesztésnek az elkészítését, amely az Európai Megállapodás szerint fennálló jogharmonizációs követelményeknek megfelel.

A szabályozás alapvető céljai között szerepelt a fogyasztóvédelmi intézményrendszer továbbfejlesztése, ennek keretében békéltető testület létrehozása. A határozat szerint a területi gazdasági kamarák feladata olyan békéltető, egyezséget létrehozó fórum működtetése, melybe a gazdasági kamarák és a fogyasztók érdekképviselőt ellátó szervezetek azonos számú képviselőt delegálnak, és a képviselők megállapodás alapján egy harmadik, független személyt vonnak be a testületbe.

A békéltető testület feladata, hogy a fogyasztó és az eladó, illetve a szolgáltató közötti vitás ügyben egyezséget kíséreljen meg létrehozni. Ennek hiányában dönt az ügyben. A békéltető testülethez az a fogyasztó fordulhat, aki panaszával eredménytelenül fordult az eladó, illetve a szolgáltató panaszirodájához. A békéltető testülethez a fogyasztók érdekképviselői szervezetei is fordulhatnak a több fogyasztót érintő vitás ügyekben. A békéltető testület döntése a felekre nem kötelező, az csak ajánlás. A békéltető testület döntése csak abban az esetben lehet kötelező a gazdasági tevékenységet végzőre, ha az a döntés kötelező jellegét magára nézve előzetesen elfogadta. A békéltető testület eljárása, illetve döntése nem zárja ki azt, hogy a fogyasztó bírósághoz forduljon igényei érvényesítésével. A békéltető testület feladatköre nem érinti más szervek hatáskörét. Az eljárás nem alkalmazható azokban a vitás ügyekben, melyek rendezését külön jogszabály más szervezet (hatóság) feladatkörévé teszi.

A határozatban foglaltak megvalósításaként a fogyasztóvédelemről szóló törvény tervezetét az Országgyűlés az 1997. december 5-i ülésén fogadta el. Az 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről (a továbbiakban Fogyv. tv.) 1998. március 1-jén lépett hatályba, és - többszöri módosításokkal ugyan-, de 2018. március 1-vel huszadik éve szolgál a békéltető testületek működésének törvényi keretével.

2. A békéltető testületek jogvitarendező szerepének sajátosságairól

A békéltető testület eljárása, a fogyasztó és vállalkozás közötti jogvita rendezésének alternatív lehetőségét megteremtve, alapvetően végrehajtási úton is kikényszeríthető egyezség létrehozására, ennek hiányában, de a vállalkozás alávetést tartalmazó nyilatkozata esetén ugyancsak

kikényszeríthető ajánlást tartalmazó határozat hozatalára, alávetés hiányában kötelező erővel nem bíró ajánlásra irányul. Alaptalan fogyasztói igény esetén az eljárás annak elutasításával zárul.

A békéltetés az alternatív vitarendezés „szelíd” eszköze, mert a vállalkozás és a fogyasztó konszenzusa, illetve a vállalkozás alávetési nyilatkozata hiányában a testület határozatához érzékelhető joghátrány a vállalkozás oldalán alig tapad (az ajánlást nem teljesítő vállalkozásnak a békéltető testület honlapján való feltüntetése kevés ösztönzést ad).

Másfelől, a vállalkozás - bár az nem kötelezi - még a számára sérelmes ajánlás bíróság általi felülvizsgálatát, hatálytalanítását is kérheti, a fogyasztói igényt elutasító határozat pedig nem akadályozza annak, hogy a fogyasztó ugyanezt az igényt bíróság előtt érvényesítse.

3. A békéltető testületi eljárás szereplői: a jogvita alanyai. Terminológia-történeti áttekintés

Fogyasztóvédelmi jogintézményről lévén szó, a jogvita egyik szereplője szükségképpen a *fogyasztó*, másik pedig – szabályozástörténetileg változó terminológiával, kezdetben gazdálkodó szervezet, majd – a *vállalkozás*.

A Fogyv. tv. többszöri módosításának áttekintése alapján megállapítható, hogy maga a törvény is többször módosított, változó fogyasztófogalmat használ. Ennek kapcsán rá kell világítanunk egyfelől arra, hogy a magyar jogrend egyes, a fogyasztói státuszhoz relevanciát tulajdonító jogszabályai specifikus, egymástól részben eltérő fogyasztódefinícióval operálnak, másfelől arra, hogy ebből fakadóan a békéltető testületi eljárás résztvevőjeként szereplő fogyasztóra nem feltétlenül vonatkozik minden fogyasztóvédelmi célzattal alkotott anyagi jogi norma, ami a békéltető testület eljáró tanácsa számára mindig tüzetes jogértelmezést tesz szükségessé.

Ugyancsak jellemzője a szabályozásnak, hogy a fogyasztói jogvita másik szereplőjének törvényi meghatározása is rendre változik. Nem könnyű olvasmány ugyan, de plasztikusan illusztrálja fenti tételeinket az alábbi áttekintés, amely egyfelől a Fogyv. tv., másfelől a Fogyv. tv. szempontjából is irányadó, vagy éppen eltérő értelmezést adó Polgári Törvénykönyv terminológiai változásait kísérli meg bemutatni. A változásokat kiemelő, azokat dőlt illetve vastagított karakterekkel jelöltük meg.

3.1. A fogyasztó fogalmának jogszabályi meghatározásában kimutatható változások: „farigcsálás, toldozgatás”

3.1.1. A Fogyv. tv. terminológia története

A 2145/1996. (VI. 13.) Korm. határozat által szabott irányt követve a Fogyv. tv. 2. § e) pontja alapján 1998. III. 01-2008. VIII. 31-ig „(f)ogyasztó: *az a személy, aki - gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül - árut vesz, rendel, kap, használ, illetve akinek a részére a szolgáltatást végzik, továbbá, aki az áruval vagy szolgáltatással kapcsolatos tájékoztatás vagy ajánlat címzettje.*”

2008. IX. 1-től fogyasztó: az **önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy**, aki árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz, vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje.

Már a 2145/1996. (VI. 13.) Korm. határozat rámutatott arra, hogy meg kell vizsgálni, a fogyasztóvédelmi rendelkezések hatályát mely esetekben kell kiterjeszteni a fogyasztókon kívüli személyekre is.

Tizenhat év elteltével, 2012. VII. 29-től került sor arra, hogy **a Fogyv. tv. fogyasztó meghatározása** -a már korábban a fogyasztó fogalomkörébe eső (természetes) személyeken

túlmenően **kibővült**. A békéltető testületre vonatkozó szabályok alkalmazásában fogyasztó *a külön törvény szerinti civil szervezet, egyház, társasház, lakásszövetkezet, mikro-, kis- és középvállalkozás* is, aki árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz, vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje is.

2015. XII. 31-től **a kibővített fogyasztói alanyi kör szűkítése** irányába mozdult el a jogalkotás (a szűkítést eredményező rendelkezések dőlt betűkkel jelölve):

A békéltető testületre vonatkozó szabályok alkalmazásában - *a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, 2013. május 21-i 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazásának kivételével* - fogyasztónak minősül „*az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró, külön törvény szerinti civil szervezet, egyházi jogi személy, társasház, lakásszövetkezet, mikro, kis- és középvállalkozás is, amely árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje.*

A fogyasztó normatív meghatározása tehát a személy, természetes személy, gazdasági vagy szakmai tevékenységi kör, önálló foglalkozás és gazdasági tevékenységi kör, a természetes személy körét meghaladó jogalany, de nem jogi személy, valamint jogi személy részhalmazok különböző variációt alkalmazva jutott el a hatályos jogi szabályozásig.

3.1.2. Az 1957. évi IV. tv. (régj Ptk.) terminológiai változásai

1998. II. 28-ig a *régj Ptk.-nak nincs fogyasztó*, csak gazdálkodó szerv *fogalma*. A fogyasztó terminológia csak a közüzemi szerződés szolgáltatásának fogyasztójaként jelenik meg. 1998. III. 1-től a 685. § d) pont szerint fogyasztó: a 387-388. §-ok (megj.: közüzemi szerződés szabályainak) alkalmazása kivételével a gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül szerződést kötő személy.)

2003. VII. 1-től az értelmező rendelkezés mellőzi a közüzemi szerződésre utaló kivételszabályt, figyelemmel arra, hogy ott a fogyasztó helyett felhasználó terminológiára tért át az alany megjelölésére, így fogyasztó a gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül eső célból szerződést kötő személy.

3.1.3. Fogyasztó fogalom a 2013. évi V. törvényben (új Ptk.)

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 2014. III. 15-től hatályos szövege szerint [8:1. § (1) 3. pont] fogyasztó: a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy.

Álláspontunk szerint általában nem segíti ugyan a jogi szabályozás transzparenciáját, a jogrend konzisztenciáját, ha egy és ugyanazon terminológia jogi tartalma az egyes jogszabályokban eltér. Jelen esetben azonban a Ptk. szabályozási célja és módszere és a Fogyv. tv. céljai és szabályozási módszere indokolja a különbségeket.

A Ptk. polgári jogi jogviszonyok természetes személy alanyaként tekint a fogyasztóra, aki vagy szerződő félként, vagy termékfelelősségi, -szavatossági, jótállási jogviszonyok alanyaként anyagi jogi védelmet kap a törvény kogens vagy klauzikálisan kogens szabályai segítségével (ld. erről később valamelyest részletesebben). A Ptk. fogyasztója üzleti tevékenységet nem folytat, ha egyéni vállalkozó természetes személyként mégis, akkor már nem fogyasztó. Mint „üzlettel nem foglalkozó” személytől, a Ptk. nem várja el az üzleti világ alanyainak professzionalizmusát, gazdasági érdekeinek a gazdasági élet szereplőitől elvárható fokú tudatos alakítását, a jogi felkészültséget vagy legalábbis jogászai szakmai igénybevételt.

A Fogyv. tv. fogyasztója a törvény mai modelljében azért ölel fel tágabb kört, mert *a fogyasztóvédelem védelmi rendszerét, és ezen belül a békéltető testületi eljárástól remélt gyors, egyezségeen alapuló vitarendezés rendszerét ki akarja terjeszteni* a szervezeti jogalanyok üzletszerű gazdasági tevékenységet nem – vagy jellemzően nem végző – jogalanyokra, valamint a tisztán fogyasztói minőségben eljáró vállalkozásokra is. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a tisztán fogyasztói minőségben eljáró vállalkozás meglehetősen nehezen definiálható kategória, mert a vállalkozás működése során keletkező, a békéltető testületek hatáskörébe tartozó jogviták alapjául szolgáló jogviszonyok szükségképpen a vállalkozás üzleti tevékenységi körében merülnek fel. Az „önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró... mikro, kis- és középvállalkozás” fogyasztóként kezelésének kontúrajai meglehetősen bizonytalanok. A békéltető testületek általunk ismert gyakorlatában fogyasztó oldalon való megjelenésük jelentéktelen.

3.2. *A fogyasztóval szembeni oldal: gazdálkodó szervezet, vállalkozás*

3.2.1. *A Fogyv. tv. változása*

A Fogyv. tv.1998. III. 1-től 2007. V. 31-ig a törvény személyi és tárgyi hatályát meghatározó rendelkezésként tartalmazta az alábbiakat:

1. § E törvény hatálya - külön törvény eltérő rendelkezése hiányában - kiterjed a természetes és a jogi személynek, valamint a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságnak, továbbá a külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepének (a továbbiakban együtt: *gazdálkodó szervezet*) a Magyar Köztársaság területén végzett mindazon tevékenységére, amely a fogyasztókat érinti vagy érintheti.

A Fogyv. tv. által a gazdálkodó szervezetek körére adott felsorolás sem vág egybe a régi Ptk. 1993. 10. 30-tól és a Fogyv. tv. hatálybalépésekor is hatályos 685. § c) pontjában meghatározott gazdálkodó szervezet körrel, amelybe az állami vállalat, az egyéb állami gazdálkodó szerv, a szövetkezet, a gazdasági társaság, a közhasznú társaság, az egyes jogi személyek vállalata, a leányvállalat, a vízgazdálkodási társulat, erdőbirtokossági társulat, továbbá az egyéni vállalkozó tartozott. Az állam, a helyi önkormányzat, a költségvetési szerv, az egyesület, a köztestület, valamint az alapítvány gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira is a gazdálkodó szervezetre vonatkozó rendelkezéseket kellett alkalmazni, kivéve, ha a törvény e jogi személyekre eltérő rendelkezést tartalmazott.

A Fogyv. tv. 2007. VI. 1-től -2008. VIII. 31-ig1. §-val a törvény hatályát - külön törvény eltérő rendelkezése hiányában - arra a *gazdálkodó szervezet* által végzett gazdasági, illetve szakmai tevékenységre terjesztette ki, amely a fogyasztókat érinti vagy érintheti. A törvény 1. § p) pontja *saját gazdálkodó szervezet terminológiát* intézményesített: az 1. § szerinti tevékenységet végző természetes személy, a Magyar Köztársaságban vagy külföldön nyilvántartásba vett jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, valamint külföldi vállalkozás magyarországi fióktelepe.

A 2008. IX. 1.-2009. XII. 31-ig terjedő időszakban a gazdálkodó szervezet terminológia helyét felváltotta a vállalkozás szóhasználat. (1. § E törvény hatálya - külön törvény eltérő rendelkezése hiányában - a *vállalkozások* azon tevékenységére terjed ki, amely a fogyasztókat érinti, vagy érintheti.) Törvényi tartalma szerint vállalkozás: aki az 1. § szerinti tevékenységet önálló foglalkozásával vagy gazdasági tevékenységével összefüggő célok érdekében végzi.

2010. I. 1-től az 1. § (1) bekezdése szerint a törvény hatálya - a (2) bekezdésben meghatározott eltéréssel - a vállalkozások azon tevékenységére terjed ki, amely a fogyasztókat érinti, vagy érintheti.

(2) E törvény hatálya - a békéltető testületekre és a békéltető testületi eljárásra vonatkozó rendelkezések kivételével-nem terjed ki a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló törvény és az abban meghatározott törvények alapján a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete által felügyelt tevékenységet folytató szervezeteknek, személyeknek a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete által felügyelt tevékenységére (a továbbiakban: pénzügyi szolgáltatási tevékenység).

2013. X. 1-től a pénzügyi szolgáltatási tevékenység felügyeletével kapcsolatos jogkör változása következtében hozott módosítást követően a (2) bekezdés ma is hatályos szövege szerint:

E törvény hatálya nem terjed ki a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletével kapcsolatos feladatkörében eljáró Magyar Nemzeti Bank (a továbbiakban: MNB) által felügyelt tevékenységet folytató szervezeteknek, személyeknek MNB által felügyelt tevékenységére (a továbbiakban: pénzügyi szolgáltatási tevékenység).

Vállalkozás pedig a Fogyv. tv. értelmében az, aki az 1. § szerinti tevékenységet önálló foglalkozásával vagy gazdasági tevékenységével összefüggő célok érdekében végzi [2. § b)].

3.2.2. A Ptk. terminológiai sajátosságai a fogyasztóval szembeni oldal tekintetében

A régi Ptk. nem használt és nem is használ vállalkozás fogalmat a fogyasztóval szerződő fél meghatározására. Mint láttuk, *először a gazdálkodó szervezet terminológiával* jelöli a másik oldal szereplőit, *majd a fogyasztói szerződés* 2003. VII. 1-től beiktatott *meghatározásával írja körül* azokat a szabályokat, amelyek a fogyasztó specifikus rendelkezések alkalmazását teszik szükségessé.

685. e) fogyasztói szerződés: az a szerződés, amely fogyasztó és olyan személy között jön létre, aki (amely) a szerződést gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében köti; a törvény jóállásra és kellékszavatosságra vonatkozó szabályai alkalmazásában az a szerződés minősül fogyasztói szerződésnek, amelynek tárgya ingó dolog, kivéve a villamos energiát, a - tartályban, palackban vagy egyéb módon korlátozott mennyiségben vagy meghatározott úrtartalommal ki nem szerelt - vizet és gázt, továbbá a végrehajtási eljárás vagy más hatósági intézkedés folytán eladott dolgot, valamint az olyan árverésen eladott használt dolgot, amelyen a fogyasztó személyesen részt vehet (fogyasztási cikk).

Ebből az állapítható meg, hogy a „vállalkozás” olyan személy, aki (amely) a szerződést gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében köti.

A fogyasztói jogvita alanyi körének meghatározása részben kényszerű jogalkotói „toldozgatás-foldozgatás” jelleget mutat, ami még a régi Ptk. általi determináltságból, az uniós joganyaghoz való közelítés folyamatából, a fogyasztói jogviszonyokat szabályozó különböző törvények célkitűzéseiből vezethetők le.

4. A békéltető testület mint a fogyasztói és vállalkozói viszonyokat átható aszimmetria paradigma oldásának eszköze

A fogyasztóvédelem gondolatkerét, a szabályozás iránti igényt a fogyasztói és vállalkozói oldal közötti egyensúlytalanság, aszimmetria teremtette meg. A szereplők pozíciójának jellemzőit már-már axiómaként az alábbiakban foglalhatjuk össze.

Vállalkozás	Fogyasztó
– üzletszerű, haszonszerzést célzó gazdasági tevékenység	– életviteli, fogyasztási szükségletek kielégítés
– szakmai ismeretek, professzionalitás	– viszonylagos tájékozatlanság, szakmai

- a tevékenység szervezettsége
- gyakran gazdasági erőfölény, monopollhelyzet
- ismeretek hiánya
- spontaneitás
- gyenge érdekérvényesítő képesség

Az egyensúlytalansági helyzetet a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan, de a fejlettebb jogrendszereket kis késedelemmel követve a magyar jog is a közjog és magánjog eszközeit felhasználva törekszik kezelni.

Közjogi oldalról a fogyasztóvédelem – változó – intézményrendszere (Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség, kormányhivatal, Gazdasági Versenyhivatal, stb.) magánjogi oldalról a jogviszony fogyasztói oldalát erősítő szerződési szabályok (szerződésértelmezési szabályok, érvénytelenségi okok, a szerződésszegés szankciórendszere, vélelmek, kogens vagy egyoldalúan, klauzálisan kogens szabályok a fogyasztó javára¹.)

A békéltető testületi vitarendezés bevezetésével a közjogi eszközrendszer bővült egy térítésmentes, könnyen hozzáférhető fórummal, amely kiegészíti a rendes bíróságtól igénybe vehető jogvédelmet, de korábban már jelzett sajátosságainál fogva semmiképpen nem helyettesítheti azt.² A 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről nem zárja ki, de nem is tekinti a közvetítő eljárását tipikus, főleg nem elsődleges jogvédelmi eszköznek.

Az alternatív vitarendezés intézményei közül a békéltető testületi, választottbírói, illetve közvetítői tevékenység egyes sajátosságait foglaltuk össze a következő táblázatban.

	BÉKÉLTETŐ TESTÜLET	VÁLASZTOTTBÍRÓSÁG	KÖZVETÍTŐ
AZ ELJÁRÁS CÉLJA	a fogyasztói jogvita bírósági eljáráson kívüli rendezése, a fogyasztói jogok egyszerű, gyors, hatékony és költségkímélő érvényesítése, a fogyasztói jogvita rendezése céljából egyezség létrehozása a felek között, ennek eredménytelensége esetén az ügyben döntés (ajánlás, kötelezés, elutasítás) hozatala, a fogyasztó vagy a vállalkozás kérésére tanácsot ad a fogyasztót megillető jogokkal és a fogyasztót terhelő kötelezettségekkel kapcsolatban. Fogyv. tv. 18. § (1)	meghatározott, szerződéses, vagy szerződésen kívüli jogviszonyból keletkezett vagy keletkező vita választottbírói általi eldöntése [1994. évi LXXI. tv.5. § (1).] kereskedelmi jogviszonyokban felmerült jogvitáknak állami bírósági peres eljárás helyett a felek által választott eljárásban történő eldöntése [2017. LX. tv.3. (1) 1.]	a természetes személyek és más személyek személyi és vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült azon polgári és közigazgatási jogviták rendezésének elősegítése , amelyekben a felek rendelkezési jogát törvény nem korlátozza. [Közv. tv. 1. § (1)]

¹ Csak az új Ptk. szabályait vizsgálva is legalább huszonöt olyan tényállás emelhető ki, amelyek fogyasztóvédelmi tartalmúak. Ld. a szerződéskötés és értelmezés vonatkozásában a Ptk. 6:79., 82., 86.,§-ait, az érvénytelenségre nézve 6:98-101. §-ait, a 6:103-105. §-ait, 6:114., é 131. §-át, a hibás teljesítés joganyagában a 6:157. (2) bek.-t, a 6:158., 163., 166., 168., 171. §-ait, az adásvétel, a kezesség, a garancia, a biztosítás, zálogjog egyes szabályait.)

²A választottbíráskodás fogyasztóvédelmi szempontból inkább kontra produktív vitarendezési eszköz, amelynek fogyasztóra nézve kedvezőtlen sajátosságaira tekintettel a Kúria 3/2013. Polgári jogegységi határozatot is hozott a fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltétel, vagy egyedileg meg nem tárgyalta feltételen alapuló választottbírói kikötés tisztességtelenné nyilvánításáról. Fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltétel, vagy egyedileg meg nem tárgyalta feltételen alapuló választottbírói kikötés tisztességtelen. A bíróság e kikötés tisztességtelenségét hivatalból köteles észlelni, de annak semmisségét csak akkor állapíthatja meg, ha a fogyasztó - a bíróság felhívására - arra hivatkozik.

<p style="text-align: center;">KI VEHETI IGÉNYBE?</p>	<p>a) fogyasztó: az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, aki árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje A békéltető testületre vonatkozó szabályok alkalmazásában fogyasztónak minősül a fentiekén túlmenően az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró, külön törvény szerinti civil szervezet, egyházi jogi személy, társasház, lakásszövetkezet, mikro, kis- és középvállalkozás is, amely árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje, - a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, 2013. május 21-i 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazásának kivételével</p>	<p>gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy [1994. évi LXXI. tv. 3. § (1).] kereskedelmi tevékenységet folytató felek (kereskedelmi kifejezés alatt minden kereskedelmi vagy gazdasági, szerződéses vagy szerződésen kívüli jogviszonyt érteni kell) nincs helye fogyasztói szerződésből eredő jogvita esetén [2017. LX. tv.3. (1) 7., 1.§ (3)]</p>	<p>Természetes és más személyek [Közv. tv. 1. § (1)]</p>
--	--	---	---

<p style="text-align: center;">MILYEN ÜGYEKBEN? MILYEN ÜGYEKBEN KIZÁRT?</p>	<p>fogyasztói jogvitákban: a fogyasztó és a vállalkozás közötti adásvételi vagy szolgáltatási szerződés megkötésével és teljesítésével kapcsolatos vitás ügy, valamint a fogyasztó és a vállalkozás között külön megkötésre kerülő adásvételi vagy szolgáltatási szerződés hiányában a termék minőségével, biztonságosságával, a termékfelelősségi szabályok alkalmazásával, a szolgáltatás minőségével összefüggő vitás ügy [Fogyv. tv. 2.§ s)] Kizárt: vállalkozások közötti jogvita</p>	<p>kereskedelmi vagy gazdasági, szerződéses vagy szerződésen kívüli jogviszonyból fakadó jogviták Kúria 3/2013. Polgári jogegységi határozat: Fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételen, vagy egyedileg meg nem tárgyalt feltételen alapuló választottbírói kikötés tisztességtelen. a Pp. Hetedik Részében szabályozott különleges eljárásokban és a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény hatálya alá tartozó eljárásokban elintézendő ügyek</p>	<p>személyi és vagyoni jogokkal kapcsolatban felmerült azon polgári és közigazgatási jogviták, amelyekben a felek rendelkezési jogát törvény nem korlátozza. Kizárt: Ld. Közv. tv. 1.§ (2)-(4) bekezdésében szabályozott esetek</p>
<p style="text-align: center;">MILYEN ELJÁRÁSI REND SZERINT?</p>	<p>A békéltető testület az eljárására vonatkozó részletes szabályokat a törvény keretei között szabadon állapíthatja meg. A békéltető testületek az egységes gyakorlat kialakítása érdekében valamennyi békéltető testület képviselőjének részvételével az eljárás egészére vagy egyes eljárási kérdésekre vonatkozóan országos eljárási szabályzatot készíthetnek, melyet az igazságügyért felelős miniszter hagy jóvá. A békéltető testület eljárási szabályzata nem lehet ellentétes az országos eljárási szabályzat rendelkezéseivel. (2). [Fogyv. tv. 37. § (1)-(2)]</p>	<p>A felek a választottbírói tanács által követendő eljárás szabályaiban - e törvény keretei között - szabadon állapodhatnak meg. Ennek hiányában a választottbírói tanács az eljárási szabályokat - e törvény keretei között - a belátása szerint határozza meg. [2017. évi LX. tv. 30. § (1)-(2)]</p>	<p>A Közv. tv. IV. Fejezetében foglaltak szerint.</p>

AZ ELJÁRÁS EREDMÉNYE	<ul style="list-style-type: none"> –egyezség (végrehajtható) –ajánlás (alávetés hiányában, nem végrehajtható) –kötelezés [a vállalkozás általi alávetés esetén; végrehajtható] –elutasítás (alaptalan panasz; a fogyasztó igényének bíróság előtti érvényesíthetőségét nem érinti) 	a jogerős bírósági ítéletével azonos hatályú (végrehajtható) ítélet	írásba foglalt megállapodás, amelyhez végrehajthatóság nem kapcsolódik; a megállapodás nem érinti a feleknek azt a jogát, hogy a vitás ügyben igényüket bírósági vagy választottbírói eljárás keretében érvényesítsék
	BÉKÉLTETŐ TESTÜLET	VÁLASZTOTTBÍRÓSÁG	KÖZVETÍTŐ

5. *A békéltető testület előtti eljárás egyes sajátosságairól*

5.1 *A békéltető testület előtti eljárás megindításának joghatása; a fogyasztói igény elévülésére gyakorolt hatás*

A békéltető testület eljárása a fogyasztó kérelmére indul. A békéltető testület eljárása megindításának feltétele, hogy a fogyasztó az érintett vállalkozással közvetlenül megkísérelje a vitás ügy rendezését.

A Fogyv. tv. az eljárás megindítását 2004. V. 6-ig az elévülés szempontjából nem értékelte, a régi Ptk. hatályos rendelkezéseinek értelmezésével azonban már akkor is levezethető volt az elévülés megszakítása³. 2004. V. 6-2014. III. 14. napjával bezárólag az eljárás megindítását a Fogyv. tv. már kifejezetten a fogyasztói igény elévülését megszakító körülményként értékelte, és az eljárás eredményes befejezése esetére a (rég) Ptk.-ra utaló szabállyal ismét a megszakadás jogkövetkezményét rendelte alkalmazni. Az eredménytelen befejezést pedig nyugvásra alapot adó körülménynek tekintette.⁴

A hatályos Ptk. az elévülés szabályozása körében kifejezetten is törekszik arra, hogy a „függő jogi helyzeteket”, az idő múlásával együtt járó bizonytalanságot mérsékelje.⁵ Minden bizonnyal erre vezethető vissza a Fogyv. tv. 28/A. § 2014. III. 15-től hatályos megváltozott tartalma: „(A)z eljárás megindítása esetén a Polgári Törvénykönyv elévülés nyugvására vonatkozó rendelkezései irányadók.”

A fogyasztói igény elévülése szempontjából ez a változás valamelyest pozícióvesztést jelent, mivel így az eljárás akár eredményes, akár eredménytelen lezárása csak azt jelenti, hogy az igény érvényesítésére (egy évnél hosszabb elévülési idő esetén) további egy év (egy év vagy annál rövidebb elévülési idő esetén három hónap) áll a fogyasztó rendelkezésére. A fogyasztó tehát az eljárás megindításának elévülést megszakító, annak ideje folyását újra elindító hatásától ezzel a megoldással elesett.

³ Ld. régi Ptk. 327. § (1) A követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítás ... megszakítja az elévülést. A fogyasztó vállalkozással szembeni kérelmének a békéltető testület általi közlése a vállalkozással az igény írásbeli felszólításként való értelmezési lehetőségét magábanhordozta. Nem volt azonban egyértelmű az, hogy az elévülés nyugvása szempontjából az eljárás különböző végkimenetele miként értékelendő.

⁴Fgytv. 2004. V. 6-2014. III. 15-ig hatályos 28/A. § Az eljárás megindítása az elévülést megszakítja. Az eljárás eredményes befejezése után az elévülésre a Ptk. 327. §-a (1) és (2) bekezdésében, az eljárás eredménytelensége esetén a Ptk. 326. §-a (2) bekezdésében foglaltak irányadók.

⁵ Erre tekintettel mellőzte a teljesítésre történő írásbeli felszólításhoz fűzött, az elévülés megszakadásában megmutatózó joghatást.

5.2. A függetlenség követelménye

A békéltető testületek a megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamarák mellett működnek. A Pénzügyi Békéltető Testület kivételével állam - a költségvetési törvényben meghatározott mértékben ügyszámarányosan –az állam gondoskodik

A testület függetlenségét és szakmai kompetenciáját a Fogyv. tv. a testületi tagokkal szemben támasztott összeférhetetlenségi és képesítési előírásokkal biztosítja.⁶ A korábbiakban tárgyalt fogyasztó-fogalom 2012. július 29-i módosítása kapcsán ugyanakkor joggyakorlati kérdésként vetődött fel, hogy ez a változás lehetővé teszi-e a hatálybalépést követően azt, hogy vállalkozó békéltető testületi eljárást kezdeményezzen olyan jogvitában, amely 2012. július 29-ét megelőzően létrejött jogviszonyból fakad. A békéltető testületek tagjai kamarai vezetői szintű és nyomatékos jogértelmezési „iránymutatást” kaptak arra vonatkozóan, hogy a kibővített fogyasztó-fogalom alapján az e körbe vonható vállalkozások olyan ügyekben is indíthatnak békéltető testületi eljárást, amelyek július 29-e előttiak.

Erre a kérdésre a módosító törvény kifejezett választ nem adott. A függetlenség követelményét szem előtt tartó tagok véleménye szerint azonban a tájékoztatás nyilvánvalóan nem felelt meg a jogszabályok helyes értelmezése követelményének, és nem is kötelezte ugyan a békéltető testület tagjait, de alkalmas lehetett arra, hogy ennek alapján a testületek tagjai elbizonytalanodjanak, ha álláspontjuk nem egyezik meg a kamara által adott jogértelmezéssel.

A módosító és a módosított jogszabálynak a jogalkotásról szóló törvénnyel összhangban lévő értelmezése szerint vállalkozó “fogyasztóként” csak olyan ügyekben fordulhat a békéltető testülethez, amelyek 2012. július 29-ét, tehát a hatálybalépést követően keletkezett jogviszonyokból keletkeztek.

A törvényi kritériumoknak megfelelő vállalkozások 2012. július 29-étől a Fogyv. tv. fogalmi szerint fogyasztónak minősülnek. Nincs azonban rendelkezés arra nézve, hogy a folyamatban lévő ügyekben, illetve a hatályba lépést megelőzően keletkezett jogviszonyokra is alkalmazni kell-e a törvény rendelkezéseit. Törvényi követelmény, és ezen alapuló általános jogalkotási gyakorlat szerint a jogszabályok kifejezetten rendelkeznek arról, ha a hatályba lépést megelőző időszakra is ki akarják terjeszteni az új norma hatályát.

A módosító törvény 1. §-ához fűzött indokolás szerint a módosítás értelmében a Fogyv. tv. védelmi rendszere “a jövőben kiterjed például a tisztán fogyasztói minőségben eljáró vállalkozásokra is.” A “jövőben tisztán fogyasztói minőségben eljáró vállalkozás” kitétel nem értelmezhető másként, mint hogy a vállalkozás a módosítás hatályba lépésétől járhat csak el tisztán fogyasztói minőségben, mert a Fogyv. tv. csak 2012. júliustól ad a vállalkozásoknak (e törvény alkalmazhatósága szempontjából) fogyasztói státuszt. Július 29. előtt egy vállalkozás nem járhatott el tisztán fogyasztói minőségben, mert akkor még nem volt fogyasztó. Ha július 29-e előtt kötött szerződést, azt fogyasztói minőségben nem tehetette.

A jogalkotásról szóló törvény 15. §-a az alábbiak szerint rendelkezik:

15. § (1) A jogszabályi rendelkezést - ha jogszabály eltérően nem rendelkezik - a hatálybalépését követően

- a) keletkezett tényekre és jogviszonyokra, valamint
 - b) megkezdett eljárási cselekményekre
- kell alkalmazni.

⁶Fogy. tv. 22-26.§§

A fogyasztó fogalmát kiterjesztő módosító törvény a hatály tekintetében nem rendelkezett a jogalkotási törvény fent hivatkozott szabályától eltérően, így a vállalkozások csak a módosítás hatályba lépését követően keletkezett tények és jogviszonyok kapcsán kezelendők fogyasztóként a békéltető testületi eljárásokban.

Végkövetkeztetésként tehát csak az volt levonható, hogy a békéltető testületeknek az olyan ügyekben való eljárásra nincsen hatásköre, amely ügyekben a vita alapjául szolgáló szerződés, jogviszony 2012. július 29-e előtt keletkezett.

5.3. A békéltető testület perbeli jogképességének „ontogenezise”; avagy ki a békéltető testületi határozat bírói felülvizsgálatára irányuló per alperese

5.3.1. A „joghézagos időszak” joggyakorlata: alperes a fogyasztó

A békéltető testületek jogrendbe iktatása egy *alapkérdés* nyitva hagyott. Kezdetből fogva egyértelmű volt, hogy a békéltető testületek a megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamarák mellett működnek, ugyanakkor *jogalanyiságukra* nézve semmilyen rendelkezést nem tartalmazott jogrendünk egyetlen szabálya sem. Polgári jogi értelemben – ilyen státuszt kifejezetten biztosító törvényi rendelkezés hiányában - a békéltető testület nem rendelkezett még csak célhoz kötött, relatív jogképességgel sem.

Perjogilag viszont a jogi státusz törvényi rendezetlensége *perbeli jogképességgel kapcsolatos gondokat* okozott annak következtében, hogy a testület határozatával szemben ugyan fellebbezésnek helye nem volt, bírói felülvizsgálatára azonban a Fogyv. tv. lehetőséget adott.

1978. III. 1-től 2008. VIII. 31-ig a határozat „érvénytelenítését” lehetett kérni a bíróságtól. A fél a határozatnak a részére történt kézbesítésétől számított tizenöt napon belül keresettel a határozat érvénytelenítését kérhette a békéltető testület székhelye szerint illetékes megyei bíróságtól, ha a tanács összetétele vagy eljárása nem felelt meg e törvény rendelkezéseinek, vagy a 19. § (1) bekezdése alapján a békéltető testületnek nem volt hatásköre az eljárásra. A bíróság ítélete kizárólag a határozat érvénytelenítésére vonatkozhatott. [34. § (3) és (5) bek.]. Nem volt azonban „kapaszkodó” arra nézve, hogy a fél ki ellen indíthatja meg a pert.

Ez a joghézag vezetett aztán ahhoz, hogy a joggyakorlat az irányadónak szánt döntések meghozataláig bizonytalanná vált. Egy ügyben⁷ a vállalkozás (akkori terminológia szerint gazdálkodó szervezet) mint felperes, keresetében az ajánló határozat érvénytelenítését kérte, alperesként az ajánlást hozó békéltető testületet megjelölve.

A hivatkozott döntvény nagyon alapos és logikailag zárt, ezért részletes ismertetést kívánó érveléssel jutott el annak kimondásáig, hogy a békéltető testület határozatának érvénytelenítése iránt indított perben *alperesként az ellenérdeklő felet és nem a békéltető testületet kell perbe állítani*, illetve ahhoz a megállapításhoz, hogy *a békéltető testület nem jogi személy, perbeli jogképességgel nem rendelkezik, a polgári perben félként nem járhat el*.

Az alperes békéltető testület elsődlegesen a per megszüntetését kérte, jogi személyiségének, illetve perbeli jogképességének hiányára, valamint az alperes személyének téves megjelölésére utalással. Álláspontja szerint a bírósági eljárásban a felek eredeti jogállása nem változik, ebből következően a keresetet nem a határozatot hozó testülettel, hanem a vitában érdekelt féllel szemben kell előterjeszteni.

⁷BDT2005. 1182.(Pécsi Ítéletóktábla Pkf. III. 20 064/2005/2.)

Az elsőfokú bíróság a pert megszüntette, mert a B. Megyei Kereskedelmi és Iparkamara által működtetett *alperes jogi személyiséggel nem rendelkezik*.

Az elsőfokú bíróság végzése ellen a *felperes fellebbezett*, amelyben annak hatályon kívül helyezését és az elsőfokú bíróságnak a per további tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasítását kérte. *Álláspontja* szerint a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: *Fogyv. tv.*) 34. § (3) bekezdése *perbeli jogképességgel ruházza fel a békéltető testületet*, azáltal, hogy eljárását és határozatát bizonyos körben bírói felülvizsgálat tárgyává teszi. Amennyiben viszont az elsőfokú bíróság úgy ítélte meg, hogy a békéltető testület - perbeli jogképesség hiányában - tévesen került alperesként megjelölésre, a keresetet a perbeli jogképességgel rendelkező B. Megyei Kereskedelmi és Iparkamarával szemben előterjesztettnek kellett volna tekintenie, illetve figyelmeztetnie kellett volna az új alperes perbevonásának lehetőségére. Sérelmezte, hogy az elsőfokú végzés nem jelöli meg egyértelműen, hogy ki tekinthető az általa érvényesített igény alperesének. Ezzel kapcsolatosan kifejtette, hogy az ellenérdekű fél alperesként perben nem állhat, mert a kereset tárgya kizárólag a határozat érvénytelenítése, így a döntés közvetlenül a fogyasztóra - aki a Fogyv. tv. 34. § (1) bekezdése alapján a tanács határozatától függetlenül érvényesítheti igényét bírósági úton - nem terjed ki. A fellebbezésben II. rendű alperesként perbe vonta a B. Megyei Kereskedelmi és Iparkamarát.

A Pécsi Ítéletábla a fellebbezést nem találta alaposnak.

A Pp. 48. §-a értelmében a perben fél az lehet (perbeli jogképesség), akit a polgári jog szabályai szerint jogok illethetnek és kötelezettségek terhelhetnek. ... Egy szervezet csak abban az esetben válik jogi személlyé, ha jogképességét az állam törvénnyel, vagy a törvény alapján egyéb aktussal elismeri. A kereskedelmi és iparkamarák, mint köztestületek [Ptk. 65. § (2) bek., a gazdasági kamarákról szóló 1999. évi CXXI. törvény 3. § (1) bek.] a Ptk. 65. § (1) bekezdése értelmében jogi személyiséggel rendelkeznek. *A békéltető testületet*, mint a területi gazdasági kamarák mellett működő független testületet [Fogyv. tv. 18. § (2) bek.] *sem jogszabály, sem pedig annak felbatalmazása alapján más rendelkezés nem nyilvánította jogi személlyé*, költségvetési szervnek nem tekinthető, így az anyagi jogi szabályokra tekintettel *a polgári perben félként nem járhat el*.

Az anyagi jog szabályai mellett azonban az eljárási törvény bizonyos esetekben polgári jogi jogképességgel nem rendelkező szervezeteket is felruház perbeli jogalanyisággal. Így a Pp. 343. § (3) bekezdése lehetővé teszi, hogy sajtó-helyreigazítási perekben az (1) bekezdés keretei között az a sajtószerző is félként járjon el, amelyiknek egyébként nincs perbeli jogképessége. A közigazgatási határozat felülvizsgálata iránti perekben a Pp. 327. § (4) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján félként járhat el a perbeli jogképességgel nem rendelkező közigazgatási szerv is. *A felperes által hivatkozott Fogyv. törvény 34. § (3) bekezdése* azonban csak a tanács által hozott határozat - korlátozott - bírói felülvizsgálatának lehetőségét teremti meg, és *nem tekinthető olyan kifejezett jogszabályi rendelkezésnek, amely a jogi személyiséggel nem rendelkező békéltető testületet perbeli jogalanyisággal ruházza fel*.

Alaptalanul sérelmezte a felperes, hogy az elsőfokú bíróság az alperesként megjelölt szervezet perbeli jogképességének hiányát észlelve, a keresetet nem a jogi személyiséggel rendelkező B. Megyei Kereskedelmi és Iparkamarával előterjesztettként bírálta el. A fellebbezésben hivatkozott határozatában (Gf. II. 30 458/1986., BH1987. 176) a Legfelsőbb Bíróság azt fejtette ki, hogy a keresetlevél idézés kibocsátása nélkül nem utasítható el, ha a keresetet valamely gazdálkodó szervezet jogi személyiséggel nem rendelkező szervezeti egysége ellen terjesztették elő, de a keresetlevélből megállapítható annak a jogi személynek a neve, amelyet a szervezeti egység vezetője képviselhet [Ptk. 30. § (2) bek.]. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a felperes nem a képviselő, hanem a képviselt gazdálkodó szervezet marasztalását kérte.

A békéltető testület azonban nem a kamara szervezeti egysége, hanem a Fogyv. tv. korábban már hivatkozott 18. § (2) bekezdése értelmében a területi gazdasági kamara mellett működő független testület, amely a Fogyv. tv. 18. § (1) bekezdésében meghatározott célok elérése érdekében speciális feladatokat lát el. A Ptk. 30. § (2) bekezdésének szabálya tehát a perbeli esetben nem alkalmazható, így az erre a jogszabályi rendelkezésre épülő eseti döntésben kifejtett jogelv sem lehet irányadó.

Ugyancsak nem sértett jogszabályt az elsőfokú bíróság, amikor a felperes figyelmét nem hívta fel az alperes perbeli jogképességének hiányára, és nem figyelmeztette az új alperes perbe vonásának lehetőségére. A felperes fellebbezésében álláspontjának alátámasztására felhívott BH1994. 460 számú eseti döntést a Polgári perrendtartás akkor hatályos rendelkezéseivel összhangban kell értelmezni. A hivatkozott határozat meghozatalának időpontjában az eljárási törvény a bíróságok feladatává tette az igazság kiderítését, a perek alapos tárgyalását, és ennek érdekében a mainál lényegesen szélesebb körben írt elő tájékoztatási kötelezettséget (Pp. 3. §). A Pp. jelenleg hatályos 3. § (3) bekezdése csak a bizonyítás körében, míg a 7. § (2) bekezdése a perbeli eljárási jogok és kötelezettségek tekintetében fogalmazza meg a bíróság tájékoztatási kötelezettségét, az utóbbi esetben azonban csak a jogi képviselő nélkül eljáró fél irányában. Nem volt tehát az elsőfokú bíróságnak olyan kötelezettsége, hogy a jogi képviselővel eljáró felperes figyelmét felhívja az új, perbeli jogképességgel rendelkező alperes perbevonásának szükségességére.

Helyesen járt el ezért az elsőfokú bíróság, amikor az alperes perbeli jogképességének hiányát észlelve a pert a Pp. 157. § a) pontja alapján - utalással a Pp. 50. § (1) bekezdésére, 130. § (1) bekezdés e) pontjára és 158. § (1) bekezdésére is - megszüntette.

Kellő alap nélkül kifogásolta a felperes azt is, hogy az elsőfokú bíróság nem jelölte meg egyértelműen, hogy az általa érvényesített igény perelhető alperesének kit kell tekinteni. Előre bocsátja a másodfokú bíróság, hogy a Pp. 121. § (1) bekezdésének b) pontja értelmében a keresetlevélben fel kell tüntetni - egyebek mellett - a feleket és azok perbeli állását. Ebből következően *nem a bíróság, hanem a felperes kötelezettsége annak a személynek a megjelölése, akivel szemben igényét érvényesíteni kívánja, tehát akít a perben az alperes jogállása megillet.* Ettől függetlenül az elsőfokú bíróság a 2004. december 6. napján kelt végzésében kifejtette, hogy nem a békéltető testületet, hanem az ellenérdekű felet kell alperesnek tekinteni, amely elsőfokú bírói állásponttal a másodfokú bíróság is maradéktalanul egyetért.

A Fogyv. tv. 18. § (1) bekezdése szerint a békéltető testület eljárásának célja a fogyasztó és a gazdálkodó szervezet közötti vitás ügy egyezsége alapuló rendezésének megkísérlése, ennek eredménytelensége esetén pedig az ügy eldöntése. A Fogyv. tv. 34. § (2) bekezdése értelmében a tanács határozata ellen fellebbezésnek helye nincs, azonban a bíróságtól a határozat érvénytelenítése kérhető, a (3) bekezdésében meghatározott okokból. A Fogyv. tv. 34. § (3) bekezdése szerint a fél a határozatnak a részére történt kézbesítésétől számított tizenöt napon belül keresettel a határozat érvénytelenítését kérheti a békéltető testület székhelye szerint illetékes megyei bíróságtól, ha a tanács összetétele vagy eljárása nem felelt meg e törvény rendelkezéseinek, vagy a 19. § (1) bekezdése alapján a békéltető testületnek nem volt hatásköre az eljárásra. Az (5) bekezdés kimondja, hogy a bíróság ítélete kizárólag a határozat érvénytelenítésére vonatkozhat, a bíróság eljárására pedig a (6) bekezdés értelmében a Polgári perrendtartás rendelkezései az irányadók. Nem ad ugyanakkor eligazítást a jogszabály abban a kérdésben, hogy kit kell az érvénytelenítési per alperesének tekinteni.

A békéltető testület eljárása során ellenérdekű felek jogvitáját rendezzi vagy a Fogyv. tv. 30. § (1) bekezdése szerinti egyezséggel, amelyet a tanács a jogszabályoknak való megfelelés esetén

határozattal jóváhagy, vagy a Fogyv. tv. 32. §-ában meghatározott ajánlást, illetve kötelezést tartalmazó határozattal. A felperes helyesen hivatkozott arra, hogy a bíróság ítélete kizárólag e határozatok érvénytelenítésére szorítkozhat, vagyis a bírósági eljárás célja a törvény garanciális szabályai érvényesülésének biztosítása, nem pedig a döntés érdemének felülbírálata. *Annak ellenére azonban, hogy az érvénytelenítő ítélet a vitás ügyletet nem érinti, a tanács határozatát - amely a keresettel élő félnek az ellenérdekű féllel szemben fennálló vitáját rendezzi - hatályától megfosztja, ezáltal közvetlenül is kihát a vitában érdekelt másik félre.* Helyes tehát az alperesnek az az álláspontja, hogy *a keresettel élő fél a jogvédelmet nem a békéltető testülettel, hanem az ellenérdekű féllel szemben kéri, ezért alperesként is az ellenérdekű felet kell perbe vonni.*

A Pécsi Ítéltábla megállapítása szerint *a békéltető testület eljárására és határozatának bírósági felülvizsgálatára vonatkozó rendelkezések nagyon sok hasonlóságot mutatnak az 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Vb. tv.) által szabályozott választottbírósági eljárással.*

A Vb. tv. 54. §-a is kizárja a választottbíróság ítélete elleni fellebbezést, de lehetővé teszi az ítélet bíróság előtti érvénytelenítését. A Vb. tv. 55. § (1) bekezdése kimondja, hogy a fél, továbbá az, akire az ítélet rendelkezést tartalmaz, a választottbíróság ítéletének részére történt kézbesítésétől számított hatvan napon belül keresettel az ítélet érvénytelenítését kérheti, az 55. §-ban felsorolt okokból. A Vb. tv. 56. § (2) bekezdése szerint a bíróság ítélete kizárólag a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére szorítkozhat. A választottbírósági törvény a fogyasztóvédelmi törvényhez hasonlóan nem határozza meg, hogy alperesként kinek kell perben állnia, a bírói gyakorlat azonban teljesen egyértelmű abban, hogy nem a választottbíróságot, hanem az ellenérdekű felet kell a per alperesének tekinteni.

A Polgári perrendtartás azonban szabályoz olyan eljárást is, amikor a határozatot hozó szervet kell alperesként perbe vonni. A közigazgatási határozat felülvizsgálata iránt indított perek eljárási szabályai körében a Pp. 327. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a keresetet az ellen a közigazgatási szerv ellen kell indítani, amelyik a felülvizsgálni kért határozatot hozta. A Pp. 324. § (2) bekezdéséből következően ez az eljárás az államigazgatási szerv vagy államigazgatási ügy intézésére feljogosított más szerv hatósági államigazgatási ügyben hozott határozatának felülvizsgálatát célozza. Az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény 3. § (3) bekezdése értelmében államigazgatási ügynek az az ügy minősül, amelyben a közigazgatási szerv az ügyfelet érintő jogot vagy kötelességet állapít meg, adatot igazol, nyilvántartást vezet, vagy hatósági ellenőrzést végez. A felülvizsgálni kért határozattal tehát az államigazgatási szerv - fő szabályként - nem ellenérdekű felek jogvitáját rendezzi, hanem közhatalmi jogosítványát gyakorolva határozatában jogokat és kötelezettségeket állapít meg.

Mindezekre figyelemmel a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság végzését helybenhagyta.

A *Legfelsőbb Bíróság Elvi Bírósági Határozatban*⁸ adott jogértelmezést arra nézve, hogy *a békéltető testület határozatának érvénytelenítésére irányuló per nem közigazgatási per.*

Az alperes békéltető testület ajánlás jellegű határozatot hozott, amelynek bírósági felülvizsgálatát a felperes vállalkozó kérte. A megyei bíróság az alperes határozatát érvénytelenné nyilvánította. A bíróság a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Fgyt.) 34. §-ának (3) bekezdésében meghatározott jogkörében eljárva azt vizsgálta, hogy az alperes eljárása megfelelt-e az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény (a továbbiakban: Áe.) előírásainak. Megállapította, hogy az alperes az Áe. 26. §-ának (1)

⁸EBH2005. 1284. (Legf. Bír. Kfv. IV. 37.084/2005. sz.) Megjelent: Legfelsőbb Bíróság Határozatainak Hivatalos Gyűjteménye 2005/1.

bekezdésében meghatározott tényállás-tisztázási kötelezettségének nem tett eleget, határozatát a felperes által megjelölt bizonyíték figyelmen kívül hagyásával hozta.

A jogerős ítélet ellen az alperes terjesztett elő felülvizsgálati kérelmet, amelyben annak megváltoztatását és a kereset elutasítását kérte.

Hivatkozott arra, hogy eljárására nem az Áe. szabályait kell alkalmazni, hanem az Fgyt. 37. §-a alapján az eljárására vonatkozó részletes szabályokat az Fgyt. keretei között szabadon állapíthatja meg. Álláspontja szerint a határozat-érvénytelenítésre irányuló peres eljárásban a 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) XX. fejezetének előírásai nem alkalmazhatóak.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a megyei bíróság téves jogi álláspontra helyezkedett, amikor úgy ítélte meg, hogy a határozat érvénytelenítése körében az alperes eljárását abból a szempontból kell vizsgálni, hogy megfelel-e az Áe. előírásainak. Az Fgyt. 34. §-ának (3) bekezdése ugyanis az eljárási szabálysértés vonatkozásában kifejezetten az Fgyt. rendelkezéseire utal („eljárása nem felelt meg e törvény rendelkezéseinek”) Az Fgyt. 34. §-ának (6) bekezdése nem a Pp. XX. fejezetének, hanem a Polgári perrendtartás általános szabályainak alkalmazását írja elő.

A Legfelsőbb Bíróság határozatában foglaltak és a hivatkozott BDT2005. 1182. azonos analogikus alapként indult ki és jutott azonos következtetésre a választott bíraskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Vtv.) szabályaiból.

A választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti perben alperesként a választottbírói eljárásban szereplő alperest, nem pedig a választottbírói eljárást kell perbe állítani. Ennek megfelelően - amennyiben a jelen perben a felperes a békéltető testület határozatának érvénytelenítését kéri - alperesként a panasszal érintett gazdálkodó szervezetet (vállalkozót) kell perbe vonni.

A fent ismertetett iránymutató határozatok - konzisztens érvrendszerük ellenére is – *diszfunkcionális következményekkel* jártak. A bírói felülvizsgálat nem a fogyasztó érvényesített igényének anyagi jogi elbírálását érintette, a fogyasztó ebben a perben „bizarr” perjogi helyzetbe került, mert ő kényszerült a testület határozata törvényességének megvédésére, a elvesztesség következményeinek a viselésre, holott a határozat törvényességének befolyásolására az eljárás során kevés hatása lehetett.

5.3.2. *A joghézag betöltése: a per alperese a békéltető testület*

A Fogyv. tv.-nek a testület határozata bírósági felülvizsgálatára vonatkozó vizsgált rendelkezése a 2008. XLII. tv.⁹ 35.§-val 2008. IX. 1.-től módosult.

A törvényhozó – észlelve és kitöltve a diszfunkcionális jogértelmezésre lehetőséget adó korábbi joghézagot - egyértelművé tette, hogy a határozat érvénytelenítése iránti *per a békéltető testülettel szemben kell megindítani*. Tételesen is kimondja, hogy az ilyen perben *a testület – ha jogi személyiséggel nem is, de – perbeli jogképességgel és cselekvőképességgel rendelkezik*.¹⁰

A módosítás változtat az érvénytelenítés terminológiáján is, felváltva azt a határozat hatálytalanításával. Ennek dogmatikája kidolgozatlanok tűnik. Megállapítható általánosságban is, hogy az alternatív vitarendezési fórumok közül a választottbírói és a békéltető testület határozatainak bírósági felülvizsgálata során alkalmazott törvényi szóhasználat, a felülvizsgálat eredményeként hozható határozatok joghatására alkalmazott minősítések (megsemmisítés,

⁹2008. évi XLII. törvény a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény, valamint egyes kapcsolódó törvények módosításáról

¹⁰Fgytv. 34. § (5) bekezdése

érvénytelenítés, hatálytalanítás) mögötti törvényhozói megfontolások nem világosak, bár önmagukban érdemi következménnyel nem járnak. Mindegyik esetben a joghatás kiváltására való alkalmatlanság áll be.

Differenciálttá vált ugyanakkor a Fogyv. tv.-ben az, hogy ki és milyen okra hivatkozással kérheti a békéltető testületi határozat hatálytalanítását.¹¹

A fél (tehát akár a fogyasztó, akár a vállalkozás) a *kötelezést tartalmazó* határozat, illetve *az ajánlás* részére történt kézbesítésétől számított tizenöt napon belül keresettel annak hatályon kívül helyezését kérheti a békéltető testület székhelye szerint illetékes megyei bíróságtól (2012. 01. 01-től törvényszéktől), ha

- a) a tanács összetétele vagy eljárása nem felelt meg *e törvény* rendelkezéseinek,
- b) a 18. § (1) bekezdése alapján a békéltető testületnek nem volt hatásköre az eljárásra, vagy
- c) a 29. § (4) bekezdésében meghatározott okból¹² a kérelem meghallgatás nélküli elutasításának lett volna helye.

A *vállalkozás* az ajánlás hatályon kívül helyezését a (3) bekezdésben foglaltakon túl - az ajánlás részére történt kézbesítésétől számított tizenöt napon belül - *akkor is* kérheti a békéltető testület székhelye szerint illetékes megyei bíróságtól (2012. 01. 01-től törvényszéktől), *ha az ajánlás tartalma nem felel meg a jogszabályoknak.*

2018. 01. 01-től a bíróság eljárására egyebekben a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) I-XXX. fejezetének rendelkezései irányadók.

6. A békéltető testület határozatának bírói felülvizsgálata a jogszabályoknak való megfelelés szempontjából

A vállalkozó által indítható hatálytalanítási per alapjául szolgáló „ha az ajánlás tartalma nem felel meg a jogszabályoknak” fordulat felveti azt a kérdést, hogy *a felülvizsgáló bíróság ennek megítélésével nem válik-e a fogyasztói igény anyagi jogi kérdéseinek elbírálójává.* Könnyű ugyanis belátni, hogy a jogszabályoknak való meg nem felelés csak a vonatkozó anyagi jogi (részben eljárásjogi, bizonyítási) szabályok helyes vagy helytelen alkalmazásának bírói megítélését jelentheti.

A kutatás körébe vont ilyen tárgyú bírósági határozatokat vizsgálva, egyértelműn állapítható meg, hogy a kérdéses bírósági felülvizsgálat a határozat jogi megalapozottágát érintette.

- a) A Kúria egyik (a Pénzügyi Békéltető Testület által hozott ajánlás hatályon kívül helyezése iránti eljárásban hozott) határozatában¹³ kifejtette: „A bíróságnál ... az ajánlás hatályon kívül helyezését lehet kérni; egyfelől formai-alaki, a testületre vonatkozó, tulajdonképpeni eljárási okokból, de az arra jogosult akkor is kérheti a hatályon kívül helyezést, ha az ajánlás nem felel meg a jogszabályoknak (anyagi jogszabályoknak). A bírósági vizsgálat tehát arra vonatkozik, hogy jogszerű-e az alperes ajánlása. További sajátosságát a per alapjául szolgáló eljárásban született ajánlás adja az ügynek, annak folytán, hogy az alperes Testület ajánlása jogszerűségének megítélése a per tárgya - miközben az ajánlás annak alapján született, hogy valójában jogvita a pénzügyi felperes és az egyik ügyfele (fogyasztó) között van - s az ajánlás erre vonatkozik -, de a kérelmező kérésére

¹¹ 34. § (3)-(4) bekezdése

¹² Az elnök a kérelmet - meghallgatás kitűzése nélkül - elutasítja, ha megállapítható, hogy a felek között ugyanabból a ténybeli alaptól származó ugyanazon jog iránt korábban más békéltető testület előtt eljárást indítottak, közvetítői eljárást indítottak, per van folyamatban vagy annak tárgyában már jogerős ítéletet hoztak.

¹³Kúria Pfv. 20.129/2016/5.,

született az ajánlás és a felperesnek szól. Ez az ügy tehát az említett kérelmező ügyfél jogvitáját nem dönti el (a kérelmező nem szerepel az ügyben)...

„A bíróságnak az alperes eljárását és eredményét, annak jogszerűségét kellett megítélni, annak alapján, amit az ottani sajátos eljárásban feltártak.”

- b) Egy másik kúriai döntés¹⁴ releváns tényállása szerint a jogerős ítélettel szemben az alperes nyújtott be felülvizsgálati kérelmet a másodfokú ítélet hatályon kívül helyezését és az elsőfokú ítélet helybenhagyását kérve. Álláspontja szerint a másodfokú ítélet jogszabálysértő, mivel az alperes a jogvita során csupán ajánlást hozott, de a jogvitát ellentétben a jogerős ítélettel nem döntötte el, az ajánlás tartalmának pedig csak annyiban kell megfelelnie a jogszabályoknak, hogy az nem tartalmazhat olyan megoldást, amelyre jogszabály adta lehetőség nincs. Álláspontja szerint ezen perekben a bíróságnak nem az a feladata, hogy az ajánlást érdemben felülbírálják, hanem az, hogy abban a kérdésben foglaljanak állást, hogy nem hozott-e az alperes olyan ajánlást, amelynek tartalmát jogszabály kizárja. A jogszabályi keretek között pedig nincs akadálya annak, hogy a felek az alperes ajánlásában foglaltak szerint teljesítsék együttműködési kötelezettségüket. Hivatkozása szerint továbbá a másodfokú bíróság túlterjeszkedett a kereseti kérelmen, amikor nem kizárólag azt vizsgálta, hogy az ajánlás tartalma megfelel-e a jogszabályoknak, hanem azt is, hogy melyik fél álláspontja a megalapozott, így kereseti kérelem nélkül döntötte el a felek jogvitáját. Álláspontja szerint a bíróság kizárólag az esetben helyezheti hatályon kívül az ajánlást, ha az abban foglaltakat jogszabály kizárja, másrészt pedig a bíróságnak a kérelemhez kötöttség keretén belül el kellett volna utasítani a felperesek keresetét, mivel a felperesek és a beavatkozó jogvitáját kívánták vele eldönteni, ugyanakkor a jogvitában érdekelt adóstársak peres félként, valamennyien a perben nem vettek részt.
- A Kúria álláspontja szerint azonban az alperes megalapozatlanul hivatkozott arra, hogy az ajánlás tartalmára korlátot csak az jelent, ha azt jogszabály kizárja. Az alperes helytelen értelmezését adta az ajánlás jogintézményének, amikor arra hivatkozott, hogy nincs jelentősége, ha az ajánlás esetleg érdemben nem helyes (mivel esetleg téves döntést tartalmaz), mert csak azt kell vizsgálni, hogy az ajánlásban adott megoldást jogszabály kizárja-e.
- Az alperesi jogértelmezési elvétől eltérően az Alaptörvény 28. cikk alapján a bíróságoknak a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak. Ez alapján pedig az alperes ajánlása sem felelhet meg pusztán annak a formális célnak, hogy jogszabály kizárja-e, hanem a ... jogviszonyok szereplőinek magatartását befolyásolni képes, nyilvánosságra is hozható ajánlásnak tartalmilag is meg kell felelnie a jogszabályoknak.
- A Kúria már korábban is rámutatott arra (BH 2014.277.), hogy az ajánlás hatályon kívül helyezése iránti perben a bíróságnak azt kell elbírálnia, hogy az alperes helyesen döntött-e az ajánlásában az adott tényállás mellett.
- A tényállás összevetése a levonható jogi következtetésekkel pedig nyilvánvalóan annak mérlegelésével jár - mint ahogy azt az alperes is tette az ajánlás meghozatala előtt - hogy a jogvitában érdekelt felek eljárása a jogviszony előírásainak megfelel-e, még akkor is, ha az ajánlás nem érinti a fogyasztó jogát, hogy igényét bírósági eljárás keretében érvényesítse.
- c) A békéltető testület jogszabályoknak való meg nem felelése akkor is megállapítható, ha a testület határozata ténybelileg nincs megalapozva, azaz a feltárt bizonyítékok alapján okszerű következtetés a fogyasztó igényének megalapozottságával kapcsolatosan nem vonható le.

¹⁴Kúria Pfv. 20.198/2015/3.

A békéltető testület által lefolytatott alternatív vitarendezési eljárás a bizonyítás korlátozott lehetőségét teremti meg, szemben a bírósági eljárás Pp.-ben szabályozott bizonyítási eljárásra vonatkozó teljes eszköztárával. A szabályozás logikájából következik, hogy a kérelem megalapozatlanságának megítélésére meghallgatás tartása nélkül, vagy érdemi vizsgáldást követően is sor kerülhet. A kérelem megalapozottnak - az alternatív vitarendezési eljárásban rendelkezésre álló korlátozott bizonyítási lehetőségek mellett - viszont csak akkor tekinthető, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok (elsősorban okiratok és egybehangzó nyilatkozatok) alapján kétségmentesen állapítható meg a fogyasztó kérelmében tett állításainak valóságtartalma. Ennek hiányában az alternatív vitarendezési eljárásban a kérelem megalapozottságáról döntés nem hozható. A rendelkezésre álló adatok alapján megalapozott döntés nem volt hozható, ezért az alperes akkor járt volna el helyesen, ha az érdemi vizsgálat lefolytatását követően a fogyasztó kérelmét elutasítja.¹⁵

Erre figyelemmel érdemben helyesen helyezte hatályon kívül a bíróság az alperes eljáró tanácsának döntését, mert az a kérelemről megalapozatlanul, egyoldalú előadás alapján határozott. Az ily módon elfogadott ajánlás pedig nem felel meg a jogszabályoknak. Az ajánlás hatályon kívül helyezésének azonban nem az az indoka, hogy az eljárást meg kellett volna szüntetni, - mivel a megszüntetés Fgytv. 31. § (3) bekezdésében írt feltételei nem álltak fenn -, hanem 34. § (4) bekezdése, mivel az ajánlás tartalma nem felel meg a jogszabályoknak.

További határozatok részletes bemutatása nélkül is megállapítható, hogy a testület ajánlásának vagy köztelelezést kimondó határozatának vállalkozás által kért bírósági felülvizsgálata kapcsán *a bíróságok érdemben vizsgálják, hogy a feltárt bizonyítékok megalapozzák-e a testület határozatát, illetve, hogy a határozat jogi indokolása összhangban áll-e az alkalmazott vagy alkalmazandó jogszabályok rendelkezéseivel.*

A határozat hatályon kívül helyezése viszont nem a fogyasztói igény jogosságát vagy jogtalanságát jelenti, hanem csak azt, hogy a testület által lefolytatott eljárás adatai alapján a testület hozhatott-e olyan határozatot, amely a jogszabályoknak megfelel. A bíróság általi hatályon kívül helyezés a fogyasztót nem zárja el attól a lehetőségtől, hogy igényét az arra vonatkozó szabályok szerint peren kívüli eljárással (fizetési meghagyás) vagy a feltételek fennállta esetén peres eljárásban keresettel kísérelje meg érvényesíteni.

¹⁵Kúria Pfv. 20.635/2013/4.

7. A vitarendezés hatékonyságának növelése irányába mutató törvénymódosítások; jogértelmezési bizonytalanságok

A Fogyv. tv. 2015. IX. 11-től hatályos módosított¹⁶ 29. § (8) bekezdése a vállalkozás együttműködési kötelezettségének új tartalmú és valódi szankcióval terhelt meghatározása szerint a meghallgatásra vonatkozó értesítésben a vállalkozást fel kell szólítani, hogy az értesítés részére történt kézbesítésétől számított nyolc napon belül írásban nyilatkozzon (a továbbiakban: válaszirat) a fogyasztó igényének jogosságát és az ügy körülményeit, valamint a tanács döntésének kötelezéseként történő elfogadását (a továbbiakban: eseti alávetés) illetően, nyilatkozatában jelölje meg az állításait alátámasztó tényeket és azok bizonyítékait, valamint csatolja azokat az okiratokat (ezek másolatát), amelyek tartalmára bizonyítékként hivatkozik. Figyelmeztetni kell a vállalkozást, hogy egyezség létrehozatalára feljogosított személy részvételét köteles biztosítani a meghallgatáson, továbbá az ügy érdemére vonatkozó nyilatkozattételének elmaradása esetén a tanács a rendelkezésére álló adatok alapján határoz. Az értesítés kiterjed a (11) bekezdésben meghatározott együttműködési kötelezettségről történő tájékoztatásra, valamint arra, hogy annak megsértése esetén a fogyasztóvédelmi hatóság általi bírságkiszabásra kerül sor.

A hivatkozott (11) bekezdés¹⁷ szerint a vállalkozást a békéltető testületi eljárásban együttműködési kötelezettség terheli, ennek keretében köteles a (8) bekezdésben rögzített tartalommal, az ott említett határidőn belül válasziratát megküldeni a békéltető testület számára. A fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, 2013. május 21-i 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazásának kivételével *a vállalkozás a meghallgatáson egyezség létrehozatalára feljogosított személy részvételét biztosítani köteles. Amennyiben a vállalkozás székhelye, telephelye vagy fióktelepe nem a területileg illetékes békéltető testületet működtető kamara szerinti megyébe van bejegyezve, a vállalkozás együttműködési kötelezettsége a fogyasztó igényének megfelelő írásbeli egyezségkötés lehetőségének felajánlására terjed ki.*

A vállalkozások részvételi, együttműködési hajlandóságának fokozását célzó rendelkezések több jogértelmezési kérdést is felvetnek, amelyekben a békéltető testületek gyakorlata a mai napig nem mondható egységesnek. Ezen az egyébként kötelező erővel nem rendelkező minisztériumi tájékoztatás¹⁸ sem változtat.

1. Székhelyként, telephelyként vagy fióktelepként a cégjegyzékbe be nem jegyzett, de a jegyző által vezetett nyilvántartásban üzlethelyiségként szereplő üzlet működtetése megalapozza-e az egyezségkötésre jogosult személy részvételére vonatkozó kötelezettséget, illetve részvétel hiányában a fogyasztó igényének megfelelő írásbeli egyezségkötés lehetőségének felajánlási kötelezettségét?

2. Milyen egyezségkötés lehetőségének felajánlása tekinthető a fogyasztó igényének megfelelő ajánlatnak?

Ad 1) A cégjogilag be nem jegyzett üzlethelyiség ugyan éppen a bejegyzés hiányában nem tekinthető sem székhelynek, sem telephelynek vagy fióktelepnek, mégis hozhatók fel érvek annak alátámasztására, hogy külön törvényi rendelkezés hiányában is kiterjesszük a vizsgált

¹⁶2015. évi CXXXVII. törvény - a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény, valamint a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény módosításáról, 5. § (3) bek.

¹⁷ Megállapította a 2015. évi CCXXV. törvény - egyes közúti és vasúti közlekedéssel, valamint fogyasztóvédelemmel összefüggő törvények módosításáról, 29. §, módosította (a székhely, telephely mellett a fióktelepet is beiktatva) a 2016. évi XLII. törvény - a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény és a víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény módosításáról, 1. § (2) bek. 2.

¹⁸Nemzeti Fejlesztési Minisztérium Fogyasztóvédelemért Felelős Államtitkárság FOHÁT/33020/2017-NFM

együttműködési kötelezettséget a csak nyilvántartásba vett üzlethelyiséget működtető vállalkozásokra is.

A vállalkozás – amennyiben cégnek minősül – köteles a tevékenysége helyéül szolgáló üzletet a cégnyilvántartásban is székhelyként, telephelyként vagy fióktelepként feltüntetni.¹⁹ Ezek bármelyikének változását is 30 napon belül be kell jelenteni a cégbíróságnak. A cégjogi meghatározások szerint a cég székhelye lehet, telephelye és fióktelepe pedig szükségképpen a tevékenység gyakorlásának helye. Kereskedelmi vállalkozásnál az üzlethelyiség par excellence a tevékenység gyakorlásának helye, tehát székhelyként, telephelyként vagy fióktelepként bejegyztetése cégjogi kötelezettség. Ennek elmulasztása nem szolgálhat a vállalkozás együttműködési kötelezettsége alóli kimentés alapjául. Bár (békéltető testületi) eljárásjogi kötelezettségről van szó, de a jogértelmezés szempontjából talán figyelembe vehető a saját felróható magatartásra előnyök szerzése végett történő hivatkozás Ptk.-beli tilalma.²⁰

Indokolt lenne azonban magának a Fogyv. tv.-nek az ilyen irányú módosítása, amely szerint a jegyző által nyilvántartásba vett üzlethelyiséggel rendelkező vállalkozásra is kiterjed a székhely, telephely, fióktelep kapcsán előírt szabályozás.

Ad 2) A törvény szövegének értelmezési bizonytalansága abból fakad, hogy nyelvtani értelemben csak az az egyezségi ajánlat fogadható el az együttműködési kötelezettség jogszerű teljesítéseként, amely a fogyasztó igényének megfelel, függetlenül attól, hogy a fogyasztó igénye megalapozott vagy sem.

Álláspontunk szerint ez az értelmezés (amelyet egyébként a hivatkozott NFM tájékoztató irányadónak tekint), nem felel meg az Alaptörvény 28. cikkében foglalt követelménynek, amely – bár címzettjeként a bíróságokat jelöli meg – ki kell terjedjen minden jogalkalmazó szerv, így a békéltető testületek jogértelmezésére is. A hivatkozott cikk értelmében a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor *azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.*

Úgy véljük, sem a józan észnek, sem a közjónak nem felel meg azt feltételezni, nem erkölcsös és gazdaságos cél, hogy a Fogyv. tv. elemzett rendelkezése valótlán fogyasztói állításokon alapuló, ezért jogtalan igény esetére is költséges megjelenési kötelezettséget, vagy a fogyasztó igényének megfelelő egyezségi ajánlat tételének kötelezettségét jelentse.

Olyan gyakorlat kialakítását tartjuk indokoltnak, amely a békéltető testületeknek mérlegelési lehetőséget ad az együttműködési kötelezettség konkrét tartalmának adott körülmények közötti teljesítésére vagy nem teljesítésére nézve. A testület van abban a helyzetben, hogy a vállalkozás válasziratában foglaltak, a fogyasztó által előterjesztett igény és bizonyítékai, az ügy valamennyi körülményére figyelemmel mérlegelje, indokolt-e a fogyasztói igény, illetve milyen fogyasztói igény lehet indokolt, és ennek függvényében az egyezségi ajánlat teljesíti-e a törvényi kritériumokat.

A kutatás lezárásakor egy olyan statisztikai adat állt rendelkezésünkre, amely legalábbis a Baranya Megyei Békéltető Testület működésére vonatkozóan már tükröz olyan tendenciát, ami az együttműködési kötelezettség fent bemutatott sajátosságaira vezethető vissza.

A korábbi, évről-évre tapasztalható ügyszámnövekedéssel szemben a módosítás hatálybalépését követő második évben szignifikáns ügyszám csökkenés következett be. Míg 2016-ban 553, addig

¹⁹ 2006. évi V. törvény - a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról, 7.§ (1)-(2) bek.

²⁰ Ptk. 1:4.§ (2) bekezdése

2017-ben már csak 388 ügy érkezett a testülethez. Ez több mint 1/3-os mértékű csökkenést jelent, ami nagyfokú valószínűséggel vezethető vissza a szigorított együttműködési kötelezettség bevezetésére. A vállalkozások időtakarékoság, munkaidő kiesés megelőzése és költségkímélés okán inkább nem is várják meg, hogy a fogyasztó a békéltető testülethez forduljon, hanem megegyeznek a fogyasztóval, akár alaptalan igényeket is teljesítve.

Ha következtetésünk helytálló, akkor ez az adott fogyasztó szempontjából, esetleg generális fogyasztóvédelmi szempontokból is kívánatos folyamat lehet, azt feltételezve azonban, hogy így alaptalan igények is kielégítést kapnak, ennek költségeit a vállalkozás kénytelen a piacgazdaság által teremtett verseny keretei között a társadalom egészére, a többi fogyasztóra terhelni. Ez esetben a szabály diszfunkcionálisan működik, mert nem az alaptalan igények kikényszerítésének elősegítését kellene szolgálnia.

A fenti megfontolások azt támasztják alá, hogy a törvény üzenete a vállalkozásokhoz egyértelműbb legyen: a békéltető testület eljáró tanácsának belátására bízva, és ne „kategorikus imperatívuszként” fogalmazza meg az egyezségi ajánlat tételére vonatkozó szabályt.

Meg kívánjuk jegyezni, hogy a statisztikai adatok változása mögött a Fogyv. tv. 26/A §-ban szabályozott, a békéltető testületet terhelő tájékoztatói, tanácsadási tevékenység intenzívebbé, gyakoribbá válása is szemmel látható. A már hivatkozott baranyai statisztika e körben a tanácsadás megduplázódását mutatja, ami az eljárás kezdeményezéséről való fogyasztói döntést befolyásolhatja, meggyőzheti a fogyasztót, hogy ügyében a békéltetés nem hozhat eredményt, vagy nem is a testület hatáskörébe tartozik.

A testületi hatáskör kapcsán kiemelésre érdemes még a Fogyv. tv. 45/A § (2) bekezdésében foglalt szabály: a fogyasztóvédelmi hatóság ellenőrzi a *külön jogszabályban fogyasztóvédelmi rendelkezésként meghatározott rendelkezések betartását*, és - ha a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló törvény eltérően nem rendelkezik - *eljár azok megsértése esetén*.

A hatóság hivatalból jár el még akkor is, ha az eljárás konkrét ügyfélbeadvány alapján indult. Célja ugyan nem egyedi – pláne nem polgári jogi – jogvita eldöntése, de a hatóság eljárása a vállalkozást a konkrét ügyben is rugalmasabb magatartásra ösztönzi.

8. Összegző megállapítások

A kutatás időbeli és módszerbeli gyakorlati korlátainak keretei között arra tudunk koncentrálni, hogy szabályozástörténeti és ezzel összefüggő jogalkalmazási vonatkozásokat mutassunk be. Feltárjuk azokat a területeket, amelyek akár jogszabály módosítást is indokolhatnak, de legalábbis egységes jogértelmezés kialakulását teszik szükségessé.

A békéltető testületek megjelenése óta a szabályozás sok tekintetben változott, lényegi eltéréseket eredményezve. A változások a rendszerváltoztatás után is fennmaradó jogi környezet által és az európai közösségi (uniós) joghoz való közelítés kötelezettsége által determinált keretek között időnként nem kellően kidolgozott, de az időszakos korrekciók révén mégis működőképes alternatív vitarendezési fórummá tették a békéltető testületeket.

A vállalkozások együttműködési kötelezettségének szigorítását eredményező, illetve a testületek tanácsadói szerepét intézményesítő szabályok abba az irányba mutatnak, hogy a jogviták békéltető testületi eljárás kezdeményezés nélkül is megoldódnak. A testület elé kerülő ügyekben az anyagi

jog fogyasztóvédelmi szabályai következtében - kiegészülve a vállalkozásokat motiváló szankciókkal-, nő a mindkét fél érdekeit szolgáló megoldások elfogadására irányuló hajlam. Kutatásunkban nem tértünk ugyan ki arra, hogy az ajánlások önkéntes teljesítése milyen statisztikai számokat mutat, általános tapasztalat azonban az, hogy az ajánlások jogvita megoldására való alkalmassága nagyon kétséges. Az ajánlást nem teljesítő, nem együttműködő vállalkozások nevének nyilvánosságra hozatala a kamarák honlapján a fogyasztók igen széles köréhez nem el, fogyasztói magatartásukat, a jogsérelmük bekövetkeztének megelőzését kevésbé képes szolgálni.

Családi mediáció, jelen és jövő

1. A családi jogviták alternatív rendezése

A családi jogvitákban az érintett felek általában tartós (jog) viszonyban állnak egymással (házastársak, élettársak, szülők, nagyszülők, gyermekek, hozzátartozók). Ez önmagában jelentős különbség más – pl. az egészségügyi, büntetőjogi, fogyasztóvédelmi - vitákhoz képest, melyek háttérében a felek többnyire alkalmi, eseti, kapcsolatban állnak. Egyes polgári jogi, kereskedelmi, üzleti jogviták a tekintetben hasonlítanak a családi konfliktusokhoz, hogy a nézeteltérések háttérében szintén hosszú távú kapcsolatok húzódnak.

A Polgári Törvénykönyv IV. Könyve, a Családjog (továbbiakban: Csjk.) több tárgykörben is szabályozza a viták közvetítői útra terelését. Egyrészt a bontóperekben és a kapcsolódó járulékos kérdésekben, másrészt pedig a szülői felügyeleti jogok gyakorlása és a szülő-gyermek kapcsolattartása kérdésében találunk közvetítői eljárást támogató rendelkezéseket. Hazánkban évente több tízezer kiskorú gyermeket érintenek a házassági bontó- és/vagy szülői felügyelet, kapcsolattartás rendezésével kapcsolatos eljárások. E konfliktusok háttérében legtöbbször olyan párkapcsolatok, felbomlott családok és házasságok, szülői jogoknak és kötelezettségeknek megfelelni akaró szülők vannak, akik akaratuktól függetlenül is élethosszig tartó kapcsolatba kerültek egymással. A feldolgozatlan érzelmek által befolyásolt családi, szülői kapcsolatok a gyermek egészséges fejlődését hátrányosan érintik. A gyermeknek ugyanakkor joga van arra, hogy az állam minden tőle telhetőt megtegyen annak érdekében, hogy ő egészséges környezetben nőjön fel, ahol testi, lelki és érzelmi fejlődése biztosítva van.

A jogalkotó a Csjk. szabályaival az európai tendenciának megfelelően (pl. Norvégia, Anglia, Szlovénia, Franciaország, Lengyelország, Olaszország, Németország, Finnország, Svájc) újabb nagy lépést tett a családi mediáció alkalmazása irányába.¹

Az elmúlt évtizedek azt igazolják, hogy a mediáció lényegéből, eszenciájából akkor sem veszít, ha a módszert a jog egyre részletesebben szabályozza. A közvetítéssel kapcsolatos jogi rendelkezések száma évről évre növekszik, ami egyrészt pozitív jelenség. Azonban a felek szempontjából nézve akár túlszabályozottságnak is tűnhet, hogy csak a családi konfliktusokkal kapcsolatban találkozhatunk:

- mediátorral (közvetítővel),
- családi mediátorral,
- párkapcsolati mediátorral,

¹ a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

4:22. § [Közvetítői eljárás]

A házastársak a házassági bontóper megindítása előtt vagy a bontóper alatt – saját elhatározásukból vagy a bíróság kezdeményezésére – kapcsolatuk, illetve a házasság felbontásával összefüggő vitás kérdések megegyezésen alapuló rendezése érdekében közvetítői eljárást vehetnek igénybe. A közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodásukat perbeli egyezségbe foglalhatják.

4:172. § [Közvetítés a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben]

A bíróság indokolt esetben kötelezheti a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – közvetítői eljárást vegyenek igénybe.

4:177. § [Közvetítés a gyámhatósági eljárásban]

A gyámhatóság, kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból, a szülői felügyeletet gyakorló szülő és a gyermekétől különélő szülő közötti megfelelő együttműködés kialakítása, a különélő szülő jogainak biztosítása – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – érdekében a szülők számára közvetítői eljárás igénybevételét rendelheti el.

- válási mediátorral,
- bírósági közvetítővel,
- gyermekvédelmi közvetítővel,
- támogatott, nem támogatott TEGYESZ közvetítővel,
- kapcsolatügyeleti mediátorral,
- önkéntesen vagy kötelezően választható közvetítővel (és a felsorolás nem kimerítő jellegű).

A felek szempontjából megfelelő mediátor kiválasztását tovább nehezíti, illetve megelőzi a vita jogi besorolása, a megfelelő névjegyzék kiválasztása. Aggályos, hogy a mediátorok széles köre, a különböző névjegyzékek és az egyre sokszínűbb szabályozás nem jelent-e aránytalan nehézséget a jogvita egyszerűbb, gyorsabb és békésebb megoldását kereső családok számára. Meggyőződésem, hogy a szakmailag kompetens mediátorok és az egységes névjegyzék érdekében érdemes további lépéseket tenni, ezért javasolt a családi konfliktusokkal foglalkozó általános, családi, válási, párkapcsolati, bírósági, gyermekvédelmi, kapcsolatügyeleti, TEGYESZ mediátorok szakmai összefogása, összehangolása névjegyzékek, szakmai követelmények, képzés és továbbképzés, valamint érdekképviselő tekintetében egyaránt.

Szükséges a családi konfliktusokkal foglalkozó közvetítők megkülönböztetése más mediátoroktól. A „családi mediátor” megnevezés egyrészt megkülönbözteti a tág értelemben vett családi (jog) vitákkal foglalkozó mediátorokat a polgári és egyéb jogvitákkal foglalkozó közvetítőktől, valamint gyűjtő neve lehet a válással, párkapcsolattal, szülői felügyelettel, kapcsolattartással foglalkozó közvetítőknek.

A „családi mediátor” megkülönböztetés segíti a családi konfliktusban érintett fél felkészült szakemberhez fordulását.

A családi mediátorok szakmai felkészültségét a specializációt kínáló „továbbképzések” mellett „alapképzés” keretében is biztosítani kellene.² A családi (párkapcsolati, válási, kapcsolattartási stb.) ügyekben mediálni szándékozók részére egységes „családi mediátor” képzést javasolt kínálni.

A „Családi mediátor” képzést javasolt egyetemi szintre emelni és szakirányú továbbképzés keretében kidolgozni.

Álláspontom szerint a családi mediáció legfőbb célja nem az aktuális jogvita megállapodással történő lezárása, hanem az, hogy alternatívát kínáljon a konstruktív kommunikációra, a feleket önismeretükben elősegítse, a blokkoló érzelmeket feloldja ugyanakkor megértse a felekkel, hogy a konfliktus a családi kapcsolatok természetes velejárói. A családi mediáció célja továbbá, hogy a szülők megtanuljanak együttműködni, ami nem csak lehetőségük, de kötelességük is egyben.³ A lelkileg és érzelmileg is megterhelő családi mediációra nem alkalmas vagy nem felkészült közvetítő többet érhat egy családnak, mint egy jó ügyvéd. A szülők nagy része destruktív, feldolgozatlan érzelmi konfliktusokkal és önismereti hiányosságokkal érkezik a közvetítésekre. Éppen ezért a

² Alapképzés alatt a 60-órás kifejezetten családi mediátoroknak kínált alapréninget vagy 120 órás szakirányú továbbképzést értem. Továbbképzés alatt pedig a piacon található különböző rövid képzéseket értem.

³ 2013. évi V. törvény

4:147. § [A szülői felügyelet gyakorlásának elvei]

(1) A szülői felügyeletet a szülők a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében, egymással együttműködve kötelesek gyakorolni.

4:173. § [A szülők együttműködési kötelezettsége]

A szülői felügyeletet gyakorló szülőnek és a gyermekétől különélő szülőnek a gyermek kiegyensúlyozott fejlődése érdekében – egymás családi életét, nyugalma tiszteletben tartva – együtt kell működniük.

családi mediátorok komplex szakmai felkészítése segítheti e rendkívül összetett viták sikeres rendezését, növelheti az érintettek önismeretét, ami jövőbeni kapcsolatuk pozitív irányú változásának egyik alapja.

2. Mediátor vagy „családi mediátor”

Álláspontom szerint egy mediációs alaptréning után családjogi ügyekben közvetítő mediátor – szakmai gyakorlat hiányában – olyan mintha egy jogász az egyetem elvégzését követően azonnal bírászkodna.

Ausztria, Svájc, Németország számos „Familienmediation” képzést kínál az érdeklődő szakembereknek. Az Egyesült Királyság legnagyobb családi mediátorokat tömörítő és képző szervezete az NFM (National Family Mediation).⁴ Áttekintve a hazai mediátor képzések széles kínálatát találunk alapképzésre épülő 18-órás családi mediátor továbbképzést⁵, párkapcsolati vagy válási mediátor tréningeket.⁶ Számos felkészült és nagy szakmai tapasztalattal rendelkező kolléga dolgozik családi és/vagy válási, párkapcsolati, bírósági, gyermekvédelmi mediátorként és/vagy trénerként. Tudomásom szerint azonban ma sincsen akadályja annak, hogy e speciális - családjogi, gyermekjogi, pszichológiai, önismereti, módszertani stb. - ismereteket és személyi alkalmasságot igénylő témakörben mediátorként dolgozzanak azok is, akik a törvényi feltételeknek megfelelnek bár – öt éves szakmai gyakorlat, tréning, közvetítői névjegyzék -, de családi, párkapcsolati vagy válási mediációs tréningen nem vettek részt, és családjoggal, gyermekvédelemmel kapcsolatos szakmai gyakorlatuk, tapasztalatuk sincsen.⁷ A több éves szakmai gyakorlat és képzés igazolása ugyanis nem zárja ki, hogy aki ügyvédként, mérnökként vagy könyvtárosként dolgozott legalább öt évig, az egy általános – nem családi, válási vagy párkapcsolati mediációra fókuszáló - tréninget követően akár családi mediátorként hirdesse magát, akkor is, ha a korábbi munkája és a közvetítői képzés során szerzett tapasztalatai nem kapcsolódtak ehhez a szakterülethez.

A közvetítői tevékenységről szóló törvény hatályba lépését követően évekig, akár képzés nélkül is lehetett valaki mediátor Magyarországon. Nem csak ehhez képest, de önmagában is a 63/2009. évi IRM rendelet a közvetítői szakmai képzésről és továbbképzésről kellően részletezi, és 60 órában minimalizálja a ma szükséges képzést. Ugyanakkor a fent vázolt okok alapján, de a Kvtv. céljával egyetértve, - hogy elősegítse a természetes személyek és más személyek személyi és vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült azon polgári jogviták rendezését, amelyekben a felek rendelkezési jogát törvény nem korlátozza, - a gyermeki jogok érvényesülése valamint a jogvitában érintett gyermekek, a család és házasság védelme érdekében a családjogi konfliktusokkal foglalkozó mediátorok felkészültségének garanciáit tovább erősíteném. Ennek egyik lehetősége a komplex, a válási, a párkapcsolati, a gyermekvédelmi és kapcsolatügyi tevékeni képzési elemeket is magában foglaló egységes „családi mediátor” képzés kidolgozása.

⁴ nfm.org.uk

⁵ kemi.hu/tovabbkepzesek/kreditpontos/komplex-csaladi-mediacios-kreditpontos-tovabbkepzes.html 2017"

⁶ mediatorakademia.com

⁷ *A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény 5. § (1) bekezdése* szerint a szolgáltatási tevékenység megkezdésének és folytatásának általános szabályairól szóló törvény szerinti **bejelentés alapján a névjegyzékbe fel kell venni azt a – cselekvőképességet érintő gondnokság vagy támogatott döntéshozatal hatálya alatt nem álló – természetes személyt, aki**

a) felsőfokú végzettséggel és a végzettség megszerzésétől számított, annak megfelelő legalább öt éves igazolt szakmai gyakorlattal rendelkezik,

b) a miniszter rendeletében meghatározott közvetítői szakmai képzést elvégezte,

c) büntetlen előéletű, és nem áll a közvetítői tevékenység folytatását kizáró foglalkozástól eltiltás hatálya alatt.

Jelenleg a bírósági közvetítést bírósági közvetítők végzik. Bírósági közvetítő az a bírósági titkár, állományban lévő nyugalmazott bíró, bíró lehet, aki rendelkezik a szükséges szakmai képzettséggel és az Országos Bírósági Hivatal elnöke bírósági közvetítővé jelölte ki.

A gyermekvédelemben dolgozó mediátoroknak különböző feltételeknek kell megfelelniük. A TEGYESZ mediátora lehet (támogatott közvetítésben) mediátor képesítéssel rendelkező: jogász, igazgatásszervező, felsőfokú szociális alapvégzettségű személy, pedagógus, pszichológus, mentálhigiénés szakember; vagy mediátor képesítéssel és gyermek- és ifjúságvédelmi tanácsadó, jogi szakokleveles családvédelmi tanácsadó oklevéllel rendelkező: védőnő, teológus, hittanár, hittantanár.

Gyermekvédelmi közvetítő lehet a 25/2009.(XI. 13.) SZMM rendelet szerint elfogadható szakképesítés alapján: a szociális továbbképzések rendszerében e témában minősített program tréner, illetve a programon kiképzett személy. Kiképzettnek tekintendő az a személy is, aki olyan programon szerzett tanúsítványt, amelyet az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzékről szóló 10/2003. (III. 27.) ESzCsM rendelet hatálybalépése előtt minősítettek. A minősítés tényét a programot akkreditáló személy vagy szervezet képviselője igazolja. Elfogadható szakvizsga: szociális szakvizsga, jogi szakvizsga, közigazgatási szakvizsga, orvosi szakképesítéssel megszerezhető szakirányú szakképesítés, pedagógus-szakvizsga, szakpszichológusi szakvizsga. Elfogadható szakmai gyakorlat: a gyermekvédelem, illetve a szociális ellátás területén szerzett 5 éves gyakorlat, ezen belül 3 éves, a konfliktuskezelésben vagy a konfliktuskezelési technika tanítása során szerzett szakmai gyakorlat.⁸

A szülő-gyermek kapcsolattartásával foglalkozó Kapcsolatügyeleti mediátoroknak pedig egy készségfejlesztő tréningen kell részt venniük. A tréning felkészíti a résztvevőket a mediáció módszerének általános alkalmazására és a kapcsolattartási ügyekben alkalmazandó speciális technikákra. A résztvevők a közvetítés módszerét serdülő-szülő, házastársi, illetve az elvált szülők láthatási konfliktusainak szimulált esetein keresztül tanulják meg. A képzés felkészít a kapcsolatügyeleti munkára. A képzés része a kapcsolatügyeleti hospitálás is. A résztvevők akkor kapnak tanúsítványt, ha elfogadott záró dolgozatot adnak le, miután részt vettek a szupervízió és hospitáltak valamelyik kijelölt kapcsolatügyeleten. A képzést elsősorban azoknak ajánlják, akik naponta találkoznak családi és válási konfliktusos esetekkel.

Több mint két évtizede kínál a PTE ÁJK és néhány éve az ELTE és a SZTE ÁJK „Családjogi szakjogász” szakirányú továbbképzést. E képzési területen szerzett tapasztalataim azt mutatják és igazolják, hogy a családjogi ügyeket tárgyaló bírának, a családjogi ügyekkel foglalkozó ügyvédeknek speciális, komplex és szerteágazó ismeretekre, képességekre (képzésre) volt és van szüksége ahhoz, hogy munkájukat ne csak a jogtudomány és a jogalkalmazás szempontjából, de a konkrét család és gyermek érdeke szempontjából is kifogástalanul végezzék.

A fent kifejtettek alapján megállapítható, hogy a gyermekvédelemben és a kapcsolattartási ügyekben már megtörtént a speciális szakmai elvárások, feltételek megfogalmazása. A jogi szakirányú továbbképzés területén, ha nem is kötelező jelleggel, de bírák esetén pl. kreditpontos támogatottsággal folyik a családjogi szakjogászok képzése. Egységes szakmai feltételrendszere a családi mediátoroknak viszont még nincsen.

A családi jogviták peres, peren kívüli vagy alternatív rendezése során a kiskorú gyermek szempontjából a legfontosabb a gyorsaság és a magas szakmai kompetencia. Az idő múlása és a téves szakmai döntések a gyermek jogait, érdekét, lelki egészségét sértik. Ezért minden gyermeket

⁸ az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzékről és az Országos Szociálpolitikai Szakértői Névjegyzékről szóló 25/2009. (XI. 13.) SZMM rendelet 1. számú melléklet, 1) pont

érintő jogvita első pillanatától garantálni kell a legfelkészültebb szakembereket. „In integrum restitutio” nem csak a megszűnt házasság egyes joghatásai tekintetében nem lehetséges, de a gyermek megromlott lelki egészsége szempontjából sem.

A Polgári Törvénykönyv első könyve tartalmazza az alapelveket, melyek a negyedik könyv rendelkezéseire is irányadók. A családjognak azonban önálló alapelvei is vannak, melyek azt erősítik, hogy a családi jogviszonyok különböznek a polgári jogviszonyoktól és ezért van szükség további alapelvi szintű védelemre.⁹

A szülői felügyeleti jog (custody) mellett, az elmúlt években már általánosnak mondható a szülői felelősség (responsibility) jogi definíciójának - párhuzamos - alkalmazása a nemzetközi jogirodalomban valamint az európai közösségi jogban (pl. Brüsszel II. 2201/2003 rendelet).¹⁰ A „szülői felelősség” modern és korszerű gyűjtőfogalma új megközelítést jelent. A korábbi szülő-gyermek alá-fölé rendeltségi viszonya helyébe mellérendeltségi viszony lép. A szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek – nem kimerítő – pusztán szemléltető jellegű felsorolását adja a Brüsszel II. rendelet 1. cikke 2) bekezdése:

- felügyeleti jog,
- kapcsolattartási jog,
- gyámság, gondnokság és hasonló intézmények,
- a gyermek személynek, illetve vagyonának gondozásával megbízott olyan személyek vagy szervek kijelölése és feladatai, amelyek képviselik vagy támogatják a gyermeket,
- a gyermek nevelőszülőknél való elhelyezése vagy intézményi gondozásba helyezése,
- a gyermek védelmét célzó intézkedések a gyermek vagyonának kezelésével, megóvásával vagy rendelkezésre bocsátásával kapcsolatba.

A szülői felelősség a gyermek személyével és vagyonával kapcsolatos valamennyi jogra és kötelezettségre kiterjed, amelyet természetes vagy jogi személy, határozat, jogszabály vagy jogilag kötelező megállapodás alapján gyakorol (Rendelet 2. cikk 7 pont).¹¹

A szülői felelősség köre tág, magában foglalja a klasszikus családi kapcsolatokat (magánjogi viszonyokat) és a gyermekvédelmi jogviszonyokat egyaránt. A család, a házasság és a gyermek védelmének állami kötelezettsége pedig együttesen erősítik a családi mediátorok képesítési feltételeinek szükségességét és egységesítését.

A „családi mediátor” képzéssel kapcsolatban javasolom:

- ösztönözni a civil és egyetemi képzési helyeket egységes tudáselemeket tartalmazó, komplex ismereteket nyújtó „családi mediátor” képzések kidolgozására, szervezésére és hirdetésére,

⁹ 2013. évi V. törvény

4:1. § [A házasság és a család védelme]

(1) A törvény védi a házasságot és a családot.

(2) E törvény alkalmazása során a családi és az egyéni érdek összhangját biztosítva kell eljárni.

4:2. § [A gyermek érdekének védelme]

(1) A családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek.

(2) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék.

(3) Ha a gyermek nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa.

(4) A gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez és a korábbi családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni.

1.1. ¹⁰ ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_gen_hu.htm

¹¹ Brüsszel II. 2201/2003 rendelet (7) bekezdés

- felülvizsgálni a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium közvetítői névjegyzékébe valamint a bírósági közvetítők listájában szereplő mediátorok családi mediáció vagy családjog területén szerzett szakmai gyakorlatát és ennek hiányában „családi mediátor” továbbképzéshez kötni a családi mediáció folytatását,
- a családjogi ügyekben mediálni szándékozók vagy majd kötelezettek (bírósági közvetítés vagy alávetési nyilatkozat esetén) Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium közvetítői névjegyzékébe valamint a bírósági közvetítők listájába felvételének vagylagos feltételeként meghatározni a családjog területén szerzett több éves szakmai gyakorlatot vagy a „családi mediátor” képzés (továbbképzés) elvégzését.

A mediáció bár alternatív vitarendezési eljárás, de ma Európa közepén nem jelentheti azt, hogy olyan mediátorok is eljárhassanak családokat, kiskorú gyermekeket érintő ügyekben, akik adott esetben alapszinten sincsenek birtokában gyermekjogi, gyermekvédelmi- és családjogi ismerteteknek, akiknek nincsen kellő tapasztalatuk a gyermek meghallgatásával kapcsolatban, akik nincsenek tisztában olyan fogalmakkal, mint ítélőképesség, cselekvőképesség, jogképesség vagy a gyermek legfőbb érdeke.

3. „Családi mediátor” szakirányú továbbképzés

Jelenleg egy 60 órás alaptréning, egy 10 órás szupervízió és pl. egy 18 órás továbbképzés családi/válási/párkapcsolati területen, együtt kb. 250 000 - 300 000 Ft költséget jelent a képzési piacon.

Az egyetemi szintű szakirányú továbbképzés önköltsége nagyjából 300 000 Ft, a képzés ideje minimum két félév és 120 tanóra, így közel azonos összegért, de több órában nyújt lehetőséget az ismeret átadására, elmélyítésére.

A „családi mediátor” szakirányú képzés azoknak kínál speciális ismereteket, akiknek nincsen szakmai tapasztalatuk és korábban családi, válási, párkapcsolati, gyermekvédelmi vagy kapcsolatügyleti mediációs tréningen sem vettek részt.

Szakirányú továbbképzés felsőoktatási intézményekben indítható az Oktatási Hivatal nyilvántartásba vételét követően. Tekintettel arra, hogy „családi mediáció” – álláspontom szerint - a család, a házasság és a gyermek alaptörvényi szintű védelme alapján csak széleskörű és részletes jogi szabályozás ismeretében folytatható, a jogi karok általi szervezést tartom célravezetőnek.¹²

A szakirányú továbbképzés minimum félévi óraszámra 60 óra, legrövidebb időtartama pedig két félév, így a 120 órás, elméleti és gyakorlati ismereteket is magában foglaló „Családi mediátor” szakirányú továbbképzést tartom optimálisnak.

Tekintettel arra, hogy mediációs tréninget relatív kis létszámban kell megtartani, de ugyanakkor rentábilisnak is kell lennie a képzésnek, a minimum 20 fő és maximum 25 fő jelentkezővel tartom reálisnak a tervezést. Ebben az esetben a képzés önköltségi díja 150.000Ft/félév/fő körül tartható.

¹² Hazánkban az ügyfelek elvárják, hogy a mediátor ne csak jó konfliktuskezelő legyen, de ismerje a jogvitával kapcsolatos jogszabályokat, rendelkezéseket és szükség esetén hiteles és pontos tájékoztatást adjon. A kiskorú gyermek jogai és érdeke, a házasság és a család védelme szempontjából a mediátor jogismeretének szükségessége még hangsúlyosabbá válik. (szerzői vélemény)

A „**családi mediátor**” szakirányú továbbképzésre javasolt tantárgy tematikája¹³:

I. félév

Az alternatív vitarendezési módok jogelméleti alapjai:

A jog funkciói

A jog hatékonysága

Alternatív vitarendezési módok a primitív jogi kultúrákban

Alternatív vitarendezési módok az angolszász jogi kultúrában

Alternatív vitarendezési módok a kontinentális jogi kultúrában

Alternatív vitarendezési módok a kínai jogi kultúrában

Alternatív vitarendezési módok a japán jogi kultúrában

Alternatív vitarendezési módok a muzulmán jogi kultúrában

Alternatív vitarendezési módok az afrikai jogi kultúrákban

8 óra

A mediáció jogi alapjai:

Mediáció történeti alapjai

A közvetítés fogalma

Közvetítő feladata

Közvetítői eljárás általános szabályai

Civil, hatósági, bírósági közvetítés

A közvetítő kompetencia határai, etikai elvei

A közvetítő felkérése

Titoktartási kötelezettség

6 óra

Egyezség a magánjogban

Az egyezség dogmatikai kérdései, tételes jogi szabályozása a Polgári Törvénykönyvben. Jogügylet, szerződés, egyezség

Polgári jogi és perjogi egyezség

Az egyezség alanyi és tárgyi köre

Az egyezség létrejöttéről általában és az egyezség különös eseteiben. Bírói kontrol az egyezségek körében

Az egyezség joghatásai

Az egyezség megtámadása

4 óra

Egyezség a polgári eljárásjogban

Az alternatív vitarendezési eszközök a polgári jogviták esetében Magyarországon (facilitáció, közvetítői és választott bírósági eljárások, békéltető testületek összehasonlító elemzés)

Az alternatív vitarendezés az EU-ban (on-line vitarendezés, kettős vagy egységes jogi szabályozás)

Az egyezség, békéltetés, egyeztetés a hatályos és az új Pp. szabályai alapján

Hibrid megoldások az alternatív vitarendezés területén (pl. semleges értékelés, közvetítői-választott bírósági eljárás, stb.)

4 óra

¹³ A vázolt tematika tervezet, a PTE ÁJK Mediátor szakirányú továbbképzés képzési és kimeneti követelményei alapján és a kemi.hu/tovabbkepzesek/kreditpontos/komplex-csaladi-mediacios-kreditpontos-tovabbkepzes.html, a mediatoroktatás.hu/mediatorkepzes oldalak segítségével állítottam össze.

Családjog alapjai és a mediáció

Családjogi alapelvek az új Ptk.-ban

Házasság felbontása

Szülői felügyelet tartalma, gyakorlása

Kapcsolattartás

Gyermektartás (a nagykorú továbbtanuló gyermek tartása)

Lakáshasználat

Házastársi tartás

Házassági vagyoni jog

12 óra

A konfliktuskezelési ismeretek és készségek fejlesztése

Mi a konfliktus?

Mi az, ami a konfliktusból látszik, és mi az, ami nem?

A konfliktusok típusai, fajtái

Mely konfliktusok alkalmasok, melyek nem a mediációs eljárásra

Hogyan kezeljük konfliktusainkat a mindennapokban

Konfliktuskezelési technikák (alkalmazkodás, kompromisszum, versengés, problémamegoldás, elengedés)

Mikor melyik konfliktuskezelési technikát használjuk?

A mediáció és a konfliktus kapcsolata

A mediátor és a konfliktus kapcsolata

10 óra

Családi mediáció I. (Párkapcsolati - Válási közvetítés)

Közvetítésre vonatkozó szabályok a Ptk. IV. Könyvében

A válási mediáció meghatározása

A bírósági mediáció

A megegyezésen alapuló bontás és a járulékos kérdések

Megállapodás a szülői felügyelet gyakorlásáról

A szülői felügyeleti jogok és kötelezettségek

Megállapodás a közös szülői felügyeletről, vagy a felügyeleti jogok megosztásáról

Közvetítés a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben, kötelező mediáció?

A gyermektartásdíj mértéke és módja

A megegyezés bíróság által történő jóváhagyásának alapvető feltétele: a közös gyermek érdekeinek védelme

Néhány szó a keresetlevélről és a bírósági eljárásról

8 óra

Családi mediáció II. (Kapcsolattartási – gyermekvédelmi közvetítés)

Családi mediáció (Csjk.) - gyermekvédelmi mediáció összefüggések

A gyermekvédelem rendszere (témához kapcsolódó rövid áttekintés)

A gyámhivatal gyermekvédelmi eljáráshoz kapcsolódó eljárásrendje (részletes áttekintés: jogszabályi háttér, kötelező adminisztráció, mediátor konkrét feladatai, együttműködés gyakorlati szinten a hatósággal, a gyermekvédelmi közvetítői eljárások megkülönböztetése – 3 féle-)

A mediátor mikor válik gyermekvédelmi jelzőrendszeri részévé (feladatok, kötelezettségek, e helyzet gyakorlati szintű kezelése)

Civil közvetítő és a bírósági közvetítő

A mediátor együttműködése a gyermekjóléti szolgálattal (bevonódási pontok, együttműködés gyakorlati szintjei „klasszikus” mediáció és gyermekvédelmi mediáció közötti módszertani

különbségek, különösen a kapcsolattartásra vonatkozó gyermekvédelmi közvetítői eljárás gyakorlati módszereinek ismertetése mellett

8 óra

II. félév

A közvetítői folyamat; A közvetítői tevékenység módszertana:

A közvetítői folyamat helye a konfliktuskezelési módok között

A mediátor szerepe, feladatai a közvetítői eljárásban

A közvetítő folyamat szakaszai

Előkészítés, ülés, után követés

A mediációs ülés szakaszai, jellemzői

A mediátor feladatai az egyes szakaszokban

A különtárgyalás

Írásbeliség a közvetítői eljárásban

12 óra

A családi mediáción részt vevők tárgyalási és konfliktuskezelési stílusának azonosítása:

Mediációra alkalmas esetek

Mediációra alkalmatlan esetek

A mediáción résztvevő személyek tárgyalási készségei

Milyen technikákkal segítheti a mediátor a résztvevők egymás iránti elfogadását, és megértését

Váratlan helyzetek a mediációban

12 óra

Probléma-specifikus eset-szimuláció, a tapasztalatok csoportos feldolgozása:

Szimulált esetgyakorlatok

A mediációs eljárás előkészítésének gyakorlása

A mediációs folyamat egyes szakaszainak gyakorlása

Visszajelző körök a csoportos feladatmegoldások után, tapasztalatok, érzések, mi az ami jól ment, mi az ami nehéz volt

Megélni magunkat, mint mediátor

12 óra

Módszertani és pszichológiai ismeretek és készségek fejlesztése:

Aktív hallgatás – nem verbális kommunikációs jelzések adása, értelmezése

Erőszakmentes kommunikáció; kapcsolat indulatos kliensekkel

Proaktivitás, asszertivitás és asszertív kommunikáció

Szuggesztív kommunikáció; a szuggesztíók „csapdái”

Kritika adása, fogadása

A konfliktus eszkalációjának megelőzése és kézben tartása

Az együttműködéses konfliktusmegoldás,

12 óra

Pszichológiai ismeretek és készségek

Naív/informális vs. tudományos/formális emberismeret; diszciplináris és professzionális pszichológia.

A lelki jelenségek világa (a megismerés és az emberi viselkedés dinamikai összetevői (motiváció, érzelmek). Intelligencia és az érzelmi intelligencia.

Pszichológiai antropológiák: a pszichoanalízis-, behaviorizmus- és a humanisztikus pszichológia emberképe.

Stressz, indulatok kezelése; énvédő mechanizmusok. Coping, reziliencia.

A szocializáció szinterei, elméletei. Anya-gyermek, apa-gyermek kapcsolat. Az emberi természet modelljei és a társas interakciók (hedonizmus, hatalom, altruizmus, racionalizmus, tudattalan törekvések).

Verbális-, nemverbális- és metakommunikáció

12 óra

szakdolgozat elkészítése

záróvizsga:

- 1. Családi mediáció jogi szabályai**
- 2. Családi mediáció a gyakorlatban (szimulált esetgyakorlat)**

összesen: 120 tanóra

4. Bírósági mediáció

A bírósági közvetítőkre a jövőben vélhetően egyre nagyobb teher hárul a családi konfliktusok alternatív vitarendezési útra terelése következtében. Évente több mint húszezer házassági bontó és szülői felügyeleti jogok rendezésével kapcsolatos per terheli a bíróságokat. A (peres) felek bíró általi mediátor előtti megjelenésre kötelezése és az eljárás ingyenessége azt a kockázatot rejtheti magában, hogy a túlterhelt bírósági mediátorok nem tudják garantálni a közvetítői eljárás legfontosabb előnyeit.

A mediáció előnye a gyorsaság és a minőségi idő. Csak megfelelő számú és felkészült mediátor garantálhatja az ügyfelek rövid időn belüli fogadását és az egymást követő, „minőségi időt” garantáló mediációs ülések – általában 2-3 órás találkozások - megtartását valamint a jogvita lezárását. A terhek enyhítésére a képzett bírósági mediátorok számának növelése mellett megoldás lehet a civil mediátorok bevonása, hasonlóan a gyermekvédelmi támogatott közvetítői eljáráshoz. A civil szektorral való együttműködésre szintén jó példa, hogy közvetítésre kötelezés esetén a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium által vezetett névjegyzékben található civil közvetítőhöz is fordulhatnak a felek, ha a mediátor alávetési nyilatkozatot tett.¹⁴ A családi, házassági konfliktusok rendkívül összetettek (érzelmi, gazdasági, egzisztenciális stb.), ezért a gyorsaság önmagában nem lehet cél sem a mediátor, sem pedig a felek részéről. Tartós megoldást akkor érünk el, ha a felek mindent át- és megbeszéltek és nem maradt bennük kimondatlan, tisztázatlan, rejtett, szó, érzés vagy gondolat, melyek akadályozhatják együttműködésüket.

A sikeres kötelező bírósági mediáció előfeltétele a hiteles tájékoztatás. Amikor az ügyfél nem érti, miért kellene közvetítőhöz fordulnia – esetleg mert a közvetítéssel kapcsolatos tájékoztatása felszínes volt - csökkenti a közvetítés eredményességének esélyét. Nem mindegy milyen tapasztalata van a mediátorhoz irányító, kötelező bírónak a közvetítéssel kapcsolatban. Nehéz megváltoztatni a bírókban rögzült évtizedes attitűdöket. Javasolt minden első fokon eljáró bírót mediációs tréningre küldeni, mert csak gyakorlati tapasztalat birtokában lesz képes hitelesen, meggyőzően tájékoztatást adni a közvetítés előnyeiről és akár eredménnyel kötelezni feleket mediációra. A mediációs tréning a mediációra utalt ügyek kiválasztásában is segítheti a bírót, hiszen a mediáció sem lehet eredményes minden ügyben és személy esetében. A felek viszonyát, így a család életét és a gyermek érdekét is sértheti a mediációra nem alkalmas felek mediátorhoz

¹⁴ Ebben az esetben az ügyfél fizeti a mediátort, aki viszont arra vállal kötelezettséget, hogy fogadja a feleket a meghatározott díj ellenében. Az első megbeszélés díja legfeljebb egyszer 4.000,- Ft és a megjelent felek számának szorzata. A további közvetítői ülésekre pedig olyan óradíj állapítható meg, amely nem haladhatja meg a 4.000,- Ft és a felek számának szorzatát óránként. (szerzői vélemény)

irányítása. Ilyen esetekben a mediáció ellentétes hatást válthat ki, az ügy lezárását késlelteti, elhúzódását eredményezi, a felek érzelmi érintettségét fokozhatja.

A közvetítés sikerének egyik záloga a gyakorlott mediátor. Bírósági közvetítő lehet bírósági titkár, állományban lévő nyugalmazott bíró és bíró. Tovább kell gondolni, hogy a mediációs gyakorlatot szerzett bírósági közvetítők milyen távon kamatoztathatják szakmai tudásukat, milyen közvetítői pályamodell áll előttük, milyen módon adhatják át tudásukat az utódok számára. A családok, a gyermekek érdeke egyértelműen az, hogy kialakuljon a bíróságokon is egy magas szakmai színvonalat képviselő, nagy gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező közvetítői csoport, akik hosszú éveken keresztül állhatnak a felek és kollégáik rendelkezésére.

A bírósági mediáció rejtett célja nem lehet a bíróság tehermentesítése. Nem szabad az egyszerűsített vagy gyorsított eljárások lehetőségét látni benne, és nem szabad a bírósági mediátornak sem újabb bírói szerepkör gyakorlási terepeként tekinteni a mediációra. Ellenkezőleg. Kérdés, hogy e két szinte teljesen ellentétes hozzáállásnak (bíró-közvetítő, bíróság-közvetítés, bírói döntés-felek döntése, jogszabályi kötöttség-felek rendelkezés joga) képesek-e maradéktalanul megfelelni a bírósági mediátorok.

A mediáció harmadik előnye a rugalmasság, bizalmi légkör. A bírósági mediáció alkalmával a személyi feltételek mellett a tárgyi feltételeknek is rendelkezésre kell állniuk. A családi mediációt kötetlen és zavartalan beszélgetésre alkalmas helyiségben kell lefolytatni. Alkalmanként egy ügyre - a gyakorlati tapasztalat szerint - három órát javasolt tervezni, mindezt elsősorban nem a felek munkaidejében, mert az további konfliktusokat okozhat, hanem tipikusan a késő délutáni órákban. Javasolt gondoskodni a felek közös kiskorú gyermekeinek épületen belüli megőrzéséről (pl. játszósobák kialakítása).

Végül a bírósági mediátorok túlterheltségének elkerülése mellett a szupervízió rendszeressé tétele a „burnout” megelőzésének lehet a záloga.

A jövő kérdése, hogy képesek lesznek-e a bíróságok megfelelő számú alkalmas és képzett, gyakorlati tapasztalattal rendelkező, a családjogi ügyek pszichológiai oldalát is ismerő, a gyermeki jogokban jártas bírósági mediátorokat biztosítani. Feltétlenül ügyelni kell arra, hogy ne alakuljon ki „minőségbeli” – közvetítő alkalmassága, leterheltsége, szakmai és módszertani felkészültsége tekintetében - különbség a bírósági és az egyéb közvetítők és szolgáltatásuk között. A polgári peres eljárásban gyakorlatot szerzett, a jogszabályi keretek között döntő bíróknak nagy kihívás kilépni a szakember szerepéből, elrugaszzkodni a jogszabályoktól és a felekre bízni a döntést. A családi mediáció nem csak a legnehezebb területe a közvetítésnek, de a legsokrétűbb felkészültséget igényli a mediátor részéről. A vitában álló, de megoldást kereső feleknek a megfelelő időben és módon kínált mediáció legalább annyi lehetőséget tartogat magában, mint kockázatot, ha a fent említettek közül akár csak egy feltétel is hiányzik.

5. A családi konfliktusok logikája és dinamikája

A közvetítői eljárás egyik alapfeltétele a mediátor semlegessége és pártatlansága. Ez a kettős elvárás könnyűnek tűnik, de annál nehezebb feladatot róhat a közvetítőre az eljárás alatt. A mediátor is ember, akire hatással lehet az adott ügy és a felek személye. A mediátornak azonban képesnek kell lennie, hogy szükség esetén kontrollálja önmagát, ha gondolat vagy érzés szintjén érintetté válik a konfliktus vagy a felek által. Tapasztalatom szerint nagymértékben segítheti a mediátor munkáját, ha felismeri a saját és a felek reakciói mögött meghúzódó logikát és dinamikát.

A mediáció központjában a konfliktus van. Az interperszonális konfliktus kialakulása és kezelése felveti az emberi gondolkodás és viselkedés kapcsolatát. Álláspontom szerint, a fenti okok miatt a mediátornak értenie kell a test, elme, érzés, szándék és a tett kapcsolatát az interperszonális konfliktusok kontextusában.

Az érzelmileg jelentős, fontos kapcsolatok elvesztése, megszakadása, válság- és konfliktus helyzetek – mindezek hozzátartoznak az élethez. A pszichológiai vizsgálatok megállapították, hogy a kötődés általában hamar kialakul, de a szakítást, válást követően csak hosszabb idő elteltével múlik el. A kötelék felbomlása krízishelyzetet okoz. A krízis azonban normális lefolyású esetben csak átmeneti, noha soha nem nagyon gyors.¹⁵

Tapasztalatom szerint, ha értjük a gondolkodó, érző és cselekvő önmagunk automatizmusait, akkor felismerjük a reakciók mögötti összefüggéseket, logikát.

Lábady Tamás szerint a házastársak házassági kapcsolata három síkon jelenik meg, úgy mint szellemi, azaz a kommunikáció síkján, testi, azaz a szexuális kapcsolat síkján és lelki-érzelmi, azaz az érzések, az emóciók síkján. Ez olyan, mint egy háromlábú szék, amely akkor biztonságos és stabil, ha lábai egyformák, szilárdak, s amelynek még háttámlája is van.

E stabilitás érdekében az interperszonális családi (jog)vitákra koncentrálna érdemes vizsgálni a konfliktusban álló gondolkodó belső kommunikációját.

A nemzetközi összehasonlításokban (pl. OECD jelentés) a magyarok messze nem tartoznak a legboldogabb és legegészségesebb népek közé. Magyarországon sok szülő a házasság felbontását követően is rossz kapcsolatban marad. Amikor a kapcsolat megromlása és az életközösség megszakadásakor fel nem oldott konfliktusok kihatással vannak a felek későbbi életrésztjeire, akkor a „krízis” nemcsak átmeneti, hanem tartós. E jelenséget kezelhetnénk fontos társadalmi problémaként is, különösen, ha az évi több mint húszezer bontóperre és legalább ennyi, általa érintett kiskorú gyermekre gondolunk.

A nyugati és keleti vallásoktól - ha nem is azonos mértékben és azonos módon - Freud filozófiájáig az ember én központú személyiségére vezetik vissza szenvedései egyik fő okát. Így az emberben megbúvó egót – ha egyáltalán életünk során szembesülünk vele - inkább negatív, mintsem pozitív értelemben közelítjük. Nem állítom, hogy személyiségfejlődésünk eredményeként létrejött én központúságtól a megszabadulás, függetlenedés ne okozhatna békésebb életet, de azt igen, hogy a társadalom jogtudatos polgáraként nem könnyű megtalálni azt az arany középutat, ami a másokra is figyelő és békés, ugyanakkor öntudatos és sikeres önmegvalósításhoz vezet.

Egy mindennapos családi jogvitában a konfliktus alanyai a természetes személyek, a felek, a házastársak, a szülők, az érintettek. De kik ezek a személyek valójában? Mit tudunk róluk? Mit tudnak ők saját magukról? Mit tudunk mi önmagunkról?

A vitában álló fél természetes személy, akinek van családi- és utóneve, saját teste, férfi vagy női neme, életkora, munkája vagy éppen tulajdona. A jog a saját eszközeivel „reagál” a jogilag releváns tényekre, védi például az egyén személyiségi jogait, emberi méltóságát, tulajdonhoz fűződő jogait és a nemek között egyenjogúságot hirdet.

A jog világán kívül meghatározzák többek között az embert múltbéli tapasztalatai (személyiség fejlődésének szakaszai), összegyűjtött információi, ismeretei (mentális aktivitás eredményei illetve

¹⁵ pszichoterapia.net.ip18.varolista.hu

az ismeretek hiánya), az ezek által befolyásolt gondolatai, elvárásai, érzelmei (emocionális energiák), erkölcsi normája, emberi kapcsolatai, vallása, hitrendszere, igazságérzete (vagy annak hiánya), világnézete, értékrendszere.

Az embert hosszú szocializációs periódus tesz alkalmassá és képessé arra, hogy másokkal együttműködve cselekedjen. A szocializáció során a gátlás alá kerülnek az agresszív és szexuális késztetések, s az ember felnőtté válván bekerül a társadalmi együttélés gépezetébe.¹⁶

A felsoroltak a személy számára identitást (személyiséget) biztosítanak, amivel akaratlanul is azonosítja magát (önazonosítás). Az azonosulás – pl. saját értékrend kialakítása - azt is jelenti, hogy szubjektíve választunk a tágabb valóság terhére, másrésztől viszont a „választás” - és azonosulás – egyben falakat is emel a folyamatosan kínálkozó lehetőségek elé.

Természetes reakciónak tekinthető, hogy az ember a felsorolt identitáselemek folytonos védelmezésére törekszik, hiszen ezt a védelmet számos „elem” tekintetében a jog is biztosítja számára (pl. személyiségi jogok, tulajdon védelme). Azt is mondhatjuk, hogy így szocializálódunk: „ami az enyém, azt meg kell védenem”. De miért okoz sokszor aránytalan stresszt - végső esetben agresszivitást - az identitás elemek (pl. vélemény, vagyontárgy, párkapcsolat) védelmezése?

Identitás elemeink együttes összessége határol el, tesz láthatóvá, különböztet meg másoktól és határoz meg minket. A pszichológia – a nem konkrét veszélyt jelentő – absztrakt félelem mögött a halálfélelem, a megsemmisüléstől való félelem természetesnek mondható jelenségét valószínűsíti. Személyiségünket ért vagy fenyegető támadások esetén a félelem intenzitása nagymértékben függhet az identitás elemekkel történő azonosulás mértékétől. Amikor az azonosulás mértéke az „egészséges” szint fölé lép, beszélhetünk túlazonosulásról. Ilyenkor a minket meghatározó vagyontárgyakkal, értékrenddel, állásponttal, házastárssal, családdal, szülői státusszal oly mértékben azonosulunk, hogy azok sérülése nehezen vagy alig elviselhető terhet ró ránk. Egyes esetekben a félelem a személyiséget alkotó elemek sérelmétől, elvesztésétől, esetleges csorbulásától aránytalaná válik, hiszen a számunkra fontos elem támadását gyakran és tévesen teljes önvalónk elleni támadásnak érzékeljük. Tartós konfliktushelyzet vagy fel nem oldott konfliktus akár irreális bizonytalanság és talajvesztettség érzését keltheti és az esetleg biztonságosnak és sértetlennek megélt múlt helyett egy reménytelen és gyakran pesszimista jövő képét festi.¹⁷

A félelem többnyire nem tudatos, hanem spontán intraperszonális kommunikáció útján alakul. Az intraperszonális kommunikáció belső folyamat, értelmi és érzelmi szintünkön folyik. A gondolkodás, a megértés, a valóság tárgyaival, jelenségeivel kapcsolatos viszonyunk gondolatainkban való tükröződését jelenti.¹⁸

Személyiségünk, identitásunk bármely elemét kívülről érő „támadás” esetén beszélhetünk interperszonális konfliktusról. Christopher W. Moore szerint a konfliktusokat öt nagy részre lehet osztani, az alternatív vitarendezés szempontjából: kapcsolati konfliktusok (zavaros kommunikáció, erős érzelmek, negatív viselkedési formák hatására alakul ki), értékkonfliktusok (az eltérő értékrendszert, életszemléletet vallók közt jön létre), strukturális konfliktusok (eltérő szabályzatok, struktúrák összeütközéséből adódik), információs konfliktusok (a valós, hiteles

¹⁶ Csepeli György: *Szociálpszichológia mindenkinek*, Budapest, Kossuth kiadó, 2014, 20-21.

¹⁷ Epiktétosz, az ókori görög filozófus már közel kétezer éve javasolja, hogy soha ne azt mondjuk "elvesztettem", hanem csak azt, "visszaadtam" (szerzői vélemény)

¹⁸ Buda Béla: „Kommunikáció és kultúra” in Hidas J. (szerk.): *Kultúra - viselkedés – kommunikáció*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1992, 9-26;

¹⁸ Jacobi Jolande: *C. G. Jung pszichológiája*, Budapest, Animus, 2009.

információ hiányából táplálkozik), érdekkonfliktusok (az ellentétes érdekek egymásnak feszüléséből keletkezik).

A megkülönböztetés a konfliktus eredete alapján történik és az „eredet” azonosítása a konfliktus rendezésének egyik első lépése. Egy azonban közös, eredetre tekintet nélkül, hogy vélhetően a konfliktushelyzetbe kerülő személy identitásának valamely elemét érte sérelem és az erre adott válasz általában: „védelmi reakció”.

A konfliktus szóhoz általában negatív érzelmet társítunk. Nem szeretjük a konfliktusokat, bár tapasztaljuk, hogy mindennapjainkhoz hozzátartoznak. **Az érzelmileg jelentős és fontos kapcsolatok elvesztése, megszakadása, a válság- és konfliktus helyzetek – életünk velejárói.** Általánosan elfogadott nézet, miszerint a pszichológiai fejlődés végezetül elvezet olyan állapotba, ahol többé nincs szenvedés, nyilvánvalóan téves. A szenvedés és a konfliktus is hozzátartozik az élethez, ezért nem szabad betegségnek tartani. Ezek az emberi lét természetes velejárói, úgy is lehet mondani, hogy a boldogság ellenpólusai.¹⁹

Tehát a konfliktus önmagában nem rossz vagy jó. Merev elítélése megfosztja az ítéltőt a konfliktusban rejlő esetleges lehetőségektől. Fontos hangsúlyozni, hogy nem csak a mediáció demokrácia modell, hanem maga a konfliktus is, hiszen teret ad a vitának, amiben különböző álláspontokat, értékeket, érdekeket vállalhatunk fel, fogalmazhatunk meg és ütköztethetünk.

Ami kezelhetőbbé, konstruktívabbá, elviselhetőbbé vagy éppen ellenkezőleg elviselhetetlenné teszi a személyek közötti konfliktust illetve kezelését az a hozzáállásunk a konfliktus tárgyához, viszonyulásunk önmagunkhoz és ez által a másikhöz.

Az önismeret annak is függvénye, hogy értjük-e test reakcióit a konfliktusokra, felismerjük-e az érzelmi érintettséget és tudunk-e ezekre hatni. Mert ha igen, akkor a viták, konfliktusok kezelése érdemiek lehetnek és előremutatók.

Konfliktus vagy kommunikáció — mindkét esetben, pillanatról pillanatra, két pólus, két szemlélet, értékrend áll szemben egymással. Együttműködni akkor tudunk, ha egymás határait, “felségterületeit” tiszteletben tartjuk, és empátiával fordulunk egymás belső igazsága felé.²⁰ Mikor vagyunk képesek konfliktus esetén is empatikusak, nyitottak, befogadók, rugalmasak maradni? Akkor, ha az azonosulás a konfliktussal érintett, sértett identitás elemmel nem szélsőséges mértékű. Ha mégis az, akkor első lépés annak azonosítása, melyik személyiséghez kapcsolódó elemet érzi veszélyben vagy sértettnek a konfliktusban álló személy.²¹ Az azonosítás segít abban, hogy tisztábban lássuk, ami sérül (hűség, életszínvonal, vagyontárgy, család stb.) akkor is csak egyedi, ha egész jogrendszer védi. Ami pedig egyedi, annak értéke vélhetően szubjektív. Van, akinek mindent jelent, a másiknak talán értéket sem képvisel. Persze vannak olyan elemek is, melyek értéke kevésbé szubjektív (pl. pénz, ingatlan, helyettesíthető ingóság). Ezek sérülése, elvesztése ugyan okozhat konfliktust, de objektívan meghatározható értéke miatt a reparáció is egyszerűbb, pótlása kevésbé érinti meg birtokosát.

Az identitás elemektől való reális távolságtartás lehetőséget ad arra, hogy érvek mentén folytassunk vitát ahelyett, hogy érzelmi akadályokba ütköznék. A minket meghatározó identitás elemekkel való szélsőséges azonosulás - például a hűséggel kapcsolatos értékrendünkkel - azt az érzetet keltheti, hogy mi az értékrend vagyunk, ezért ha azt megsértik, minket sértenek meg és

²⁰ emk.hu

²¹ Az identitás elem sérülése érzékelhető már véleménykülönbség, egyet nem értés, esetleg elvárt reakciók elmaradása esetén is. (szerzői vélemény)

nem az általunk képviselt értékrendet. Ez az egyszerű, ám tipikus ténybeli tévedés két szempontból is aggályos. Egyrészt mert képviselhetünk olyan álláspontot, melyet például a jog (tudomány) is véd, esetleg szankcionál. Ilyenkor azért felesleges a túlazonosulás, mert tőlünk függetlenül is támogat a jog, amit belátásunk szerint érvényesíthetünk. Másrészt viszont, ha például sem jog-, sem pszichológia- (vagy más) tudomány nem igazolja álláspontunkat, identitáselmünk objektív értékét, akkor viszont beszűkült tudatállapotnak tekinthető a szélsőséges azonosulás.

A konfliktus önmagában nem szükséges, hogy akadályozza két ember érdemi kommunikációját. Az érdemi vitát és kommunikációt gátolja viszont az azonosulás túlzott mértéke, ami végső soron a személy reakciójának korlátozottságát eredményezi. Egészséges felnőttként képesnek kell maradni, hogy a test részét képező elme segítségével felismerjük a túlazonosulásokat és reális mederben tartsuk őket. Így megelőzhető az érzelmi függőség, az aránytalan stressz és teret biztosíthatunk a zavartalanabb intellektuális kommunikációnak.

Konfliktushelyzetben a védelmi reakció lehet aktív (cselekvés, például mediátorhoz vagy ügyvédhez fordulás) vagy passzív (a konfrontálódás elkerülése vagy éppen alkalmazkodás a helyzethez, mintha semmi nem történt volna).

Az aktív védelmi reakciót meghatározza a szándék, azaz a cselekvő által választott magatartással elérni kívánt cél, amit tekinthetünk reakciónk minőségének is. A konfliktusba kerülő személy szándéka szerint reagálhat az érdek-összeütközésre harmonizációra való törekvéssel (pl. megbeszélés, békülés, megbocsátás, megegyezéses bontás), de a „revans” szándékával is, a másik fél legyőzése céljával (pl. ismeretlen helyre költözés a közös gyermekkel, vádaskodás a tényállásos bontás során, bosszú stb.).

A szülők, házastársak akkor fordulnak a „legyőzés” szándékával egymáshoz,²² amikor a személyiségüket meghatározó identitás elemekkel való túlazonosulásból irreális félelem, az irreális félelemből aránytalan stressz, az aránytalan stresszből pedig indokolatlan védekezés lesz, végül az indokolatlan védekezésből megtorló szándékú szélsőséges reakció.

A mediátor és a közvetítés nagymértékben elősegítheti a felek belső kommunikációját. Az identitás elem azonosítása után fontos a relativizálás: annak megértése, hogy bár idővel a személyiség részévé vált az adott identitás elem (érték, kapcsolat, tárgy stb.), de nélküle is létezhet. Ennek felismerése lehet az alapja a relatív azonosulásnak. Ez egy egyszerű mentális folyamat, melynek során az elmében tisztázódhat ez a logikus gondolatsor.

A relatív, így „egészségesnek” tekinthető azonosulás esetén konfliktushelyzetben nem keletkezik irreális félelem, érzelem, aránytalan stressz, melyek gátjai a konfliktus objektív értékelésének, kezelésének, a kommunikációnak és a konstruktív alternatívák felállításának. A konfliktusból fakadó félelem leküzdése megszünteti a konfliktussal kapcsolatos negatív gondolatokat és e gondolatok által generált negatív érzelmeket. Így vita esetén félelemmentes kommunikáció válthatja fel az önvédelmi reakciót és az érzelmektől kevésbé korlátozott gondolkodás alakíthatja a megoldásra fókuszáló szándékot. A megoldásra irányuló szándék pedig olyan reakciókat, tetteket eredményezhet, amelyek már nem a legyőzöttség félelméből erednek és nem a másik legyőzésére irányulnak.

²² Amennyiben a „legyőzés” tekintetében erőszakra gondolunk, tudnunk kell, hogy az is a konfliktuskezelés egy módja, ami nem feltétlenül negatív (pl.: egy bűncselekmény elkövetése során az áldozat az elkövetővel szembeni erőszak alkalmazásával tud csak elmenekülni). (szerzői vélemény)

Érzelmi reakció helyett kommunikáció az érzelmeiről. Családi konfliktusokban a tipikus reakció érzelmi alapú. A hűség – mint kiemelten fontos párkapcsolati érték - megsértése a megcsalt fél hűségéről, házasságról, családról vagy partneréről alkotott ideájának összeomlását okozhatja. Kellő önismeret és önkontroll hiányában az érzelem képes oly mértékben korlátozni a sértett fél belátási képességét, hogy (ön)védelmi reakciója, akár a másik fél fizikai bántalmazásában is megnyilvánulhat. Általánosnak mondható, hogy családi konfliktusokban az érzelmi túlfűtöttség jellemző és ennek eredménye a másik fél gyakori hibáztatása, megítélése és minősítése. Ugyanakkor a legfontosabbról, a konfliktus kiváltotta érzelmeiről legtöbbször hallgatunk, pedig az érzéseket is feltáró nyílt kommunikáció a tartós kapcsolatok – szülő, házasság, család - szempontjából nélkülözhetetlen.

A konfliktus által kiváltott érzelmeknek nem feltétlenül kell meghatározniuk a konfliktusra adott válaszokat. Az önismeret célja nem az érzelemmentes kommunikáció, sokkal inkább a kizárólag érzelmek vezérelte reakciók elkerülése. Vita hevében is önmagunkról kell beszélünk, arról miként hat ránk, milyen érzéseket kelt bennünk a konfliktus. Házastársi hűtlenség esetén is választhatunk, hagyjuk, hogy érzelmeink manipuláljanak és kizárólag a másikat hibáztassuk - a káromkodást egyébként éppen az ilyen és a hasonló konfliktus helyzetek tartják életben, amikor az értelem korlátozott annyira, hogy megtalálja az odaillő, megfelelő szavakat – vagy megosztjuk a másikkal mindazt, amit a konfliktus kapcsán érzünk (csalódottság, bizonytalanság, harag, félelem stb.).

Reális és előremutató döntéseket kiegyensúlyozott helyzetben (békésebb érzelmek és gondolatok birtokában) lehet hozni. A mediáció egyik fontos jellemzője, hogy elsősorban nem a múlt eseményeire, hanem a jelenre koncentrálnak. A közvetítőhöz forduló felek általában nem képesek maguk rendezni vitájukat. Ennek egyik oka az önismeret hiánya, ami a blokkoló érzelmi érintettség is okozza és a múlt sérelmeivel való foglalkozás és a jövőtől való félelmek miatti aggodás börtönében tartja őket. Ezért véleményem szerint minden mediátornak, aki családokkal foglalkozik, szüksége van önismereti tréninget is magában foglaló speciális felkészítésre, egyrészt a felekkel szembeni a pártatlanság, az ügyvel kapcsolatos semlegesség, másrészt pedig a felek reakcióinak megértése szempontjából is.

Felhasznált irodalmak jegyzéke:

1. Atkinson C. Richard. – Hilgard Ernest: *Pszichológia*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.
2. Ádám Antal: *Bölcséletek, vallások, jogi alapértékek*, Pécs, PTE ÁJK, 2015.
3. Ábrahám Edit - Barinkai Zsuzsanna - Dósa Ágnes - Herczog Mária - Jásper András - Kovács Géza - Krémer András – Lovas Zsuzsanna - Molnár Gábor Miklós - Nagy László - Sárközi Gabriella - Szilágyi András - Szotyori Nagy Viktória: *Mediáció, közvetítői eljárások*, Budapest, HVG-Orac, 2012.
4. Bányai Ferenc - NAGYPÁL Szabolcs (szerk.): *Közvetítés és vitarendezés a jogi és a vallási kultúrákban*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014.
5. Cutler, C. Howard - Ószentsége a Dalai láma: *A Boldogság művészete felfordult világunkban*, Budapest, Trivium Kiadó, 2010.
6. Csepeli György: *Szociálpszichológia mindenkinek*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2014.
7. Cseh-Szombathy László: *A házastársi konfliktusok szociológiája*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1985.
8. Erikson, E. H.: *Gyermekkor és társadalom*, Budapest, Osiris, 2002.
9. Fekete Mária - Grád András: *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak* 2. kiadás, Budapest, HVG-Orac, 2012.
10. Freud, Sigmund: *Bevezetés a pszichoanalízisbe*, Budapest, Gabo Kiadó, 2006.
11. Kulcsár Kálmán: *Szociológia*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1981.

12. Hidas Judit. (szerk.): *Kultúra - viselkedés – kommunikáció*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1992.
13. Hidas Judit: *Interkulturális kommunikáció*, Budapest, Scolar, 2004.
14. Herczog Mária (szerk.): *Együtt vagy külön*, Budapest, KJK-Kerszöv, 2002.
15. Rózsás Eszter: *Gyermekjogok*, Pécs, Dialog Campus, 2011.
16. Somfai Balázs: *Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga*, Pécs, Dialog Campus, 2006.
17. Somfai Balázs: *Közvetítés, kicsit másképp*, JURA 21. évf.: (2015. 2. szám)
18. Goleman Daniel: *Érzelmi intelligencia*, Budapest, Háttér Kiadó, 2008.